

פולמוס השילומים

משה שרת

במערכות המשא-ומתן
על הסכם השילומים מגרמניה

קובץ פרוטוקולים ומסמכים

1953–1950

עורך: יעקב שרת

העמותה למורשת משה שרת

Moshe Sharett and the German Reparations Controversy

was compiled, edited, annotated and published by

The Society to Commemorate Moshe Sharett

with a grant from

The Conference on Jewish Material Claims Against Germany

and

The Zvi and Ofra Meitar Family Fund

*

ספר זה יצא לאור בסיוע

ועידת התביעות

ובסיוע

קרן משפחת צבי ועפרה מיתר

Moshe Sharett and the German Reparations Controversy

Yaakov Sharett (ed.)

The Society to Commemorate Moshe Sharett
30 Ben Gurion Blvd., Tel Aviv 64588, Israel

עורך מדעי: פנחס עופר

גרפיקה: עדי חן

עימוד: רנה שרת

עטיפה: סטודיו יוסי ג'יברי

דפוס א.י.ל.

2007

העמותה למורשת משה שרת

שד' בן גוריון 30, תל אביב 64588

טל: 972-3-5227615 פקס: 972-3-5279607

msharett@netvision.net.il

www.sharett.org.il

מסת"ב 978-965-91117-0-1 ISBN

תוכן

6	רשימת המסמכים
8	רשימת הנספחים
9	עם הספר / יעקב שרת
11	הקדמה / יחיעם ויץ
55	מסמכים
845	אחרית דבר / בנימין נויברגר
854	נספחים
951	סימולים וקיצורים
952	ביבליוגרפיה
955	מפתח אישים
964	מפתח עניינים ומקומות

רשימת המסמכים

55	ממשלה: ישיבה כט/ש"י	15.2.1950	1
64	ממשלה: ישיבה י/שי"א	30.10.1950	2
69	מכתב מנכ"ל משרד החוץ למזכיר הממשלה	17.12.1950	3
71	ממשלה: ישיבה כג/שי"א	27.12.1950	4
86	ממשלה: ישיבה כד/שי"א	3.1.1951	5
97	ממשלה: ישיבה ל/שי"א	8.2.1951	6
105	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה כב/3	13.3.1951	7
131	כנסת: ישיבה 237	13.3.1951	8
138	כנסת: ישיבות 242, 245	2.4.1951 ; 26.3.1951	9
185	ממשלה: ישיבה ה/שי"ב	25.10.1951	10
189	ממשלה: ישיבה ו/שי"ב	28.10.1951	11
195	ממשלה: ישיבה ז/שי"ב	4.11.1951	12
199	כנסת: ישיבה 14	4-5.11.1951	13
216	ישיבת מרכז מפלגת פועלי ארץ-ישראל	13.12.1951	14
259א)	ממשלה: ישיבה י"ג/שי"ב	16.12.1951	15
260	ממשלה: ישיבה טו/שי"ב	31.12.1951	16
268	נאום שר החוץ משה שרת באסיפת בחירות	5.1.1952	17
271	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 13	7.1.1952	18
306	כנסת: ישיבה 39-40	7-9.1.1952	19
454	מברק משה שרת לנציגויות	8.1.1952	20
456	משה שרת בכינוס מרצים של מפא"י	10.1.1952	21
462	נאום משה שרת באסיפה פומבית	12.1.1952	22
478	ממשלה: ישיבה יז/שי"ב	13.1.1952	23
481	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 14	15.1.1952	24
511	ממשלה: ישיבה יז/שי"ב	27.1.1952	25

517	ממשלה: ישיבה כב/שי"ב	3.2.1952	26
523	ממשלה: ישיבה כה/שי"ב	17.2.1952	27
528	ממשלה: ישיבה לא/שי"ב	6.4.1952	28
537	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 22	15.4.1952	29
569	הוועדה המדינית, מפלגת פועלי ארץ-ישראל	5.5.1952	30
587	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 23	6.5.1952	31
599	כנסת: ישיבה 77 סעיף ג	6.5.1952	32
605	כנסת: ישיבה 77 סעיף ד	6.5.1952	33
632	ממשלה: ישיבה מב/שיב	18.6.1952	34
636	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 28	23.6.1952	35
666	ממשלה: ישיבה נו/שי"ב	24.8.1952	36
673	ממשלה: ישיבה נז/שי"ב	31.8.1952	37
674	תכתובת היועץ המשפטי עם שר החוץ	1-2.9.1952	38
678	ממשלה: ישיבה נח/שי"ב	4.9.1952	39
712	הוועדה המדינית, מפלגת פועלי ארץ-ישראל	5.9.1952	40
729	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 39	5.9.1952	41
785	מברק מ. שרת אל שגרירות ישראל בווינגטון	5.9.1952	42
786	ממשלה: ישיבה נט/שי"ב	7.9.1952	43
797	ממשלה: ישיבה ס/שי"ב	8.9.1952	44
799	מברק משה שרת אל נציגויות ישראל בחו"ל	8.9.1952	45
803	הנאום שלא ננאם	7.9.1952	46
805	ממשלה: ישיבה א/שי"ג	23.9.1952	47
807	כנסת: ישיבה 201	4.3.1953	48
813	ועדת חוץ וביטחון: ישיבה 21/ב	19.3.1953	49
822	ממשלה: ישיבה לז/שי"ג	22.3.1953	50
827	ממשלה: ישיבה לח/שי"ג	29.3.1953	51
831	משה שרת בנאום בחירות לכנסת השלישית	7.7.1955	52
833	מחלוקת נתן אלתרמן - משה שרת	14.9.1952	53

רשימת הנספחים

854	מזכירות מפא"י: השתתפות מפא"י ב"קומיסק"ו"	18.5.1950	1
860	משרד החוץ: סיכום התייעצות על גרמניה	1.8.1950	2
865	נאום משה שרת בעצרת או"ם בשאלת גרמניה	27.9.1950	3
866	תדריך משה שרת: תביעת ישראל לשילומים	17.4.1951	4
874	סיכומי דברים מישיבה בבית שר החוץ משה שרת	19.6.1951	5
880	דובר ממשלת ישראל: עם ההצהרה הגרמנית	27.9.1951	6
882	נאום ח"כ מנחם בגין בהפגנה בירושלים	7.1.1952	7
886	הפגנת "חרות" בכיכר ציון ומול בניין הכנסת	7.1.1952	8
889	המהומה בשעת הדיון בכנסת	7.1.1952	9
893	דברי ראש הממשלה דוד בן-גוריון ב"קול ישראל"	8.1.1952	10
896	ישיבת ממשלה: המאורעות סביב בניין הכנסת	13.1.1952	11
911	משרד החוץ: תמצית הסכם השילומים	10.9.1952	12
917	משה שרת במסיבות עיתונאים אחרי חתימת ההסכם	9-14.9.1952	13
921	משה שרת במועצת מפא"י	14.9.1952	14
923	מכתב משה שרת לעודד ברזילי, קיבוץ רביבים	7.2.1965	15
925	מזכרונות אליעזר פ' שנער	1967	16
928	מזכרונות חיים יחיל	8.9.1972	17
929	מזכרונות נחום גולדמן	1972	18
939	מזכרונות דוד הורוביץ	1975	19

עם הספר

ב-10 בספטמבר 1952 חתמו שר החוץ הישראלי משה שרת, וראש ממשלת הרפובליקה הפדרלית הגרמנית (מערב-גרמניה) קונרד אדנאואר, על "הסכם השילומים" שמכוחו קיבלה מדינת ישראל ממשלת גרמניה סחורות ונכסי תשתית בשווי כ-883 מיליון דולר במהלך 12 שנה. הסכם היסטורי זה, שחילץ את מדינת ישראל בת הארבע ממשבר כלכלי חמור, שנבע ממחסור מאיים במשאבים נוכח השקעותיה הגדולות בשיקום הארץ ובכיצורה לאחר מלחמת העצמאות, ובקליטת גלי העלייה, נתן אותותיו בהווה הכלכלית, המדינית, הפוליטית, החברתית והפסיכולוגית של החברה הישראלית ומדינת ישראל לאורך ימים. שני תהליכים שונים באופיים נשתזרו בדרך להסכם: מזה פולמוס עז, שניטש בחברה הישראלית ותצה אותה לשני מחנות סביב עצם ניהולו של משא-ומתן בין יהודים וגרמנים בצל השואה שהתחוללה אך לפני שנים מעטות – פולמוס שהגיע לשיאו בשלושת ימי דיוני הכנסת על המשא-ומתן ב-7-9 בינואר, 1952 – ומזה משא-ומתן דיפלומטי-כלכלי שהתנהל בעיירה ואסֶנְר שבעיבורי האג, הולנד, בין משלחות שתי המדינות על תוכן ההסכם וממדיו הכספיים.

באחריות הלאומית והממלכתית לקבלת ההחלטה לפנות לממשלת גרמניה המערבית בדרישה לקבלת שילומים לעושיק ולגזל של רכוש יהודי, שבוצעו בידי גרמניה הנאצית, ולמימושה של החלטה זו, נשאה המפלגה הראשה והמנהיגה בישראל – מפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י). רוב חברי מפלגה זו צידדו בכניסה למשא-ומתן עם ממשלת גרמניה המערבית הדמוקרטית, אשר קמה על חורבות המשטר הנאצי. מנהיגי מפא"י ובראשם ראש הממשלה דוד בן-גוריון ושר החוץ משה שרת, שהיו אחראים לניווט ספינת המדינה מראשית ימיה, נאבקו רעיונית ומעשית, בכנסת ומחוצה לה, במפלגות הימין והשמאל שפסלו נחרצות את הכניסה למשא-ומתן על השילומים. יד המחייבים היתה על העליונה. הסכם השילומים הושג, נחתם ומומש.

מנהיג ומדינאי ישראלי אחד – משה שרת – גילם באישיותו ובפועלו את שני התהליכים שהצמיחו ומימשו את הסכם השילומים. כמי שעמד בראש משרד החוץ הוא שניצח על צעדי משלחת ישראל במשא-ומתן עם הצד שכנגד. כמנהיג ופוליטיקאי שני במעמדו לדוד בן-גוריון הן במפלגתם המשותפת, הן ברחבי מדינת ישראל, הוא שנסא בהתמדה בעול הפולמוס הרעיוני-פוליטי עם שוללי המשא-ומתן עד להבטלתו. אפשר שהסכם השילומים היה גדול הישגיו המדיניים כשר החוץ (1948-1956).

קובץ מיסמכי פולמוס השילומים, המוגש בזה על-ידי העמותה למורשת משה שרת, מוקדש למאבק הרעיוני-פוליטי שהתנהל בארץ, ונועד להאיר את חלקו המרכזי של משה שרת בו. בשל חשיבותם ההיסטורית הייחודית של הסכם השילומים, ושל הפולמוס שניטש לקראתו וסביבו ועורר אחת מהסערות הפוליטיות-חברתיות העזות ביותר בתולדות מדינת ישראל, ראינו להביא בספר זה את דברי כל המשתתפים בפולמוס ולהציג במלואה את קשת הדעות, ההשקפות, הרגשות והרגישויות שבאו לידי ביטוי בדיוני הכנסת וועדת החוץ והביטחון שלה, בממשלה ובמוסדות מפא"י. עיקרון זה, המעניק לספר שלמות תיעודית, עמד לנגד עינינו.

הבאת הפרוטוקולים של הדיונים בנושא המשא-ומתן על הסכם השילומים במלואם, כפי שהתנהלו במסגרות השונות, גרמה לא אחת לגלישת התכנים ממישור הפולמוס אל מישור המשא-ומתן עצמו. אכן, שני תהליכים אלה היו כרוכים זה בזה עד שלא ניתן להפריד בין הדבקים, אולם עם שפולמוס השילומים שופך אור רב על תהליך המשא-ומתן, לא זו תכליתו.

חיבורים שנכתבו בעברית ובשפות אחרות על תהליך המשא-ומתן נקובים בביבליוגרפיה; מיסמכים רבים והערות הסבר בנושא המשא-ומתן מובאים ב"תעודות למדיניות החוץ של ישראל" לשנים 1950-1953, שיצאו לאור ע"י גנזך המדינה, וכמה מהם ראינו לכלול בספר זה; כן ראינו להביא במדור הנספחים קטעים מזכרונותיהם המאוחרים של נחום גולדמן, דוד הורוביץ, חיים יחיל ואליעזר פ' שנער.

הפרוטוקולים מובאים כנתינתם. אלה מהם שלא נערכו במקורם מובאים בלשון דיבור למעט תיקונים חיוניים. פרטים והסברים על אישים ועניינים מובאים בצמוד לאיזכור ראשון. תוספות העורך – בסוגריים מרובעים.

*

העמותה למורשת משה שרת אסירת תודה לכל מי שסייע בהוצאת ספר זה לאור. יעמדו על הברכה פרופ' יחיעם ויץ על יזימת הכרך וההקדמה ופרופ' בנימין נויברגר על אחרית דבר. דר' פנחס עופר הרים תרומה חיונית כעורך מדעי בהארות, הערות ועקירת שיבושים. תודתנו נתונה להנהלת גנזך המדינה ולעובדותיו מיכל זפט והלנה וילנסקי, לארכיון מפלגת העבודה ע"ש משה שרת, לארכיון הציוני המרכזי, לארכיון לבון לחקר תנועת העבודה, למכון יד בן-צבי ולמערכת "קתדרה" שלידו, ולהוצאות הספרים וויידנפלד וניקולסון, מסדה ושוקן על הרשאות ציטוט. ישאו תודה יעל מדיני ונחמה בר-ניסן על סיוע בהגהה. רנה שרת היתה שותפה פעילה בכתיבת הספר לאורך כל הדרך בעריכה, הקלדה, עימוד, הגהה ומפתוח.

יעקב שרת

תל אביב, אפריל 2007

משה שרת והסכם השילומים עם גרמניה, 1949-1952*

הקדמה מאת יחיעם ויץ

מבוא: הבמה והשחקנים

היכוח על המשא-ומתן הישיר עם גרמניה בנושא השילומים, שהתקיים בשנים 1951-1952, הסעיר את הציבור הישראלי חודשים ארוכים.¹ ההתנגדות למשא-ומתן זה, שהקיפה חלקים ניכרים בציבור הישראלי ובפוליטיקה הישראלית, היתה חריפה ולעתים גם אלימה.

מצידה האחד של הקשת הפוליטית התנגד לכך השמאל – הציוני (מפ"ם) והלא-ציוני (מק"י) כאחד. מפ"ם טענה כי יש במשא-ומתן זה חילול של זכר הקורבנות שנספו בשואה ובמיוחד חילול זיכרם של גיבורי המחתרת, שהיא ראתה עצמה אפוטרופסית שלהם. מק"י קבעה כי המשא-ומתן הוא ההוכחה המובהקת להשתעבדותה של ישראל לגוש האימפריאליסטי-הקפיטליסטי, שלדידה היה המשכו הישיר של הגוש הנאצי-הפשיסטי. הקשר בין המאבק בנושא המשא-ומתן לבין המלחמה הקרה בולט לנוכח העובדה שמפ"ם, וביתר שאת מק"י, חיבו יצירת קשרים עם מזרח-גרמניה, שהשתייכה לגוש הסובייטי.²

מצידה האחר של הקשת הפוליטית ניצבה "חרות", שראתה בכל שיג ושיח עם הגרמנים – "עמלק המודרני" על-פי תפיסתה – פגיעה שאין חמורה ממנה בכבוד הלאומי. אנשי "חרות" טענו גם, בדרך כלל בצורה מצועפת, כי מי שנושא-ונותן עם השטן הגרמני משהו מתכונות השטן דבק בו. מבחינתה של "חרות" היה זה מאבק טוטלי, "לחיים ולמוות", ואפשר היה להפר למענו את כללי המשחק המקובלים במשטר דמוקרטי.³ בתווך ניצבו הסיעות הדתיות – הציוניות והחרדיות – שכולן היו שותפות בקואליציה הממשלתית,⁴ ושכלי תמיכתן לא היה סיכוי להשיג רוב בכנסת

* הקדמה זו חוברת לספר פולמוס השילומים. לימים, בטרם צאת הספר לאור, נדפסה ב"קתדרה" 115, ניסן תשס"ה, מכון יד בן-צבי, ומובאת כאן באדיבות המכון. ראינו לשלב את השמטות עורכי "קתדרה" במקומן המקורי (הערות שהיתוספו מוספרו באותיות). הוספות מערכת פולמוס השילומים – בסוגריים דקיקים []. המקורות הנקובים במאמר מובאים בביבליוגרפיה.

1 ר' למשל: נ' ברזל, "הכבוד", עמ' 203-226. ההתייחסויות במאמר זה לגרמניה מכוונות למערב גרמניה אלא אם כן צויין אחרת.

2 נ' ברזל, "עמדות במפ"ם", עמ' 151-174.

3 י' ויץ, "תנועת החרות", עמ' 99-109.

4 הממשלה השלישית, שהוקמה באוקטובר 1951, אחרי הבחירות לכנסת השנייה, היתה ממשלה צרה – 65 חברי כנסת תמכו בה; 50 נציגי מפא"י (45 נציגי מפא"י עצמה ו-5 נציגי המיעוטים

להצעת הממשלה לפתוח במשא-ומתן עם הגרמנים. בקרב סיעות אלה היו כוחות שמשכו לכיוונים שונים ומנוגדים. לדוגמה, בצד אחד של המתרס ניצב חבר הכנסת מרדכי נורוק, מ"המזרחי", שאיבד את כל משפחתו בשואה, ושהיה מתנגד מובהק למגעים עם גרמניה; ואילו בצד האחר של הקשת ניצב עמיתו של נורוק, דוד צבי פנקס, שר התחבורה ומנהיג "המזרחי", שהיה תומך מובהק בשילומים.⁵

גם במפא"י, מפלגת השלטון, היו שתי קבוצות שהתנגדו לכל קשר עם גרמניה. קבוצה אחת הייתה מורכבת משלושה מנציגי מפא"י בכנסת – יושב ראש הבית יוסף שפרינצק וחברי הכנסת חיים בן-אשר ואליעזר ליבנה, שהיו קשורים בעברם ל"קייבוץ המאוחד".⁶ הקבוצה האחרת הייתה מורכבת מניצולי שואה שנמנו עם עסקני המפלגה; בישיבת מרכז המפלגה שדנה בעמדת המפלגה בסוגיה רגישה זו התבטאו אנשי קבוצה זו בחריפות רבה.⁷

מול החזית הרחבה הזאת התייצבה קבוצה לא גדולה שתמכה במשא-ומתן ישיר עם הגרמנים, וזאת לא רק מסיבות מעשיות – לנימוקים האידיאולוגיים והעקרוניים היה תפקיד מרכזי בדינמיקה שהביאה אותה לתמוך בקיום המשא-ומתן. קבוצה זו העלתה מכלול טענות להצדקת המשא-ומתן: מצבו הקטסטרופלי של משק המדינה,⁸ שעמד על סף קריסה, ושהיה זקוק לסיוע מכל מקור אפשרי כדי לשרוד; התחושה כי אם לא נתבע פיצויים (לפֶרֶט) מהגרמנים נאחר את המועד – בזכות המלחמה הקרה והסכסוך בין הגושים גרמניה תזכה להתקבל מחדש למשפחת העמים בלי שתשלם את חובה לעם היהודי; האמונה כי מי שמתיר לרוצח לרשת את רכוש קורבנו מוסיף חטא על פשע והטענה כי אין לפרש את השילומים (למדינה) בשום פנים ואופן כמחילה על פשעים שלעולם לא תהיה עליהם מחילה.

קבוצה זו ניהלה בוהירות רבה ומתוך חששות מרובים את המאבק להשגת אישורה של הכנסת לקיום המשא-ומתן עם גרמניה. הוזהירות והחששות נבעו משלושה גורמים. הגורם הראשון והמכריע היה החרדה משבירת הטאבו בכל הנוגע לגרמניה – הרי באותם ימים, חמש שנים לאחר תום השואה, שרר בישראל חרם מוחלט על גרמניה, הגרמנים והגרמניות. הגורם השני היה המודעות שהרוב אינו מובטח, ושייתכן שהכנסת לא תאשר את החלטת הממשלה לפתוח במשא-ומתן ישיר. העובדה שבסופו

5. שהיו קשורים למפא"י) ו-15 נציגי המפלגות הדתיות: "הפועל המזרחי" (8), "אגודת ישראל" (3), "המזרחי" (2) ו"פועלי אגודת ישראל" (2). על עמדות המחנה הדתי בוויכוח הזה ר' י' ויץ, "הדרך לוואסֶנְר", עמ' 247-276.

6. בבחירות לכנסת השנייה, שהתקיימו בשלהי יולי 1951, קיבלה "המזרחי" רק שני מנדטים, ונציגיה בכנסת היו פנקס ונורוק.

7. בן-אשר היה ממייסדי קייבוץ גבעת ברנר; ליבנה היה ממייסדי עין חרוד ומראשי "הקייבוץ המאוחד" בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20.

8. ישיבת מרכז מפא"י, 13.12.1951, אמ"ע, 23/51. (ר' מסמך 14)

9. גרוס (Gross), המשטר הכלכלי (אנגלית), עמ' 231-245.

של דבר תמכו 61 מחברי הכנסת בהצעת הממשלה נתפסה כניצחון גדול ובלתי-צפוי של תומכי המשא-ומתן. הגורם השלישי, הקשור לשני, היה התחושה שהמאבק איננו רק על הנושא הקונקרטי העומד על סדר היום – חשוב ככל שהיה – אלא על עצם הלגיטימיות של השלטון. נראה היה כי מימין ומשמאל מנסים לקעקע לגיטימיות זו, וה"חזרה הכללית" לקראת המאבק על אישור ההצעה למשא-ומתן עם גרמניה היתה ההפגנה הגדולה בנמל חיפה באמצע דצמבר 1951. ההפגנה היתה במסגרת שביתת הימאים, שתמכו בה מפ"ם ומק"י משמאל ו"חרות" מימין.⁹

רוב התומכים בקיום המשא-ומתן השתייכו לצמרת מפא"י. הם הבינו כי אין מנוס ממגעים ישירים עם הגרמנים וסלדו מהסימאות הדמגוגיות שבהן השתמשה האופוזיציה מימין ומשמאל במטרה לסכלו. קבוצת התומכים הונהגה על-ידי ארבעה אישים, לא כולם חברי מפא"י, שבמידה רבה נשאו על כתפיהם את המטלה הבלתי אפשרית כמעט, והם: דוד בן-גוריון, נחום גולדמן, דוד הורוביץ ומשה שרת.^{9א}

ראש הממשלה בן-גוריון ראה בהחלטה לדון עם גרמניה על השילומים חלק בלתי-נפרד ממחיר הריבונות – התחייבויות קשות שהיה אפשר להתחמק מהן בגולה חובה למלאן כשאנו עם חופשי בארצנו. תפקידו העיקרי בה היה לתת גיבוי פוליטי וציבורי למי שעסקו בכך באורח יומיומי, ובמיוחד לשר החוץ משה שרת.¹⁰

גולדמן היה באותם ימים יושב ראש בפועל של הקונגרס היהודי העולמי. במאבק על השילומים היו לו שני הישגים מכריעים. האחד היה כינון "ועידת התביעות" (Claims Conference), שייצגה את הארגונים היהודיים במגעים עם הגרמנים בנושא זה.¹¹ בזיכרונותיו כתב גולדמן כי הוא מבין ללבם של אלה שטמעמים רגשיים התנגדו לכל משא-ומתן, אך רק ציבור החי בגולה ובגטו "יכול להרשות לעצמו, מתוך תחושה של חוסר אונים, לחיות על-פי רגשותיו ולמענון", ואילו עם שהצליח לבנות את מדינתו "איננו יכול עוד לנהל מדיניות דון קישוטית של היענות לצו הרגש בלבד".¹² הישגו האחר של גולדמן היה שהצליח בשיחות עם הקנצלר אדנאואר לסלק מכשולים קריטיים מהנתיב הפתלתול להסכם עם הגרמנים על השילומים. בשיחה הראשונה בין השניים, שהתקיימה בדצמבר 1951 בלונדון, התחייב הקנצלר לקבל את דרישת ישראל שהבסיס הכספי לדיונים על השילומים יהיה מיליארד דולר וחצי, ובכך הוסר המכשול האחרון למגעים הישירים בין ישראל לבין ממשלת בון. בשיחה השנייה, שהתקיימה ב־20 באפריל 1952, בביתו של הקנצלר שברונדורף (Rhondorf), ביקש

9 בעניין זה ר' י' ויץ, "הדרך לוואסנר".

9א זכות ראשונים לתביעת שילומים מגרמניה ב-20.9.1945, נודעת לח' וייצמן. ר' נספח 4 הע' 2.

10 י' ויץ, "הדרך לגרמניה האחרת", עמ' 245-266.

11 ר' צווייג (Zweig), שילומים (אנגלית).

12 ג' גולדמן, זכרונות, עמ' 228-229. [קטעים מזכרונות גולדמן מובאים בנספח 18]

גולדמן לפתור את המשבר שפרץ כחודש לאחר פתיחת המשא ומתן מפני שאישים שהיו קשורים לעניין, כמו הבנקאי הרמן יוזף אבס (Abs), חתרו לצמצם את הבסיס הפיננסי של הדיונים שעליו התחייב הקנצלר כמה חודשים קודם לכן בלונדון. בפגישה עם גולדמן החליט הקנצלר להיכנס לעֵבֵי הקורה והורה לראש המשלחת הגרמנית לשיחות, פרופ' פרנץ בֶּהֶם (Böhm), להיפגש עם גולדמן. בשיחה הזאת, שהתקיימה בפרס ב-23 במאי 1952, הוסכם על הבסיס הכספי.

הורוביץ היה המנהל הכללי של משרד האוצר והיועץ הכלכלי של הממשלה בשנים 1948-1952. הוא לא היה מדינאי אלא עובד מדינה, ויותר מזה – הוא מעולם לא היה חבר מפא"י, מפלגת השלטון. אולם בשל הכרה ביכולותיו המקצועיות ובקשריו הבינלאומיים¹³ היה לחלק בלתי-נפרד מהמעגל הפנימי והאינטימי של מקבלי ההחלטות. העובדה הזאת וכן מחלתו הקשה של שר האוצר אליעזר קפלן¹⁴ הפכו את הורוביץ לדמות מפתח בתהליך המורכב שהוביל למשא-ומתן עם גרמניה, שהפך הכלכלי בו היה מכריע.¹⁵ הוא היה מהראשונים שהבינו כי בלי סיוע גרמני דחוף יידרדר המשק הישראלי במהירות לעברי פי פחת.¹⁶ הוא ששיכנע את בן-גוריון כי מדובר בצעד בלתי-נמנע, והוא, יחד עם הציר הישראלי בפרס מוריס פִּיֶּשֶׁר, היה הישראלי הראשון שנועד עם הקנצלר אדנאואר, בפגישה חשאית בפרס באפריל 1951. על פגישה זו כתב בזיכרונו: "לגבי דידי היתה זאת חוויה קשה. חשבון הכלל, הסלידה התהומית ממעשי הנאצים נתמזגו בנפשי עם היגון האישי, על משפחתי שנספתה בלבוב".¹⁷

שר החוץ שרת היה הדמות העיקרית בכינון היחסים עם גרמניה. עד הדחתו מתפקידו כשר חוץ, ביוני 1956, הוא, ולא בן-גוריון, ניתב את המגעים הטעונים והקשים עם גרמניה. למרות תפקידו המרכזי בכל הקשור לנושא בחרתי להתמקד כאן בפועלו בתקופה קצרה יחסית: משנת 1949, השנה שבה הוצו ניצני רעיון השילומים, ועד ינואר 1952, המועד שבו אישרה הכנסת את המשא-ומתן הישיר עם גרמניה על השילומים. בשנים 1949-1956 נדרש שרת לעניינים רבים מאוד בקשר ליחסים עם גרמניה: המשא ומתן בוואסנאר (Wassenaar) עם גרמניה על השילומים, כינון משלחת השילומים בקלן, ראשית הקשרים הביטחוניים עם גרמניה, שאלת הקשרים

13 קשריו אלה נרקמו בין השאר בהיותו חבר במשלחת הסוכנות היהודית לאו"ם במאבק הגורלי על תכנית החלוקה. ר' ד' הורוביץ, בשליחות.

14 קפלן נטל חלק מכריע בדיונים על השילומים ב-1950. ב-1951 גברה מחלתו והשתתפותו בדיונים האלה הצטמצמה באורח משמעותי. הוא נפטר בקיץ 1952.

15 על הקשר בין המשא-ומתן עם גרמניה על השילומים ובין ניסיונות הממשלה למצוא סיוע כלכלי זר, ר' א' ביאלר, מגבעת (אנגלית), עמ' 41-48.

16 ר' י' אורבך (Urbach), "בן-גוריון והשילומים", אצל ר' צווייג, שם, עמ' 276-277.

17 ד' הורוביץ, חיים במקד, עמ' 86. (ר' קטעים מזיכרונו בניספח 19)

הדיפלומטיים ושאלות קרדינליות אחרות; אי-אפשר למצות את כל אלה במאמר אחד. התקופה שבה בחרתי לעסוק היתה תקופה גורלית במה שנוגע ליחסים עם גרמניה, ושרת גייס את כל כישוריו כמדינאי, דיפלומט ופוליטיקאי כדי להתמודד עם הפער הגדול בין הרתיעה מכל דבר שקשור לגרמניה ולגרמנים לבין ההכרח למצוא מקור מימון למשק הישראלי, שהיה על סף קריסה, ולקליטת רבבות העולים שעלו אחרי הקמת המדינה. מלבד זאת, התייעוד על פעילותו בתחום זה באותן שנים רב מאוד, ואף מבחינה זו אפשר לתחום את הדיון לתקופה זו.

מעמדו הציבורי של משה שרת

מעמדו של שרת בצמרת השלטון בראשית שנות החמישים היה איתן ביותר. מכל מנהיגי היישוב ומפא"י לפני הקמת המדינה היה הוא היחיד, חוץ מדוד בן-גוריון, שנשאר בצמרת השלטון והמפלגה: דוד רמז נפטר בקיץ 1951, אליעזר קפלן היה חולה מאוד ונפטר בקיץ 1952, ויוסף שפרינצק כיהן כיושב ראש הכנסת – תפקיד שהיה עתיר כבוד, אך לא הבטיח השפעה רבה. הגלריה החדשה של מנהיגי מפא"י צמחה לאיטה, אך בימי הויכוח המר על השילומים עדיין לא הגיעו חבריה לשיא הצמרת: פנחס לבון היה בשנים 1950–1951 שר החקלאות, אם כי נחשב כוכב עולה; לוי אשכול הצטרף באוקטובר 1951 לממשלה השלישית כשר החקלאות והפיתוח – הצעד הראשון לנסיקתו המטאורית לצמרת השלטון¹⁸ – ואישים כמו גולדה מאיר וזלמן ארן היו בדרג הביניים של השלטון, ורק במחצית השנייה של שנות החמישים העפילו לראש הפירמידה. רק בשנים 1955–1956, כשארן נתמנה לשר החינוך התרבות, פנחס ספיר מונה לשר המסחר והתעשייה, ומאיר מונתה לשרת חוץ, במקום שרת המודה, נוצרה צמרת חדשה.¹⁹

בשנים 1951–1952 היו בצמרת רק שני אישים: ראש הממשלה ושר הביטחון בן-גוריון ושר החוץ שרת. גבריאל שפר, הביוגרף של שרת, כתב על השניים שבאותם ימים הם "נשארו לבד בשיא הפירמידה של הפוליטיקה הישראלית".²⁰ למעשה היה אז שרת השני בסולם הן בממשלה והן במפא"י.²¹ עיקר כוחו הפוליטי נבע מכישוריו המקצועיים ולא מאחיותו במנגנון המפלגתי או ההסתדרותי. בניגוד לרוב חבריו בצמרת מפא"י, שעלו דרך המנגנונים האלה, הוא צמח וגדל

18 ביוני 1952, חודשים ספורים אחרי שהצטרף לממשלה כשר לא בכיר, מונה אשכול לשר האוצר. ר' א' למפרום וח' צורף (עורכים), לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי, תשס"ב, עמ' ט.

19 מאיר הצטרפה לממשלה כשרת העבודה ב-1949, וארן הצטרף לממשלה כשר בלי תיק ב-1954, אך השניים הגיעו לצמרת הממשלתית והמפלגתית אחרי 1955. ר' א' בראלי, "בין מרות לשתוף".

20 ג' שפר (Sheffer), משה שרת (אנגלית), עמ' 632.

21 הוא היה למעשה מספר שתיים במפא"י, אע"פ שברשימה לכנסת היה שלישי – אחרי בן-גוריון ושפרינצק.

בבירוקרטיה הסוכנותית, והיה מזוהה בציבור הרחב עם מדיניות החוץ הישראלית. אחרי התפטרותו הכפויה מתפקידו, ביוני 1956, נכתב עליו כי "סימל את היציבות והרציפות שבמדיניות החוץ הישראלית".²² הוא היה אפוא איש מקצוע יותר מאשר איש מפלגה. זה היה מקור כוחו, אך גם מקור חולשתו.

בסוגיית השילומים מגרמניה היה שרת שליח משרד החוץ – נציג הדרגים המקצועיים לנוכח הדרג הפוליטי. חלק גדול מנימוקיו נבעו מתמונת המצב שהציגו לפניו אנשי משרדו בארץ ובנציגויות ישראל בעולם. יתרה מזו, שרת נתפס על-ידי ראשי שרות החוץ לא כשר חוץ "חיצוני", אלא כשליח נאמן של עמדותיהם. ואילו הוא ראה את עצמו לא כמנהיג שתפקידו העיקרי למשול, אלא כ"מנצח על התזמורת, המפיק מכל כלי את צלילו, ומביא את כל הצלילים להרמוניה".²³ הוא הרבה להתיעץ עם עובדי משרדו ולהשמיע את עמדותיו באוזניהם, ודיאלוג זה איפשר להבהיר רעיונות חדשים וללבנם.²⁴ יעקב צור, מראשוני שרות החוץ, כתב עליו: "הוא יצר את משרד החוץ וטבע עליו גושפנקה שלו. 'מלאכי שרת' קראו לשגרירויות בימים הראשונים".²⁵

באותם ימים, ימי המגעים עם גרמניה על השילומים, עבד שרת בשיתוף פעולה עם בן-גוריון. אומנם נתגלעו ביניהם מחלוקות, לדוגמה על ההחלטה שהתקבלה בשלהי 1949 להכריז על ירושלים כבירת מדינת ישראל, אך בנקודות לא מעטות שררה ביניהם הסכמה: שניהם החזיקו באותה עמדה עקרונית שעל מדינת ישראל לזנוח את מדיניות א-יהודדותה, שנקטה מיום הקמתה, ולהצטרף לגוש המערבי; שניהם ראו בשינוי זה תנאי הכרחי לקבלת סיוע אמריקני, שישראל במצבה הכספי הנואש היתה כה זקוקה לו. שפר כתב בעניין זה: "שניהם, שרת ובן-גוריון, היו משוכנעים כי הגיע הזמן לעיין מחדש בסוגיית האוריינטציה [הבינלאומית] של מדינת ישראל, מאחר שהסיכוי היחיד לכך שבקשתנו לקבלת מענק מארצות-הברית תיענה מותנה בהערכה שישאל חזקה היא נכס אסטרטגי לארצות המערב, במקרה שייאלצו להתערב בסכסוך במזרח התיכון".²⁶ השניים ראו עין בעין לא רק בסוגיות מדיניות ודיפלומטיות, אלא גם בסוגיות עקרוניות, כמו מעמדה של מדינת ישראל כנציגה היחידה של העם היהודי. בעניין השילומים קבעו השניים נחרצות שמדינת ישראל היא הנציגה היחידה של העם היהודי מול ממשלת גרמניה. בן-גוריון הציג

22 משה ז"ק, "שני אישים – שתי גישות", "מעריב", 22.6.1956.

23 ישראל קולת, "משה שרת, מדינאי ציוני בן הארץ", "בתפוצות הגולה", 75-76, עמ' 95.

24 ראיון טלפוני עם השגריר שמאי כהנא, 19.2.2000. בשנים 1953-1956 מוכירו האישי של מ"ש.

25 יעקב צור, "יזמן פאריס, תשכ"ח, עמ' 268 (הוא רשם את הדברים האלה ב-18.6.1956, היום שבו התפטר שרת מתפקידו). צור היה בשנים 1948-1953 ציר ישראל הראשון בארגנטינה ואחר-כך (1953-1959) השגריר בפריס. בשנים 1959-1960 היה מנכ"ל משרד החוץ.

26 שפר, משה שרת, עמ' 571.

מספר פעמים את עמדתו זו,²⁷ ואילו שרת הבהיר את הדבר בויכוח עם גולדמן בשאלה אם במגעים עם גרמניה צריך להיות לעם היהודי נציג אחד – של מדינת ישראל – או שניים – של המדינה ושל הארגונים היהודיים. עמדת שרת היתה ברורה: "ברור שהיה רצוי שתהיה רק נציגות אחת, נציגות של מדינת ישראל", ובהמשך פרש את עמדתו: "להופיע בפני הגרמנים בשתי תביעות כספיות זהו קודם כל ביוזין וגם מבחינה מסחרית זה לא כדאי ולא טוב", ומעבר לכך: "מדינת ישראל מדברת בשם העם היהודי (...)[היא] המדינה היחידה שישנה לעם היהודי, זאת עובדה".²⁸

תפקידו של שרת בעניין המשא-ומתן הישיר היה כפול. הוא מילא תפקיד מרכזי במישור ההסברתי, שתכליתו העיקרית היתה הכשרת המערכת הפוליטית ודעת הקהל בארץ לשבירת החרם המוחלט ששרר אותה עת כלפי גרמניה. תפקיד מרכזי לא פחות היה לו במישור המדיני והדיפלומטי של המשא-ומתן עם הגרמנים ועם מעצמות הברית. כך היה בשנים 1949–1950 ובחודשים הראשונים של 1951, כשהעניין נדון בעיקר בפורומים סגורים, וכשהשאלה המרכזית היתה אם ניתן לעקוף את המשא-ומתן הישיר עם גרמניה ולהשיג פיצויים דרך מעצמות הברית. כך היה גם בחודשים האחרונים של 1951, כשהתברר כי אין מנוס ממשא-ומתן ישיר והחל המאבק על דעת הקהל, וכך היה בשנת 1952, אחרי שהכנסת אישרה את הצעת הממשלה ובוואסנר שבהולנד נפתח המשא-ומתן הישיר בין הישראלים לגרמנים.

שרת היה הדובר המרכזי בנושא בפורומים רבים, סגורים ופתוחים כאחד. בישיבות הממשלה שבהן נדון הנושא ייצג את עמדות משרד החוץ. כמו כן ייצג את עמדת הממשלה במליאת הכנסת ובוועדת חוץ וביטחון שלה, ולקה חלק מרכזי בדיונים שיוחדו לנושא בפורומים מפלגתיים. הוא היה גם הדובר מטעם הממשלה במספר מסיבות עיתונאים שהוקדשו לנושא. פעילותו הציבורית בנושא זה היתה נמרצת לאין ערוך מפעילותו של בן-גוריון.

1949 וראשית 1950: הדיונים הראשונים על השילומים

שאלת הפיצויים מגרמניה עלתה לראשונה על סדר יומה של הממשלה בקיץ 1949.²⁹ שר האוצר קפלן העלה לפני הממשלה שאלה שהציגה לו ועדה כלל יהודית שהוקמה במטרה לטפל בסוגיית הרכוש היהודי שנגזל בשואה (Restoration Committee). השאלה היתה אם אפשר יהיה לטפל בכספי פיצויים שאנשים פרטיים יקבלו מהגרמנים ולהעבירם ארצה בצורת סחורות שנרכשו בגרמניה. קפלן ציין שהחלטה בעניין זה יכולה לשנות את עמדת ישראל כלפי גרמניה. "עד היום היתה התנגדות להבאת סחורה

27 ר' לדוגמה מכתבו אל אברהם גרנות, יושב ראש הדירקטוריון של "קץ קיימת", לרגל נטיעת יער הקדושים; ויץ, "הדרך ל'גרמניה האחרת'", עמ' 252.

28 ישיבת הממשלה, 25.10.1951 (גנוך). (ר' מסמך 10)

29 ישיבת הממשלה, 7.6.1949 (גנוך); ור' ויץ, שם, עמ' 247–248.

מגרמניה, והיתרנו רק לעולים להעביר את הונם בסחורות מגרמניה", הסביר קפלן, והוסיף: "השאלה היא אם אנחנו נרשה להם [למקבלי הפיצויים] להביא סחורות". בתום הדיון אישרה הממשלה ברוב כמעט מוחלט את הצעת קפלן להעביר סחורות גרמניות בארץ על-ידי אנשים פרטיים – השר היחיד שהתנגד היה דב יוסף, שר החקלאות, האספקה והקיצוב. ההחלטה הזאת פתחה צוהר קטן בחומת החרם המוחלט על גרמניה. אחרי חצי שנה, בראשית 1950, שוב נדרשה הממשלה לנושא. הרקע לדיון היה החלטותיה והמלצותיה של ועדה ממשלתית "לענייני טרנספס עם גרמניה", כלומר העברת הרכוש היהודי מגרמניה. חברי הוועדה, שמונתה על ידי השרים קפלן ושרת, היו נציגי משרדי ממשלה שונים, ביניהם משרדי החוץ, האוצר והמסחר והתעשייה, וכן נציגי הסוכנות היהודית ו"קרן קיימת", ובראשה עמד חבר הכנסת פרץ נפתלי ממפא"י.³⁰

נפתלי כיהן באותה עת כיועצו הכלכלי של ראש הממשלה בן-גוריון, והוא היה מהתומכים המובהקים במפלגתו בהסרת החרם המוחלט על גרמניה ובמיוחד בחידוש היחסים בין מפא"י לבין ה-SPD (המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית), מפלגה שבתקופת רפובליקת ויימר נמנה עם מנהיגיה.³¹ בדיון שנערך במוזכירות מפא"י במאי 1950 בשאלה זאת, חלק על אלה שסברו "שהגישה הסוציאליסטית שלנו צריכה להיות שכל הגרמנים הם השונאים שלנו ואנו לא יכולים לשבת יחד איתם, גם אם הגרמנים האלה שאנו מדברים עליהם הם אנטי-נאצים מובהקים". בהמשך דבריו, תוך שהתייחס לקורט שוּימְכֶר, מנהיג המפלגה שבזמן השלטון הנאצי היה אסור במחנה ריכוז למעלה מעשר שנים, שאל נפתלי: "האם בגלל זה שהוא גרמני הוא טריפה בשבילי? הוא ישב במחנה הסגר בגלל זאת. האם אינני יכול עכשיו לשבת איתו?"³² מאוחר יותר, כשהיה חבר ממשלה,³³ נמנה נפתלי עם השרים שתמכו בקשירת קשרים עם ממשלת בון. ובינואר 1956, כשהציע שרת לכונן יחסים דיפלומטיים עם גרמניה, היה נפתלי בין השרים שתמכו בהצעתו.³³ כל ההחלטות שקיבלה ועדת נפתלי בישיבת הסיכום שקיימה בראשית ינואר 1950 נבעו מהקביעה הבסיסית כי מגע ישיר בין ממשלת ישראל לבין גרמניה הוא צעד שאין

30 תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל (להלן: תלחמ"י) 5, עמ' 514; שפר, משה שרת, עמ' 524.

31 שפר, שם. על יחס נפתלי לגרמניה בראשית שנות החמישים ר' י' רימר, פרץ נפתלי, עמ' 237.

32 ישיבת מוזכירות מפא"י, 18.5.1950, בתוך ש' שפיר, יד מושטת, עמ' 62. (דברי מ"ש ש מובאים בנספח 3)

33 בשנים 1951-1959 היה שר החקלאות, שר הסעד, שר המסחר והתעשייה ושר בלי תיק.

33 בהצעת שרת תמכו שבעה שרים (בן-גוריון, שרת, אשכול, נפתלי, לוז ושיטרית ממפא"י וכן פ' רוזן מ"המפלגה הפרוגרסיבית"), והתנגדו לה שבעה שרים (שרי המפד"ל, "אחדות העבודה" ומפ"ם וכן ז' ארן ממפא"י). הדיון היה ב-8.1.1956 וההצבעה התקיימה ב-15 בינואר (הפרוטוקולים של הממשלה, גנזך). (ההצעה נפלה, אך ברוב של עשרה נגד אחד התקבלה הצעה לקבל משלחת מסחרית קונסולרית גרמנית: "הטכסים שלי הצליח. אילמלא דרשתי התקשרות מלאה לא הייתי מקבל רוב בעד חלקית"), שרת, יומ"א ה, עמ' 1333; רימר, עמ' 237.

מנוס ממנו: "אין הוועדה רואה סיכויים להתקדם בפעולת ההעברה במידה ניכרת בלי סידורים כלליים שאפשר להגיע אליהם אך ורק על-ידי קשרים ישירים בין מדינת ישראל והשלטונות בגרמניה". הוועדה הציגה שני נימוקים לקביעה זו. נימוק אחד היה כלכלי – העברת הון יהודי על-ידי ייצוא סחורות מגרמניה תהיה אפשרית "רק על בסיס הסכמים כלליים עם מדינת גרמניה המערבית". חתימה על הסכמים כאלה היא בגדר האפשר, אך אין להגיע אליהם "בלי שיחות רישמיות בין נציגי ממשלת ישראל ונציגי מדינת גרמניה". הנימוק האחר היה שונה ביסודו, ניתן להגדירו "לאומי" – הוועדה העריכה כי קבלת החלטה בכיוון זה "אינה רצויה רק מנקודת מבט מעשית של העברת הון", אלא גם מנקודת מבט של הכבוד היהודי וכבוד מדינת ישראל: עדיף ליצור קשר ישיר עם הגרמנים, מאשר כל מיני תחליפי קשר, כמו "שיחות בלתי-רשמיות של פקידי ממשלת ישראל, או של מתווכים שונים שלפעמים בצדק ולפעמים שלא בצדק יכולים לומר שהם נמצאים בקשר עם מדינת ישראל".³⁴

הוועדה בחנה גם את מידת הרצינות של הצהרת אדנאואר שיש להעניק למדינת ישראל ולעם היהודי סיוע כספי בסכום של עשרה מיליון מרקים גרמניים כמחווה של רצון טוב.³⁵ למרות "הצורה העיתונאית הבלתי-מוצלחת של הצעה הזאת, התברר (...). שההצעה הזאת היא רצינית. היא יכולה לאפשר העברת סחורות חשובות למדינת ישראל בלי תמורה החל מ-10 מיליון מרקים ובהמשך עד 50 מיליון מרקים". גם בעניין זה קבעה הוועדה שעדיף לברר את הדברים עם הגרמנים ישירות:

בשיחות ישירות אפשר יהיה להוציא מן התוכנית את הנימה של קביעת פיצויים ושל תמורה איזושהיא על הנוק והעוול שנגרם לעם היהודי על-ידי גרמניה. ואולי אפשר יהיה להגדיר את התשלום הזה של 50 מיליון מרקים, לפי רצון המדינה הגרמנית, כמפרעה על החשבון הכללי העתידי של הנוקים (...) בכל אופן, גם בשטח הזה יבטיח מגע ישיר בין נציגי המדינות יותר כבוד מאשר כל מיני שיחות בין מתווכים מפוקפקים. הוועדה ציינה בבירור שיש להמציא את החלטותיה לשר האוצר, "למען ישמשו חומר לדיון למטרת קבלת החלטות על-ידי הממשלה". המשפט הזה היה הבסיס לויכוחים שהיו בממשלה בשנת 1950 בשאלה הגורלית אם יש לנהל מגעים ישירים עם גרמניה.

34 החלטות הוועדה לענייני טרנספסר מגרמניה, 6.1.1950, גנון, ח"ץ, 2417/18.

35 הקנצלר הצהיר זאת בראיון עיתונאי עם קרל מרקס (Marx), העורך הראשי של *Allgemeinen Zeitung der Juden in Deutschland*, שפורסם ב-11.11.1949. ר' י' ילינק (Jelinek), *בין מוסר (גרמנית)*, עמ' 15. גאורג לנדאואר (מנהל המח' להשבת רכוש יהודי מגרמניה בסוה"י), שסייר באותה התקופה בגרמניה, אמר אחרי שובו בישיבת הנהלת הסוכנות, שחשיבות ההצהרה היא ש"בפעם הראשונה ממשלה מרכזית, שבוודאי תקבל יותר ויותר סמכויות במשך הזמן, נכנסת לדבר ואומרת שהיא רוצה להמריץ לשלם פיצויים ורוצה להוסיף על כך מצידה, דבר זה יוכל לקדם אותנו בהרבה" (ישיבת הנהלת הסוכנות, 8.1.1950, אצ"מ).

במציאות שהיתה בישראל בשנת 1950 היו המלצותיה של ועדת נפתלי מהפכניות ביותר: הוועדה היתה הפורום הראשון שעסק בשאלה כיצד לקבל מהגרמנים פיצוי על הרכוש היהודי שנבזז בתקופת השואה תוך בחינה מפוכחת של הדרכים לממש את המטרה הזאת. המלצותיה היו במידה רבה הצעד הראשון בתהליך ערעור החרם המוחלט על גרמניה – פחות מחודש אחד לפני שדנו בהמלצות האלה העלו ראשי משרד החוץ הצעות להעמקת החרם.³⁶

הממשלה דנה כאמור במסקנות ועדת נפתלי בראשית 1950,³⁷ וזאת לאחר שמנכ"ל משרד החוץ ולטר איתן כתב לשרת, כי "הצעות הוועדה לענייני טרנספר מגרמניה מחייבות דיון חדש בממשלה שכן משרד החוץ לבדו אינו ראוי לנקוט קו חדש".³⁸ בתזכיר של משרד החוץ שנכתב שבועיים לאחר מכן הוצע לממשלה להחליט לקיים "מגע ישיר עם שלטונות גרמניה המערבית בקשר עם ביצוע התביעות להחזרת הרכוש היהודי בגרמניה (של תובעים פרטיים ורכוש בלי יורשים) ותביעות לפיצויים".³⁹

שר האוצר קפלן הציג את הסוגייה. לדבריו התברר כי בלי משא-ומתן ישיר עם הגרמנים לא יהיה אפשר לפתור את הבעיות הכרוכות בהסדרת הפיצויים האישיים, ו"אי-אפשר יהיה להגיע לממדים גדולים". הוא הציע כי נציג הממשלה יפתח במשא-ומתן עם הגרמנים. אם יתברר שאין מדובר בסכומי כסף גדולים "לא כדאי לעשות הדבר באופן רישמי", אך "אם יתברר שמדובר על סכומים ניכרים, נעשה סידורים מתאימים".

שרת, שדיבר אחריו, קיבל את עמדת שר האוצר, אך דבריו היו חריפים יותר. לראשונה הועלתה במליאת הממשלה בבירור הטענה שמדינת ישראל חייבת לשבור את החרם המוחלט על גרמניה וליצור מגעים אתה. "אני חושב", קבע שר החוץ, "שלא תהיה לנו ברירה, אלא אם נבוא במגע ישיר ורישמי עם ממשלת גרמניה. פירוש הדבר שאנו צריכים לדעת זאת ובעיניים פקוחות להיכנס לסערה בארץ ובחוץ-לארץ על-ידי הקדמת הסדר. יחזור בערך אותו הויכוח שהיה לנו בימי 'ההעברה' המפורסמים,⁴⁰ אבל ביתר שאת. בינתיים קרה מה שקרה, והעניינים החמירו

36 סיכום ישיבה בקשר לענייני גרמניה, 15.12.1949, גנוך, ח"ץ, 1א/2417. בישיבה השתתפו אישים שמילאו לימים תפקידים מרכזיים בקשרים ישראל-גרמניה, כמו ולטר איתן, גרשון מרון וגרשון אבנר.

37 ישיבת הממשלה, 15.2.1950, גנוך. [ר' להלן מסמך 1]

38 הפנייה מ-10.1.1950, שם.

39 תזכיר פ' נפתלי אל מ' שרת, 24.1.1950, תלחמי" 5, עמ' 50.

40 הכוונה להסכם הסוכנות היהודית עם השלטון הנאצי לפני מלחמת-העולם [בתחילת 1933] על העברת רכוש יהודי של מהגרים יהודים. לדעת, לשרת היה יחס מיוחד לאירוע הזה, שהיה טראומטי למדי עבורו. הוא היה עוזרו של חיים ארלוזורוב, ראש המחלקה המדינית בסוכנות

מאוד". שרת הדגיש שלמרות הקשיים הרגשיים והפוליטיים, אם לפני עשרים שנה חובתנו היתה לפתוח במשא-ומתן זה, כיום חובה זו גדולה לאין שיעור – "דווקא כי קרה מה שקרה, ויש פחות טעם למחול על מה שאפשר להשיג וגם מפני קיבוץ גלויות". בהמשך דבריו העלה שרת נימוקים נוספים בזכות המשא-ומתן. נימוק אחד היה שאסור לממשלה לטעון כי פיצויים לתובעים פרטיים הם עניינם הבלבדי, "וישיגו מה ששיגו". לא ייתכן שהממשלה תפקיר "את האינטרסים של אורח אחד", קל וחומר שמדובר במספר אורחים לא קטן שהגיעו לארץ בעירום ובחוסר כל, ושיכולים עתה להשיג "עשרות או מאות לירות". אסור לנו, הדגיש, "לנהוג אדישות כלפי אורחים אלה, ולהעמיד פנים כאילו זה אינו נוגע לנו". נימוק אחר היה כי מדינת ישראל היא הגואל היחיד של הרכוש הרב שאין לו גואל – "רכוש נפקדים ורכוש קהילות, שאולי במקרים רבים אפשר להצילו רק על-ידי הכלל היהודי".

שרת יצא חוצץ נגד ההשקפה, שרווחה באותה עת בקרב חלקים ניכרים בציבור, כי ניתן "לרבע את העיגול" ולקבל פיצויים מהגרמנים בלי לשאת-ולתת עימם. השקפה זו – שהפרידה בין הפיצויים מהגרמנים לבין החובה המעיקה לנהל עימם משא-ומתן ישיר – הביאה לכך שהעיקרון שחובת הגרמנים לפצות את העם היהודי היה מקובל על הכל, גם על אנשי מפ"ם ו"חרות", אך הם שללו אותו מכל וכל ברגע שנוצר החיבור הבלתי-נמנע בינו לבין עיקרון המשא-ומתן הישיר.⁴¹ דבריו של שרת בעניין זה היו חדים כתער, והבהירו את לב הסוגייה המרה:

בציבור שלנו רווחות בעת ובעונה אחת, זו בצד זו, שתי סיסמאות, שהאיש ברחוב, אם אין מעמידים אותו על כך, אינו נותן דעתו על הסתירה ביניהן. סיסמה אחת: שום מגע עם הגרמנים, כל הנוגע בטמא – טמא, חרם מוחלט. סיסמה שנייה: פיצויים מהגרמנים, פיצויים מרשעים אלה לעם ישראל על כל מה שעוללו לנו. אין נותנים את הדעה שאי-אפשר לקיים את שתיהן, אי-אפשר להשיג פיצויים אם אין באים במגע איתם. באתי לידי מסקנה שכל התחכמות לא תועיל, כל ניסיון להערים על המציאות לא תועיל [צ"ל: יועיל] בשום פנים ואופן.

יחסו שלו לדילמה היה ברור ביותר. מבחינתו הצורך לשאת-ולתת עם הגרמנים נתפס כהכרח בלי יגונה, גם כשמדובר על פיצויים שדורשים יחידים. כל הפעולות הכרוכות בפיצויים אלה "אי-אפשר לעשות בלי מגע, אי-אפשר לעצום את העיניים ולא לראות [את] המגע, ולא תיתכן בעניין זה פסיחה על שני הסעיפים". ומעבר לכך זו חובה מוסרית – "חובתנו לסחוט כל מה שאפשר מגרמניה" אף שכל סכום שיתקבל

היהודית, שנרצח לדעתי על רקע היכוח המר בין ראשי הסוכנות ובין התנועה הרוויזיוניסטית, ששללה בתוקף הסכם זה. [במסגרת ההסכם הועברו לא"י, בשנים 1933-1938, מוצרים בסך 8 מיליון לי"ש, סכום עצום בימים ההם; בתקופה זו עלו מגרמניה לא"י כ-60,000 נפש]

41 ' ויץ, "תנועת החרות", עמ' 99-109.

מהם לא יהיה אלא "חלק פעוט מכל אשר נגזל". בתור מדינה ריבונית אסור לנו להעמיד עצמנו "כטהורים מן הצד" ואין כל טומאה בניסיון להשיב רכוש יהודי. בסיום דבריו הדגיש שרת שתי נקודות: ראשית, כי הוצאת הרכוש הגנוב מהגולן אין פירושה הכרה בגרמניה או קשירת יחסים דיפלומטיים עמה, ושנית, כי משא-ומתן זה ייערך לא על-ידי שרף, לא על-ידי מלאך ולא על-ידי שליח, אלא אך ורק "על-ידי מדינת ישראל בכבודה ובעצמה (...). איזו זכות מוסרית יש למדינת ישראל לשלוח אחרים לעשות זאת, כאילו לאחרים מותר [מה ש]לה אסור". שרת ציין, שלאחר שקרא את "הדין-והחשבון של וועדה בינמשרדית, שבראשה עמד מר נפתלי", הגיע למסקנה ששום "סורוגט לא יוכל להיות למאמץ שלנו, לאותה מידת יעילות כמו הופעת שליח של מדינת ישראל". את דבריו סיים בהצעה "ללכת בדרך זו ולדאוג להסברה בציבור".

בסיכום הישיבה אישרה הממשלה כמעט פה אחד (בהתנגדות השר דב יוסף) את ההחלטה "למסור למשרדי האוצר והחוץ, בהסכמת ראש הממשלה ובהתאמה עם הסוכנות היהודית - ביצוע של שחרור הפיצויים והתביעות מהגרמנים, אגב מגע ישיר עם שלטונות גרמניה. הציבור צריך לקבל הסברה מתאימה בנידון זה". ההחלטה הזאת פתחה עוד צוהר בחומת החרם. היא היתה רדיקלית יותר מההחלטה שקיבלה הממשלה בקיץ 1949: היא השתמשה בפירוש בצמד המילים הטעונות "מגע ישיר" עם גרמניה. אך ההחלטה היתה מוגבלת: היא אישרה את המגעים האלה במטרה מוגדרת - לשחרר כספים ופיצויים של אנשים פרטיים, ולא כדי להגיע להסכם עם הגרמנים על הסדר כולל.

1950: התגבשות עמדת משרד החוץ בשאלת הפיצויים

נושא הפיצויים עלה שוב בישיבת ממשלה רק בסוף 1950, ובתקופה שעברה מאז הישיבה הקודמת שבה נדון הנושא, בפברואר באותה שנה, חל שינוי במעמדה של גרמניה בזירה הבין-לאומית והדבר חייב לקבל בהקדם החלטה בשאלה הגרמנית. ב-25 ביוני 1950 פרצה מלחמת קוריאה, ובעקבות זאת הואץ תהליך השתלבותה של גרמניה בגוש המערבי, תהליך שהיה אבן יסוד במדיניות החוץ של הקנצלר אדנאואר. מטרתו היתה להשתלב במערב ובד בבד לחזק את ריבונותה של גרמניה ולבטל את הכיבוש של מעצמות המערב. בגרמניה עצמה שרר ויכוח חריף על מטרותיו, במיוחד בינו ובין קורט שומכר, ראש האופוזיציה.⁴²

ביולי 1950 הודיעו שלוש מעצמות הכיבוש על סיום מצב המלחמה עם גרמניה.⁴³ הודעה זו היתה ביטוי לנכונות המערב להעניק לגרמניה רהיביליטציה ולקבלה חזרה לקהליית האומות - נכונות שנבעה משיקולי המלחמה הקרה, שהיתה באותה

42 ה' טרנר (Turner), שתי הגרמניות (אנגלית), עמ' 67-80.

43 שם, עמ' 72.

עת בעיצומה. ב-23 באוקטובר 1950 ביקשו מעצמות הכיבוש מישראל להצטרף להכרזה זו.⁴⁴

מצבה הכלכלי של גרמניה הלך והשתפר באותה עת במהירות מסחררת, עובדה שממנה נגזר כי יהיה לאל ידה לעמוד בתשלומי הפיצויים. ה"נס הכלכלי" כבר היה בעיצומו – קצב הצמיחה השנתי בשנים 1950-1954 היה 8.2 אחוז בממוצע,⁴⁵ ובמשרד החוץ עקבו אחרי ההתפתחויות הללו. לדוגמה, אליהו ליבנה, הקונסול במינכן, דיווח על ירידה גדולה בגירעון מאזן מסחר החוץ בגרמניה: בשנת 1949 היה הגירעון 1.1 מיליארד דולרים, בשנת 1950 "יחס זה השתנה ניכרות. גירעון מסחר החוץ ירד ל-700 מיליון דולר, למרות שהיבוא גדל ב-500 מיליון דולר". ובחודשים הראשונים של שנת 1951 הסתמנה תופעה חדשה: אפריל היה "החודש הראשון בו עלה היצוא הכלכלי הגרמני על היבוא". מסקנתו היתה ברורה וחותכת: "ולי נדמה שאפשר לטעון שטרנספר חלקי יוכל לבוא כבר כעת בחשבון, לפחות במידה שהטרנספר הוגשם בימי היטלר, כשמצבה של גרמניה לא היה יותר טוב ממצבה כיום".⁴⁶

בישיבה שהתקיימה בקיץ 1950 בלשכת היועץ המשפטי של משרד החוץ, שבתאי רוזן, בהשתתפות בכירי המשרד, עלה הצורך הדחוף לקבל החלטות בעניין גרמניה.⁴⁷ אחד המשתתפים בישיבה היה קורט מנדלסון, מנהל האגף למכס ובלו במשרד האוצר, שהיה חבר קרוב של נפתלי.⁴⁸ מנדלסון נשלח באמצע אותה השנה על ידי השרים קפלן ושרת לביקור עבודה בגרמניה,⁴⁹ ומטרתו היתה "לברר אם יש בכלל אפשרויות למפרעה ולטרנספר".⁵⁰

מנדלסון התבקש לבחון את האפשרות לפצות את יהודי גרמניה, ולא את כל יהודי אירופה. בשיחותיו עם פקידים בכירים של ממשלת בון בירר את הסיכוי לקבל ממנה פיצויים ואת היקפם. מסקנתו העיקרית בעקבות ביקורו היתה שניתן לטפל בשאלות הרגישות הקשורות לפיצויים אך ורק בדרך ממלכתית.⁵¹ הוא הדגיש את

44 אורבר, שם; תלחמי" 5, עמ' יט; ר' פניית ממשלת בריטניה בעניין זה מ-23.10.1950, הוזה לפניות המעצמות האחרות: שם, עמ' 596-597. (ר' להלן מסמך 2)

45 טרנר, שם, עמ' 59-60.

46 ליבנה אל משרד החוץ, 24.5.1951, גנוך, ח"ץ 4/2417. במינכן היתה קונסוליה ישראלית בשנים 1949-1953, שעמדה בקשר עם העקורים בבווריה ועם השלטונות האמריקניים. על הקונסוליה ועל מעמדה המיוחד ר': ילינק, כגן-עדן (גרמנית), עמ' 81-98.

47 בישיבה, שהתקיימה ב-1.8.1950, השתתפו בין השאר מנהל המחלקה המדינית ברוך גוריאל (בוריס גורביץ), מנהל המחלקה הכלכלית ד"ר גרשון מרון, מנהל מחלקת מערב אירופה גרשון אבנר וקורט מנדלסון מנהל המכס והבלו, משרד האוצר. לפרוטוקול הישיבה ר' גנוך, ח"ץ, 2539/1. ועל ישיבה זו ר' תלחמי" 5, עמ' 452-455. (ר' להלן נספח 2)

48 על יחסי השניים ר' רימר, שם, עמ' 249.

49 ר' על זה בפרוטוקול ישיבה בראשות נפתלי, 10.5.1950, גנוך, ח"ץ, 2417/1א.

50 דברי נפתלי בישיבה של חברי הממשלה וחברי הנהלת הסוה"י, 2.5.1950, גנוך, ח"ץ, 2417/1א.

הנקודה הזאת: גורמים מרכזיים בממשל גרמניה, במישור הארצי-פדרלי ובמישור המדינתי (Länder), הביעו עניין בו וברעיונותיו "קודם כל מעובדה אחת" – זו הפעם הראשונה הופיע דובר ממלכתי, והם מבינים שהמדינה תוכל לרכוז את כל התביעות ותהיה מוכנה לנהל משא-ומתן ישיר על Global Settlement. הם כנראה ראו עניין פוליטי רב בשיחות ישירות עם מדינת ישראל; הם מעריכים את הנורמליזציה של הסדר תביעות מסוג הפיזיים באופן קולקטיבי, כמו שזה רגיל בין העמים.

מהעובדה הזאת נבעה מסקנה ברורה: יש להשאיר את התביעות לפיזיים מגרמניה "בידי גופים שלנו, ז"א ישראלים גרידא", ולא להעביר את העיסוק בתחום זה למוסדות יהודיים בינלאומיים. הסיבה לכך היתה ש"מדינתנו קלטה 80%-90% מהפליטים היהודים בכלל, ומאלה שיש להם תביעות כנ"ל, בפרט". העובדה שמדינת ישראל קלטה את המוני הפליטים – "עניים, נכים ומחוסרי כל" – נותנת לה את הזכות לקבל את המנדט המלא לתבוע מגרמניה פיזיויים. משתתפי הישיבה במשרד החוץ הכירו את מסקנותיו של מנדלסון והדבר בא לידי ביטוי בישיבה.

בישיבה נדונה התחזקתה של גרמניה, המשתתפים העריכו כי גרמו לכך בין היתר הירידה הקבועה והמתמדת במידת השפעתן של מעצמות הכיבוש, "הבראתה התעשייתית והמסחרית של גרמניה", השתלבותה ב"תוכנית מרשל" וכן העובדה שהיא זכתה לרהביליטציה מוסרית בעיני העולם כולו, חוץ מישראל והתפוצות. נוסף על כך צויין כי אף שטרם זכתה לריבונות מלאה הפכה גרמניה ל"אחד הגורמים הכי חשובים בייצוב מדיניות העולם".

בעניין הרכוש היהודי בגרמניה נאמר כי יש לתובעו מהגרמנים, והוצגו חמש תביעות עיקריות, כמו השבת "הרכוש של הפרט היהודי", ואחת התביעות היתה "ריפרציות" (שילומים). בעניין זה נקבע כי יש שתי חלופות: האחת "למחוק מדברי הימים של תולדות השואה חלק זה של תעלולי הנאצים", והאחרת – "להשפיע על גרמניה שתעשה ג'סטטה היסטורית גדולה כלפי העם היהודי על-ידי תשלום חד-פעמי של סכום הנמצא באיזו פרופורציה שהיא להיקנות שנגרמו על ידה". משתתפי הישיבה העריכו כי הגרמנים יהיו מוכנים למחווה כזאת, אף שאיננה מעוגנת בחקיקה הפוסט-מלחמתית שהסדירה את עניין הפיזיויים, וזאת מכמה טעמים, ובהם "רצונה העז של גרמניה לשוב ולהיכנס למשפחת העמים".

בסיכום הגיעו המשתתפים לכמה מסקנות. המסקנה הראשונה היתה כי שורר בנושא תוהו ובוהו, בעיקר בגלל ריבוי מספרם של התובעים. המסקנה השנייה היתה כי הדרך היחידה לפתור את הבעיה היא "רק במו"מ בין ממשלה לממשלה", זאת

51 סיכום של שיחות עם השלטונות בגרמניה על ה-Wiedergutmachung לתושבי ישראל ועל "העברה" (חסר תאריך), גנוך, ח"ץ, 2482/13.

מאחר שמדובר בבעיה "שאין לה פתרון אלא ברמה שבין שלטון לשלטון". מהמסקנה הזאת נבעה המסקנה השלישית: למען הפעולה הזאת יש לכונן "נציגות ישראל בגרמניה במיוחד לענייני חיסול תביעות הרכוש". בסיום הישיבה הודגש הצורך "למסור וזכרון דברים זה לממשלה בבקשה לדון על הבעיות הקשורות ביחסינו עם גרמניה במהירות האפשרית ולהתחיל בפעולה נמרצת מייד".

בעקבות הישיבה הזאת כונסה ישיבה נוספת, בראשות שר החוץ, שר האוצר וגזבר הסוכנות אשכול, ובה הוחלט להקים ועדה שתנסח הצעה ברורה לארגון הנציגות הישראלית בגרמניה ולהיקף תפקידיה; הוועדה, בראשות נפתלי, התבקשה להגיש את הצעתה לממשלה באופן דחוף.⁵² בגלל חילוקי דעות שהתגלעו בין חברי הוועדה הגישה הוועדה לממשלה בראשית ספטמבר, בסיום עבודתה, שתי עמדות, והממשלה אמורה היתה לאמץ אחת מהשתיים. "באותן הנקודות שאחד מחברי הוועדה נוטה מדעת הרוב אנחנו מביאים לפניכם את הדעות", הסביר היושב ראש נפתלי לשרים שרת וקפלן.⁵³

באותה תקופה התגבשה בקרב ראשי שרות החוץ, במשרד בארץ ובנציגויות בחוץ לארץ, ההכרה הברורה שאין להתנהג ככת יענה ולהתעלם מגרמניה עצמה ומנציגיה בקורפוס הדיפלומטי ולהמשיך במדיניות החרם המוחלט על גרמניה. הראשון שהעלה רעיון זה היה מיכאל עמיר (מישו וייסמן), ציר ישראל בבריסל. כבר במאי 1949 הוא כתב להנהלת משרד החוץ כי "כיום, ברוך השם, קיימת מדינה יהודית" וגם המדינה הגרמנית הולכת והופכת לעובדה קיימת, שלא ירחק היום שהיא תופיע בזירה האירופית כגורם משמעותי. זה העיתי "להגיש חשבון לפיצויים על כל ההרס שנגרם, על כל העושה שבוצע [ו] על כל הרכוש שנסדד". הגוף שצריך לתבוע מהגרמנים תביעה זו הוא מדינת ישראל, שיש לה "הסמכות המוסרית וכמעט המשפטית לצאת בתביעה".⁵⁴ כשנה וחצי מאוחר יותר, בשלהי 1950, כתב דברים מפורשים יותר,⁵⁵ והפעם גם הגיעו הדברים לידיעתו של שר החוץ.⁵⁶ עמיר טען כי

52 תלחמי" 5, עמ' 455, הערה 4. שאר חברי הוועדה היו לנדאוואר, מרון ומנדלסון.
53 נפתלי אל השרים קפלן ושרת, תל-אביב, 1.9.1950, תלחמי" 5, עמ' 514-516. המכתב נשלח לשרים אחרי סיום עבודת הוועדה.

54 עמיר אל חיים רדי, המזכיר הכללי של משרד החוץ, 10.5.1949, גנוך, ח"ץ 2417/4. שרת, שנודע לו על הצעת עמיר רק בינואר 1952, כתב לו: "קיבלתי את מכתבך מ-3 בינואר ש"ז [...] קראתי את החומר בענין רב. התפלאתי והצטערתי שאני רואה אותו זו הפעם הראשונה רק עכשיו. לא אוכל לומר כי הייתי דורך עזו להציע לממשלה לפעול לפי הצעתך באותו פרק זמן, יען קשה לקבוע עכשיו במה היינו שקועים אז ואם היינו מגיעים למסקנה כי המסיבות הבינלאומיות פותחות סיכויים טובים לפנייתנו. לעומת זה, איני יכול להיות בטוח בשום פנים כי לא הייתי מתרשם מאופן הצעתך את הבעייה, כאשר כיום אני חותם עליו בשתי ידי וגם מקיימו למעשה, ולא הייתי משתכנע כי יש לפעול בכיוון זה בלי דיחוי" (שרת אל עמיר, ירושלים, 28.1.1952, שם).

המשך מדיניות הנידוי וההחרמה שנוקטת ישראל, משמעו "להמשיך בקו של דון קישוטיסם נאה ומוסרי, אבל שפירושו היאבקות עם טחנות רוח. יש בזה יופי ועקביות, אבל אין בזה תועלת ויש בזה הפסד". לכן על מדינת ישראל לקשור קשרים עם הגרמנים, כדי להביא לכך שגרמניה תודה באחריותה לפשעי הרייך השלישי ותיכנס למשא-ומתן עם ישראל במטרה לפצותה. בעניין זה כתב: "אינני מצדד בקשירת יחסים סתם. אני מניח שגרמניה מעוניינת, כדי לכפר על עוונות משטר היטלר, להכנס למו"מ איתנו על מתן הצהרה של גינוי העוול שנעשה בשם העם הגרמני לעם היהודי כולו, ועל האחריות החומרית והמוסרית של העם הגרמני בשל זוועות מנהיגיו לגבי העם היהודי. על-ידי הצהרה זו תרצה גרמניה לנהל משא-ומתן לפיצויים מקיפים". אם המדיניות הישראלית לא תשתנה, הוסיף עמיר, אנו עלולים לתחמיץ הזדמנות שסביר כי לא תחזור. עיקרה של מדיניות זו הוא חרם "נגד גרמניה בכל מקום ובכל אתר – באו"ם ובארגונים בינלאומיים אחרים", ואם נהיה המדינה היחידה שמצביעה נגדם, "לא נוכל לעכב או אפילו להאט במידה ניכרת את התליך הרהביליטציה של גרמניה, ולפיכך תתנדף האפשרות הקיימת עוד להשיג פיצויים".

דיווח בנוסח זה שיגרו נציגים נוספים. לדוגמה, ראובן דפני, הקונסול הכללי בלוס-אנג'לס, הגיב בשאלה על תזכיר שכתב מנכ"ל משרד החוץ הכללי ולטר איתן, שבו ניסח מספר כללי התנהגות לסגל הדיפלומטי בהקשר לנציגי גרמניה⁵⁶ לאור העובדה שגרמניה המערבית קיבלה "רשות מטעם לפתוח קונסוליות וקונסוליות כלליות בכל חלקי תבל". שניים מהכללים נדרשו לנהוג הדיפלומטי המקובל לגבי קונסולים חדשים: הראשון קבע כי "מעשהו הראשון של הקונסול הגרמני [החדש] יהיה לשלוח מכתב רשמי, המודיע כי השולח נכנס לתפקיד וכי הינו מקווה לקיים יחסים טובים עם חברו הישראלי. קונסול ישראל שיקבל מכתב חייב להשאירו ללא מענה". השני קבע כי "אם יתמיד הקונסול הגרמני במאמציו, ולאחר זמן-מה ישלח מכתב שני, יש לנהוג במכתב זה כבראשון".

ראובן דפני דיווח להנהלת משרד החוץ כי בעירו מכהנים 44 קונסולים וככולם קיבל גם הוא איגרות רשמיות מעמיתיו ושיגר להם איגרות משלו, ובהתאם לכללי הטקס "נעניתי על המכתבים הרישמיים על-ידי כל אחד ואחד מהקונסולים הללו". להלן שאל האם הוא חייב לענות לאיגרת הקונסול הגרמני בעיר? סירוב לענות לאיגרת "ייחשב כעלבון לממשלת ארצות-הברית ולא גרמניה. אינני רוצה לעורר

55 עמיר אל המזכיר הכללי של משרד החוץ ולמנהל מחלקת מערב-אירופה, בריסל, 13.11.1950, תלחמ"י 5, עמ' 649-650.

56 עמיר אל שרת, בריסל, 3.1.1952, גנוך, ח"ץ 4/2417.

57 תזכיר המנכ"ל לנציגויות, 31.8.1950, גנוך, ח"ץ, 2/2413.

ויכוח על הוראותיך, אולם מצאתי לנחוץ להודיעך על הנוהג המקומי, אשר לפי מיטב ידיעתי קיים כזה אך ורק בארצות-הברית".⁵⁶

בתשובתו לדפני מ-12.10.1950 קבע המנכ"ל כי הכללים הנוכחיים בהקשר גרמניה תקפים. "כרגע אנו מסרבים לקיים מגע רישמי כלשהו עם הממשלות ההמערבית והמזרחית". אולם. איתן חשף הרהור מאלף: "אני כשלעצמי סבור שניאלץ בעתיד הקרוב לבדוק מחדש את עניין יחסנו עם גרמניה הן משום שיש לנו אינטרסים רבים באותה ארץ (פיצויים מסוגים שונים. ענייני רכוש וכדומה) והן משום שגרמניה חוזרת במהירות ונוטלת את מקומה בין המדינות החשובות במערב אירופה - אם לא בעולם כולו".⁵⁶

דוגמה נוספת היא מכתב מאת אליעזר יאפו, דובר צירות ישראל בלונדון, אל השגריר אליהו אילת ואל הנהלת המשרד, שבו שאל מה יש לעשות כשעיתונאים גרמנים מעוניינים להיפגש או לשוחח עימו. שאל וענה: "התשובה לכך כלל לא פשוטה מכמה בחינות. למשל. חלק מהם יהודים או סוציאליסטים, אשר המלחמה שלהם באנטישמיות ובריאקציה הפשיסטית בכלל ידועה וברורה", ולפיכך קשה ביותר "לנקוט עמדה שלילית גרידא וחסל". להלן ביקש יאפו לקבל הנחיות ברורות בקשר למצב העמום הזה: "יש צורך שדבר-מה יוגד לנו מהבית, אשר לא ייתן הרגשה לאנשים הנמצאים כאן, והנאלצים להיות במגע עם עיתונאים גרמניים, כאילו הם פועלים בניגוד להנחה יסודית של הקו הפוליטי".⁵⁶

גם שמואל טולקובסקי, הקונסול הכללי של ישראל בשווייץ,⁵⁷ תהה באותה התקופה אם ראוי להמשיך במדיניות החרם על גרמניה. בקיץ 1950 שהו נשיא המדינה חיים וייצמן והקנצלר אדנאואר באותו מלון בכירגנשטוק, עירת נפש קטנה לחוף אגם לוצרן.⁵⁸ "המחזה של שלושה הדגלים [הישראלי, הגרמני והשווייצרי] המתנופפים מעל למלון הנשיא (...) עורר בי (...) רגשות מעורבים מאוד", כתב טולקובסקי. אך מלבד אי-הנוחות שרר בקרב אנשי משרד החוץ חשש מפני פגישה אפשרית בין הנשיא לבין אדם מפמליית הקנצלר, והחשש הזה התמקד

56 גנוך, ח"צ 2/2413, 18.9.1950.

57 שם, שם. יצויין כי ב-15.12.1949 התקבלו בישיבה על ענייני גרמניה, שהתנהלה במשה"ח בראשותו של ו' איתן, החלטות לחיזוק החרם של ישראל על גרמניה, כגון נקיטת "עמדה שלילית שנציגו יצטרכו לנהוג בה לגבי קבלת גרמניה לארגונים בינלאומיים", ופנייה לשר העלייה "לתת הוראה שכל תעודות מסע ישראלית תוחתם ב"אין כוח תעודה זו יפה לגבי נסיעות לגרמניה". אחרי ישיבה זו כתב ו' איתן למוזכר הממשלה ז' שרף, כי החלטות המשרד נבעו מההרגשה ש"כאילו ירד המתח על העמדה אותה מחייב הכבוד הישראלי לנקוט לגבי גרמניה, הלכה למעשה".

58 גנוך, ח"צ 2/2413, 15.8.1951.

57 טולקובסקי היה נציג ישראל בשווייץ בשנים 1949-1956. בתחילה היה קונסול כללי, ובשנת 1951 מונה לציר מוסמך.

58 ת' שגב, המיליון, עמ' 182; נ' הנן (Hansen), מתוך צל השואה (גרמנית), עמ' 67.

בדר' פיליפ אורבך, "הידוע, המטפל בענייני יהודי גרמניה".⁵⁹ אורבך עמד לבקר בעיירה השווייצרית "במטרה לבקש ראיון עם הנשיא פרופ' וייצמן, ולבקר, כמו כן, את אדנאואר". טולקובסקי עשה כל שביכולתו כדי למנוע את הפגישה עם נשיא ישראל. הוא הזהיר את סגן-אלוף יגאל ארנון, השליש הצבאי של הנשיא, "כי אין לתת בשום אופן לד"ר אורבך לגשת לנשיא", והנחה אותו לסרב לבקשתו "בטעמי בריאות".⁶⁰ אך בה בעת יצר טולקובסקי קשר עם ד"ר ארנסט אוסטרמן, מזכיר הקנצלר, שהיה חלק מהפמליה. במברק מוצפן שנשלח להנהלת המשרד הוא דיווח על הפגישה:

בעקבות הוראותיך למרון [צ"ל: הוראותיו של מרון]⁶¹ דיברתי עם מזכירו הפרטי של האיש [הקנצלר אדנאואר]. הוא הצהיר שהכוונה היתה ביקור נימוסין גרידא וכי האיש [הקנצלר] לא התכוון וגם ברגע זה אינו מתכוון לדבר [על] העניין הקונקרטי לא עם הנשיא ולא עם ממשלתנו, למרות שהודעתי לו ברור בסמכותי להגיב על הסברותיו. הוא סיפר כי אומנם קיים רצון למצוא פתרון לבעיה וכי ממשלתו משתדלת להתגבר על הקשיים הגדולים הקיימים ויתקשרו אתכם מחדש דרך [קורט] מנדלסון בזמן המתאים. הרושם הוא כי אצל אדוניו של המזכיר יש אומנם רצון להסדיר את היחסים.

בהמשך המברק הוא הציג סוגייה טעונה – שמא החמצנו שעה גורלית: "למרות הצהרותיו שאין בכוונת האיש לדבר על העניין כעת, שואל אני את עצמי אם לא חבל להחמיץ אפשרות חד-פעמית לדבר בשטח ניטרלי עם האיש עצמו אשר עד כה לא הצלחנו להיפגש איתו במישרין".⁶²

בעקבות פגישה זו ביקש גרשון מרון מטולקובסקי לברר אצל אוסטרמן פרטים על אודות המחווה הכספית בסך של עשרה מיליון מרקים גרמניים שהוועדה דנה עליה, ושאוסטרמן הזכיר בשיחתו בשווייץ.⁶³ אוסטרמן פירט לפני טולקובסקי את הקשיים החוקיים והכלכליים שהביאו להורדת ההצעה הזאת מסדר היום.⁶⁴ ומרון העביר את הדברים לשר החוץ בתוספת הערה: "לפי דעתי מאשרת חליפת המכתבים שבלי משא-ומתן במקום אין תקווה לגשת לביצוע תביעתנו".⁶⁵ שר החוץ נדהם מן המכתבים שהונחו לפניו: "הגעתי באיחור לקריאת החומר הזה", כתב, "לפנינו כאן פנייה רשמית של ישראל לגרמניה – גם הודעה מפורשת כי אנו מוכנים למו"מ ישיר.

59 על אורבך, שהיה יהודי וחבר ב-SPD, וכיהן כנציב מיוחד לנרדפי הנאצים בממשלת בווריה, ר' שפיר, *יד מושטת*, עמ' 54.

60 טולקובסקי אל איתן, ציריך, 28.7.1950, גנוך, ח"ץ 2/2417.

61 גרשון מרון היה מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ.

62 טולקובסקי אל שרת, ציריך, 23.7.1950, גנוך, ח"ץ 1א/2417.

63 מרון אל טולקובסקי, תל-אביב, 2.10.1950, גנוך, ח"ץ, 2/2417.

64 טולקובסקי אל מרון, בון, 10.1.1951, גנוך, ח"ץ, 1א/2417.

65 מרון אל שרת, 30.1.1951, גנוך, ח"ץ, 1א/2417.

האומנם הוחלט על כך בשעתו?⁶⁶ מרון הבהיר לשר החוץ שבהיעדרו התקיימו המגעים של הקונסול עם מזכיר הקנצלר באישור של קפלן, נפתלי ואיתן.⁶⁷ אך מעבר לכך האישור של המגעים הללו היה פועל יוצא מהלך הרוח ששרר במסדרונות משרד החוץ, היינו שהחרם על גרמניה הוא מכשול שיש להסירו מהר ככל האפשר. הלך הרוח הזה התבטא בתשובות על שש שאלות על גרמניה שהציג גרשון אבנר, מנהל מחלקת מערב אירופה במשרד, באוקטובר 1950 לנציגי ישראל במערב-אירופה ולאנשי מחלקתו. השאלה הראשונה היתה "מה צריך להיות יחס ממשלת ישראל לגרמניה לאור כניסתה הקרובה למשפחת העמים בתמיכת המערב, האם יש להמשיך ולקיים את החרם הדיפלומטי על גרמניה או שמא לשנות את הקו והאם שינוי הקו הוא מחוייב המציאות הפוליטית?"⁶⁸ אלישיב בן-חורין, לדוגמה, שהיה באותם ימים עוזר בכיר במחלקת מערב אירופה, ענה על כך שההתאוששות המהירה של גרמניה היא עובדה מוצקה, עובדה שממנה "נובעת מסקנה הגיונית שאם נרצה להתמיד בחרמנו המדיני הקיצוני על גרמניה, נימצא בקרוב מבודדים לגמרי. לא נוכל כמוכן להאיט אף במשהו את צעדי הענק של גרמניה לקראת סטטוס של מעצמה". עבור המערב חיזוק גרמניה הוא מרכיב חיוני באינטרס העליון שלו: התנגדות לקומוניזם. ועל כן "בשאלות בינלאומיות שונות הנוגעות לגרמניה ואשר תגענה להצבעה מעל במת אחד ממוסדות האו"ם תלך גרמניה מחיל אל חיל, ואילו אנו נישאר במצב אשר ייראה לעולם כפתטי וככל שידעה זיכרון העבר, אף דון-קישוטי".⁶⁹ בצמרת שרות החוץ היה אפוא קונסנזוס בסוגייה הקשה והמכאיבה. שר החוץ ואנשי חתרו למגע ישיר עם הגרמנים.

סתיו 1950 וראשית 1951: דיוני הממשלה על שאלת גרמניה

בסתיו 1950 ובראשית 1951 עלתה שאלת גרמניה במליאת הממשלה בשלוש ישיבות. בראשונה, שהתקיימה בשלהי אוקטובר 1950,⁷⁰ נדונה בקשת מעצמות המערב לבטל את מצב המלחמה עם גרמניה,⁷¹ והדיון זימן לשר החוץ שרת אפשרות להציג לשרים את עמדתו ואת עמדת ראשי משרדו בשאלה הזאת, עמדה שהתגבשה כאמור במהלך 1950. את סקירתו פתח שרת בדיווח על שתי בקשות הקשורות לגרמניה: הבקשה לבטל את מצב המלחמה ו"בקשה מיוחדת" לתמוך בהצטרפות גרמניה לחברות

66 שרת אל מרון, 8.3.1951, גנוך, ח"ן, 1א/2417.

67 מרון אל שרת, 12.3.1951, גנוך, ח"ן, 1א/2417.

68 תלחמי" 5, עמ' 609.

69 בן-חורין אל אבנר, תל-אביב, 6.1.1950, תלחמי" 5, עמ' 629. בן-חורין היה לימים שגריר בכמה מבריות אירופה, ובהן בון (1970-1974).

70 ישיבת הממשלה, 30.10.1950, גנוך. ר' להלן מסמך 2

71 ר' לעיל, הערה 44.

בארגון החיטה הבינלאומי. הוא הודה כי התכוון תחילה להימנע מהצבעה, אך לאחר מכן הגיע למסקנה שיש לתמוך בבקשה הזאת. "כי הנה רק אתמול שלשום דפקנו על דלתות אומות העולם שיתמכו בנו, ועכשיו עלינו לא להתנגד", הסביר שר החוץ. חלק ניכר מסקירתו ייחד שרת לעניין הפיזיוויים. הוא הביע חרדה מפני החמצת ההודמנות האחרונה לתבוע מגרמניה פיזיוויים. התעצמות המלחמה הקרה, אמר, מביאה לכך שגרמניה הולכת ומשתלבת מחדש ב"משפחת העמים" ועשויה לזכות ברהביליטציה גמורה בלא שתפרע את חובה לעם היהודי. בדבריו בהמשך הישיבה קשר שרת חרדה זו להתנגדותו לחרם המוחלט שישראל מטילה על גרמניה. עמדה זו, הדגיש, היא מאותן עמדות "הנראות כמסברות את האוזן אבל למעשה אין הן עשויות להתקיים, על כל פנים אין הן יכולות להתקיים זמן רב". אין כל אפשרות "להחזיק מעמד של שלילה גמורה לגבי גרמניה ושל התעלמות ממנה. היא קיימת". כדי לחדד את עמדתו הציג דוגמה מדיווחי אנשי שרות החוץ: קונסול גרמני בניו-יורק "פונה לקונסול שלנו, הוא רוצה לערוך לו ביקור נימוסי. הקונסול שלנו עונה בשלילה. אבל אחר כך יש מסיבת קונסולים בניו-יורק. הקונסול הגרמני הולך למסיבה ושם הוא קיבל בברכה את הקונסול הישראלי. מה יעשה [הקונסול הישראלי]? או אולי ינדה את עצמו מכל פגישות הקונסולים?" אילו נמחתה גרמניה מעל פני האדמה, הדגיש שרת, "היתה השאלה נפתרת בשבילנו", אולם זה לא אירע ולכן הדילמה שעמה יש להתמודד היא "האם אנו רואים יסוד לאיזה הסדר על יסוד תשלום פיזיוויים, או שאנחנו נתעלם מהשאלות ונחרים אותה לעולם?"

את העמדה הזאת שרת הביע לא רק במליאת הממשלה אלא בפורומים מפלגתיים. במאי 40 מפא"י דנה על הסוגייה האם להשתתף בדיוני קומיסק"ו⁷¹ כמה מראשי המפלגה – כמו פנחס לבון, שרת העבודה גולדה מאיר שעמדתה היתה אנטי-גרמנית קיצונית⁷¹ וברל לוקר, שכיהן באותם ימים כיושב-ראש הנהלת הסוכנות – היו נגד כל השתתפות בהתכנסויות של הגוף הזה, שמשמעותו היתה למעשה רהביליטציה של הגרמנים. עמדת משה שרת היתה שונה לחלוטין. בנאומו הוא הדגיש שתי נקודות. הראשונה היתה שלא ניתן להסתלק מהזרה הבינלאומית רק בגלל שאותה גרמניה קיימת בעולם. קל מאוד ונוח לצאת לאלתר מקומיסק"ו. "בתור מדינה לשבת עם הגרמנים – זה פיגול ויש גם תירוץ טוב מדוע יוצאים, מפני שזה דבר שאינו ניתן ליוכוחים אם קיימת הרגשה לעם היהודי ונציגינו אינם יכולים לשבת עם הגרמנים: פה אין ויכוח", תיאר שרת. אולם, היקשה שרת, השאלה הזאת הרבה יותר מסובכת.

71 דיון בזכירות מפא"י 18/25.5.1950, אמ"ע; ש. שפיר, יד מושטת, עמ' 37, 62-63. (ר' להלן נספח 1)
71 מאיר עמדה בראש משלחת מפא"י למסגרת הסוציאליסטית הבינלאומית המחודשת, שהתקיימה בציריך ביוני 1947, שם סירבה להושיט יד לקורט שומכר. התנהגות זו עוררה מורת רוח קשה בצמרת המפלגה הסוצ' הגרמנית (SPD). היא עצמה היתה גאה על הצבעתה נגד ההצעה לצרף את SPD- לקומיסק"ו, שגרמה לנפילת ההצעה (ש' שפיר, שם, עמ' 38, 39).

”נניח שמחר גרמניה מתקבלת לאו”ם”, שאל שר החוץ שאלה רטורית, ”נעזוב את האו”ם בגלל זה?” והוסיף והסביר: ”אנו יכולים להיכנס למסלול הזה, למדיניות הבינלאומית כזו, המביאה לברייחה מן העולם, מפני שבעולם הזה ישנה גרמניה? במידה שמדברים מבחינה פרינציפיונית, הפרינציפ הזה יכול להוביל יותר מדי רחוק”.⁷¹ בסיום הדיון על הבקשות הקשורות לגרמניה קיבלה הממשלה החלטה ”מדודה”: מצד אחד להשיב בשלילה על בקשת המערב לבטל את מצב המלחמה עם גרמניה, ומצד אחר להסכים לצרף את גרמניה לאמנת החיטה הבינלאומית.⁷² ההחלטה הזאת, שניתן לראות בה פשרה, היתה עדות וסימן להתלבטות הממשלה בין הכורח להשלים עם המעמד הבינלאומי החדש של גרמניה לבין החשש הפוליטי והחרדה מתגובת הציבור הישראלי, ובמיוחד מתגובת האופוזיציה.

זמן קצר אחרי הדיון הזה עלתה שוב שאלת גרמניה במליאת הממשלה, בשתי ישיבות – ב־27 בדצמבר 1950 וכעבור שבוע, ב־3 בינואר 1951.⁷² יוזם הדיון היה מנכ”ל משרד החוץ ולטר איתן. במכתב למוזכיר הממשלה זאב שרף ביקש איתן להעלות על סדר יומה את שאלת יחסינו עם גרמניה.⁷³ הוא הציע לדון בשני עניינים. עניין אחד היה אם יש להשתמש בדיאלוג עם המערב על בקשתו לבטל את מצב המלחמה עם גרמניה ”על מנת להגיש איגרת מקיפה בדבר תביעותינו ובדבר האחריות הרובצת על מעצמות המערב לדאוג שגרמניה תמלא התביעות של העם היהודי”. איתן ביקש את אישור הממשלה לשגר את האיגרת הזאת. הוא חתר לנצל את הצורך של המערב להסדיר את יחסיו עם גרמניה כדי לחרוץ על הממשלה לזרז את תהליך קבלת ההחלטות בעניין התביעות מגרמניה.⁷⁴ הוא עצמו ושר החוץ שרת קיבלו מסרים בנושא זה מנציגי ישראל בחוץ לארץ.⁷⁵ העניין האחר שבו הציע איתן לדון היה ”החלטה עקרונית בדבר מגע עם שלטונות גרמניה לשם קידום תביעותינו”. הוא הדגיש ש”אפשר להשיג התקדמות של ממש אך ורק אם ממשלת ישראל תיכנס

71 באוקטובר 1950 נדרשה ישראל להגיב לבקשת מערב-גרמניה להצטרף לארגון העולמי למזון ולחקלאות, שעמדה להדון בוועדה המיוחדת של או”ם בנובמבר. איש המחלקה למוסדות ב”ל כתב על כך כי אין סיכוי סביר למנוע ”קבלת גרמניה לארגון ועל-כן יש להסתפק להתנגדות תקיפה להצעה מבלי לנקוט כל פעולה מיוחדת” (גנור, ח”ק, 1/2539).

72 ר’ לעיל, הערה 70. בן-גוריון, שלא נטל חלק בדיון, אמר בסיומו שיש לקבוע עמדה ריאלית לגבי גרמניה: ”הנה יש כבר אפילו חלוצים בישראל האומרים, שהגרמנים במזרח-גרמניה הם כשרים, נאמנים ומתקדמים. יהיה אותו דבר עם מערב-גרמניה. ישנה מציאות”.

73 ר’ להלן מסמכים 4, 5.

74 איתן אל שרף, 17.12.1950, תלחמ”י 5, עמ’ 307-309. [ר’ להלן מסמך 3]

75 תלחמ”י 5, עמ’ יט.

76 ר’ לדוגמה: א’ אבן אל שרת, 8.9.1950, שם, עמ’ 529. אבן טען שפגישת שרי החוץ של המערב ב-12-18 בספטמבר, שבה אמורה להידון שאלת גרמניה, עשויה להיות ההזדמנות האחרונה להציג את תביעות מדינת ישראל מגרמניה.

למשא-ומתן לא רק עם מעצמות הכיבוש בגרמניה אלא גם [עם] השלטונות הגרמניים בגרמניה המערבית והמזרחית”.

שרת עצמו לא השתתף בישיבה מאחר ששהה בארצות-הברית. את עמדת משרד החוץ ייצג איתן, שדיבר בתחילת הישיבה ב-26 בדצמבר והציע לממשלה לפתוח במשא-ומתן ישיר עם ממשלת גרמניה. “מה שאנו מציעים לממשלה הוא להחליט בדבר שיגור משלחת ישראל, משלחת רשמית לנהל משא-ומתן בדבר תביעות לפיצויים”, אמר. הוא הודה כי מדובר אמנם בהחלטה קשה, אך אין מנוס ממנה. את עמדתו נימק בשני נימוקים: ראשית, גרמניה אומנם עדיין איננה מדינה ריבונית, אך היא צועדת בצעדי ענק לקראת מעמד זה, ובמצב זה “אין אנו רואים דרך אחרת של טיפול בדברים, אלא על-ידי שיגור משלחת כזאת”; שנית, מדובר בצעד שגוון מְקָלוּי (McCloy), הנציב העליון האמריקני בגרמניה, תומך בו, והוא “יגיש כל התמיכה והעזרה האפשרית למשלחת זאת”, ואף הקנצלר אדנאואר “רואה בזה דבר חשוב ומוכן לשלם סכום גדול מאד על מנת להשיג את השלום המוסרי, אם אפשר לומר כך, של גרמניה”. בהמשך טען איתן כי הגורם העיקרי שמעכב קבלת החלטה כזאת הוא “החשש מפני דעת הקהל בארץ בפרט ובעם ישראל כולו”, אולם, ציין, מדובר בחשש שווא.

בעניין זה אמר:

לי נדמה... [ש] אין פה כל מקום לחשש. אם הדבר יוסבר כראוי, שפה ישנה אפשרות להשיג מה שמגיע לנו, מה שמגיע לכל קורבנות היטלר וכו', וכמו כן אין פה כאילו הכרה בממשלת גרמניה או דבר דומה לו, יש פה צעד מעשי, לכללי, כספי, הצעד האפשרי היחידי להשיג דבר מה מגרמניה. מהידיעות שכבר הופיעו בעיתונות בארץ יש לצפות אפילו לתמיכה כללית, אומנם לא אגיד שלא יהיו מתנגדים בודדים. אולי זכור לכם שעוד לפני שנה דובר על דבר זה בעיתונות. הדבר הופיע כמעט כמובן מאליו. יש לנו תביעות כבירות מגרמניה, ועל הממשלה לעשות משהו להשיג תמורה.

הדברים עוררו התנגדות מצד שרים רבים, לרבות כמה משרי מפא”י, שחלקו על איתן בחריפות.

שר התחבורה יוסף הבהיר כי הוא מתנגד לכל משא-ומתן ישיר עם הגרמנים וקבע כי יש לבקש ממדינה ידידותית שתנהל בשמנו את המשא-ומתן. הוא הציע כי נבקש זאת מנורווגיה – “הממשלה שלנו תימצא בפרים ויהיה לה מגע מתמיד עם מנהלי המשא-ומתן ותדריך אותם”. לשאלת בן-גוריון כיצד מסבירים לנורווגים מדוע אנו לא מנהלים משא-ומתן זה בעצמנו, אמר יוסף, כי נאמר להם שאנחנו עדיין נמצאים במצב מלחמה עם הגרמנים. בהמשך דבריו הסביר יוסף את מניעי הצעתו: אומנם הוא אינו רוצה לוותר על רכוש היהודים, “אבל איני יכול לדבר איתם אחרי מה שעשו לעם ישראל... זה מפריע [לי] באופן נפשי”.

עמדה דומה הביע שר החינוך והתרבות דוד רמז. הוא הציע כי אנגליה, אמריקה או סקנדינוויה יביאו הצעה בשם גרמניה, כי הרי "עם המציע יכולת לשבת ליד שולחן אחד". אולם הוא התנגד לשלוח משלחת שתשא-ותיתן ישירות עם הגרמנים "על יסוד דברים סתומים שפעם אמר אדנאואר", או "על יסוד איזה ידיעות על הלך הרוח". להערכתו משא-ומתן כזה עלול להסתיים בקסטטרופה; "גם בושת פנים וגם חוסר פיצויים, וזאת לא נוכל לעשות". את דבריו סיכם רמז במילים הבאות: "לא יכול להיות סידור יחסים בין שתי מדינות על יסוד פיצויים. מישו צריך לטרוח ולהביא לנו הצעה".

התנגדות לדברי איתן הביעה גם שרת העבודה גולדה מאיר. היא טענה כי "לא מתקבל על הדעת שתסע משלחת של מדינת ישראל ותשב במשרדי הממשלה הגרמנית ותדבר עם מישו מהממשלה הגרמנית". לדעתה, עלינו להציג את תביעתנו בפני ארבעת מעצמות הכיבוש ו"אם המעצמות תרצינה - נקבל [פיצויים מהגרמנים]". אך אם הן לא תרצינה - לא יעזור גם המגע הישיר, אלא תופץ הידיעה שיהודים מנהלים משא-ומתן עם הגרמנים, ואתה לך הסבר שזה איננו מגע. שזו אינה הכרה. שזה רק מגע מסחרי. גם שר החקלאות פנחס לבון הביע התנגדות להצעת משרד החוץ לשלוח משלחת קבועה לגרמניה. "משלחת קבועה היא למעשה קשירת יחסים דיפלומטיים והכרה דה-פקטו", קבע. לעומת זה צידד לבון בשליחת משלחת לשלטונות הכיבוש ובעניין זה אמר: "אני בעד משלחת לשלטונות הכיבוש. כי הם עומדים עכשיו לחסל את כיבוש גרמניה, להכניס את גרמניה למשפחת העמים, ואני חושב שיש מקום שמדינת ישראל תבוא אליהם ותגיד להם: עליכם החובה לטפל בדבר". את ההתנגדות החריפה ביותר השמיע שר הסעד יצחק מאיר לוין. איש "החזית הדתית המאוחדת" ומנהיג "אגודת ישראל", שהיה חבר הממשלה היחיד שהיה ניצול שואה. לוין היה המתנגד הקטגורי ביותר לכל קשר עם הגרמנים. "אני מטיל ספק בכך שנשיג משהו ממשא-ומתן ישיר עם הגרמנים", טען, ו"אם גם נשיג, האם כדאי הדבר?" ובהמשך קבע קטגורית:

לפי דעתי אסור שיהיה לנו קשר עם הגרמנים. כי מלחמה לנו בעמלק מדור לדור. הם רצחו שישה מיליונים יהודים. האם עם הרוצחים האלה נבוא בדברים? הממשלה של העם היהודי, ממשלת ישראל, צריכה להכריז שאין לנו קשר איתם. דבר הרצח לא יכופר להם. לא על ידי מיליוני מרקים ולא על ידי מיליוני לירות. אין לנו מה לדבר על משלחת לגרמניה.

בהמשך דבריו הביע התנגדות לא רק למגעים הישירים איתם אלא גם להצעה לשאת-ולתת עימם באמצעות מתווך. "איש לא יבוא ויציע לנו לשאת-ולתת במקומנו", טען, "עלינו לבוא אל האחרים לבקש שהם יציעו לנו, ואני נגד זה שנעשה דבר כזה".

אולם היו שרים שעמדתם היתה שונה. לדוגמה, שר הפנים והבריאות משה שפירא מ"החזית הדתית המאוחדת" ו"הפועל המזרחי" טען כי משא־ומתן ישיר אין פירושו "הכרה בגרמניה באיזו צורה שהיא". הקריטריון היחיד שצריך להנחות בסוגיה זו הוא הקריטריון הכלכלי: "היש סיכוי לקבל את הכסף או זה מופקפק מאוד". אם יש סיכוי לקבל כסף – מצווה להוציא זאת מידיהם. למה ייהנו עוד מכסף יהודים שרצחו אותם? ואם אני צריך לתבוע כסף מהגרמנים – ברור שעלי להיות שם".

עמדה זו נקט גם שר האוצר אליעזר קפלן: "איננו צריכים לרמות את עצמנו. אומנם ההצעה היא לשלוח משלחת לשלטונות הכיבוש, אבל רבותי, או שאנחנו איננו עושים שום דבר, או שאנחנו שולחים את המשלחת אשר תיכנס במשא־ומתן עם שלטונות הכיבוש, אבל יהיה ברור לנו כבר מהיום, שאחר כך יצטרפו להיכנס במשא־ומתן ישיר עם הגרמנים אם ירצו להשיג תכלית לפעולתם".

בסיכומה של הישיבה ב־3 בינואר הונחו על שולחן הממשלה שתי הצעות החלטה. האחת היתה לפתוח במשא־ומתן ישיר עם ממשלת בון ולשגר לשם כך לגרמניה משלחת ישראלית רישמית. הצעה זו לא זכתה ברוב – חמישה שרים הצביעו בעדה וחמישה נגדה. ההצעה האחרת היתה כי "נציגי ישראל יפנו לממשלות המרכזיות של מעצמות הכיבוש בדבר הבטחת פיצויים מאת גרמניה והחזרת רכושם של היהודים", והצעה זו זכתה ברוב.⁷⁶ כך הטילה הממשלה על שר החוץ משימה שהוא עצמו התנגד לה.

בצמרת משרד החוץ שררה אי־נחת מהחלטת הממשלה. דוגמה לכך היא תזכיר פנימי על הסוגייה שכתב יוסף תקוע, שכיהן באותם ימים כסגנו של רוזן, היועץ המשפטי של המשרד.⁷⁷

בתזכיר, שנכתב יום אחד אחרי החלטת הממשלה, טען תקוע שהחלטה הזאת מאפשרת לנו "למסור למעצמות הכיבוש את התזכיר הזה [כלומר איגרת הממשלה] בדבר תביעותינו נגד גרמניה ואם נרחיב את פירוש כוונות הממשלה, נוכל גם כן לשגר משלחת לגרמניה". אולם, הדגיש תקוע, "חוששני שעל יסוד החלטה זו לא נוכל להורות למשלחת זו לבוא לידי מגע עם שלטונות גרמניה. אני סבור שדווקא מומנט פוליטי זה יכריע את תוצאות פעולתה". בהמשך טען ש"ספק גדול אם רצוי לרכו את מאמצינו הפוליטיים בפניות לשלטונות הכיבוש", והביע את דעתו כי אין לסמוך על מדינות הכיבוש בהקשר זה – הן אינן נוטות להטיל על גרמניה "פתרונות, אשר אינם נעימים לה ביותר, של שאלות פעוטות לעומת הבעיות המדאיות כעת את המעצמות הגדולות". לכן סבר תקוע שהגיע הזמן "לקראת יצירת מגע ישיר עם שלטונות גרמניה".

76 ויץ, "הדרך לוואסנר", עמ' 249.

77 תקוע אל לשכת המנהל הכללי, 4.1.1951, תלחמי" 6, עמ' 7-8.

דחיית הקץ: שתי האיגרות

על־פי החלטת הממשלה שיגר שר החוץ למעצמות הכיבוש שתי איגרות. הראשונה, שנשלחה ב־16 בינואר 1951, עסקה בשאלת הפיצויים האישיים, ואילו השנייה, שנשלחה ב־12 במרס 1951, עסקה בשאלת השילומים לעם היהודי בכלל.⁷⁷

את עמדתו בעניין האיגרות הציג שרת בישיבת הממשלה ב־8 בפברואר 1951, כשלושה שבועות אחרי שיגור האיגרת הראשונה.⁷⁸ הוא הדגיש שתי נקודות שלא באו לידי ביטוי בדברים שאמר קודם לכן. הוא נדרש לקשר שבין התביעה לשילומים לבין קליטת העלייה ההמונית, נקודה שמילאה תפקיד מכריע בהמשך פרשת השילומים. הוא קרא "להבליט את העובדה שקלטנו למעלה מחצי מיליון פליטים, קלטנו אותם בארץ, אבל קליטתם תחייב עדיין השקעות עצומות ועדיין ידינו נטויה לקלוט עולים מעיראק וממצרים ומצפון־אפריקה ומרומניה". הנקודה האחרת היתה כי חובתנו להכיר בגרמניה איננה קשורה כלל לתביעת השילומים אלא לשתי עובדות אחרות: לקיומה של מדינת ישראל ולכך שגרמניה הולכת והופכת לעובדה קיימת, שלא ניתן להתעלם מקיומה. בקשר לזה שאל שרת: "אם אנחנו מגישים תביעה כזאת ומזמינים אותנו לדון עליה, ונאמר שיגידו לנו, טוב, תביעתכם תתקבל, מה אז?" על שאלתו ענה בעצמו: "לפי דעתי, התשובה אז צריכה להיות: אפשר לעבור להסדרת העניינים עם גרמניה. זאת אומרת, לא ייתכן להגיש תביעה כזאת לגרמניה, אם גם באמצעים אחרים, ולומר שגם אם תתקבל תביעתנו אנחנו פטורים מהסדרת העניינים עם גרמניה ואנחנו נמשיך מלחמה בעמלק עד דור דור". ההכרה בגרמניה, הדגיש שרת, איננה עניין פשוט כלל ועיקר. היא צריכה לבוא רק אחרי שמצד השלטון הגרמני יבוא "לא רק תשלום לעם היהודי, אלא גם הצהרה של פיוס לעם היהודי".⁷⁹ אולם אחרי מלוי תנאים אלה, "ההגינות מחייבת שניענה לזה, ולא שלא ניענה לזה". בהמשך דבריו הביא שרת שורה של דוגמאות שבעזרתן ניסה להוכיח את צדקת עמדתו, דוגמאות שנלקחו מהניסיון המצטבר של אנשיו בשרות החוץ.

דוגמה אחת היא הדילמה של הקונסול בניו־יורק, שהוצגה בישיבת ממשלה בשלהי אוקטובר 1950. דוגמה אחרת היתה מתחום היחסים בין משטרות: במשטרה בארץ החלו להתקבל מכתבים משלטונות משטרה גרמניים בכל מיני עניינים שגרתיים, שביחס אליהם יש חליפת מכתבים בין משטרות, מבלי שיעלו הדברים על שולחן משרד החוץ, כגון איזה פושע ברח, מישהו חייב כסף, שולחים תמונה למען תהיה בארכיון של משטרת המדינה השנייה. יש דברים המחייבים

[77 ר' האיגרות (אנגלית) בתלחמי" 6, עמ' 35-39; 163-169. הנוסח העברי של האיגרת השנייה מובא במיסמך 8, עמ' 132-136].

78 היתה זו ישיבת ממשלה רביעית בתוך 4 חודשים, שדנה בשאלת גרמניה. (ר' מסמך 6)
79 אפשר לראות בהערה זו את הצעד הראשון לקראת הצהרת אדנאואר; ראו על כך בהמשך.

תשובה. נתקבל מכתב מ"פוליצ'יאַמְט" [משרד המשטרה] הגרמני. האם מותר לענות ל"פוליצ'יאַמְט"? אפשר היה לומר עד עכשיו: תכתבו לשלטונות הבריטיים או האמריקניים, אבל זה כבר הולך ונהפך לפיקציה. כל זה, סיכם, מוביל למסקנה ברורה כי מדובר בסבך ללא מוצא, שלא ניתן לאמצו לאורך ימים; "עלינו לחפש אפוא מוצא הגון ומכובד, שאם תביעתנו תתמלא על-ידי גרמניה ניכנס להסדרת היחסים איתה".

ב-12 במרס 1951 נשלחה כאמור איגרת למעצמות הכיבוש ובה הציגה מדינת ישראל את עצמה כנציגתם ויורשתם היחידה של המיליונים שהושמדו בשואה ותבעה להטיל על גרמניה, על שני חלקיה, שילומים בסך מיליארד דולר וחצי. שר החוץ שרת, שחתם על האיגרת, הופיע למחרת, 13 במרס, במליאת הכנסת כדי "למסור לתשומת לב הכנסת, ועם זה לידיעת הציבור הרחב בארץ וחוץ לארץ" את דבר קיום האיגרת ואת תוכנה.⁸⁰ באיגרת עצמה וכן בדברי ההסבר הקצרים של שרת מופיעים כמה מהעיקרים שהנחו מאוחר יותר את הממשלה במדיניותה בעניין גרמניה. ואלה שלושת המרכזיים שבהם:

- הסכום שתבעה מדינת ישראל מגרמניה, מיליארד דולר וחצי, היה לבסיס למשא-ומתן בין ישראל לגרמניה.

- סכום זה לא היה אלא רבע משווי הרכוש ששדדו הגרמנים מהיהודים במהלך המלחמה. "לפי אומדן זהיר, שדדו הנאצים בגרמניה ובארצות אחרות באירופה שנפלו תחת שלטונם רכוש יהודי של שישה מיליארד דולר", נאמר באיגרת בעניין זה. אך הוחלט לנקוב בסכום שנדרש כדי לקלוט בארץ חצי מיליון עקורים מאירופה ולשקמם, וזאת בהתאם להערכה שעלות הקליטה לנפש לכל אחד מן העקורים היא 3,000 דולר. כאן נוצר אפוא במפורש קשר בין התביעה מהגרמנים לבין צורכי קליטת העלייה.

- בדברי ההסבר לאיגרת הדגיש שרת כי ממשלת ישראל תובעת את השילומים לעצמה "כי הוא רואה את מדינת ישראל כנושאת זכויותיהם של המיליונים שנשחטו, וכזכאית ומצווה לתבוע את עלבונם, בהיותה ההתגלמות הממלכתית היחידה של העם, אשר עקב שייכותם אליו נגזרה עליהם כליה".

באותו יום, לפני הדיון במליאת הכנסת, הופיע שרת בוועדת חוץ וביטחון של הכנסת.⁸¹ דבריו בפורום זה היו מפורטים בהרבה מדבריו במליאה. הוא נגע בין השאר בפן המוסרי-אידאולוגי של הסוגייה. אומנם שום פיצויים חומריים לא יוכלו לכפר על החטא ולא "תוכל להיות כפרה על העינויים ולא תוכל להיות כפרה על המוות",

⁸⁰ ישיבת הכנסת ב-13.3.1951, *דברי הכנסת* 8, עמ' 1320-1323. (ר' להלן מסמך 8. לנוסח האנגלי ר' תלחמי" 6, עמ' 163-169)

⁸¹ ישיבת ועדת חוץ וביטחון של הכנסת, 13.3.1951, גנוך 8/א7562. (ר' להלן מסמך 7)

קבע, אך "לא ייתכן שהעם הגרמני יוסיף ליהנות מהגזולה, בעוד ששיקום הקורבנות, אלה שניצלו בעוד מועד, או נותרו בחיים אחרי השואה, ייפול למעמסה על אותו העם היהודי". מכאן גזר שרת כי "הם חייבים בשיקום, אנחנו אומרים שהרוב של הקורבנות מצא כאן מקלט ולכן הפיצויים מגיעים בראש ובראשונה לישראל".

הוא אף הציג בצורה מפורשת ומפורטת מאשר בנאומו במליאה את ההסבר לסכום שנתבע מהגרמנים. לפי אומדן זהיר, טען, "הנוק שנגרם לעם היהודי באירופה ברכוש, כמובן, נאמד בשישה מיליארד דולר". אולם ממשלת ישראל לא תבעה פיצוי מלא על הנזקים, היא לא תבעה אף את הסכום הדרוש לשיקום כל ניצולי השואה, אלא רק את הסכום הדרוש לקליטתם במדינת ישראל של חצי מיליון "פליטים יהודיים מארצות שהנאציזם שלט בהן והרס בהן את החיים היהודיים". היה זה ביטוי נוסף ל"ציוניזציה" של התביעה לשילומים, שהיתה חלק מהניסיון להלאמת השואה בכלל. לא הכל הסכימו עם עמדתו של שרת, והוא התווכח בעיקר עם חבר הכנסת מנחם בגין, מנהיג "תנועת החרות". בגין לא דחה על הסף את התביעה לפיצויים מהגרמנים, אך טען כי התביעה "יכולה להיות אחת: להחזיר את הרכוש המטריאלי שנשדד". לכן אין להסתפק בתביעה שהיקפה מיליארד דולר וחצי:

לדעתי, זה משגה חמור שנדרוש כי גרמניה תשקם קורבנות במדינת ישראל, ושאונו אומרים מה נעשה בכסף המגיע לנו עבור הרכוש היהודי שנשדד. האם דרושה הסברה נוספת כדי להצדיק דרישה זו? הצדקה הומניטרית שנשקם את הקורבנות? אם אומדים את הרכוש שנשדד בשישה מיליארד, צריך לדרוש שישה מיליארד, מה שנעשה בכסף זה ענייננו.⁸²

בתשובתו על דברי בגין הבחין שרת בין תביעה "שיש סיכוי כלשהו לשכנע את דעת הקהל במציאותה" לבין "תביעה המוכרחה להישמע פנטסטית": לדרוש שישה מיליארד דולר זו תביעה שלכל הדעות ניתן להגדירה "פנטסטית"; ואילו תביעה שהיקפה מיליארד דולר וחצי עבור מדינת ישראל, שמצבה הכלכלי כה חמור, זו תביעה שאיש לא יאמר שהיא "לוקה בצניעות יתרה, זה סכום מאוד מכובד".

בוועדה, שהיתה פורום סגור, התייחס שרת באורח גלוי יחסית גם להיבט רגיש וטעון של הסוגייה: המשא-ומתן הישיר עם גרמניה. בדברי תשובתו על שאלות חברי הוועדה טען שרת, כמו בישיבת הממשלה כחודש לפני כן, כי החרם המוחלט על גרמניה הוא מדיניות שאי-אפשר להתמיד בה. גרמניה היא עובדה קיימת, אמר, וישראל, שהיא מדינה ריבונית השואפת להשתלב בזירה הבינלאומית, אינה יכולה לנהוג כאילו אין גרמניה קיימת. אמנם ניתן להמשיך במדיניות של חרם ונידוי משך דור אחד או שניים, כדי "למחוק [את שאלת שינוי המדיניות] מעל סדר היום של הדור

82 על עמדתו של בגין בסוגייה זו באותה עת ר' ויץ, "תנועת החרות", עמ' 99-109.

שחי את הדברים וראה את הזוועה". אולם בפועל "אנו נתקלים בגרמניה על כל מידרך כף רגל", ולכן מדיניות ההחרמה נדונה לכישלון – "נהיה איתם בכל מקום ומקום, ובאותו הזמן החרם שלנו, הוטו המוסרי שלנו נגד כניסתם, יאבד כל ערך-שהוא".

המערכת הפוליטית ערב ההכרעה על השילומים אף שבישיבות הממשלה ביטא שרת עמדה בהירה בעניין המשא-ומתן עם גרמניה, היו דבריו בכנסת בעניין זה חותכים פחות. חוסר ההחלטיות לכאורה נבע מהמצב הפוליטי הפנימי, ובמיוחד מהמצב הקשה של מפא"י, מפלגתו, במחצית הראשונה של 1951. בבחירות המוניציפליות שהתקיימו ב-14 בנובמבר 1950 ספגה מפא"י מפלה קשה: בחשבון ארצי היא קיבלה רק מעט יותר קולות מה"ציונים הכלליים", ואלה הפכו בן לילה ממפלגה קטנה למפלגה השנייה בגודלה אחרי מפא"י, ויותר מכך – לטוענים לכתר השלטון.⁸³ אף שהבחירות היו במישור המוניציפלי, התוצאות המדהימות האלה חוללו טלטלה קשה בזירה הפוליטית, והתחושה היתה שהזירה הזאת עומדת ערב מהפך. בעקבות זאת נפלה הממשלה השנייה. אומנם רישמית נפלה הממשלה מסיבות אחרות, כמו המתח הרב בין מפא"י לבין החזית הדתית המאוחדת בגין מצב החינוך במעברות ובמחנות העולים, אך הסיבה העמוקה לנפילתה היו התוצאות של הבחירות המוניציפליות. יתר על כן, כשהתברר שאין סיכוי לכונן ממשלה חדשה, החליטה הכנסת הראשונה להתפזר. היא חוקקה את חוק הבחירות לכנסת השנייה, ואישרה אותו בקריאה שלישית ב-16 במאי 1951; הבחירות לכנסת השנייה נקבעו ל-30 ביולי 1951.

שרת עצמו קבע שנפילת הממשלה ופיזור הכנסת הראשונה היו לאמיתו של דבר תוצאה של תהליך שחוללו הבחירות המוניציפליות. נפילת הממשלה השנייה, רשם שרת, נבעה מערעור של סמכות הממשלה, אך לא "מבחינה חוקתית או פרלמנטרית", אלא "מבחינה ציבורית". הבחירות לרשויות המקומיות הוכיחו "כי חלה כאן תמורה מרחיקה ביחסי הכוחות במדינה, כי קם מתחרה רציני למפא"י כמפלגה הראשית בדמות "הציונים הכלליים". ושר החוץ סיכם את המצב הפוליטי: "אם תתקיימנה בחירות חדשות לכנסת עלול להיווצר מצב שבו לא תיתכן שום קואליציה ממשלתית בלי שיתופו של גורם ציבורי זה. היה בזה תג'ר רציני למפלגה אשר קשה היה לה להתעלם ממנו".⁸⁴

בנסיבות אלה התאפיינה הזירה הפוליטית בחוסר יציבות ובחולשה של הממשלה.

83 למפא"י הצביעו 27.3 אחוז (90,052 קולות) מכלל המצביעים, ול"ציונים הכלליים" – 24.5 אחוז. ר' יין, "המהפך שלא היה", עמ' 91–99.

84 תזכיר פנימי לא מתוארך מאת שרת, "הערות בשולי תוצאות הבחירות לכנסת השנייה", אצ"מ, A245/251.

רוב שנת 1951 היתה הממשלה ממשלת מעבר. הכנסת הראשונה הביעה אמון בממשלה השנייה ב-1 בנובמבר 1950, אך ממשלה זו נפלה פחות מארבעה חודשים אחר-כך: בפברואר 1951 היא הפכה לממשלת מעבר, ורק באוקטובר 1951, כמה חודשים אחרי הבחירות לכנסת השנייה, קמה ממשלה חדשה קבועה, הממשלה השלישית. בגלל ארעיותה היתה ממשלת המעבר למעשה ממשלה משותקת. אף שבאותם חודשים התדרדר המשק הישראלי במהירות מבהילה ומערכת הקליטה היתה על סף קריסה, לא היה בכוחה של ממשלה זו לקבל החלטות ברורות, קשות ומכאיבות, שהיו נחוצות באותה שעה.

מפא"י התכוננה לקרב המכריע על השלטון – לקראת הבחירות לכנסת השנייה. הפורומים השונים של המפלגה התכנסו תדירות ושררה בהם תחושה דו-ערכית: מצד אחד חרדה כבדה ומן הצד האחר רצון עז להצליח במבחן הגורלי שלפניו עמדו. תחושה זו באה לידי ביטוי בדברים שאמר חבר הכנסת ארן, אז המזכיר הכללי של מפא"י:

צריך להיות ברור לכל איש שמטפל בדבר הזה [הבחירות לכנסת השנייה], שאנו עומדים בפני מערכה שלא ידענו כמותה ואבותינו לא ידעו כמותה בבחירות אלה (...). אני וכל חברי הלשכה [של מפא"י], מתגאים על הפעולה העצומה שנעשתה במשך החודשים האלה, אבל חובתי להגיד למרכז המפלגה שמה אנחנו – לא אגיד אפס, אבל הוא מעט לעומת מה שאנו צריכים לעשות בכדי לצאת בשלום ממאבק גורלי (...).

[נ]עוד אינכם יודעים לפני איזה סכנות נעמוד עם התקרב מועד הבחירות.⁸⁵

התרכוזותם של שרי מפא"י, שהיו רוב חברי הממשלה,⁸⁶ בעניינים המפלגתיים החלישה אף היא את הממשלה וכך התעכבה חודשים ארוכים ההכרעה בשלוש סוגיות שהיו קריטיות לעצם קיומה של המדינה הצעירה: היקף העלייה,⁸⁷ המצב הכלכלי והשילומים מגרמניה. כדי להכריע בעניין השילומים היה צורך להציג לציבור הישראלי את הדילמה הטעונה של המשא-ומתן הישיר עם הגרמנים, והממשלה לא רצתה להעניק לאופוזיציה מהשמאל ומהימין נשק כה יעיל נגדה ונגד מפלגת השלטון, שהיתה שרויה אז במאבק גורלי. רק בשלהי 1951 קיבלה הממשלה השלישית החלטות בסוגיות אלה: הוחלט להגביל את ממדי העלייה, לממש את "תוכנית הכלכלית החדשה" ולפתוח בדיונים ישירים עם ממשלת בון על השילומים.

85 ישיבת מרכז מפא"י, 17.4.1951, אמ"ע, 23/51.

86 בממשלה השנייה היו 13 שרים: 7 ממפא"י, 3 מהחזית הדתית המאוחדת, 1 מ"רשימת הספרדים", 1 מ"המפלגה הפרוגרסיבית" ו-1 בלתי מפלגתי (יעקב גרי, שר המסחר והתעשייה).

87 הייתה שנת שיא בהיקף העלייה: בכל השנה עלו 174,000 עולים, ובחלק מחודשי השנה עלו יותר מ-20,000 עולים. לדוגמה במרס עלו 21,000 נפש, באפריל – 30,000 נפש, ובמאי – 26,000 נפש. היה צורך אפוא לבלום את שטף העולים, כדי לייצב את מערכות הקליטה, שהיו על סף קריסה. אך רק בשלהי השנה התקבלו החלטות בנושא הקריטי הזה. ראו: דבורה כהן, עולים בסערה – העלייה הגדולה וקליטתה בישראל, 1948–1953, תשנ"ד.

יש לבחון אפוא את התנהגותו של שרת בשנת 1951 בהתחשב בתפקידו כדיפלומט מקצועי מצד אחד וכפוליטיקאי ואיש מפלגה מן הצד האחר.

עמדת שרת בעניין המגעים הישירים

סמוך למועד שיגור שתי האיגרות למעצמות הכיבוש הגיעו לידי שרת תזכירים רבים מראשי משרדו שהביעו את עמדתם בסוגיית המשא-ומתן עם גרמניה.

שבתאי רוזן, היועץ המשפטי של המשרד, כתב לו כי "אין סיכויים לממש את תביעתנו לשילומים מגרמניה אלא אם הממשלה תהיה מוכנה לבא בדברים במישירין עם הממשלה הגרמנית".⁸⁷ ולטר איתן, מנכ"ל משרד החוץ, כתב לו במוזכר סודי כי "ההצעה שממשלת ישראל תשגר משלחת לבון נתמכת על-ידי כמעט כל מנהלי המחלקות במשרד, אולם נדחתה על-ידי הממשלה". בהמשך כתב כי לא יתנגד לניסיון נוסף לשכנע את הממשלה, אולם "מסופקני אם היא תסכים לצעד כזה ערב הבחירות".⁸⁷ דברים מפורשים בעניין זה כתב לו גרשון אבנר, מנהל מחלקת מערב אירופה, שמאוחר יותר היה חבר בצוות שנשא ונתן עם ממשלת בון.⁸⁸ אבנר הבהיר לשרת כי לדעתו "הבעיה המרכזית העומדת לפנינו היא שרק על-ידי מגע עם הגרמנים ניתן היום להשיג משהו ממשי בכל השטח הזה. איני חושב שיש משהו בינינו [כלומר, בקרב הפקידות הבכירה במשרד] המפקפק בזאת". אבנר אף נימק את עמדתו: למעצמות הכיבוש אין כל אינטרס להפעיל לחץ על הגרמנים בעניין הפיצויים והשילומים. האינטרס האמריקני העיקרי הוא "הכנסתה המהירה של גרמניה בעלת שווה זכויות [צ"ל: בעלת זכויות שוות] למשפחת עמי המערב"; לכן "אין להניח שהאמריקנים ילחצו היום לחץ רב בעניין הפיצויים והשילומים, כי הם מעוניינים היום לסלק את כל הבעיות הללו מן הדרך" – ובהקשר זה ציטט אבנר את הגנרל אייזנהאואר שאמר בגרמניה: "נשכח את העבר". האינטרס הבריטי אינו שונה בהרבה. הבריטים מתנגדים אמנם לחימושה מחדש של גרמניה, "אולם גם הבריטים לוחמים לקימומה הפוליטי". בקשר לצרפתים ציין אבנר כי "אנשי צרפת המטפלים בגרמניה אמרו לצירנו [הכוונה למוריס פישר, ציר ישראל בפריס] בכל הציניות שאין תקווה רבה לעניין". לנוכח מציאות זאת סיכם אבנר:

מסקנתי היא אפוא שפעולתנו כלפי המערב מוצדקת, אולם עלינו לדעת שממנה בלבד לא ניושע. בסופו של דבר נצטרך לבוא במגע עם הגרמנים ולא כדאי יותר לדחות את הכנותינו הפנימיות לאפשרות זאת. נדמה לי שאת העניין הזה אפשר להסביר לרוב המפלגות שבכנסת, ואיני משוכנע שצעד כזה יסכן באופן רציני את הממשלה.

87 26.2.1951, גנוך, ח"ץ, 2417/111.

88 25.2.1951, שם, שם (הבחירות לכנסת השנייה היו ב-30.7.1951).

88 אבנר אל שרת, 26.2.1951, תלחמ" 6, עמ' 140-141.

יכול להיות שתחליט שבתקופת מלחמת בחירות לא יכולה שום מפלגה להסתכן בעניין כזה, העלול לשמש חומר מפוצץ בבחירות. בכל אופן, נדמה לי שצריך להיות לנו ברור שהפעולה לגבי המערב בלבד לא תביא לנו את הפתרון המעשי. אבקשך לשקול מהן האפשרויות להשיג החלטה בעניין המגע מצד הממשלה, בתמיכת כל הסיעות האחראיות בכנסת ותוך הסברה ענפה בדעת הקהל הישראלית. למרות שפע התזכירים שקיבל מראשי המשרד, ושכולם הובעה עמדה ברורה שיש למצוא דרך להידברות ישירה עם גרמניה, ואף שהיה מודע לכך שאין מנוס ממשא-ומתן ישיר עם הגרמנים, שלח שרת את האיגרות לארבע מעצמות הכיבוש. טיוטת תדריך שהתכוון שרת לשגר באפריל 1951 לראשי הנציגויות הדיפלומטיות של ישראל בחו"ל חושפת את הרהוריו הכמוסים של שר החוץ בנושא הנדון.⁸⁹ את הסיבה שהניעה אותו לכתוב את התדריך פירט בתזכיר בכתב ידו שכותרתו "האיחרנו בתביעת השילומים?"⁹⁰ אחרי שהתביעה הישראלית הוגשה למעצמות הכיבוש, כתב שרת, בציבור "נתעוררו ספקות לגבי סיכויי מימושה". הספקות נבעו מהחשש כי היא הוגשה באיחור, "זמן רב אחרי שפרשת גביית פיצויי המלחמה מגרמניה הסתיימה למעשה". ספקות אלה, המשך שרת, "מצאו ביטויים בעיתונות ובכנסת, והדם מנסר עד היום, לפעמים בפסקנות שאין בה מאמץ לרדת לעומקה של הסוגייה". לכן הוא החליט לכתוב את התדריך לנציגויות ישראל, "כתרומה להבנה יותר מקפת של העניין", ולנתח בו באורח ממצה את הבעיה.

בתדריך עצמו טען שרת כי במבט ראשון התביעה הישראלית לשילומים נתפסת כ"קלוטה מן הדמיון, הן מפאת אופייה העקרוני של התביעה, שאין לו תקדים ביחסי האומות, והן משום היקפה הכספי, העולה על כל מה שנחשב עד היום כמעשי". אולם משתי סיבות בכל זאת היה טעם להגישה. הסיבה האחת היא שיש תביעות "אשר הכישלון לדין אינו באי-השגתן אלא באי-הצגתן", והתביעה הישראלית הזאת היא דוגמה מובהקת להן; והסיבה האחרת היא שהאיגרת למעצמות הכיבוש אינה אלא צעד ראשון בתהליך ממושך ומייגע, שבתחילת הדרך הוא נתפס כדמיוני בתכלית, אך בכל זאת אפשר שניתן לממשו. בתהליכים מסוג זה, המשך שרת, "יש לנו ניסיון מאלף ביותר". לדוגמה, "התביעה להקמת כוח יהודי לוחם במלחמה העולמית האחרונה נראתה בתחילתה כחורגת לחלוטין ממסגרת המציאות המדינית שהיתה קיימת באותם הימים, ואעפ"י כן הגיעה שעתה להתגשם". דוגמה נוספת, שלדעתו היתה "עוד יותר נטולת ממשות וסיכויים", היא ה"תביעה לעצמאות יהודית, כפי

89 "קווי הדרכה לנציגויות", תדריך מס' 16, הקריה, תל אביב, 17.4.1951, גנוך, ח"ץ, 2417/6II. [התדריך הוקפא ונשלח לראשי הנציגויות רק בספטמבר 1952. מסמך זה מובא בנספח 4, ור' שם דברי שרת על ספקותיו לגבי פרסומו אז]

90 שם.

שהוכרו עליה לראשונה ב"תוכנית י" [ירושלים-בילטמור]", ואף על פי כן קמה העצמאות ותהי". ולעומת התביעות האלה, "דומה כי תביעת השילומים מגרמניה תזכה בציון הגבוה ביותר מבחינת המעשיות המשוערת מראש". תביעת השילומים, הבהיר שרת, נבעה משיקולים מעשיים, אך גם מ"כורח נפשי מסוים".

אשר לשאלה שהטרידה אותו, אם התביעה הוגשה באיחור, לא היתה לשרת תשובה חד-משמעית: "ייתכן כי איחרנו את המועד", כתב, ו"לעומת זה ייתכן כי לא איחרנו כלל". ויותר מזה – "גם ייתכן כי בניגוד לנראה במבט ראשון, כיוונו דווקא את השעה הנכונה", וזאת משלושה טעמים. הטעם הראשון היה התכנסותה הקרובה של "ועידת ארבעת הסגנים כהכנה לוועידת ארבעה שרי החוץ". ארבעת השרים אמורים היו לשנות את המעמד הבינלאומי של גרמניה: ממדינה כבושה למדינה שהיא חלק מהגוש המערבי, ושיחידות הצבא שלה אמורות לפעול במסגרת צבאית אירופית.⁹¹ הוועידה הזאת אמורה היתה לסיים את תהליך כינון הריבונות של גרמניה, ושרת טען שדווקא בשלב זה יש סיכוי טוב להניע את המעצמות להציג לגרמניה את תנאי השילומים. אשר לגרמניה עצמה ציין שרת כי עכשיו, "כאשר כמעט הגיעה כבר למחוז חפצה וכדאי לה לעשות מאמץ מיוחד כדי לסלק מעל דרכה את המעצורים", היא עשויה להיענות לבקשת ישראל.

הטעם השני היה שעתה ניתן להשתחרר מ"הסדרי ילטה ופוטסטדס לגבי הפיצויים שהוטלו על גרמניה".⁹² ההסדרים האלה, הסביר שרת, "הם מיטת סדום לנו וגם אילו היינו מוקפים בעוד מועד כשותפים להם, היתה מנת חלקנו כרעיים ובדל אוזן וכל העסק לא היה שונה בביזיון". ההסדרים האלה "הושתתו על שני עקרונות, שכל אחד מהם לחוד ושניהם יחד לא הלמו את ענייננו המיוחד". עיקרון אחד היה "לכסות נזקים שנגרמו למדינות בעלות-הברית עקב המלחמה", ואילו "אנו תובעים פיצויים לא בעד נזקי מלחמה אלא בעד גזל והרס של רכוש בימי מלחמה ובמשך תקופת שנים לפניה". העיקרון האחר היה שיש להתאים את ממד הפיצויים לרמת ההכנסה השנתית של גרמניה, ואילו אנו "תובעים פיצויים להיקף כזה שבשום פנים אי-אפשר לכסותו מן הצידוד הקיים, אלא בטבע הדברים הוא צריך להיות מוטל על הייצור השוטף ומשתלם לשיעורים בתקופה של שנים".

91 האקט הפורמלי של סיום הכיבוש התקיים בבון ב-24.9.1951: שלושת הנציבים העליונים מהמערב הודיעו לקנצלר אדנאואר על ביטול מצב הכיבוש בתנאי שגרמניה מוכנה לתרום לביטחון אירופה.

92 בוועידת ילטה, שהתכנסה בפברואר 1945, נקבע העיקרון שיש לדרוש מגרמניה פיצויים באמצעות סחורות, ולא באמצעים פיננסיים. בוועידת פוטסטדס, שהתקיימה ביולי 1945, נקבע שניתן לדרוש את הפיצויים בהיקף של מיכסה קבועה מסך הייצור הכולל של גרמניה, וכן נקבעה אותה המיכסה. העיקרון הזה נגזר מלקח הפיצויים שכפו המעצמות המנצחות על גרמניה הוויימרית, ושהיו גורם מרכזי להרס הדמוקרטיה הגרמנית הראשונה. ראו: 'נ' שגיא (Sagi), שילומים (אנגלית), עמ' 9-11; ה' טרנר, שם, עמ' 67-80.

הטעם השלישי שהציג שרת הוא המצב הכלכלי של המשק הגרמני: "אילו הקדמנו בהגשת התביעה היינו מקפחים אותה כמו דינו. הגשתה לפני שנתיים-שלוש היתה מוצאת את המשק הגרמני הרוס, את הייצור כמוהו כאין, את סיכויי ההתאוששות הכלכלית מעורפלים בתכלית. במצב כזה היתה תביעתנו מתקצצת מאליה ובשום פנים לא היינו דורכים עוז לנקוב את הסכום שאנו תובעים כיום". כעת, הדגיש שרת, אין ערובה שנקבל את כל סכום תביעתנו או את חלקו, "אך מכל מקום יש יותר סיכויים להשגת תשלומים של ממש (...). כשהמשק הגרמני מתאושש מחדש וייצורו הולך ועולה בקו תלול".

שרת סיכם: "בשום פנים לא איחרנו את המועד, ולא עוד אלא ייתכן כי דווקא כינון את השעה". המאמץ שהוחל בו עתה הוא רב סיכויים ו"אין להיוואש מתגובות שליליות במחזור הראשון של המאבק, אלא יש לראות את המיבצע כמסועף וממושך התובע התמדה ואי רתיעה".

הדרך להצהרת הקנצלר אדנאואר, 27 בספטמבר 1951 יש בתדריך זה רמז לכוונתו של שרת לסלול נתיב חדש: נתיב ישיר לממשלת בון, נתיב ששרת כבר עמד עליו בדבריו בשיבת הממשלה ב-15 בפברואר 1950. הגישושים הראשונים בכיוון זה נעשו לפני 15 ביולי 1951, התאריך שבו דחו מעצמות הכיבוש באופן רישמי את בקשת ממשלת ישראל, דחייה שהיתה צפויה וידועה מראש.⁹³

את הנתיב הזה סלל אליהו ליבנה, קונסול ישראל במינכן.⁹⁴ ב-6 באפריל, ימים ספורים לפני כתיבת התדריך של שרת, שלח ליבנה איגרת סודית לציר הבונדֶסֶטֶג היהודי יעקב אלטמאייר (Altmaier), שהיה חבר ב-SPD האופוזיציונית.⁹⁵ הקונסול ליבנה הציע לארגן פגישה בין נציגי ישראל ובין הקנצלר הגרמני בזמן ביקורו בפריס – "מטרת השיחה הסודית תהיה לברר את האפשרויות למשא-ומתן העתידי בין שתי המדינות – על הנושא ועל התבנית". ליבנה גם הציע שהקונסול הכללי הגרמני בפריס יתקשר אל הציר הישראלי בפריס בדבר פרטי הפגישה העתידית – כמו מועד ומקום; הוא הדגיש במכתבו כמה פעמים שכל התהליך חייב להיות חשאי ביותר. כעבור יומיים, ב-8 באפריל, ענה אלטמאייר לקונסול ליבנה.⁹⁶ הוא הציע את בקשת ישראל לפני אדנאואר, וזה השיב שאף שביקורו בפריס אמור להיות עמוס לעיפה, הוא החליט להיפגש עם שני נציגי מדינת ישראל. לדברי אלטמאייר

93 ראו לדוגמה: נ' בלבקינס (Balabakins), *שילומים* (אנגלית) עמ' 89; ילינק, *בין מוסר, עמ' 19*.

94 ליבנה שירת בתפקיד ממרס 1949 ועד סגירת הקונסוליה במינכן, 1.7.1953.

95 ילינק, שם, עמ' 152-153.

96 שם, עמ' 155-157.

אמר לו אדנאוואר: "אני מסוגל להבין את הצורך של הישראלים לקיים התוועדות בקרקע ניטרלי (...). עבורי, העניין הזה הוא לא רק עניין של מדיניות החוץ. יש להציגו כצורך אנושי ואמיתי הקשור לידידות והקשרים הטובים בין העם הגרמני ובין העם היהודי".

ביום שבו שלה אלטמאייר לליבנה את המסר החיובי מאדנאוואר, טילפן אליעזר דורון, קונסול וקצין העלייה בקונסוליה הכללית בציריך, למשרד החוץ בקריה, אירוע נדיר באותם ימים, ודיווח על כך. עיקר דבריו, שנרשמו בקוד סודי, היה "כי ממשלת א. [אדנאוואר] דנה באיגרת שלנו וקיבלה באופן עקרוני גם את הסכום כבסיס למשאומתן – מציעה ממשלת י. [ישראל] שהדייג [ציר ישראל מוריס פישר] ייפגש עם נציג ממשלת א.⁹⁷ בימים אלה לשיחה מוקדמת מאוד פנימית כדי שיוכלו לדבר על אפשרות פגישה ואפשרות של מו"מ ועל הצורה של ניהול משאומתן זה".⁹⁸

שרת עצמו דיווח על ההתפתחויות למנכ"ל האוצר דוד הורוביץ, ששהה אז בווינגטון, במברק כמוס.⁹⁹ הוא מסר שהתקבלו פניות מבון לפגישה ישירה "כולל הצעה מסויימת מאדנאוואר (...). ניתנו הוראות לברר אם אומנם מקבלת בון את תביעתנו עקרונית ואם כן לסדר פגישה עם אדנאוואר בפרס לביורר מוקדם". שרת הבחיר להורוביץ: "במקרה שתיקבע הפגישה לאחר שתגיע לפרס, תשתתף בה, אך לא ראינו לעכבה שמה תיקצר שהותו של א. שם ותוחמץ ההודמנות" – יש בכך ללמד על מידת החשיבות שייחס שרת לפגישה זו. לבסוף הציג שרת את הנימוקים לפנייה לאפיק הגרמני: מצד אחד היתה תחושה ברורה שמעצמות הכיבוש יסרבו לבקשתנו – "נוכח חוסר כל ביטחון בתגובה חיובית של המעצמות חשבנו כי לא כדאי לדחות בון אם היא פונה אלינו". מצד אחר היה צורך למצוא דרך מיוחדת לדרוש את הפיצויים ולא "להשתלב בחשבון הכללי לבעלי-הברית אשר ועדת השלושה יושבת על מדוכתו בלונדון", מאחר שחשבוננו "נפרד ומיוחד ואל נזוז מעמדה זו. בפוטרסדם¹⁰⁰ הוטלו על גרמניה פיצויים מהציוד הקיים על חשבון הנזקים שנגרמו לממשלות במהלך המלחמה, ואילו אנו תובעים פיצויי רכוש שנגזל הן במלחמה והן לפנייה מהמוני יחידים ומבקשים לגבותם מהייצור השוטף" – וזאת ניתן להשיג בשיג ושיח ישיר עם הגרמנים.

ב-19 באפריל 1951 התקיימה בפרס הפגישה החשאית בין הקנצלר אדנאוואר ובין הורוביץ ופישר.¹⁰¹ במהלכה הביע אדנאוואר נכונות לפתוח במגעים ישירים עם

97 הוא התייחס ל"נציג ממשלת א." ולא לאדנאוואר עצמו.

98 שיחת טלפון של דורון, 6.4.1951, גנוך, ח"ץ, 6/534.

99 תל-אביב, 8.4.1951, ר' תלחמ" 6, עמ' 231-232. שרת הדגיש במברק שמדובר בעניין חשאי מאוד. בסוף המברק נכתב: "כל הדבר הזה סודי ביותר, חוזר סודי ביותר". (ר' נספח 19 ע' 5)

100 ר' לעיל הערה 92.

101 על ביקורו אדנאוואר בפרס, שהיה ביקורו הראשון הרישמי בחוץ-לארץ בקנצלר, ר' אדנאוואר זיכרונות (גרמנית), עמ' 427-433. אדנאוואר ייחד שם פרק שלם להסכם השילומים, אך לא כתב מאומה על הפגישה הראשונה עם נציגי ישראל בפרס ר' שם, עמ' 132-137. על השיחה עצמה

נציגי מדינת ישראל, אך הורוביץ ופישר הציבו שני תנאים לכך: הכרה פומבית של גרמניה באחריות הקולקטיבית של העם הגרמני לפשעיו כלפי העם היהודי וקבלת התביעה הישראלית לפיצויים בסך מיליארד דולר וחצי, סכום שהממשלה נקבה בו באיגרותיה למעצמות הכיבוש כבסיס למשא-ומתן. הקנצלר הסכים מיד להכיר בפומבי באחריות של העם הגרמני לפשעים נגד העם היהודי, ואמר כי לא צפויים קשיים רציניים באשר לסכום הפיצויים שתבעה ישראל.

הפגישה היתה חשאית כל כך ששרי הממשלה לא ידעו עליה דבר. בשובו ארצה דיווח הורוביץ למליאת הממשלה על שיחותיו הכלכליות, אך לפי בקשת ראש הממשלה, דילג "על החשובה בהן, הפגישה עם אדנאואר".¹⁰² הוא אומנם התייחס לדיווחים ש"אנו מקבלים (...) ממקורות מוסמכים מאוד בגרמניה בצינורות לא רישמיים", ואמר כי אלה "מוכיחים שהם מתייחסים ברצינות לתביעה שלנו. יש להם אינטרס ידוע מבחינתם בספוק תביעתנו". אך השרים לא ידעו כלל שבדברו על "מקורות מוסמכים" התכוון הורוביץ לקנצלר הגרמני.¹⁰³

מבחינת ממשלת ישראל מדובר היה בצעד רב חשיבות: היא היתה זקוקה לחרטה פומבית כדי להכשיר את דעת הקהל בארץ לקראת שבירת הטאבו על משא-ומתן ישיר עם הגרמנים.¹⁰⁴ הטיוטה הראשונה של הצהרת הקנצלר הושלמה ביולי 1951, אך רק בספטמבר הושלם הנוסח הסופי. ב-27 בספטמבר 1951, יום לפני נסיעתו הראשונה לקנצלר לארצות-הברית, הציג אדנאואר את ההצהרה בשיבה חגיגית של הבונדסטג הגרמני בבון. אישור ההצהרה על-ידי הצירים – לא בהרמת יד, אלא בקימה – היה צעד מכריע בדרך למשא-ומתן ישיר. ראש הממשלה בן-גוריון רשם ביומנו בלקוניות: "[וולטר] איתן מודיע [לי] שהצהרה הגרמנית פורסמה. משה [שרת] מציע לציין שמזרח-גרמניה לא נתקבלה שום תגובה".¹⁰⁵

כדי להאדיר את ההצהרה שלח משרד החוץ הישראלי לכל נציגויות ישראל תיאור מפורט של הטקס שהתקיים בבונדסטג. אולם הישיבות "היה מלא וגדוש ובישיבה כל חברי הממשלה וספסלי המפלגות היו מלאים", וכשאדנאואר קרא את ההצהרה "בקול נרגש" נוצרה "אווירה חמה", ו"בסוף הכרותו נתקבל בתשואות ממושכות".¹⁰⁶

ר' לדוגמה: הורוביץ, חיים במוקד, עמ' 86-89 (ר' נספח 19); מברק שרת אל אבן, השגריר בווינגטון, 13.5.1951, תלחמ"י 6, עמ' 309.

102 הורוביץ, שם, עמ' 89. (ר' נספח 19)

103 ישיבת הממשלה, 2.5.1951, גנוך.

104 נ' ברזל, "ישראל וגרמניה, 1945-1956", עמ' 190-208.

105 שגב, שם, עמ' 184-185; יומן בן-גוריון, 27.9.1951, עמ' אב.ג.

106 ידיעות לנציגויות ישראל מס' 372, 27.9.1951, גנוך, ח"ץ, 2417/3. [תלחמ"י 5, עמ' 665;

הודעת דובר ממשלת ישראל בתגובה להצהרת אדנאואר, 27.9.1951, ר' שם, עמ' 667]

בספטמבר, עסקו ראשי משרד החוץ, כולל שר החוץ, בשאלה כיצד להכשיר את לבו של הציבור הישראלי ושל הציבור היהודי העולמי לקבל את התפנית הדרמטית – מחרם מוחלט למגעים ישירים ורישמיים עם ממשלת בון. ביוני 1951 התקיימה בביתו של שר החוץ ישיבה בראשות שרת והורוביץ שיוחדה לנושא.¹⁰⁷ הורוביץ פתח ואמר: "עשינו טעות אחת והיא כי התחלנו בפעולה דיפלומטית לפני שהבטחנו את תמיכתו של העורך, דהיינו של דעת הקהל היהודית". את רוב דבריו ייחד לעמדת הציבור האמריקני,¹⁰⁸ משום שבסופו של דבר, אמר, "משלם המיסים האמריקני הוא שיצטרך לשאת במעמסה", כלומר בנטל מימון השילומים מגרמניה למדינת ישראל. הורוביץ הבהיר את דבריו: השילומים עלולים להגדיל את הגירעון במאזן התשלומים של גרמניה, והאמריקנים, כחלק ממאבקם בסכנת התגברות הקומוניסטים באירופה, משתדלים לקיים בגרמניה רמת חיים גבוהה, ואילו הגרמנים עצמם מנצלים את הנטייה האמריקנית הזאת ואינם מצמצמים את הגירעון במאזן התשלומים. על כן טען הורוביץ כי ישראל צריכה להבליט את השיפור הדינמי בהתפתחותו של המשק הגרמני, ואכן אנשי משרד החוץ ניסו למצוא נתונים מעודדים על הכלכלה הגרמנית. הורוביץ קרא לפרסם בעניין זה "פרסומת בלתי-פוסקת בעיתונות" ו"לדאוג שהעניין לא ירד מסדר היום", והציג שתי הצעות קונקרטיות: "כינוס ועידה יהודית עולמית מיוחדת" ו"פטיציה יהודית עולמית". רוב המשתתפים תמכו בהצעה לכנס ועידה, אך התנגדו להצעה לארגן פטיציה. שרת שלל בתוקף את עניין הפטיציה, אולי מפני שההצעה עצמה עוררה אסוציאציות לפטיציות שניסתה התנועה הרוויזיוניסטית לארגן מספר פעמים.¹⁰⁹ "הפטיציה היא לכל היותר הפגנה ואינה מביאה לתוצאות ממשיות", טען שרת, לעומת זאת "רעיון הוועידה היהודית הוא רעיון חשוב שיש בהחלט לברר את אפשרויותיו". בישיבה הזאת עלתה בעצם היוזמה הראשונית לכינוס "ועידת התביעות", שהתקיימה בניו-יורק ב-25 באוקטובר 1951.¹¹⁰ שרת הדגיש בהודמנויות שונות שהיוזמה לכינוס הוועידה נבעה מגורמים ישראליים. ערב פתיחת הוועידה הוא דיבר על כך בישיבת הממשלה: "זו היתה יוזמתנו, הארגונים היהודים

107 סיכומי דברים מישיבה שהתקיימה בבית שר החוץ בירושלים, 19.6.1951, גה"מ, ח"ק, 2417/2. (ר' נספח 5)

108 שפר, שם, עמ' 541.

109 ניסיונה האחרון של "תנועת החרות" לקיים פטיציה, הפעם בנושא סיפוח ירושלים למדינת ישראל, היה באוגוסט 1948. ר' י' ויץ, "קשרי ישראל עם גרמניה", עמ' 435-464.

110 שרת טען, שהיוזמה לכינוס הוועידה הועלתה לראשונה בקיץ 1951, לפני הצהרת אדנאואר. הוא אמר זאת בישיבת ועדת חוץ וביטחון של הכנסת ב-7.1.1952 (ר' להלן מסמך 18); ויץ, "הדרך לוואסטר", עמ' 252 הע' 19, ועוד לפני זה – בישיבת הממשלה ב-25.10.1951 (ר' בהערה הבאה) (הפרוטוקול מובא להלן במסמך 10). בישיבה טען שרת ש"יצא כך שוועידה זו, שיוזמו לפני שידענו על נאומו של אדנאואר, מתכנסת לאחר נאומו של אדנאואר".

בעצמם לא התעוררו לזאת. שום ארגון יהודי לא חשב שיש לגייס ולכנס את העם היהודי בעניין זה.¹¹¹

אוקטובר-דצמבר 1951: לקראת ההכרעה

הצהרת אדנאואר פתחה פרק חדש בסיפור החתירה להשגת רוב בכנסת בעד משא-ומתן עם הגרמנים, פרק שנמשך כשלושה חודשים וחצי – ממועד ההצהרה עד שאישרה הכנסת ברוב דחוק את הצעת הממשלה, ובכך נתנה בפועל "אור ירוק" לפתיחת משא-ומתן ישיר עם ממשלת בון. ניתן לחלק תקופה זו לשתי תקופות מישנה. תקופת המישנה הראשונה היתה עד פגישת גולדמן עם הקנצלר אדנאואר בלונדון ב-6 בדצמבר 1951.¹¹² בתקופה זו עדיין התנתה הממשלה את נכונותה לפתוח במשא ומתן בהתחייבות של גרמניה באשר לסכום שיהיה הבסיס למשא-ומתן. הממשלה עשתה בתקופה זו ככל יכולתה כדי לערפל את כוונותיה ולמנוע דיון ציבורי בנושא. בפגישתו עם גולדמן התחייב הקנצלר אדנאואר כי הבסיס הכספי לניהול המשא-ומתן יהיה מיליארד וחצי דולר – הסכום שננקב באיגרת של שרת מ-12 במרס 1951. בשלב זה החלה תקופת המישנה השנייה. התחייבותה של גרמניה הסירה את המכשול האחרון – הממשלה היתה מוכנה מעתה לפתוח במשא-ומתן, ומאותו תאריך נכנס המאבק להשגת רוב פרלמנטרי להילוך גבוה.

בתקופת המישנה הראשונה התגבשו שני מחנות – מחנה התומכים ומחנה המתנגדים, שפעלו למנוע את אישורה של הצעת הממשלה בכנסת. כך קיוו לטרפד את המשא-ומתן עם בון וגם להביא לנפילת הממשלה, ויותר מכך – לערער את עצם שלטון מפא"י. הממשלה נערכה בחזית הפנימית כדי למנוע כישלון, שהיה עבורה קטסטרופה גמורה מכל הבחינות: הכלכלית, המדינית, הפנים-פוליטית והמורלית.

אשר לתפקיד שמילא שרת במהלך תקופה זו, הוא היה באותה עת דְּבָרָה המרכזי של הממשלה בפורומים ציבוריים ופומביים בנושא זה, וכך הפך לדמות המרכזית בכל הקשור להכשרת המשא-ומתן בעיני דעת הקהל. מלבד זאת, הוא היה מודע לכך שמדובר בהחלטה גורלית שאסור לממשלה להיכשל בה, ובעניין זה אמר: "אם מתקבלת החלטה בכנסת, שאסור למדינת ישראל לנהל משא-ומתן עם גרמניה, זה

111 ישיבת הממשלה, 25.10.1951 (ר' להלן מסמך 10). ב-2.9.1951 התקיימה בניו-יורק פגישה בין נציגי ממשלת ישראל לבין נציגי האירגונים היהודיים על כינון גוף משותף של אירגוני היהודים למען שתי מטרות: לייצג אותם מול ממשלת בון לשם גיוס תמיכה בממשלת ישראל, ולמאבק ברחוב היהודי על השילומים. נציגי ישראל בפגישה עמדו על כך שבועידת היסוד של גוף זה ינאם נציג ישראל, שגריר ישראל בווינגטון אבא אבן, ראו ר' צווייג, *שילומים*, עמ' 14-29.

112 וייך, "הדרך לוואסנר"; אליעזר פ' שנער, בתור נציג משרד החוץ, נפגש עם גולדמן בתל-אביב מספר ימים לפני השיחה. בתזכיר ששלח לשר החוץ נכתב ש"ד"ר גולדמן מתכוון לנהל אותה [את השיחה עם הקנצלר] על רקע היסטורי ופוליטי בלי להיכנס בפרטים" (שנער אל שרת, 28 בנובמבר 1951, גנזך, ח"י, 534/6).

יורד מעל הפרק, זאת תהיה החלטה רעה מאוד וגם נמהרת".¹¹³ גם מבחינת התפקיד שמילא שרת היה הבדל בין שתי תקופות המישנה.

בתקופת המישנה הראשונה, לפני שנפל הפור סופית,¹¹⁴ היה תפקידו המרכזי של שרת להציג לציבור את עמדתה המורכבת, והמעורפלת במידה רבה, של הממשלה, ותפקיד נוסף היה לברר את השאלה הקריטית – מה עמדתה של בון באשר לסכום הפיצויים. הוא דיווח לממשלה על מאמצים לברר בעקיפין, באמצעות יהודים, אם ממשלת בון מתכוונת לצאת ידי חובה בשילומים בסכום של מיליוני דולרים בלבד, או שהיא מבינה שמדובר במאות מיליוני דולרים. הוא הבהיר את המשמעות של הברור הזה: אם מדובר במאות מיליוני דולרים – סימן ש"הם מוכנים לדבר 'ביונס'".¹¹⁵

שרת הציג לראשונה לציבור את העמדה המפותלת של הממשלה במסיבת עיתונאים בתל-אביב ב-26 באוקטובר 1951, יום אחרי ישיבת הממשלה שבה נדון נושא השילומים. מסיבת העיתונאים כונסה במסגרת מאמצי הממשלה לשכנע את הציבור הישראלי לתמוך במשא-ומתן עם גרמניה, ושרת ניסה לאחוז בחבל משני קצותיו: הוא לא הסתיר את תמיכתו בפתחת משא-ומתן, אך התחמק מהתחייבות ברורה באשר לנכונות הממשלה לפתוח במגעים עם הגרמנים. בתשובה על שאלה בעניין זה ["אם ממשלת ישראל מוכנה למשא-ומתן ישיר עם ממשלת בון?"] ענה כי הממשלה החליטה "לעשות כל הדרוש כדי להשיג שילומים", ומאז לא קיבלה כל החלטה חדשה, וסירב להבהיר אם משא-ומתן ישיר נכלל בהגדרת "כל הדרוש כדי להשיג שילומים". עם זאת, שרת הזכיר – בלי שנשאל על כך כלל – את הפולמוס החריף סביב הסכם "ההעברה" והטעים: "ואז היטלר היה חי". בלי הסכם זה, אמר, "לא היתה ישראל מגיעה לכוחה התעשייתי, הצבאי, החקלאי והכלכלי". ומהערה זו, שהיתה כעין הערת אגב, הסיק הכתב המדיני של "הארץ" כי [דבריו אלה של שר החוץ מרמזים על מדיניותה של הממשלה לגבי השגת השילומים מגרמניה וש] הממשלה תהיה מוכנה גם למשא-ומתן ישיר".¹¹⁶

113 מדבריו בישיבת הממשלה, 4.11.1951, גנוך. [ר' להלן מסמך 12]

114 ב-10 בדצמבר 1951. דיווח גולדמן לבן-גוריון על ההתחייבות של אדנאואר. אחרי שיחתו עם הקנצלר הגרמני התכוון גולדמן לטוס לפריס ומשם לטוס מייד לארה"ב (ר' שנער אל שרת, 28.11.1951, גנוך, ח"ן, 534/6), אך הוא שינה דעתו והחליט לטוס מייד לישראל ולדווח אישית לראש הממשלה.

115 ישיבת הממשלה, 25 באוקטובר 1951, 25.10.1951, גנוך. [ר' להלן מסמך 10]

116 "שרת על התוכניות להגנת המזרח התיכון", "הארץ", 28.10.1951. [בתשובה לשאלות קנטרניות בדבר המו"מ עם גרמניה, אמר מ"ש שאומנם לא נתקבלה עדיין כל החלטה, אבל הזכיר את הויכוח בשאלת ההעברה בשנות ה-30: 'אותו ויכוח הוכרע. התנהל או מו"מ ישיר עם שלטונות היטלר וכתוצאה מזה באה תגבורת עצומה למפעל היישובי כולו והודות לכך פגשנו את המלחמה העולמית, את המאבק ואת מלחמת השחרור, בכוח גדול הרבה יותר. יש להבחין בין אידיאולוגיה גלותית ובין התורה הממלכתית הישראלית'" (דבר, 28.10.1951)]

שבוע מאוחר יותר, בהודעה מדינית שמסר מעל בימת הכנסת, שוב התייחס שרת לנושא, וגם הפעם שיקפו דבריו את עמדתה המורכבת של הממשלה. הוא הודיע על נכונותה העקרונית של הממשלה להיכנס למשא-ומתן עם ממשלת בון, ואמר בעניין זה כי "סיכוי (...) להורמת אמצעים ניכרים לצרכי בניין משקנו עשוי להיות נשקף מהגשמת תביעת ישראל לשילומים מגרמניה".¹¹⁷

גם בתקופת המישנה השנייה מילא שרת שני תפקידים. הוא פעל לשכנע את הציבור הישראלי בצידקת העמדה של הממשלה לנוכח ההתקפות עליה מימין ומשמאל. חיים יחיל, מנהל מחלקת ההסברה במשרד החוץ וחבר מפא"י נאמן, מונה לעסוק במשימה רגישה זו,¹¹⁸ ושרת קבע כי תפקידו "להסן את הציבור הישראלי לגבי התעמולה כיום בארץ בשאלה זו". יחיל פעל בקרב ציבורים שונים, ובהם שארית הפליטה. הוא ניסה לבנות גוף של מנהיגי הציבור הזה שתמכו בשילומים, כמו ד"ר אריה עצמון (בלומוביץ), "ממנהיגי הפרטיזנים וכיום ראש השרות הרפואי בצה"ל", וזאת כמשקל נגד לאישים בולטים מן הציבור הזה שהתנגדו להם.¹¹⁹ אנשים אלה, הבהיר לשרת, מוכנים להציג את עמדתם במטרה להוכיח לציבור שחלק ניכר של הניצולים תומכים בעמדת הממשלה בשאלה הגורלית הזו.¹²⁰ בה-בעת קיבל שרת מאליעזר פ' שנער דיווחים שוטפים על המאבק הפוליטי להשגת רוב בכנסת בהצבעה עתידית על משא-ומתן עם גרמניה.¹²¹

נוסף על כך האיץ שרת בממשלה – שחלק מחבריה חששו מכישלון פרלמנטרי ומתגובתו הנזעמת של הציבור – לקבל הכרעה מהירה. בישיבת ממשלה בשלהי דצמבר,¹²² ימים ספורים לפני הדיון בכנסת, הישיבה היחידה שבה נדון העניין ביסודיות ולא בדרך אנגב, דיווח שרת לשרים על פרט שנשמר בסוד, ושלא הובא לידיעת הציבור – גרמניה נתונה בלחצים כבדים "להכניס לתקציב שלהם סכומים למעצמות הכיבוש, להשתתפות בהגנת המערב". הם שומרים על עניין זה בסוד, אמר, כדי שלא ייוודע במקביל על שתי ההתחייבויות, מפני שכך "לא ייטב לא לזה

117 ישיבת הכנסת, 4.11.1951, דברי הכנסת, 10, עמ' 278. [ר' להלן מסמך 13]

118 יחיל (הופמן) היה דמות מרכזית במכלול היחסים עם גרמניה. הוא היה ראש 'פלוגות הסעד', משלחת היישוב לשארית הפליטה לגרמניה, ועם קום המדינה מונה לקונסול במינכן. כאשר אורגנה משלחת הקניות בקלן ב-1953, הוא מונה לסגן ראש המשלחת ובפועל היה הנציג הדיפלומטי של ישראל בגרמניה.

119 הוא התייחס לאנשים כמו אריה שפטל או ד"ר מאיר דבורוצקי, ניצולי שואה שהיו ראשי המתנגדים לשילומים במפא"י.

120 יחיל אל שרת, תל-אביב, 20.11.1951, גנוך, ח"ץ, 3/2417. הוא שלח העתק ממכתבו לראש הממשלה, אירוע נדיר ביותר.

121 ר' לדוגמה: שנער אל שרת, 28.11.1951, גנוך, ח"ץ, 6/534. באותם ימים ניסה שנער, יחד עם יחיל, לשכנע את הציבור בצידקת עמדת הממשלה.

122 ישיבת הממשלה, 31.12.1951, גנוך. [ר' להלן מסמך 16]

ולא לזה". אולם, הדגיש שרת, "הם מודיעים שמנוי וגמור איתם העניין שלנו לסדר. הדברים נמסרו לנו בשם אדנאואר והוא מבקש שנבין את הקשיים של המצב". לפיכך ביקש שרת מהממשלה לקבל הכרעה מיידית, מפני שאם לא כן עלולה ישראל לאחז את המועד ולהחמיץ את הסיכוי לקבל שילומים מהגרמנים.

ינואר 1952: שרת בדיוני הכנסת על השילומים

ב-7 בינואר 1952 נפתח בכנסת אחד הדיונים הדרמטיים והסוערים ביותר שידע הבית מעודו. תחילה באותו יום הציג שרת את סוגיית המשא-ומתן הישיר בוועדת חוץ וביטחון של הכנסת,¹²³ והיתה זאת הפעם הראשונה שהנושא עלה לדיון בגוף שבין חבריו היו גם נציגי האופוזיציה. שרת סקר את עיקרי ההתפתחויות שהובילו למשא-ומתן והדגיש מספר נקודות. הוא ציין כי מלכתחילה לא נשללה על הסף האפשרות של משא-ומתן ישיר עם הגרמנים. כבר כשנשלחו האיגרות למעצמות ההסכמה, אמר, ברור היה כי לא ניתן יהיה להימנע ממשא-ומתן ישיר בצורה זו או אחרת – "גם אם המעצמות תעזרנה בביצוע הדבר, לא יהיה מנוס ממצע ישיר עם הגרמנים על צורת התשלום. אם התשלום יהיה במטבע ואם לא במטבע, אם יהיה בסחורות כמה סחורות ואילו סחורות, באיזה שיעורים וכדומה. זה עניין רציני מאוד ועל כל צעד ושעל כרוכים בזה עניינים חיוניים של המדינה, ובשום פנים ואופן לא נוכל לסמוך על שליה שידע לדרוש תנאים ומילוי התנאים".

הוא הזכיר שני אירועי מפתח לקראת המשא-ומתן עם הגרמנים: הצהרת אדנאואר, שלדעת שרת העיקר בה היה העובדה שמקור היוזמה למשא-ומתן הוא גרמני, לא ישראלי,¹²⁴ ופגישת גולדמן-אדנאואר, שבעקבותיה "החליטה הממשלה מצידה כי יש ללכת למשא-ומתן והוא הדבר שיובא היום בפני הכנסת".

שרת הבהיר כי אין בקבלת השילומים מהגרמנים משום סליחה או כפרה על שעוללו לנו. "שום דבר לא יסולה, שום דבר לא יישכח לדורות, אולי לצמיתות". מלבד זאת השילומים, אמר, לא ישנו את יחסה השלילי של הממשלה לגרמניה בזירה הבינלאומית. וכן ציין כי המשא-ומתן "לא יהיה בגרמניה, הכוונה היא שזה לא יהיה על אדמה גרמנית אבל גם לא בארץ, וזה יהיה באיזו מדינה אירופית מערבית, כמובן". הוא נדרש בהופעתו בוועדת חוץ וביטחון גם לשאלת משאל העם. את הנושא העלה חבר הכנסת יצחק בן-אהרון ממפ"ם, שטען כי בסוגייה רגישה כל כך אסור, ואף לא ניתן, להכריע ברוב מינימלי. בשאלה פוליטית רגילה, אמר, די ברוב של 50.5 אחוז, אולם במקרה זה עומדת על הפרק סוגייה לאומית והיסטורית כאחת, ולכן

¹²³ ישיבת ועדת חוץ וביטחון של הכנסת, 7.1.1952, גנוך, ח"ץ, 2547/12. (ר' להלן מסמך 18)

¹²⁴ "הוא הודיע על נכונות ממשלת בון להכנס למשא-ומתן עם נציגי העם היהודי ומדינת ישראל לסידור העניין", אמר שרת בעניין זה.

“אני בדעה שאין סמכות כזאת בידי הממשלה ברוב זה שיש לה בכנסת לקבל על אחריותה הכרעה בעניין זה (...) לדעתי סמכות זו לא ניתנה לממשלה, על סמכות זו היא צריכה לשאול את העם”. שרת דחה על הסף את הצעתו של בן-אהרון. הוא הסכים עמו אומנם שמדובר בסוגייה ייחודית ויוצאת דופן, אך ראה בעצם הרעיון של משאל העם “אמצעי בלתי-דמוקרטי בתכלית, שאינו מאפשר לציבור הבוחרים הרחב להתמצא בבעייה, לברר אותה, הפקרתו טרף לכל מיני תחבולות דמגוגיות והכרעה בלתי-שקולה ובלתי-אחראית”.

בתחילה אמור היה שרת לפתוח את הדיון בכנסת. אולם לבסוף הוחלט כי בן-גוריון יפתח אותו ואילו שרת יסכמו. בן-גוריון סיים את נאומו בפתיחת הדיון בהכרזה “בל יהיו רוצחי עמנו גם יורשיו”.

נאומו של שרת, שנישא לפני ההצבעה על הצעות הממשלה והאופוזיציה, חתם שלושה ימי דיון שבמהלכם דיברו עשרות חברי כנסת. היה זה נאום ארוך – הוא נמשך למעלה משעה וחצי – והוא כמעט לא שוסע בקריאות ביניים. שלום רוזנפלד, כתבו הפרלמנטרי של “מעריב”, תיאר אותו במילים הבאות: “כשעה ומחצה עמד שר החוץ משה שרת אצל המיקרופון ובלשונו המצוחצחת ירה חיצו פולמוס ביריבים ולימד סנגוריה על משא-ומתן עם גרמניה”.¹²⁵ שרת נשא אומנם את נאומו כנציג הממשלה, אולם הוא הביע במידה רבה מאוד את עמדתו האישית. הוא דיבר מנהמת לבו, ובדבריו באה לידי ביטוי תמצית השקפת עולמו, ולא רק בסוגיה הקונקרטי ששמדה על סדר היום.

היה בנאום שילוב של מרכיבים מעשיים ושל מרכיבים עקרוניים-מוסריים וספק אם ניתן היה להפריד ביניהם: הטענות המעשיות הכילו היבטים עקרוניים כשם שהטענות העקרוניות הכילו היבטים מעשיים. שרת הרחיב ופיתח בנאום זה דברים שנשא בשיבת הממשלה כמעט שנתיים קודם לכן, בפברואר 1950. אז עמד על הסתירה המהותית בין הרצון להחרים את גרמניה חרם מוחלט לבין הרצון לקבל “פיצויים מרשעים אלה לעם ישראל על כל מה שעוללו לנו”. מוטיב זה בא לידי ביטוי בנאומו בכמה אופנים. בפתח דבריו התייחס שרת להודעה שמסר בכנסת ב-13 במרס 1951, בעקבות שליחת האיגרת למעצמות הכיבוש, ולדיון שהתפתח בעקבותיה.¹²⁶ בדיון זה, טען, “באה לידי ביטוי מידה רבה של הסכמה כללית, כי דרישה זאת של שילומים היא צודקת ונכונה”. אם היה ויכוח הוא נסב על השאלה “אם לא החמצנו הזדמנויות, אם לא איחרנו את המועד”, אולם “לא היה כמעט ויכוח בשאלה אם שילומים אלה מגיעים לנו ואם חייבים היינו – או חייבים הננו – לדרוש אותם”. אפילו חבר הכנסת מרדכי נורוק, אמר שרת, שטען בתוקף כה רב כי “יש

125 ש' רוזנפלד, “ההכרעה הפרלמנטרית נפלה”, “מעריב”, 1.1952. 10. [ר' להלן מסמך 18, עמ' 430-448]
126 על הדיון, שהתקיים 2.4.1951, ר' דברי הכנסת 8, עמ' 1547-1561. [ר' להלן מסמך 9]

להימנע ממגע ומכל קשר", הציג את "טענת החמצת המועד". אולם, שאל רטורית, מה היה קורה אילו היתה תביעתנו "מתקבלת על דעת בעלי הדבר שלנו, זאת אומרת על דעת המעצמות שקבעו את תנאי הכניעה של גרמניה ערב הכניעה ולאחר הכניעה?" מה היה קורה אז? מי היה נושא ונותן עבורנו על פרטי התביעה, למשל בשאלה "אם התשלום יהיה במטבע, אם במכונות או בסחורות; אם זה יהיה במכונות ובסחורות, אילו מכונות ואילו סחורות? האם היינו אומרים למעצמות הכיבוש 'אתם תעשו כל זאת בשבילנו ואנחנו נעמוד מן הצד, ידינו תהיינה נקיות מלהתפגל במגע הטמא הזה; אתם תתפגלו, אנחנו לא נתפגל'. האם אתם סבורים שטענה כזאת היתה מתקבלת על דעת מישהו?"

בהמשך נאומו בכנסת העלה טענה זו שוב ושאל מה היה קורה אילו היו מעצמות הכיבוש משיבות לנו כי "הן מוכנות ללחוץ על גרמניה (...) [ו]להטיל עליה את הדבר הזה". הרי אילו זה היה המצב, לא היתה לנו בררה אלא להיכנס בעצמנו בשלב מסויים למשא-ומתן; הרי אין איש משלה "את עצמו לחשוב כי היינו זוכים וכל מלאכתנו היתה נעשית בידי אחרים, עד לפרטי פרטים"; הרי ברגע נתון, אחרי "שעשו אחרים משהו בשבילך בהתחלה", היינו צריכים להיכנס בעצמנו למשא-ומתן ולהשלימו. ומה היינו עושים אז? נסוגים אחורנית ודורשים מהממשלה למשוך את ידיה מהעניין? "דבר אחד הוא לדרוש עזרה, לגייס לחץ (...) אם גם אתה מוכן לעשות את המוטל עליך. דבר אחר לגמרי הוא להטיל את כל הטורח על אחרים, לשמור על נקיון כפיך ולהימלט לתוך ערפילי הטוהר של מוסר עליון".

להלן העלה שרת בנאמו עוד מספר נימוקים בזכות המשא-ומתן. נימוק אחד היה גירסה של "בל יהיו רוצחי עמנו גם יורשיו". מדובר ברכוש בסכום אגדי, הדגיש, "אשר לולא השחיטה מי יודע כמה ממנו היה זורם לארץ להחיות שממותיה ולפרנס קיבוץ גלויות בתוכה". עתה הוא "נכחד, נגזל ונעלם", ואם בכל זאת "אפשר עוד להציל ממנו משהו – זה אסור? האין זו חובה לקחת אותו ולהביאו לכאן?" שרת אף קשר את השילומים בעקיפין לעלייה לארץ: "כשם שאיננו נועלים דלת – לא רק שאיננו נועלים דלת, אלא פותחים שער לרווחה בפני כל יהודי הבא אלינו כשכותנתו לעורו, לאחר שכל רכושו נשדד ממנו – כן עלינו לפתוח שער לרווחה ובמו ידינו להכניס הנה אותו רכוש שבעליו לא זכו להביאו בידיהם, כי הם נרצחו".

נימוק נוסף שהעלה קשר בין חיוב המשא-ומתן לבין עצם קיומה של המדינה. משך אלפי השנים שבהן חי העם היהודי בגולה היה נשקו "חרם, אי-מגע, דומייה אי-סליחה", ובנשק זה השתמש "לאחר כל שחיטה, לאחר כל חורבן". אולם עתה השתנו הדברים תכלית שינוי, והשינוי מחייב בראש ובראשונה את "חברי הכנסת הנכבדים, היושבים בהיכל הממלכתיות הישראלית", שאינם יכולים להתנהג כאילו

אין מדינה, אין פרלמנט, אין שלטון ואין אחריות של שלטון. הרי, הדגיש שרת, "אין לנו בעיה שאפשר לגשת אליה שלא על רקע של קיום המדינה. אין בירור רציני באיזו שאלה מכרעת, שיכול שלא להתחיל בנקודת המוצא הזאת".

כל המושגים האלה על חרם עולם, שפירושו חוסר כל מגע, גם אם דבר זה גורם להפסדים עצומים, גם אם דבר זה מחבל בקיום המדינה ועתידה – שאולים מהויה שחלפה לבלי שוב. יש פרץ, רבותי השוללים, בין הווייתכם לבין הכרתכם – הכרתכם לא הדביקה עדיין את התפתחות הווייתכם הממשית. אתם עדיין שוגים במושגים שעבר זמנם. הווייה של עם מפוזר תלוי על בלימה, ללא כל שליטה על שטח, ללא כל השתלבות ממשית מכרעת במערכת גורמי עולם – הווייה כזו עולה בד בבד עם שלילת המשא-ומתן.

גם בהצהרה שבה סיים שרת את נאומו באה לידי ביטוי השקפתו שההכרעה בזכות המשא-ומתן נגזרת מן העובדה שהפכנו למדינה ריבונית, ל"עם חופשי בארצנו". "אנו היום מדינה עצמאית", אמר, "איוז הרכנת ראש תהיה זו מצידנו כאשר ישבו יורשי המשטר הנאצי הזה באיזו בירה ניטרלית לנהל משא-ומתן עם נציגי מדינה יהודית עצמאית, אשר עצם הופעתה היא תבוסה גמורה של המשימה הנאצית?" נאומו של שרת היה אחת מנקודות השיא בויכוח הממושך והמיוסר, ובסופו, ברוב של למעלה ממחצית חבריה,¹²⁷ יפתה הכנסת את כוחה של הממשלה לפתוח במשא-ומתן עם ממשלת בון. בן-גוריון סיכם ביומנו את שלושת ימי הדיון בכנסת במילים הבאות: "יום ב', ג' וד' היו ימי ה'שילומים' – הנסיון הנכשל, הטרגי והנלעג של הפוטש של בגין.¹²⁷ ביום ג' שידרתי לעם, ביום ד' נתקבלה עמדת הממשלה ברוב ניכר ומתוך ניצחון מוסרי. סיכום הויכוח של משה [שרת] היה מופתי."¹²⁸

סיכום

מה היה הקשר בין עמדתו של שרת בסוגיית השילומים והמשא-ומתן עם גרמניה לבין השקפת עולמו הכוללת, ובאיזו מידה באו לידי ביטוי בעמדה זו אישיותו ודרכו הציבורית?

בעמדה הברורה שנקט בויכוח הממושך ניכרים שני יסודות שאיפיינו את שרת במשך פעילותו הציבורית: האחד הוא ראיית הצינונות כ"חזרה לעמק הבכא של ההיסטוריה", והאחר הוא נטייתו לשקול אירועים, כולל אירועים קשים ומרגשים, באמות מידה רציונליות ורתיעתו מכל מה שנדף ממנו ריח של פופוליזם או של רגשות מזוייפת. לדעת ישראל קולת מקורו של יסוד זה בשנים שבהן למד שרת באנגליה

127 61 חברי כנסת תמכו בהצעת הממשלה, 50 התנגדו, והשאר (9) נמנעו או נעדרו. (127) א' ר' על ה"פוטש" בנספחים 8 ו-9.

128 יומן בן-גוריון, 11.1.1952, אב"ג.

והתחנך על "גישה שיטתית, בהירה ואמפירית". חינוך זה הביא לכך שכל חייו שב שרת ועיבד כל דבר, גם אמיתות אידיאולוגיות, "במוחו השיטתי והמסודר".¹²⁹

גישתו הרציונלית של שרת לא התנגשה בעמדה אתית ובערכים מוסריים. מבחינתו הניגוד היה בין רציונליות לבין רומנטיקה מזוייפת, היסחפות אחרי אשליות ומיסטיקה. ניגוד זה בא לידי ביטוי ברור בדבריו בעניין המשא-ומתן עם גרמניה אך גם בסוגיות אחרות שאליהן נדרש, למשל בשאלת החלוקה, שעמדה על סדר היום במלוא עצמתה בקיץ 1937, סביב פרסום מסקנות ועדת פיל. יש דמיון ביחסו של שרת לסוגיות אלה. בשתייהן היה מרכיב ריגשי חזק ביותר, הנקשר למושג ה"כבוד הלאומי", ובשתייהן נגזר הצורך בהכרעה קשה מעובדת הריבונות או מן השאיפה אליה.

עמדת שרת בשתי הסוגיות נבעה מאותו מקור ומאותו שורש: ההכרה העמוקה כי גם סוגיות רגישות חובה לשפוט באיזמל ההיגיון הצונן, וההכרה העמוקה לא פחות, כי השאיפה לריבונות מחייבת לקבל הכרעות קשות ולא פופולריות. בנאום שכותרתו "חלוקה כרע במיעוטו וכהודמנות גדולה", שנשא באוגוסט 1937,¹³⁰ העלה שרת מספר טענות בזכות החלוקה, טענות שבהן יכול היה להשתמש גם כדי ללמד זכות על עמדתו בעד המשא-ומתן הישיר עם גרמניה. הדמיון ניכר כבר בעצם הצגת הסיטואציה: "הברירה אשר בפניה אנו עומדים עכשיו איננה ברירה בין שתי טובות אלא בין שתי רעות". בהכרעה בין הברירות אין חייבים אמנם לבחור דווקא בדרך הקשה יותר, "אך אסור לנו לברוח מפני הקושי" – עלינו לבחור "בדרך ההתקדמות הגדולה ביותר, וייתכן שדווקא דרך זו היא הדרך הקשה, ולא הקלה ביותר". הוא הביע התנגדות למה שכינה "אותה מיסטיקה ציונית, המפריעה לנו להפיק את התועלת מהזדמנויות הניתנות לנו למעשה". אמנם למיסטיקה זו "שורשים עמוקים בנשמת העם", אולם, קבע נחרצות, "אויבת היא להגשמת הציונות". ומלבד זאת הבחירה בחלוקה אינה נובעת מ"פסיכוזה של דפיטיום" אלא מהחלטה נחרצת כי תפקידנו המרכזי הוא "לגייס את כל הכוחות, אולם מה נעשה אם ההתפתחות ההיסטורית הולכת בדרך אחרת מאשר דורשת זאת צרת היהודים?"

לסיום:

משה שרת, כשר החוץ וגם כראש ממשלת ישראל, היה הדמות המרכזית בתהליך של יחסיו עם גרמניה. עמדותיו והתבטאויותיו לגבי הנושא הטעון הזה מסמלים את הדרמה הנוראה שאירעה באותם ימים: המעבר – שהתחולל אחרי שנים ספורות מתום השמדת יהודי אירופה – מחרם מוחלט על גרמניה למגעים ומשא-ומתן עימה.

129 קולת, שם, עמ' 92.

130 מדבריו בקונגרס הציוני העשרים בשבתו כוועדה מדינית, 9.8.1937, בתוך: 'ה' ה' (עורך), ממאבק למדינה: המדיניות הציונית, 1936-1948, ירושלים תשמ"ה, עמ' 201-207.

אין מנוס ממגע ישיר עם גרמניה

השר א. קפלן: הממשלה קיבלה פעם החלטה, שאנו באופן פרינציפיאלי מאשרים או מעודדים גביית פיצויים מגרמניה ומרשים להעביר הכסף בסחורה, במידה שהסחורה תיקנה בכסף הפיצויים. כיוון שהיתה שאלה אם מותר לשלם במטבע קשה, ניתנה הרשות לאוצר לקבוע מפעם לפעם, לכל מקרה, המיכסה במטבע קשה.

התברר שני דברים: מצד אחד, שאי־אפשר להגיע לממדים גדולים בלי משא־ומתן עם השלטונות בגרמניה. חשבנו שלאחר שהאמריקנים פירסמו חוזר, היהודים יתחילו לגבות את המגיע להם, אך זה אינו ניתן להיעשות בקלות. מצד הגרמנים היתה ז'סטה בקשר עם עשרה מיליון מרק, אך התברר שהם מחכים שמישהו יבוא לנהל איתם משא־ומתן כאילו על הסכם איתם.

התברר דבר שני. כל זמן שאי־אפשר לקבל סכומים גדולים, והמדובר הוא על סכומים קטנים ובינוניים, הרבה יהודים מארץ־ישראל ומאצות אחרות מנהלים מסחר עם גרמניה. יש אפילו המשלם בכספו ולא בכסף פיצויים, והסחורה מועברת לארץ על־ידי עולים, כאילו הם חפצי העולים. המסחר נפוץ. גם לארגונו צריך למצוא צורה רישמית. סיפרתי באחת הישיבות שבתור העברת הון משוויצריה רצו להביא סחורה מגרמניה.

ההצעה היא שנסכים שניציג הממשלה ייכנס למשא־ומתן בשטח זה – בשטח הפיצויים. אם יתברר שהמדובר הוא על סכומים ניכרים, נעשה סידורים מתאימים, ואם יתברר שלא מדובר על סכומים ניכרים, לא כדאי לעשות הדבר באופן רישמי. יש מעריכים, שאנו יכולים לחשוב לא על 10 מיליון דולר בשנה, כי אם על 50 מיליון דולר לשנה, כי באופן תיאורטי חייבת גרמניה ליהודים סכומים פנטסטיים. סכנה נוספת היא אם הדבר ימשך זמן רב – במשך הזמן עלול הכסף ללכת לאיבוד. אפשר להציל את כולו או את רובו אם הדבר ימשך שנתיים־שלוש.

לא ניתן לנו ייפוי־כוח [מטעם שלטונות הכיבוש] להיכנס למשא־ומתן רישמי עם גרמניה. קרה, כאשר בא־כוח משרד התחבורה נסע באישורנו לגרמניה בעניין רכישת אדנים, וכאשר הוא חתם על חוזה – קיבלנו תלונה.

השר מ. שרת: אני מקבל בהחלט את הכיוון שבו הציג שר האוצר את השאלה ואת מסקנתו. אני חושב שלא תהיה לנו ברירה, אלא אם נבוא במגע ישיר ורישמי עם ממשלת גרמניה. פירוש הדבר שאנו צריכים לדעת זאת, ובעיניים פקוחות להיכנס לסערה בארץ ובחוץ־לארץ על־ידי הקדמת הסדר. יחזור בערך אותו ויכוח שהיה לנו בימי ה"ההעברה"

1 ראש הממשלה נעדר לרגל חופשה. את מקומו ממלא אליעזר קפלן.

המפורסמים,² אבל ביתר שאת. בינתיים קרה מה שקרה, והעניינים החמירו מאוד. לעומת זאת, אני חושב שהכרחי ללכת בדרך זו – אולי עוד חמורה יותר מאשר אז – דווקא כי קרה מה שקרה, ויש פחות טעם למחול על מה שאפשר להשיג וגם מפני [צורכי קליטת] קיבוץ הגלויות.

יש כמה שאלות. יש שאלה של אינטרסים, לכאורה פרטיים בהחלט: יהודים שעלו לארץ השאירו רכוש בגרמניה. בשעתו הפקירו רכוש זה. הם יכולים עתה להשיג אותו ולממש אותו; שנית, ישנם יהודים מאלה שישבו במחנה וניצלו. לפי החוק החדש בגרמניה מגיעים להם פיצויים בעד הזמן שישבו במאסר. מרוץ³ העובד במשרד החוץ חישב, שבעד חמש השעות שהוא ישב פעם במאסר מגיעים לו פיצויים בסכום זה וזה. אפשר לומר, שאלה הם אינטרסים פרטיים וזה עניין לפרטים וישיגו מה שישגו. זוהי, לדעתי, עמדה בלתי-אפשרית לממשלתנו – לכל ממשלה, בייחוד לממשלתנו. אם יש אורח של המדינה, שיש לו תביעה מממשלה אחרת, הוא רשאי לפנות לממשלתו ולדרוש עזרה, ולא ייתכן שהממשלה תפקיר את האינטרסים של אורח אחד, ועל אחת כמה וכמה שמספר האזרחים לא קטן הוא. אצלנו מחריף הדבר מטעמים שצריכים להיות מובנים. אם אני ניצול, ובעירום ובחוסר כל, או במעט מאוד הגעתי לארץ, ואם אני יכול להשיג עשרות או כמה מאות ל"י, אין אנו יכולים לנהוג אדישות כלפי אזרחים אלה ולהעמיד פנים כאילו זה אינו נוגע לנו.

יש עניין לא פחות רציני: אנשים שאין להם שום גואל – רכוש נפקדים ורכוש קהילות, שאולי במקרים רבים אפשר להצילו רק על-ידי הכלל היהודי, ולדידנו יכולה מדינת ישראל להופיע כגואלם.

בציבור שלנו רווחות בעת ובעונה אחת, זו בצד זו, שתי סיסמות, שהאיש ברחוב, אם אין מעמידים אותו על כך, אינו נותן דעתו על הסתירה שביניהן: סיסמה אחת: "שום מגע עם הגרמנים; כל הנוגע בטמא – טמא; חרם מוחלט!" סיסמה שנייה: "פיצויים מהגרמנים", "פיצויים מרשעים אלה לעם ישראל על כל מה שעוללו לנו". אין נותנים את הדעת שאי-אפשר לקיים את שתיהן. אי-אפשר להשיג פיצויים אם אין באים במגע איתם. באתי לידי מסקנה, שכל התחכמות לא תועיל. כל ניסיון להערים על המציאות לא יועיל בשום פנים ואופן.

מה פירוש המגע? נניח שאם נמצא דרך, שלא בא-כוח הממשלה יבוא בדברים, גם אז פירוש הדבר מגע. אי-אפשר להעביר [מגרמניה] בית על יסודו וקירותיו ומפתחותיו הנה, אלא צריך למכור אותו, ובכסף זה צריך לקנות משהו. מרקם אלה צריך להביא אל השוק באנגליה כדי להשיג כסף אנגלי, או לבלגיה כדי להשיג פרנקים בלגיים, או פרנקים הלווציים או אפילו רק פרנקים צרפתיים, או אולי

2 על ה"העברה" ר' הקדמה, עמ' 20, הע' 40.

3 גרשון מרון, מנהל האגף הכלכלי, משרד החוץ.

דולרים אמריקניים. כל הפעולות האלו אי-אפשר לעשות בלי מגע. אי-אפשר לעצום עיניים ולא לראות את המגע, ולא תיתכן בעניין זה פסיחה על שתי הסעיפים. בדיקת המצב הוכיחה, שבלי מגע רישמי דבר זה לא ייתכן. אנשים ביררו את הבעיה. יש כל מיני הגבלות ואיסורים. הכרחי טיפול עם השלטונות האמריקניים, האנגליים והצרפתיים לפי אזורי הכיבוש, ויכול להיות גם עם השלטונות הסובייטיים, אם זה ניתן להיעשות גם באזור הסובייטי – בזה ודאי אין כל איסור; זה בסדר גמור. אבל מכיוון שיש עכשיו שלטון בגרמניה, ומכיוון ששלטונות הכיבוש פועלים באמצעות, וייתכן שבהרבה עניינים שלטונות הכיבוש יהיו מחמירים יותר מאשר השלטונות הגרמניים ולא נוכל להימנע מהסתייעות בשלטונות הגרמניים כדי להעמיד את שלטונות הכיבוש על עמדת השלטונות הגרמניים.

מה אנו רוצים? אם אנו רוצים להיות נקיים, אחת היא אם יושג משהו או לא יושג, נוכל לא לטפל בכל הדברים האלה, אלא לסחוט מה שאפשר מגרמניה, וזה יהיה חלק פעוט מכל אשר נגזל. לא נוכל להעמיד עצמנו כטהורים מן הצד. איני מרגיש טומאה אם אנו מנסים להציל רכוש יהודי. אנו יכולים להופיע בציבור ולומר: "איזה חוק מוסרי הוא האוסר להוציא מהגנב או מהגזלן מה שגנב או גזל ולא הספיק להוציא ונשאר עוד בידו?" צריך להיוקק לכל האמצעים היעילים למטרה זו. אין פירוש הדבר הכרה בגרמניה. אין פירוש הדבר קשירת קשרים דיפלומטיים עם גרמניה.

זה לא נעשה על-ידי מלאך, זה לא נעשה על-ידי שרף, כי אם על-ידי מדינת ישראל בכבודה ובעצמה. איזו זכות מוסרית יש למדינת ישראל לשלוח אחרים לעשות זאת, כאילו להם מותר, לה אסור? ודאי יהיו אשר יציעו הצעות כאלו. אני חושב שאלו הן הצעות שטחיות. לי ברור הדבר מראש. קראתי את הדין-וחשבון של ועדה בינמשרדית, שבראשה עמד מר פרץ נפתלי,⁴ וגם דינים-וחשבונות של אלה שבדקו הדברים במקום המעשה. שום סורגֶט לא יוכל להיות למאמץ שלנו, לאותה מידת יעילות כמו הופעה של שליח מדינת ישראל. אני מציע ללכת בדרך זו ולדאוג להסברה בציבור.

השר ב.ש. שיטרתית: אם אומרים שאדם שנכלא מגיעים לו פיצויים, אנו נתבע פיצויים אלה. מה הדין לגבי אדם שנרצח?

השר מ. שרת: זוהי שאלת החוק בגרמניה, ואיני יודע.

4 פרץ נפתלי (1888-1961). מדינאי וכלכלן. מראשי מפא"י. יליד ברלין. מבכירי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית. עלה ב-1933. חבר אסיפת הנבחרים ו-3 הכנסות הראשונות. שר בלי תיק 1951-1952; 1955-1958; שר החקלאות 1952-1955; שר הסעד 1958-1959. על ועדת פרץ נפתלי להצלת והעברת רכוש יהודי ותביעות פיצויים של יהודים מגרמניה ועל מסקנותיה ר' תלחמי" [תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל] 5, עמ' 514-516. (חברי הוועדה: ג' לנדאוואר, ג' מרון, ק' מנדלסון ופ' נפתלי); ר' הקדמה עמ' 18 ואילך.

השר ד. רמז: עד כמה שזכרוני מקיים לי את העובדה, אני סבור כי החלטנו כבר, ודוקא שהממשלה ולא פרטים יטפלו, והכיוון שהשר קפלן מציע עכשיו היה בשעתו מוסכם על-יד שולחן זה. בזה מתברר עניין משרד התחבורה. רק אני אחראי לעניין זה. לי היה רושם שנאמר: לא לפתוח שער לסוחרים ובעלי עסקים פרטיים לבוא לגרמניה ולאוסטריה, כי אם לעשות רק על-ידי צינורות רישמיים. דעתי הברורה היא שיש לעשות על-ידי צינורות רישמיים – בשום פנים לא יעלה על הדעת אצלי, שאחרים יעשו והממשלה תתחבא מאחוריהם. זה עניין הצלת ממון ישראל. היתה השאלה של "העברה", ואנו אמרנו: הצלת ממון ישראל. היה ויכוח גדול. בפולין היה חרם.⁵ קיבלנו את הצלת ממון ישראל כמצווה, לא רק כרשות. פה יש מצווה כפולה: הצלת ממון ישראל מצד אחד, וגביית פיצויים ממחריבים וממשמידים מצד שני. לפי הדברים שלמדתי מפי דר' לנדאוואר,⁶ החוקים הם נוחים מאוד, הסכומים יכולים להיות די חשובים, אבל חוקים עשויים להשתנות, ואני אומר: חטוף וגבה! צריך להעמיד שולחן לרשות העניין, ולא חשוב לי אם זה ייקרא מדור, מחלקה או אגף. נכון הוא מה שנאמר כאן. יש שתי גישות לגרמנים, לשלטונות הגרמניים ולשלטונות הכיבוש. הגרמנים מעוניינים – אם עליהם לשלם פיצויים – הם מעוניינים לפתח תעשייה, לייצר סחורות ולמכור או אפילו למכור רק חומר גלם. שלטונות הכיבוש מעוניינים עד כמה שאפשר לצמצם את התעשייה ופיתוחה בגרמניה, ועל כן תיתקל הגבייה בניגוד זה. זה ידרוש שקידה ופעולה, אחרת לא נציל הרבה, אלא נקבל העונש של מגע-ומשא עם הגרמנים – וכסף לא נקבל. אני אומר: עשייה, ובלי כל היסוס, ורק בדרך רישמית. אם יתחילו לבוא אנשים פרטיים, ישחיתו את העניין וישחיתו בדרכים כאלה שיכבד עלינו לעשות דבר רישמי.

השר ד. יוסף: אני מסכים לשני העקרונות, אבל בכל זאת איני מסכים לדרך. אני מסכים שמוכרחים להשתדל להציל מהם, אבל איני סבור שבשביל זה הכרחי שנבוא במגע איתם. המשל ששר החוץ נתן אינו דומה לנמשל. אם המדובר הוא על גנב או רוצח, אתה הולך לבית המשפט, אתה מביא אותו לדין, אתה מדרבן כל מכונות ביצוע הצדק נגדו. (השר מ. שרת: אם אתה יכול בעצמך לקבל – ודאי טוב) – לא אלק לדבר עם הגרמני, כי הוא כל כך טמא בעיני. איני רוצה לבקש ממנו דבר. הייתי

5 בעקבות התנכלויות ליהודים בגרמניה אחר ניצחון הנאצים בבחירות 5.3.1933, התעוררה בתפוצות תנועה להחרמת מוצרים גרמניים. ב-20 במרס הכריזו יהודי וילנה על חרם זה וכעבור ששה ימים הצטרפו אליהם יהודי ורשה והחרם התפשט על פני פולין כולה, בהנהגת "ועד חרם מאוחד". ז' ו'בוטינסקי בלט בדגירתו בחרם זה.

6 דר' גיאורג לנדאוואר (1895–1954). ממייסדי מפלגת "הפועל הצעיר" בגרמניה. עלה בשנות ה-20. מנהל המחלקה ליישוב יהודי גרמניה בסוה"ל. חבר הוה"ל. מיוזמי תוכנית "ההעברה". מראשוני מארגני "עליית הנוער". ממייסדי "רסקו" ו"מקורות". חבר ועדת פרץ נפתלי.

רוצה להחריב אותו, להשמיד אותו.

יש דרך בדוקה נדמה לי בהלכות המדינות בעולם. אנו רואים עצמנו עוד במלחמה עם הגרמנים, ויש במלחמה, כשמדינה צריכה לסדר דברים במדינה אויבת, היא מבקשת מדינה ידידותית לסדר דברים אלה, ואנו יכולים לבקש את מדינת אורוגוואי או מדינה אחרת, ידידותית לנו, שהיא תעשה בשבילנו מה שאנו נרצה. האנשים שלנו ישבו ויכינו את הדברים, אנו נכוון הפעולות כלפי הממשלה הגרמנית, והממשלה הידידותית תפנה באופן רישמי אל ממשלת גרמניה. כמובן שעלינו למצוא מדינה שתסכים לייצג האינטרסים שלנו (השר מ. שרת): זהו כמו הקיר המדומה ב"חלום ליל קיץ" של שקספיר! – אני מציע אפוא לבקש ממשלה ידידותית לדבר בשם מדינת ישראל ולתבוע תביעותינו.

השר ז. שזר: אין לי ספק שהחלטה זו תיתקל במושכל ראשון בהתנגדות מצד היהודים, אך מצווה היא להציל כמה שאפשר להציל. אין חובה להשאיר טרפו בשיני האריה. על-ידי זה אנו מחלישים כוחם [של הגרמנים]. תהיה התנגדות מצד יידי גרמניה – הרבה שאתה חושב שהם יידיים לנו יגנו על גרמניה. אנו נעמוד בסבך של אי-ההגנה מצד הרבה יידיים מדומים. עלינו לקחת עבודה זו עלינו. אלה כספים שלנו. מה שאפשר להוציא מהם – מצווה להוציא. יש פה גם כספי ציבור, כספי הלאום, וכאשר הלכנו בדרכי ה"העברה" צריך ללכת גם עכשיו. ואנחנו צריכים להופיע בדברי הסבר ונצטרך לעמוד מול נחשול, אבל יבינו את הדבר.

אם לקחתי רשות הדיבור, רוצה אני להעיר שהיום קראתי מאמר מאת מר ז. ורהפטיג⁷ ב"הצופה" בעניין נכסי הגרמנים [הטמפלרים] בארץ-ישראל, והוא מספר שם שכאילו עכשיו ישנו דיון באומות המאוחדות על עניין הפיצויים שגרמניה צריכה לשלם, כי תובעים פיצויים מגרמניה לא רק יהודים. יש עוד עמים, יש עוד ארצות. רבים התובעים פיצויים מגרמניה, ואם פָּרַגַע זה עומד לדיון ודנים על מידת הפיצויים שגרמניה תצטרך לשלם, אולי יהיה זה מבוסס יותר אם נדחה את פעולתנו לאחר שיוחלט שם, כי יהיו יודעים אז הממדים, ויהיה זה אז בזכות ולא בחסד. אנו נסתפק בדיונים ונדרוש בין כל התובעים. נקבע מה חלקנו ואותו נדרוש, וכאשר נזדרז לפני ההחלטה אולי נזיק לעצמנו. אולי יש בזה משהו מבחינת היעילות, כי נדע אז הממדים מה לדרוש, ותהיה לנו עמידה מיוחדת בין העמים הדורשים ותובעים פיצויים מגרמניה. לעצם הדבר אין לי כל ספק שצריכים לעשות הכל, ולא במסתרים – להוציא עד כמה שאפשר להוציא. כל פרוטה שאפשר להוציא – מצווה כדי גם להחלישם ולהגבירנו.

7 זרח ורהפטיג (1906–2002). משפטן ותלמיד חכם, ממנהיגי "הפועל המזרחי" והמפד"ל. עלה ב-1947. חבר הנהלת הוה"ל ומנהל המח' המשפטית שלו. חבר מועצת המדינה הזמנית. חבר הכנסות 9-1. שר הדתות 1962–1974. מ-1970 יו"ר הוועד המנהל של אוניברסיטת בר אילן.

השר מ. שרת: איני יודע על מה מסתמך מר ורהפטיג. עניין הפיצויים, עד כמה שידוע לי, נגמר בשנת 1945,⁸ וכל אחד מקבל פיצויים בקשר עם ההסדר ההוא, ואז פסקו פיצויים מיוחדים לנו: הפיצויים הם משני מקורות: אל"ף, פקדונות הגרמנים בחוץ-לארץ – בהלוואה, בשוודיה ובעוד ארצות כאלה; ב"ת, שלל זהב שאינו טבוע במטבעות. היתה ועידה מיוחדת, והיתה החלטה שכל הכסף הזה קודש להוצאות שיקומם של קורבנות גרמניה הנאצית, ומהו 90% עד 95% לעם היהודי ו-5% עד 10% לאחרים. עם כל גודל השואה שלנו, הרי היו גם נפגעים אחרים, והכסף הזה – חציו לסוכנות היהודית וחציו ל"ג'וינט". היתה הופעה משותפת. ההופעה המשותפת נמשכת. יש הופעה משותפת של הסוכנות היהודית וה"ג'וינט" בעניין זה, ומדינת ישראל מסייעת רק לסוכנות היהודית, ובמידה שמתמשך סכום משני המקורות, הם משתלמים, ואליבא דבעלי-הברית עניין הפיצויים של עם ישראל נגמר. נניח שלא נגמר, הרי זה יכול לבוא בחשבון רק כתוספת למה שדנים עכשיו, ולא במקום מה שדנים עליו עכשיו. על מה שדנים עכשיו אלה לא פיצויים לעם היהודי. אנחנו מדברים עכשיו על רכוש יחידים, יהודים שעלו בשנים 1933/34, הפקירו רכוש בגרמניה, עכשיו יש אפשרות ליהודי כזה לקבל את הבית שלו, את בית החרושת שלו. הוא בכלל יכול לקבל משהו. על-ידי זה שהוא אינו מקבל פיצויים מגרמניה, הוא אינו מרוויח שום דבר, ואם הוא אינו מקבל – גם אנו לא נקבל, וזהו הפסד. זו היא תוספת לפיצויים שתובעים מגרמניה. זה נוגע לכל פרט שהיה כלוא. זו היא זכותו הפרטית. יש גם רכוש הנפקדים. זו היא קטגוריה מיוחדת – אם מכירים שזה שייך לקרוביו ולציבור היהודי, זה מחוץ לפיצויים. מהו הדבר היחיד שהוא קצת בגדר של פיצויים? מהו הסכום של 10 מיליון מרק שאדנאוואר הציע?⁹ על זה חל אולי הדבר שאתה אומר האם צריכים לקבל סכום פעוט זה, האם צריכים אנו לקבל סכום פעוט זה אם ההנחה היא שעל-ידי זה סולק כל החשבון. זה, על כל פנים, דבר מפוקפק. מה שלא מפוקפק זהו ששר האוצר מדבר על האפשרויות של השגת עשרות מיליוני דולר. הוא חושב על רכוש של יחידים החיים איתנו כיום. המדובר הוא על פיצויים ליחידים החיים איתנו כיום ועל רכוש הנפקדים. לכל זה אין נגיעה לפיצויים כלל וכלל.

השר ב.ש. שיטריט: אני מבין שנאתו העמוקה של השר יוסף לגרמניה, שכל העם היהודי שותף לו. הוא מציע הסדר בדרך עקיפין, אבל שליחו של אדם כמותו. אם אני

8 מדובר בוועידת פריס בהשתתפות בעלות-הברית (למעט בריה"מ ופולין) שהתכנסה בנוב-דצמ' 1945, שהסדירה חלוקת נכסים גרמניים לפי הסכם פוטסדם ופיצויים לקורבנות הנאצים.
9 קוֹנְרָד אֶדְנָאוּאָר (1876-1967). כפעיל פוליטי נעצר בידי הנאצים ב-1934. ב-1946 נבחר ליו"ר המפלגה הנוצרית-דמוקרטית הגרמנית. ראש ממשלה (קֶנְצֶלֶר) ראשון של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה (מערב-גרמניה) בשנים 1949-1963. ב-1966 ערך ביקור פרטי בישראל. על הצעת אדנאוואר ר' הקדמה, עמ' 19 הע' 35.

ממנה איש לבר בשמי, כאילו אני מדבר, ומדוע לא נעשה זאת מלכתחילה ונסביר זאת? האם אסור לנו להציל ממונם של ישראל? האם נאמר לגרמניה: רצחת ולכן תירשי? הרי אין אנו מציעים לקשור קשרים דיפלומטיים עם גרמניה, להכיר בה, שבעד זה ירגמו אותנו, יעפרו את פנינו. חרם נשים על גרמניה כמו שנאמר: זכור תזכור מה עשה לך עמלק. אבל מדוע אוותר על ממונם של ישראל?

השר פ. רוזן: לא קיבלתי הדין-וחשבון של הוועדה הבינ-משרדית בראשותו של מר נפתלי. אני שואל: מדוע חברי הממשלה לא קיבלו דין-וחשבון זה? אני מבין שמר שרת קיבל דין-וחשבון זה. אין אני יודע מה הם מציעים, על מה הם המליצו¹⁰ (השר א. קפלן: הצעת ההחלטה לקוחה ממכתב חתום על-ידי מר נפתלי ודר' לנדאואר). אני צריך לומר, שעוד לא ברור לי מה תפקידו של הנציג הרישמי של ממשלת ישראל. אני דווקא חשבת, שתפקידו יהיה לנהל משא-ומתן על הצעת אדנאואר, ואולי ינהל משא-ומתן על הגדלת הסכום מ-20 מיליון מרק עד 50 מיליון מרק, שהוא יבוא כאילו במקום חברת העברה, שהוא צריך לדאוג להעברת הרכוש הפרטי ורכוש הנפקדים, רכוש הקהילות. האם לזאת צריך ללכת נציג מדינת ישראל? אני צריך לדעת מה באמת החוונה, על מה צריך לנהל משא-ומתן. האם צריך לנהל משא-ומתן על הצעת אדנאואר, כי יתר הדברים מסודרים פחות או יותר בחוק ובהסכמים? אינני די בקי בעניין זה, לכן אני מצטער שלא קיבלתי הדין-והחשבון. היה טעם לשלוח דין-וחשבון זה לכל חברי הממשלה, ובוודאי לי. הייתי רוצה לבקש הסברה מדוייקת מה תפקידו של הנציג, מתוך הנחה שיש לו באמת למלא תפקיד חשוב. אני מקבל את הדעה שהובעה כאן, שאנו צריכים לנהל משא-ומתן, אם יש לנו מה לעשות בו.

השר א. קפלן: אני רוצה לענות קודם כל לשר רוזן ואחר-כך באיזה מילים לשר יוסף. על מטרת המשא-ומתן כתוב בנספח שהומצא לחברי הממשלה:

מטרת המשא-ומתן על-ידי המגע הישיר עם השלטונות הגרמניים היא: 1. החשת הפרוצדורה להשגת הרכוש הנתבע; 2. בדיקת האפשרויות ליישוב כללי של התביעות, קודם כל לתביעות הרכוש בלי יורשים; 3. משא-ומתן על האפשרויות להעביר את הרכוש היהודי מגרמניה ארצה, ובמיוחד בצורת קניית סחורות תמורת מרקים בגרמניה. בקשר עם המשא-והמתן לפי הסעיף 1, 2, 3, יש גם צורך להבהיר את תוכנה וכוונתה של הצהרת ראש ממשלת גרמניה המערבית דר' אדנאואר. היות והאישור הסופי של הפעולות הכספיות בקשר עם העברת הרכוש הוא בידי מעצמות הכיבוש, יש לנקוט בלי דיחוי בצעדים הפוליטיים הנחוצים להבטחת האישור הזה בווישינגטון, בלונדון ובפריס.

10 בין ההמלצות: ריכוז הפעולות הנפרדות; הקמת מוסד עליון בירושלים; הקמת נציגות מיוחדת של מדינת ישראל בגרמניה (ר' תלחמי" 5, עמ' 514-516).

ניסינו לנסח, במידה שניתן הדבר, במילים קבועות וקצרות. אני מצטער שהשר רוזן לא קיבל הדין-וחשבון של הוועדה הבין-משרדית. נדמה לי שדיברתי פעם איתך על נושא זה וגם סיפרתי לך על השיחות שהיו.

למה הגענו במשא-ומתן עד עכשיו? קודם כל, הגיעו אנשי הסוכנות היהודית, עם לנדאוואר בראשם – גם בשיתוף אנשי אמריקה, אנשי ה"ג'וינט" – בערך לאותו דבר. אותו דבר אושר על-ידי כמה וכמה אנשים שהיו בגרמניה לבדיקת המצב. היה גם דר' ברגמן¹¹ מהאוצר, שנפגש שם עם חבריו לשעבר. כולם פה-אחד הגיעו לידי מסקנה שאם לא להעביר הדבר, על אף היות החוק, לשלב דיון בין-ממשלתי, העניין ייגמר בשה"י-פה¹² ובסכומים שאיש פרטי זה או אחר יצליח לקבל.

בין הגורמים, עד כמה שאנו יודעים מהמשא-ומתן, אפשר לציין שלושה: יש ביניהם גם חלק יהודים אשר נמצאים שם, או מי שהיו יהודים ורוצים לעזור. אדנאוואר ואחרים היו רוצים לכפר על העוונות ולהראות שעשו משהו. לפי השמועות רצה הוא להציע סכום גדול יותר, אבל לא קיבל רשות לכך מהממשלה.

בחוק יש שני דברים רעים. קודם כל, צריך כל העניין לפי החוק להימשך חודשים ושנים. אם החברים יתעניינו בכך, אוכל להמציא העתק מכתבו של דר' קצנשטיין,¹³ שעשה ניתוח החוק, והוא מוכיח שאם זה ייעשה בלי התערבות מן החוץ זה יכול לקחת משנה אחת עד עשר שנים. הם לא כל כך מעוניינים שיתבעו הפיצויים מהם. אם לא להעלות העניין על שטח בין הממשלות, עלול עניין זה להתבזבז.

כלפי מדינות החוץ – צרפת עומדת לעת-עתה מן הצד. אנגליה ואמריקה – אמריקה בעצמה דחפה לפרסום החוק על רכוש הנפקדים. יחד עם זאת משקיעה אמריקה בגרמניה מאות מיליונים דולרים, והיא מעוניינת מאוד שתצטרך לשלוח לגרמניה פחות ופחות, ושגרמניה תתחיל לשלם משהו. הם מוכנים שיהודים יקבלו כסף מגרמניה, אבל אינם מוכנים שהיהודים יוציאו כסף זה מגרמניה. לא איכפת להם אולי אם יוציאו את המרקים הגרמניים, אבל כל עניין יצוא הסחורות עוד בידיהם, והם דורשים, או דרשו, שאם מוציאים סחורות יהיה התשלום בדולרים, אך אם התשלום יצטרך להיות בדולרים אין לעניין זה כל ערך בשבילנו. מיום ליום הם מעבירים יותר זכויות לגרמנים. אותו דבר שעמד כבר פעם אצלנו לדיון – הבתים מגרמניה – השלטונות הגרמנים הסכימו למכור לנו בתים אלה, אבל לא קיבלו אישור משלטונות הכיבוש ליצוא הבתים, ואותו דבר היה בעניין האדנים [למסילות ברזל]. השלטונות הגרמניים הסכימו, אבל שלטונות הכיבוש דרשו תשלום של לכל הפחות 25% בוולוטה זרה. הייצור הוא בידי הגרמנים, היצוא – באישור ועדת

11 דר' ארתור ברגמן, הממונה על הכנסות המדינה ונציב מס הכנסה, משרד האוצר.

12 ראשי תיבות של "שבת היום, פסח היום" – לשון תירוץ לדחיות ולאי-עשייה.

13 דר' ארנסט קצנשטיין, נציג ועידת התביעות היהודיות לגרמניה.

שלטונות הכיבוש. אנו צריכים להשפיע שהם יסכימו להסכמים שיהיו לנו עם הגרמנים, שלא ידרשו תשלומים בדולרים, ובמידת האפשר שימליצו על הסכמים אתנו. הכלל אינו יכול ללכת בדרך שהולך לעיתים הפרט. השר יוסף מציע שנעשה זאת על-ידי מדינה ידידותית. לפי מיטב ידיעתי ולפי עניות דעתי זה לא בא בחשבון. לא אמריקה ולא גרמניה לא ידברו אתם, הרוצים לדבר - רוצים לדבר אתנו. עליהם זה לא לוחץ. הם יכולים לחכות. אין הכרה בינלאומית שאנו נמצאים במצב מלחמה עם גרמניה. אינני יודע אם יש מישוהו - אני רוצה לקוות שיש - הרוצה לעזור לנו, אבל מסופק אני אם הוא יקבל על עצמו להיות במקומנו. באי-כוח הפרוטסטנטים, שביקרו בארץ לפני כמה שבועות, הציעו שאם נגיע להסכם על רכוש הגרמנים בארץ, הם ינסו לנצל השפעתם שם. משא-ומתן לא נוכל לנהל בתיווך מישוהו. זוהי אונאה עצמית. אין אנו יכולים לומר ואין אנו יכולים לדעת איך יתפתח המשא-ומתן - האם זה יקבל צורה של חוזה מסחרי או לא. איני יודע. אני יודע רק דבר אחד: אני מטפל בזאת קרוב לארבע שנים. כמדומני שהשר שרת היה אז בלונדון, כאשר היתה ועדת הפיצויים [של בעלות-הברית] בפריס. אם איני טועה, זה היה בסתיו 1945. ועלי לומר שהציטטה שמר ורהפטיג מצטט אותי אינה מדוייקת. אמרתי שאנו מנהלים משא-ומתן עם אנגליה על הרכוש הגרמני בארץ. אנו עומדים בקשר עם אמריקה כדי שיעזרו, או לכל הפחות לא יפריעו לשחרור כסף בגרמניה, ואם נפקיע רכוש כאן, זה יכול להפריע שם.

השר מ. שרת: אני רוצה להעיר, שבמאמרו של מר ורהפטיג אין אפילו מילה אחת על האומות המאוחדות. בי"ת, אין מילה שיש עוד תובעים פיצויים מגרמניה. ולכן הוא אומר שמוטב לחכות עד שתיפתר השאלה על בסיס בינלאומי, כי זה נפתר כבר.

היו"ר א. קפלן: אני מציע למסור ייפוי-כוח למשרד האוצר ומשרד החוץ, יחד עם ראש הממשלה, מתוך התאמה עם הסוכנות היהודית, כי היא מופיעה עד עתה בשם עם ישראל בגרמניה, להיכנס במגע ישיר עם ממשלת גרמניה ולנהל משא-ומתן רישמי על שחרור הכספים בגרמניה, על תשלום התביעות ומימוש כספי התביעות, ולהסביר דבר זה בציבור.

מחליטים:

נגד דעתו של השר ד. יוסף, למסור למשרדי האוצר והחוץ, בהסכמת ראש הממשלה ובהתאמה עם הסוכנות היהודית, ביצוע שחרור כספי הפיצויים והתביעות מהגרמנים, אגב מגע ישיר עם שלטונות גרמניה. הציבור צריך לקבל הסברה מתאימה בנידון זה.

הנחרים את גרמניה לעולם?

השר מ. שרת: ישנה שאלת גרמניה, ישנה פנייה רישמית אלינו מצד ממשלות ארה"ב, אנגליה וצרפת, המודיעות לנו כי הן החליטו לבטל את מצב יחסי המלחמה בינו לבין גרמניה לגבי תחיקתן הפנימית. הן אינן מבטלות את סמכויותיהן כשלטונות כיבוש, אבל בתחיקתן הפנימית הן מבטלות את מצב יחסי המלחמה והן מבקשות אותנו להצטרף לזה.¹

ישנה, נוסף לזה, בקשה מיוחדת, שנתמוך במועמדות גרמניה בארגון החיטה הבינלאומי. כוונתם שנימנע מהצבעה, כי הנה רק אתמול-שלושם דפקנו על דלתות אומות העולם שיתמכו בנו, ועכשיו עלינו לא להתנגד.

צד שני של השאלה: אצלנו מתעכבת זה חודשים כל פעולה בעניין גרמניה, כי אין החלטת הממשלה. ישנה התמרמרות רבה בציבור. זה מובע גם בעיתונות, שאנחנו מחמיצים את השעה האחרונה מחוסר פעולה מצד ממשלת ישראל להופיע כלפי גרמניה בתביעת פיצויים. כל מה שעשינו לרגל השינוי המשפטי שעומד לחול – שינוי משפטי שאיננו מבטל את קיומם של שלטונות הכיבוש – הוא שפנינו לשלוש הממשלות, אנגליה, אמריקה וצרפת בבקשה שעל-ידי השינוי הזה לא יבולע לנו, שלא תהיה מניעה לאפשרות שלנו לתבוע פיצויים ולהסתייע בתביעה לתשלום פיצויים בשלטונות הכיבוש. מאנגליה קיבלנו תשובה חיובית, אם כי הם הודו שהם פסימיים לגבי הסיכויים, אבל מבחינה פרינציפיונית מצידם הסכימו לסייע. אנחנו מחכים לתשובה מצד ארה"ב וצרפת. אבל מצידנו יש קיפאון וחוסר כל פעולה ונקיטת קו ויוזמה בעניין זה. זה מטיל עלינו אחריות חמורה מאוד. פנו אלינו שלוש מעצמות אדירות בשאלת מעצמה אדירה, רביעית למעשה. אנחנו רוצים לקבל אישור לתשובה, שעד שגרמניה לא פייסה ולא ריצתה את העם היהודי, לא ניצנה לשום תביעה של העם הגרמני.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: האם הופנתה פעם תביעה מצד ממשלת ישראל לפיצויים מגרמניה?

השר מ. שרת: לא הגענו אף פעם להחלטה בעניין זה.

1 לנוסח איגרת שלוש המעצמות מ-23.10.1950 ר' תלחמ"י 5, עמ' 596-597.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אי-אפשר לדרוש מגרמניה מה שמאמין ערבי, שגם אם לא קנה גורל יכול לזכות בהגרלה.

השר מ. שרת: גרמניה יכולה להציע לבו. היא צריכה לדעת שזה רובץ על מצפונה. לצורכי התשובה הזאת למעצמות מספיק המצב הנוכחי. האם אתה מציע שקודם נדרוש?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: לא תבענו ולא כלום מגרמניה, ואנחנו אומרים כל הזמן, שתביעותינו לא נתמלאו.

השר ז. שזר: אני מציע לא לקשור את שני הדברים האלה. יש עניין פיצויים שדורשים (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: לא דרשנו עדיין) – אני מציע לא לתלות בזה את תשובתנו, בין שנדרוש פיצויים או לא נדרוש, בין שנקבלם או לא נקבלם, לא בזאת אנו תולים את יחסנו לגרמניה. וגם אין הדבר תלוי בזה אם יש שם אנטישמיות כזאת או אחרת, נאציזם כזה או אחר. אין הדבר תלוי בזה אם ישלמו לנו פיצויים. אין אלה פיצויים לאומה העברית. יש לנו חשבון גדול על אושוויינצים. תשלום כסף זהו עניין לחוד. ישנם אנשים שצריכים לקבל את כספם, וצריך לדרוש, אבל החשבון עם גרמניה לא ייפסק בזה. כל זמן שאין לנו ביטחון שהפרוצס של דנאציפיקציה של גרמניה הגיע לאיזה שלב מספק, לא נצביע בעד גרמניה אפילו אם נישאר יחידים.

השר מ. שרת: ישנן עמדות הנראות כמסברות את האוזן, אבל למעשה אין הן עשויות להתקיים, על כל פנים אין הן עשויות להתקיים זמן רב. לא נוכל זמן רב להחזיק מעמד בעמדה של שלילה גמורה לגבי גרמניה ושל התעלמות ממנה. היא קיימת. אלה הם המוני בני-אדם. ישנם, למשל, ענייני בריאות בינלאומית. האם אנחנו חושבים שאם תפרוץ מגפה בגרמניה, היא תיעצר ליד הגבול? האם נוכל לומר, שזמן רב לא תהיה גרמניה שותף להסדר בינלאומי? אלה הם המוני בני-אדם.

אילו נגמרה המלחמה בזה שגרמניה נמחתה מעל פני האדמה, היתה השאלה נפתרת בשבילנו. אולם להתנגד לזה שגרמניה תיכנס לארגון החיטה הבינלאומי, זאת אומרת שמיליוני אנשים ירעבו, כי איפה יקבלו חיטה? ישנם ענייני בריאות. העמדה שלנו יכולה להיות עמדה לשעה, אולם לא לאורך ימים. או למשל בא קונסול גרמני לניו-יורק, הוא פונה לקונסול שלנו, הוא רוצה לערוך לו ביקור נימוסין. הקונסול שלנו עונה בשלילה. אבל אחר-כך יש מסיבת קונסולים בניו-יורק. הקונסול הגרמני הולך למסיבה ושם הוא מקבל בברכה את הקונסול הישראלי. מה יעשה? או אולי ינדה את עצמו מכל פגישות קונסוליים? וכך לאורך כל הדברים.

השאלה היא האם אנחנו רואים יסוד לאיזה הסדר על יסוד תשלום פיצויים, או

שאנחנו נתעלם מהשאלות ונחרים אותם לעולם? מדינת ישראל לא היתה בעצם אף פעם במלחמה עם גרמניה, כי מדינת ישראל לא היתה עדיין קיימת בזמן המלחמה עם גרמניה. בתחיקה ירשנו כל מיני שרידים מימי המנדט שחוקקו על-ידי האנגלים. המלחמה עם גרמניה נגמרה. האנגלים רוצים לבטל חוקים אלה מימי המלחמה. במידה שיש כאן רכוש גרמני, עשינו חוק משלנו.² יתר החוקים מימי המלחמה הם אנומליה אצלנו. כתוצאה מתוך אותו הלך מחשבה, שהביע אותו מר שור, אנחנו יכולים לומר: כעת לא נבטל; כל זמן שאין הסדר עם גרמניה, לא ניתן לה הקלה; תישאר אנומליה בחיים? תישאר. אבל זמן רב לא יוכלו להישאר בספר חוקי ישראל חוקים שהם שרידים ממלחמת-העולם שהיתה מזמן ונגמרה. צריך לחפש דרך לחיסול העניין.

מה שראש הממשלה אומר, שלא דרשנו אף פעם, זהו גם מה שאני טוען – שעלינו להגיע פעם למסקנה בעניין זה, שיהיה לנו קו מדיני ברור. שוחחתי בעניין זה עם שר האוצר. היו כל מיני ועדות וועדות מישנה, אבל לא הגענו אף פעם לכלל מסקנה בעניין זה. עוררתי את השאלות פעמים מספר, והיום עוררתי אותן שוב. צריך להיות לנו קו ברור. בינתיים ישנה איגרת של שלוש מעצמות, ואנחנו חייבים תשובה עליה. אומנם ישנה שאלה של חובת גרמניה כלפינו. באופן בינלאומי היא חייבת לנו. החובה שלנו אינה פוקעת על-ידי זה שלא דרשנו, כי היא עשתה את כל האשמות האלה. כרגע, בתור תשובה למעצמות, נוכל לנקוט נוסחה כזאת כפי שהצעתי.

השר מ. שפירא: לו היינו אחד מבין חמשת הגדולים, שיש להם זכות וטו על כל דבר, וזה היה תלוי בנו אם גרמניה זו תגווע ברעב או לא, היינו עומדים בפני מצב חמור. אבל לפי שעה אנחנו אחד בין ששים. אומנם שם לא נגיד, שאנחנו מתבטלים בשישים, אבל אין זאת אומרת שהעניין הזה תלוי בהכרעתנו. בדור זה, בדור של השמדה, לא יהיה כל פיוס עם גרמניה זאת. ולו יד רבנים היתה תקיפה כמו בימי גירוש ספרד, ולו היהודים של הדור הזה היו כבימי גירוש ספרד (השר ז. שזר: מדינת ישראל היא תקיפה יותר) – היינו מכריזים חרם על האומה הזאת. אבל היום אין זה כך.

אבל שאנו נושיט היום, בימים אלה, בדור זה, איזו יד של פיוס לגרמניה, לא יעלה על הדעת. זה יעמיד אותנו בעיני היהודים בעולם ובמדינה במצב לא ישוער. אין זה נוגע לעניין הפיצויים שאנחנו צריכים לתבוע מגרמניה כמו מכל רוצח. אם רוצח רצח, אפשר לבוא לבית הדין ולדרוש פיצויים בשביל המשפחה. אנחנו רשאים וצריכים לתבוע פיצויים בשביל המשפחות ובשביל מדינת ישראל. איני יודע משום מה נמצא כל הטיפול הזה בידי הסוכנות היהודית ולא בידי מדינת ישראל כיורשת העם העברי, כיורשת היהודים שנרצחו על-ידי הגרמנים. אנחנו צריכים לתבוע

2 חוק נכסי גרמנים. ר' דברי הכנסת 4, עמ' 588 (דיון בחוק נכסי הגרמנים, קריאה ראשונה 23.1.1950). החוק התקבל ב-26.7.1950 (דברי הכנסת 6, עמ' 2337-2349).

פיצויים, אולם אין אנו יכולים להיכנס בקשרים עם העם הזה, האחראי לרצח ששת מיליון יהודים.

אומנם יש קשיים. אם הקונסול שלנו בניו-יורק יראה במסיבת קונסולים את הקונסול הגרמני, אין הוא צריך לברוח מהמסיבה, אולם אין הוא צריך לגשת אליו ללחוץ את ידו. בגרמניה אין דנאציפיקציה, אלא יש נאציפיקציה. משחררים את הרוצחים הגדולים ביותר מבתי הסוהר ומחזירים להם את הזכויות. בפעולה זו משתתפים אנגלים ואמריקנים – ואנחנו נלך ונקשור קשרים אתם? העם היושב בציון וגם בגולה לא יבין אותנו.

השר ד. רמז: עוד לא הגיע הזמן להתיידדות. אני מציע כי בנוגע לכניסת גרמניה לארגון החיטה הבינלאומי נימנע מהצבעה. לגבי כל יתר העניינים של צירוף גרמניה – נתנגד.

השר מ. שרת: פנו אלינו בשני דברים: בעניין כניסת גרמניה לארגון החיטה ובנוגע לביטול החוקים מימי המנדט החלים על מצב המלחמה בין גרמניה ויתר הארצות.

השר ד. רמז: חיטה זה לחם. איני מעוניין להרעיב עם. אבל לגבי כל יתר הדברים לא בא בחשבון ביטול של סימני איבה בינינו ובין גרמניה. צירוף לאיזה דבר – לא. עניין חיטה וריפוי הוא עניין הומניטרי, ובו נימנע מהצבעה. יש בינינו יחסי מלחמה ויחסי איבה היסטוריים. כל זמן שהפצע חי, לא נסיר יחסים אלה.

השר הרב י.ל. מימון: אני מציע להתנגד לשני הדברים.

השר ד. יוסף: עניין החיטה אינו עניין הומניטרי. על-ידי הכניסה לארגון החיטה הבינלאומי הם משיגים יתרון. הם יכולים לקבל חיטה גם בלי כניסה לארגון החיטה, אבל הם רוצים לקבלה בתנאים טובים יותר. איננו צריכים להיות נדיבים כל כך ולקחת בחשבון את מצבם (השר מ. שפירא: יש להם אוכל יותר מאשר יש לנו) – אני מציע שאנחנו נענה בשלילה בפשטות על שני הדברים. אנחנו נתנגד. מי שיש לו רוב, יכריע.

השר מ. שרת: הצעתי להתנגד, אבל להתנגד בהנמקה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: את ההנמקה אני שולל, אם אנחנו מתנים את הדבר בפיצויים, אנחנו צריכים לדרוש פיצויים.

השר מ. שרת: הצעתי להעמיד זאת על סדר-היום.

השר ד. יוסף: אני מציע שנשאיר לשר החוץ לנסח את התשובה לאור הדיון בישיבה.

השר פ. רוזן: אני בדרך כלל מקבל את הדעה הזאת, שיש להתנגד גם לקבלת גרמניה לארגון החיטה וגם לביטול החוקים, אשר לפיהם גרמניה עודנה אויבת שלנו. בהודמנות זו רוצה אני להזכיר משהו. אנחנו עומדים בפני שאלה: גרמניה המערבית מותר לה עכשיו להצטרף לכמה אמנות בינלאומיות, כמו למשל לאמנה על פטנטים, על סימני מסחר. גם אנחנו חברים לאמנה זו. זה למשל מחייב אותנו לרשום כאן פטנטים גרמניים (השר ד. יוסף: אולם לא בשעה שאנחנו במלחמה איתה) - אלא אם נאמר שאנחנו במצב של מלחמה איתם. על כל פנים אנו עומדים לפני השאלה הזאת. ושאלה אחרת היא אם הדבר הוא לטובת ענייני הכלכלה שלנו.

עכשיו בנוגע לשאלה הכללית. אני תומך בדעתו של מר שרת, שאנחנו צריכים למצוא את הזמן להעמדת כל העניין על סדר-היום, כי הטיפול על-ידי הסוכנות אינו מקדם אותנו. גם אני בדעה, שאם מדינת ישראל בתורת מדינה (השר מ. שרת: בשם ובמלכות) - לא תיכנס לעבי הקורה, לא יתקדם הדבר הזה. אבל השאלה הזאת קשורה קצת בזה שתהיה לנו נציגות או משלחת רישמית בגרמניה, ואז ננהל בתור מדינה משא-ומתן רישמי עם גרמניה. וכיוון שלא רצינו בזאת, נמנענו עד עכשיו מלהיכנס לעניין. אולם גם כדי לדרוש פיצויים מהרוצחים, אנחנו צריכים להופיע בעניין זה בתורת מדינת ישראל.

מחליטים:

להסמיך ידי שר החוץ להשיב בשלילה לפניית שלוש המעצמות בדבר ביטול החקיקה הקובעת את גרמניה כארץ אויבת, וכן לפנייה בדבר הסכמת ישראל להצטרפותה של גרמניה לאמנת החיטה הבינלאומית.

משרד החוץ מציע מגע ישיר

בזאת הנני מבקש שתואיל להעלות על סדר-היום בישיבה קרובה של הממשלה את בעיית היחסים עם גרמניה כפי שהיא עומדת ברגע זה.² הנקודות אשר עליהן מבקש משרד החוץ החלטה הן:

איגרת שלוש המעצמות לקראת סיום מצב המלחמה. האיגרת מודיעה ששלוש מעצמות המערב עומדות לסיים בקרוב את מצב המלחמה עם גרמניה, ומקווה שנצטרף גם אנחנו אליהן ושניגש לעשיית הצעדים החוקיים הדרושים להחלטה כזאת (ביטול מספר חוקים על מסחר עם האויב וכו').

1. לא לענות בכלל.

2. להשיב שלקחנו את תוכן האיגרת לתשומת-לב.

3. להשיב שלמעשה [לא] היינו במצב מלחמה עם גרמניה ולא נוכל להצטרף לדעה שהובעה באיגרת שלוש המעצמות.

4. לכרוך באיגרת אחת תשובתנו לפי (3) או (2) וגם הרצאה מחדש של תביעותינו נגד גרמניה בשטח החזרת רכוש, רפרציות, פיצויים והעברה.

5. שתי איגרות נפרדות, האחת תשובה לפי (2) או (3), השנייה אשר תרצה את תביעותינו.

שר החוץ ממליץ על אפשרות מס' (5) (תשובה פורמלית לפי (2) ואיגרת נפרדת על תביעותינו).

אני מצרף שתי חוות-דעת, אחת מהיועץ המשפטי שלנו הקובעת שאין בכלל מצב

1 המכתב נוסח בהיעדר שר החוץ משה שרת מן הארץ לרגל שהותו בניו-יורק בראש משלחת ישראל לעצרת האו"ם, אך נשלח בתיאום איתו, כמתחוויר מתוכנו (תלחמ"י 5, עמ' 707-709).

2 במברק ששלחו איתן ורוון ב-8.12.1950 לשרת בניו-יורק, ביקשו ממנו ליידעם בהשקפותיו על איגרת שלוש המעצמות, ניסחו מספר חלופות לתשובת הממשלה עליה והוסיפו כי "כל ראשי המשרד סבורים כי עתה היא ההזדמנות האחרונה להציג את מלוא תביעותינו לפני בעלות הברית המערביות, אולם חשים היסוס נוכח האפשרות שהממשלה לא תרצה להעז להסכים לקיים מגע ישיר, מבלי שיחייב הכרה באחת מממשלות גרמניה או בשתייהן. אנו מנסים לדרבן את [השרים] קפלן, רוון וגרי להניע את הממשלה". שרת השיב להם במברק ב-11.12.1950, כי נראית לו תשובה כמנוסח בחלופה מס' 5 לעיל, אך על זאת יש להוסיף כי ישראל עומדת בקרוב להגיש תזכיר מפורט על תביעותיה מגרמניה. העניין נדון שוב בישיבת ראשי המחלקות במשה"ח והדעה הכללית היתה כי אין להשיב תשובה פורמלית לאיגרת המעצמות, אלא להסתפק בהגשת כתב התביעה מגרמניה, ואי-לואת הוחלט להביא את העניין כולו לפני הממשלה ולבקש ממנה לאשר את קווי התשובה לאיגרת ולקבל החלטה עקרונית בדבר קיום מגע ישיר עם השלטונות הגרמניים (תלחמ"י 5, עמ' 695 הע' 6).

מלחמה בין ישראל ובין גרמניה,³ והשנייה מאת מנהל האגף הכלכלי שלנו, המתנגדת להשקפה זו,⁴ בגלל חשיבות העניין אני מציע שהממשלה תכריע בדבר.

ב) האיגרת השנייה בדבר תביעותינו: כאמור לעיל מציע משרד החוץ להשתמש בהודמנות זו על-מנת להגיש איגרת מקיפה בדבר תביעותינו ובדבר האחריות הרובצת על מעצמות המערב לדאוג לכך שגרמניה תמלא את התביעות של העם היהודי. הננו מבקשים אישור למשלוח האיגרת הזאת.

ג) כמו-כן אבקש להחליט אם ובאיזו צורה אפשר להודיע על עמדתנו גם לשלטונות גרמניה המזרחית. במקרה זה אין לנו דרך פורמלית להסתמך על ההצעה של שלטונות הכיבוש, מאחר שבריה"מ לא פנתה אלינו. יש להחליט איך ובאיזו צורה ניקח מצידנו את היוזמה.

ד) החלטה עקרונית בדבר מגע עם שלטונות גרמניה לשם קידום תביעותינו: כל הגורמים המטפלים בדבר תמימי-דעה שבענייני התביעות אפשר להשיג התקדמות של ממש אך ורק אם ממשלת ישראל תיכנס למשא-ומתן ישיר לא רק עם מעצמות הכיבוש בגרמניה, אלא גם עם השלטונות הגרמניים בגרמניה המערבית והמזרחית. משרד החוץ מציע למצוא צורה אשר תאפשר מגע כזה עם שלטונות גרמניה, מגע אשר יהיה מוגבל לענייני התביעות ולא יתפרש כקיום יחסים פוליטיים כלליים עם שלטונות גרמניה. ישנם תקדימים בינלאומיים לכך שמשא-ומתן עם שלטון כל-שהוא בדבר תביעות הימנו, אין פירושו הכרה פוליטית בשלטון זה.

ה) המחשבה היא לשגר לגרמניה משלחת מיוחדת תמידית לענייני תביעותינו. בגרמניה עצמה קיימים היום תקדימים לכך בצורת משלחות שונות של מספר ארצות, אשר מטפלות בבעיות מסוימות על בסיס אד-הוק.

הננו מבקשים אישור הקו הזה, מאחר שיש צורך לדרוש באיגרת הנזכרת בסעיף ב' דלעיל את הדרישה לאשר קבלת משלחת כזאת בגרמניה. עלינו לנצל את ההודמנות הזאת להגיש את הדרישה הזאת. אם נמתין, ישנה סכנה רצינית שבינתיים תועברנה כל הסמכויות הללו לגרמניה ואז נהיה תלויים בגרמניה בדבר אישור משלחת מיוחדת מטעם ממשלתנו.

משרד החוץ מבקש את אישור הקו ואת הסמכות לבצע אותו בצורה הנאותה. לדעת-הקהל הישראלי[ת] צריך יהיה להסביר את הצורך במגע כזה עם שלטונות גרמניה ואת משמעותו המוגבלת בהחלט.

בברכה,

ו. איתן

המנהל הכללי, משרד החוץ

3 ר' היועץ המשפטי אל שר החוץ, 27.11.1950, 130.10/2539/1 / גנוך.

4 ר' גרשון מרון אל שר החוץ והמנכ"ל, 10.12.1950, 130.02/2417/1 / גנוך.

על שיגור משלחת ישראלית רישמית לגרמניה

מר ולטר איתן, מנכ"ל משרד החוץ: שלחנו לכם לפני כמה ימים הצעה מסויימת בדבר היחסים עם גרמניה ואני מקווה שקיבלתם אותה כולכם.² אני רוצה להקל עליכם ולהציע לכם שלא תשימו לב לסעיפים א'-ג', אלא להתרכז על סעיף ד', שהוא הסעיף העיקרי. הסעיפים הראשונים הם עניינים טכניים, ענייני ביצוע, והביצוע תלוי בהחלטתכם בדבר סעיף ד' בחיוב או בשלילה. עוד הערה פרלימנרית אחת: בעקבות הדיונים המסוככים רבים הם המונחים: "רסטיטוציה", "רפרציות", "טרנספר" וכו'. אני אדבר רק על תביעות, כי אני יודע תמיד מה הם ההבדלים הדקים בין מונח אחד למשנהו. בשבילי זה סעיף כולל: תביעות בשם עם ישראל ובשם מדינת ישראל.

עכשיו למצב הפורמלי: לפני כחודשיים נתקבלה איגרת ממשלת ארה"ב, ממשלת אנגליה וממשלת צרפת בדבר סיום מצב המלחמה עם גרמניה. המעצמות עומדות לסיים – עד כמה שזה נוגע לחוקים הפנימיים באותן הארצות – את מצב המלחמה עם גרמניה, זאת אומרת במידה שיש עדיין חוקים, הרי אנגליה עומדת לבטל את החוקים האלה. אותו הדין לגבי ארה"ב וצרפת. מעצמות אלו מציעות למדינות אחדות שתלכנה בעקבותיהן. פנייה זו עוררה מחדש כל השאלה של גרמניה. אין אנו דנים על איגרת זו או תשובה על איגרת זו, אלא על עניינים מעשיים יותר. בקיצור, מה שאנו מציעים לממשלה הוא להחליט בדבר שיגור משלחת ישראל, משלחת רישמית, לגרמניה לנהל משא-ומתן בדבר תביעות לפיצויים.

ברור למשרד החוץ, ועד כמה שידוע לי גם לאוצר ולכל אלה אשר טיפלו במשך הזמן בדבר הפיצויים, שלפי דעתנו מגיעים לנו מגרמניה, שאין דרך אחרת להשיג מטרה זו – שכל פנייה בעקיפין, שכל פנייה על-ידי מתווכים, שכל פנייה על-ידי סוכנויות פרטיות, לא השיגו עד עכשיו ולא ישיגו בעתיד כל תוצאה רצינית בעניין זה – ולכן אנו מציעים לכם את הצעד הנועז לשגר משלחת ישראלית רישמית לגרמניה לשם ניהול משא-ומתן בדבר פיצויים.

כיוונה לא פירשתי עם מי לנהל משא-ומתן, כי זו היא השאלה. אין ברצוני, כמו כן, להיכנס להשתלשלות העניינים, כי אני חושב שפחות או יותר ידועה לכם ההיסטוריה בעבר. היינו בעצם צריכים לגשת לעניין זה לפני שנתיים, או עוד בשנת

1 שר החוץ משה שרת עשה בניו-יורק; ברי כי דברי מנכ"ל משרד החוץ מייצגים את עמדתו כפי שגובשה בדיוני צמרת המשרד. דברי ו' איתן קוצרו קלות לביטול כפילויות. ישיבה נכה גם דר' גרשון מרון; דבריו בנושאים כלכליים טהורים הושמטו.

2 ר' מסמך 3.

1948, אבל אז היתה המדינה עסוקה בדברים אחרים וגם עוד לא התגבשו הדעות בעניין זה כפי שלא התגבשו הדעות אז גם בעניינים אחרים. עכשיו כבר מאוחר מאוד, אבל עדיין יש אפשרות לטפל בדברים. בעוד כמה חודשים לא תהיה כל אפשרות להציל את הרכוש ולהשיג פיצויים.

עד עכשיו טיפלו בעניינים גורמים שונים ומשונים ביותר: הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, במידה מסויימת גם ארגונים פרטיים או חצי-פרטיים מטעם יהודי אמריקה, עורכי-דין פרטיים מטעם אנשים בודדים ויחידים בארץ ובארצות אחרות, וכל איש אשר יכול היה להציל משהו בשביל עצמו יצא לגרמניה, הציל את המגיע לו וחזר. כל מה שהצליחו להציל בדרך זו זהו אחוז מינימלי מן המגיע לנו, וכל זאת רק על חשבון פרטים, זאת אומרת, יהודי זה או אחר היושב בארץ-ישראל והיה לו רכוש או תביעות פרטיות בגרמניה, יצא לשם והציל את רכושו וחיסל את ענייניו. בזאת חיסל מספר קטן של יהודים את חשבונותיהם הפרטיים ותו לא.

המצב הפוליטי הוא, כפי שידוע לכם, שקיימת בגרמניה ממשלה גרמנית, או בעצם שתי ממשלות - אחת מערבית ואחת מזרחית, וקיימת נציבות עליונה של ארבע המעצמות. גרמניה המערבית אינה כעת מדינה ריבונית - הריבונות היא בידי שלושת הנציבים העליונים. אולם גרמניה מתקדמת בצעדי ענק לקראת עצמאות מלאה, לקראת ריבונות שלמה, ובאשר גרמניה תגיע לשלב זה, יהיה קשה הרבה יותר לבוא בדברים איתה ולהשיג תוצאות חיוביות. תמורה זו עלולה לבוא בחודשים הראשונים של השנה הבאה, בכל אופן במשך שנת 1951, וקרוב לוודאי שעד חודש יולי השנה הבאה תהיה הריבונות המלאה בידי הגרמנים עצמם. אין אנו רואים דרך אחרת של טיפול בדברים אלא על-ידי שיגור משלחת כזאת. מהגורמים השולטים כעת בגרמניה יש לצפות, אם לא להתלהבות, על כל פנים לאהדה לצעד כזה (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מצד מי?) - מהגורמים השליטים. מצד אחד ידוע לנו שהנציב העליון האמריקני מקלו³ מחכה כבר מומן לצעד זה, והוא יגיש כל התמיכה והעזרה האפשרית למשלחת זאת. ידוע גם מהצד השני כי אדנאואר, ראש ממשלת גרמניה המערבית, רואה בזה דבר חשוב לגרמניה עצמה - הוא מוכן אפילו לשלם סכום גדול מאוד על-מנת להשיב את השלום המוסרי, אם אפשר לומר כך, של גרמניה.

אני מבין שאחד הגורמים המעכבים כאן, אולי הגורם המעכב העיקרי, הוא החשש מפני דעת הקהל בארץ בפרט ובעם ישראל כולו בכלל. לי נדמה, שמצד אחד אין פה כל מקום לחשש - אם הדבר יוסבר כראוי - שפה ישנה אפשרות להשיג מה שמגיע

3 ג'ון מקלו³. עוזר שר המלחמה האמריקני במל"ע-2. נשיא הבנק הבינאי ופיתוח (1947-1949). מושל צבאי ונציב עליון בגרמניה (1949-1952). יועץ ראשי לפירוק הנשק לנשיא קנדי.

לנו, מה שמגיע לכל קורבנות היטלר וכו'. וכמו כן אין פה שאלה של כאילו הכרה בממשלת גרמניה, או דבר דומה לו. יש פה צעד מעשי, כלכלי, כספי - הצעד האפשרי היחידי להשיג דבר-מה מגרמניה. מהדיעות שכבר הופיעו בעיתונות בארץ יש לצפות אפילו לתמיכה כללית - אומנם, לא אגיד שלא יהיו מתנגדים בודדים. אולי זכור לכם, שעוד לפני שנה דובר על דבר זה בעיתונות והדבר הופיע כמעט כמובן מאליו. יש לנו תביעות כבירות מגרמניה, ועל הממשלה לעשות משהו להשיג תמורה. בואת בעצם סיימתי. דר' מרון יסביר את הפרטים של תביעותינו.

דר' מרון: אני אדבר רק על הצד הכלכלי של השאלה. כל הבעיה מתחלקת לארבע תביעות שלנו: אל"ף, תביעת אותם הסכומים הנקראים "reparations". זכור לכם ודאי שיש דוקומנט אחד שניתן ב-1946 בפריס, בו חולקה כל "העוגה" של ה"reparations" בין האומות המאוחדות.⁴ היו אז 18 אומות, ביניהן גם מצרים, ברזיל ועוד. כל אחת קיבלה את חלקה. גם מצרים - מתוך טענה שהיא היתה צד לוחם במלחמה נגד גרמניה, אז לא היתה מדינת ישראל שיקלה לתבוע את חלקה, אבל ברור לכולם כי אם למישהו מגיע "רפרייזן", אם מישהו היה במלחמה עם היטלר, הרי אנו היינו, וטענתנו היא שאומנם הפיצויים חולקו, אבל מגיע חלק גם לנו וצריך לברר מהו החלק הזה. יש תקדים לתביעה כזאת. צ'כוסלובקיה ופולין לא היו קיימות בזמן מלחמת-העולם הראשונה, אבל הן בכל זאת קיבלו פיצויים כאשר הוקמו, לאור העובדה שהוכרה לאחר מעשה. כמובן שאין לדחות עוד תביעה זו, אלא יש להגיש מהייד. תביעה זו היא החלשה והקטנה ביותר בין כל התביעות.

התביעה העיקרית היא לרסטיטוציה - מה ששדרו וגנבו, מה שנמצא בידי הנאצים. אין מספרים מדויקים. רבות הן האומדנות בנוגע לסעיף זה, אבל באופן הזהיר ביותר אפשר אולי להגיד שסכום התביעה מגיע למאה וחמישים מיליון לירות. זהו רכוש של יהודים יחידים שנשדד על-ידי יחידים וגם על ידי השלטונות הגרמניים (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: בגרמניה כולה?) - בחלק המערבי, כולל ברלין המערבית.

יש תביעה נוספת: מה שממשלת היטלר גבתה כ"Juden Vermögens Abgabe".⁵ זה אומנם שייך לאותה קטגוריה, אבל זהו סעיף נפרד. הגרמנים הטילו מיסים מיוחדים, קנסות ועוד. וקשה להגיד מהו הסכום של הסעיף הזה - לעיתים היו אלה סכומים ענקיים. יש שאחד היה משלם מיליון מרקם ויותר. מהו המצב כיום? באופן תיאורטי יכול כל יהודי לתבוע במשפט פרטי נגד הנאצי ששדד ממנו את רכושו, או המחזיק בהונו. זה משפט פרטי, אזרחי, בין יהודי ובין

4 ועידת השלום של בעלות-הברית, בהשתתפות נציגי 21 מדינות, דנה בפריס מ-29.8.1946 עד 15.10.1946 בנוסח חוזה השלום.

5 מס רכוש על יהודי גרמניה. הוטל אחרי "ליל הבדולח" ב-6.11.1938.

גרמני נאצי. במקרה הטוב ביותר מקבל היהודי את הפיצויים והוא אינו יכול להשתמש בהם, כי הם מוכנסים לחשבון קפוא ובזאת נגרמת הפעולה. הוא אינו יכול להשתמש בכסף אלא רק בגרמניה.

תביעתנו היא לקבל מאמריקה הסכמה להעברת הכספים האלה, כמו שהסוכנות היהודית חתמה ב-1933 על הסכם ה"העברה". ידוע לכם שזה עור בהרבה להעברת הון יהודי מגרמניה והציל רוב הונם של היהודים שיצאו מגרמניה בזמן ההוא. הסכם זה עם ממשלת היטלר נתן את האפשרות הטכנית להעביר הון שהיה ברשות היהודים. הזכרתי דבר זה כדי להדגיש שהיה הסכם בין הסוכנות היהודית ובין ממשלה נאצית. התביעה השנייה היא פיצויים. הופיע חוק בחלק האמריקני של גרמניה, כולל בווריה, חוק גרמני באישור ממשלת אמריקה, הקובע שכל יהודי ולא-יהודי, אשר ישב במחנה הסגר בגרמניה והיה עוד בגרמניה בשנת 1947 - רשאי לקבל פיצויים. גובה הפיצוי הוא 300 לירה לאיש. גם כסף זה, אם הוא משתלם, הוא על חשבון קפוא. עד עכשיו אושרו רק 300 בקשות מלמעלה משתי רבבות ששלחנו רק לבווריה, היינו לאזור האמריקני. באזור הבריטי אין עדיין חוק כזה, ואין חוק ברור גם באזור הצרפתי. פעולתנו צריכה להיות מכוונת להשיג מהבריטים ומהצרפתים תמיכה ולחץ על השלטונות הגרמנים על חקיקת חוק דומה גם בשני אזורים אלה.

סְטִידִיה אחרת של הפעולה היא העברת כל הכסף מכל הסעיפים לארצות מחוץ לגרמניה. פה משחקים הגרמנים משחק פשוט ואומרים שהם מסכימים שהיהודים יקחו את כספם איתם, אבל היות והשלטון העליון הוא בידי האמריקנים, הם מסתמכים שהאמריקנים לא יסכימו לכך. כל הגורמים שטיפלו עד עתה בעניין זה דיברו כבר עם הנציב העליון האמריקני. האמריקנים אמרו: לנו יש סימפטיה מלאה אליכם, אבל היות והיו משקיעים לא קטנים אמריקניים, שהקימו בתי חרושת בגרמניה בזמנם, והם לא קיבלו פיצויים, והם אינם יכולים להעביר מגרמניה מה שהם לא קיבלו - איך אתם רוצים לקבל? הרי אין אנו יכולים לטפל אחרת בכם מאשר באזרחי אמריקה. שנית, הכלכלה הגרמנית אינה נושאת את עצמה. הכסף בו נעזרת הכלכלה הגרמנית הוא של משלם המיסים האמריקני, וכל עוד האוצר האמריקני צריך לתמוך בכלכלה הגרמנית, איך אנחנו יכולים לשלם לכם?

מה המסקנה מכל זאת? המסקנה היא שבלי משלחת תמיידית, לא מקרית, אשר תשב באיזה מקום-שהוא במגע תמידי עם השלטונות, אולי רק עם הנציבות העליונה הקיימת עוד היום - ומי יודע כמה זמן הם יהיו עוד שם, אבל צריך להיות מגע עם הרשות העליונה מטעם ארה"ב, אנגליה וצרפת - בלי משלחת כזאת לא נוכל בכלל ליצור מגע מתאים.

לפי הידיעות האחרונות נוטה הנציב העליון האמריקני, וזאת אומרת הממשלה האמריקנית, להרשות העברת ההון מגרמניה - וזהו העיקר. אם תביעות הפיצויים

תסדרנה באיזה אופן, הרי הבעיה העיקרית היא העברת ההון. היות והם רואים שעל-ידי כך שאנשי המחנות הועברו אחרי המלחמה הנה, ולקחנו עלינו את עול הדאגה להם, שיחררנו את משלם המיסים האמריקני לתמוך עוד יותר בגרמניה, ולפיכך מבחינה הומנית נפתח איזה פתח שירשו העברת הון אלינו.

הכלכלה הגרמנית נמצאת במצב מצויין. באזור הרור, למשל, ייצור הפלדה הוא 130% לעומת הייצור של 1939, זאת אומרת שהכלכלה הגרמנית במצב של גאות עצומה, וזאת בגלל כספי "תוכנית מרשל"⁶ וגם כספים אחרים. זה מוריד מאמריקה את הלחץ של השקעה תמידית, ולכן יש סיכוי שירשו להעביר את ההון.

שנית, אדנאואר הצהיר פעם שהוא רוצה להתחיל באיזה סידור, ולפי הידיעות שקיבלנו הוא עוד ממשיך לנקוט אותה עמדה. פעם צריך מישוהו להתחיל לדבר, להסביר מהי תביעתנו, וכמובן שאין לדעת מהם הסיכויים להשיג ומה ישיגו. פה לא מדובר על קשר דיפלומטי. זוהי גביית חוב. אנחנו צריכים להופיע מבחינה כלכלית כתובעים וכגובים של כספים המגיעים לנו. פעם אחת צריך לשבור את מעגל הקסמים. איני יורע אם אנחנו נצליח, אבל בטיפול מקרי ודאי שלא נצליח. הזמן עובד לטובת הגרמנים. איני יודע אם לא עבר כבר הזמן.

הדבר בוער גם מבחינה אחרת. האמריקנים שואפים לתת עצמאות-יתר לגרמניה. עכשיו הנציגים של המעצמות הם המשגיחים על השלטונות הגרמניים, אבל לפי ידיעה שקיבלנו רק אתמול, עלולים הגרמנים לקבל את הזיריסידיקציה של בית המשפט העליון בקשר עם הרסטיטוציה. עד עכשיו לא היתה רשות כזאת בידי הגרמנים. אם יהיה בידי שופט גרמני, היינו שופט נאצי, להחליט בדבר התביעות של היהודי, הרי ברור לנו מה תהיה התוצאה. זה הכוח האחרון השמור בידי האמריקנים, ויש יסוד להניח שאפילו את זאת הם רוצים להעביר לגרמנים.

אחר-כך יש שאלת ה"רפרייזשן" למדינה. לא כתוב בשום תורה, שזה יכול להיות רק סכום חד-פעמי. אומנם ב-1946 חילקו "רפרייזשן", אבל אנחנו מופיעים עכשיו ותובעים סכום נוסף. אומנם אני צריך להודות שזוהי תביעה חלשה, אבל אפשר להצדיק אותה, אפילו לבסס אותה על נימוקים יורדיים יבשים (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מהו הסיכוי לקבל?) - הסיכוי אולי לא כל כך קטן. הגרמנים ירצו כנראה לבוא לידי איזה הסדר. הם ירצו איכשהו להסתדר איתנו. קשה להגדיר מדוע, אבל כנראה יש רצון בגרמניה המערבית לבוא לידי הסדר מוסכם עם מדינת ישראל. זאת שמענו מכמה צדדים. שמענו זאת מיהודי העובד במשרדו של מקלוי. אתמול היתה שיחה עם קמפנר,⁷ שהיה פעם פקיד גבוה בגרמניה, והוא היה התובע האמריקני

6 תוכנית סיוע לשיקום אירופה אחרי מל"ע-2, שהגה שר החוץ האמריקני ג'ורג' מרשל ביוני 1947.
7 רוברט קמפנר. משפטן יהודי אמריקני. סגן התובע האמריקני במשפטי נירנברג. לשעבר פקיד במשרד הפנים הגרמני. עם עליית הנאצים לשלטון פוטר וגורש מגרמניה בשל יהדותו.

במשפט נירנברג, והוא אומר באופן מוחלט: אם אתם רוצים לנצל את הסיכוי האחרון - שילחו משלחת רישמית כמו כל הארצות לאחר מלחמת-העולם הראשונה. הוא מייצע שגם אנחנו נשלח משלחת כזאת - ואז יש אולי סיכויים להשיג משהו. פעולת המשלחת הרישמית צריכה להיות מרוכזת בשני דברים: (א) העברה - בלי העברה הדבר הוא תיאורטי ולא יותר. (ב) דרישת הרפציות. עד כמה אפשר להצליח קשה להתנבא. יש עוד פעולה נוספת - חוקים בקשר עם הפיזויים. עד עתה ישנו רק חוק אחד באזור [כיבוש] אחד [האמריקני] וחוק זה טוב יותר מאשר הסידורים הקיימים באזורים האחרים [הבריטי והצרפתי], ועלינו לדרוש שיהיה מצב חוקי גם באזורים האחרים. כל דברי הם ביחס לגרמניה המערבית. יש להחיש את הפעולה לתביעת הפיזויים, כי לא ייתכן שזה ימשך עשר שנים. יש עוד הבעיה של גרמניה המזרחית. שם המצב גרוע יותר, אם אפשר עוד להשתמש במילה הזאת (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: האם נצליח להגיע לשם אם נשלח משלחת?) - היו שם אנשים שלנו. הסיכויים להצלחה שם שווים כמעט לאפס, אבל אפשר אולי להניח, שאם נצליח להשיג משהו קונקרטי באזור המערבי, אולי יהיו הסיכויים באזור המזרחי טובים יותר.

השר ד. יוסף: דנו פעם (ר' מסמך 1] על שאלה זו, ודעתי אז לא היתה כדעת רוב הממשלה, ועד עתה נשארתי בדעתי. הייתי רוצה לשמוע דעתו של מר איתן על נקודה יסודית: אינני יודע מה נקבל מגרמניה. אין אלה מיליונים המונחים בבנק. אם נקבל לא ברור כמה - אם נקבל ברור לי שרק נטמא את דינו. אני לא הייתי לוקח מהם שום דבר. לא הייתי רוצה ללכלך את עצמי בגלל כסף זה. אולי גישתי היא ילדותית, אבל זוהי גישתי. אני יודע שהגישה המקובלת היא שמצווה לקחת מהם (מר ו. איתן: הרצחת וגם ירשת?) - הצעתי אז שניקח רכוש מה שנוכל לקחת, אבל לא נביא אותו הנה. נחליף עם דרום-אמריקה או עם ארצות אחרות. אל יבוא רכוש גרמני לארץ. אמרתי שאני מתנגד שנבוא במגע ישיר עם הגרמנים. נעשה מה שעשו כל המדינות בזמן המלחמה - נבקש מעצמה ידידותית שהיא תייצג אותנו ותנהל את המשא-ומתן עם האויב. נבקש למשל את נורווגיה שהיא תייצג אותנו. והמשלחת שלנו תימצא בפרס ויהיה לה מגע מתמיד עם מנהלי המשא-ומתן ותדריך אותם.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זאת עושים כאשר אינם יכולים להיות שם. מה תאמר לנורווגים אלה - מדוע אינך יכול לנהל בעצמך את המשא-ומתן?

השר ד. יוסף: נאמר שאנחנו עוד במצב מלחמה איתם. לו [לעם הנורווגי] אין זה

מפריע. הוא יכול לשאת-ולתת עם הגרמנים. לנו זה מפריע באופן נפשי. זה בלתי-אפשרי לנו. אינני רוצה לוותר על רכוש היהודים, אבל איני יכול לדבר איתם לאחר מה שעשו לעם ישראל. לעם הנורווגי לא עשו כדבר הזה (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: שליחו של אדם כמותו) – אני יכול לשלוח את הנורווגים שהם ידברו בשמנו, אבל אני אינני יכול לדבר עם הגרמנים. לא הייתי בגרמניה אחרי המלחמה. אינני יכול ללכת לשם. איני רוצה ללכת לשם (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני הייתי בגרמניה) – ברור, אתה הלכת ליהודים שם. הייתי רוצה לשמוע ממר איתן מה דעתו על מגע בעזרת מתווך.

השר מ. שפירא: מה שהחלטנו פעם לא היה שייך לעניין הפיזיוויים, אלא להכרה בגרמניה באיזו צורה-שהיא – להכיר בגרמניה נוסף על הכרתה של אמריקה ואחרים. על זאת אמרנו: לא. פה זה עניין אחר. זה עניין של כסף. הגרמנים רצחו את היהודים ורוצים גם לרישתם. ועכשיו אנחנו צריכים לעשות ניסיון להוציא את הכסף מידיהם. בשבילי יש כאן רק בחינה אחת: יהיה איזה סיכוי לקבל כסף או זה מפוקפק מאוד? אם יש איזה סיכוי לקבל כסף – מצווה להוציא זאת מידיהם. למה ייהנו עוד מכסף יהודים שרצחו אותם? אם אני צריך לתבוע כסף מגרמנים, ברור שעלי להיות שם, אבל ממה ששמעתי מפי דר' מרון, נראה לי שהעניין מפוקפק מאוד. בכל אלה הייתי רוצה לסמוך על המומחים שלנו. אם יש להם הרגשה שאפשר יהיה לקבל כסף – אז בבקשה. אך אם הם בעצמם יראו שזה עניין לתביעה, אבל מסופק אם יהיה כסף, ועצם התביעה פוגעת בינתיים בכבודנו, ורק זאת יישאר לנו, הרי מסופק אני אם יש לעשות את הדבר הזה. הייתי משאיר בידי משרד החוץ ומשרד המסחר והתעשייה שהם יחליטו אם לשלוח משלחת רישמית או לא.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: בעניין זה צריכה הממשלה להתחילט.

השר ד. רמז: לי ברור דבר אחד: אין אנו צריכים לשלוח משלחת לגרמניה. ברור לי גם זאת, שאילו מישהו – לא אדבר על הגרמנים עצמם – אלא מישהו היה אומר לנו בשם הגרמנים שגרמניה רוצה לכבס את הכתם מעליה, היא רוצה לשלם פיזיוויים, ועלינו היה להתחילט אם לקבל את הפיזיוויים או לא – היינו מחליטים לקבל אותם. אני הייתי מחליט לקבל אותם.

משתי הנחות יסוד אלה אני בא לידי מסקנה, שהיא היחידה איתי והיא מרחיקה לכת מהצעתו של השר יוסף. אם אנגליה, אמריקה או סקנדינוויה תהיה מוכנה לתווך ולהביא הצעה בשם גרמניה (השר ד. יוסף: אינך מרחיק לכת ממני. אמרתי: אם לעשות – רק כך לעשות. אבל לא-הצעתי לעשות) – אילו היו מציעים לנו משהו בשם גרמניה, עם המציע יכולתי לשבת ליד שולחן אחד. אבל לא לשלוח משלחת על יסוד

דברים סתומים שפעם אמר אדנאואר משהו, על יסוד איזה ידיעות על הלך רוח – ואחר-כך כל זה ייגמר במכה כפולה: גם בושת פנים וגם חוסר פיצויים, וזאת לא נוכל לעשות. איבה היסטורית בין גרמניה ובינינו. זאת לא נוכל לתקן. לא יכול להיות סידור יחסים בין שתי מדינות על יסוד פיצויים. מישוה צריך לטרוח ולהביא לנו הצעה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: ישנה החלטת הממשלה, שאומנם מספר חברים לא היו נוכחים בשעת קבלתה. לא רק האדונים גרי ולוביאניקר (לבון)⁸ לא היו, אלא גם הרב לוי, הגב' מאירסון (מאיר),⁹ הרב מימון, מר שפירא וגם אני לא היינו באותה ישיבה. ב-15 בפברואר ש"ז החליטה הממשלה נגד דעתו של השר ד. יוסף "למסור למשרדי אוצר וחוזק, בהסכמת ראש הממשלה ובהתאמה עם הסוכנות היהודית, ביצוע של שחרור כספי הפיצויים והתביעות מהגרמנים, אגב מגע ישיר עם שלטונות גרמניה. הציבור צריך לקבל הסברה מתאימה בנידון זה".

השר הרב י.מ. לוי: אני חושב שמהמכתב של המנהל הכללי של משרד החוץ צריכים אנו לקבל את הסעיף ג', שאנו נודיע שהננו במצב מלחמה עם גרמניה (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: עלינו להכריז מחדש על מלחמה, לא היינו במלחמה) – ועלינו לסדר הכל לקבל פיצויים כצד לוחם. אין לנו כל תביעות מגרמניה, אי-אפשר שכל הכסף והזהב בעולם יפצו אותנו. כאשר אין לנו יחסים עם גרמניה, אי-אפשר לתבוע פיצויים. אין לנו שום יחסים עם גרמניה. קודם כל, מציע אני לצרף לדיון זה לא רק את ממשלת ישראל, אלא את כל ההסתדרויות העולמיות היהודיות המטפלות בזאת. יש די התקפות נגד הממשלה – למה לנו להוסיף סיבה להתקפה נוספת? למה עלינו לקבל על עצמנו להחליט בדבר? זה נוגע לא רק לנו, ועלינו לצרף גם אותם בהחלטה. עד כמה שאפשר, עלינו להימנע ממשלוח משלחת רישמית לגרמניה, אבל באותו הזמן עלינו לסדר את הכל כדי לתבוע את הכסף משם ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מציעים לשלוח משלחת לתבוע את המגיע) – צריכים לשקול אם יש לשלוח משלחת כאשר ספק רב הוא אם היא תוסיף משהו.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני רוצה לשאול שאלה הפוכה: לא היינו במציאות כמדינת ישראל כאשר היתה מלחמה עם גרמניה, האם יכולה המדינה להכריז עכשיו שאנחנו במצב של מלחמה עם גרמניה?

8 בשלב זה עדיין לא עיברת את שמו מלוביאניקר ללבון. להלן יובא שמו המעוברת בלבד, שכן הוא שהתקבע בזיכרון ההיסטורי.

9 בשלב זה עדיין לא עיברתה את שמה ממאירסון למאיר, ובפרוטוקולים של התקופה כונתה "השר הגב' מאירסון". להלן יובא שמה המעוברת בלבד.

מר ו. איתן: זאת צריכים לשאול את היועץ המשפטי.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: יש היגיון בדבר, שמדינת ישראל תכריז שהיא במצב מלחמה עם גרמניה?

מר ו. איתן: אילו הדבר היה אפשרי, היינו צריכים לעשות את זאת ב-15 במאי 1948. כיום אני מסופק אם יש עלינו לעשות זאת.

השר ד. יוסף: אתה יכול לקבוע עובדה, שאתה רואה את עצמך במצב מלחמה עם גרמניה, כמו שכל העם היהודי רואה את עצמו במצב מלחמה עם גרמניה.

דר' ג. מרון: היות ובאיגרת של אמריקה היתה שאלה או דרישה או הצעה או רמז שאנחנו נחליט אם אנו חושבים שמצב המלחמה שלנו עם גרמניה נגמר, תשובתנו צריכה להיות פשוטה: לפי דעתנו מצב המלחמה לא נגמר.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: איגרת זאת נותנת לנו הזדמנות לעשות מעשה שלא עשינו ב-14 במאי 1948.

השר הרב י.ל. מימון: אין אני יכול לדבר פשוט כאשר אני שומע שמציעים שממשלת ישראל תשלח משלחת רישמית לגרמניה, כאשר קול דמי אחינו צועק מן האדמה. אני מסופק אם נשיג משהו, ואם גם נשיג, האם כדאי הדבר. לפי דעתי אסור שיהיה לנו קשר עם הגרמנים, כי מלחמה לנו בעמלק מדור דור. הם רצחו שישה מיליונים יהודים. האם עם הרוצחים האלה נבוא בדברים? הממשלה של העם היהודי, ממשלת ישראל, צריכה להכריז שאין לנו קשר איתם – דבר הרצח לא יכופר להם, לא על-ידי מיליוני מרקים ולא על-ידי מיליוני לירות. אין לנו מה לדבר על משלחת לגרמניה. ומה שאומר מר רמז שאחרים יבואו ויציעו לנו, אחרים לא יבואו ולא יציעו לנו. עלינו לבוא אל האחרים, לבקש שהם יציעו לנו, ואני נגד זה שנעשה דבר כזה. אם אפשרי להודיע שמהיום שנהיינו למדינה אנחנו במצב של מלחמה עם גרמניה, צריך להכריז על זאת. ידעו הגויים שאנחנו איננו מסכימים למה שעשו בגרמניה.

השר ב.ש. שיטרית: מתוך מה שמענו פה נראה, שהחלק המכריע הוא תביעת הפיצויים של אנשים פרטיים. זוהי תביעת הרכוש, ואין זה פיצוי בעד הסבל והשבר של העם. הדבר היחיד הנוגע לנו כמדינה זהו ה"רפרייזשן". אם אנחנו נבוא במגע עם גרמניה, הדבר יתפרש כהכרה מכללא. לא ייתכן שהדבר לא יפורש ככה. לפי

דעתי, הדם השפוך וסבל עם ישראל לא יכופר בשום כסף בעולם. שיגור משלחת רשמית לשבת שם כעשר שנים ולהסביר את צידקת התביעות שלנו, זהו כמגע ישיר עם השלטונות הגרמניים. חברי המשלחת מוכרחים יהיו לבוא במגע עם השלטונות המקומיים. גם אם נשיג את תשלום הפיצויים והתביעות, הרי הכסף יהיה בבחינת כספים מוקפאים ויצטרכו ללכת בדרכי עקיפין כדי שנשיג את העברתו. פה ישנה כוונה לטהר את גרמניה, אבל הכתם הוא כתם שישאר לנצח. האנשים הרוצים להקים מחדש את גרמניה, רוצים שיהיה לה מגע ישיר איתנו והם רוצים שנסתפק בפיצוי־מה שקיבלנו. אני נגד דבר זה. אני מציע רק הצעה אחת: היות ורוב התביעות הן תביעות פרטיות, יש זכות לתובעים להתאחד לאגודה אחת, הם ימנו ביאות-כוח מאורגנת או סוכנות אחרת, והם יתבעו את תביעותיהם בלי התערבות המדינה במישרין.

השר פ. לבון: אני נגד משלחת קבועה לפי הצעת משרד החוץ, כי משלחת קבועה היא למעשה קשירת קשרים דיפלומטיים והכרה דה-פקטו. אני בעד משלחת לשלטונות הכיבוש, כי הם עומדים עכשיו לחסל את כיבוש גרמניה, להכניס את גרמניה למשפחת העמים, ואני חושב שיש מקום שמדינת ישראל תבוא אליהם ותגיד להם: "עליכם החובה לטפל בדבר. אנחנו במצב מלחמה עם גרמניה וחובה זו עליכם לפני שאתם מסתלקים - עליכם לחסל בצורה הוגנת את תביעת כלל היהודים ותביעת היהודים הפרטיים". ונוסף לזה, וזה אינו עומד בסתירה, צריך להיות קשר בלונדון, בושינגטון ובפריס, כי הדברים נקבעים שם. אין אני רואה כל פגם שנוסף לפעולה בבירות, תהיה משלחת ליד שלטונות הכיבוש, אבל זו אינה צריכה להיות משלחת של עשרים איש, אלא לכל היותר של שני אנשים.

אינני מאמין שברגע זה יכולים העניינים להסתדר, ואם יהיה סידור עניין, ברור שהוא יהיה מבוסס על יסוד תמורה פוליטית. בלי תמורה פוליטית לא יתנו ולא כלום. יש גורם שלישי, לגורם שלישי זה יש משקל מסויים והוא אינו יכול לצאת את גרמניה ולהשאיר עניין זה ללא תשובה. לכן אני מציע שלא תישלח משלחת רשמית קבועה, כי אם נשלח שניים-שלושה אנשים מוסמכים שיבואו בדברים עם שלטונות הכיבוש, ואז גם אפשרי לבוא בדברים עם שלטונות הכיבוש של מזרח-גרמניה, להביא את התביעה גם לפנייהם ולשאול אותם אם הם מוכנים או אינם מוכנים לעשות איזה דבר בכיוון זה.

השרה הגב' ג. מאיר: לא מתקבל על הדעת, שתיסע משלחת של מדינת ישראל ותשב במשרדי הממשלה הגרמנית ותדבר עם מישהו מהממשלה הגרמנית. אני יכולה להניח, שמעצמות המערב יש להן עניין רב שיהיה מגע ישיר בינינו ובין גרמניה. מה

שהם עושים זה אומר שאין זו חברה כה מכובדת. הם עכשיו ניגשים להקים צבא גרמני, לחסל את מצב המלחמה ביניהם ובין גרמניה. אצלם הסתדר הכל. אצלנו יש מעצור – וזה לא כל כך נוח (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: גם באנגליה העניין אינו חלק. יש קבוצה חזקה במפלגת העבודה המתנגדת להקמת צבא גרמניה, וייתכן שיהיה פילוג במפלגת העבודה) – רובם שכחו את מעשי הגרמנים. ישנם אולי עוד אחדים המתנגדים להסדר הדברים בין המעצמות ובין גרמניה, אבל אם לעם היהודי ולמדינת ישראל יהיה מגע ישיר, הרי נעלם גם המעצור האחרון אצלם. אנחנו מכשירים על-ידי כך כל מעשה שהם עושים. אין מקלוי המכריע. ההכרעה היא בווינגטון ולא בברלין (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: שואלים אותו כשלטון המקומי, אנחנו [לפני קום המדינה] פעלנו לא רק בלונדון, אלא הלכנו גם אל [הנציב העליון] וקופ) – מתוך שיגרה שומעים אנו מה שנעשה בבירות, אבל זה העיקר, ומתוך שיגרה אנו מדברים על גרמניה כאילו ישנה רק גרמניה המערבית – אין רק גרמניה המערבית, יש גרמניה המחולקת למזרח ולמערב. לגבינו אין כל הבדל אם גרמניה המערבית אינה מרשה להעביר את הכסף, או בגרמניה המזרחית דורשים שהיהודי יחזור וישב בגרמניה ורק אז יוכל לקבל בחזרה את רכושו.

דבר זה צריך להיאמר בגלוי. עלינו להעמיד את התביעות שלנו בארבע הבירות [של המעצמות הגדולות]. אין אנו עומדים בפני חיסול התביעות. הם עומדים בפני חיסול שלטונות הכיבוש. אם המעצמות תרצינה – נקבל, וזאת גם בלי מגע ישיר עם שלטונות גרמניה, ואם לא תרצינה – לא יעזור גם המגע הישיר, אלא תופץ הידיעה שיהודים מנהלים משא-ומתן עם הגרמנים, ואתה לך והסבר שזה איננו מגע, שזו אינה הכרה, שזה רק מגע מסחרי. צריך לפעול בכל ארץ. עלינו להכריז מלחמה. אם זה בלתי-אפשרי, עלינו להודיע שכמו שהעם היהודי עמד במלחמה עם היטלר, ואז עוד לא היתה מדינת ישראל, אבל עכשיו אנו רואים את עצמנו כאילו היתה קיימת מדינת ישראל והשתתפה במלחמה, ולא עולה על דעתנו שאנו יכולים לחסל את מצב המלחמה בינינו ובין גרמניה.

השר י.מ. גרי: אני כרגיל תומך בהצעת השר לבון, אבל בהסתייגות אחת. אני חושב שמשלחת צריכה לצאת, והיא צריכה לצאת לשלטונות הכיבוש, אבל היא צריכה לטפל אך ורק בתביעות של יחידים. היא אינה באה לדרוש פיצויים בשביל העם היהודי או בשביל מדינת ישראל, אלא היא באה ואומרת: "נגזל רכוש מיהודים יחידים, וגרמניה מתחמקת מהתביעות בצורה אדמיניסטרטיבית, ואנחנו באנו לתבוע את התביעה הזאת בשמם". זאת, נדמה לי, יכולים אנחנו לעשות בלי לפגוע בשאלות עקרוניות אשר נזכרו כאן.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: יש פה שתי שאלות. אחת היא של התביעות האישיות או של הפליטים אשר היו בגרמניה, או יהודים שהיה להם רכוש בגרמניה. יש לאחוז בכל האמצעים לקבל את רכושם. לא צריך לתת לגרמניה מתנה כזאת. יש בעיה שלא טיפלנו בה כראוי. אנחנו מוסד לטיפול בעניינים כמדינה, אומנם מדינה יהודית, אבל אנחנו איננו מייצגים את העם היהודי בתפוצותיו. אנחנו מייצגים רק אותם היהודים היושבים במדינה. אנחנו דורשים זכויות לאלה אשר יבואו, דורשים גם זכות לתת להם לבוא, אבל יש יהודים באפריקה, יש יהודים באנגליה, שאנחנו איננו מייצגים אותם. אם אנגליה עושה שלום עם גרמניה, יש ביניהם שלום, ואם אנחנו איננו מכריזים מלחמה על גרמניה, אין מלחמה. אני שאלתי את שאלתי ברצינות, והתשובה שקיבלתי מדר' מרון מספיקה, אומנם יגידו לנו: מדוע חיכתם שנתיים וחצי? תשובתנו ברורה: היינו במלחמה רצינית, אומנם לא עם גרמניה. אני מציע לקבוע באופן פוליטי, רישמי ויורדי, שיש מצב מלחמה בינינו ובין שתי הגרמניות. יהיה הדבר מסודר מבחינה חוקית, ויהיו אצלנו חוקים, ואסור יהיה על אזרחי ישראל לבוא לשם. אם ייסע ויחזור למדינה – ייענש. גרמני לא יוכל לבוא הנה גם אם הוא יהיה בישוף של הכנסייה הקתולית. התחבטתי איך לעשות זאת. עכשיו ניתנה לנו ההזדמנות. זה מחייב הכרזה של הכנסת, לא רק בתשובה לאיגרת של המעצמות. אגב התשובה להן מודיעים על מצב המלחמה. הכנסת מכריזה על כך ולזאת כל התוצאות היורידיות – אז זה מאפשר מה שמציע השר יוסף, זאת אומרת שאנו נפנה לממשלה ידידותית שהיא תגן על האזרחים שלנו.

מה שישנו שם עד עכשיו זוהי צביעות. אומנם יש חוק שלפיו צריך לשלם פיצויים, אבל הם סידרו את הסידורים הטכניים כך שאין לקבל פיצויים אלה. אם יש לנו קונסול, הוא אינו יושב בגרמניה. הוא יושב עכשיו ליד שלטונות הכיבוש, כי גרמניה היא ארץ נכבשת, ואם אנחנו נודיע שאנו במצב מלחמה עם גרמניה, לא יוכל קרליבך¹⁰ לנסוע לגרמניה ולקנות לו בית דפוס, להביאו לישראל – ובאותו בית דפוס ידפיס עיתון בו הוא יכתוב מאמרים שאסור לנו לבוא בכל מגע שהוא עם גרמניה. אני מציע שני דברים: שנמצא דרך יעילה – אומנם אין הרבה סיכויים לכך – איך לא להפקיר הון יהודי לגרמניה. המדינה צריכה לבוא לעזרתם של אלה התובעים כסף מגרמניה, אבל לא בדרך זו של משלחת רישמית. עלינו לפנות לממשלת ארה"ב בווינגטון, וידעו שם שהדבר הוא רציני. ושנית, בהזדמנות זו נכריז על מצב מלחמה בינינו ובין גרמניה.

השר מ. שפירא: האם נחליט בישיבה זו?

10 עזריאל קרליבך (1908-1956). עיתונאי בכיר ופובליציסט. עורך "ידיעות אחרונות" 1939-1948. ב-1948 ייסד את "מעריב" והיה עורכו הראשי. במאמריו שלל בתוקף את המו"מ על השילומים.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אם תציע לעיין עוד בדבר, לא נחליט בישיבה זו.

השר מ. שפירא: אני מציע עוד לעיין בשאלה זאת.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אנחנו מוכרחים להבהיר את המצב. אנחנו מערבבים יהודים, מדינה, ציונות, ממשלה. כל דבר הוא דבר לכשעצמו: מלחמה זו מלחמה, לא מלחמה זוהי לא מלחמה, יחסים הם יחסים, ולא יחסים הם לא יחסים. עלינו לנהוג כמדינה, ולמדינה אין לה שום אפשרות אחרת אלא להיות במצב של מלחמה עם גרמניה. אם גרמניה מעוניינת לשנות מצב זה – תבוא אלינו. אם אמריקה מעוניינת שנסנה את יחסינו – תתווך, אבל אל יהיה מסחר בזאת.

השרה הגב' ג. מאיר: אני בעד זה, אבל אני רוצה לראות את המסקנות – לא הכלכליות – שמוכרחות לבוא מדבר זה. נניח שמחר יש מלחמה בין המזרח ובין המערב – מה פירוש הדברים בשבילנו?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: עוד אין מלחמה. אם תהיה, אולי יקל זה עלינו אם נהיה במצב של מלחמה עם שתי הגרמניות.

השר פ. לבון: אני חושב שהשיטה שראש הממשלה מציע תעשה בהחלט רושם מלאכותי. העובדה שהיינו עסוקים מ-14 במאי 1948 בדברים חשובים אחרים, זהו הסבר לעצמנו, אבל מה זה פתאום התעוררנו ומכריזים מלחמה ובצורה כזאת? (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: כי הם מבטלים את מצב המלחמה) – לי נראה, שהדרך המתאימה היא זו: אנחנו נשאלנו על-ידי שלוש המעצמות ואנו עונים על השאלה, וראש הממשלה מוסר בכנסת את התשובה, והיא תהיה שאנו נשאלנו מה דעתנו על חיסול מצב המלחמה עם גרמניה, וענינו לשלוש המעצמות השואלות שאנחנו נגד חיסול מצב המלחמה – על כל פנים, בשבילנו מצב המלחמה עם גרמניה לא נגמר, וזה מחסל את הצורך בחוק (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני רוצה שתהיינה לזאת תוצאות חוקיות) – אם ראש הממשלה מוסר את התשובה כהודעה בכנסת והכנסת מאשרת את זאת – זה מספיק.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זה מספיק לחלוטין – אז אסור לסחור עם גרמניה ואפשר להעמיד אורח ישראל למשפט אם הוא עושה כדבר הזה.

השר ד. יוסף: צריך לבדוק את המצב היורדי, אם זה מספיק.

השר מ. שפירא: היום יש עוד מצב שמצילים רכוש בצורת העברת סחורות. על-ידי הכרזה כזאת יכולה גם דלת זו להינעל.

השרה הגב' ג. מאיר: יש גם הרבה יהודים שחזרו לשם וסוחרים שם.

השר מ. שפירא: לא, כאלה אין הרבה. יש יהודים הדורשים ויזה לגרמניה, כי הם רוצים למכור את הנכסים שלהם. נכון שיש יהודים בגרמניה המעבירים את הרכוש שלהם משם לארץ-ישראל. ברור, אם תהיה הצהרה כזאת נפסקת העברת רכוש זו גם כן. ועל כן בקשתי שנחכה עוד שבוע, כי צריך לדעת את כל הפרטים.

השר ב.ש. שיטריי: אני רוצה להוסיף עוד נימוק אחד. אין לנו ערובה, שאם אנו נקיים מגע ישיר בשביל הצלת מומן יהודים, אומנם נצליח, אבל התביעה הזאת שלנו, התביעה של יהודים, יכולה לגרום לתביעה אחרת – תביעת הגרמנים היחידים שיש להם רכוש בארץ. תבוא שאלה אם צריכים לפצות את היהודים היושבים בישראל ויש להם רכוש בגרמניה, ומה שונה מצבם של הגרמנים שיש להם רכוש בישראל? וכשם שכאן יאסרו על היהודים לסחור עם גרמניה ויקימו מנגנון של אפוטרופוס על רכוש האויב, יעשו אותו הדבר בגרמניה לגבי אזרחי ישראל. על כל זאת צריכים אנו לחשוב.

השר ד. יוסף: אני רוצה להבהיר את עמדתי. אני מרחיק לכת. אני שותף לדעתו של הרב מימון בשאלה זו. אמרתי מה שאמרתי תחת הרושם של הישיבה הקודמת, שבה הייתי יחידי בהתנגדותי. היום אני נכון לקבל את עמדתו של ראש הממשלה.

מר ו. איתן: בבואי הנה לא התכוונתי לדבר על מצב מלחמה עם גרמניה. היות ומעמידים אותי בפני מצב חדש זה, עלי להגיד: אל"ף, אסור להחליט על דבר זה בלי עצה יסודית מאוד מהיועץ המשפטי. זה דבר הקשור עם כל מיני סיבוכים של החוק הבינלאומי, ואין זו החלטה פוליטית פשוטה. ביי"ת, החלטה זו היא בניגוד למגילת האומות המאוחדות, כי אסור להכריז על מלחמה או על מצב מלחמתי (השר פ. לבון): זו לא הכרזה על מלחמה, אלא זו היא הודעה על מצב הנמשך) – לכן אני מציע, על כל פנים, לעיין יותר בהצעה. מובן שיש לענות למעצמות לאיגרת ברוח הדברים שנשמעו כאן. אולי תרשו לי לקרוא כמה פסוקים מהנוסח המקורי של האיגרת. אני חושב שצריך לענות על האיגרת תשובה שלילית, ומהתשובה השלילית הזאת נובעות כל המסקנות האחרות. ירשנו מהאנגלים חוק על סחר עם האויב. לא ביטלנו חוק זה. האנגלים, האמריקנים והצרפתים רוצים לבטל חוקים דומים בארצותיהם, והם שואלים אותנו אם אנו מוכנים לעשות אותו דבר גם אצלנו – ואנו עונים בשלילה, שאין אנו

מקבלים את הצעת שלוש המעצמות, וזאת צריכה להיות התשובה לאיגרת. מה שנוגע לשיגור המשלחת, אני חושב שדר' מרון היה זהיר כאשר דיבר על התוצאות האפשריות של הפעולה. והרב מימון דיבר על כמה מיליוני מרקים. מדובר על סכומים פנטסטיים. הדבר הוא גדול יותר מכל ההלוואות שקיבלנו וכל הסיכויים לקבל בעתיד מאמריקה. רק מסעיף אחד הזכיר דר' מרון סכום של 150 מיליון ל"י. ואין פה שאלה של ויתור על סכום פעוט. פה אולי עניין ויתור על אפשרויות רבות (השר הרב י.מ. לוי: תביעות או אפשרויות?); (דר' ג. מרון: זה לעת עתה רק תביעות!) - קשה לקבל את הצעתו של דר' יוסף, שזה ייעשה על-ידי מדינה נייטרלית כביכול. אני חושב שבלתי-אפשרי יהיה למצוא מדינה שתקבל עליה עול זה. אין כל סיבה מדוע שוודיה, נורווגיה או כל מדינה אחרת תעשה זאת בשבילנו. צריך לעשות זאת במאמץ. יש לעשות או לא לעשות, וכל זמן שלא יהיה בזה טיפול מרכזי, טיפול נמרץ, לא יצא מזה דבר, ואם נפקיר זאת בידי מדינה אחרת בלי פיקוח יעיל מאוד מצידנו, אין כל סיכוי שיצא מזה איזה דבר. עוד דבר אחד. דיברתי על מגע עם מקלוי, כמובן שצריכה להיעשות פעולה מקבילה בווינגטון, לונדון פריס. אבל לא נכנסתי לפרטים, יש לזאת תוכנית מלאה לכל מיני פעולות. ברצון הייתי מקבל את הצעת השר לבון. לדעתי זוהי דרך נכונה, מכובדת ומבטיחה תוצאות. אין בזה מגע פורמלי ישיר עם ממשלת גרמניה, זה רק מקשה על סידור מקביל עם מזרח-גרמניה. אילו היינו משגרים משלחת לגרמניה המערבית, יכולנו לשלוח באופן מקביל משלחת לגרמניה המזרחית. הצעתו של השר לבון היא הגיונית.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אלו הן ההצעות:

(א) לשלוח משלחת לשלטונות גרמניה.

(ב) לעשות זאת על-ידי מדינה נייטרלית.

(ג) להכריז על-ידי הודעה בכנסת שנמשך מצב המלחמה בינינו ובין שתי הגרמניות.

היות ויש הצעת השר שפירא לא להחליט היום, אני מקבל את הצעתו, נחליט

על זאת בשבוע הבא. היש סיכוי ששר החוץ יהיה בשבוע הבא בארץ?

מר ו. איתן: רק אחרי שבועיים.¹¹

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: לא נוכל לדחות שאלה זו לשבועיים, רק לעוד שבוע.

נבקש את היועצים המשפטיים ואת האחרים לברר את כל הפרטים עד הישיבה הבאה.

מחליטים: לדחות קבלת החלטה לישיבה הבאה.

11 ר' מברק ו' איתן מ-28.12.1950. ליועצים המשפטיים ש' רוזן ו' רובינסון בנושא הכרות מלחמה על גרמניה, שם הביע דעתו כי צעד שכזה "חסר ערך ומוזק" (תלחמ"י 5, עמ' 731).

המשך הוויכוח על שיגור המשלחת

מר ולטר איתן: ברצוני להוסיף כמה משפטים למה שאמרתי בשבוע שעבר. אני מציעים שיגור משלחת שתוסמך ליד שלטונות הכיבוש בגרמניה, שתפקידה יהיה לנהל משאומתן על הפיזיויים, על התביעות שלנו ועל העברת הכסף לישראל. הנימוקים להצעתנו זו הסברתי בשבוע שעבר, וברצוני להוסיף:

הכל מסכימים שזוהי הדרך היחידה לטיפול בעניין; או שאנו נוותר על המגיע לנו מגרמניה או שנלך בדרך זו, ואם נלך בדרך זו יש סיכוי להציל מה שניתן להציל. ברצוני להדגיש שדבר זה דחוף ביותר, כי עדיין קיימים בגרמניה שלטונות הכיבוש, אבל כל המנגנון וכל המוסדות שלהם עומדים בפני שינויים יסודיים, וקרוב לוודאי שאנו עומדים בפני חיסול של שלטונות הכיבוש. אם ברצוננו לשגר משלחת זו, הרי זה כמעט הרגע האחרון. זה עניין לשבועות הקרובים ביותר.

יכולה להתעורר השאלה מה יהיה אחרי חיסול מוסד זה. האם המשלחת תבוא במגע עם הגרמנים עצמם? התשובה לשאלה זו היא שלילית. לאחר חיסול מנגנון הכיבוש יקום בגרמניה לא רק ייצוג דיפלומטי רגיל של המעצמות, אלא גם "Control Council" שיבוא במקום הנציגים הנוכחיים, והמשלחת שלנו תוכל להעביר את כתבי ההסמכה שלה למועצת הביקורת הזאת.

אין ברצוני להוסיף עוד כרגע, כי אני חושב שהדברים ברורים ויש לומר כן או לאו, כי הארגומנטים בעצם נשמעו בישיבתכם האחרונה. על כל פנים, אני מבקש שתתקבל היום החלטה, בין אם חיובית ובין אם שלילית, כי אם ברצוננו לגשת לעניין, העניין אינו סובל כל דיחוי נוסף, כי זה הרגע האחרון.

נתקבל מברק מהיועץ המשפטי שלנו באומות המאוחדות, דר' יעקב רובינסון, הדן לא בשאלת שיגור המשלחת לגרמניה, אלא בשאלה האחרת שנתעוררה בקשר לשיגור המשלחת. בישיבה האחרונה נתעוררה השאלה של הכרות מצב מלחמה עם גרמניה. אני רוצה לומר, שגם אילולא האיגרת של שלוש המעצמות, בה נתבקשנו לבטל את מצב המלחמה עם גרמניה מה שנוגע לחוקים פנימיים בארץ, הרי היות שראש הממשלה עורר את הבעיה של הכרות מצב מלחמה עם גרמניה, ביקשנו חוות דעת משפטית מהיועצים המשפטיים השונים, גם מהיועץ המשפטי של ממשלת ישראל, גם מהיועץ המשפטי שלנו ליד האומות המאוחדות וגם מהיועץ המשפטי של משרד החוץ.

1 שר החוץ משה שרת עדיין נעדר מן הארץ לרגל השתתפותו בעצרת או"ם בניו-יורק. מטעם משרד החוץ נכחו בישיבה זו המנכ"ל ולטר איתן ועלי נתן, עוזר ליועץ המשפטי של המשרד. כן נכה בישיבה היועץ המשפטי של הממשלה חיים כהן.

תשובתו של דר' רובינסון היא שלילית, והוא פוסל את ההצעה מ-7 נימוקים.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: יש חוות דעת של היועץ המשפטי של ממשלת ישראל, שהיא בעיקרה דומה לחוות דעתו של דר' רובינסון.

השר ד. יוסף: הצעתו של השר רמז בעינה עומדת. אם מישוהו יציע לנו את תיווכו - נדבר. מעצמנו לא נתעורר לדבר על זאת.

השר ד. רמז: אני מציע לא לעשות כלום כדי לבוא במגע ישיר בעניין זה, אלא לכל היותר להניע מישוהו לתיווך.

השר פ. רוזן: אני תומך בהצעתו של מר איתן לשלוח משלחת אל שלטונות הכיבוש על מנת שהם ינהלו משא-ומתן בעניין תביעותינו. אנחנו מתלבטים בשאלה זו כמעט שנים, והדבר אינו זו ממקומו. יש ליהודים רכוש רב בגרמניה, ואף פעם לא יתקבל על דעתי שנוסף על כל מה שסבלנו נשאיר שם את הרכוש הזה. איני מבין את ההיגיון שבדבר.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: לא שמעתי את סקירתו של דר' מרון. לדבריו אומנם יש בגרמניה חוק לפיו עליהם לשלם, אבל למעשה אי-אפשר להשיג אף פרוטה, ולאחד שמשגיגים הכסף נשאר קפוא בגרמניה. צריכים במיוחד לשבת שם כדי לטפל בדברים אשר אולי יקבלו.

השר פ. רוזן: אני לא שמעתי את הסקירה של דר' מרון, אבל קראתי את התזכיר שלו. אני יודע שדווקא הוא דורש ולוחץ שנעשה איזה דבר, שלא נשב בחיבוק ידיים ונביא לידי כך שנוכל לממש את התביעות שלנו. יש לנו תביעות לסכומים גדולים. זה ברור לכולנו, אם כי צריך להיות ברור שרק חלק קטן מאלה שיש להם תביעות הם תושבי ישראל. חלק גדול מהם, אם לא במספר הנפשות, הרי ברכוש, הם תושבי ארה"ב, כי היהודים העשירים עברו מגרמניה לארה"ב. לפי אומדנה שראיתי בימים האחרונים, בערך 5% מהתביעות הן תביעות של תושבי ישראל, וגם סכום התביעות האלה מגיע ל-120 מיליון דולר. וזהו סכום שלא בקלות אנחנו יכולים לוותר עליו (השר ד. יוסף: אם נקבל אותו) - כל העניין היום בעיקר שאלה של העברה. והמשא-ומתן צריך להתרכז על הטרנספר - איך להעביר את הרכוש הזה מגרמניה לישראל. לא נכון שאי-אפשר לממש את התביעות האלה בגרמניה. מוציאים פסקי-דין ומקבלים תשלומים במרקים גרמניים לחשבון חסום. סודרו כבר כ-20,000 תביעות (השר ד. רמז: נשלחו מאן. סודרו רק 300) - כל יום מוציאים פסקי-דין

וסכום התשלומים שסולקו כבר מגיע ל-10 מיליון דולר.

עלינו לשגר משלחת לשם זה. לדאוג שהדברים לא יזנחו. שהכל ישולם, לא רק שישולם, אלא גם שנוכל להעביר את הכסף. אם להשתמש במילה שהיא נעשתה כבר בממשלה פרלמנטרית על-ידי שימושו של היועץ המשפטי דר' רובינסון, הרי יהיה זה אבסורד לא לעשות ניסיון להשיב את הכסף מגרמניה. אנחנו מחוייבים לעשות את הניסיון. שמעתי שנאמר, ואיני יודע על-ידי מי, שאין אנו צריכים להתלכלך בקבלת כספים אלה (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: ידוע הפתגם שלכסף אין ריח); (השר ד. יוסף: אני אמרתי זאת) – אם דר' יוסף אמר זאת, אגיד אולי שהוא אידיאליסט גדול ממני. אבל אילו היתה לי תביעה [מגרמניה] על 10,000 לירות, נאמר באופן אינדיווידואלי, הייתי עושה את הכל כדי להשיג כסף זה. הייתי גם תובע ממדינת ישראל שהיא תעזור לי בהגשת התביעה ובקבלת הכסף. איני יודע אם גם הוא היה מוותר על התביעה. הוא יכול להגיד שהוא אינו רוצה שמדינת ישראל תהיה מעורבת בזאת, אבל אני איני גורס זאת. אם הסיכויים הם גדולים – איני יודע, אבל אנחנו מחוייבים לעשות את הניסיון, ומשלחת שלנו יכולה לעזור בזאת.

אתמול דיברתי עם אדם שבא מגרמניה, מר קמפנר, שהיה סגן התובע האמריקני במשפט נירנברג. גם הוא אומר כאחרים, שאם מדינת ישראל בתור כזאת תתערב, יש סיכויים. כל אשר נעשה עד עתה, וזה נעשה רק בחצי-פה, לא השפיע. אם מדינת ישראל תופיע, אם כי באמצעות מעצמות הכיבוש, אבל בכל זאת מדינת ישראל – זה ישפיע. ואם אנחנו נחמיץ את המועד של עוד חודשים אחדים, יהיה לנו אחר-כך עניין רק עם גרמניה ואז יהיה מצבנו קשה יותר. המצב יהיה אולי קל יותר מבחינת הטרנספור, כי לגרמנים לא איכפת כל כך עניין הוצאת הכסף מגרמניה כמו לאמריקנים, כי אמריקה מעכבת עכשיו את הטרנספור בגלל הדולרים שלהם. אך ספק רב הוא אם נשיג אז אותם פסקי הדין בבתי-הדין הגרמניים כמו שאנחנו משיגים היום, כאשר פסקי הדין נתונים לערעור של הרכב לא-גרמני. אם פסקי הדין יהיו גם להבא כאלה – אני מסופק. מר איתן צודק לגמרי שזה הרגע האחרון. אני מציע שהממשלה תחליט לשגר משלחת, שתהיה מוסמכת על-ידי מעצמות הכיבוש.

השר א. קפלן: בנוגע למספרים, הגישו כ-60,000 תביעות אינדיווידואליות. מאלה הוכרו – או על-ידי הסכם או על-ידי פסק דין – עד היום בערך 20,000 תביעות. ערך הרכוש של 20,000 תביעות אלו הוא למעלה מ-400 מיליון מרקים גרמנים. אולם התברר שמהם תושבי ישראל הם בערך 5%, והרכוש המגיע להם הוא קרוב ל-2 מיליון לירות. זה רק סעיף אחד. לזה מצטרפת שורה של סעיפים אחרים, שהתביעות לפיהם מגיעות בערך ל-120 מיליון דולר.

שנית, מספר ניכר של תושבי ישראל ושל לא-תושבי ישראל עושים בינתיים

עסקים וגומרים עסקים בגרמניה. אינני רוצה לקרוא בשם איש, שוודאי כל היושבים ליד השולחן זה מכירים אותו – הוא קיבל בחזרה חלק בביזנס שלו בגרמניה והוא שומר מאוד על חלק זה. אם הוא ישתדל לחסל את זאת או לא איני יודע. והוא אינו בודד.

השר פ. רוזן: אני יכול להבין שלא נקבל את הכסף. ניתן את הכסף לסיף, אבל אל לנו להשאיר את הכסף בגרמניה.

השר א. קפלן: טרם שאני עובר למסקנות, עוד שתי הערות: גרמניה היא עכשיו אחת הארצות המועטות בעולם שאפשר לקבל בה חומרים וסחורות, וזה מקשה על הטרנספר. במובן זה יש בגרמניה פריחה כזאת שאין כמוה בעולם. התאחדות בעלי התעשייה שלחה איש מיוחד לאנגליה לקנות בה סחורות, אבל הוא לא מצא סחורות אנגליות, אלא הציעו לו סחורה גרמנית. הם אמרו שהם אומנם מוכנים לרשום את הסחורה על שמם, על שם אנגלי, והם מוכנים לשלוח את הסחורה לא מנמל המבורג אלא מנמל אנטוורפן, או אפילו מנמל אנגלי, אבל זה כמובן יעלה בכסף. אם לשלוח את הסחורות ישר מגרמניה, הרי יעלה זה בזול יותר.

יום-יום עומדת לפנינו הבעיה אם להרשות רכישות כאלו או לא, ואם אנחנו לא נרשה רכישות אלו פירוש הדבר שלא נקבל את הסחורות ואת חומרי הגלם בשום מקום אחר בעולם, והתאחדות בעלי התעשייה פנתה רק לפני איזה ימים בשאלה ובבקשה שנרשה להם רכישות בגרמניה, כי עלינו למלא את המחסנים שלנו, אחרת אין לנו כל מלאי, והם אומרים: או שנעשה זאת באישורכם או שזה יעלה לנו פי-שניים. הם פונים בבקשה זו בשם אלוהים (השר ד. יוסף: בשם רווחים) – רק לשם רווחים או מחפשים מלאי? או אנו דואגים למניעת חוסר בארץ!

הערה אחרונה: אילו הייתי יכול לגרום לגרמניה רע – הייתי מבין, אבל הדבר היחיד שיהיה כתוצאה מאי-פעולה שלנו הוא שיישארו עוד מיליונים או עוד עשרות מיליונים מרקם בידי הגרמנים. זאת לא אוכל להבין.

אני תומך בהצעת משרד החוץ. אנחנו איננו צריכים לרמות את עצמנו. אומנם ההצעה היא לשלוח משלחת לשלטונות הכיבוש אבל, רבותי, או שאנחנו איננו עושים שום דבר, או שאנחנו שולחים את המשלחת אשר תיכנס במשא-ומתן עם שלטונות הכיבוש, אבל יהיה ברור לנו כבר מהיום שאחר-כך יצטרכו להיכנס במשא-ומתן ישיר עם הגרמנים – אם ירצו להשיג תכלית לפעולתם. אני מסכים שהפעולה תהיה בחסות המעצמות.

אני רוצה להביא דוגמות אחדות מהרבות שישנן. רבים מהיושבים על-יד השולחן הזה אינם נותנים מנוח בדבר דרישות האנשים אשר צריכים לקבל פנסיות מגרמניה והם דורשים שהמשלה תשלם להם. הם מאורגנים בארץ והם פנו במכתב לממשלת

גרמניה, ועכשיו המציאו לי את העתק תשובת ממשלת גרמניה: ממשלת גרמניה מודיעה שהכל בסדר, שהיא משלמת פנסיות לאלה היושבים בארצות שאיתן יש איזה סידור־שהוא, והם אינם משלמים לארצות ששם אין כל סידור־שהוא – ובין אלה גם מדינת ישראל. הם פנו אלינו ואני הפניתי אותם ליושב־ראש ועדת הכספים של הכנסת, אשר עורר שאלה זו (השר ד. יוסף): אותו הדבר יכולים לטעון יהודי ארצות אחרות. אותו הדבר שייך ליהודי עיראק הנמצאים בישראל – הם אינם יכולים לקבל משם פרוטה) – אין כל השוואה בין הדברים. אתה במצב מלחמה עם עיראק, כי עיראק אינה רוצה לכרות שלום איתך; אחרת הוא המצב עם גרמניה. אני לא רוצה לוותר לגרמנים אף על פרוטה אחת. השאלה העיקרית היא איך להעביר את הכסף. ואת הכסף אפשר להוציא מגרמניה רק בהסכמת שלטונותיה.

השר ד. רמז: הייתי רוצה שלא נשלח משלחת, אלא ניתן בצינורות הדיפלומטיים להבין שאם יבוא תיווך ותוצע הצעה – מוכנה הממשלה לדון בזאת, ושיש יסוד לפעול ברוח זו. מה שלא הייתי רוצה הוא שנשלח משלחת ונבוא בדברים עם הגרמנים – ונצא גם הפויי ראש וגם בידיים ריקות. כל עוד אין לנו דבר ממשי, שיתנו להוציא את הכסף, שיש נכונות לקצר את הפרוצדורה של המימוש, ודו' מרון אמר לנו שזה לוקח זמן רב – זהו טיפול ללא קץ, הריזיקו כפול, וזאת איני יכול לקבל. אנו איננו מתכוונים לשלוח במשלחת הזאת לא את השר שרת ולא את השרה הגב' מאיר, אלא אנשים אחרים, ואנשים אלה יכולים למצוא את הדרך בצינורות דיפלומטיים או אחרים לתת להבין באיזו רוח אפשר לפעול. כרגע אין אנו מוכנים לדבר, אבל אם תבוא הצעת תיווך נסכים לדבר, ואז אהיה מוכן שלפי הצורך ידברו גם עם הגרמנים במישרין.

השר ב.ש. שיטריט: בדין־וחשבון שהוגש לנו היום וחתום על ידי האדון א.י. דוד,² הוא מציע לשגר משלחת לגרמניה, משלחת אד-הוק, לא על-ידי הממשלה, כי אם על-ידי חברת העברה אשר תוקם על-ידי הממשלה. הצעתי בישיבה הקודמת, שתוקם חברה של התובעים המעוניינים.

השרה הגב' ג. מאיר: הצעתי גם בישיבה הקודמת שנגיש תביעה במרכזי הכוחות הכובשים – בווינגטון, בלונדון, בפריס וגם במוסקבה.

השר פ. רוזן: לפי הידוע לי, היה משא-ומתן עם ווינגטון ולא היה כל הד לזה.

2 אריה יהודה דוד, מנהל מח' ההעברה, המשרד למסחר ותעשייה.

השר מ. שפירא: אני תומך בהצעת הגב' מאיר, אבל יחד עם זאת עלינו לשגר משלחת.

השר הרב י.ל. מימון: אני מציע לא לעשות שום פעולה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: האם גם לאסור על נתיני הארץ לעשות איזה דבר? לפי הצעתי בשבוע שעבר, אם להכריז על מצב מלחמה עם גרמניה - לא יוכלו גם נתיני הארץ לעשות דבר.

השר הרב י.ל. מימון: באופן פרטי יוכל כל אחד לעשות. הממשלה לא תעשה שום דבר.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מי בעד זה שמצד הממשלה לא ייעשה שום דבר? להצעה - 3 קולות.

מר ולטר איתן: כפעולה מקבילה לכל פעולה אחרת, יהיה עלינו לפנות למעצמות בבירותיהן.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: יש האומרים שרק זאת לעשות - רק פעולה בבירות - ויש האומרים אם זה מתקבל, הרי זה מקל עליהם להצביע בעד משלחת לשלטונות הכיבוש.

השר פ. לבון: אני מציע לצרף שתי ההצעות יחד, מחוץ להצעת השרה הגב' מאיר המובנת מאליה: הממשלה תתייחס בחיוב להקמת חברת העברה לשם טיפול בשאלת הפיצויים ליהודי גרמניה, ומצידה תפעל אצל מעצמות הכיבוש ואצל שלטונות הכיבוש להשגת הפיצויים.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מי בעד פנייה למעצמות הכיבוש בבירותיהן? להצעה - 7 קולות.

עוד הצעה שאינה עומדת בסתירה לאחרות: לארגן את התובעים לגוף שיפעל או בעזרת הממשלה או בלי עזרת הממשלה - זוהי שאלה לחוד.

השר פ. לבון: אולי תקדים את ההצבעה על הצעתי, כי כאשר אני אומר חברת העברה איני מזהה את זו עם ארגון התובעים.

השר א. קפלן: לפני 17 שנה הקימה הסוכנות היהודית יחד עם גורמים אחרים את "חברת ההעברה", שפעלה לטובת התובעים.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זה דבר אחר. חברת ההעברה לא של התובעים. היא זהה עם מדינת ישראל. אבל זה אינו פוסל את ההצעה.

השר פ. לבון: היא לא זהה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אם אומרים לארגן את התובעים, הממשלה תעזור למשלחת, ואם אומרים שחברת העברה לא-דווקא של התובעים, הרי זוהי המדינה. לא יכולה לקום חברה למסחר עם גרמניה בלי הממשלה. יש הצעת השר שיטריית, שתהיה משלחת בשם חברת התובעים, ומישהו צריך לארגן את החברה.

השר פ. לבון: חברת העברה זו צריכה לפעול באינטרסים של התובעים, אבל היא אינה מוכרחה להיות זהה עם התובעים. למשל, אני יודע שהקרן הקיימת לישראל עסקה במשך השנתיים או שלוש השנים האחרונות בעניין זה, והיא קיבלה ייפוי-כוח של מספר לא קטן של יהודי גרמניה לטפל בענייני הפיצויים שלהם ובענייני הזכויות על הרכוש שלהם בגרמניה, ואלה ייפויי-כוח לסכומים גדולים מאוד. ההבדל בין הנוסח שלי ובין הנוסח של השר שיטריית הוא שלפי הנוסח שלו זוהי כמעט חברת מניות של התובעים עצמם. לפי הנוסח שלי זאת צריכה להיות חברה לטובת הציבור. החברה תוקם באיזה אופן-שהוא. איני יכול לענות על השאלה איך היא תיוולד.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: דוגמת הקרן הקיימת לישראל אינה דוגמה. פה יושבת ממשלת מדינה ולא הקרן הקיימת לישראל, ואני מוכרח להבין מה מדינה זו מחליטה, כי מחר אצטרך לפעול לפי החלטת הממשלה.

השר א. קפלן: אני מציע שהממשלה תיקח את היוזמה לידה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זאת אני מבין.

השר פ. רוזן: הממשלה מתייחסת בחיוב להקמת חברה לטובת הציבור בעניין התיבעות מגרמניה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מה צריך אני לעשות למחרת היום לאחר קבלת

החלטה זו? למה מחייבת החלטה זו אותי כראש הממשלה?

השר פ. רוזן: למשל, קיים ארגון עולי מרכז אירופה. לפי עצת מישהו יקים ארגון זה את החברה לטובת הציבור. לחברה יהיה אופי ציבורי, אבל לא אופי ממלכתי, וברור שנגד פעולה זו של ארגון עולי מרכז אירופה תהיה הסתה, אבל זה לא חשוב. חשוב שיהיה יחס חיובי של הממשלה להקמת ארגון זה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מחר אֶשָּׂאֵל בכנסת, ואני, ככל חבר הממשלה, כפוף לכנסת. ישאלוני מה החלטת הממשלה ואני צריך לדעת מה לענות.

השר פ. רוזן: כאשר תקום חברה כזאת הממשלה תודיע בצינורות הדיפלומטיים שלה במרכזי ארצות הכיבוש, ולשלטונות הכיבוש בגרמניה, שהיא מתייחסת בחיוב לארגון זה והיא תעזור לו בהשגת תביעותיו.

השרה הגב' ג. מאיר: במקום לעשות הפעולה בעצמה, תראה הממשלה בעין יפה הקמת מכשיר אחר ותעזור לו בפעולתו.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אם זאת תהיה חברה של התובעים, באיזו סמכות תעזור לארגון?

השרה הגב' ג. מאיר: כאשר מציעים כזאת לממשלה, חייבת אני להגיד עוד פסוק אחד: החברה תהיה ודאי חופשית לעשות כל פעולה. היא תוכל לשבת גם עם הגרמנים. הגם את זאת תראה הממשלה בעין יפה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אם כי איני מבין את ההצעה, חייב אני להעמידה להצבעה. יש הצעה שיקום ארגון התובעים ובשם תיעשה פעולה; אם יהיה צורך תעזור הממשלה בזאת, והממשלה תוכל לדון אם עזרה זו היא מושיטה ועזרה אחרת אינה מושיטה.

להצעה - 2 קולות.

יש הצעת השר פ. רוזן, שהממשלה תראה בעין יפה הקמת חברת העברה להצלת רכוש היהודים, תושבי הארץ, מגרמניה ותארגן העברת כספם לישראל.

השר ב.ש. שיטרית: נניח שאני בעל רכוש בגרמניה, אז יכול אני לשאול את הארגון: "מי שמך? איני רוצה שתטפל בענייני".

השר פ. רוזן: העיקר הוא העברת הכסף. מה שעשתה חברת ההעברה בגרמניה היה שהיא קיבלה את המונופולין לטרנספר מגרמניה, ואי-אפשר היה ליהודי להעביר כסף אלא רק דרך חברת ההעברה, וזה העיקר בדבר, ועל-ידי כך מכריחים את כל היהודים ללכת בדרך זו. זאת תהיה חברה בעלת אופי ציבורי.

השר מ. שפירא: זהו "היתר עיסקה" מודרני מאוד.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני רוצה להבין את הדבר על דיוקן.

השר פ. רוזן: אם יוחלט על הקמת חברה, אהיה בעד זאת שהממשלה, או איזה ארגון בעל אופי ציבורי, יהיה הגוברנר של החברה.

השר פ. לבון: אחרת תהיינה עשרים חברות של תובעים וריצה של כל עורכי-הדין של החברות לגרמניה.

היועץ המשפטי מר ח. כהן: אולי אתן קצת אינפורמציה. כבר הוקמו כ-15 ארגוני תובעים, הפועלים למעשה בגרמניה, והגדול ביניהם הוא "אירס"ו".³ אבל הארגונים האלה נתקלים בקשיים וזה מאלץ אותם לפנות לעזרת הממשלה. הצעתו של השר לבון אינה יעילה ביותר, כי רוב התובעים, גם מישראל, התארגנו כבר באיזו צורה-שהיא.

השר א. קפלן: אני מציע ההחלטה הבאה: הממשלה תראה בעין טובה הקמת חברת העברה לשם הצלת רכוש יהודי מגרמניה ותיתן לה עזרתה. החברה, כאשר היא תפנה, תוכל לומר שהיא מוכרת על-ידי הממשלה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מה תעשה החברה?

השרה הגב' ג. מאיר: היא תשב עם הגרמנים.

השר א. קפלן: אם משהו צריך לנהל משא-ומתן, הרי הבדל בדבר אם באה חברה בודדת, או באה חברה המוכרת על-ידי הממשלה.

3 Jewish Restitution Successor Organization, תאגיד ניו-יורקי שייצג את ה"ג'וינט", הסוכנות היהודית, הקונגרס היהודי העולמי והקונגרס היהודי האמריקני.

השר ד. יוסף: אם יוחלט לדבר עם הגרמנים, יהיה זה תלוי בגרמנים אם גם התובעים לבדם יוכלו לפנות אליהם.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני בכל זאת רוצה לדעת מה עלי, כראש הממשלה, לעשות למחרת ההחלטה.

השר א. קפלן: אם מישהו אחר רוצה גם כן לקנות - יקנה. אין אני מציע מונופולין. אין אני מציע איסור.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מי בעד זה שהממשלה תראה בעין יפה הקמת חברה, שעלידה אפשר להבטיח את תביעות היהודים מגרמניה ולהעביר את הונם? להצעה - 8 קולות.
מי בעד זה שנשלח משלחת לשלטונות הכיבוש?
להצעה - 5 קולות.

יש כאן הצעות שאינן סותרות זו את זו. להקמת חברת תובעים היו רק שני קולות. פירוש הדבר שהרוב חושב שאם יש ארגון - הוא קיים. אנחנו איננו מפרקים אותו. על פעולה בבירות לדעתי אין מאן דפליג. אבל אני רואה שיש בכל זאת שניים המתנגדים.

השר ב.ש. שיטרית: זוהי עזרה לטיהור גרמניה, ואני נגד זה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אצביע בעד ונגד הקמת חברת העברה לפי ההסכרות ששמעתם משר האוצר, ואם תהיה שאילתה בעניין זה לראש הממשלה, אפנה אותה לשר האוצר. כמו כן אצביע בעד ונגד משלחת הממשלה לשלטונות הכיבוש בגרמניה.

השר פ. לבון: לא נחליט עכשיו על משלחת. ההצעה שלי אומרת שהממשלה תעזור לפעולת הארגון. אם יהיה צורך במשלוח משלחת - נשלח או אז נחליט אם לשלוח או לא לשלוח.

השרה הגב' ב. מאיר: נתקבלה הצעה ללא התנגדות, או בהתנגדות של שניים, על פעולה בבירות. לפי תוצאות הפעולה הזאת נראה אם נחוצה משלחת או לא נחוצה משלחת.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מי בעד זה שלא נצביע עכשיו בדבר שיגור משלחת לשלטונות הכיבוש בגרמניה?

להצעה - 4 קולות; נגד - 5 קולות.
מי בעד שיגור משלחת לשלטונות הכיבוש בגרמניה?

להצעה - 5 קולות; נגד - 5 קולות.
ההצעה לא נתקבלה.

מי בעד הקמת חברה?

להצעה - 5 קולות; נגד - 5 קולות.
ההצעה לא נתקבלה.

הוחלט שעושים פעולה בבירות המעצמות. בתשובה על המכתב [איגרת המעצמות] נטיל על הצירים שלנו בווינגטון, לונדון, פריס ומוסקבה לעשות פעולה בעניין התביעות של היהודים על הרכוש שנגזל מהם וגם התביעות לפיצויים של יושבי המחנות.

השר פ. רוזין: אני מבקש שדבר זה יופיע על סדר־היום לאחר בוא שר החוץ.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: לאחר בוא שר החוץ תציע שלושה ימים לפני ישיבת הממשלה, שאתה מבקש לדון בסעיף זה. אודה לעובדי משרד החוץ שהאילו לבוא ולעזור לנו בעניין זה.

מחליטים:

(ברוב קולות) שנציגי ישראל יפנו לממשלות המרכזיות של מעצמות הכיבוש בדבר הבטחת פיצויים מאת גרמניה והחזרת רכושם של יהודים.
(ב-5:5 קולות) לדחות ההצעות בדבר שיגור משלחת רישמית של ישראל אל שלטונות הכיבוש בגרמניה ובדבר הקמת חברה מיוחדת בעזרת הממשלה למימוש תביעותיהם של יהודים מגרמניה על החזרת רכושם ועל תשלום פיצויים.

על פיצויים אישיים ושילומים כלליים מגרמניה

השר מ. שרת: אשר לעניין גרמניה: החברים יודעים על התזכיר שהגשנו למעצמות בדבר סידור עניין התשלומים בעד רכוש יהודי, בעד תביעות של יהודים.¹ יש גם תביעות אישיות לפיצויים וכל מיני דברים כאלה. דאגתי לזה באופן מיוחד, שייאמר בתזכירים במפורש, כי הפיצויים האישיים ליהודים אינם נוגעים לשאלת השילומים² ההיסטוריים, שהעם הגרמני חייב לנו בעד כל חורבן הנפש והרכוש והאבדון והסבל, שזה אינו נכנס לתוך מיטת סדום של תביעה אישית, שהיה בית לאיש והשאלה מה עם הבית, או שלאיש שני חייבים פנסיה, או שאיש שלישי ישב אצלם במאסר וחייבים לו איזה דבר. אמרנו, שבעניין השילומים ההיסטוריים שהעם הגרמני חייב לנו נגיש תביעה. אני מקבל את שיקולם של כמה חברים בממשלה ובמנגנון הממשלתי, שההודמנות הנאותה ביותר להגשת התביעה הזאת תהיה כאשר תתכנס ועידת ארבע המעצמות בעניין גרמניה. ועידת הארבע עדיין אינה דבר נתון, אבל יש התקדמות לקראת זה.³ התגובה הסובייטית האחרונה היתה חיובית, אומנם מסוייגת, אבל חיובית. אני חושב, שמהצד הסובייטי מתכוונים על-ידי כך להפיג את המתיחות שישנה במזרח הרחוק. עדיין לא ברור אם תתקיים הוועידה הזאת. אם הוועידה תידחה לזמן בלתי מוגבל, או אם יתברר שאין סיכוי שתתכנס, נצטרך לדון על הגשת התביעה בלי איזו הזדמנות בינלאומית. אבל אז ברור שיש פחות סיכויים להד ולהמרצת הפעולה.

אם תתכנס ועידת הארבע, שבה עומדת על הפרק הסדרת ענייני גרמניה – ובלו כל ספק מדינות המערב תלחצנה על התקדמות מהירה יותר של שילוב גרמניה במערכת ענייני העולם – תהיה פה הזדמנות לנו להגשת תביעתנו. יש כאן מקום ל"עיקוב הקריאה". בא העם היהודי ואומר: "חכו, יש דבר קודם ולפני שמסדרים

1 ר' נוסח התזכיר (אנגלית) בתלחמי" 6, עמ' 35-39.

2 על מקור המונח "שילומים" העידה פרופ' דינה פורת: ב-1961, בימי משפט אייכמן, האוינה לשיחת אביה משה קיטרון, מזכיר סניף מפא"י במחוז ת"א וממונה על תיק עדות המזרח, עם ידידו משה שרת, בבית הוריה. הפסוק "לי נקם ושילם" עלה בשיחה ואו נזכרו השניים כיצד כאשר שוחחו בשעתם, כעשר שנים לפני כן, על המונח הראוי לפיצויים שדורשת ישראל מגרמניה, עלה הפסוק "לי נקם ושילם" כמקור למונח הדרוש. משה שרת טען שהמילה "שילם" היא ביחיד ואילו פיצויים הם מילת רבים. קיטרון טען שמילה זו יכולה להתפרש גם כפועל בגוף שלישי עבר, וההצעה נפסלה. משה שרת שקל אם ניתן לומר "שילמים" ברבים, ועל זה השיב לו ידידו שמונה זה קרוב מדי ל"שילמים" שהועלו על המונח בבית המקדש. השניים הוסיפו לגלגל גגורות שונות של השורש "שילם" ולבסוף צין המונח "שילומים", שנראה לשניהם.

3 ב-5.3.1951 התכנסו בפריס סגני שרי החוץ של ארה"ב, בריה"מ, בריטניה וצרפת להכנת סדר-יום לוועידת שרי החוץ של ארבע המעצמות ("ועידת הארבע" או ועידת הארבעה").

אותו אין בכלל מה לדבר על שאלת גרמניה". לקראת זה אפשר לגייס אותם הכוחות ואותה ההשפעה שהיא אפשרית לנו.

ברור שאנחנו צריכים לבוא בתביעה לא קטנה. פה אני תופס מרובה. פה אין לפי דעתי השיקול שחל על פנייה לממשלת ארה"ב – מה יהיה אם התביעה לא תתקבל. לארה"ב אי-אפשר לפנות בלי איזה סיכוי לתגובה חיובית, אחרת זהו כישלון. פה איני חושש לחוסר תוצאה. אנחנו חייבים את הדבר ההיסטוריה היהודית, למצפוננו, לעם היהודי, לקורבנות – שלא נעבור לסדר-היום על עניין זה, שהוגשה תביעה כזאת. הרבה יותר נוח לנו, לאין שיעור, ויש לנו סיכויים יותר, אם נגיש את התביעה למעצמות מאשר לגרמניה באופן ישיר.

אם מגישים תביעה כזאת, אפשר לומר כי ייתכן לטפל בדבר שלב אחר שלב ושאינן צורך לקבוע מראש את הכל. אבל אני רוצה שנקבע לעצמנו את העניין בכללותו. אם אנחנו מגישים תביעה כזאת ומזמינים אותנו לדון עליה, ונאמר שיגידו לנו: "טוב, תביעתכם תתקבל" – מה אז? לפי דעתי התשובה צריכה אז להיות: אפשר לעבור להסדרת העניינים עם גרמניה. זאת אומרת, לא ייתכן להגיש תביעה כזאת לגרמניה – אם גם באמצעות אחרים – ולומר שגם אם תתקבל תביעתנו אנחנו פטורים מהסדרת העניינים עם גרמניה ואנחנו נמשיך מלחמה בעמלק עד דור דור. מדוע? לא רק מפני שאני חרד לכך שנהיה בסדר כלפי גרמניה; היא עשתה את שלה – גם אנחנו צריכים לעשות את שלנו. אומנם גם זה, ברור שמצד השלטון הגרמני צריך לבוא לא רק תשלום לעם היהודי, אלא גם הצהרה של פיוס לעם היהודי. אבל גם אם היא תבוא, ההגינות מחייבת שניענה לזה, ולא שלא ניענה לזה. אבל לא רק מפני זה, אלא שבלי זה אנחנו נדחפים למצב שבו נצטרך לשבת עם גרמנים מבלי שנקבל שום דבר.

אם, למשל, הופיע קונסול של גרמניה בניו-יורק באישור ממשלת ארה"ב, ואם הוא שולח שליח לקונסול של ישראל לשאול, שאם הוא יפנה אליו באופן רישמי לעשות אצלו ביקור – האם הקונסול של ישראל יקבל אותו? ואז הקונסול של ישראל בניו-יורק, על פי הוראה של משרד החוץ, יאמר לקונסול גרמניה: "מוטב שלא תבקר אותי". אבל אין זה מונע מהקונסול הגרמני בניו-יורק להיכנס לסגל הקונסולרי שם, ואם תהיה פגישה של הסגל הקונסולרי בניו-יורק, ישב שם הקונסול הגרמני וישב שם קונסול ישראל. נמצא שהוא מסב איתו (השר ד. רמז: אבל לא פגישת טנדו) – אבל אנחנו נתקלים בהם ונשב איתם.

אם התנגדנו לקבלת גרמניה לארגון החיטה הבינלאומי ודיברנו נגד קבלתה והצבענו נגד, אבל נתקבלה החלטה לקבל את גרמניה לארגון החיטה הבינלאומי – האם בגלל זה נצא מאותו ארגון? אנחנו יושבים איתם. לפני מונח מכתב בעניין איגוד הסטודנטים הבינלאומי. אנחנו מתנגדים לקבלת גרמניה לאותו איגוד, אבל אם תתקבל גרמניה, נוכל לצאת בגלל זה מאיגוד הסטודנטים הבינלאומי? בדרך כלל

חוזרת גרמניה לאיתנה בצעדים אולי הרבה יותר מהירים מאשר איזו ארץ אחרת והיא תופסת את מקומה באירופה ובעולם, וקרוב היום שבו לא נוכל להסתובב בעולם מתוך הימנעות ממגע עם גרמניה, מגע בלתי ישיר וגם ישיר.

לפני ישנן שאלות. ישנה שאלה שביחס אליה אני צריך לתת הוראה. אשאל לעצת הממשלה בעניין זה. עד עכשיו היו שלטונות הכיבוש גם מחוץ לגרמניה נותנים אשרות כניסה לגרמניה. אבל עכשיו יש בלונדון קונסוליה גרמנית. והנה יהודי יוצא לגרמניה ובידו דרכון ישראלי, המאושר במספר ארצות וגם בגרמניה, והוא אומר שיש לו לבקר בגרמניה כדי לחסל את עסקיו, והוא מקבל על כך אישור מאיתנו. הוא מגיע ללונדון ופונה ל"הום אופיס" כדי לקבל אשרת כניסה לגרמניה. עד עכשיו היה מקבל את האשרה מהבריטים והיה יוצא נקי. עכשיו האנגלים יפנו אותו לקונסוליה הגרמנית. ואז, יבוא היהודי לקונסול שלנו בלונדון וישאל אותו: "מותר לי או אסור לי לפנות לקונסול הגרמני?" ממשלת ישראל אישרה לו יציאה לגרמניה – האם מותר לו ללכת לקבל אשרה מהגרמנים או שיותר על הכניסה לגרמניה?

או שאלה אחרת: במשטרה בארץ החלו להתקבל מכתבים משלטונות משטרה גרמניים בכל מיני עניינים שיגרתיים, שביחס אליהם יש חליפת מכתבים בין משטרות. יש הרבה עניינים המשמשים נושא לחילופי-מכתבים בין משטרות, מבלי שיעלו הדברים על שולחן משרד החוץ, כגון איזה פושע ברח, מישוהו חייב כסף, שולחים תמונה למען תהיה בארכיון של משטרת המדינה השנייה. ישנם דברים המחייבים תשובה. נתקבל מכתב ל"פוליצ'יאַמט" (משרד המשטרה) הגרמני. האם מותר לענות ל"פוליצ'יאַמט"? אפשר היה לומר עד עכשיו: תכתבו לשלטונות הבריטיים או האמריקניים, אבל זה כבר הולך ונהפך לפיקציה. יש פה יסוד של טנדו. לנו יש לעת עתה קונסול במינכן. הוא שולח את האנשים הבאים אליו לא לשלטונות הגרמניים, אלא לשלטונות הכיבוש. אבל ייתכן שמשוהו יתחשל שם; האם ניקח אותו משם? האם נפסיק נסיעות של ישראלים לגרמניה? לא נפסיק. מי יגן עליהם? שלטונות הכיבוש יתחסלו, קשרים עם גרמניה אין לנו. מי יגן אז על זכויות הפרט הישראלי?

זהו סכך ללא מוצא. אפשר להחזיק בזה מעמד זמן ידוע, אבל לא לאורך ימים. עלינו לחפש איפוא מוצא הגון ומכובד, שאם תביעתנו תתמלא על-ידי גרמניה ניכנס להסדרת היחסים איתה.

עכשיו ברור גם לי, שאם נגיש את תביעת השילומים לגרמניה, עלולה להופיע אצל האמריקנים ואצל אחרים שאלת הפיצויים שלנו לערבים. יאמרו: "עכשיו אתם דורשים פיצויים, אבל אתם גם נתבעים לשלם פיצויים – האם אתם מסדרים אותם?" נאמר: אין שני הדברים דומים – אינו דומה מה שעוללה גרמניה לנו למה שקרה בינינו ובין הערבים – אבל עובדה היא שאנשים נעקרו ממקומותיהם ואנחנו מודים

במסגרת מסויימת בתשלום פיצויים, לכן אמרתי, שאולי נצטרך לסדר זאת בקשר להענקה האמריקנית ואולי בקשר לקבלת הפיצויים מגרמניה, ואולי בקשר שניהם. בדרך כלל יכול הדבר להופיע כהתנשאות מצד ישראל: הנה, קיבלה מילוה מהבנק לייצוא ולייבוא, אישרו לה הוצאת איגרות חוב והפצתן בארה"ב, היא דורשת הענקה מארה"ב היא דורשת 500 מיליון דולר או מי יודע איזה סכום מגרמניה - עד מתי ועד היכן? (נקטתי בסכום של 500 מיליון דולר, זהו אחוז קטן מהייצוא הגרמני).

לא הייתי נרתע משאלה זו. אני חושב שאנחנו צריכים להציג את העניין שאנחנו עושים באור הנכון. להבליט את העובדה שקלטנו למעלה מחצי מיליון פליטים, קלטנו אותם בארץ, אבל קליטתם תחייב עדיין השקעות עצומות ועדיין ידנו נטויה לקלוט עולים מעיראק וממצרים ומצפון-אפריקה ומרומניה. היה שלב שהפסיקו את ההרשמה לעלייה בבוקרשט ורשמו רק בערי השדה. עכשיו חידשו את ההרשמה גם בבוקרשט, והרכב הגילים משתפר, כך שמרומניה עוד זורמת וזורמת העלייה. יש לגולל את היריעה של מפעלנו לכל רוחבה. תוכנית המיליארד היא תוכנית.⁴ אולם עניין המיליארד אינו רק כדי לסבר את האוזן, הוא דרוש לצורך ממשי. מדברים על מיליארד מארה"ב, אולם המדובר הוא בעצם במיליארד-וחצי, הצורך הוא במיליארד-וחצי.

אני חושב שעלינו ללכת לקראת העלאת התביעה שלנו מהעם הגרמני. יש פה אומנם סכך עם ארגונים יהודיים. קראנו בעיתון ביקורת קטלנית עלינו. אגב, כתב "הארץ" באמריקה מקדיש את עצמו בעיקר לפולמוס עם ולהתקפות על ממשלת ישראל על שלא הגשנו את התביעה באמצעות הסוכנות היהודית, על שלא גייסנו את דעת הקהל באמריקה וכי לכל הפעולה הזאת אין כל ערך (השר י.מ. לוי): גם הדר' גולדמן אמר כך) - אומרים, שהוא אמר כך. דר' גולדמן⁵ נוסע לראות את מקלוי. טילגרפתי לדר' גולדמן - כיוון שהוא חושב להיות בסוף החודש בארץ, מוטב שידחה את פגישתו עם מקלוי בדרכו חזרה מהארץ מאשר בדרכו הנה ויתיעץ תחילה איתנו. לי נראה, שאנחנו צריכים ללכת קדימה בעניין זה, לנקוט יוזמה בשם ממשלת ישראל. אפשר לסבך את העניין בלי התייעצויות כך שלא תיעשה כל פעולה. צריך להודיע למוסדות [היהודיים] השונים שאנחנו עושים פעולה זו ויש לגייס את תמיכתם, אבל הדבר צריך להיעשות על-פי יוזמת ממשלת ישראל, ומטעמים שונים. כי אין כל השוואה ליעילות של איזה צעד שנעשה על-ידי המדינה בהשוואה לצעדים שיכולים להיעשות על-ידי כל מיני מוסדות יהודיים, הסוכנות היהודית בכלל, שכבודם וחשיבותם במקומם מונח. מר הורוביץ הודיע, שהתזכיר שלנו כבר החל את

4 מדובר ביעד שהוצב בוועידת מלון המלך דוד, ספט' 1950. ר' להלן מסמך 7 הע' 5.
5 דר' נחום גולדמן (1895-1982). מדינאי ומנהיג ציוני. חבר הנה"צ מ-1935. חבר הנה"ס. חבר ממשלת הסה"י לאו"ם 48-1947, יו"ר הסה"י מ-1951. ממייסדי הקונגרס היהודי העולמי, נשיאו בפועל מ-1936 ונשיאו מ-1949. יו"ר ועדת התביעות מגרמניה מ-1951. ר' בספח 18, עמ' 929.

פעולתו בגרמניה. הופנו שאלות והיו פניות. יש ביקורת על הפעילות היתרה והמופרזת שלנו [במטה האו"ם] בלייק־סֶסְס. נניח שיש טעמים לפגם בפעילות זו, אבל יש גם טעמים לשבח. בין הטעמים לשבח אני מכניס גם את עניין גרמניה. זה שהגרמנים נוכחו לדעת, שמדינת ישראל אינה מתבטלת בשישים בלייק־סֶסְס, הביא ברכה גם בעניין זה.

וכמו שממשלת ישראל פנתה בתזכיר אחד, הדן כאילו על העניינים השוטפים, שלית מאן דפליג שזוהי זכותו של היישוב, יש לדרוש שהדבר יקויים, שיהיה סידור בעניין זה, שתהיה העברה בסחורות, שהגרמנים ידעו כי הם חייבים, שיהיה מנגנון לכך ושמעצמות הכיבוש לא תתסלקנה מאחריות בעניין זה ולא תרחצנה בניקיון כפיהן. זוהי מהותו של התזכיר בחלק האופרטיבי. בחלק הבלתי-אופרטיבי נאמר, שאין זה נוגע לחלק שחייב העם הגרמני בעד כל נחלי הדם והדמע. אני מציע לגשת עכשיו לצעד השני ולפנות לארבע המעצמות בתביעת העם היהודי מהעם הגרמני. יש לכוון את המבצע המדיני והדיפלומטי הזה לוועידת הארבע.

בהזדמנות זו אני מציג את השאלה אם לא לקשור בזה בכתב ובעל-פה את עניין הפיצויים שלנו לערבים ולומר: "אם נקבל את הפיצויים מהגרמנים, זה יאפשר לנו לשלם בעין יפה פיצויים לערבים". אם תבענו פיצויים מהגרמנים, אין אנו מתעלמים מחובת הפיצויים מצידנו לערבים.

אני מעורר אגב אורחא שאלת ביניים: האם מותר לאזרחים ישראלים להיזקק לקונסוליות גרמניות בחוץ לארץ? בנוגע למשטרה אני מציע שלעת עתה יפנו אותם לשלטונות הכיבוש.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: עלי להוסיף מילים אחדות בעניין זה בשם אדם שאיננו פה, ושזוהי אשמתי שאיננו פה. אני מתכוון ליועץ הכלכלי שלנו, למר הורוביץ שבא מחוץ לארץ.

עיקרי הדברים נאמרו כבר על-ידי מר שרת. עכשיו רואה אני חובה למסור את דבריו של מר הורוביץ. ובצורה שהוא מציע אותם אני תומך. הוא בא עכשיו מלונדון והוא חושב שיש אפשרויות גדולות להשיג פיצויים מגרמניה, אבל לא במשא-ומתן עם גרמניה, אלא בלחץ על אנגליה, אמריקה וצרפת, ולשם שלום גם עם רוסיה, כי מדינות המערב מעוניינות כרגע בהכשרת גרמניה, כלומר במתן הכשר לגרמניה. רוסיה, כשהיא מעוניינת לתת הכשר, היא נותנת ומצפצפת על העולם, אולם משום דרכי שלום צריך לפנות גם לרוסיה. ופנייה שלנו עלולה להשפיע. וזה ישפיע גם על גרמניה.⁶

6 ר' זכרונות ד' הורוביץ, נספח 19, עמ' 939.

מר שרת כבר הזכיר, שהתזכיר ששלחנו עשה כבר את פעולתו בגרמניה. שאלתי את מר הורוביץ; כמה אתה חושב שנוכל להשיג כפיצויים מגרמניה. השיב: מיליארד דולר במשך עשר שנים; אומנם לא בכסף, אלא בסחורה. זהו לא יותר מאשר שלושה אחוז מהיצוא הגרמני. הוא אומר שממשלות המערב תהיינה מעוניינות בזה וגם גרמניה תהיה מעוניינת בזה. מר הורוביץ מציע לשלוח משלחות מיוחדות בעניין זה לוויינגטון, לפריס, ללונדון ולמוסקבה. הוא מתנדב לנסוע (השר ד. רמז: למוסקבה גם אני מתנדב לנסוע) - הסחורות שאפשר להשיג בגרמניה הן הסחורות שנחוצות בארץ: ברזל, עץ, כימיקלים, מכונות, רכבות, כל מה שנחוצ לנו. זה נראה מאוד מאוד. המדובר הוא על פיצויים בשם העם היהודי. התביעות האישיות של יחידים הן עניין לחוד. אולם נוסף לתביעות האישיות שישנן ליחידים שגזלו את רכושם, יש להעלות את שאלת הפיצוי לעם היהודי. והתביעה מובנת לעולם והיא מעשית, בייחוד אם המדובר הוא על הוצאת סחורות משם, והתוצרת דופקת שם. אם היינו משיגים את המיליארד הזה במשך עשר שנים בצורה זו, היינו פותרים את מחצית הבעיה של היבוא שלנו. איני רואה שום יסוד לפקפק בהצעה זו. אני מוסר את הדבר בשם אומרו ואני מצטרף לאומר הזה.

השר פ. רוזן: הדבר אינו ברור לגמרי. אם אני שומע עכשיו שיש סיכויים לקבלת פיצויים על הנזקים שנגרמו לעם היהודי בתור עם יהודי, והסיכויים הם לסכום כזה וכזה, הרי זה דבר חדש לגמרי. אין זה חדש שאנחנו תובעים את זה, אלא החדש הוא שיש סיכויים לכך. אף פעם לא חלמנו שיש סיכויים לקבלת סכום כזה של פיצויים. בזה יש מיפנה חשוב מאוד. בהודמנות זו אני שואל את שר החוץ: העלינו פעם את השאלה הזאת בפריס - איזה סכום קיבלנו אז?

השר מ. שרת: לא אוכל לומר את המספר המדוייק, אבל בפריס נקבע, כי פיקדונות גרמניים בארצות נייטרליות וזהב לא טבוע (non monetary gold) שנתפס בגרמניה יופרשו להוצאות קורבנות הנאצים, מזה 90% לצורכי היהודים.

השר פ. רוזן: הנכונות מצד המעצמות לעזור לנו במימוש התביעה הלאומית לקבלת פיצויים מגרמניה היתה בזמנה מצומצמת מאוד. אני שומע כי בעניין זה חל בינתיים מיפנה חדש. אולם לפי מה שאני יודע על המצב בגרמניה, הרי אם יסכימו הגרמנים לשלם פיצויים לעם היהודי, ירצו במתן פיצויים כאלה לכסות גם שיעור מהתביעות האינדיווידואליות וירצו לתת איזה סכום גלובלי. אני יודע שמבחינה משפטית אלה הם שני דברים, אבל מבחינה פוליטית אפשר להעלות על הדעת שיאמרו כך. בוודאי מעוניינים אנו כולנו להעלות את התביעה הגדולה של העם היהודי לפיצויים. אבל

רצייתי לשאול את שר החוץ: מה בדבר מתן עזרה מצידנו למימוש התביעות האינדיווידואליות? על זה היה דיון וזה עומד על סדר-היום. בזמנו היתה כאן הצבעה של 5 נגד 7.5 על-פי הצבעה זו נדחתה הצעה שדר' איתן הציע, שניגש לדיון רציני בעניין הטובספר. עכשיו אומרים שישנו מיפנה בעניין התביעה הגדולה, אולם בינתיים הוגשו גם תביעות אינדיווידואליות, שביחס אליהן אין כל ויכוח. בחלק מגרמניה - תחילה באזור האמריקני, אחר-כך גם באזור הצרפתי ואפילו בברלין עצמה - נתפרסמו חוקים המהווים בסיס חוקי לתביעות כאלו. מצטברים סכומים שונים בבנקים הגרמניים לחשבונות חסומים, וצריך לעשות איזה צעד כדי להחיש את סידור העניין הזה ולהעביר את הסכומים האלה בצורת העברה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: באותה ישיבה של הממשלה נתקבלו שתי החלטות ברוב. הצעה אחת נפלה כי הדעות היו שקולות. נתקבלו ההחלטות הבאות: (א) שנציגי ישראל יפנו למעצמות בדבר תביעת העם היהודי לפיצויים מגרמניה. (ב) נתקבלה החלטה בדבר התביעות האישיות. אולם לא נתקבלה החלטה על שיגור משלחת רישמית אל השלטונות הגרמניים. אני מציע שלעת עתה נסתפק בהחלטה של פנייה אל ארבע המעצמות ביחס לפיצויים, גם ביחס לפיצויים אישיים, אבל בעיקר בדבר פיצוי העם היהודי. בעניין זה צריכה להיות תחילה התייעצות עם הסוכנות היהודית, הקונגרס היהודי העולמי ומסודות ציבוריים יהודיים אחרים.

השר פ. רוזן: איני מקבל מדבריו של מר שרת הערה אחת, והיא שאין לנו כאן עניין לגישושים כדי לדעת מראש מה תהיה תגובת המעצמות.

השר מ. שרת: לא אמרתי זאת. אמרתי רק שאם בשורה האחרונה לא נקבל שום דבר כתוצאה מפנייה זו, לא אתחרט על הצעד שעשינו ולא אראה בו מפלה, כי אנחנו חייבים לעשות את הצעד הזה.

השר פ. רוזן: הבינותי שביחס לסעיף הראשון, בדבר הענקה מאמריקה, דעתו של מר שרת היא שלפני כל פנייה עלינו לדעת מה תהיה תשובת אמריקה, מה שאין כן ביחס לסעיף השני - ביחס לתביעת פיצויים מהעם הגרמני - ושכאן אין זה חשוב כל כך איך תתייחסנה המעצמות לדרישה הגדולה שלנו; עלינו להחליט על הפנייה. אני מטיל ספק בעמדה זו, כי מפלה בעניין זה עלולה לחזק את ידי גרמניה גם לגבי

התביעות האינדיווידואליות של יהודים. לדעתי צריך להיזהר גם בעניין זה ולברר מקודם מה תהיה תגובת המעצמות.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: נדמה לי שנוכל לסכם בעניין הגדול. צריכה להיות התייעצות עם הסוכנות היהודית, עם הקונגרס היהודי [העולמי], עם ה"ג'וינט" ואחרים. לאחר התייעצות זו נערוך את הפנייה שלנו לארבע המעצמות בדבר תביעת העם היהודי לפיצויים מגרמניה על שישה מיליון הקורבנות מלבד התביעות האישיות (השר ד. רמז: המשך הפנייה) - ביחס לפניות של שלטונות משטרה, נדמה לי שזהו עניין טכני ועניין של עזרה הדדית בין משטרות, שהוא קיים לפעמים גם בין אויבים בימי מלחמה, אשר לוויזות ועל עניין אחר, במידה שאפשר עוד לפנות לשלטונות המערב, צריך לפנות אליהם.

מחליטים:

ששר החוץ יקיים התייעצות עם הנהלת הסוכנות היהודית וגופים ציבוריים אחרים בדבר פנייה נוספת לממשלות המרכזיות של מעצמות הכיבוש בדבר הבטחת פיצויים מאת גרמניה לעם ישראל ולהחזרת רכוש של יהודים.

השר פ. רוזן: גם אני רוצה להיות בתוך העניינים האלה.

השר מ. שרת: גם האוצר צריך להיות בתוך העניינים האלה.

השר ב.ש. שיטריט: אם אבדו לנו שישה מיליון יהודים. האם אנחנו מעריכים כל אחד באלף דולר? ברור שתהיה ביקורת קטלנית נגדנו בעניין זה. קודם כל, צריך למצוא דרך להשקיט את הרוחות מבחינה זו בארץ בכלל ובעיתונות בפרט.

השר ד. יוסף: אף אחד לא יתנגד לזה, שהעם היהודי יתבע פיצויים מהעם הגרמני.

השר מ. שרת: הביקורת היחידה שנשמעה בעניין זה נגדנו היתה רק שהזנחנו את עניין תביעת הפיצויים מגרמניה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: נכון הוא שביקורת תהיה על כל מה שנעשה. אנשים מוכרחים לבקר את הממשלה בין אם תעשה דבר טוב ובין אם תעשה דבר רע. אבל עדיין לא הגיעה שעת פעולה, ויש הכרח להתייעץ עם מוסדות יהודיים בעניין זה. קודם כל יש להקים תיאום יהודי בעניין זה.

תביעת פיצויים מגרמניה; שחרור הפושעים הנאציים

היור מ. ארגוב: ח"כ פ. ברנשטיין עורר בישיבה הקודמת את שאלת הפיצויים מגרמניה. הודעתי לשר החוץ על כך והוא הודיע לי שהוא מוכן למסור פרטים על כך בישיבת הוועדה, כי הוא עומד למסור בשאלה זו הודעה בכנסת.

מ. שרת – שר החוץ: במשך 24 השעות האחרונות נעשו על-ידינו שני צעדים ואשר שניהם נוגעים לעניין הפיצויים. צעד אחד נעשה כלפי ממשלת ארה"ב במיוחד, על-ידי הגשת תזכיר לשגריר האמריקני פה. התזכיר מביע את מחאתנו על הקו שנקט מקלוי בהמתקת פסקי-דין ושחרור מעונש של מספר לא קטן של פושעים נאצים עיקריים.² הדבר נעשה לא בהסתמכות על ידיעות שנתפרסמו בעיתון – אינני רוצה לומר שהידיעות אינן נכונות, אבל זה אינו יסוד איתן להגשת מסמך בינלאומי – אבל נעשה על יסוד הדין-וחשבון של מקלוי עצמו, במקרה זה הודאת בעל הדין. הדין-וחשבון של מקלוי, אשר נתפרסם כמסמך רישמי על-ידי שלטונות ארה"ב, הגיע גם אלינו לפני 10 ימים, ועל יסוד מסמך זה, שאינו סודי, חובר התזכיר שלנו. בעיתונות נתפרסמה היום תמצית של התזכיר; גוף התזכיר יימסר לחברי הוועדה עוד היום.

זהו עניין הנוגע לנושא מסויים ומיוחד: השחרור, זיכוי, המתקות והקלות שנקטו שלטונות ארה"ב באותו אזור גרמני שהם עדיין אחראים לו. מטבע הדברים שזה ניתן אך ורק לארה"ב, כי הם בעלי הדבר שלנו בעניין זה. הבענו את הכאב העמוק של ממשלת ישראל ושל העם היושב בישראל לקו זה. ניסחנו קו זה, השווינו רוח זו עם רוח משפטי נירנברג ומה פירוש דבר זה בשביל עתיד הצדק בעולם. היתה בתזכיר זה הבעת צער והבעת דאגה עמוקה וחמורה – בתוך זה ישנו סעיף על דבר שבעת הנידונים שלא חננו אותם, אבל אין מבצעים את פסק-הדין. בתוספת הסברה בעל-פה הושם דגש חזק על נקודה זו של שבעת הנידונים אשר מחכים להוצאת פסק-דינם

1 נוכחים חברי הוועדה: מאיר ארגוב, יו"ר (מפא"י); בבה אידלסון (מפא"י); מנחם בגין (תנועת החרות); חיים בן-אשר (מפא"י); פרץ ברנשטיין (הציונים הכלליים); יעקב גרינברג (החזית הדתית המאוחדת); יחיאל דוברבני (מפא"י); יזהר הררי (המפלגה הפרוגרסיבית); יונה כסה (מפא"י); אליעזר ליבנה (מפא"י); יעקב מרידור (תנועת החרות); יזהר סמילנסקי (מפא"י); יעקב ריפתין (מפ"ם). נעדרו: חברי הוועדה יצחק בן-אהרון (מפ"ם); אברהם גולדראט (החזית הדתית המאוחדת). מוזמנים: משה שרת, שר החוץ; אפרים עברון, מזכיר שר החוץ.

2 בבית דין שהקימו בעלות הברית בנירנברג ב-1946 העמידו לדין את ראשי המשטר הנאצי. ב-30.9.1946 נדונו 12 מהם למוות, 2 למאסר עולם, 5 למאסר ממושך, 2 זוכו – דר' שאכט ופ' פון-פאפן. בית הדין שפט אח"כ פושעים נאצים בדרגים נמוכים יותר.

לפועל, לא מפני שאנו עם ששואף דם ונקם אלא שזה בנפש הצדק העולמי ולמען מניעת רצח עמים לעתיד לבוא.

ללא כל קשר עם מסמך זה, היגשנו אתמול לארבע המעצמות – ארה"ב, אנגליה, צרפת ובריה"מ – מיסמך רחב-מידות, איגרת על תביעת השילומים למדינת ישראל.³ בעניין זה ברצוני למסור היום אחרי הצהרים הודעה בכנסת, וברצוני למסור לוועדה במידה מסויימת משהו יותר קצר, אבל משהו יותר מפורט, כי בעניין השילומים והנהל אני יכול למסור פה יותר מאשר בכנסת. את תוכן המסמך אמסור בכנסת במלואו ופה רק בקיצור.

באמצע ינואר הגשנו נֹטָה לארבע מעצמות אלה, ובנוטה זו דנו על עניין החזרת רכוש ועניין הפיצויים לפרטים. בנוטה זו טיפלנו באותם עניינים שלגביהם ישנם חוקים המופעלים במידה זו או אחרת בגרמניה המערבית, ונושאי חוקים אלה הן תביעות של אישים פרטיים, נזקים שנגרמו לאישים, חבלות שנגרמו לאנשים, ישיבתם במאסר, רכוש שנגזל ולא הוחזר, תביעות אחרות שיש להם וכו'. או לא באנו בדרישות חדשות, אלא בדרישה של שילומים לגבי עניינים ידועים. היו שם שני עניינים עיקריים שדרשנו להיבדקו אלה את הממשלה המרכזית ולא את הממשלות של ה"לַנְדֶר"⁴ והסתייגנו מהעברת סמכויות הביצוע בעניינים אלה לשלטונות הגרמניים לפני שיובטח ביצוע הדבר ויובטח הנהל הדרוש.

באותה איגרת אמרנו כי כל הדברים האלה אינם ממצים את החשבון שבינינו ובין גרמניה ואנחנו שומרים לעצמנו את הזכות להגיש איגרת נוספת, שתדון בבעיית השילומים. יש הבדל בין "restoration" ובין "indemnity" ובין דברים אחרים. לדבר הראשון קראנו "פיצויים" ולדבר השני "שילומים". ישנה בעיה של שילומים של גרמניה לעם היהודי, ואנחנו בעניין זה עומדים להגיש תביעה מיוחדת באיגרת נוספת. אנחנו הבחנו בין סילוק חשבונות אישיים ובין סילוק חשבון קולקטיבי-היסטורי שיש לנו עם גרמניה. את האיגרת השנייה היגשנו אתמול. אנחנו כיוונו את הגשתה לשלב זה של תכונה לוועידת הארבעה. באיגרת זו איננו מדגישים את ועידת הארבעה ואיננו תולים את הגשת האיגרת והטיפול בה בוועידת הארבעה, אלא מגישים אותה כתביעה החלטית. נניח שהמעצמות ברוב חסדן יחליטו לשחרר את גרמניה מכל פיצוי; אנחנו אומרים שעדיין לנו זה מגיע; איננו מסתמכים על חלוקה קיימת שהיא. אם הם ימצאו לנחוצו להכניס אותנו בתוך החשבון, זה עניינם; על זה יכול להיות משא-ומתן. אנחנו איננו מנסחים כך את התביעה. אם כי בגוף האיגרת איננו תולים זאת בוועידת הארבעה השיקול שלנו היה שאף על פי שאיגרת כזאת, או העברת תביעה כזאת כל שעה שעתה, בכל זאת אם הכוונה לא להשמיע זעקה מהלב – ורק להוסיף

3 האיגרת (אנגלית), שהוגשה ב-16.1.1951, מובאת בתלחמ"י 6, עמ' 163-169.
4 Länder – הארצות המרכיבות את גרמניה הפדרלית (המערבית).

מסמך לספרות הגדולה והעשירה שישנה ולנקות את מצפוננו – אם הכוונה להתאמן להשיג משהו, ישנה שאלה של מועד נכון, ישנה שאלה מתי שאלת גרמניה במצב של תרדמה ושל קיפאון, ומתי היא במצב של ערות וטיפול פעיל. השיקול היה שמוטב להגיש איגרת זו בשלב שעניין גרמניה ממילא עומד על הפרק, כל שכן שמציעים דבר זה כדבר שאי-אפשר להסיר אותו מסדר-היום ומתוך התעלמות לסיים את התהליך של החזרת גרמניה למשפחת העמים, אשר מתנהל במלוא הקצב. ועידת הארבעה מטרתה לגמור חשבון זה ולחסל את מה שנשאר ממשטר הכיבוש שלאחר המלחמה, וזו השעה בשבילנו להשמיע תביעתנו. יש בזה משום עיכוב הקפאה; לזה אנחנו כיוונו את הדבר.

ברור כי התביעה אינה רק שאלה של הגשת איגרת. ישנה שאלה של מאמץ, שאלה של לחץ רב, ואנחנו נכנסים על-ידי כך לפרשה של פעולה בשתי הבירות העיקריות הנוגעות בדבר, בראש וראשונה בווינגטון, גם בלונדון וגם בפריס וגם כלפי הרוסים, אבל אנחנו יודעים שהסיכויים להגיע לאיזה דבר מאוד בלתי-שווים בין שתי מעצמות המערב ובין רוסיה בעניין זה. על כל פנים, מבחינת דעת הקהל המרחק רחוק כמזרח ממערב. באמריקה, אנגליה וצרפת פתחנו במערכה לגייס את העיתונות ואת דעת הקהל, בראש ובראשונה את דעת הקהל היהודית, בשבילנו. כל זה לא קיים בבריה"מ, שם דעת הקהל היהודית אינה באה לביטוי, אין אפשרות של השפעה על העיתונות – העיתונות [שם] זה חלק ממכונת השלטון, שם הכל מרוכז במשא-ומתן עם השלטון, בהגשת איגרות ותו לא – בעוד שכאן יש מגע לפעולה רחבה והשפעה ציבורית. זהו חלק מן ההשוואות בין העולם הפתוח ובין העולם הסגור. אינני רוצה להרחיב את הדיבור בנושא זה. הוא ידוע היטב.

יש בדעתנו ללוות הגשת האיגרת בפעולה זו, והמוסדות שלנו עומדים בקשר עם ארגונים מתאימים באמריקה ובאנגליה.

עוד הערה. התביעה הזאת מופנית אל המעצמות הגדולות ואינה מופנית לגרמניה. אנחנו איננו מבטיחים שום דבר תמורת דבר זה, איננו מבטיחים שאם זה ייעשה, נמחל ונקשור קשרים. אנחנו אומרים שזה מגיע – לתוכן האיגרת עוד אעבור. הניסיון הוא להפעיל את מעצמות המערב, קודם כל להשיג מהן את ההודיה בצידקת תביעה זו כדי שיכניסו זאת לתוכניותיהן. סיכויי הדבר הזה מאוד לא ברורים ואני רוצה לומר זאת מראש – לא אומר זאת בכנסת, כדי לא להחליש את התביעה – קשה מאוד להיות אופטימי בעניין זה. אנחנו סבורים שיש לעשות את המאמץ המקסימלי כדי להביא את הדבר למימוש. יחד עם זאת, דעתנו היא שלא יהיה כישלון אם לא נשיג את התביעה, אבל יהיה זה כישלון אילמלא הגשנו את התביעה – ישנו כישלון אם לא מגישים את הדברים, אבל אין כישלון אם לא משיגים את מימוש הדברים שהוגשו, אם כי גם המימוש הוא דבר חשוב.

אקרא את האיגרת כולה בכנסת, וזה יהיה הפרסום הראשון שלה. יכולתי למסור את האיגרת לפרסום ולנאום נאום בכנסת; נדמה לי, שמוטב שהמסמך יישמע לראשונה בכנסת. לא אוכל לקרוא אותו כאן כי התרגום העברי אינו כאן איתי. באיגרת אנו עושים חשבון עם גרמניה ומרעננים את זיכרון העולם; לא מניחים שהעולם זוכר את הכל - אפשר לכתוב על זה ספר שלם ואנחנו עושים זאת במסגרת של 5-6 עמודים - אבל חשבנו שהדבר היעיל ביותר יהיה שנדובב את שופטי נירנברג, ואנו מצטיינים צייטטה די ארוכה מפסק-הדין של נירנברג שנתקבל על דעת ארבע המעצמות - מה המשפט מצא, מה עוללה גרמניה לעם היהודי - זו צייטטה מאוד מפורטת וגם מאוד לא נעימה, כי שם יש פרטים לגבי אופן הטיפול באנשים, נשים וילדים.

אנחנו נותנים דבר זה ואומרים, כי לפי אומדנה זעירה הנזק שנגרם לעם היהודי באירופה - ברכוש, כמוכן - נאמד בשישה מיליארד דולר. זו אומדנה שנעשתה על-ידי המכון למחקר של הקונגרס היהודי העולמי. אין ספק ברצינות עבודת מחקר זו, ולא היה טעם להתחיל הכל מחדש (י. כסה: אני חושב שזה יותר) - הם בעלי לב יהודי לא פחות ממך, ולא היו מעוניינים למַעַט. הם בקיאים בדברים וצירפו סיפורה לסיפורה והגיעו לסך-הכל של 6 מיליארד דולר. אנחנו אומרים, שבשום פיצויים חומריים לא תוכל להיות כפרה על החטא. לא תוכל להיות כפרה על העיניים ולא תוכל להיות כפרה על המוות. לא יכולה להיות כפרה על הרס ערכי התרבות. אבל לא ייתכן שהעם הגרמני יוסיף ליהנות מהגולה, בעוד ששיקום הקורבנות, אלה שניצלו בעוד מועד, או נותרו בחיים לאחר השואה, ייפול למעמסה על אותו העם היהודי. הם חייבים בשיקום. אנחנו אומרים שהרוב של הקורבנות מצא מקלט כאן, ולכן הפיצויים מגיעים בראש ובראשונה לישראל.

שנית: המדינה שלנו יחידה בעולם הרשאית לתבוע בשם העם היהודי. אל תחפשו פה פירוש משפטי מובהק ומוחלט, כי זו אינה הסתמכות על מושגים המקובלים בעולם. אנחנו מהווים תופעה מיוחדת יוצאת דופן: יש לנו משפט משלנו ומושגים משפטיים משלנו. אנחנו אומרים שיש עם יהודי. הנזק נגרם לעם היהודי. הסיבה ששישה מיליון מתו היתה השתייכותם לעם היהודי. כאשר נתכנסו האומות עטורות הניצחון לדון על פיצויים ולקבל אותם, נאבקנו כעם יהודי ולא היה גואל. עכשיו המצב נשתנה. עכשיו ישנה מדינה, המדינה היתה קיימת גם מקודם - היא נלחמה, בניה ובנותיה נלחמו, היא תמיד ראתה את עצמה אחראית לעם היהודי, אנשיה קיימו אחריות זו בגופם ובנפשם, היא התובעת ותובעת למטרה זו.

אנחנו עושים חשבון, שיחד עם אלה שעוד יבואו תקלוט מדינת ישראל חצי מיליון קורבנות, פליטים יהודים מארצות שהנאצים שלט בהן והרס את החיים היהודיים. אנחנו מגישים תביעה למיליארד וחצי דולר. אומדים את הנזק שנגרם לעם היהודי בשישה מיליארד דולר - אנחנו דורשים שילומים בסך מיליארד וחצי דולר

על יסוד הביטוס הזה, שהם חייבים בהוצאות השיקום.

ברצוני עוד להוסיף: מנסרת דעה שבוטאה גם בעיתונות שלנו – אחד העיתונים כבר קיבל מברק כזה מפתב שלו בחוץ-לארץ, והצלחנו למנוע פרסום מברק זה לעת-עתה – אין בזה צנזורה ואין החנקת ביטוי חופשי – כי ראינו בזה נזק רב. ישנם כתבים בחוץ-לארץ שמטלגרפים מאמרים ראשיים, מביעים דעות שלהם, ואחד העיתונים מפרסם בצורת רפורטז'ה טלגרפית מאמרים שלמים. מישהו בלונדון או בניו-יורק חולק על דעה, הוא מביע דעה משלו, הוא מטלגרף מאמר ראשי בצורת טלגרמה – אם הוא כותב מאמר וחותר את שמו יש לו הרשות לכך, כל אחד יודע שיש לו דעה כזאת; אבל אם הוא מלביש זאת בצורת טלגרמה מניו-יורק, חושבים שניו-יורק חושבת כך – ולא היה ולא נברא.

ישנה דעה שלא נגיע לתכלית בעניין זה אם לא נתקשר עם גרמניה על-ידי ממשלת בון ושאחרים לא יעשו זאת בשבילנו. אין לממשלת ישראל לעת עתה מסמרות לקבוע בעניין זה, היא לא התקשרה עם ממשלת בון ואינה מתקשרת עם ממשלת בון. מה יהיה בהמשך הזמן איננו יודעים, אבל אנחנו סבורים שכאשר אנחנו לראשונה מוסרים איגרת למעצמות, עלינו למצות את כל ההשפעה שיכולה להיות לצעד הזה במובן של לחץ על המעצמות, ואיננו צריכים להקל את המלאכה עליהן על-ידי פנייה ישירה, או איזו הודעה שהיא שרוצים לפנות באופן ישיר לממשלת בון, או שאנחנו רואים את העניין של משא-ומתן בינינו ובין ממשלת בון וזה לא עניין שיש עליו איזה מסמרות. העיתונאי החשוב ששלח טלגרמה זו הודרו לומר: אומנם ממשלת ישראל הגישה איגרת למעצמות הגדולות, אבל ידוע לציבור בארץ, וגם אני חושב, שבלי פנייה לגרמנים לא יצא שום דבר. העיתון הבין שלא צריך עכשיו לפרסם מברק כזה והצלחנו לשכנע אותו לחכות כמה שבועות.

יתכן שנצטרך לשבת על מדוכה זו – עוד לא הגיעה שעתה. אנחנו צריכים קודם כל למצות את האפקט המקסימלי שיכול להיות לאיגרת זו במובן של פנייה לממשלות אלו, והבטחה שדבר זה יידון בוועידת הארבעה, כאשר היא תתכנס. לפי ידיעות אחרונות משתפרים כאילו הסיכויים לקיום ועידת ארבעת המיניסטרים. זו תהיה המערכה הגדולה לקראת ועידה זו ואנחנו צריכים כמיטב יכולתנו לגייס את ההשפעה והלחץ.

מ. בגין: אני מציע להפריד בדיון בין שאלת שחרור הפושעים הנאציים ובין שאלת הפיצויים. אני מבקש להקדיש דיון קצר בשאלה הראשונה ואז נעבור לדון בשאלת הפיצויים ושאלת האיגרת של הממשלה.

הי"ר מ. ארגוב: אני מציע לקיים דיון משותף. בסוף אנו יכולים לקבל שתי החלטות נפרדות.

פ. ברנשטיין: בקשר עם הפנייה הזאת והאיגרת שנשלחה על-ידי הממשלה מתעוררות כמה שאלות. השאלה הראשונה היא מדוע זה בא עכשיו, ואני הבנתי מדברי שר החוץ כי זה בא עכשיו משום שארבעה הגדולים ישבו עכשיו על מדוכה זו. ישנה דעה שדבר זה היה צריך לבוא מוקדם יותר, אבל אינני יודע אם זה נכון. השאלה השנייה היא ביחס לסכום. אם לפי אומדנה של אנשים שטיפלו בזה ההפסד בנזק וברכוש נאמד בשישה מיליארד דולר, מתעוררת השאלה מדוע אנתנו דורשים רק מיליארד וחצי.

מ. שרת - שר החוץ: אמרתי מדוע. אפשר לחלוק על הסכום, אבל אמרתי שזה חישוב של הוצאות שיקום של חצי מיליון איש.

פ. ברנשטיין: נשאלת השאלה למי מגיע יתר 4.5 מיליארד דולר. זה בכל זאת מגיע למישהו. כתשובה לכך אני מבין שישנו עכשיו איזה סטנדרד של סכום זה של מיליארד וחצי - המילווה [מפעל ה"בונדס"] נקבע בסכום של מיליארד וחצי, הממשלה דורשת פיזיים בסכום של מיליארד וחצי דולר...

מ. שרת - שר החוץ: המילווה איננו מיליארד וחצי דולר. תוכנית מלון המלך דוד⁵ כוללת 4-5 סעיפים. הממשלה אף פעם לא אמרה שהמילווה צריך להשיג מיליארד וחצי. את זאת אמרו האופוזיציות.

פ. ברנשטיין: התביעות האלה מתחלקות לשלושה סוגים: ישנה תביעה של אנשים פרטיים, ישנה תביעה על רכוש של גופים יהודיים ציבוריים, של קהילות וכו', וישנה תביעה על רכוש שאין לו יורשים. כשאלה נוספת ברצוני לשאול כאן איך נכנסת הסוכנות היהודית לעניין זה? גם מר נחום גולדמן גיהל שיחות בעניין זה. והשאלה העיקרית: אנתנו תובעים סכום מסויים. אני מסכים שאם לא נקבל את כל הסכום, או אפילו לא חלק גדול, זה עוד לא כישלון, אבל אני יוצא מתוך הנחה שמהו בוודאי נקבל. אני במובן זה אופטימי. נשאלת השאלה כיצד יועבר הסכום הזה אלינו? אם אינני טועה, היתה התנגדות אצל האמריקנים לכל תביעות ממין זה עד עכשיו, כי אמרו מראש שיצטרכו לשלם זאת בדולרים. למעשה יצא שאפשר להעביר את הסכומים האלה רק בצורה של סחורות גרמניות, ובמידה שנקנה סחורות אלו, או נקבל אותן, יש בזה עידוד לתעשייה הגרמנית. כאן מתעוררת השאלה של

5 בראשית ספט' 1950 התכנסה במלון "המלך דוד" בי-ם, בומון ממשלת ישראל, ועידה של למעלה ממאה אישים יהודים מארה"ב, בריטניה ודרא"פ, כדי לדון בגיוס הון למימון המשכת העלייה וקליטת העולים במסגרת מילווה העצמאות (מפעל האיגרות). בנאומיהם בוועידה אמרו רה"מ ב"ג ושר האוצר קפלן, כי בשלוש השנים הבאות תיוזקק ישראל ל-1.5 מיליארד דולר.

מסחר עם גרמניה. אינני נוגע בשאלה אם בשלב יותר מוקדם או יותר מאוחר נצטרך לפנות באופן ישיר לממשלה הגרמנית, ושאלה זו בוודאי תתעורר. שר החוץ אולי יזכור, שכאשר הייתי חבר בממשלה הזמנית נחלתי מפלה גמורה בממשלה בזה שתבעתי לסחור עם גרמניה, כי רציתי למצוא דרך, כבר אז, להחזיר משהו מהנזקים האלה בהעברת סחורות. שאלה זו עומדת עתה בחריפות לא קטנה, ביחוד מפני שמסחר זה למעשה כבר קיים. חברת הנמל בתל-אביב קונה מכונות בדיסלדורף, שאומנם באות דרך אנטוורפן באריזה בלגית, אבל זה לא משנה את העובדה. ייתכן ששאלתי אינה צריכה להיות מופנית למשרד החוץ, אלא לממשלה: מה יחסה לכל הקומפלקס הזה של קבלת סחורות מגרמניה?

מ. בגין: אני אתחיל בעניין פושעי המלחמה. אני מצטער שסוף הפסוק של האיגרת הוא הבעת צער. חבר הכנסת אריה בן-אליעזר, בהעלותו בעיה זו בפני הכנסת,⁶ הציע הצעה קונקרטיה שהממשלה תדרוש את הסגרתם של אותם פושעי המלחמה אשר השתתפו בהשמדת יהודים. אני יודע שלפי הסכם של המעצמות הגדולות בתקופת מלחמת-העולם השנייה, נקבע שפושעי המלחמה הגרמניים יישפטו בארצות שבהן הם ביצעו את פשעיהם, ועל כן אני מוסר לעצמי דין-וחשבון שהצד המשפטי הפורמלי איננו מוחלט. הוא מיוחד במינו, והצד המשפטי הפורמלי אינו גורם יחיד שיכול לקבוע. מאידך גיסא אין ספק, לדעתי, שיש גם יסוד משפטי לדרישה זו. הנאצים השמידו את היהודים בהרבה ארצות ולא במדינה אחת, כלומר מתוך ביצוע הפשע אי-אפשר לקבוע אותו על-ידי גבולות של מדינה מסויימת - הם ביצעו פשעים באירופה, ואפשר לומר שביצעו פשעים בחלקים גדולים של העולם על-ידי הסתה להפליית גזעיות שהיו גם באמריקה. לאחר שנופל עניין זה של גבולות מסויימים יש יסוד לדרישה משפטית, ואותה מדינה שקשורה קשר בליינתק עם הקורבנות זכאית לדרוש שבגבולותיה ישרתו אותם האנשים שכלפי אחיהם, אזרחי אותה מדינה, ביצעו את הפשעים.

אשר לשחרור פושעים וחנינה, ישנו תקדים בעניין זה כמקרה של פלקנהאוזן,⁷ אשר שוחרר על-ידי בית-דין בשטח הכיבוש האמריקני ללא תנאי, וכעבור חצי שנה, כתוצאה מדרישה של ממשלת בלגיה, הוא הוסגר לממשלת בלגיה והועמד שנית לדין

6 ר' דיון בכנסת בשחרור פושעי מלחמה נאציים ב-7.3.1951 (דברי הכנסת 8, 1297-1298). לדברי ח"כ בן-אליעזר שם, "כ-90% מכל הנאצים שהועמדו למשפט כפושעי מלחמה, דינם הומתק [...] על הממשלה לדרוש משלטונות הכיבוש את הסגרתם של פושעי מלחמה נגד העם העברי כדי להעמידם לדין בפני בית דין ישראלי עליון".

7 גנרל אלכסנדר פון פלקנהאוזן (1878-1966). מושל צבאי של בלגיה 1940-1944. התנגד לחיוב יהודים לשאת תלאי זהוב. נחשד ע"י הגסטפו בקשר עם מתנגדי המשטר ונכלא במחנה דכאו עד תום המלחמה. אח"כ הוסגר לבלגיה ונידון שם ל-12 שנות מאסר על הוצאה להורג של בני ערובה וגירוש 25,000 יהודים בלגים, אך נהון בגין הגנתו על הבלגים בפני הס"ס.

וגם הוצא פסק דין נגדו. כלומר, גם אנחנו זכאים לדרוש לא רק מבחינה מוסרית אלא גם מבחינה משפטית, שגם אותם האנשים שזוכו על-ידי בית הדין לדנאציפיקציה, או על-ידי בתי הדין בשטחי הכיבוש, יוסגרו למדינת ישראל ויועמדו כאן לדין. אם תתקבל דרישה זו, זו שאלה אחרת. אני חייב לצטט כאן את דבריו של שר החוץ, שישנן תביעות שהכישלון ביחס אליהן הוא באי-הגשתן ולא באי-השגת המבוקש בהן. כלל זה נוגע קודם כל לתביעה שעליה אני מדבר. אינני סבור, שמדינת ישראל וממשלת ישראל יכולות, נוכח השתוללות של שחרור נאצים, להסתפק בהבעת צער, אלא צריכה לסכם איגרת כזאת בדרישה קונקרטית שאם הם אינם רוצים לטפל בהם, יסגירו אותם למדינת ישראל, יועמדו לדין ובית המשפט ישפוט. אני מציע לוועדה לקבל החלטה בנידון זה ולהעבירה לממשלה. גם ביחס לנושא הראשון והנושא השני אני רוצה להביע צער על שגם בעניינים כאלה הממשלה לא מצאה לנחוץ להתייעץ עם ועדה זו. בסופו של דבר, זה לא עניין שכלפיו ישנן מגמות מפלגתיות. זה עניין חמור הנוגע ללבו של כל יהודי, והיה טוב לו לפני שליחת שתי האיגרות היתה מתקיימת ישיבת הוועדה לענייני חוץ וביטחון, ושר החוץ היה שומע את המלצות הוועדה. זה לא קרה (מ. שרת) – שר החוץ: הוועדה ידעה שנגיש איגרת כזאת. (הדבר התפרסם) – זה צריך להיות מושכל ראשון, שלפחות בעניין כזה יהיה דיון מוקדם ולא דיון לאחר המעשה. אולם קרה מה שקרה.

לא הבינותי יפה, ואם אני טועה אבקש את שר החוץ לתקן אותי, אם הדרישה לפיצויים נוגעת לכל מה שעוללו לנו הגרמנים, או לשדידת רכוש. מנקודת מבט שלי זה הברדל עקרוני. אנחנו נחטא חטא חמור אם נדרוש איזה שהם שילומים בכסף על מה שעוללו לנו הנאצים (מ. שרת) – שר החוץ: לא רק שאיננו דורשים, אלא אומרים שעל זה לא ייתכנו פיצויים) – הדרישה יכולה להיות אחת: להחזיר את הרכוש המטריאלי שנשדד על-ידי הנאצים. חשבון חיי אדם הוא לגמרי אחר, ואין שילומים לחשבון אדם. אם הדרישה היא להחזרת הרכוש הנשדד, אני חייב להביע את תמהוני הרב על שאנו דורשים רק מיליארד וחצי בזמן שהנוק נאמד בשישה מיליארד. לאחר שמדברים על שישה מיליון שהושמדו, יש פה טעם לפגם. לדעתי זה מישגה חמור שנדרוש כי גרמניה תשקם קורבנות במדינת ישראל, ושאונו אומרים מה נעשה בכסף המגיע לנו עבור הרכוש היהודי שנשדד. אם אלה שילומים לרכוש שנשדד, האם דרושה הסברה נוספת כדי להצדיק דרישה זו? הצדקה הומניטרית שנשקם את הקורבנות? אם אומדים את הרכוש שנשדד בשישה מיליארד, צריך לדרוש שישה מיליארד. מה שנעשה בכסף זה ענייננו (הי"ר מ. ארגוב: אני הבינותי ששישה המיליארד כוללים תביעות של אנשים שנשאו בחיים והולכות ומשתלמות, ובנקודה זו אתה טועה) – אפשר היה להכליל את הדרישות גם של יהודים וגם של גופים ציבוריים, שהזכיר כאן חבר הכנסת ברנשטיין, וגם דרישה קולקטיבית

לתשלום מלא עבור הרכוש שנשדד. ואשר לחישובים ולחשבונות, זו פְּנֵה אחרת. הרושם העלול להתקבל הוא שקודם-כל אנו מקטינים את האומדנה הגדולה, שאינני יודע אם היא מופרזת. ללא כל ספק שרכוש זה נאמד במיליארדים של דולרים. אנחנו מציגים דרישה המצלצלת כדרישה גדולה, ומייד אחרי זה, כדי להיות בטוחים שנקבל חלק, אנחנו מסתפקים רק בחלק של סכום זה המגיע לנו על-פי הצדק והיושר. והו רושם לא טוב. אם עושים רושם כזה, ההנחה יכולה להיות שהסכום של מיליארד וחצי הוא מופרז, ולא יהיה טוב אם ניצור רושם שבעניין זה יש עמידה על המקת. אנחנו צריכים לדרוש את התשלומים לרכוש שנשדד בלי תוספת הסברה מה ייעשה בכסף זה במדינת ישראל. אני מבקש שהוועדה תדון בבקשה זו להמליץ בפני הממשלה לתקן את המעוות, ושדרישתנו לגרמנים צריכה להיות שישלמו את כל הנזקים שנגרמו.

י. ריפתין: לא הוסבר לי מדוע המחאה בקשר עם שחרור הפושעים הנאציים הוגשה פה ולא בווינגטון. יש לי רושם, שמחאה שם יש לה יותר משקל פוליטי, אבל זה פרט קטן. לא ברור לי מדוע נוסח המחאה לא הוגש לכל המעצמות הנוגעות בדבר. ההגדרה של שר החוץ בעניין זה היא הגדרה בלתי-מדוייקת. זה לא חלק של טריטוריה אמריקנית. שם ממשלת ארה"ב פועלת בתור שליח על יסוד הסכם בין המעצמות, ומבחינה זו אני חושב שנוסח המחאה צריך היה להמציא אותו לכל מעצמות הכיבוש. לא ברור לי מדוע שר החוץ אינו חושב למסור בעניין זה הודעה בכנסת, בעיקר מאחר שמוסרים הודעה אחת בכנסת בעניין הפיזויים, ומדוע לא למסור הודעה בעניין שחרור הפושעים הנאציים? (הי"ר מ. ארגוב: עניין הפושעים הנאציים הועבר לדיון בוועדה) – אם שר החוץ מוסר הודעה בעניין הפיזויים ולא בעניין הפושעים, זה לא טוב ולא נכון. אנחנו צריכים לראות את השחרור הזה של הפושעים הנאציים כדבר בלתי-חוקי, כדבר העומד בניגוד לחוק הבינלאומי ובניגוד להחלטות של משפט גירנברג. שר החוץ סיפר שיש בעניין זה ציטטה. אני חושב שזוהו התכוונתי כאשר אמרתי שצריך להגיש את המחאה לא רק לממשלת ארה"ב, אלא גם לממשלות אנגליה, צרפת ובריה"מ, ובוה ההבדל העיקרי בין הבעת צער ובין ערעור. אם היה דבר בינינו ובין ארה"ב מבחינה פורמלית, יכולים להביע צער כאילו יש לממשלת ארה"ב זכויות סוברניות בשטח זה, אנחנו צריכים להכריז ששחרור זה הוא בלתי חוקי ולפנות לשלטונות הכיבוש בקשר לזה בערעור ובדרישה לשינוי.

ברצוני להציע במסגרת ועדה זו עוד הצעה [הצעה ב' בדברי ריפתין, עמ' 126]. גם בשאלת הפיזויים לא ברורה לי כל כך הפרוצדורה הנקוטה על-ידי משרד החוץ לגבי המעצמות. לא נראה בעיני ההבדל הנהוג בפרוצדורה לגבי מעצמות הכיבוש. אינני מדבר על הצד המטריאלי אלא על הצד הפרוצדורלי. ישנו סטטוס מסויים של מעצמות כיבוש וצריך לעשות דברים אלה לפי נוסחה אחת (מ. שרת – שר החוץ:

אמרתי שהאיגרת נמסרה לארבע המעצמות) – אני התרשמתי כך מדברי שר החוץ. היה שם משפט אחד שאינני זוכר אותו, כאילו לא נמסרה לארבע המעצמות באותה צורה. בהודמנות זו הייתי מבקש אינפורמציה בשאלה שנוגעת לגרמניה. הכנסת קיבלה בשעתו החלטה שהועברה לכל הפרלמנטים.⁸ האם היו תגובות להחלטה זו? בעניין ממשלת בון יש לי רק בקשה צנועה: שר החוץ אמר שבתזכיר שהוגש עכשיו אין רמז למשא-ומתן ישיר. להיפך, ישנה תביעה ישירה למעצמות. הייתי מבקש התחייבות מצד שר החוץ שלא תהיה שום החלטה בעניין משא-ומתן עם ממשלת בון בלי בירור מוקדם בוועדה זו.

י. דובדבני: כאשר אנחנו קוראים את הפסוק "זכור את אשר עשה לך עמלק", הרי עד להופעת הנאצים רבים לא הרגישו שום מוחשיות בפסוק זה. בציבוריות שלנו יותר מדי ממהרים להשלים עם גרמניה. אם כי אינני מזלזל במחאות, אני יודע שלגבי הגויים אין בזה אולי ערך כל כך גדול, אבל יש ערך למחאות כדי שיישמע קולנו ומצפוננו. הרצון הזה להשלים עם גרמניה, מתוך נימוקים אחרים, ובייחוד לאור מצוקתנו, יכול מהר מאוד לקרום עור וגידים.

ברצוני להציג כאן שאלה פרוצדורלית. אני התרשמתי מדברי שר החוץ שהמחאה בעניין שחרור הפושעים הנאציים הופנתה רק לשגריר האמריקני [בתל אביב]. קראתי באחד העיתונים כי בבריה"מ שוחררו 119 פושעים אוסטריים, וזה נעשה על-ידי השלטונות הסובייטים. אני חושב שגם על כך צריך למחות, כי הם לא חדלו להיות פושעים. ממשלת ישראל צריכה להגיב על שחרורו של כל פושע נאצי. זהו חשבון ארוך שנוגע לכל יהודי וגם ליהודי בריה"מ. צריך לעשות זאת באמצעות שידורים ב"קול ישראל", שידעו שישנו כוח בעם ישראל שאינו שוכח את החטא הזה.

אני מתפלא על שכאן מזכירים רק את ממשלת בון. האם לא היה רכוש יהודי במזרח-גרמניה, שנשדד? האם שם לא נרצחו יהודים? מדוע אנו משלימים עם מזרח-גרמניה? עלינו לפנות לממשלות בשני החלקים של גרמניה. עוד לא גמרנו את החשבון עם גרמניה המזרחית וגם ממשלה זו אחראית. יושבים בה לא מעט אנשים, שבצורה זו או אחרת שיתפו פעולה עם הגרמנים בהשמדת יהודים. בציבוריות מתקבל הרושם, שהכל מכון למערב-גרמניה, כי שם יש סיכויים לקבל כסף, ומהמזרח

8 ר' דיון בזיונה של גרמניה ב-10.1.1951 (דברי הכנסת 8, עמ' 743-747). בסעיף ג' וד' של החלטות הכנסת בנושא זה נאמר: "הכנסת פונה לכל אומות העולם, ובראש וראשונה לאותן האומות שהיו קורבן לפשעי גרמניה בדור זה, לקיים את התחייבותיהן כלפי האנושות והעם היהודי, לבצע דמוביליזאציה מוחלטת של גרמניה, להעניש את פושעי המלחמה הנאציים ולמנוע נשק וכלי משחית אחרים מבני האומה הגרמנית, בין במערב ובין במזרח. הכרתנו העמוקה היא, שנשק זה עלול לחזור ולסכן את שלום העולם בעתיד כבעבר. הכנסת מחליטה להעביר קריאה זו לארגון האומות המאוחדות ולבת-הנבחרים של עמי העולם".

יודעים למפרע שאי-אפשר לקבל כסף.

העובדה שממשלת ישראל לא גילתה אינציאטיבה להגיש תביעת פיצויים בשם כל האורגניזציות היהודיות, מחלישה את עמדתנו. אין ביטחון שיחד איתנו לא יופיעו ארגונים אחרים, שיתבעו פיצויים קולקטיביים (מ. שרת - שר החוץ: השגרירות שלנו עומרת בקשרים עם חוגים יהודיים על מנת להשיג את הסכמתם לתביעה שלנו, וממילא אין לדבר על מתחרים) - ישנן גם חברות פרטיות וגם אנשים שונים, שעושים בשטח זה עסקים, לא תמיד טהורים. ייתכן שזה לא נוגע למשרד החוץ, אבל על הממשלה להבטיח ביקורת ציבורית ומניעת כל ניצול לרעה על-ידי חברות או בנקים או גורמים אחרים.

י. הררי: ביחס לשחרור פושעים נאציים - בשעה שהשלטונות האמריקנים חננו את הפושעים הנאציים האלה, העלו השלטונות האמריקנים, בדרום-אמריקה, לגרדום שבעה כושים על אונס צעירה לבנה. זה רק מראה שהתורות הגזעיות לא נחלשו. אם חננו את הפושעים הנאציים האלה, אין ספק שהיה צריך לחון את שבעת הכושים על עבירה אחת כזאת. דבר זה קרה בעולם הפתוח, ואם כי אני מעדיף את העולם הפתוח על העולם הסגור, עובדה זו מראה שהמושגים של העולם הפתוח עוד רחוקים מאפשרות להודות איתו.

ביחס לאפשרות לדון את אלה שכבר זוכו, אין צורך להביא דוגמה מבלגיה. בגרמניה עצמה זוכו פושעים נאציים על ידי בתי-הדין האמריקניים, והועמדו שוב למשפט בפני בתי-הדין לדנאציפיקציה וקיבלו פסק דין. לדעתי לא זו הבעיה. הדרישה המובעת כאן היא דרישה לשם דרישה, ולא על מנת שיקיימו אותה. אני איני מאמין בזה. אני חושב שאין כל תכלית, ולא יהיה לנו כל סיפוק מזה שנפנה בדרישה כזאת. זה רק לשם דמונסטרטיביות, ואינני רואה מה התועלת בדמונסטרציה כזאת. לדעתי, כמה שנמעט לטפל בזה בתור מדינה, ייטב לנו.

לאור העובדה הזאת אני בא לשאלת הפיצויים. זוהי שאלה עדינה ונתונה לשיקולים שונים. אינני חושב שעלינו לוותר כאן. לדעתי, גם אלה שנשללה מהם חופשתם במשך 6-7 שנים, גם להם מגיעים פיצויים. שמענו כאן את השיקולים של שר החוץ מדוע הממשלה פנתה למעצמות הגדולות ואינה חושבת לפנות לממשלות. הבעיה העיקרית העומדת בפנינו היא פשוטה מאוד, ולפי פתרון הבעיה הזאת נחליט איך לנהוג: האם נכיר בממשלה הגרמנית במוקדם או במאוחר, או שאנו מתכוונים בדור זה, לפחות 30-40 שנה, לא להכיר בממשלה הגרמנית? אני בעד זה שלא נכיר. אם נהיה בדעה שלא נכיר בתור עם ובתור מדינה בגרמניה, או לא יכולים לתבוע פיצויים ולא צריכה להיות כל גישה ולא צריכה להיות דרישה לשילומים, או תגמולים, או איך שלא נקרא לזה. אני חושב שלאחר ההתפתחויות האחרונות מסביב

לגרמניה, ובגרמניה גופה, קביעת משרד חוץ והקמת הצבא, לא ירחק הזמן שגרמניה תדרוש להיות חברה באו"ם. אנו אז נקום ונדבר נגד, ואני מניח שנעשה זאת, ואז הממשלה הגרמנית תבוא ותאמר שאינה מבינה את ההתנגדות, מאחר שהם שילמו פיצויים כפי שנדרש. לכך לא תהיה תשובה בפינו.

לדעתי צריך, ראשית כל, להחליט. אם נכיר במוקדם או במאוחר בממשלה הגרמנית בעוד 4-5 שנים ללא דרישת פיצויים, אז מוטב להכיר עכשיו עם דרישה לפיצויים, אם כי אני אינני בעד זה. אם לא נכיר בגרמניה יהיו גם נזקים רבים אחרים - קווים אויריים, קשרי מסחר ויחסים אחרים - אבל עלינו להיות מוכנים להפסדים אלה במשך תקופה ארוכה. אם סבורים שאנחנו עומדים להכיר בגרמניה, מוטב לעשות זאת בהקדם יותר ולבוא במשא-ומתן ישיר עם ממשלת בון, כי המעצמות הגדולות ודאי יחייבו את גרמניה לבוא איתנו במשא-ומתן ולבוא להסכם על הסכום. אכן הבוחן בפני הממשלה הוא: מה יהיה יחסנו בתקופה הקרובה לגרמניה, כי אם הם יצליחו להיכנס לאו"ם יהיו יחסים מוזרים מאוד. אני בדעה שאנחנו לא צריכים להכיר, ולאחר שעשינו צעד זה למדינות המערב והמזרח, אם הם יגידו שעלינו לפנות באופן ישיר לגרמניה, עלינו להתנגד לזה או אם הוועדה סבורה אחרת צריך להמשיך בצעדים וללכת בדעה צלולה לקראת משא-ומתן עם הממשלה הגרמנית.

ב. אידלסון: לי נדמה שבשבילנו כל תביעה הנוגעת לגרמניה יש לה די והותר ערך מוסרי מאשר חומרי, ודבר זה מצא ביטוי נכון בהודעה של הממשלה - שממשלת ישראל ועם ישראל אינם תובעים פיצוי עבור הקורבנות, כי כאן אין כל פיצוי. אבל כאשר מדברים על פיצויים יש להדגיש שהכוונה לרכוש שהיה ליהודים בגרמניה, וגרמניה אינה רשאית ליהנות אפילו מפרוטה אחת. אם אומדים את הנזק שנגרם בשישה מיליארד דולר, אינני יודעת אם התביעה למיליארד וחצי מוצדקת. גרמניה אינה צריכה ליהנות מכל סכום של כסף הרשום לזכותו של איזה יהודי גם אם הוא נשאר בחיים.

ביחס לפושעים הנאציים - אני מוותרת על התענוג שנדרוש את הסגרתם למדינת ישראל ונעמיד אותם כאן למשפט. אבל עלינו לראות את הסיבות לשחרורם של פושעים נאציים אלה. בשני חלקי גרמניה משתדלים לרכוש את אהדתם של הגרמנים כדי שיילחמו אחר-כך יחד, וכדי שיהיה להם שותף במלחמה. אני תמימת דעה עם חבר הכנסת דובדבני, שהתביעה לפיצויים היתה צריכה להיות מופנית גם לגרמניה המזרחית.

א. ליבנה: אינני רואה כל קשר בין התביעה לפיצויים ובין התביעה להסגרת הפושעים. כאשר היהודים גורשו מספרד מותר היה להם להוציא את הרכוש, ואפילו זהב ואבנים טובות, ואסור היה לנגוע בהם בדרכם מעבר לים, ומי שנגע עמד למשפט בפני בית דין המדינה. זה היה בימי הביניים, אבל אנחנו התקדמנו מאז. כמו שיהודי

ספרד שמרו את החרם בליבם במשך 400 שנה, כך יש בליבנו הרגשת חרם לגבי הנאצים, ואני מפקפק אם נוכל לסלוח להם בין אם נקבל פיצויים ובין אם לא. אל נהיה יותר עילאים מהנביאים שאמרו: "הרצחת וגם ירשת?" (מ. שרת: אתה מצטט את האיגרת) – תביעת הירושה היא זכות מוחלטת ואין לזה קשר ליחסנו לשלטונות הגרמניים. כאשר תבענו לפני 17 שנה הצלת רכוש מגרמניה, תבענו זאת מידי ממשלה נאצית מובהקת. הממשלות שהן עכשיו בגרמניה אולי אינן נאציות, אולי לגבי חבר הכנסת ריפתין הממשלה במזרח-גרמניה אינה נאצית, אולי לגבי אחרים הממשלה במערב-גרמניה אינה נאצית, אבל ב-1936 היתה ממשלה נאצית וניהלנו אתה משא-ומתן על הצלת רכוש יהודי מגרמניה. חוץ מהמפלגה של חבר הכנסת בגין איש לא מחה על כך, ואינני בטוח אם הוא היה מוחה על כך לו עמד אז בראש המפלגה. ממשלת ישראל עשתה דבר נכון מבחינה מוסרית ועניינית, וקודם-כל, מחוץ לחשבון בינינו ובין אומות העולם, יש עניין בינינו ובין יהודים – אנחנו יורשי העם יהודי בכל מקום שהוא חי.

אני שבע רצון שחברי הוועדה גילו יחס נכון לגבי הפושעים הנאציים. בעניין זה נתגלתה אחדות בין חברי הכנסת בגין, ריפתין וחברת הכנסת בבה אידלסון. חבר הכנסת בגין תבע זאת גם בוועידת "חרות" בנתניה. אני גם כן מצטרף להצעתו של חבר הכנסת ריפתין (הצעה 2).

כמו כן נכונה התביעה העקרונית של כמה חברי כנסת, שהתביעה תהיה מופנית לכל שלטונות גרמניה, גם במזרח וגם במערב, וכל מי שנהנה מרכוש יהודי גרמניה. אין צורך להבדיל כאן. אם יביאו למשא-ומתן או יהיה משא-ומתן עם כולם. אם לא יהיה משא-ומתן לא יביאו למשא-ומתן עם אף אחד. לגבי תביעת הרכוש אין הבדל בין העולם הפתוח ובין העולם הסגור. מבחינה עקרונית זו כל העולם פתוח, איננו יכולים לדעת מה יתקבל.

אני חושב שאנחנו צריכים למחות על שחרור פושעים נאציים האשמים בשמד של יהודים, אם הם משוחררים על-ידי האמריקנים ואם על-ידי הרוסים, או אפילו על-ידי בלגיה או על-ידי צ'כוסלובקיה. כאן לא צריכה להיות שום הפליה. זו צריכה להיות עמדה עקרונית. אין כל ספק שהזכות למשרד החוץ לפעול ולהגיש איגרות בלי להתיעץ קודם עם הוועדה לענייני חוץ, אבל מוטב היה במקרה זה שחברי הוועדה לענייני חוץ יראו את האיגרת, וייתכן שהערותיהם לא היו מחוסרות תועלת.

ת. בן-אשר: לי נדמה שזה גילוי דרוך של מדיניות עצמאית דווקא עכשיו להגיש את האיגרות. במידה שהעולם עלול להתרשם, הרי בעיקר צד אחד עלול להתרשם, כי רוסיה יותר מחוסנת מהתרשמויות. זהו דבר חשוב וטוב שלא עשו זאת עד עכשיו, ואם יש משקל לדבר זה, זה בזמן פגישות ולקראת ועידת הארבעה. ברצוני לשאול

האם יש סיכוי להיבנות בנקודה זו על יסוד הניגודים בין המעצמות, כאשר צד אחד אינו חושב להכיר דה-יורה – זה לא איכפת לו – וצדדים אחרים רגישים לדעת הקהל, ועניין נירנברג הוא בכל זאת דקירה לחלק המערבי. אולי בתהליך זה נוכל להיבנות מניגודי המעצמות ולהשיג עמדה עקרונית.

האם פירוש האיגרת שהוגשה הוא שישנו ויתור עקרוני על 4.5 מיליארד דולר, או שזו תביעה אקטואלית כרגע לשיקום הפליטים, או האם הדבר אינו מפורש באיגרת? האם אפשר להכניס בנאום של שר החוץ נוסחה גמישה, שאין זה ויתור על חשבון או סילוק החשבון הסופי במשא-ומתן עם גרמניה? אני נוטה לחשוב שהיתה נוסחה גמישה, שאינה אומרת שזה סוף פסוק. אינני יודע אם יצא משהו מזה, אבל אז נשאר חשבון, ואינני יודע מה יהיה עם גרמניה בעוד עשר שנים במצב זה שאיננו מבוסס. לפי מה ששמעתי יש לנו חשבונות מיוחדים עם פושעים מסויימים – ישנו פרנק⁹ שהחריב את גטו ורשה – האם באיגרת בעניין פושעי המלחמה הוכנסה ביוגרפיה אישית של פושעים אלה?

מ. שרת – שר החוץ: ישנן הערות ביוגרפיות של אחד או שניים, לפי החומר של מקלוי.

י. כסה: הפנייה עכשיו לארבע המעצמות היא בעתה משתי בחינות הקשורות בהתפתחות המדינית הבינלאומית. אם הפגישה של ארבעת שרי החוץ תסתיים ללא הסכם, תשתחרר גרמניה המערבית יותר ועצמאותה תוגבר. ואם לא יובטח עניין הפיצויים לפני השינויים במצבה של גרמניה, לא תחזור הזדמנות זו. אם פגישת שרי החוץ תיגמר בהסכם, גם אז יש להבטיח את תשלום הפיצויים תוך כדי הסידורים שייעשו מצידם עם גרמניה.

לחבר הכנסת בגין ברצוני לומר, כי כולנו מסכימים שאין פיצוי לקורבנותינו. נקמתנו היחידה בגרמניה היא תקומת מדינת ישראל. היטלר רצה להשמיד את העם היהודי וגם את היישוב היהודי בארץ (מ. שרת: גם זה ישנו באיגרת) – רצה ולא הצליח וזו נקמתנו ההיסטורית. ואין שימוש יותר יעיל בפיצויים מאשר לבניין המדינה ולקליטת העולים פליטי חרבו של היטלר. ישנם גופים יהודיים שונים התובעים פיצויים, וטוב שאנו מייחדים תביעה מסויימת ובסכום מסויים בשם הפליטים שעלו לארץ לחזון וביסוס המדינה. וטוב שממשלת ישראל אינה באה בתביעה מקסימלית של 7-8 מיליארד, כי אם בתביעה של מיליארד וחצי מטעם

9 הנס פרנק (1900-1946). משפטן ומדינאי נאצי. באוקטובר 1939 התמנה למושל כללי של שטחי פולין הכבושים שלא סופחו לרייך, ומילא תפקיד מרכזי, אם כי הססני, במימוש המדיניות הנאצית האכזרית. בשל הססנותו ניטלו ממנו הסמכויות בתחומי גזע ומשטרה. בית הדין הצבאי הבי"ל בנירנברג דן אותו למוות והוא נתלה.

מדינת ישראל, כי ישנן עוד תביעות ולו היתה הממשלה מגישה תביעה על כל הפיצויים היו עונים לה שיש עוד גופים יהודיים שפנו בתביעות – ומי אפוא מוסמך להופיע בשם כולם? – והיו נותנים בידי המעצמות אפשרות להתחמק מהתביעה. טוב אפוא שממשלת ישראל פנתה בשם האזרחים שלה, נפגעי הנאצים היושבים כבר בארץ. ביחס לתביעה שימסרו לנו את הפושעים, לא הייתי רוצה שנציג תביעה כזאת כדי שנקבל תשובה שלילית, דווקא מפני שהיו מדינות שתבעו וקיבלו. מבחינה פורמלית אפשר לסרב לדרישתנו, ובוזה ניתן להם אפשרות נוחה לסרב. אינני רוצה סטירת לחי – שהנה דרשנו ולא קיבלנו. טוב שלא יצאנו בתביעה כזאת, כי תביעה שלנו צריכה להיות בתחום הפרופורציה הנכונה של כוחנו. אין פגיעה בכבוד העם היהודי ובמדינת ישראל כשאומרים שגרמניה תשלם חלק מהנזקים. לו יכולנו לתבוע שישה מיליארד דולר בכוח, ולא על-ידי המעצמות, היה זה בסדר גמור, ואם אין לנו הכוח הפיסי, האם משום כך עלינו לוותר – מתוך איזו תפיסה משונה על כבוד מדומה – על תביעת הפיצויים מגרמניה?

חבר הכנסת ריפתין טען נגד שר החוץ מדוע לא הגיש את מחאתנו נגד שחרור הפושעים הנאציים גם ליתר שלוש המעצמות, דבר שהיה מתקבל, לדעתו, כערעור על התנהגות ארה"ב. בפני מי נערער? הכוונה שנערער בפני בריה"מ, וכי בריה"מ לא שיחררה פושעים נאציים? אנו לא פנינו בשעתו לבריה"מ במחאה נגד זה אולי מטעמים מוצדקים, אולם אין אנו יכולים לקבל את דעתו של חבר הכנסת ריפתין לערער בפני בריה"מ על כך שאמריקה משחררת פושעים נאציים. היינו צריכים אולי לפנות באותה מחאה לבריה"מ. אני יודע שיענו לנו כי בריה"מ לא שיחררה פושעים נאציים, ונצטרך להתווכח על עובדות. ארה"ב שיחררה פושעים נאציים והיא לא תכחיש עובדה זו. על כן הגיוני שאנו פונים אליה במחאה על מעשה שעשתה ארה"ב.

היור"מ. ארגוב: האם עניין הפושעים הנאציים לא יכול להופיע בפורום של א"ם על יסוד האשמה יורידית, בהסתמך על החוק נגד השמדת עמים שנתקבל באו"ם?

מ. שרת – שר החוץ: הויכוח השטרע על שטח רחב מאוד. אני מעוניין מאוד לברר כמה נקודות יסודיות, אבל השעה מאוחרת ואינני יודע אם אוכל לעמוד על כל הצעה שנשמעה בפרטי הדברים, אם כי הייתי שמח לעשות זאת.

יש להבחין הבחנה גמורה בין היקף העניינים שנדונו באיגרת הראשונה ובין היקף העניינים שנדונו באיגרת השנייה. זה לא סתם לנוחות העניין שהיגשנו, או מפני ריבוי החומר. יש כאן הבדל מהותי, ואינני מדבר על הבחנה בין האיגרות, כי אם הבחנה בין עניינים, מפני שחברים אחדים, נדמה לי, קצת דנו על שני הדברים בערבוביה בלי להבחין.

ישנה שאלה של תביעות פרטיות. זה יכול להיות מפני שאדם היה במחנה ריכוז ומגיעים לו פיצויים בעד כל יום שישב שם; זה יכול להיות מפני שרכושו הוחרם ועכשיו הוא תובע אותו; יכול להיות שלא הוחרם הרכוש אלא הוא רוצה למכור אותו ולהשקיע את הכסף פה ולא שם; יכול להיות מפני שקיבל חבלה בגופו או הפיקדונות שלו בבנק הוחרמו; זה יכול להיות גם רכוש של קהילות - זו מערכת אחת ולגבי מערכה זו ישנם חוקים המספקים במידה זו או אחרת ומופעלים במידה זו או אחרת. ישנה תחיקה וישנה פעולה מינהלית.

שנית, בשטח זה כבר באים גופים יהודיים, באים המון אישים יהודיים, חברה ששמה "אירס"ו", גם הסוכנות היהודית וגם ה"ג'וינט", הקונגרס היהודי העולמי וגופים אחרים. אין זאת אומרת, שאין למדינה מה לומר בדברים אלה. היא רשאית לבוא בתביעות שיוכנסו תיקונים ושיפורים. שנית, היא פה מופיעה כמייצגת אינטרס של אזרחיה כפרטים, אינה יכולה להופיע בשם המון פרטים בעולם, כי אנשים אלה יאמרו: "מי שמך?" ישנם אזרחי אמריקה שאינם רוצים כי מדינת ישראל תופיע כמייצגת אותם. זה יכול להיות גם אזרח גרמני שיושב בגרמניה ויש לו דין ודברים, ואינו רוצה שמדינת ישראל תיכנס לענייניו. כל התיימרות מצד מדינת ישראל לפלוש לעניין לא לה, מוכרחה לעורר התחרות של מוסדות וערעורים של פרטים והחלשת מעמדה.

שלא כן בשטח השני. בשטח השני אין אח למדינת ישראל. במידה שישנה שאלה של תביעה קיבוצית-טוטלית-כוללת בשם העם היהודי, אין מתחרה למדינת ישראל. קודם-כל, אין שום מקום ריכוז כזה בעולם של אחריות יהודית, ויש צורך בהכנסת אורח מוסרית-מדינית שזה הגוף שרשאי לתבוע. אין מדינה שיכולה להגיש תביעה, שיכולה להשתמש בצניורות דיפלומטיים ויכולה להוות לחץ ידוע. האיגרת השנייה מטפלת אך ורק בשאלה השנייה ולא בשאלה הראשונה. את השאלות הנוגעות בשאלה הראשונה אפשר היה לעורר בוועדה כאשר גם האיגרת ההיא הוגשה ב-16 בינואר. כבר חודשיים עברו מאז. אינני מתנגד שיהיה בירור השאלות מה זה "אירס"ו", מה מעמד המדינה בשאלה זו, מה הקשר בין המדינה ובין הסוכנות, מה הושג ומה לא. אצטרך להזמין יועצים שאיתם אפשר יהיה לברר שאלות אלו.

אין צורך בבירור כזה בשאלה שעליה תימסר הודעה בכנסת. זה שני בירורים שונים בשני מישורים שונים. לכן לא אדבר על השאלה הראשונה אלא על השנייה. גישתנו לשאלה השנייה נובעת משתי נקודות מוצא ולא מאחת. נקודת מוצא אחת היא מוסרית, נקודת המוצא השנייה היא תכליתית. אם לבקר אותנו יש לבקר אותנו על צמידות זו, אבל אני מודיע כי זו היתה גישתנו, בהחלט מוסרית אבל לא רק מוסרית, גם תכליתית. בהחלט תכליתית, אבל לא רק תכליתית - גם מוסרית. העניין שבילנו לא רק זכותנו וחובתנו להשמיע תביעה, לזרוק אותה לחלל העולם -

שישמע הקול ויהיה הד לצידוק עצמנו וזוהי יהיה רשום בהיסטוריה לזכותנו, אחת היא מה יהיה. אינני מזלזל בזה, ותראו בנוסח האיגרת שהיה מאמץ להבליט זאת. בנוסח האיגרת, שזה מאמץ מקובץ של כמה אנשים, היה מאמץ להביא לביטוי את היסוד המוסרי. לא רק זו היתה הכוונה. הכוונה היתה להשיג מזה עד כמה שאפשר יותר.

מבחינה ראשונה, אמרתי, זו תביעה החלטית, אינה מותנה בשום דבר; אינה מיוצגת כמותנה בשום דבר; אינה מיוצגת כמותנה באופן החלטי וללא קשר עם כל מיני התפתחויות שקדמו או יהיו אחריה, אבל כיוון שנקודת מוצאנו היתה גם תכליתית, לכן נתלוו עוד שיקולים יסודיים מאוד: נתלווה השיקול לגבי הסכום; אפשר להניח – אני חוזר על דברי, ואני שמח שחבר הכנסת בגין מקבל את הניסוח שישנן תביעות שלגביהן הכישלון שיכול להיות הוא באי-הצגתן, אבל לא באי-השגת המבוקש בהן – אם הכוונה היא להשיג משהו, יש כל ההבדל שבעולם בין תביעה שיש סיכוי כלשהו לשכנע את דעת הקהל במציאותה, ובין תביעה המוכרחה להישמע כפנטסטית, וזו שאלה של חוש. אחר-כך ישנה גם שאלה של ביסוס. אם אתה משמיע תביעה, שמדינת ישראל דורשת שישה מיליארד דולר מגרמניה, או רק תביעה של מיליארד וחצי דולר, איש לא יאמר שתביעה של מיליארד וחצי דולר בשביל מדינת ישראל זו תביעה הלוקה בצניעות יתרה. זה סכום מאוד מכובד. על אופן התשלום עוד אדבר.

אם בכלל ידונו על זה, אני מתאר לעצמי שיאמרו: מה זה מיליארד וחצי? אנחנו אומרים, שמיליארד וחצי דולר זה שווי היצוא של גרמניה המערבית בשנת 1950. אפשר לומר: "זו רק שנה אחת". אפשר לומר: "אתם רוצים שגרמניה תיתן לכם שנה שלמה של יצוא? הלא שנה שלמה היא מתקיימת מזה". ישנו הדבר הזה. עוד יש שיקול לגבי הסכום. חברת הכנסת אידלסון אמרה בנשימה אחת שני דברים שמבחינה ידועה סותרים אחד את השני, וזה לא-דווקא בהיגיון פשוט. היא אמרה שצריך לדרוש את כל הסכום של שישה מיליארד דולר, יחד עם זאת היתה מאוד רגישה לשאלת התיאום בינינו ובין מוסדות אחרים, שלא יבואו כמתחרים וכו'. זו הזמנת ההתחרות אם אנחנו דורשים את הכל, כי זה כולל מה שמגיע לפרטים ומה שארגונים מנסים להשיג. אם זה שיקום – זה כולל את שיקומם של אלה שנוסעים לאמריקה. ישנם הרבה חיכוכים עם המוסד יו.אס.א.י.¹⁰ אנחנו מתגוששים איתם בכל מיני דברים, גם במגבית. הם יכולים להביא חשבון, וגם הביאו חשבון, שהם מטפלים בתביעות שונות – מה זאת אומרת אנחנו תובעים זאת? מה המסקנה מזה? שצריך היה קודם לעשות קונגרס של

10 לא זוהה.

הארגונים היהודיים, להגיע איתם להסכם להופיע בשמם – איך אנחנו יכולים להופיע בשמם? זה מחליש את עמדת מדינת ישראל אם המדינה מופיעה בשם ארגונים כאלה. שנית, אני רוצה לומר לכם מהניסיון: להגיע להסכם עם ארגונים יהודיים מראש, זה כקריעת ים סוף וזמן בלי סוף. הדרך היא לפעול ולדרוש עזרה ותמיכה, אבל שלא יהיה צד להתנגדות והתחרות, ואז מראש זה קובע הגבלות. גם מבחינה זו אי-אפשר היה לתבוע את הסכום כולו.

שלישית, אילו היתה זו רק תביעה מוסרית, אז חבל שחיכינו עד עכשיו. יכול להיות שחבל גם מבחינה מעשית, אז היה שיקול כזה – אפשר לטעון כך – או צריך היה לעשות זאת למחרת הכרזת המדינה, אחת מה המצב הבינלאומי בעולם. ייתכן שגם מבחינה מעשית מוטב היה להקדים. השאלה היא אם יכול להיות שיקול מעשי או לא, אבל אם זה שיקול מוסרי או בכל שעה אפשר לעשות זאת. ישנה שאלה של כיוון השעה. יכול להיות שבזה טעינו, אבל נדמה היה שעכשיו, בשלב זה, לרגל ועידת הארבעה, זו השעה.

ולבסוף, לו זו היתה רק שאלה מוסרית, לא היתה שאלה ללוות זאת באיזו פעולה, באיזה מאמץ להכין מאמרים לעיתונות, להכין דעת קהל ולגייס כל מיני אנשים ללחץ זה. [אבל] אם רוצים להשיג זאת, צריכים לבוא בתביעה שתתקבל על דעת האנשים האלה ולחבר את שני הקצוות.

ברצוני לומר לחבר הכנסת ברנשטיין: זהו אל"ף-בי"ת שמדינה יכולה לשלם פיצויים רק בסחורות. בשבילי זה אל"ף-בי"ת לא רק במצב הקיים, אלא גם אם יש למדינה מלאי זהב. איך שילמה גרמניה פיצויים לבעלות-הברית אחרי מלחמת-העולם הראשונה? רק על-ידי יצוא. גם אם היא לא משלמת בסחורות, היא מוכרחה למכור סחורות כדי שיהיה לה כסף לתת. ולכן נאמר באיגרת, כי בלי ספק שחלק של הסכום יהיה משולם בסחורות. סחורות פירושו גם יבוא לישראל, פירושו גם מכירת סחורות אלה בשוק העולמי – על-ידי ישראל – כדי בזה לקבל או ולוטה או סחורות אחרות. אין מה לדבר שפירוש הדבר להיכנס לקשרי מסחר. לא ייתכן אחרת.

שנית, נכון מאוד, וזה אחד הדברים שנצטרך להתגבר עליהם וזו אחת הסיבות העקרוניות, לא רק המוסריות, שגם כיום, לגבי הכספים שגרמניה מודה שמגיעים ליהודים, ישנם קשיים בהעברת כספים אלה – כי מה נעשה במרקם גרמניים? אנחנו יכולים להעביר אותם רק על-ידי סחורות. שלטונות ארה"ב מתנגדים לזה. הם אומרים: במידה שהגרמנים מוכרים סחורות ומקבלים דולרים, הם מגיעים להם [לאמריקנים] כי הם שיקמו את גרמניה, ועל זה נצטרך להתגבר. זו אחת הסיבות שפנינו למעצמות, זו אחת הסיבות לאופטימיות הבלתי-מבוססת שלי בעניין זה. פה יש דין-ודברים בינינו ובין אמריקה ולא רק בינינו ובין גרמניה. להערתו של חבר הכנסת ברנשטיין והשאלות שעוררו חבר הכנסת הררי

ואחרים, ברצוני להקדיש דקות מספר לתיאור הרקע של השתלבות גרמניה במערכת הכוחות הבינלאומיים – כיצד דבר זה מתנהל למעשה ובפני איזה בעיות זה מעמיד אותנו. דבר זה כבר מתנהל ואנחנו כבר יושבים עם גרמנים ומתחככים בהם כתף בצד כתף. גרמניה שייכת לארגון המזון והחקלאות הבינלאומי, שאנחנו חברים בו ואנחנו מחשיבים את חברותנו בו. אנחנו התנגדנו לכניסתם, הצבענו נגד כניסתם, היינו במיעוט, הרוב קיבל אותם. הם נכנסו – אנחנו לא יצאנו. אנחנו יושבים ליד שולחן אחד. גרמניה חברה במועצת החיטה הבינלאומית שאנחנו שוב מחשיבים את חברותנו בה – זה דבר חשוב בשבילנו להשגת חיטה ולדאגה שלא יקפחו את מדינת ישראל ולא נצטרך לעשות מאמצים: דיברנו נגד קבלתה, הצבענו נגד, היינו במיעוט – היא נכנסה ואנחנו לא יצאנו.

גרמניה עכשיו מתדפקת על שערי שני מוסדות חשובים של או"ם דווקא מבחינה מוסרית: המועצה הכלכלית והסוציאלית. ישראל אינה חברה במועצה המרכזית, אבל היא חברה בתת-מועצה חשובה מאוד – במועצה הסוציאלית של מועצה זו – וראינו ברכה רבה בכניסתנו למועצה זו, כי יש מה ללמוד שם. גרמניה שם מתדפקת ואין לי כל ספק שהיא תתקבל – אינני יודע אם דווקא למועצה זו, אבל לאחת הזרועות של ארגון זה – ואנחנו לא נצא. גרמניה יכולה להיכנס לכל מועצה שאנחנו נמצאים בה. היא מבקשת עכשיו רשות כניסה לאונסק"ו וזה מחייב רוב של שני שלישים. נדבר נגד ונצביע נגד. הלוואי ונצליח. אני חושש שיהיה רוב בעד זה ונשב עם גרמניה במוסד מאוד רוחני ונעלה לשיתוף פעולה בענייני השכלה ותרבות וחינוך במסגרת בינלאומית.

נוסף על זה יש המון ארגונים: ישנו איגוד סטודנטים בינלאומי, גם לשם גרמניה רוצה להיכנס – הסניף שלנו מנוי וגמור איתו לדבר נגד, לנהל תעמולה נגד ולהצביע נגד; מה בסופו של דבר יוצא? מקבלים את גרמניה. אנחנו יוצאים? לא. אנחנו רוצים לבודד את גרמניה ולא להתבודד – יוצא שבמקום בידוד אנחנו מבודדים את עצמנו. ישנם מקומות בהם אפשר לעשות זאת. חלק הנאום [שלי] בעצרת שהוקדש לגרמניה, אפשר לומר שזו היתה הפגנת התבודדות שלנו, כי זה היה קול יחיד ולפי ההד זה היה קול קורא במדבר.¹¹ אחר-כך ניגשו הנציג הצרפתי, הנציג היוגוסלבי, ועוד, ואמרו:

"יישר כוח" – אבל אף אחד מהם לא העז לפצות פה מעל דוכן העצרת. אין להירתע מדברים כאלה כאשר ישנה שאלה של מוסר בדברים שנוגעים לחייו של העם היהודי. היתה הבחנה בדיבור, אבל אם יש אינטרסים של מדינה ואינטרסים של שיתוף בינלאומי, בגלל זה שגרמניה נכנסה – שאנחנו נצא? זה דבר משונה מאוד.

ישנו עכשיו קונסול כללי של גרמניה בניו-יורק, כאשר הוא שולח איש אל הקונסול הכללי שלנו בשאלה: "אם אני אבקש רשות לבקר אותך, תקבע לי פגישה

11 ב-27.9.1950, בנאום שנשא מ"ש בויכוח הכללי של עצרת או"ם, בו קרא לקבלת סין הקומוניסטית לאו"ם, התנגד לקבלת גרמניה לארגון (ר' הנאום בנספח 3, עמ' 865).

או לא?“, הוא ענה: “לא, ואל תבקש“, אבל הסגל הקונסולרי מקבל אותו. ישנן מסיבות של הסגל הקונסולרי, ש[הקונסול ארתור] לוריא אינו מוכרח להשתתף מהן, אבל ישנן גם ישיבות עסקיות של הסגל הקונסולרי, בהן קובעים כללים ידועים – ישראל תוותר על מקומה בדבר זה? היא אינה יכולה לוותר. יש עניין שבא-כוח ישראל יביע דעתו על הצעה זו או אחרת – הוא לא יהיה שם? הוא מוכרח.

עוד דוגמה אחרת: הקונסול שלנו בציריך, טולקובסקי, זכה להיבחר לזקן הסגל הקונסולרי. היה זה בשבילנו דבר גדול, שבציריך הקונסול הישראלי נבחר להיות זקן הסגל, ושלחנו לו מברק ברכה; פירושו שלא רק שמעמד ישראל אינו בלתי-מכובד, אלא מעמדו האישי מכובד מאוד. כבודו זה כבוד המדינה. הוא הרים קרנה של המדינה, וזה יפה מאוד, אבל זקן הסגל אינו יכול להחרים מישהו מסגל זה. אם הקונסול הגרמני בציריך יש לו טענה, והוא רוצה שזקן הסגל יתבע עלבוננו, הוא אינו יכול שלא לקבל אותו כזקן הסגל. העובדה תהיה שאיש ישראלי שנושא משרה רמה מקבל את הקונסול הגרמני.

יכולים אנחנו להחזיק מעמד דור או שני דורות, למחוק מעל סדר-היום של דור זה, שחי את הדברים וראה את הוועה, אבל מה יהיה למעשה? למעשה אנחנו נתקלים בגרמניה על כל מידרך כף רגל, ולמעשה לא נחרים אותה. נהיה במסיבה איתם בכל מקום ומקום. באותו זמן החרם שלנו, הווטו המוסרי שלנו נגד כניסתם יאבד כל ערך שהוא, ואנחנו בעד ההתפשרות שלנו מאונס עם כניסתם זו לחברה שאנחנו שייכים לה, לא נקבל כלום, שום תמורה – חינם אין כסף הם ישיגו אותה. אם לקראת זה הולכים הדברים, לפחות כל עוד לא לגמרי מאוחר – והם רגישים לעניין זה – ניצור עליהם לחץ שידעו שאם הם רוצים להשיג התקדמות נוספת בסיום פרשה זו של השתלבות, הם מוכרחים לשלם, הם מוכרחים לפצות את העם היהודי, ומזה לעשות מנוף להשיג משהו, את זה לומר למעצמות, והגרמנים מעצמם יבינו דבר זה – וכך הם מבינים כל הופעה שלנו וכל תביעה שלנו.

חבר הכנסת ריפתין מבקש התחייבות, שלא תהיה החלטה על מגע ישיר עם ממשלת בון בלי דיון במוסדות הכנסת. התחייבות איני יכול לתת, אני צריך לשאול את הממשלה. ההתחייבות אינה שלי אלא של הממשלה. אשאל את הממשלה ואתן תשובה. עד לחשבון אני מוכן להבטיח, שעד כמה שהדבר תלוי בי ותהיה אפשרות, אתאמץ להביא את הדבר לפני כן לוועדה זו. יותר מזה אינני יכול לומר. אינני יודע איזה מסיבות תהיינה, אם יתברר שהם יעוררו דבר זה, הממשלה תאמר: יש לראות. הממשלה אינה יכולה להיות תפוסה על-ידי הבטחות כאלה, אלא יכולה לגרוס שזה במסגרת סמכות הביצוע. השאלה לא עומדת על הפרק, אם כי נשמעות דעות שלא יהיה מנוס מזה. אינני רוצה לכתוד זאת מהחברים. שמענו כאן דעה של חבר כנסת מכובד, מר ברנשטיין, בעניין זה.

לשאלתו של חבר הכנסת ריפתין לגבי הנוהל השונה במסירת האיגרות, אינני יודע מדוע לא אמר זאת באופן ברור. כוונת השאלה היתה – אני מנחש עכשיו – מדוע את שלוש האיגרות למעצמות המערב מסרנו בכירותיהן, ואת האיגרת לבריה"מ מסרנו לצירות בקריה. הסיבה היא מפני שיש קשר אוירי תדיר מאוד, יום יום, עם אמריקה, אנגליה וצרפת – ואין קשר כזה עם מוסקבה. ברור שאפשר לשלוח חודש לפני כן ולקבוע תאריך כזה. זה היה קשה. הקשר שלנו עם מוסקבה הוא אחת לחודש על-ידי בלדר מיוחד. אין לנו שום אפשרות אחרת. ביחס לקשר עם בירות העולם האחרות ישנן כל מיני אפשרויות, ישנם גם בלדרים, אבל ישנם סידורים בטוחים עם חברות הטיס. זו הסיבה האחת והיחידה. לפעמים מצליחים להתגבר על מכשול זה, לפעמים לא. לתאריך במקרה זה היה ערך חיובי. אי-אפשר היה לקבוע זאת מראש לאיזה חודש. תמיד יש מקום לשינויים עד השעה האחרונה. גם בטופס שהלך בדואר אוירי למקומות אלה, שלושה-ארבעה ימים לפני הגשתה ובערב הגשתה, טילגרפנו תוספות ושינויים, ולעשות זאת חודש לפני כן היה בלתי אפשרי.

הערות אחדות על עניין פושעי המלחמה. שתי הצעות שנשמעו כאן אני מקבל לתשומת-לב, לשיקול ולבירור. ההצעה מס' 2 של חבר הכנסת ריפתין, והצעתו של חבר הכנסת דובדבני של פנייה לבריה"מ במקביל לארה"ב בדבר שחרורים והמתקת דין לגבי פושעים נאציים באזור שלהם. צריך לבדוק את החומר העובדתי. חבר הכנסת ריפתין סבור שזה לא נכון. אינני יודע אם זה לא נכון מפני שכך מלמדים בסמינר תיאולוגי, או אם זה נכון באמת. לעומת זאת, איני יכול לקבל את הצעת סיעת "חרות", והצעה זו נשמעה גם בכנסת – לא הייתי באותה ישיבה – שאנחנו נדרוש את הסגרת הפושעים הנאציים לידינו, מאותו הטעם שהייתי מתנגד שנדרוש כל אותם ששת המיליארדים, כי זו תביעה פנטסטית. גם פה חל דבר זה. ישנו תמיד שיקול איזה דבר יכול להתקבל על הדעת. אם ישנה דרישה: "מי שהחלטתם לתלות, תתלו" זה דבר אחר; אם דורשים שיסגירו אותם ושנאנחו נתלה אותם – זה דבר אחר לגמרי, ולא חשבתי שיש יסוד מציאותי לתביעה זו.

מדוע לא תהיה הודעה בכנסת על דבר זה? מלכתחילה זו היתה הכוונה, אך לאחר שיקול נוסף באנו לידי דעה כי העניין של שילומים לפי אופיו ההיסטורי והתכליתי הוא כה חשוב, שאין צורך להוסיף עליו כל דבר אחר. זו לא שאלה של יום שיש לדבר בו על גרמניה. זו הודעה על עניין השילומים ותו לא. את הדבר הראשון מסרנו לפרסום לפני כן, ועל דבר זה מוסרים הודעה בכנסת (מ. בגין: האם שר החוץ ימסור תוכן של שתי האיגרות?) – אזכיר כי ביום 16 בינואר היגשנו איגרת בעניינים אלה ואלה, ואמרנו שאנו שומרים זכות לעורר שאלה זו. עכשיו עשינו זאת ואתמול היגשנו איגרת זו ואקרא את האיגרת. ייתכן שיהיו פסוקים אחדים פותחים ופסוקים אחדים מסיימים, אבל עיקר ההודעה יהיה קריאת האיגרת. הזכרת הדבר השני עלולה

לטשטש את הרושם של דבר זה בעולם. אני רוצה שהיום סוכנות טלגרפית תטלגרף דבר אחד. אם רוצים שתימסר הודעה בעניין השני ביום אחר, אני מסכים, אבל לא יחד עם זה. אולי זה באמת רעיון, אין רצון לכחד מהכנסת משהו. רצוי לעשות זאת בהודמנות אחרת.

הי"ר מ. ארגוב: בשאלת שחרורם של פושעים נאציים אנחנו צריכים פה להחליט אם הוועדה מביאה החלטה לכנסת, לא חשוב אם היום או ביום אחר, או שנסתפק בהודעה שימסור שר החוץ בהודמנות אחרת. דעתי היא שבעניין הפושעים הנאציים לא נכניס את עניין המזרח הפעם, כי זה גוגע לטשחי הכיבוש והכנסנו כבר מחאה נגד שחרור פושעים נאציים בהחלטה נגד זיון גרמניה [ר' לעיל הע' 8].

י. ריפתיין: אני מציע שני דברים:

- א) שהיום תוקרא גם איגרת המחאה בעניין שחרור הפושעים הנאציים.
- ב) שתתקבל החלטה שהממשלה לא תסתפק רק במחאה, אבל תדרוש ערעור על השחרורים בכל המוסדות המתאימים.

מ. שרת - שר החוץ: בעניין זה ישנה החלטה של הממשלה, כי היתה הצעה כזאת והיה שיקול כזה, והוחלט לא לקרוא את שתי האיגרות יחד.

הי"ר מ. ארגוב: ביחס להצעה מס' 2 של חבר הכנסת ריפתיין, אני מציע שנסתפק במה שנאמר כאן על-ידי שר החוץ, שזה יימסר לבירור ולשיקול דעתה של הממשלה. אני מציע שבעניין המחאה נגד שחרור פושעים נאציים נסכם ששר החוץ יביא לפני הכנסת בשבוע הבא את האיגרת של הממשלה שנמסרה בעניין זה.

מ. בגין: זה תלוי בתוכן ההודעה של הממשלה. אני מציע להצביע אם הכנסת תקבל את הודעת הממשלה לתשומת-לב, או שנוסיף עוד משהו.

י. ריפתיין: עלינו להחליט קודם אם הודעה זו גם כן תבוא היום או בהודמנות אחרת. אם מחליטים על הודמנות אחרת, זה לא מוכרח להיות מחר.

הי"ר מ. ארגוב: אני מעמיד להצבעה את ההצעה לבקש מאת הממשלה למסור היום הודעה בכנסת גם בעניין שחרור הפושעים הנאציים. ההצעה השנייה היא לעשות זאת בהודמנות קרובה אחרת.

הצבעה

בעד ההצעה להודיע היום בכנסת מחאה גם בעניין שחרור הפושעים הנאציים – 3 קולות
בעד ההצעה לעשות זאת בהזדמנות קרובה אחרת – הרוב
הוחלט שהודעת מחאה על שחרור פושעים נאציים תובא בהזדמנות אחרת.

היור' מ. ארגוב: עכשיו השאלה היא אם נסתפק בהודעת הממשלה בעניין זה או שהוועדה תביא החלטה משלה.

מ. בגין: בעיה זו עדיין עומדת על סדר-יומה של הוועדה.

מ. שרת – שר החוץ: אני מבין את ההצבעה שהיתה עכשיו לא רק כניגוד מצד הרוב שההודעה תימסר היום, אלא כמישאלה שתבוא הודעה בהזדמנות אחרת, ושזה יובא לפני כן לוועדה.

היור' מ. ארגוב: אנחנו צריכים להחליט בדבר ההצעה לדרוש שיסגירו לידינו את הפושעים הנאציים.

מ. בגין: ברצוני להציע הצעה בת שני סעיפים:

(א) ממשלת ישראל תדרוש משלטונות הכיבוש הגרמניים להסגיר לממשלת ישראל את פושעי המלחמה שהשתתפו בהשמדת יהודים למען העמדתם לדין.
(ב) פושעי המלחמה האלה יועמדו בפני בית דין עברי גם שלא בנוכחותם.

היור' מ. ארגוב: אני חושב שהסעיף השני אינו נוגע לעניין, ואני מציע שבשלב הנוכחי נוריד הצעה זו מסדר-היום. אני מעמיד להצבעה את הצעת חבר הכנסת בגין ואת ההצעה להוריד הצעה זו בשלב זה מסדר-היום.

הצבעה

בעד הצעת חבר הכנסה מ. בגין – 2 קולות

בעד ההצעה השנייה – רוב

הוחלט להוריד בשלב זה הצעה זו מסדר-היום.

מ. בגין: כאשר תימסר בעניין זה הודעה מטעם הממשלה, נביא הצעה זו בפני הכנסת.

היור' מ. ארגוב: עלינו להחליט על זה בוועדה לפני ההודעה של הממשלה. כל הצעה בעניינים אלה יש להחליט עליה קודם כל בוועדה לפני שמביאים אותה לכנסת.

י. ריפתיין: אני מציע שהממשלה תיפנה לכל הגורמים המדיניים, שמבחינה חוקית אפשר להסתייע בהם, כדי לערער על החלטות החנינה בפני כל המוסדות הבאים בחשבון. לדעתי ישנם שלושה מוסדות כאלה: (א) מוסדות של אר"ם; (ב) מוסדות שלטונות הכיבוש; (ג) בית הדין הבינלאומי. אני מציע שנחליט על זה שהממשלה תערער על השחרורים.

מ. שרת - שר החוץ: לפני שאוכל לחוות דעה מדינית על שאלה זו, אני צריך לברר את הרקע המשפטי, כי ערעור זה צעד משפטי. זאת לא אומרת, שיקבלו כל חוות דעת משפטיות. עלינו לברר קודם את הרקע המשפטי ולהגיע לשיקול דעת מדיני בעניין זה.

הי"ר מ. ארגוב: אני מציע לסכם, כי עוד נשוב לדון בהצעות אלה לאחר שמשדר החוץ יברר שאלה זו מבחינה משפטית ומדינית. אנו עוברים להחלטות בעניין הפיזיים.

מ. בגין: לדעתי, הכנסת אינה יכולה לעבור לסדר-היום אחרי הודעה כזאת, וצריך להיות דיון קצר בכנסת. אם שר החוץ אינו מתנגד לדיון קצר בכנסת יש לנו הצעות נוספות שיחזקו את התביעות.

הי"ר מ. ארגוב: יש כאן שאלה פרוצדורלית. אין התנגדות לדיון קצר בכנסת, אבל יש לברר זאת עם יושב-ראש הכנסת. אני מבין שכל סיעה תמסור הודעה קצרה ולא יותר. והכנסת תקבל לתשומת-לבה את הודעת הממשלה. אני רואה נזק בכך אם תובאנה להצבעה כמה הצעות נוספות.

י. ריפתיין: אני מוכרח להודות, שלא ברור לי מדוע שר החוץ צריך לקרוא את האיגרת בכנסת. אינני חושב שמכתב, שכבר נשלח לנוגעים בדבר, צריך לקרוא אותו בכנסת. אינני חולק על הסמכויות האקזקוטיביות של הממשלה בעניין זה, אבל אני מפקפק אם צריך לקרוא בכנסת דוקומנט שכבר נשלח. אנחנו לא יודעים מה יש שם, מה ההגדרות והניסוחים. ברור שאי-אפשר להתחייב מראש שלא יהיה ויכוח ולא תהיינה הצעות.

י. כסה: לדעתי, מבחינת העניין עצמו, ויכוח במקרה זה מוזק והוא עלול להחליש את התוקף המוסרי של תביעה זו, כי בויכוח ודאי תושמענה דעות שונות והצעות שונות, ששר החוץ יצטרך לענות עליהן. איגרת זו מכוונת כלפי חוץ, והבאת האיגרת לכנסת זו אינציאטיבה של הממשלה. אינני יודע אם צריך לעשות ויכוח סביב זה.

מ. שרת - שר החוץ: להצעתו של חבר הכנסת ריפתין - לפי אותו היגיון שהוא אומר שאין לקרוא באונוי הכנסת איגרת שכבר נמסרה, אפשר לטעון כי אין לדון ואין צורך למסור לכנסת הודעה על צעד שכבר נעשה. אין לשלול מהממשלה את הזכות ואין לערער על חובתה אם היא עושה צעד, ורואה אותו כחשוב, ומוסרת את הדבר לידיעת הכנסת. נניח ששר החוץ מופיע ומוסר, שאתמול נמסרה איגרת בנוסח זה, אני יכול לנאום את האיגרת. אני חושב שמוטב כי בתוך הנאום אמסור את נוסחה המדויק של האיגרת. אפתח בפסוקים אחדים, אחר-כך אקרא חלק מהאיגרת ואגמור בפסוקים מסיימים. אביא בחשבון הערות והצעות שנשמעו כאן. אם הכנסת רוצה אחר-כך ויכוח, אין לערער על זכותה. אם הויכוח יהיה מייד אחרי הנאום, יכולים להישמע בו דברי ביקורת. אז אחד משני אלה: או שהממשלה תהיה נאלצת לא לענות עליהם, ואם כן תענה זה עלול להזיק לנו; אם זה ייעשה בפעם אחרת, יש לזה פחות הד. שנית, דוקא משום שאני קורא איגרת, יהיה טבעי שאנשים יאמרו: פה ישנו מסמך חשוב, עלינו לעיין בו ואי-אפשר מייד להתווכח. שלישית, אינני יודע מה הנוהל ומה קבע וישוב-ראש הכנסת. אינני רואה צורך בויכוח. אינני רואה אפשרות להתנגד לויכוח. אבל אם ויכוח - לא מייד אחרי ההודעה, אלא מישהו יציע שיהיה בירור בשאלה זו והישוב-ראש יאמר שייקבע זמן לבירור.

א. ליבנה: אני רואה שתירה מוחלטת בין שני חלקי הצעתו של חבר הכנסת ריפתין, הוא רוצה דיון על הודעת הממשלה, ומצד שני מציע שהודעת הממשלה לא תוקרא. על מה יהיה הדיון? הייתי מבקש ששר החוץ יקרא את החלק הענייני של האיגרת וזה יהיה יסוד הויכוח. אינני חושב שטוב למנוע בירור. זו הפעם הראשונה שמדינת ישראל תובעת פיצויים מגרמניה. מצד שני, אי-אפשר מסיבות פרוצדורליות לעשות ויכוח זה, כי לפי הפרוצדורה המקובלת בוועדה זו אי-אפשר להקריא הצעות אלא אם עברו את הוועדה. סוכם שהיום יקרא שר החוץ את האיגרת, יביא אותה לתשומת-לב חברי הכנסת, יאפשר לחברי הכנסת לקרוא אותה, וישוב-ראש הוועדה וישוב ראש הכנסת יקבעו זמן מתאים לויכוח בזמן הקרוב ביותר.

מ. בגין: שר החוץ ודאי יזכור את דבריו בכנסת בנוגע לנוהל. נשמעה בכנסת הודעה מפי ראש הממשלה, והיתה הצעה לדחות את הדיון. אז קם שר החוץ ואמר שאין דבר כזה בשום פרלמנט, בכל פרלמנט. לאחר מסירת הודעה חשובה של הממשלה נכנסים מייד לדיון¹² (מ. שרת - שר החוץ: בהזדמנות זו נאמר שאין הממשלה מתנגדת שיהיה ויכוח מייד) - שר החוץ דיבר אז נגד יצירת תקדים בעניין זה. אני סובר שאפשר היה לוותר על דיון בכנסת בתנאי אחד: לו מראש היתה הודעת הממשלה

12 ר' דברי שה"ח בכנסת ב-8.11.1949 (דברי הכנסת 3, עמ' 15, 16)

באה לדיון בוועדה, ולו כל חברי הוועדה היו סומכים עליה. אבל ההודעה לא באה לדיון בפני הוועדה, והתברר תוך כדי הויכוח שיש כבר השגות על כמה וכמה נוסחאות או הצעות שנכללו באיגרת של הממשלה. אם אין דיון, ואין הצעה לדיון, יוצא שלמעשה הכנסת קיבלה לתשומת-לבה את הודעת הממשלה ואנחנו איננו מסכימים לנוסחאות שנכללו באיגרת גם לאחר ששמענו מה ששמענו. איננו יכולים להשלים עם הדעה שלא יהיה דיון. אני סובר שהדיון צריך להתקיים מייד, כי זו הודעה חשובה. אם אתם חושבים שמוטב לדחות, לא נתעקש, אבל אז הדיון צריך להיות מחר.

פ. ברנשטיין: אי-אפשר להתנגד לדיון. הצרה היא שנצטרך לחזור על נאומים שהיו כאן. הדיון יכול להתקיים מחר או אפילו בשבוע הבא, כי האיגרת כבר נשלחה. ברצוני להדגיש כי אם תבואנה הצעות יותר קיצוניות, זה יכול רק לחזק את האיגרת, כי אז יהיה רושם שהתביעה של הממשלה היתה צנועה וצריך למלא אחריה.

י. גרינברג: כאן ישנה שאלה של הצעות והצהרות. לדעתי לא צריך להיות ויכוח, כי אז הממשלה תצטרך להגן על הצעתה כנגד הצהרות קיצוניות וזה לא יהיה בריא לעניין. יתר על כן, יכולים להביא הצעות לכנסת רק אחרי שהוחלט עליהן כאן בוועדה.

ח. בן-אשר: היה לנו פעם תקדים בזמן המחאה בעניין יהודי עיראקי, ולמרות הניואנסים השונים בהצעות השונות זה חיזק את המחאה. אותו דבר היה בעניין ירושלים. ברור, שכל הצבעה בוויכוח זה צריכה להיות מעמד לאומי. אני חושב שאין מקום להתנגד, כי כל סיעה תקבל 10 דקות כדי להביע את עמדתה.

י. ריפתיין: ייתכן שויכוח כזה ייהפך לויכוח על היחס לבעיית גרמניה. זהו ויכוח די רציני. אינני מתנגד שהיום תוקרא הודעה והויכוח יהיה במועד מאוחר יותר, אם, כפי ששר החוץ אמר, גם במסמך וגם בדברי הלוואי לא יהיה שום דבר שיכול להתפרש כאפשרות של משא-ומתן ישיר עם ממשלת בון, כי זו הפרובלמה הפוליטית. תהיה זו רק מסירת הודעה ולא תהיה הצבעה. בינתיים תהיה ישיבה בעניין הפושעים הנאציים, ואולי נכרוך את הויכוח על שני הדברים יחד. בכנסת תהיה הודעה שיהיה ויכוח בעניין גרמניה, ויכול להיות שנצטרף את הויכוח הזה.

היו"ר מ. ארגוב: אני מסכם: היום תימסר הודעה בשם הממשלה בעניין האיגרת של דרישת פיצויים מגרמניה. יושב-ראש הכנסת יודיע שיהיה דיון בהודעה זו בשבוע הבא. אם לחברים יהיו הצעות, נדון עליהן בוועדה לפני שתובאנה לכנסת. בכל אופן, לפני הדיון בכנסת יתקיים דיון בוועדה.

תביעת פיצויים מגרמניה – הודעת שר החוץ

הי"ר נ. ניר-רפאלקס: רשות הדיבור לשר החוץ, למסירת הודעה.

שר החוץ מ. שרת: אדוני היושב-ראש. ב-16 בינואר 1951 הגישה ממשלת ישראל, באמצעות נציגיה המוסמכים, לממשלות ארה"ב, בריה"מ, הממלכה המאוחדת וצרפת, איגרת על פיצויים והחזרת רכוש שחייבת גרמניה ליהודים. באותה איגרת דובר על התשלום וההחזרות המגיעים ליהודים כפרטים, ואשר לדידם קיימים כבר בעיקרו של דבר חוקים מסויימים בחלקים שונים של גרמניה המערבית. יחד עם זה נאמר באיגרת כי סיפוק כל התביעות האישיות האלה אינו ממצה בשום פנים את החוב הכבד המוטל על העם הגרמני כלפי העם היהודי.

הממשלה הודיעה כי היא שומרת לעצמה את הזכות לעורר באיגרת מיוחדת שאלה החורגת ממסגרת החוקים הקיימים, הלא היא שאלת השילומים שחייבת גרמניה לעם היהודי בכללותו בעד גזל רכושם והחרמת נכסיהם של המוני יהודים ברחבי אירופה – אותם יהודים אשר הוכרעו לטבח ואשר אין כיום מי שיתבע אישית את החזרת רכושם או תשלום פיצויים בעד נזקיהם.

האיגרת השנייה הזאת הוגשה אתמול לארבע המעצמות הגדולות, ואותה אתכבד למסור לתשומת-לב הכנסת, ועם זה לידיעת הציבור הרחב בארץ ובהוץ-לארץ. המיסמך הזה משמיע באוזני המעצמות הגדולות, וקבל העולם כולו, תביעה שלא הוצגה עד כה על סדר-היום הבינלאומי. בו תובעת ממשלת ישראל להטיל על גרמניה שילומים בסך מיליארד וחצי דולר, שאינם אלא רבע מערך הרכוש השדוד. התביעה הזאת מוגשת מתוך הכרה כי העם הגרמני בכללותו אחראי להרג ולגזל שערך שלטונו הקודם בבית ישראל באירופה, וכי יש להטיל את האחריות הזאת על שתי חטיבותיו [המערבית והמזרחית].

את סכום השילומים תובעת ממשלת ישראל לעצמה, כי היא רואה את מדינת ישראל כנושאת זכויותיהם של המיליונים שנשחטו, וכזכאית ומצווה לתבוע את עלבונם, בהיותה ההתגלמות הממלכתית היחידה של העם, אשר עקב שייכותם אליו נגזרה עליהם כליה. תביעת השילומים מחושבת לפי הנטל שקיבלו על עצמם העם היושב בישראל, וקיבוצי היהודים בעולם כולו, בכלכלת שיקומם וקליטתם של חצי מיליון ניצולי השואה שהתיישבו או יתיישבו בארץ.

1 זב"ר הכנסת 8, עמ' 1320-1323.

תביעת העם היהודי נגד גרמניה היא ללא תקדים. אין זכר בדברי ימי עולם למעשה טבח ושווד בממדים כה עצומים, כאשר עולל העם הגרמני ליהודי אירופה. על-ידי מסע של השמדה שיטתית נמחו תוך שנים מעטות קהילות שלמות שעברן מונה יותר מאלף שנים. למעלה משישה מיליונים יהודים הומתו בעינויים, ברעב, בהרג וחנק המוני. רבים נשרפו ונקברו חיים. זקנים ונערים לא רוחמו. ילדים נגזלו מזרועות אימותיהם והוטלו לתוך הכבשנים. ישישים ניצודו והובלו למחנות המוות. בפולין, ובאזור הכיבוש של רוסיה בלבד, נספו למעלה מארבעה מיליונים יהודים. מגרמניה עצמה ומכל חלקי אירופה שבאו תחת שלטונה – מנורווגיה, מדנמרק, מהולנד, מבלגיה, מצרפת, מאיטליה, מיוון, מבולגריה, מיוגוסלביה, מרומניה, מהונגריה, מצ'כוסלובקיה ומאוסטריה – נשלחו רכבות מלאות יהודים מדי חודש בחודשו למרכזי ההשמדה. טבח זה הוא אחד הפרקים המחרידים ביותר בתולדות המין האנושי.

בעקבות הרצח בא השוד, אף הוא בהיקף עצום. לפי אומדן זהיר שדדו הנאצים בגרמניה ובארצות אחרות באירופה שנפלו תחת שלטונם רכוש יהודי של 6 מיליארדים דולר. בסכום זה כלולים הקנס הקיבוצי של מיליארד מרק שהוטל על יהודי גרמניה בעקבות הפרעות שאירגנה ממשלת אותה ארץ בנובמבר 1938, וכן הקנסות, ההחרמות ומסי האפליה האחרים שהוטלו על-ידי השלטונות הנאציים על יהודי גרמניה, ואשר לדידם קיבלה עליה ממשלת הקהילה הפדרלית הגרמנית את האחריות, בראותה את עצמה כרשות יורשת לרייך השלישי.

מסע ענק זה של רצח עם ושווד רכושו היה שיא תהליך הרדיפה והדיכוי שהתחיל ביום עלות הנאצים לשלטון בגרמניה. פסק-הדין של משפט נירנברג, שנערך על פושעי המלחמה הגרמנים העיקריים, הגדיר את המסע הזה כ"פרשת זוועה אנושית עקיבה ושיטתית שנערכה בממדים הגדולים ביותר". הקטעים המובאים להלן מתוך פסק-הדין ישמשו תיאור לתהליך רדיפת היהודים, החל מהקמת המשטר הנאצי ועד לסוף מלחמת-העולם השנייה.

וזו לשון פסק-הדין:

"עם תפיסת השלטון בידי הנאצים הוגברה רדיפת היהודים. נחקקו סידרה של חוקי הפליה, אשר הגבילו את המשרות והמקצועות המותרים ליהודים; הוטלו הגבלות על חייהם המשפחתיים ועל זכויותיהם האזרחיות. בסתיו 1938 הגיעה מדיניות הנאצים לגבי היהודים לידי שלב שפירושו היה הוצאתם הגמורה מהחיים הגרמניים. אורגנו פרעות, נשרפו ונהרסו בתי-כנסת, נבזו חנויות ונאסרו אנשי עסק יהודים דגולים. הוטל על היהודים קנס של מיליארד מרק, ניתנה סמכות להחרמת נכסים יהודים ונקבעו תקנות שהגבילו את תנועת היהודים לשכונות ולשעות מסוימות. הוקמו

גטאות ברחבי הארץ ובפקודת משטרת הבטחון נאלצו היהודים לשאת טלאי צהוב על חזם ועל גבם. הטלת הקנס של מיליארד מרק והחרמת הפקדונות היהודיים חלו בשעה שהוצאות הזיון הביאו את האוצר הגרמני במצוקה עד שהממשלה הוכרחה לעיין בצמצום תקציב הזיון.

רדיפת היהודים בגרמניה לפני המלחמה, אם כי היתה קשה ומדכאה, אין להשוותה עם המדיניות שנקטה בשטחים הנכבשים בתקופת המלחמה. בתחילה דמתה המדיניות לזו שהיתה נהוגה בפנים גרמניה. היהודים נדרשו להירשם, הוכרחו לגור בגטאות ולשאת את הטלאי הצהוב והועבדו בפרך. אולם בקיץ 1941 נערכו תוכניות לפתרונה הסופי של בעיית היהודים ברחבי אירופה. 'פתרון סופי' זה היה פירושו השמדת היהודים. עוד בתחילת 1939 איים היטלר, כי זו תהיה אחת מתוצאות המלחמה אם תפרוץ. אז הוקמה מחלקה מיוחדת בגסטפו, בהנהלתו של אדולף איימן כראש מדור ב-4 של הגסטפו, לשם ביצוע המדיניות הזאת.

התוכנית לחיסול היהודים נכנסה לשלב של ביצוע זמן מועט לאחר ההתקפה על בריה"מ. על פלוגות מיוחדות של משטרת הביטחון ושרות הביטחון, שגויסו לשם שבירת כוח ההתנגדות של האוכלוסיה בשטחים שבעורף הצבאות הגרמניים במזרח, הוטלה המשימה להשמיד את היהודים באזורים אלה. יעילות עבודתן של הפלוגות המיוחדות מתגלמת בעובדה, כי בפברואר 1942 היה בידי היינריך² להודיע כי אסטוניה נוקתה כליל מיהודים, ואילו בריגה הופחת מספר היהודים מ-29,500 ל-2,500. בסך-הכל הרגו הפלוגות, שפעלו במדינות הבלטיות הנכבשות, למעלה מ-135,000 יהודים בשלושה חודשים. פלוגות מיוחדות אלו לא פעלו בשום פנים ללא קשר עם כוחות הצבא הגרמניים. ישנן ראיות ברורות כי ראשי פלוגות אלו נהנו משיתוף פעולתם של מפקדי הצבא – מעשי אימים אלה היו תוצאה ישירה של המדיניות שנקבעה ב-1941. חלק מ'הפתרון הסופי' היה איסוף היהודים מכל חלקי אירופה הנכבשים בידי גרמניה למחנות ריכוז. כל המסוגלים לעבוד הועבדו בפרך במחנות הריכוז. הבלתי-מסוגלים לעבוד הומתו בתאי הגזים וגוויתיהם נשרפו באש. מחנות ריכוז מסויימים בטרבלינקה ובאשוויץ נקבעו למטרה עיקרית זו. אשר לאושוויץ שמע בית-הדין את עדותו של הֶס,³ מפקד המחנה למן 1 במאי 1940 ועד 1 בדצמבר 1943. הוא העריך, כי במחנה אושוויץ בלבד הושמדו באותו פרק זמן 2.5 מיליון נפש ועוד 500,000 גוועו במחלות וברעב. בעדותו תיאר הס את מיון

2 ריינהרד היינריך (1904-1942). ראש שרות הביטחון של ה-ס"ס. ואח"כ גם ראש ה"גסטפו" וה"איינזגרופן". איש מפתח בתכנון המדיניות האנטי-יהודית הנאצית והמימושה. ב-1940 יזם ועידת וָנְהוּ, שבה הוצגה התוכנית להשמדת יהודי אירופה. נרצח בידי לוחמי מחתרת צ'כים בפרג. 3 רודולף הֶס (1900-1947). פעיל בס"ס. מפקד אושוויץ מ-1940. בתום מל"ע-2 נטל שם בדוי. במרס 1946 זוהה נעצר והוסגר לפולין שם נשפט למוות והוצא להורג.

הקורבנות להשמדה לאמור: 'אלה שהיו מסוגלים לעבודה נשלחו לתוך המחנה. אחרים נשלחו מייד למיתקני ההשמדה. ילדים בגיל רך הושמדו ללא יוצא מן הכלל. לעיתים קרובות מאוד הסתירו נשים את ילדיהן תחת שמלותיהן, אבל כמשצאנום שלחנו את הילדים כמובן להשמדה'.

וכן תיאר הס את עצם תהליך ההריגה: 'המתת האנשים בחדרי המוות ארכה מ-3 עד 15 דקות, הכל לפי תנאי מזג האוויר. ידענו מתי האנשים מתו, שכן צריחתם היתה פוסקת. כרגיל היינו ממתנינים כמחצית השעה לפני שפתחנו את הדלתות וסילקנו את הגויות. לאחר סילוק הגויות היו אנשי הפלוגות המיוחדות שלנו מסירים את הטבעות ועוקרים את הזהב משיני הפגרים'.

מכות, הרעבה, עינויים והרג היו דבר יום ביומו. בכלואי זָכָאו נעשו ניסויים אכזריים באוגוסט 1942. היו משקעים את הקורבנות במים קרים עד שדרגת החום של גופם ירדה ל[מינוס] 28 מעלות סנטיגרד, ואז היו מתים מייד. כן נעשו ניסויים בחדרי לחץ על מנת לקבוע את תגובת הגוף בגובה רב, וכן על מנת לברר כמה זמן יוכל אדם להישאר בחיים במים קפואים, ועוד ניסויים בכדורי רעל, במחלות מידבקות, ובעיקור גברים ונשים על-ידי קרני רנטגן ושיטות אחרות.

נשמעו עדויות כיצד נהגו בקורבנות לפני מיתתן ולאחריה. נשמעה עדות כי היו גוזזים את שער הנשים לפני הריגתן ושולחים את השיער לגרמניה לשימוש בתעשיית מזרונים. גם את הלבוש, הכסף ודברי הערך של המוצאים להורג היו מנצלים ושולחים ללשכות המתאימות לשימוש. את שיני הזהב וסתימות הזהב היו מוציאים מפיות המומתים ושולחים לרייכסבנק. לאחר שריפת הגויות השתמשו באפר לזיבול. בכמה מקרים נעשו נסיונות להשתמש בשומן של הגויות לתעשיית סבון. פלוגות מיוחדות שוטטו על פני אירופה למצוא יהודים ולבצע בהם את 'הפתרון הסופי'. משלחות גרמניות שוגרו לארצות גרורות כהונגריה ובולגריה לסידור משלוחים של היהודים למחנות ההשמדה. ידוע כי עד סוף 1944 הוצאו להורג באושוויץ 400,000 יהודים מהונגריה. כן נגבתה עדות על פינוי 110,000 יהודים מחלק של רומניה לשם 'חיסול'. אדולף אייכמן, אשר עליו הטיל היטלר את ביצוע התוכנית, העריך כי המדיניות הזאת הביאה לידי הריגת 6 מיליונים יהודים, בכללם 4 מיליונים שהומתו במוסדות ההשמדה."

פשע בעל ממדים עצומים ואיומים כאלה אין לו כפרה בשום פיצוי חומרי. העם היהודי קיפח שליש ממניינו. מרבית יהדות אירופה הוכחדה: מכל ארבעה יהודים באירופה נרצחו שלושה. כל פיצוי שהוא, ויהי גודלו כאשר יהיה, אין בו שילומים על אובדן חיי אדם וערכי תרבות או כפרה על הסבל והייסורים של אנשים, נשים וטף, שנהרגו ונטבחו בכל דרך בלתי-אנושית. כאשר הודה [קרל הרמן] פרנק, אחד הנאשמים העיקריים במשפט נירנברג: "אלף שנים יעברו ועוון זה של גרמניה לא יימחה". כל

הניתן להיעשות הוא להשיג שילומים ליורשי הקורבנות ושיקום לנותרים בחיים. יהודים נהרגו, אבל העם הגרמני עודנו מוסיף להננות מפירות הטבח והביזה שעוללו מנהיגיו הקודמים. עליו ייאמר: "הרצחת וגם ירשת?" את המתים אין להחיות, את ייסוריהם אין להשיב, אולם המעט שאפשר לדרוש הוא כי העם הגרמני יהיה נתבע להחזיר את הרכוש היהודי הנגזל ולשלם בעד שיקום שארית הפליטה.

מלכתחילה מילאה ארץ-ישראל תפקיד ראשון במעלה בקליטתם ובשיקומם של הנותרים בחיים. בפרוץ רדיפות הנאצים בגרמניה באביב 1933, מייד באו יהודי ארץ-ישראל של אז לעזרה. זרם בלתי-פוסק של יהודי גרמניה – זרם אשר הלך והתרחב עם הכרעת אוסטריה וצ'כוסלובקיה והצטרפות יהודי ארצות אלו לתנועת המנוסה – מצא דרכו לארץ-ישראל. בתקופה שבין הקמת המשטר הנאצי לבין פרוץ מלחמת-העולם השנייה התיישבו בארץ יותר מ-75 אלף פליטים מארצות השלטון הנאצי באירופה המרכזית. גם בשנות המלחמה, על אף ההגבלות שהוטלו [ע"י הבריטים], לא פסקה עליית היהודים מאירופה. נעשו מאמצים ללא ליאות להוציא יהודים מארצות שנסחפו בנחשול הכיבוש הנאצי או שנשקפה להן סכנה זו. עם גמר המלחמה סיכנו יהודי ארץ-ישראל את כל קיומם ועתידם, כדי להביא לחוף מבטחים את אלה ששרדו לפליטה מהטבח הגדול. כאשר הוקמה לבסוף מדינת ישראל, ראשית מעשיה היתה פתיחת שערים לפני היהודים הנידחים בארצות ההרג והשמד.

בין שנות 1939 ו-1950 הובאו לארץ קרוב ל-380 אלף יהודים משטחי השלטון והכיבוש הנאצי. יחד עם היהודים שעלו ממרכז אירופה בשנות הפרוענות הנאצית שלפני המלחמה יעלה המספר הכולל על 450 אלף נפש. רוב הניצולים לא הביאו לארץ אלא את גופותיהם החלושים. רכושם נגזל מהם זה כבר. רבים מהם הפכו לנכים וחשוכי מרפא – בני אדם, אשר בריאותם נהרסה ללא תקנה, ואשר ישראל בלבד היתה מוכנה לתת להם מקלט.

שלא כארצות כניסה אחרות, שבהן נקלטים המהגרים על נקלה לתוך משק מפותח העומד על מכוננו, הוכרחה ישראל לעשות מאמצים מיוחדים על-ידי הקדשת סכומים עצומים מקרנות ציבור להשקעה ולהחזקה, כדי ליצור אפשרויות מחיה לבאים. כל המבנה הכלכלי של המדינה הצעירה היה מכוון מלכתחילה לשרת את המטרה המכרעת הזאת. אף על פי שהגיעה תמיכה רבתי מיהודים בחוץ-לארץ, הרי מרבית ההוצאות, שהיו כרוכות בקבלתם ובקליטתם של העולים, רבצה על שכם העם היושב בישראל. הוטלו מיסים כבדים והונהג משטר חמור של צנע; העם קיבל את אלה באהבה, כדי להמציא מעון ומחיה למתיישבים החדשים. אין זו הפרזה לדרוש כי העם הגרמני, האחראי לכל השבר הזה והמחזיק כמקודם בנכסים הכלכליים שנלקחו מהיהודים, כמתים כחיים, יהא נתבע לשילומים לטובת הניצולים.

עם גמר המלחמה, כאשר נתכנסו בעלי-הברית עטורי הניצחון לחלק את הפיצויים

המגיעים מגרמניה, לא היה עדיין לעם היהודי מעמד חוקי במשפחת האומות הריבוניות. לפיכך, אף על פי שמבחינה מוסרית היו תביעותיו חזקות מתביעות עם אחר אשר סבל מיד הנאצים, לא היה גואל להן באותו מעמד. הגיעה השעה לתקן מעוות זה.

ישראל היא המדינה היחידה הרשאית לדבר בשם העם היהודי – אותו עם אשר ההשתייכות אליו היתה סיבת מותם של שישה מיליונים אדם. מדינת ישראל הוקמה בכוונה תחילה לשמש בית לכל היהודים הנרפים והנידחים. את האחריות הזאת מילאו אנשי ישראל תמיד בגופם ובנפשם. במלחמה נגד גרמניה הנאצית נלחמו בניו ובנותיו של היישוב העברי בארץ ביחידות לאומיות בתוך כוחות בעלי-הברית. החטיבה היהודית הלוחמת נטלה חלק בהכרעתו הסופית של האויב בחזית איטליה ומילאה תפקיד פעיל בהושטת ישע וסעד לניצולים בחלקים שונים של אירופה. הכרת האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים מחדש את מדינתו באה כשילומים בעד כל מעשי העוול שנתייסר בהם העם היהודי בכל הדורות ואשר הגיעו לשיאם במסע ההכחדה הנאצי. כשקמה המדינה היא העמיסה על עצמה מיד את נטל הקליטה והשיקום של ניצולי השואה. מפני כל הטעמים האלה רואה מדינת ישראל את עצמה זכאית לתבוע שילומים מגרמניה בתורת פיצוי לעם היהודי.

הסכום שיש לתבוע צריך להתייחס, מצד אחד, לנזקים שסבל העם היהודי מידי הגרמנים, ומצד שני להוצאה הכספית הכרוכה בשיקומם בישראל של אלה שנמלטו מפני הפורענות הנאצית או נותרו בחיים לאחריה. אין בידי ממשלת ישראל להשיג ולהגיש נתונים מפורטים על הרכוש היהודי שהוחרם או היה למשיסה בידי הגרמנים ואשר, כאמור, נאמד באופן מוסמך בסך שישה מיליארדים דולר. ממשלת ישראל יכולה לבסס את תביעתה רק על הסכומים שכבר הוצאו ושעוד יוצאו להתייבותם ולקליטתם של עולים יהודים מארצות שהיו כפופות לשלטון הנאצי. מספרם של אלה נאמד בסך הכל ב-500 אלף ושיקומם כרוך בהוצאה של מיליארד וחצי דולר. סכום זה מתאים בערך לשווי הוצאות של גרמניה המערבית בלבד בשנת 1950 – יצוא העשוי לגדול במידה ניכרת בשנת 1951 עם המשך התאוששותה הכלכלית של גרמניה. אם יסודרו התשלומים במשך מספר שנים ויועברו בחלקם בצורת סחורות, אין להניח כי תשלום פיצויים בסכום זה יעלה על יכולתו של העם הגרמני. שום הסדר של בעיית הפיצויים מגרמניה אינו יכול להחשב כהוגן מבחינה משפטית ומוסרית, אם לא יביא בחשבון את תביעת המינימום הזאת בשם הנפגעים העיקריים של המשטר הנאצי. כן לא תיתכן כל התקדמות לקראת החזרת גרמניה למקומה במשפחת אומות העולם כל עוד לא ישולם החוב היסודי הזה.

עד כאן דברי האיגרת.

פירעון השילומים שתובעת באיגרת הזאת מדינת ישראל לא יפטור את השלטונות הגרמנים מהאחריות המוטלת עליהם לשלם עד תום את המגיע ליהודים, קורבנות הפורענות ונפגעותיה. פירעון זה ישמש רק תרומה לסילוק החשבון בין העם הגרמני והעם היהודי. הצדקת התביעה המוגשת על-ידי ישראל היא החלטית ואינה תלויה בנסיבות הזמן או המצב הבינלאומי. אולם ממשלת ישראל מביעה את הכרתה כי ועידת ארבע המעצמות, העתידה, כפי שיש להניח, להתכנס בקרוב, חייבת לדון בתביעת השילומים ולהטילה על השלטונות הגרמניים. במרכזה של הוועידה הזאת תעמוד שאלת ההסדר הסופי של יחסי המעצמות הגדולות עם גרמניה. ממשלת ישראל אינה מעלה על הדעת כי ייפתחו לפני העם הגרמני שערי העולם התרבותי השוחר שלום לא רק כשידיו מגואלות בדם, אלא גם כשהביזה עודנה באמתחתו. יש יום חשבון – והיום הזה הגיע.

היור' נ. ניר-רפאלקס: לפי החלטת ועדת החוץ והביטחון, יתקיים הדיון בכנסת בקשר עם הודעתו של שר החוץ, בשבוע הבא. אשר לזמן הדיון – על כך יוסכם בין יושב ראש ועדת החוץ והביטחון ובין הנשיאות. עכשיו נעבור לסעיף 2 של סדר-היום.

שמואל דייך (מפא"י): האם אפשר להציע משהו? אני מבקש להציע הצעה קצרה, במילים אחדות, במקום מושבי.

היור' נ. ניר-רפאלקס: אני יודע שכאשר באה הצעה קצרה של מילים אחדות, באות אחריה הצעות מכל הצדדים. וכדי להימנע מכך, לא אתן רשות הדיבור.

שמואל דייך (מפא"י): לא אגזול זמן, אלא אציע את הצעתי מן המקום, ברגע אחד. אין אתה יכול לדעת מה יש בפי להציע. אני מציע לכנסת: הואיל ואחרי ששמענו את האיגרת אין בכוחנו הנפשי להמשיך בדברי-חול. נפסיק את השיבה לזמן-מה.

היור' נ. ניר-רפאלקס: אני מכריז הפסקה לרבע שעה.⁴

4 בהתחדש הישיבה דנה הכנסת בחוק ההתגוננות האזרחי 1951.

חנינתם והמתקת עונשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה; תביעת פיצויים מגרמניה

היו"ר נ. ניר-רפאלקס: אנו עוברים לסעיף ה' בסדר-היום, דיון על ענייני גרמניה. רשות הדיבור לשׂר החוץ.

שר החוץ מ. שרת: אדוני היושב-ראש. הממשלה הגישה בשעתה מחאה לממשלת ארה"ב על שיטת המתקת פסקי דינם של הפושעים הנאציים מטעם השלטונות האמריקניים בגרמניה. הודעה על צעד זה, שנעשה בשם הממשלה על-ידי משרד החוץ, נתפרסמה בעיתונות. היה דיון על נושא זה בוועדה לענייני חוץ ובטחון; הוועדה הביעה משאלה כי תימסר על כך הודעה מפורטת בכנסת – כי התוכן המפורט של פנייתנו לממשלת ארה"ב בעניין זה יובא לידיעתה. אני נענה ברצון למשאלה זו ומוסר את ההודעה הבאה:

בתזכיר שנמסר לשגריר ארה"ב בעניין חנינתם והמתקת עונשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה הסתמך משרד החוץ על הדין-וחשבון הרישמי שפירסם בעניין זה הנציב העליון של ארה"ב בגרמניה.

על יסוד הנאמר באותו דין-וחשבון הביעה ממשלת ישראל באוזני ארה"ב, בשמה ובשם העם כולו, כאב עמוק על החלטת הנציב העליון שאישרה את ביטולם והפחתתם של פסקי דין שהוטלו על-ידי בית-הדין הצבאי בנירנברג על מספר רב של פושעי מלחמה עיקריים. הממשלה ציינה, כי עונשים אלה הוטלו בעיקבות משפט צדק בעד פשעים אשר לא היה דומה להם בתולדות האדם מפאת ממדיהם ואופיים הבלתי-אנושי. קורבנות מעשי הווועה היו אנשים נשים וטף שנשחטו אך ורק על היותם יהודים, והשחיטה נערכה באכזריות מחושבת אשר אין בכוח לשון אדם לתארה. באותם הימים לא היתה כמעט משפחה בארץ אשר לא שְׁכְּלה קרוב בטבח האיום הזה. התזכיר קובע כי אין עם ישראל יכול לראות את מעשה הפייסנות הזה כלפי הגרועים שבעם הגרמני, אלא כחילול זיכרם של המעונים הקדושים.

התזכיר מוסיף ואומר, כי המרידות שעוררה החלטה מפתיעה זו בשעתה בקרב העם היושב בישראל, והמוני היהודים בעולם כולו, גדלה עוד יותר כתוצאה מההנמקה שנתפרסמה באותו דין-וחשבון. הנציב העליון בא להצדיק באותו מסמך את יחס החסד לפושעים הנאציים בנימוקים מתמיהים ביותר כגון "אי-יציבות של המזג

1 דברי הכנסת 8, סעיף ה', עמ' 1438-1444. הדיון נמשך ב-2.4.1951. בישיבה 245, סעיף ד' ומובא כאן ברצף (דברי הכנסת 8, עמ' 1547-1561).

שבא כתוצאה ממתחות עצבים", וכן "העובדה שהנענש לא נשא באחריות ראשית", וכן גילו של הנענש, וכן "השתתפותו המוגבלת במעשי הפשע". כל אלה הם [ביטויים המובאים] בדיוק מילולי מתוך הדין-וחשבון שנתפרסם. הנציב העליון עצמו אומר על אנשי "פלוגות ההשמדה" – אלה שבידיהם ממש רצחו שני מיליונים אדם – כי הם סימלו את המתועב והנאלח ביותר בכל מחזה הזוועה הנאצי, וכי הם ביצעו מעשי רצח בקנה-מידה כה עצום ומרושע עד שאין לשכלו של אדם תפיסה בהם. אף על פי כן, הוא מצא יסוד להמתקות רבות מתוך הנמקה כי מעלליהם של הפושעים האלה נעשו "בקנה-מידה פחות מרעיש" משל אחרים.

התזכיר של ממשלת ישראל מסתמך במיוחד על משפט מסויים אחד, שהנאשמים בו היו שופטים אנשי-שם, תובעים כלליים ופקידי ממשלה. הדין-וחשבון של הנציב העליון אומר על כל אלה, כי הם היו "בהולים להתעלם מכל עיקרון של חוק וצדק כדי לקדם את העקרונות המדיניים והגזעיים האכזריים ביותר". הנציב העליון עצמו מודה בדין-וחשבון, כי הוא "התקשה למצוא הצדקה לחסד באיזה מקרה-שהוא מכל אלה". אף על פי כן, "מתוך נימוקים כגון אחריות מוגבלת" הוא המתיק את פסקי-דינם של אחדים עד למחצית, פקד לשחרר כמה אחרים ושיחרר נאשם אחד שנדון למאסר עולם – מטעמי בריאות.

התזכיר מציין כמקרה המזעזע ביותר את הטיפול בפושעים מסוג ס"ס (פלוגות ביטחון) וסגל מחנות הריכוז. בסוג זה היו כלולים משמידי היהודים במחנה אושוויץ ומחריבי הגטו הוורשאי. אף כאן נמצאו נימוקים להמתקות סיוניות ולהעמדת פסקי-מאסר – שניתנו לכתחילה לתקופות ארוכות – על פרקי הזמן שהאשמים בילו כבר בבתי-הכלא, המתקה שפירושה שחרור גמור לאלתר.

לגבי "משפט בני התערובות", המתייחס להוצאת בני התערובות להורג ביריה, קובע הדין-וחשבון של הנציב העליון כי רבות מהוצאות להורג אלו חלו על מאות אנשים שלא היה להם כל חלק שהוא בפגיעות נגד אנשי צבא גרמנים. גם במקרים אלה הומתקו פסקי-דין רבים, שוב מהטעם שהפושעים הנוגעים בדבר היו בעלי אחריות פחותה משל אחרים. לגבי שניים מהטיפוסים השפלים ביותר שבקבוצה הזאת, אשר בית-הדין הצבאי דן אותם למאסר עולם, החליט הנציב העליון כי מכיוון ששניהם באים בימים, ו"ייתכן שהם נגועים במדווי גוף העושים לרצויה בדיקה רפואית נוספת על מנת לקבוע אם מן הראוי לשחרר מטעמי בריאות", לכן יש לערוך את הבדיקה ולהגיש דין-וחשבון שיוכל לשמש בסיס לקביעה כזאת.

מתוך הרבה מקרים אחרים שראוי היה לעמוד עליהם, מסתמך התזכיר על עוד דוגמה אחת מהסוג הנקרא "משפט המיניסטריונים", שהנאשמים בו היו פקידים גבוהים אשר מילאו תפקיד חשוב "בביצוע הדיפלומטי של תוכנית רצח עם". זהו מקרה של אחד המכונה ברגר,² המתואר בדין-וחשבון כעוזרו הרישמי הקרוב של

הימלר.³ הוא היה פעיל – נאמר בדין-וחשבון – בתוכנית שנקראה "מבצע תבן", שלפיה נשלחו ילדים מהאזורים המזרחיים המפונים למחנות אימון לתעשיות של זין, והיה לו חלק בפעולות השמדה אחרות. הדין-וחשבון קובע כי לפי פסק-הדין של בית-הדין הצבאי אין כל ספק, כי "נאשם זה אחראי פלילית להרבה מעשי פשע ואכזריות" וכי "עצם שותפותו להימלר מרשיעה אותו באופן חמור". אף על פי כן הומתק דינו מעשרים וחמש לעשר שנים, בעיקר משום "שלקראת סוף המלחמה הוא התערב באופן פעיל להציל את חייהם של קצינים וחיילים בצבאות בעלי-הברית ושל אנשים אשר הוחזקו בפקודת הימלר כבני תערובת על מנת להיות מוצאים להורג". תזכיר משרד החוץ הבלטי את משמעותה של המתקה זו: פושע ממאיר, שהיה שותף באחריות לשחיתתם של מיליוני יהודים, כיון שתפס בעוד מועד כי הנאצים הפסידו את המלחמה והודרו ליצור לעצמו אליבי, הרי זכה להקלה ניכרת של עונשו.

לבסוף מסתמך התזכיר על ההודעה הכלולה בדין-וחשבון, שלפיה כבר הפחית הנציב העליון את עונשו של הנאשם ארנסט פון וייצוקר [מנכ"ל משה"ח הגרמני] והעמידו על זמן המאסר שחלף, פירושו, פקד לשחרר את האיש. משרד החוץ מזכיר, כי וייצוקר הוא שנתן את הסכמתו הרישמית של משרד החוץ הגרמני להובלת יהודי צרפת למחנות ההשמדה בפולין.

רק לגבי שבעה מכל הפושעים האלה, נאמר להלן בתזכיר, קיימו השלטונות האזרחיים והצבאיים של ארה"ב בגרמניה את תוקפם של פסקי-הדין של מוות. פרשת מעשיהם של השבעה היא כה מחרידה שאי-אפשר היה למצוא לידם שום נימוק שיצדיק איזו המתקה-שהיא. ואולם גם פסקי-דין אלה, אשר הערעור נגדם נדחה על-ידי הרשויות המשפטיות הגבוהות ביותר בארה"ב, טרם הוצאו לפועל, וכיום הם משמשים נושא של ערעור חדש לבתי-הדין האמריקניים.

לאחר הרצאה מסכמת זו של פרשת ההמתקות והחנינות, מגיע התזכיר להערכת הכיוון בו פועלת הנציבות העליונה של אמריקה באזור הכיבוש שלה בגרמניה. הוא קובע כי משפטי נירנברג היו תחנה חשובה בדרך ההתקדמות לקראת משטר של הגנת זכויות אדם. הם התבססו על העיקרון, כי יש כללים יסודיים של מוסר אנושי אשר שום מדינה או ממשלה אינה רשאית להפירם מבלי לתת את הדין על כך, וכי פרטים הנמצאים אשמים בהפרתם יהיו אחראים אישית למעשיהם ולא יוכלו להימלט מיד משפט הצדק באמתלה של מילוי פקודה מגבוה. משפטי נירנברג התנהלו מתוך תשומת-לב קפדנית ביותר להגנת הנאשמים ובהתאם לעקרונות שהנם נחלת כל

2 גנרל (ס"ס) גוטלוב ברגר. ראש המטה של הימלר. ב-1949 נדון בשל ב' של משפטי נירנברג ל-25 שנות מאסר. ב-1951 הומתק דינו לעשר שנים ובאותה שנה שוחרר כליל.

3 היינריך הימלר (1900-1945). מראשי גרמניה הנאצית. מפקד הס"ס. מ-1929 ומ-1936 בראש "הגסטפו". פיקח על השמדת יהודים במזרח-אירופה. בתום מל"ע-2 נתפס והתאבד.

האנושות התרבותית. הם הקימו תריס רציני בפני השתוללותם של פושעי מלחמה ורוצחי עם לעתיד לבוא. כעת באה פעולתם של השלטונות האמריקניים בגרמניה ובמידה רבה שמה לאל את ההישג הגדול הזה, המעשה שנעשה אי-אפשר לו שלא יתפרש כמכניס שיקולים של תכליתיות פוליטית ארעית לתוך עניין שנדון מבחינה משפטית ואנושית גרידא. המועמד להיות רוצח עם לעתיד לבוא לא ימצא בפרשת משפטי נירנברג מעצור מספיק ליצר לבו הרע.

על יסוד כל אלה השמיעה ממשלת ישראל באוזני ממשלת ארה"ב את חרדתה העמוקה לתוצאותיה הממאירות של שיטת הפייסנות כלפי גרמניה, שנתגלתה בנקיטת מידת חסד בלתי-מוצדקת ומסוכנת זו לגבי הפושעים הנאצים.

היור"נ. ניר-רפאלקס: לפי החלטת הנשיאות יהיה הדיון בפרשה כאובה זו דיון אינדיווידואלי. הנשיאות קבעה זמן של שעתיים. הערב תימשך הישיבה עד 21.15, והמשך הדיון יהיה מחר. עשר דקות נקבעו לכל נואם.

מנחם בגין (תנועת החרות): דומני שוועדת החוץ וביטחון החליטה אחרת, ובדרך כלל נוהגת הנשיאות להתחשב בהחלטות ועדת החוץ והביטחון.

יצחק בן-אהרן (מפ"ם): אינני רואה אפשרות להשתתף בדיון זה בתחום של עשר דקות. או שיהיה זה דיון רציני – ובדיון כזה יש לתת זמן מספיק לביטוי; ואם לא – נרשום את השתתפותנו בדברי המחאה. אולם גם זה מיותר, כי אין זה הולם את נושא הדיון.

מאיר ארגוב (מפא"י): בוועדת החוץ והביטחון הוסכם שיהיה דיון. אומנם לא הוסכם שיהיה דיון סיעתי, ולא הוסכם על זמן הדיון, אבל הוחלט שיתקיים דיון משותף בשתי ההודעות יחד – בעניין ההודעה בדבר שילומים וגם בעניין הודעה זו. אולם מתוך התחשבות בזמן, אני מציע שנתחיל בויכוח הערב, ונקדיש לכך, יחד עם תשובת שר החוץ, שלוש שעות. הזמן יתחלק לפי הסיעות.

היור"נ. ניר-רפאלקס: ברגע זה אינני יכול להחליט על דיון סיעתי או דיון אינדיווידואלי. אם כולם מסכימים לכך שיהיה דיון סיעתי – גם אני מוכן להסכים. אם מישו מחברי הכנסת מתנגד לכך – הוא יכול לערער מחר לפני ועדת הכנסת וועדת הכנסת תוכל להחליט מחר. אנו נלך בדרך זו, ואפשר יהיה לשנות זאת מחר בבוקר. אנו נקדיש את חמישים וחמש הדקות שעוד נותרו לנו, לשמיעת דברי הנואמים הראשונים. הנואם הראשון יכול אולי להצליח לקבל חמש דקות נוספות, אבל עכשיו אינני יכול להתחיל בויכוח על צורת הדיון הזה.

יוחנן בדר (תנועת החרות): אנו תומכים בהצעת ח"כ ארגוב, ואפשר לקבל אותה.

יצחק בן-אהרון (מפ"ם): כנסת נכבדה. אנו שותפים להבעת החרדה שהביעה הממשלה לפני ממשלת ארה"ב האחראית לשחרורם של פושעי מלחמה נאציים. קשה למצוא מילים כדי לנסח את אופיה של מחאה זו. אולם אנו תמהים על כך, שהממשלה איחרה בשיגורה של הודעה זו, שכן עברו כחודשיים עד שמצאה את הניב להבעת רחשי לבם של אזרחי המדינה לפני אותו שלטון, העושה את עצמו עכשיו שותף באחריות לחידוש הנאציזם והחזרת הפושעים לזירת החיים המדיניים בגרמניה עצמה. לא קשה לנחש מה היו היסוסיו של שר החוץ ומדוע היה צורך בכמה וכמה הצעות מצידנו לסדר-היום בנושא זה עד שהממשלה הגיעה לשיגור הבעת חרדתה. לא מובן מדוע לא לבשה הפנייה הזאת לפחות את הצורה של מחאה ברורה, ומדוע הסתפקה הממשלה בלשון דיפלומטית קרה לגבי עניין כזה, ואתה חש שהלשון קרה ומשפילה פי כמה כאשר היא באה מנציגה של מדינת ישראל.

אין קור הרוח המוזר של שר החוץ ואין הניסוח הדיפלומטי היבש הולמים את הכאב המשותף לכולנו, הממלא בלי ספק גם את לב אנשי מדיניות החוץ שלנו. מורגשת התחשבות עדינה ביותר מצד שר החוץ בניסוח ההודעה הזאת, ובייחוד בסיומה המשונה לגבי ממשלת ארה"ב. אנו חייבים לדון הערב בשני עניינים במשותף: בתביעת השילומים - או נכון יותר: בהחזרת הגולה והשוד, ובתביעה לביטול השחרורים והחזרת הנידונים - מי לתא האסירים ומי לעץ התלייה.

אפילו תביעת השילומים - גם היא איחרה מאוד. כבר לפני שנה בערך, בישיבת הוועד הפועל הציוני, נמסר לנו שבאי-כוח הממשלה והסוכנות היהודית קיימו מגע בלתי-רשמי עם הממשלות בגרמניה המערבית, כדי לבדוק את אפשרויות השגת הפיצויים מצד הממשלות האלה.

כבר אז היתה לנו הזדמנות להזהיר מפני הגישה הזאת לבעיה. ידענו שיותר מאי-כבוד והשפלת כבודנו בעיני העם הרוצח הזה - לא יושג דבר. תבענו אז - ומאז אנו תובעים בהזדמנויות שונות גם בתחום מוסדות המדינה, בכלל זה ועדת החוץ של הכנסת - להפסיק את המגע הישיר עם ממשלות גרמניה. אין ולא ייתכן משא-ומתן עם ממשלות גרמניה למיניהן, ודאי וודאי שלא עם ממשלות גרמניה המערבית; ודאי וודאי שאין לקיים מגע איתן, כי הן הממונות עתה, לפי סמכות שקיבלו ממעצמות המערב, להחיות את הנאציזם ולהחיות מחדש את כל המשטר ההוא. כבר בצעדיו הראשונים התחיל משטר זה בהסתה פרועה, אנטישמית, בכווריה ובחלקים אחרים של גרמניה. איך לא תבושו בכלל לדבר איתם?

כנסת נכבדה, שום מדינה מן המדינות המנצחות לא ויתרה על תשלום הרפרציות מצד גרמניה תמורת הנוק וההרס החומריים שמכונת המלחמה הנאצית גרמה באירופה

ובעולם כולו. ארבע מעצמות הכיבוש הוציאו מגרמניה בחומרים, באמצעי ייצור, ערכים שהגיעו בשוויים למאות מיליונים דולרים. מעצמות הכיבוש המערביות מוציאות מגרמניה גם כיום כחצי ביליון מרקים להוצאות הכיבוש והחזקת כוחות הכיבוש בגרמניה. ואנו, שקיבלנו על עצמנו את השיקום של שרידי העם, צריכים לעמוד בווישינגטון כענייני בפתח כדי לבקש הענקות, מתנות, עם כל המשתמע מזה מבחינה כלכלית ומבחינת הוויתור על עצמאותנו הכלכלית הכרוך בזה, מאותם האמצעים שהם עצמם הוציאו מאותה גרמניה ושהם מגיעים לנו בראש וראשונה.

אתם הנכם תלויים לא רק בחסדי ממשלת ארה"ב, אלא גם בחסדי ממשלת בון. היום אנו קוראים בעיתונים שהממשלה ה"מסכנה" של גרמניה המערבית - לאחר שממשלת ארה"ב השקיעה בה כרבע ביליון דולרים לשיקומה - עומדת עכשיו בפשיטת רגל. גרמניה זאת זללה מייד אחרי תבוסתה ובימי התבוסה, כאשר אנו התהלכנו רעבים ובאפיסת כוחות בערי גרמניה ובכבישיה; היא זללה, כאשר הארצות המנצחות, גם צרפת וגם אנגליה במערב, והמוני העם בכריה"מ ובפולין, שתתו דם ועמדו לפני הרס נורא של עמל דורות. באותה תקופה חייתה גרמניה זאת בכל טוב, ומה שלא ייצרה בעצמה הביאו לה אמריקנים ואנגלים מעבר לים.

אני עומד ותוהה על הגישה הנאיווית, הבלתי-פוליטית שלנו בעניין זה. עם כל הכבוד - לא ייתכן שהנציגות הפוליטית שלנו תסתפק בהבעת רגשות ובזעקת כאב. השאלה היום היא פוליטית ממדרגה ראשונה וצריך לדעת היטב היכן היא חזית הקיפוח של זכויותינו ושל תביעותינו; צריך לדעת מי מקפח ולמה מקפחים אותנו וצריך שנסיק מסקנות ממצב זה. אי-אפשר להעמיד סוף פסוק במקום שהעמיד אותו שר החוץ, כי משם ואילך הוא נכנס למבוי סתום. מדיניות הממשלה היא שהובילה אותנו לסימטה אפלה זו.

העיתונות הבריטית אומרת לנו, שאיחרנו את המועד. איחרנו את המועד, אומרים הם, הואיל וב-1945, 1946 ו-1947 הניחה לנו המדיניות הבריטית שהות לרכו את תביעתנו, לנסח ולקיים את הנציגות העצמית של העם כדי להציג את תביעתנו בפני העולם. אז, אחרי הטבח הנאצי, עמדנו לפני ההכרח להגן על עצמנו מפני ניסיון השמדה של המדיניות הבריטית פה, בארץ הזאת. איחרנו את המועד, מכיון שב-1947, 1948 ו-1949 לא הספקנו להגיש את התביעה, כי עמדנו במלחמה לחיים ולמוות עם אותן הבובות של מדיניות החוץ הבריטית ששולחו בנו, צויידו וזויינו נגדנו. אנחנו איחרנו את המועד - הם לא איחרו אותנו! הם לא איחרו שום מועד, לא של קבלת פיצויים ולא של החייאת החיה הנאצית. הם לא איחרו לשכוח את קורבנו של העם היהודי, את מדינתו ואת היורש האחד, ההיסטורי, של חורבות העם הזה. הם ממהרים לכריתת שלום. הם ממהרים להקמת המכונה הנאצית. הם ממהרים להחזרת העצמאות לנאצים. אין להם שהות. ואילו אנו איחרנו את המועד...

נראה לי - על כל פנים זוהי הרגשתנו - שאין אדם שלא יודע מן המידה שבה איבדה מדיניות החוץ הרישמית שלנו אפילו בעניין זה את כושר התמרון ואת חרות העמידה העצמית על ענייננו. אי-אפשר שלא להודיע ממידת ההסתגלות בניסוח התביעות וכן בחולשת הופעתה כלפי הגורמים המכריעים בשאלות חיוניות אלה. האומנם לא תיווכחו, בעוד מועד, באיזו מידה נתקפח כבר היום יסוד העמידה שלכם על זכויותינו? אנו סבורים שמדינת ישראל אינה רשאית בשום אופן להיכנס במשא-ומתן עם הנציגות הפוליטית הגרמנית. אנחנו סבורים שמדינת ישראל אינה יכולה להמשיך ביחסיה התקינים עם המעצמות האלה, אשר בידן וברשותן שיתופנו ברפרציות ובתשלומים, מניעת כפיית שלום ומתן עצמאות וכל ההענקות שמעניקים לעם הגרמני, כל עוד לא באנו על זכותנו החומרית האלמנטרית. ואני אומר: אותו הגזל והשוד שנצבר שם, עולה פי כמה וכמה בערכו ובשוויו על כל הענקה שתזכו לה מממשלת ארה"ב כמתת חסד, ובעד מתת חסד זו תיאלצו לוותר על תוקפה של תביעת זכותנו.

אין אנחנו יכולים שלא להרגיש בהחמרת מצבנו המדיני הבינלאומי כתוצאה מפרסום היחס של מדינת ישראל אל הגורמים המתקדמים, הגורמים הסוציאליסטים בכללם, ובראשם העולם הסובייטי. תוצאות המדיניות הרת האסונות של הממשלה מתגלות דווקא בהודמנות כה חמורה. אני מאמין, שבאמת גם אתם כבר יודעים שהנכם נתונים לחסדן של מעצמות המערב, בתלות מוחלטת ברצונן הטוב. ויתרתם מדעת על טיפוח יחסי הידידות והעזרה ההדדית עם העולם הסוציאליסטי המתקדם, ובכך מנעתם מאת המדינה את עזרתו (יונה כסה מפא"י): מדוע לא הקדימו הללו לתת לנו פיצויים? גם הם צריכים לחכות עד שנתבע אותם?) - אני חושב שהם אינם חייבים להיות זריזים משר החוץ של ממשלת ישראל, זריזים מנציגי העם היהודי.

אני שומע בפעם הראשונה שמצפים לכך, שעם זר יביא את תביעתנו וזקתנו בשעה שנציגי-העם הרשמיים מחרשים (קריאות מספסלי מפא"י: שישלמו!) - מנהג מקובל הוא אצל נציגי מפא"י, להגיע לכלל ריתחה כל אימת שמזכירים לטובה את שמה של בריה"מ. על שום מה כל הרגישות וההתרגשות? אין אני חש קושי נפשי או אידיאי כשאני תובע חלקי מכל מעצמות הכיבוש ומבריה"מ בתוך זה, ואינני מבין כלל מה הרגישות המיוחדת שאתם מגלים כשהנכם עומדים פנים אל פנים מול העובדה, שמעצמות החסות שמהן מבקשים אתם הענקות, עומדות ומגינות על רוצחי עמנו, מזדהות איתם ומונעות מאיתנו - ואתם יודעים שזאת היא האמת לאמתה - את קבלת השילומים. הם היו אפילו גורם ראשון במעלה למניעת הסדר השילומים והבטחת זכותנו בחשבון הסופי שעושים עם הגרמנים. על מה ולמה תבואו לחפות על עובדה מבישה זו, שנציגות ארה"ב בגרמניה אחראית לה? (מאיר ארגוב מפא"י): מי מכסה? מה אתה מדבר?) - עובדה היא שכל התנהגותכם בפרשה זו מן הרגע

הראשון – איחור הגשת התביעה, נוסח דיבורכם, צורת הצגת התביעה, הטשטוש הפוליטי של משמעות הסירוב והדחייה מצד מעצמות המערב (שר החוץ מ. שרת: מתי דרשתם זאת קודם?) – הודעתי לכם בוועד הפועל הציוני – לפני שנה; ובוועדת החוץ והביטחון – פעמיים ושלוש (שר החוץ מ. שרת: ודאי!) – אל תגיד "ודאי"; או שתכחיש מה שאני אומר על יסוד עובדות או שתחריש. על כל פנים יהיה סיפק בידך להשיב לי.

אני קובע, שבתזכירכם למעצמות הכיבוש ובניסוח "הרדתכם" על שחרור פושעי המלחמה באה לידי ביטוי מובהק תלותכם המוחלטת ברצונן הטוב של מעצמות המערב. אינכם עומדים בחזית מלחמה גלויה, תקיפה ופוליטית, כפי שהעניין מחייב. הנכם מוסיפים להתעלם מן הקשר בין מדיניות החוץ שלכם ובין הקיפוח של זכויות העם היהודי כלפי גרמניה. אינכם מבחינים כלל לאיזה מצב אתם מכניסים את מדינת ישראל במאבקה על סיפוק תביעותיה, על-ידי שקשרתם אותה במישרין עם מעצמות המערב, בעלת-בריתה של גרמניה, עד כדי שלילת אפשרות הופעתכם הלוחמת, העצמאית, על זכויותינו האלמנטריות.

אנו תובעים שהכנסת לא תסתפק בשני התזכירים שהוגשו למעצמות. אנו מציעים להעביר את העניין אחרי הדיון לוועדת החוץ לשם ניסוח ההחלטות. בוועדה נציע לחייב את הממשלה להפסיק כל מגע עם ממשלות גרמניה, לחייב את הממשלה להציג את התביעה מעל במת האו"ם ובמגע בלתי-אמצעי עם מעצמות הכיבוש, כדי להשיג את סיפוק תביעותינו החומריות כחלק מעול הרפרציות שיוטל על גרמניה או שכבר שולם על-ידיה. ואם מעצמות הכיבוש יגיעו לידי מסקנה שהוציאו מגרמניה את המקסימום האפשרי, הרי הן צריכות להפריש לנו מן הנכסים שהם חילקו בין המנצחים לפיצוי תביעותינו החומריות.

אנחנו מציעים שהממשלה לא תסתפק במחאה החלושה הזאת לגבי שחרור פושעי המלחמה. אנו דורשים הסקת המסקנה הפוליטית: לראות נכוחה ובעוד מועד את כיוון המדיניות העולמית הזאת ומשמעותה לגבי עתידנו בחלק זה של העולם, לגבי כלל העם היהודי.

מדינה המשחררת פושעים נאציים לא תהיה בעלת-ברית לישראל. שחרור לפושעים הנאציים הוא רק אחד הסימפטומים, כשם שאי-ההתערבות בגול הרכוש היהודי עיראק הוא סימפטום אחר של המשטר שמכניס לכלל העם היהודי ולנו בתוך העולם הזה. עלינו להסיק מזה מסקנה לגבי האוריינטציה הבינלאומית של המדינה ולהחזיר לה בעוד מועד את עצמאותה הפוליטית. ודבר זה יתאפשר רק אם נוכל להישען על הידידות שוכינינו לה בעבר – או נוכל להחזיר לישראל את הידידות של כוחות הקידמה שקיפחתם במו ידיכם ובזדון. שאלת חיים היא לנו, שנוכל להישען על ידידותם במלחמת ההתגוננות שלנו מפני הכוחות המשחררים פושעים נאציים,

המחיים משטר נאצי ומכינים לעולם כולו ברית חדשה, מתועבת, בין הקפיטליזם המערבי ובין החיה הנאצית והפשיסטית-אירופית. מברית זו ומתלות זו צריך לשרר את מדינת ישראל, ולמען הצלתנו מתוצאות ברית זו מן ההכרח שמדיניות החוץ של ממשלת ישראל תשונה שינוי רדיקלי, שתחזיר לעצמה את האמון והידידות של הכוחות אשר רק בקשרי ידידות אמיצים איתם יש לנו תקווה לעמוד על נפשנו. אנו קוראים לעם להתעורר לנוכח התוצאות החמורות והמסוכנות ביותר שמדיניות זו של המערב ממיטה עלינו ועל העולם כולו.

אליעזר ליבנה (מפ"א): אני מצטער צער רב שבירור זה, שצריך היה להביא לידי ביטוי את רגשותיו המאוחדים של העם היהודי העצמאי במולדתו – שחייב להיות עצמאי גם ברוחו – גילה להוותנו חזיונות של תלות ושיעבוד מרצון. יש שיעבוד רוחני שהוא גרוע משיעבוד בחושים; חווה משעבד אפשר להפר ולהשמיד, אבל אם הרוח משועבדת לאידיאולוגיות זרות ותכסיסים זרים – כיצד ישררו המשועבדים את עצמם? (יצחק בן-אהרון (מפ"ם): מי כמוך יודע זאת) – המגיב יודע למה הוא עצבני כל כך... חייבים אנו להבדיל בדיון זה בין אשמת הרוצחים ובין חובת נכסים ולא לערבבן כמלוא הנימה. אלו הן שתי קטגוריות שונות: מדיניות ורוחניות-מוסריות.

לחשבון הנפש אין מחיר. לפני כ-458 שנה גורשו היהודים מספרד הגדולה של סוף המאה החמש-עשרה. ב"אדיקט" של פרדיננד ואיזבלה, שניתן בעת הגירוש, נאמר שמותר ליהודים להוציא תוך חודשים מספר את כל רכושם: הזהב, הכסף, המתכות היקרות ואבני החן, ומי שיפגע בהם בדרכם לגבולות – יוטל עליו העונש העליון. אולם עם ישראל לא שכח לעם הספרדי ולמדינת ספרד את פשע הגירוש והאינקוויזיציה. אם נשקול את מספר הנפשות (ולא מספרים בלבד קובעים) – כמה יהודים נרצחו על במות האינקוויזיציה – הרי זה כאין וכאפס לגבי מה שנעשה במרכזה של האנושיות המודרנית במאה העשרים. עם ישראל חייב ללמוד מכאן, שאין "הקידמה" פותרת את בעייתנו בין האומות ואינה מקילה את אימת הגלות. מה שקרה בשנים האחרונות, מי יודע – אינני רוצה לבטא את המילים האלה – מי יודע אם זו הפעם האחרונה? אם לכך הגענו עם התפתחות החברה והתרבות, הטכניקה והמדע, אם כך "התקדמה" – במשך חמש מאות שנה – האנושות התרבותית כולה והביאה עדותה במחנות הריכוז הגרמניים בערבות אוקראינה וביערות בלרוסיה – מניין הביטחון שזה המקרה האחרון?

אין לגבי פשע זה צדיקים גמורים, אף שיש אשמים פחות ואשמים יותר. שר החוץ ציטט את המקרה של הפושע הנאצי ברגר, שעונשו הוקטן בשני מונים; הוא סיפר על רוצחים אחרים במערב גרמניה שרוצים עוד לשררם, כיוון ש"בראותם רופפת".

אבל האם הם היחידים? האם לא קיימים פילדמרשל נאצי וגנרל נאצי גדול – אני מתכוון לפון פאולוס⁴ ופון סידליץ⁵ – שלא נתבעו כלל לדין? האם הועמדו למשפט? האם הואשמו בהשמדת יהודים? האם נאסרו ונענשו במקום שקיים שלטון תקיף ורב אונים יהודע לאסור, להעניש ולנקום?

העם היהודי עומד ומתריע נגד ארה"ב על פיוס משמידים גם בשעה שהיא ידידתנו ואנו זקוקים לעזרתה. לא נמכור את עצמאותנו המוסרית בעד שום כסף ובעד שום עזרה. אך אם יורם קול מחאתנו, יורם נא נגד כולם, במערב ובמזרח. אם יש מישהו ששיחרר פושעים – יש גם מישהו שלא שמם כלל במאסר; אם יש מישהו שלא העניש כראוי – יש מישהו שלא העניש כלל רבים וגדולים מבין הרוצחים. חשבוננו כאן הוא מוחלט, אין הוא תלוי בתכסיס מדיני. בעניין זה חייבים אנו להיות מאוחדים; מי שאינו שלם ברגשותיו והכרעתו המוסרית – פורש מן הכלל היהודי, ולא רק מן הכלל היושב כאן אלא מן הכלל היהודי לדורי דורות.

דבר חשוב נשתנה מן הרגע שהקימונו את מדינתנו. עד שנת 1948 לא יכול היה העם היהודי להעניש את רוצחי בניו, והוא אמר תכופות כי "הנקם לא לו". הקמת מדינת ישראל היא, גם במובן זה, שינוי יסודי. עכשיו יש דין, יש דיין ויש עונש. אף אם איננו יודעים, בשעה זו, כיצד יבוא העונש, וכיצד ייעשה הדין, חייבות אומות העולם לשמוע מבית צנוע זה, מעיר קטנה זו, מפי נציגי מדינה זעירה זו, שהם לא שכחו ולא ישכחו. יהיה עונש לרוצחים, יהיה דין לממיתים. הקמת מדינת ישראל היא עובדה מכרעת לגבי מעמדם של הפושעים, המענים והרוצחים למיניהם. מה שאפשר היה עד שנת 1948 – שוב איננו אפשרי. נגמר ההפקר לגבי רוצחי יהודים. ידעו הרוצחים, במערב ובמזרח – מנהיגים ופקידים, גנרלים וחילים – כי לא נסגר חשבון הפשעים. החטא מצפה לעונשו. ואם יאחר – בוא יבוא.

מחשבון הנפש – לחשבון הרכוש. גם אילולא נהרג ונרצח יהודי אחד בגרמניה ובארצות הגרורות והנכבשות, היינו דורשים את מלוא תשלום הפיצויים. ולא צריך להזכיר דמו של שום ילד יהודי כדי לדרוש מהם את תמורת השוד והגזל עד תום. הם רצחו וגם ירשו. החובה לשלם את מלוא הירושה ששדרו אינה נזקקת לשום ביסוס נוסף. גם בעניין זה, בעניין גביית הפיצויים מגרמניה, היחס הוא שווה, פחות או יותר, מכל הצדדים (מאיר וילנר (מק"י): ועידת פריס מלמדת משהו) – ח"כ וילנר, אמרתי "פחות או יותר", ועוד תשמע על ההבדלים. והם ניכרים.

4 פילדמרשל פרידריך פון פאולוס (1890-1957). מפקד הצבא הגרמני בחזית סטלינגרד. נכנע בפברואר 1943 ונפל בשבי הסובייטים עם כל המחנה ה-6 שבפיקודו. שוחרר ב-1953 והותר לו לשבת בגרמניה המזרחית.

5 גנרל ולטר סידליץ (1888-1976). מפקד קורפוס תחת פילדמרשל פון פאולוס. נפל בשבי בחזית סטלינגרד ונדון למוות בגרמניה על היותו מראשי ברית הקצינים הגרמנים נגד היטלר. ב-1950 נדון למוות ע"י הסובייטים אך עונשו הומר למאסר והוא שוחרר.

טרם שמענו על תמיכה רישמית בתביעת הפיצויים שלנו, לא מן המערב ולא מן המזרח. אולי הזמן קצר, וממשלה היא מכונה כבדה, אבל בכמה ארצות שמענו מפי עיתונים חשובים – שאולי אינם מבטאים את דעת הממשלה, אבל מביעים דעת חלקי ציבור גדולים – תמיכה בתביעותינו. תמיכה כזו הובעה בעיתוני אנגליה, ארה"ב, צרפת, ויזכר הדבר לטובה, גם בעיתוני שווייצריה. אינני אומר שהכתוב בעיתונים מחייב את הממשלות; אולם הדבר מראה שזע משהו בהרגשת העמים ובמצפון העמים, לצערנו – לא בכל הארצות. מאותה מעצמה, שח"כ בן-אהרון כה הרבה לשבחה, לא שמענו עד כה בכל עיתונותה, בעשרות שפות, אף מילה אחת לתמיכת תביעת הפיצויים היהודית.

ייתכן, שיש משום ליקוי בדבר שהגשנו את תביעת הפיצויים רק עכשיו, לאחר שמרבית הפיצויים של גרמניה – באמצעות העברת בתי הרושת ויצוא סחורות – כבר שולמו, ובינתיים השתנה גם היחס אליה מכל הצדדים. לא רק בעלי-הברית המערביים פסקו לתבוע מגרמניה מכונות, חומרים ובתי הרושת. גם העיתונות הרוסית והגרמנית-הקומוניסטית מתפארת שבריה"מ בונה את גרמניה מחדש. עיתונות בריה"מ, לכל סוגיה, מכריזה על "ברית נצח" בין שתי האומות – הסובייטית והגרמנית. אלה ואלה פסקו לתבוע, אלה ואלה בונים את גרמניה מחדש, אלה ואלה מתחרים בתשבחות לעצמם – מי בונה יותר (מאיר וילנר (מק"י): השאלה היא בקשר לצבא, ולא בקשר לבית חרושת לממתקים) – אני קורא בעיתונות הרוסית: "איזוויסטייה" שפירושו "ידיעות", ו"פרוודה" שמשמעותו "אמת" – שניהם כותבים שרוסיה בונה מחדש את התעשייה הגרמנית הכבדה (מאיר וילנר (מק"י): היא הורסת את התעשייה הצבאית ואת הצבא בגרמניה. וזהו העיקר. אל תטשטש את הדברים. המדובר הוא בתעשייה הצבאית, ואת זאת רק המערב בונה) – ייתכן שגם המערב בונה משהו, אבל קשה לומר שהסובייטים הם איסטניסים לגבי חידוש יכולתה הצבאית של גרמניה. אינני מומחה לענייני צבא, אבל אומרים, שלפיתוח מיכרות אורניום עצומים בסֶסֶסוֹניה [במזרח גרמניה] יש קשר לצבא ולזיון...

אכן, אילו הקדמנו לדרוש פיצויים והיינו עושים זאת בתקופה ששני הצדדים גבו מגרמניה את השוד, בתקופה שגרמניה היתה זקוקה מאוד לדעת הקהל העולמית כדי להשיבה למשפחת העמים – ייתכן שהיתה נכונה יותר לפצותנו ואף תמיכת המנצחים היתה רבה יותר. אבל אלה המזכירים טענה זו חייבים לזכור את הפולמוס הגדול שהתנהל שנים תמימות ברחבי העם היהודי, בדבר זה שאסור לנו בכלל לתבוע פיצויים מגרמניה. אותם אנשים, שדרשו במשך שנים לא לתבוע פיצויים – ואני מכיר על ספסלי הכנסת חברים חשובים, נציגי מפלגות מכובדות, המתנגדים גם עכשיו לתביעת פיצויים – אי-אפשר להם לטעון שתי הטענות גם יחד: מצד אחד, להתריע על האיחור שבהגשת התביעה, ומצד שני, לטעון נגד עצם הגשת התביעה...

אם צריך היה להגיש את התביעה קודם, הרי אשמים באיחור הם רבים מאלה המנסים להופיע עכשיו כמאשימים.

חושבני שהתביעה היא מעשית, הווה אומר - יש סיכויים שחלק מהשוד יוחזר. דווקא משום כך עלינו לציין כאן דבר עקרוני: גרמניה של היום איננה מזדהה עם גרמניה שירשה את השוד; גרמניה המערבית והמזרחית - איננו מבדילים בין שתיהן לגבי חובתן לשלם פיצויים. בעניין זה - שוויון גמור בין המזרח והמערב. אם גרמניה המזרחית תמהר לשלם פיצויים, מסתמא תשיג משהו מבחינה מוסרית. לא יהיה איש בישראל שלא יציין אותה גרמניה שתהיה הראשונה לתשלום. אם יש בבית הזה חברים שבכוחם להשפיע על גרמניה המזרחית, "העמית", הקומוניסטית, נכנה אותה כאשר נכנה - תבוא עליהם ברכה. אבל אנו תובעים פיצויים מכל מי שירש מגרמניה את שטחיה ורכושה, ואלה הן לא רק גרמניה המזרחית וגרמניה המערבית, אלא כל אותן המדינות שקיבלו חלק מגרמניה הגדולה של 1938. חברי הכנסת זוכרים ודאי, שבין שאר הביטוסים של תביעת הפיצויים נמצא גם מספר אחד מוחלט, אולי המספר היחידי המוחלט שבתביעה זו: מיליארד המרקים שנלקחו מהיהודים על-ידי גרמניה הגדולה בנובמבר 1938. כל יורשיה הטריטוריאליים של אותה גרמניה חייבים להחזיר את הגזלה. מי הם היורשים? הווה אומר: מה היתה גרמניה של נובמבר 1938? - גרמניה המזרחית והמערבית, מחוז הסאאר, ארץ הסודטים, חלק של גרמניה המזרחית שעבר לפולין, ועוד שטחים שסופחו למדינות שונות.

מי שירש חייב לשלם, ויהא משטרו כאשר יהא. חשבון הרכוש אינו קשור בחשבון הנפש. ההבדל בין אלה שרצחו ואלה שרק ירשו הוא עצום, ואין כלל להשוות ביניהם. אולם אלה שירשו באקראי חייבים להחזיר את הירושה לבעליה החוקיים. במידה שהעם היהודי יקבע את יחסיו לאומות העולם לא לפי חשבונות מדיניים (והם משפיעים מדעת, ושלא מדעת על היחסים המדיניים) - הוא ידע להעריך אותם עמים שמתוך מצפונם ימהרו לשלם את פיצויי הגזלה. לפי התנהגות זו ייקבע יחסו של העם היהודי לחלקים השונים של המדינה הגרמנית ולמדינות שירשו שטחים וקניין מידי המדינה הגרמנית הקודמת.

הייתי מאושר אילו בעניין זה היינו מאוחדים כפי שצריך להיות מאוחד עם בעל הכרה עצמית, אילו ידענו להבדיל בין תכסיס מפלגתי - שכבודו במקומו מונח - ולבין חשבון יסודי של יחסי עמים. והחשבון ברור ובהיר, מבטא אינטרסים לאומיים-היסטוריים ועמדה מוסרית עקרונית. לא צריך היה להיות הויכות האומלל הזה בתוך כתלי הכנסת.

היור"נ. ניר-רפאלקס: רשות הדיבור לנואם האחרון הערב - ח"כ נורוק.

מרדכי נורוק (החזית הדתית המאוחדת): בית גבוה. אני מקדם בברכה את פנייתו של שר החוץ למעצמות הגדולות, בעלות-הברית, בדבר החזרת הרכוש הגזול על-ידי עם המרצחים הגרמנים, בייחוד בדבר שחרור פושעי המלחמה. שנים רבות דרשתי וחזרתי ודרשתי - מעל הבמה הגבוהה הזאת, בקונגרס הציוני, בוועד הפועל הציוני ובקונגרס היהודי העולמי - לפנות למעצמות הכיבוש ולא לבוא במגע ישיר עם אומת המרצחים. לדאבוני נעשו נסיונות בלתי-רישמיים, הן מצד מדינת ישראל והן מצד הסוכנות [היהודית], למגע ישיר עם הארץ הטמאה. באיגרת הממשלה גלונו את חרפת גרמניה מעלינו, אך מאוחר מדי. למעשה כבר איחרנו את המועד המתאים להגשת דרישות הפיצויים למעצמות הגדולות. מועד זה היה בסוף 1947, כאשר מעצמות הכיבוש החליטו להתערב בעניין הפיצויים בעד הרכוש שנשדד או שנחרב. אך העיקר שיחס המעצמות אל גרמניה אז היה שונה מאשר היום, כאשר גם המערב וגם המזרח מעוניינים לטהר את השרץ הגרמני בק"ן טעמים ולהכניסו לתוך משפחת האומות. אין כאן מקום להשוואה עם רפרציות אחרי מלחמה, כאשר יושבים עם המנוצח על-יד שולחן אחד. כאן מדובר על דבר שעדיין לא היה כמוהו בעולם - על מרצחים של שלישי עמנו, על זיכרון הקדושים וכבוד עמנו. אנו צריכים להצהיר בפני העולם כולו, שבפנייתנו למעצמות הכיבוש אין כוונה לסליחה ולמחילה, אלא רק החזרת הרכוש הנגזל. אני דורש מאת הממשלה תשובה ברורה, שהדבר הזה לא יביא למגע ישיר עם המרצחים, או לידי כך שיתנו לנו שילומים בצורת סחורות - תוצרת הארץ הטמאה, הטבולה בדם קדושים. אם יהיה מגע ישיר, יהיה בזה משום פתחון-פה לומר שאנו מושיטים ידנו למרצחים לסליחה ולכפרה. על-ידי כך אנו נותנים היתר לסתם יהודים לנהל משא-ומתן עם הגרמנים, בבחינת "אם בארזים נפלה שלהבת". מוטב לוותר על שילומים כאלה ולהגן על כבוד ישראל כעם. זוהי שאלת כבוד של עם ישראל ולא עניין סנטימנטלי, כפי שסבורים בטעות אחדים מבין אנשי המעשה, אנשי הפוליטיקה ה"ריאלית".

בימי הביניים היו אבות אבותיהם של הנאצים אבירי השוד, "Raubritter", הורגים אנשים וקונים בכסף מלא כפרת עוונות, "Ablasszettel", אצל כומר הכנסייה. אין אנו יכולים לקבל מידי המרצחים קבלת פיצויים ולתת תמורתו, אפילו בעקיפין, כפרת עוונות. יהיה זה כתם בל-ימיחה. מדינת ישראל צריכה לעמוד על משמר כבוד ישראל. יש בינינו אנשים האומרים שלא כל העם הגרמני אשם - אשמה כנופיה מצומצמת. לא נכון הדבר. כיצד יכולים אנו להושיט יד לגרמני? אם לא אנשים אלה עצמם הם שעשו את מעשי הרצח, הרי אחיהם ובניהם, קרוביהם וגואליהם, הם ששפכו את הדם של שלישי עמנו, ובתוכם מיליון ומאתיים אלף מילדי ישראל שיכלו להיות לגאון ולתפארת לעם ישראל ולאנושות כולה. אף איש אחד מאנשי המדע, הספרות והאמנות בגרמניה לא נקף אצבע להצלת

עמנו, ולא זו בלבד אלא שאנשי מדע הגרמנים דאגו למצוא שיטות להשמדה גמורה של ישראל. הנהיה עכשיו אנו השיילוק המודרני? הרוצחים לקחו מאיתנו את הכל – אך לא את כבודנו. על-ידי מגע ישיר נקריב להם אנו בעצמנו את כבודנו. כל יהודי בעולם יתן את תמורת הפיצויים, רק כדי שלא תצטרכו לבוא במגע ישיר עם גרמניה. בשעתו, כאשר גירשו את היהודים מספרד, ונתנו להם לצאת את הארץ שלמים בגופם, לא דרכה כף רגל יהודי מאות בשנים על אדמת ספרד. והנה עכשיו, אחרי הקטסטרופה האיומה, אנו עוברים לסדר היום ועומדים לבוא אולי במגע ישיר עם ממשלת גרמניה הרצחנית. אנו מקדשים את זכרם של מורדי הגטאות – האם מגע ישיר עם המרצחים הוא ברוח המורדים האלה? האם הם השאיירו אחריהם צוואה רוחנית כזאת, שאנו נרמוס את קבריהם ונשב ליד שולחן אחד עם רוצחיהם? האם זה הולם את ההכרה הלאומית היהודית? זה יהיה פשע גדול. אי-אפשר להשוות זאת עם עניין ה"העברה". אז עדיין לא נרצחו יהודים בגרמניה, והמדובר היה על העברת יהודים עם רכושם לארצנו.

אם בשנת 1933 הכריזו הקונגרס היהודי העולמי, על-פי יוזמתו, חרם על גרמניה, על אחת כמה וכמה שעלינו לשמור על חרם זה כיום. אומרים לנו שסוף סוף נהיה מוכרחים לבוא ביחסים מדיניים עם ממשלת גרמניה. לא נכון. רבותי, היה עם קטן, בלתי-תרבותי, באירופה – במדינת ליטא. כאשר הפולנים, שכניו הקרובים ביותר, כבשו את וילנה, בירתם ההיסטורית של הליטאים, לא באו הליטאים במשך שנים רבות בשום מגע ומשא עם פולין, עד שהכריחו אותם לכך בחרבם. ואנו, בני המלכים והנביאים, נוותר על העלבון הלאומי? היה לא תהיה!

אדוני שר החוץ, אני משיבך אותך. יש קונה עולמו בשעה אחת. בידך לרכוש מקום נצחי בהיסטוריה של תקופתנו. הדורות הבאים יעריצו את שמך כשתעמוד איתן להגן על כבוד ישראל.

הכנסת הראשונה – פרוטוקול ישיבה 245, סעיף ד המשך הדיון, 1951.2.4

היור' י. שפרינצק: אנו עוברים לדיון על ענייני גרמניה. יש להצטרף ששר החוץ חולה, אבל אני מקווה שביום ד' יוכל להופיע. נקיים עכשיו את הדיון בהיעדרו.

מנחם בגין (תנועת החרות): כבוד היושב-ראש. חובתי להסב את תשומת-לכם של חברי הכנסת לשני המשפטים המסכמים את האיגרת שמר שלח לאדונים אצ'סון, שומן, מוריסון ווישינסקי.⁶ ואלה המשפטים הנדונים: "כמו כן" – כותבת ממשלתנו – "לא יוכל

6 שרי החוץ דין אצ'סון (ארה"ב), רובר שומן (צרפת), הרברט מוריסון (בריטניה), אנדרי וישינסקי (בריה"מ).

להיות דיון על החזרת גרמניה למשפחת העמים עד אשר העניין היסודי הזה של פיצויים יסודר הלכה למעשה". ולהלן: "היא", כלומר ממשלת ישראל, "פונה בבקשה דחופה למעצמות הכיבוש לא למסור את מלוא השלטון לממשלה גרמנית איזו-שהיא בלי שיעשה סייג מפורש ביחס לתשלום הפיצויים לישראל".

חברי הבית יודעים, או יודו, שאפילו ביחס לחוק נודעת חשיבות רבה לפירוש המבוסס על מה שחכמי רומי קראו: *implicitas*, או, כפי שחכמינו אמרו: "מכלל לאו אתה שומע הן", וכן להיפך. באשר לאיגרת דיפלומטית, הרי כל ערכה הוא אולי לא במה שכתוב בה, אלא במה שמשמע הימנה. ומה משמע משני המשפטים שהבאתי לתשומת לבכם? המשפט הראשון אומר בצורה שאינה משתמעת לדו-פנים, שהממשלה הזאת אינה מתנגדת להחזרת גרמניה למשפחת העמים, הממשלה הזאת אך מתנה תנאי, והתנאי הוא למה שהיא מכנה בלעז המקור: "The rehabilitation of Germany among the community of nations". והתנאי מהו? כסף. אלף וחמש מאות מיליון דולרים. אם נקבלם - נסכים לדיון על "החזרת גרמניה למשפחת העמים". כך כתוב (מאיר ארגוב (מפא"י): אחרי הודעת שר החוץ בלייק-ספסס?) - כך כתוב. העניין חמור מכדי שנשתעשע בקריאות ביניים. ולא במקרה ציטטתי גם את הלעז המקורי, כי למילים, רבותי, יש מוצא ויש גם מסורת. מן הבחינה האימולוגית המונח "rehabilitation" פירושו - החזרה הביתה, ולכן משתמשים בו גם במובן "שיקום", אולם מבחינת המסורת "rehabilitation" פירושו - החזרת הכבוד; הווה אומר, שממשלת ישראל הודיעה לאמריקנים, לאנגלים, לצרפתים ולרוסים, לעולם כולו, שהיא תסכים להחזרת הכבוד לגרמניה כעם בקרב משפחת העמים, אם "העניין היסודי הזה של פיצויים יסודר הלכה למעשה".

בשבוע שעבר עמד על הבמה הזאת חברנו המכובד הרב נורוק ואמר שבאיגרת הזאת גוללנו מעלינו את חרפת גרמניה. אני נאלץ להביע דעה, שכבוד הרב נורוק לא קרא את שני המשפטים האלה ולא התבונן בתוכנם. אילמלא כן לא היה אומר "שהאיגרת הזאת גוללה מעלינו את חרפת גרמניה". לא גוללנו חרפה; המטנו חרפה. והמשפט השני מה הוא אומר? הוא אומר שממשלת ישראל אינה מתנגדת למסירת מלוא השלטון לממשלת גרמניה, או לממשלות גרמניות; היא אך מתנה תנאי להקמתה של "גרמניה העצמאית", או "גרמניות חופשיות", והתנאי הוא שיעשה סייג מפורש מראש, ש-1,500 מיליון דולר ישולמו לממשלת ישראל. אולם המשפט הזה עוד מרחיק לכת. נניח שהמעצמות יקבלו את הסייג של מר שרת; נניח שימסרו את מלוא השלטון לממשלת גרמניה בליווי הוראה, שהיא, ממשלת גרמניה העצמאית, תשלם פיצוי לממשלת ישראל. הרי האיגרת עצמה מציעה שתהליך תשלום הפיצויים יימשך שנים מספר. נניח אפוא שמשאלת לבו של מר שרת תתגשם מצד אחד ועוד השתא תימסר הסמכות המלאה לממשלת גרמניה, הרי מצד שני יוצא

שממשלת ישראל הודיעה לאמריקנים, לרוסים, לאנגלים ולצרפתים ולעולם כולו, שהיא, ממשלת ישראל, מוכנה לעמוד בקשר ישיר עם גרמניה העצמאית – ובמשך השנים הבאות תימצא ביחסים תקינים עימה – למען הגשמת הסייג ביחס לתשלומים. לפני שבוע עמד כבוד הרב נורוק על הבמה הזאת והשביע את מר שרת לבל יבצע את מה שהוא, הרב נורוק, כינה בשם פשע לאומי; לבל יבוא בקשר ישיר עם גרמניה. מר שרת עדיין לא נשבע את השבועה שהרב נורוק דרש ממנו להישבע, ועל כן אינני יכול להאשים את שר החוץ בעניין זה בשבועת שווא. אולם בטוחני שכבוד הרב נורוק לא קרא את הפסוק הזה, ואני מניח שלא התבונן בתוכנו. אילמלא כן, לא היה הרב נורוק משביע את שר החוץ כפי שהשביעו, משום שהשבועתו של כבוד הרב נורוק השבעת שווא היא. באיגרת הזאת הודיעה ממשלת ישראל בפני עם ועדה, שהיא תעמוד בקשר ישיר עם גרמניה העצמאית לקבלת הפיצויים האלה, לקבלת 1,500 מיליונים דולרים.

ואחרי מה באים שני המשפטים הנדונים האלה? באיגרת הממשלה שני חלקים. החלק האחד הוא כולו ועקת דם מחרידה; החלק השני הוא כולו חשבון קר מחריד. החשבון הוא מדויק מאוד. באילו נימוקים לא השתמש שר החוץ כדי לשכנע את הגויים שעליהם לשלם על חשבונה של גרמניה פיצויים למדינת ישראל? הוא אמר להם שאנחנו קולטים עלייה; הוא הסביר להם שהטלנו על עצמנו עול מיסים כבד; הוא הודיע להם שאנו חיים במשטר של צנע חמור; הוא סיפר להם שנקלוט חצי מיליון מקורבנות הרצח הגרמני. ובשם המיליונים של קורבנות הרצח דורשת ממשלתנו תמורה של רבע מן הרכוש היהודי שנשדד בידי הגרמנים. ואני שואל: למה עשיתם כדבר הזה לעם ישראל? איכה דרשתם רבע של הרכוש היהודי שנשדד בידי הגרמנים? באיזו סמכות ובאיזו רשות? מה משתמע מן החשבון הזה?

נניח, למען ההנמקה, שהחיה הטוטונית הדודגלית ביצעה את כל זממה והשמידה את היהודים באירופה עד האחרון בהם, ולא היינו זוכים לקלוט כמה מאות אלפי ניצולים – האם אז לא היתה לנו זכות לדרוש פיצויים, זכות לדרוש את תמורת הרכוש היהודי שנשדד? תודה לאל שהשאלה הזאת היא תיאורטית לגבי הניצולים, אבל היא איננה תיאורטית לגבי הבעיה הנדונה. האם רק העובדה שהצלנו כמה מאות אלפי יהודים, היא הנותנת לנו את הזכות לדרוש תמורה לרכוש היהודי? והרי על-ידי תביעה זו הודעתם שאתם משאירים בידי גרמניה שלושת-רבעי הרכוש היהודי השדוד. אינני בא לטעון, שאילו הייתם מציגים דרישה לתמורה מלאה לרכוש היהודי הנשדד, הייתם מקבלים אותה. אך גם שר החוץ לא יוכל לומר לנו אף מילה אחת שיש לו סיכוי ממשי לקבל את הרכוש היהודי, כפי שהוא דרש אותו. הגויים אינם ממהרים כלל להתחייב לשלם פיצויים המגיעים ליהודים, כפי שיהודים מסויימים ממהרים להתחייב לשלם פיצויים שאינם מגיעים לגויים. ודאי, גם אחרנו. אחרנו

מאוד. איחרנו לא רק מפני שהמרד הבשיל את פריו – סילוק השלטון הבריטי – רק ב-1948. איחרנו גם בגלל סיבה אחרת: לפני למעלה משנה וחצי הצעתי באחת משיבות ועדת החוץ למר שרת לתבוע את התמורה לרכוש היהודי שנשדד על-ידי הגרמנים, את התמורה לרכוש היהודי, רק לרכוש היהודי, לכל הרכוש היהודי. אז אמר מר שרת, שהעניין הזה איננו חדש בשביל הממשלה, ושהממשלה דנה בו בכובד ראש.⁷ הממשלה חייבת למסור דין לעם משום מה היא דנה בעניין "לא חדש" ו"בכובד ראש" במשך שנתיים כמעט. איחרנו!

אומנם אין בפי הוכחה, שאילו הגשנו את התביעה לפני שנתיים, היתה באה על סיפוקה, אולם בהגשת התביעה למיליארד וחצי, בעוד אומדן הרכוש היהודי הוא שישה מיליארדים, אמרתם שאתם מוותרים על התביעה לשלושת-רבעי הרכוש היהודי השדוד. למה ויתרתם על התביעה? בשם מי ויתרתם על התביעה? תבואו אל הגויים ותשמיעו באזניהם דבר הנביא: "הרצחת וגם ירשת?" ומצד אחד תאשרו ששלושת רבעי ה"כרם" היהודי השדוד יישאר לעולמים – בידי מי? אולי לא נקבל את הכסף המגיע לנו. השאלה היא בידי מי השאתם את הרכוש הזה? בידי מרצחי אבותיכם! בידי חונקי ילדיכם! איכה עשיתם כדבר הזה לעם הזה?

אולם יש באיגרת הזאת גם חלק אחר, וכפי שאמרתי הוא כולו זעקת דם. מר שרת קרא פה את הנוסח ואנחנו שמענו כיצד הגרמנים שרפו את אבותינו, הטביעו את אימהותינו, ניפצו ראשי עוללינו אלי סלע, עשו מורגנים משער ראשם של אחיותינו, סבון מלשד עצמותיהם של אחינו. אחרי תיאור הדמים הזה באה ממשלה עברית ומודיעה, שייתכן דיון על החזרת הכבוד לגרמניה כעם בקרב משפחת העמים – אם ישלמו לנו 1,500 מיליונים דולרים. אויה לנו, כי באיגרת הזאת דמים בדמים נגעו, ו"דמים" – תרתי משמע (אברהם הרצפלד (מפא"י): אתה חייב להגיד איפה זה כתוב); (אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): קרא שנית את המשפט) – אני מוכן לקבל עלי זאת. שמע בבקשה! כך כתב שר החוץ שלך (קריאה מספסלי מפא"י: שלך?) – "כמו-כן לא יוכל להיות דיון על החזרת הכבוד של גרמניה כעם במשפחת העמים עד שעניין יסודי זה של פיצויים יסודר הלכה למעשה". שאל כל איש מה פירושו של המשפט הזה (מאיר ארגוב (מפא"י): אבל לפני כן יש פסוק האומר, שאלף שנים יעברו ופשע הדמים לא יעבור. זה סילוף. קרא את הכל); (שר החקלאות פ. לבון: קרא את הפסקה כולה) – זוהי הפסיקה כולה בשלמותה. קראתי אותה (שר החקלאות פ. לבון: בלי כזבים!) – שר החקלאות, אני מפנה את תשומת לבך, שלפחות מן הזמן שנעשית שר עליך לדעת לעצור את לשונך, ואל תגיד לי: "כזבים". קראתי את הפסקה בשלמותה (אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): שר החקלאות, עלה אתה וקרא את הפסקה כולה);

7 בישיבת ועדת חו"ב ב-2.5.1949 אמר ח"כ בגין: "אני חושב ששאלה זו אקטואלית מאוד ועתה, מאחר שיש מדינה, יכולים להציג דרישה קונקרטיית בעניין זה".

(שר החקלאות פ. לבון: הוא חייב לקרוא את הפסקה כולה; הוא ולא אני) -
הנה היא לפניך (אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): העולם כולו קרא אותה).

היור"ר י. שפרינצק: יש עוד נואמים, והם יוכלו לעשות תיקונים לדברי הנואם.
הצעקות האלה אינן מוסיפות.

מנחם בגין (תנועת החרות): ח"כ ארגוב הזכיר לי את הפסוק, ואני מודה לו על כך.
את הפסוק הזה לא השמיע מר שרת - את המשפט הזה, ש"אלף שנים יעברו עד
שגרמניה תכפר את חטאיה", אמר פרנק. האם תסתמכו על מה שאמר פרנק, כאשר
מדובר בגרמניה?

ועתה, מר הרצפלד, אני מבקש ממך שתתייחד עם עצמך ותשיב לעצמך אם
במשפט זה אין הודאה ברורה שבתנאי שישולמו לנו פיצויים - אין ממשלת ישראל
מתנגדת להחזרת כבודה של גרמניה.

סבור הייתי שהממשלה תעשה דבר אחר, שהיא תוציא את תיאור הדמים מאיגרת
הכספים ותעביר אותו לאיגרת שנייה, זו האיגרת שבה ניסתה ממשלתנו לקבוע
עמדתה לגבי שחרור הפושעים הנאצים. דבר זה היה טבעי; זה היה דבר של כבוד.
היינו מספרים עוד פעם לעולם כיצד נהגו המרצחים האלה, והיינו אומרים לו: "האם
את המרצחים האלה אתם משחררים?" אחרת עשתה ממשלת ישראל, ואף את עניין
שחרור הפושעים הנאצים, כיצד העמידה? מר שרת הביע לפני מר אצ'סון את
"חרדתו" בגלל שחרור הפושעים הנאצים. האם אין המילה הזאת "חרדה" רגילה בכל
איגרת דיפלומטית? האם לא יימצאו מילים חריפות יותר באיגרת ששר החוץ האנגלי
שלח לממשלת פרס בעניין הלאמת הנפט? האם זוהי הודעת ממשלת ישראל על
שחרור הפושעים הנאצים רבי ההשמדה, קציני הס"ס, מבצעי החורבן היהודי?

ואני רוצה לשאול את חברי הבית: משום מה אי-אפשר לקבל את הצעת ח"כ
בן-אליעזר ולדרוש מאת ממשלות הכיבוש להסגיר לידי מדינת ישראל את משמידי
אחינו? הרי בלגיה, צ'כוסלובקיה, פולין, יוגוסלביה, הולנד וצרפת, דרשו להסגיר
לארצותיהן את אלה מן הפושעים הנאצים שביצעו מעשי פשע כלפי עמיהם. יגידו
לנו, שעל-פי החלטת המעצמות דנים את הפושעים הנאצים באותן המדינות שבהן
ביצעו את פשעיהם. אני יודע על ההחלטה הזאת, ואף על פי כן אני טוען שיש יסוד,
לא רק מוסרי, אלא גם יוריד, לדרישת ההסגרה, משום שביחס ליהודים רצחו
והשמידו הפושעים הללו מעבר לכל גבול של מדינה שהיתה קיימת במלחמת-העולם
השנייה או שהיא קיימת כיום. ועל כן, רק משום שפושעים עברו גבולות מדינה,
יימלטו מעונש? רק משום שצרפת לא תדרוש הסגרתו של פושע שרצח בבלגיה, או
להיפך, לא נדרוש אנו להעמיד לדין את אלה שרצחו שישה מיליון יהודים? והרי

הנרצחים האלה היו אזרחים-בכוח של המדינה הזאת. מפני מה אפשר לבנות את הבניין היורדי ולדרוש בשם חצי מיליון הניצולים וששת המיליונים הנרצחים פיצויים כספיים, ולמה אי-אפשר לבנות את הבניין היורדי העיקרי ולדרוש בשם ששת המיליונים הנרצחים וחצי מיליון היתומים והשכולים, שהפושעים הנאצים יוסגרו למדינה זו, שהמיליונים ההם היו אזרחיה אילמלא הושמדו – כדי שיועמרו לדין? אומנם, אין בפי כל הוכחה שתיבעתנו זו היתה מתגשמת. אך כלום ויתרו מדינות, בעניינים פחותים בהרבה, על דרישת ההסגרה רק משום שהניחו שלא יקבלו את תביעותיהן? שנית: מאימתי, הריני שואל, שובת הצדק, אם הפושע נמלט מדינו – בעצמו או בעזרת אחרים? עלינו להקים בירושלים בית-דין מיוחד לשיפוט הפושעים הנאצים שהשתתפו בהשמדת עמנו, ועלינו לשפוט אותם גם בהיעדרם. כל העמים שהנאצים התעללו בהם הקימו בתי-דין מיוחדים לשפוט את הפושעים הללו; ואנו, דווקא אנו, לא נקים בית-דין כזה? ואם בית-הדין ישפוט דין מוות למרצחים הנאצים, אזי נכריז, לא רק כיהודים, אלא גם כשוחרי חופש, שכל איש, יהודי או גוי, אוהב צדק ושוחר חרות, אם יפגע בהם, הרי כולנו כאזרחי מדינה ריבונית, וכאנשים חופשיים – וגם כל האנשים החפשיים שבעולם – כולנו נעמוד מאחוריו, נגן עליו, נושיט לו את מלוא העזרה. כי על הגויים בעולם לדעת, שמן היום בו קם הטיפוס החדש באדם, היהודי הלוחם שהם חשבוהו למת וקבור לעולמים, והוא למד את האמת הפשוטה של חיים ומוות, לאמור, שיש דברים יקרים מן החיים ונוראים מן המוות – מן היום הזה, השמדתם של בני ישראל לא תיסלח ולא תישכח לעולמים, ויד הצדק העברית תשיג את המשמידים, משמידי אחינו באשר הם שם. כי אחרת, על אף תקומת המדינה, איך נחיה בעולם האכזריות הזה?

אולם, כיצד נחנך את העולם הגויי ואת הנוער העברי לא לשכוח ולא לסלוח השמדה, אם המשפטים הנוראים של האיגרת לא יימחקו?

על כן הריני דורש, שהמשלה או הכנסת תקבע ותודיע בפני עם ועדה, שהמשפטים, אשר מהם משתמעת הכרת מדינת ישראל בהחזרתה של גרמניה למשפחת העמים, בטלים ומבוטלים. זאת נעשה לא למעננו, לא רק למען עתידם של ילדינו, כי אם למען אלה אשר כל אחד מאיתנו השאיר שם, למען האב והאם והילד הקטן אשר יחדיו נשחטו, ואין אנו יודעים אפילו ולא נדע לעולמים היכן עפרם. ולבנו יאמר תפילה, שההודעה המבטלת את המשפטים הנוראים האלה גם תצליח למחות את זכרם.

היור"י. שפרינצק: אני מבקש שהדיון בסעיף זה לא ייהפך למעין התחרות: מי מתייחס ביותר שלילה לגרמניה. אנו דנים בעניין שהוא בהרגשת כולנו.

מנחם בגין (תנועת החרות): האם כבוד היושב-ראש עומד להתפלמס איתי? מאימתי
הנוהג שהיושב-ראש מתפלמס עם חבר הכנסת אחרי נאומו? אני מוחה על כך!

היור"ר י. שפרינצק: ח"כ בגין יכול למחות, אבל, כשם שביקשתי קודם מאת ח"כ
הרצפלד לחכות ולשמוע את תשובתו של ח"כ בגין, כך מותר גם לח"כ בגין לחכות
לגמר דברי. דברי נאמרו כלפי הכל, כלפי ההפסקות והצעקות שהיו וכלפי התשובות.
אני מבקש מאת ח"כ בגין לא להיות רגיש כל-כך. אין לי צורך, חובה או רשות,
להתפלמס עם מישהו. חובתי היא לבקש שהאווירה בדיון זה – ואני פונה לכל
הספסלים – תהיה אוירה יהודית משותפת. המחאה המוקדמת, ללא כל סבלנות
לחכות לגמר דברי, היתה מיותרת.

חיים בן-אשר (מפא"י): חברי הבית, מיום עלייתה של הכנסת לירושלים כבירת
ישראל אנו נתונים במעגל החשבון היהודי עם גרמניה, במעגל הדיונים על כריתת
האמנה להענשת הפשע של השמדת עם, החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם,
המחאה על זיונה של גרמניה, והפעם על שתי תעודות במדיניות החוץ האקטואלית
שלנו – תביעת שילומים לעושק העם היהודי בידי גרמניה, ותגובתנו על הפייסנות
של ארה"ב במעשי חנינה ושחרור של פושעי המלחמה, שנדונו על יסוד התקדים
העולמי של משפטי נירנברג – התקדים החדש במשפט הבינלאומי להקמת בית דין
לנושאים באחריות אישית למלחמת עולם ולניסיון טוטלי להשמדת עם. תעודות אלו
הן בעלות חשיבות יהודית ועולמית. אינני מכיר תעודות מעין אלו בדיפלומטיה
הבינלאומית של ימינו לא במזרח ולא במערב. יש משהו מן הניב הישראלי בסגנון,
באווירה השרויה בהן, ויש בהן מן האזהרה לעולם כולו. זוהי התראה מפני חידוש
הססטוס הנאצי בקיומו של העולם, מפני האפשרות של מחזור נאצי חדש, מפני ביטול
התקדים של משפטי נירנברג וכל מה שהיה מקופל ומרומו בהם לקיום המין האנושי.
למעשה נאמר בתעודות הללו: ייקוב הדין את מדיניות העולם. זהו מאבק מר עם
שר השיכחה, בשעה שמעצמות גדולות כה מפללות לו, שישתיק את קול הדיין
מנירנברג בהיסטוריה העולמית, באווירה שכה לא נעים להיזכר בפסקי דין שלו;
בקביעת העובדות, מעשיו של עם היטלר, באישור עובדות על-ידי בית דין לצדק
עולמי וקיומן על-ידי דיינים שהם נציגי מצפונן של מעצמות עולמיות. אומה קטנה
בראשית עצמאותה מטרידה, אינה נותנת מנוחה, מזכירה את אות קין על מצחה של
אומה, ודווקא בשעה שמעצמות עולמיות המכבדות את עצמן ואת דעת הקהל שלהן
עומדות לחסל את החשבון של מלחמת-העולם עם גרמניה. בתעודה אחת פונה
מדיניות החוץ שלנו לארבע מעצמות, ובשנייה למעצמה ייחודית שאנו זקוקים
לעזרתה, תלויים בעזרתה. אלו הן תעודות מרי, בלי כל נימה של הודות – לא

מוסרית, לא נפשית, ולא מדינית – אף עם אחד מן הגושים המדיניים כעת על גורלה של גרמניה. זוהי תעודה יהודית הנוקבת את גורל האדם, האומרת; אין כפרה ופיצוי למסע הכליה על היהודים. יש תביעה אקטואלית לחלק צנוע מן העושה לשם צורכי הקליטה של מדינת ההצלה. והתביעה היא בסגנון "הרצחת וגם ירשת?" הקדמון. אין זה סגנון דיפלומטי מקובל אפילו בימינו אלה, וכל שכן בשעה זו.

חברי הבית, מה קרה בויכוח על תעודות אלו של מדיניות חוץ עצמאית ודרוכה? עדים אנו למירון התחרות על נאמנות לכאב היהודי, לזיכרון הכליה היהודית, המלווה את עצמאותנו. הטריבון התיאטרלי שקדם לי, הלך בעקבותיו של ח"כ בן-אהרון. מה לא נאמר על תעודות אלו? – החל ב"קור רוח" עד "חשבון קר", "לשון דיפלומטית קרה מדי", התחשבות, הסתגלות, תלות, כיסוי. למעשה נאמר לנו: אתם שיעבדתם את הכאב היהודי לבקשת הענקה מארה"ב או לשילומי כסף, לחשבון הקר של מיליארד וחצי דולרים. ולמה ועל שום מה בחרתם בדרך זו, למה "קיפחתם את יסוד התביעה של זכויותינו" ואיבדתם את "כושר התמרון" ו"כושר העמידה העצמאית" – הן מגיע לנו יותר ויכולנו לקבל יותר, הרבה יותר מבקשת ההענקה? קיימת קופה של רפרציות. רק קורטוב של עצמאות ואי-פרסום הידירות עם העולם הסובייטי – והרשות היתה נתונה להיות שותפים שווי זכויות, חברים ממש לקופה הכללית של רפרציות בידי המערב. למה איבדתם את עולמכם היהודי בשעה אחת? זוהי תרבות הפולמוס האופוזיציוני מסביב לעניין השילומים. וקודם כל – ביחס לקור רוח – האם בשפת סיפור המעשים לא סגי? האם הנראציה היא כה דיפלומטית כשואמרים למעצמות: אתם, על-ידי ביטול משפטי נירנברג, יוצרים מחדש סטטוס של לית דין ולית דיין לרוצחי עמים? והמילה "פייסנות" ביחס להניגה של פושעי הנאציזם, האם היא כה נעימה לאוזני מדינאי העולם מאז ימי מינכן?

"קור רוח". האם לא נשמעים בתעודות הללו הדי הגיזורים של דם יהודי רותח כדמו של זכריה?⁸ האין כאן תביעה לדון את דייני העולם על הכחש לפסקי-הדין שלהם? האם יש בסגנון הפולמוס הזה נימה של לב שומע, אמת, חוש מידה? מאימתי זה מפלגות המכבדות את עצמן מחליטות לא לשמוע ולא להבין? יש להניח, שמדינאי העולם תופסים קצת יותר את העניין כשמצטטים להם את משפטי נירנברג, תזכיר של שליט אחראי לאיזור כיבוש, ומעלים בזיכרונם את מושג הפייסנות כתבונה ומוסר של מדיניות עולמית. בתעודות הללו אין רמז לכופר-נפש לכליה היהודית בידי גרמניה. אין סוף חשבון ואין סילוק חוב. יש תביעה אקטואלית על חשבון ירושתו של הרוצח, על חשבון העושה הגדול. אנו יודעים שבמעמקי הנפש שלנו אין

8 "אמר רבי יהושע בן קרחה: סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים: בבקעה זו הרג נבזוראדן רב טבחים מאתיים ואחת-עשרה ריבוא וברושלים הרג תשעים וארבע ריבוא על אבן אחת עד שהלך דמם ונגע בדמו של זכריה. מצא את דמו של זכריה שהוא רותח ועולה" (גיטין נז; סנהדרין צו).

כופר-נפש ונקמה אין. אנו יודעים שלא קם גואל הדם – ומי יודע אם בכלל יש גאולה לדם הזה. אך אם השגנו משהו עד כה, הרי זה רק קורטוב של נקמת התקומה, רק יסוד צנוע של גמול עצמאות בדור הכליה. ואנו מצויים לממש את גילוי הנקמה הזאת לממדים ולאיתנות שתהיה ראויה לעלות לכות נושא חשבון, כוח עושה חשבון היהודים עם העולם, כוח שיחרות חריצים בויכרון האדם, בנפש הדור, כוח שלא יתן לשר השיכחה להשתלט ולגנוז את המשקע הנאצי בתרבות העולם.

מה עשינו? אנו תובעים מן המעצמות להחזיר חלק מן העושק על חשבון כוח היצוא של גרמניה – לא פנינו לגרמניה, כי אם למעצמות, לגושי עולם, המנסים לסדר ביניהם את גורלה של גרמניה. כל גוש, כל אחד הגושים, אם ירצה בכך יכול להזיז את כל העניין. ומהו החטא, ולמה כה נפגם טעמו של חבר הכנסת, כשאגב תביעה זו מזכירים למדינות העולם פסוק מהודאת בעל-דין ונידון נאצי במשפטי נירנברג, שאלף שנים יעברו ולא יימחה זכרון הפשע של העם הגרמני? האין זה אומר, שבשבילנו זהו זיכרון החוצה את גורל העם עד סוף כל הדורות?

חברי הכנסת, נשאלה כאן שאלה: מה משתמע? משתמע דבר פשוט מאוד: לא רק חשבון היהודים עם גרמניה, אלא חשבון היהודים עם העולם. וכי רק הגרמנים הם שרצחו וירשו? וכי לא היו שותפים להם. משרתים, משתפי-פעולה? בלכתי בעקבות הרצח⁹ השגתי ב"קומיסייה ההיסטורית" בלודו' מפת פולין זרועה מחנות השמדה. עשרות, עשרות מחנות. אלינו הסתננו רק שמות של בתי המוות הגדולים: אושוויץ, טרבלינקה, מיידנק, אך האמת היא שכל מזרח-אירופה ידעה בכל פינה שלה מחנות שהובילו לכליון המיליונים. האם מקרה הוא שעל אדמת העמים הללו קמו המחנות האלו? האם רק יד הגורל היא, ששם ודווקא שם הוקם כבשן הכליה היהודית שנועד להיות תחנת ניסיון דמונית להשמדת עמים רבים?

אין לנו כוח להגיש חשבון לעמים משתפי פעולה עם הנאצים בממדים לאומיים. הדבר מסור ללבם של העמים האלו עם שחרורם מעול מסע השיעבוד הגרמני. אך האמת היא שהיה עם אחד שרצח וירש, ולעם הזה היו עמים שותפים לרצח וירושה, והיה חלק בעמים שרק ירש, ועולם שעמד על דמנו. והיו בודדים, יחידים, שעמדו לנו בצר. ואם יש לנו חשבון עולמי גדול עם מצפון העמים, הרי דווקא עם מיטב האנושות שנלחמה בהיטלר. ועוד יבוא יום דינו של העולם על הרציונליזם המפוכח, הרציונליזם המדיני והצבאי, שלא נתן למצפון האדם להתגלות בימי הכליה בנו במעשי תגמול מוגדר על רצח מיליון ילדים יהודים, שצולבו על צלב קרס אחד ומיליונים יהודים מבוגרים.

לא צ'רצ'יל, הקנאי הראשון של אירופה במלחמה עם היטלר, שגישר בבדידותה של אנגליה על המעבר המסוכן של מלחמת-העולם ותדהמת הבזק בגורל העולם;

9. כחבר במשלחת היילי החטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל) לפולין בתום מל"ע-2.

לא סטלין, שעמד איתן במצבי חדירה קשים, ולא רוזוולט, שבאורך רוח ובחוכמה הכניס את יבשת אמריקה למלחמת גורל האדם – אף אחד מהם לא צירף אל הפצצת גרמניה כרוזי אזהרה והגדרת התגמול על רצח ילדים והמוני אדם במחנות מפורשים בשמותיהם. וכי רוסיה השכנה הגיבה בתגמול מוגדר על שריפת גטו ורשה? על צורת דיכוי המרד היהודי בבלוו של הגיהנום הנאצי? שום אומה לא הגיבה על שיא חילול האדם והדמוניות העולמית באקט מסמל ראוי לשמו את הסולידריות עם האומה כולה ובמעשה נקמת כבוד האדם.

ועוד חשבון שבלב שמור איתנו, החשבון של כבילת העלייה, צמצום ההתנדבות [של היישוב לצבא הבריטי] ודחיית פרישת דגלה, ואימתן אפשרות לרצון הצנחנות היהודית¹⁰ לקדש במלוא היכולת והתנופה את שם האדם היהודי בבית המוות ולהידבק מתוך מרד-נקם בייסורי הכליה של יהודי אירופה. מידת השיתוף ברצח ובירושה היתה גדולה יותר בין עמי המזרח, ומידת העמידה על הדם ועל העושק היתה גדולה יותר במערב. לצערי אין מקום לחשבון חד-צדדי. אני האיש, ואיתי בבית הזה ישנם עוד אנשים, חברי הכנסת ארגוב ודובדבני, שהיינו שותפים [כחיילי החטיבה היהודית הלוחמת] למעמד פגישה רוויה יסורי האודים ואהבת השרידה, פגישה עם חבר "השומר הצעיר" בראש חבורת פרטיזנים משרידי מזרח-אירופה¹¹ – "חטיבת שרידי מזרח-אירופה" קראו לעצמם. והיתה להם תוכנית של שרידים, תוכנית להצלה אחרונה באחדות הכוח החלוצי ואחדות האומה. והחבר הזה של "השומר הצעיר" דיבר על "שליחותם של האחרונים". הלא [הדברים] כתובים בספר דברי הימים. זה היה חשבון עם העולם הגויי של מפקד פרטיזנים יהודים, שהלך מגטו וילנה ליצור. והחשבון היה עם פרטיזנים בעיר מעמי המזרח.¹² זה היה חשבון של אמת צרופה באש ובדמעה. אין אנו מגישים בתעודות דיפלומטיות את החשבון הזה. כולו מסור ללב העמים. אך הוא קיים.

ברם השאלה היא כיצד נדם הקול של חבר "השומר הצעיר"? היכן הוא? מאימתו ירשנו את תרבות הגניחה של מצפון וזיכרון בהיר בנפשו של דור מרד צעיר? למה לא לספר לנוער ויליד את כל האמת מן היער של עמי המזרח, שהקימו אחר-כך את ה"דמוקרטיה העממית" מרצון או מאונס? למה לא להנחיל את האמת, שעל גופה ובשרה נתנסתה השרידה הפרטיזנית, הנאבקת, המורדת? הן איתה נפגשנו בטרוניו, פנים אל פנים על גבול של שלוש ארצות [איטליה, אוסטריה, יוגוסלביה] עם צאת החי"ל מקווי החזית.

10 ב-1944 הוצנחו 32 מתנדבים א"יים, במסגרת שיתוף פעולה בין הסוה"י והצבא הבריטי, ביוגוסלביה, רומניה, הונגריה וסלובקיה (ספר תולדות ההגנה 3-א, עמ' 628-645).

11 הכוונה לאבא קובנר (1918-1981). משורר. מפקד גטו וילנה ואחר-כך מפקד יחידות פרטיזנים יהודים. אחרי המלחמה מפעילי "הבריחה". עלה ב-1945 והצטרף לקיבוץ עין-החורש.

12 הכוונה ליחס אנטישמי רצחני מצד פרטיזנים קומוניסטים ואחרים כלפי הפרטיזנים היהודים.

ואם לעשות את חשבון הירושה לאחר הרצח בלבד, האם רק בגרמניה נשאר רכוש יהודי, בתים יהודים? האם לא פגשנו יורשים בכל השבילים של אירופה, בכל עקבות הרצח? האם רק מגרמניה בלבד יש לתבוע רפרציות? בתעודות הללו, תעודת השילומים וחנינת הפושעים, אנו תובעים מן המעצמות, שיש לנו איתן חשבון מעודן יותר, את השבת הגולה מידי הרוצח הראשי, מידי העם המנהיג, היוזם והמתכנן את רצח ישראל; אנו דורשים לא לקיים את החנינה לפושעי המלחמה ורוצחי העם היהודי, לא לחסל מעיקרו את התקדים של משפטי נירנברג. חברי הבית, עלי לחזור לבחינה המדינית של תביעת הרפרציות מידי מעצמות העולם על חשבונה של גרמניה, ועל הדרך היעילה והתכליתית ביותר להשיג אותן ולאזן את מקורות המימון של מדינתנו. מה לא נאמר מבחינת התכונה המדינית בשטח זה על-ידי נציג מפי"ם? "אותו הגזל והשוד המונה שם, עולה פי כמה וכמה בערכו ובשווי על כל הענקה שתזכו לה מממשלת ארה"ב כמתת חסד, ובעד מתת חסד זו תוותרו על תוקפה של תביעת זכותנו". מה פירושם וטעמם של הדברים הללו? האם התנזרות מעזרת אמריקה היא סגולה בדוקה לשותפות בקופה הכללית של הרפרציות, בין אם הקופה בידי המערב ובין אם היא בידי המזרח? מה קובע הנציג? "אני קובע, שבתזכירכם למעצמות הכיבוש ובניסוח מחאתכם על שחרור פושעי המלחמה, באה לידי ביטוי מובהק תלותכם המוחלטת ברצונן הטוב של מעצמות המערב... אינכם קושרים כלל את הקשר בין המדיניות העולמית שלכם ובין הקיפוח של העם היהודי".

מהו אפוא [בעיני השמאל] מרכז האסון במדיניות החוץ שלנו? – פרסום היחס עם העולם הסובייטי. תוצאות המדיניות הזו מתגלות דווקא בנקודה כה חמורה. במילים אחרות: קורטוב של עצמאות וידידות עם רוסיה – ועניין הרפרציות היה מובטח מאליו. תמונה כה ורודה של העולם! האין כאן אמון מופרז במידות הנוצריות של העולם המערבי והמזרחי כאחד? קיימות שתי קופות כלליות של רפרציות, אחת בידי המערב ואחת בידי המזרח. הידוע למישהו בבית הזה שאומה קטנה, רק בזכות העמידה התקיפה והעצמאית ורצון ידידות עם רוסיה, זכתה לשיתוף, לחלק בקופת הרפרציות? הישנה מדינה כזו על פני כדור הארץ? הזכתה יוגוסלוויה למשהו מקופת המזרח עוד לפני שהיתה בריב הכפירה במרותה האבסולוטית של מעצמה גדולה?

ברם, השאלה הרצינית: כיצד באה סמיכות הפרשיות ועירוב הפרשיות של הענקה מאמריקה עם תביעת השילומים? מה עומד על סדר יומו של הבית: הענקה או השבת הגלויה? האם רק הניגוד שבין המעצמות שולט בבית הזה או גם קיום מדינת היהודים? מה עומד כאן לדיון? עד לאן יגיע תסביך ההזדהות עם גוש אחד בעולם? מי שבועט עקרונית בבקשת הענקה – בועט במילוה, ומי שבועט במילוה האמריקני – בועט

במילוה העצמאות [מפעל איגרות החוב של ישראל – ה"בונדס"], ומי שמוכן לוותר על מילוה העצמאות, סותם את הגולל על ההתנדבות למגבית [היהודית] המאוחדת. לאימפריאליזם האמריקני ישנה קופה כללית והנהלת חשבונות כוללת, וגם את ממונם של ישראל הוא מביא בחשבון. אנו חיים בדור התכנון והחישוב האוניברסלי בשני הגושים כאחד, בלי אבק של הונאה עצמית, אם כי בדרכים שונות – שוני שעד היום משפיע על מקורות העלייה והפיתוח, על יסוד הביטחון שלנו. ולמה זה אסור לבקש עזרה מיבשת שבה חיים יותר מחמישה מיליון יהודים, לבקש עזרה ממנה להצלת יהודי עיראק ורומניה? קבלה היא בידי העם, העם יודע לספר, שרצינו, חתרנו, נאבקנו על איוון עזרת העולם לנו משני הגושים, על אף ניגודי המעצמות – ולא זכינו לכך. לא באשמתנו. לא התביישנו לבקש עזרה מרוסיה, ולו רק – לפי טעמי – מפני שיש שם שני מיליון יהודים. אך מי שאחראי לעלית יהודים במצבים של עקירת גלויות שלמות בחטף והוא איסטניס בענייני עזרה בינלאומית, מפונק וברן יתר על המידה, אין לו תקנה במהפכה הלאומית ודרך אין לו בקיבוץ הגלויות.

התעודות הללו אינן נעימות אף לאחת מן המעצמות, בייחוד לא למעצמות רגישות להלכי רוח בציבור. אין זה נעים כלל, שכשעומדים לחסל את החשבון הגדול עם האויב מאתמול, קמה אומה קטנה ומזכירה – ש"כל החשבון עוד לא נגמר"¹³: החשבון איתנו רק מתחיל – ודווקא עכשיו, מפני שזה הרגע האחרון, כשהעולם עומד בפני הכרעותיה של שעת חירום.

היו כאן שדנו את מדיניות החוץ שלנו לכף חובה: "מאוחר!" מי זה בא עד חקר המאוחר והמוקדם בעניין השילומים מגרמניה? הקיים איזה יסוד שהוא, שלפני שנה, שנתיים, מישהו היה מוכן לקבל אותנו לחברות, לשותפות לקופת הרפרציות? האם עם עליית כוחנו אין משקל-יתר לתביעתנו?

ומבחינת המאבק עם שר השיכחה, האין זה הרגע האפקטיבי ביותר? אולי זהו הרגע האחרון, אך לא מאוחר. זה יכול להיות רגע אחרון ובעתו, אך לא מוקדם ולא מאוחר. ישנם גם רגעים כאלה בדברי ימיה של אומה. ומבחינת גילוי איתן, שורשי של עצמאות ישראל, מתי תהיה שעה ראויה יותר להטרדת מצפון העולם באותו יצור סוקרטי קדום על גבו של הסוס, אם לא בשעה כה רגישה ובאירה של ניסיון פיוס והתפייסות עם גרמניה?

לקנאים לא-יתלותה ועצמאותה של ישראל יש לומר: כל מדיניות נבחנת באומץ בשעתו, ואומה לא עצמאית לא תעז להפר ולחלל, לפגום את אויר השתלבותה של גרמניה בתוכניותיהן המדיניות והצבאיות של שני הגושים כאחד. לא נקבל את העצה ואת החוכמה המדינית, האומרת: "אנחנו סבורים, שמדינת ישראל אינה יכולה

13 הביטוי לקוח מן השורה המסיימת את הסיפור "מכאן ומכאן" מאת י"ח ברנר: "ההוויה היתה הוויית קוצים. כל החשבון עוד לא נגמר."

להמשיך ביחסיה עם המעצמות האלה, שבידן וברשותן שיתופנו ברפרציות ובתשלומים, ואי־כריתת שלום ומתן עצמאות וכל הענקות שמעניקים לעם הגרמני, על שלא באנו על זכותנו החומרית האלמנטרית". אנו לא נתנזר מעזרה, לא נפסיק יחסים עם מעצמות העולם אך ורק מפני אי־שיתופנו הצודק ובעתו בקופת הרפרציות של המערב, כשם שלא ננתק קשרים ויחסים עם המזרח, באשר גם הם אינם נוהגים רוחב לב בענייני שותפים לפיצויים, או בעטיו של חשבון המסור ללבם, חשבון שותפים לירושה (שמואל מיקוניס (מק"י): איזה עמים במזרח היו שותפים לגרמניה הנאצית? תמיד, כאשר אתם מדברים בנקודה זו, אתם מטהרים את השרץ ומטשטשים את פשעי הנאצים) – אינני מטשטש אף אחד מהשותפים העיקריים לגרמניה הנאצית, לא אלה שבמזרח ולא אלה שבמערב.

חברי הבית, הויכוח הוא מופלא. לא היתה שום סיבה לכך שהבית לא יהיה מאוחד בריב שלנו עם העולם בעניין גרמניה. לא היה צורך להגיע לשיא חדש בפולמוס הזה לפני שאנו נפרדים מן הכנסת הראשונה. לא היה טעם בדיקציה זו ובאינטונציות אלו של הטריבון התיאטראלי [הכוונה לח"כ מנחם בגין]. לא היה טעם לפגוע כך לצורכי פולמוס אופוזיציוני בבית בשכבות המעמקים של כאב האומה.

אסתר רזיאל־נאור (תנועת החרות): אולי תחליף, אדוני, את הביטוי שלך? כבוד היושב־ראש מתבקש להתערב ולהעיר על כך.

היו"ר י. שפרינצק: לא שמעתי כאן שום דבר הפוגע במישהו.

חיים בן־אשר (מפא"י): מדינת ישראל הצעירה, שרק עכשיו נולדה בחבלי מהפכה לאומית והיא מכנסת את גלויותיה, יש לה עוד משהו לומר לעולם, יש לה בחינה משלה בראיית מגעי האמת בין העמים. ואלו הן תעודות במדיניות העולם במגמת האמירה הישראלית. וכדי שיהא משקל לאמירה זו, בלי אבק הונאה ומיעוט דמות של האומר והנאמר, צריך גם הציבור לכוון ממשי, להוכיח איתנות ולקיים קודם כל עצמאות כלכלית וצבאית. זהו התנאי הראשון לנקמת הקיום והרוח של עצמאות ישראל במלוא תנופת החוץ שלה. אם תקום בארץ הזאת סמכות יציבה, אורגנית, של הסוציאליזם החלוצי, אם יקויים בה משטר של דמוקרטיה בונה, מאוזנת בהדרגת שלטון הפועלים והמתיישבים, הבונים את הארץ והמעלים את המדינה – אז יבוא יום שמדיניות החוץ שלנו תאמר את דברה בהמשך לתעודות הללו, ותזכיר לעולם במצבים עדינים את הדין, את הדיין ואת הנידון. עוד יבוא יום שנבתן על במת משפחת העמים – אם היא לא תיחרב בינתיים – את האמת, את ההסוואה ואת היוף במדיניות העולם – נחשוף את שורשי הגורל הסוציאלי של האדם והשפעתו הישירה

על התקנת יחסי עמים לבניין תרבות העולם או לחורבנה. אך מי שמתכחש או מתעלם - בשגגה או במזיד, שלא מדעת או במחשבה תחילה - לכל שביל, סדק וכל הזדמנות שהיא לצבירת כוח היהודים על האדמה הזאת, אינו מאמין כלל בעצם האפשרות של עצמאות מדינית ותרבותית של האומה, כופר בדרך של נקמת התקומה, אפילו בקצהו של הגמול בגורל הדור הזה - אשר גמול אין לו - ואיננו מוכשר ואיננו רוצה להאזין לבת-קולה של האומה ולהבין את עיקרן וטעמן של תעודות המדיניות שלנו כלפי מעצמות העולם בתום לבב. על כאלה עוברת מהפכה של קיבוץ גלויות לסדר היום. אך כל אדם ואזרח בישראל שיש לו לב יהודי בריא, לב שומע וחוש בלתי-מסולף, היודע את האמת ואינו מתכוון למרוד בה, הרי הוא יודע שכאן, בתביעת השילומים ואי-השלמה עם אירת ההתפיסות כלפי גרמניה, הוגש חשבון של ייקוב הדין את מדיניות העולם, הוגש חשבון גלוי עם גרמניה וחשבון סמוי עם העולם, חשבון שרק מתחיל, חשבון שיש מי שיגיש אותו, חשבון שלא נגמר ולא ייגמר.

הרב **פודרר** (המפלגה הפרוגרסיבית): אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. האיגרת שממשלת ישראל שלחה למעצמות הכיבוש בגרמניה היא מסמך היסטורי, ואני מרגיש חובה נעימה להביע לממשלה את תודתנו על הופעתה זו. אני מצטער מאוד שהיה הכרח להזכיר שוב לעולם התרבותי את המאורעות הנוראים, שאחרי זמן כה קצר נוטים רבים לשכוח אותם.

אני בוודאי מסכים בלב שלם להודעת שר החוץ על פושעי המלחמה. בארצנו יושבות אלפי משפחות שקרוביהן נהרגו על-ידי הנאצים, וברורות ההרגשות של משפחות כאלה בשומען שדווקא הנציג של מדינת ארה"ב מחפש סיבות - אומנם בלי הצלחה - להמתקת העונשים. מומינים כיום את גרמניה להשתתף במשפחת העמים, וזה ברגע שהתביעות המוצדקות של העם היהודי, שסבל יותר מכל עם אחר במלחמת-העולם השנייה, טרם באו על סיפוקן. על המעצמות להבין כי עובדות אלו - ההתחרות על פיוס גרמניה וההיסוסים במילוי תביעותינו - גורמות אכזבה והתמרמרות בלבם של מאות אלפי יהודים בארצנו ובתפוצות. אפילו עיתונים ליברליים בעולם שואלים אם הסכום שדרשנו אינו גבוה מדי. דרשנו בערך 1,000 ל"י או 3,000 דולר לכל עולה שעלה לארץ מארצות הכיבוש הנאצי, בעוד שאם אני מנסה לעשות חשבון קונקרטי של ההפסדים שגרם "הרייך" ליהודים, ואם אביא בחשבון רק את המס המיוחד של נובמבר - 1938 ה"Juden Vermögens Abgabe" [מס על רכוש יהודי; הוטל על יהודים אחרי "ליל הבדולח"] - את המס המיוחד שהוטל על היהודים "Reichsflucht Steuern" [גרמנית: מס בריחה מהרייך] ואת תשלום החובה ל"גולד דיסקונט בנק", וכן את ההפסדים העצומים שנגרמו על-ידי העברת הכסף, אני

לסכומים גדולים בהרבה מאלה שיכולנו לדרוש היום. ה"בונד" הגרמני הכיר באופן פרינציפיוני באחריותו לחובות ה"רייך".

עם כל הוקרתנו לניסוח האיגרת, לא אוכל להבין מדוע נשלחה רק עכשיו. אני מקווה שלא היו לממשלה מעצורים פוליטיים וחוסר אומץ לב לעשות את המוטל עליה. אין בכונתי לנגוע בשאלה המסובכת של החשבון ההיסטורי בין עמנו לבין העם הגרמני והיחסים בין מדינת ישראל לבין גרמניה. עוד מוקדם מדי לדבר בכלל על יחסים בין מדינת ישראל וגרמניה אחרי שקרה מה שקרה.

אני רוצה להגיד באופן ברור: יצירת יחסים דיפלומטיים אינה יכולה להיות תנאי מוקדם לשילומים. אבל עלי לקבוע בבהירות מקסימלית שתי עובדות: אני טוען שאין זו בושה לנפגע לדרוש פיצויים; כל חוקה לאומית ובינלאומית מפותחת מודה בזכות הנפגע לקבלת פיצויים. בעיני זהו ערוב מושגים אם מציינים שאסור לנו לדרוש את המגיע לנו. אני טוען להיפך: שממשלת ישראל היא לא רק מוסמכת, אלא חובתה להיות פעילה. כאשר הצרפתים אחרי מלחמת העולם הראשונה תבעו וקיבלו כמויות עצומות של סחורות מגרמניה כפיצויים לאזורים הנפגעים בצרפת - הנמצא מי שדיבר על חוסר כבוד עצמי מצד הצרפתים? האם נוצרו על-ידי כך לפתע יחסי אהדה בין שני העמים? אילו יכולנו להבטיח על-ידי תביעות כאלה הקלות בקליטת העלייה, הקלות במצבם הקשה של העולים - למשל העולים מעיראק - זו הרי חובתנו וכבודנו מחייב זאת. אני דורש אפוא מן הממשלה פעילות מקסימלית בנידון זה.

חוץ מן התביעות שהגישה ממשלת ישראל, יש תביעות רבות לפיצויים מצד יהודים בודדים. אני טוען שחובת הממשלה לנקוט באמצעים הדרושים כדי להציל את הרכוש הזה, ועל הממשלה לדעת שבעניינים חשובים כאלה אין מטפלים על-ידי לחישות מאחורי הקלעים. אני פונה שוב לשלטונות הכיבוש בגרמניה, שהם הם העושים כיום את הקשיים העיקריים, שייבנו שעמדתם זו אינה מוצדקת ואינה מוסרית.

אני רוצה, ברשות היושב-ראש, להרחיב את הדיבור במקצת. עיתון ליברלי שווייצרי חשוב טוען, כתגובה על איגרת ממשלת ישראל, שאין סיכויים רבים לתביעותינו וזה משתי סיבות: אל"ף, מאזן התשלומים הגרמני אינו מרשה את התשלומים שדרשנו. בי"ת, דרישה כזו אינה בהתאם לניסיון מעצמות הכיבוש לשיקום גרמניה.

שתי הטענות קלושות ביותר. שיקום גרמניה התקדם בעזרת מעצמות הכיבוש, ועל-ידי התמיכה הישירה נעשתה ההתקדמות מהירה ביותר. מאזן התשלומים של גרמניה מבוסס יותר ממאזן התשלומים שלנו, ומצבנו הינו תוצאה ישירה מחובתנו הלאומית לקלוט את קורבנות הנאצים. אין אנו מבקשים חסד, אלא אנו דורשים פיצויים עבור חלק מן הנזק החומרי ורק על זאת מדובר. ומי יעז שלא להכיר בצדקת התביעה? כל אחת ממעצמות הכיבוש מתגאה בכך שהבסיס של הפוליטיקה שלה הוא חוק צדק. אני מקווה, שכלפי הטרגדיה הגדולה של המאה העשרים לא תשכחנה מעצמות

הכיבוש את הבסיס המוסרי והחוקי הזה. אם רוצים להקים מחדש את העולם על בסיס של צדק, אני מקווה שלא-דווקא בדוגמה האופיינית ביותר יעלה השיקול הפוליטי על האחריות והחובה הראשונה – שילומים עבור חלק מן הנזק החומרי.

משה סנה (מ"ם): כנסת נכבדה. דווקא מפני שכל דיון על גרמניה מגרה בנפש היהודית פצעים שלעולם לא יגלידו, דווקא משום שדיון זה מעורר רגשות סוערים בלב כולנו, דווקא מפני שבדיון זה מקופלים השקפות עולם, הבדלי ראיית עתיד העולם ושלומו העולם – מצווה עלינו לכבוש את יצרנו בבואנו לנגוע בבעיה טרגית זו. מהי הבעיה? המיליטריזם הגרמני מהווה מוקד מתמיד של תוקפנות מראשית המאה העשרים. הפשיוס הגרמני, הנאציזם, פָּשע את הפשע של רצח עמים, ובאכזריות מיוחדת רצח שישה מיליונים יהודים.

עם הניצחון של הברית האנטי-פשיסטית על גרמניה, תהה העולם הדמוקרטי על פתרון בעיית גרמניה. המעצמות המנצחות, בריה"מ, ארה"ב ובריטניה הגדולה, קבעו את הפתרון במשותף, ופתרון זה נתקבל על-ידי דעת הקהל הדמוקרטית בעולם כולו: אל"ף, לעקור את המיליטריזם הגרמני – דמיליטריזציה של גרמניה. ב"ת, לעקור את הפשיוס הגרמני – דנאציפיקציה. ודנאציפיקציה גם לה יש שתי פנים: הטלת משטר חדש על גרמניה, שיחנך בהתמדה את העם הגרמני לדמוקרטיה, לכיבוד הזולת, לכיבוד אדם ועם אחר וזכויותיו, ליחסי שלום; והענשת פושעי המלחמה הנאציים ללא רחם.

העולם הדמוקרטי כולו קיבל פתרון זה, באשר היה ברור שאין לנהוג על-פי תורת היטלר אפילו לגבי העם שממנו יצא היטלר. מה אנו רואים כעת? לא כל מעצמות הכיבוש מקיימות את מה שהונח ביסוד הסכמי ילטה ופוטסדם. תחת דמיליטריזציה של גרמניה – החליטו המעצמות האטלנטיות בוועידת בריסל לחדש את זיונה של גרמניה, להקים מחדש, בשינוי צורה, צבא נאצי. במקום דנאציפיקציה הוקם בבון ובממשלות הארציות של מערב-גרמניה שלטון ניאור-נאצי, שלטון ריאקציוני, שלטון שואף נקם וְרֹנֵשׁ. במקום הענשת פושעי המלחמה הנאציים, שנידונו למיתה, למאסר עולם או למאסר ממושך, באה החנינה לעשרים ואחד רוצחים, פושעים מועדים, וכבר מכינים חנינה לשבעת הנתורים, אשר אף הנציב האמריקני רב החסד, מקלוי, לא הרהיב עוז בנפשו לחוננם. מדיניות זו של החייאת הנאציזם היא חלק בלתי-נפרד, כלי שרת וכלי עזר של מדיניות אימפריאליסטית המכינה מלחמת-עולם שלישית. רק לשם הכנת תוקפנות מקימים את הפשיוס לתחיה. הדברים שנאמרו מעל במת הכנסת ובקריאות ביניים מספספליה, בכוונה לזוהות את המדיניות הסובייטית לגבי גרמניה עם המדיניות האטלנטית – דברים אלה אין להם כל יסוד במציאות.

הנה נאבק סגן שר החוץ הסובייטי, גרומיקו, בוועידת פריס, בווועידה שתקוות כל האנושות תלויה בה – זה ארבעה שבועות, במשך עשרים ישיבות – על מה? על כך שבסדר-היום יובלט הסעיף על פירוק זיונה של גרמניה, על מניעת זיונה של גרמניה. האם מאבקו זה של גרומיקו הוא עניינה של בריה"מ בלבד? האם אין זה מאבק של כל האנושות שוחרת השלום, למען כל שונאי הנאציזם והפשיזם והמלחמה בעולם, ואחרון אחרון – למען העם היהודי? (אפרים תבורי (מפא"י): מי תובע איחודה של גרמניה, אם לא רוסיה?) – האם אפשר לשים סימן השוואה בין תביעת בריה"מ לפירוק זיונה של גרמניה לבין סירובן של מעצמות המערב לדון בהצעה זו? לא, אי-אפשר – אם אין רוצים לחטוא לאמת. האפשר לשים סימן השוואה מבחינת הדנאציפיקציה, מבחינת עקירת החינוך הפשיסטי, הריאקציוני, המיליטריסטי של העם הגרמני, בין משטר שהמערב הקים בבון לבין המשטר הנאצי-פשיסטי שהוקם במזרח-גרמניה? לא, אי-אפשר – אם אין רוצים לחטוא לאמת. האפשר לשים סימן השוואה בין חנינתם ושחרורם של פושעי מלחמה נאציים לבין התנהגות השלטונות הסובייטיים והדמוקרטיות העממיות, שהוציאו לפועל בכל חומרת הדין את כל פסקי-הדין שהוצאו על פושעי מלחמה נאציים? לא, אי-אפשר להשוות. בימים אלה הופיעה ב"דבר" ידיעה, כי "מבית סוהר אוסטרי אחד שוחררו כאלף פושעי מלחמה וביניהם יוליוס קמפיטש, מושל נאצי לשעבר, שנידון לעשרים שנות מאסר. הנציג הסובייטי בוועדת הפיקוח, גנרל סוירידוב, דרש לתת הוראות לממשלת אוסטריה שתפסיק את שחרורם של פושעי מלחמה לפני שריצו עונם. הצעתו זו נדחתה על-ידי נציגי שלוש מעצמות המערב". וזוהי דוגמה אחת מני אלף.

כנסת נכבדה, לעם היהודי צפויה סכנה איומה מתחיית הנאציזם והפשיזם. ולא רק בגרמניה בלבד. האזינו לחרדת יהדות אוסטרליה עם פתיחת ארצם למאה אלף מהגרים גרמניים-נאציים, האזינו לחרדת יהודי ארגנטינה, מקום-שם נאצים גרמניים והונגריים נתכבדו בעמדות מפתח בכל ענפי החיים של המדינה. האזינו לידיעות על גנרלים וקצינים נאציים הנשלחים לצבאות המזרח התיכון, לשכונתנו הקרובה. אתם, רבותי, מתעלמים מן הסכנה הזאת הנשקפת לעם היהודי בתפוצות, לקיומנו ולביטחוננו בחבל זה של העולם, מפני שהצטרפתם לגוש האנגלו-אמריקני, הנושא באחריות ישירה להחייאת הנאציזם והפשיזם.

תמיכתנו-אנו במדיניות הסובייטית עולה בקנה אחד עם אינטרס העם היהודי, כי זוהי מדיניות המכוונת לעקירת המיליטריזם והפשיזם מגרמניה ולהבטחת השלום העולמי. לכן תמיכתנו במדיניות הסובייטית היא תמיכה מתוך עצמאות וחרות. ואילו תמיכתכם-אתם, אנשי הרוב, במדיניות של המעצמות האטלנטיות, נוגדת את האינטרס של העם היהודי בעניין זיונה של גרמניה, בעניין שחרור הפושעים הנאציים, בעניין שמירת השלום העולמי. לכן תמיכתכם זו היא תמיכה מתוך תלות והשתעבדות.

אותו חבר הכנסת, המנצח על ההסתה האנטי-סובייטית בעיתונות הישראלית, הסתמך על ציטטות לצורך סילופיו. באנציקלופדיה הסובייטית, שח"כ ליבנה ציטט אותה בעיתונו במסולף, מסתיים הערך "אנטישמיות" בדבריו אלה של סטלין: "אנטישמיות, בתור צורה קיצונית ביותר של שוביניזם גזעני, מהווה את השריד המסוכן ביותר של הקניבליזם (...). הקומוניסטים בתור אינטרנציונליסטים עקביים אינם יכולים שלא להיות אויביה הבלתי-מתפשרים של האנטישמיות".

על אף כל הניגודים בינינו בראיית המצור ובראיית המוצא, אנו סבורים שהפרלמנט של המדינה היהודית חייב להתאחד על תביעות ראשוניות אלה: השגת שילומים מגרמניה על-ידי מעצמות הכיבוש, ללא מגע-ומשא עם ממשלת בון ושאר ממשלות המשנה לארצותיהן; מחאה נמרצת נגד חנינת עשרים ואחד פושעי המלחמה הנאציים על-ידי הנציב האמריקני; תביעה לבטל את אקט החנינה השרירותי ולהוציא לפועל את פסקי-הדין על פושעי המלחמה הנידונים ללא המתקה וללא חנינה. ברוח זו נציע הצעות להצבעה.

היו"ר י. שפרינצק: אני מבקש מאת הנואמים לא להכין את נאומיהם בכתב. כל נואם מבקש תוספת קטנה, וויתור אחד מחייב את היושב-ראש לשורה של ויתורים. אי-אפשר להעמיד את היושב-ראש במצב של עומד עם הפטיש, כאילו הוא פועל בניגוד לרצון הכנסת. אם הכנסת רוצה להרחיב את הדיבור - בבקשה. היושב-ראש יקיים את ההחלטה באופן לויאלי ביותר. אך אם נקבע זמן קצוב, עלי לנהוג קפדנות. אני שומר לא על זמני אני, אלא על זמנו של הכלל.

זרח ורהפטיג (החזית הדתית המאוחדת): כנסת נכבדה, אולי זה לא מקרה, שבה בשעה שבפריס יושבים כעת נציגי ארבע מעצמות ומדיינים מי מהם יזכה במלחמה העתידה או לפנייה בסימפתיה של גרמניה, יושבת כאן הכנסת, הפרלמנט הישראלי, ודנה על בעיותיה ועל חשבונה הנוקב עם ארץ זו.

השופט ג'קסון,¹⁴ בנאום הפתיחה שלו במשפט נירנברג, אמר בשעתו שאל לנו לשכוח שבהתאם לשיפוטנו את הנאשמים האלה כיום, תשפוט אותנו ההיסטוריה מחר. נדמה לי, שמשפט ההיסטוריה על אותה התופעה מתחיל כבר עכשיו.

לפני חמש שנים השתתפתי בעבודה חשובה, שנעשתה בידי המכון לבעיות היהודיות שעל-יד הקונגרס היהודי העולמי בניו-יורק. אספנו יותר מ-200 הכרזות פומביות, החלטות של פרלמנטים, הצהרות והודעות של מדינאים המבטיחים הענשה חמורה של פושעי המלחמה, מחריבי עם ישראל ומשמידיו - החל באותה ההכרזה שנחתמה על-ידי 12 מדינות ביום 17 בדצמבר 1942, שביניהן היו גם ארבע המעצמות

14 רוברט ג'. ג'קסון, התובע הראשי האמריקני במשפט נירנברג.

הגדולות. באותה הכרזה נאמר, שכיוון שגרמניה מנהלת פוליטיקה של השמדת עם ישראל, לכן ינקמו בה. ההכרזה מסתיימת בזה, שיהיה תגמול לכל אותן הפעולות. אספנו מאות הודעות רישמיות והחלטות של פרלמנטים הקובעות שתהיה נקמה לכל אותם מעשי הרצח והפשע. ומה יצא מזה? כמעט שלא כלום.

אם אחרי מלחמת-העולם הראשונה היה ניסיון של משפט נגד פושעי המלחמה והתקבלה מזה הפארסה של לייפציג, שמבין 869 נאשמים לא נשפטו אלא 12, וגם מהם לא נידונו אלא 6 לתקופות מאסר של 6 חודשים עד 4 שנים;¹⁵ ואם הטררגדיה של השמדת העם הארמני בזמן מלחמת-העולם הראשונה, כשנשחטו יותר ממיליון אנשים, נגמרה בזה שנשפטו רק 2 פושעים ואחרי-כך בא חוזה השלום של לוזאן, שנתן חנינה לכל הפושעים – הרי חשבנו שאולי עכשיו, אחרי ניסיונות אלה העומדים מאחורינו, יתייחסו אחרת אל הפושעים. ולדאבוננו התאכזבנו מר.

מה המצב כיום? לא 21 פושעים נחוונו, כפי שהזכיר אחד מחברי הכנסת. יש לנו כיום 517 פושעי מלחמה מתוך 1,300 שכבר נחוונו. כיום אנו עומדים לפני פנייה לבית הדין העליון של ארה"ב בדבר ערעור נגד משפט מוות על 7 מהם, ביניהם נמצא גם הרוצח פול,¹⁶ מחסל גטו ורשה.

טוב תעשה הממשלה אם תחשוב גם על צעד משפטי, ותדרוש בשביל מדינת ישראל מעמד של "צד במשפט" – *amicus curiae* – שיכול להופיע באותו משפט כנציג שישה מיליון הקורבנות, שפושעי המלחמה, שותפי רצח זה, דורשים עתה ערעור על פסק דינם. סבורני שלא מקרה הוא, ואולי טוב שהדיון על שתי הבעיות – עניין חנינת פושעי המלחמה הנאצית ובעיית השילומים – מתקיים אצלנו כשהן משולבות יחד, כי על-ידי כך אנו מדגישים שדרישותינו לשילומים אין בהן משום לקיחת "כופר לנפש רוצח";¹⁷ אין כאן עניין של שום כפרה שהיא. אנו מתנגדים בכל תוקף לחנינה של פושעי המלחמה, ויחד עם זה אין אנו מוותרים על דרישותינו הצודקות ותביעותינו שהרוצח יחזיר מה שגזל. אמנם אין זה אלא חלק קטן מהגזל. ואני מסכים לדברי כמה מחברי הכנסת שקדמו לי, שהטענה שהעיתונות האנגלית השמיעה אותה, שדרישותינו הן "*too late and too much*" – מאוחר מדי ורב מדי – אינה נכונה. להיפך, דרישותינו הן אומנם "מאוחר מדי", אך "מעט מדי" – גם בעניין מחאותינו נגד חנינת הפושעים וגם בעניין דרישותינו לשילומים ופיצויים. לצערנו, גם בעניין הפיצויים והשילומים איכזבו אותנו גם המזרח וגם המערב.

15 משפט פושעי המלחמה הגרמנים במל"ע-1 נפתח בלייפציג ב-10.1.1921; ב-10.1.1921 זוכה שם גנרל אריק פון-לודנדורף מאשמה בפשעי מלחמה

16 אוסוולד פול (1892-1951). ראש המשרד הראשי למשק ולמינהל של הס"ס, ובתפקיד זה היה אחראי לצד הכלכלי של תוכנית ההשמדה הנאצית. ב-1947 נידון למיתה בבית משפט צבאי אמריקני והוצא להורג כעבור שלוש שנים וחצי.

17 "ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת" (במדבר לה 21).

המזרח קיבל מגרמניה שילומים גדולים וגם המערב קיבל שילומים ניכרים למדי; לפני כשנה הגיע סכום השילומים, שארה"ב קיבלו, לסך של 517 מיליון דולר לפי הקורס של 1938, שהוא גדול פי כמה מהקורס של היום. ורוסיה קיבלה הרבה יותר. אך כשבאה דרישת פיצויים בשביל עם ישראל, ובשביל פליטי השואה, הרי הראשונים שהתנגדו לכך היו דווקא אנשי בריה"מ. הם לא הכירו בעם ישראל ובעיית פליטי עם ישראל כבעיה לחוד, וטענו ששילומים הם עניין של מדינות. אולי עכשיו, כשהמדינה כבר קיימת, ישנו את דעתם (שמואל מיקוניס (מק"י): גם אתה מטהר את השרץ הנאצי ברוח הקואליציה של בן-גוריון?) - אינני יכול לשנות עובדה שהיתה בוועידת פריס בעניין הרפריזיות. כשבאה הדרישה שיתנו פיצויים גם לפליטי ישראל, נתנו מדינות המערב פידורים בערך 25 מיליון דולר, ובריה"מ התנגדה גם לזה. (שמואל מיקוניס (מק"י): קול טרומן מן החזית הדתית) - אני סבור, שבעניין זה חטאה ממשלת ישראל ומדינת ישראל כולה. החטא הוא בזה, ששלוש שנים לאחר קום המדינה דחינו את הדבר מיום ליום ומחודש לחודש, לא ניסחנו ולא מסרנו את תביעותנו ודרישותינו הצודקות. ואני חייב לומר שאני, כחבר כנסת, העמדתי את הדרישה הזאת לא פעם בוועדות הכנסת והן בכנסת, ואין לי אלא לחזור על הדברים שאמרתי בישיבת הכנסת מיום 5 בדצמבר 1949.¹⁸ אמרתי אז: "לצערנו הרב, איחרה הקמת המדינה לבוא - היא

18 מדובר בישיבה 93 של הכנסת הראשונה, שבסעיף ד' נדון חוק "אימות מסמכים (מטרות מיוחדות), תשי"א-1949" (דברי הכנסת 3, עמ' 228-237). הדיון נפתח בדברי שר המשפטים פ' רוזן, שאמר: "כנסת נכבדה. קודם שאסביר את פרטי החוק שאני מתכבד להביא בפני הכנסת, רצוני לעמוד במילים אחדות על רקע החוק. החוק מעלה בפעם הראשונה לפני הכנסת את העוול המשועשע שנעשה לעם היהודי על-ידי הפושעים הנאציים. מן הראוי שנסמך את הדיון הזה לדיון על ירושלים, כי הדיון הזה מחזיר ומעביר אותנו לגולה ולגורל היהודים בגולה. הצורך הדחוף בחוק נתברר בזמן האחרון לאחר שהגיעה לישראל משלחת מטעם שארית הפליטה בגרמניה, שהגישה לממשלה ולסוכנות היהודית את תעצומותיה בקשר לחוק שנתפרסם באזור האמריקאי של שטח הכיבוש בגרמניה, ושמו 'חוק לתיקון העוול הנאצי-סוציאליסטי - חוק פיצויים', כידוע, יש שטח לעם היהודי בתור עם, בתור קולקטיב, תביעה לפיצויים נגד גרמניה, זאת אומרת תביעה על הנזק שנגרם לעם היהודי - להבדיל מהנזק שנגרם ליהודים בודדים. יש לציין בצער, שהתביעה הקולקטיבית הזאת לא הוכרה בדרך כלל ולא נתמכה על-ידי מעצמות הברית, וכל מאמצי הסוכנות היהודית לארץ-ישראל בשטח זה, לא נשאו, או כמעט שלא נשאו פרי עד היום. אומנם ועידת פריס, שדנה בעניין הרפריזיות, החליטה להקצות לסוכנות היהודית ול'ג'וינט' סכום שהוא 90% מתוך 25 מיליון דולר בערך מן הרכוש הגרמני הנמצא מחוץ לגבולות גרמניה, וממלאי הוזהב שנתפס בזמנו על-ידי צבא כובש בשעת נפילת גרמניה הנאצית. אך זהו ההישג היחידי שיש לציין בשטח זה, הישג צנוע מאוד. תביעת העם היהודי בתור עם מהעם הגרמני בתור עם בעינה עומדת. היא לא באה עדיין על סיפוקה. אין גם לראות כסיפוק התביעה הו את החוק שהוטל לעת-עתה רק על האזור האמריקני בשטח הכיבוש הגרמני, שלפיו רכוש של יהודים שנפטר ואין להם יורשים, וכן רכוש של קהילות נחרבות ועזובות, עובר לחברה שבאה במקום היורשים. השליטה על החברה הו נתונה בעיקרה בידי הסוכנות היהודית וה'ג'וינט', ואם כי יש לראות גם בזה הישג-מה, הרי אין הסדר זה מכיל בתוכו יותר מאשר הכרה בעובדה, שלא יהיה מן הצדק אם רוצחים ייהנו מרכוש נרצחים".

באה לאחר שכבר נתקיימה ועידת הפיצויים בפריס ב־14 ביוני 1946 – אך אין זה פוטר את המדינה מלתת תשובה לכל הבעיה הזאת בכל היקפה. לדאבוני הרב, לא הקדישו מדינת ישראל וממשלתה עד עכשיו זמן לאותה בעיה גדולה של עם ישראל שאיבד שישה מיליון נפש, ורכוש עצום נגזל ממנו. לא היה מי שיתבע זאת".¹⁹ [המשך דברי ח"כ ורהפטיג בכנסת ב־5.12.1949 מובאים בנטיי: המכון לחקר בעיות יהודיות בניו־יורק, שטיפל בעניינים אלה, העריך פעם את הרכוש היהודי בלבד, שנשדד בארצות גרמניה וגרוריה ובארצות הכיבוש הנאצי, ב־8 עד 12 כיליון דולרים במטבע של זהב. הסתדרויות יהודיות עולמיות – וביניהן הקונגרס היהודי העולמי, שגם הוא צריך להיזכר לטובה בקשר לחוק הזה בין אותם השמות שהזכיר כאן שר המשפטים – עשו מאמצים במשך שנים אחדות לאחר המלחמה כדי להעמיד את הבעיה הזאת במקומה ולא הצליחו, או הצליחו מעט מאוד ולא השיגו אלא פירורים, שהרי אותם 90 אחוז של 25 מיליון אינם אלא פירורים. לולא היינו עם עני כל כך, לא היינו צריכים לקבל אף פרוטה מהפירורים שנוזקו לנו. היינו צריכים להגיד שאין זה פיצוי לאחר מה שעבר עלינו ואיננו מקבלים זאת. אבל זה נעשה בשעה שלא היינו מדינה, ולא היינו מיוצגים לא באו"ם ולא בוועדות השונות, ובעיה זו נתעוררה על־ידי הסתדרויות יהודיות שלא היו יכולות אלא להסתובב במסדרונות ולחטוף שיחה עם זה או עם זה. עכשיו, כשקיימת מדינת ישראל, הרי זהו תפקידה של ממשלת ישראל לעורר את הבעיה מחדש, ולא רק את בעיית הפיצויים, אלא לעורר את בעיית הרפרציות בכל היקפה. הרי יהיה הפעם גם חווה שלום עם גרמניה, ונצטרך לעורר את הבעיה הזאת בעצרת או"ם, במוסדות ובוועדות שלו. היינו צריכים לעורר גם את בעיית רכוש האויב הנמצא פה. עוד לפני שנתיים תבעתי בשורה של תזכירים מטעם הוועד הלאומי תשומת־לב מיוחדת לבעיה זו. אבל נדמה לי, שלא הקדישו תשומת־לב מספיקה לבעיה זו, הקשורה בשיקום וקימום של רבבות פליטים, שהגיעו בזמן האחרון מאירופה.

והוספת: "עכשיו, כשקיימת מדינת ישראל, הרי תפקידה של ממשלת ישראל הוא לעורר את הבעיה מחדש, ולא רק את בעיית הפיצויים, אלא לעורר גם את בעיית הרפרציות בכל היקפה". אני מצטער על שעברה עוד שנה וחצי עד שהממשלה מצאה אפשרות לנסח את דרישותיה. כן אני סבור, שהממשלה עושה פחות מדי אם

להלן הסביר שר המשפטים את פרטי החוק האמריקני ואת הצורך בחקיקה הישראלית הנובע ממנו. בדיון השתתפו כמה חברי כנסת. אחד מהם, א. שפטל (מפא"י), אמר בין היתר: "אני רוצה להשתמש בהודמנות זו ולהשמיע מעל במה זו, כי לגבי היהודים אין שום תיקון לעוול הנאציאנל־סוציאליסטי בשום אזור – לא באזור האמריקני ולא באזור הסובייטי. שום כסף ושום אידיאולוגיה לא יכבסו את כתמי הדם שהעם גרמני נושא עליו, ואין פיצויים לתשלומים לששת מיליון הקורבנות של העם העברי".

19 דברי הכנסת 3 עמ' 231.

היא מצטמצמת אך ורק לדרישה לרפרציות. דרישה זו צריכה להיות מלווה פעולה ענפה מאוד, פעולה דיפלומטית, מוסרית ותעמולתית, אך אינני רואה זאת. נוסף לכך, אין ממשלת ישראל צריכה להסתפק אך ורק בבעיית הרפרציות; היא צריכה לרכוש את הבעיה כולה של החזרת רכוש, תביעות פיזיות, החזרת רכוש בלי יורשים, החזרת רכוש ציבורי הנמצא באירופה תחת שלטון הנאצים. אין לפצל את הדברים האלה בין הסתדרויות יהודיות שונות. אם ממשלת ישראל, אחרי שאיחרה כל-כך, תשתדל עכשיו בכל זאת לעשות מאמצים רבים, אולי נצליח עוד להציל מקצת מן המקצת שעוד ניתן להציל.

יונה כסה (מפא"י): אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בדיון הזה על תביעת שילומים מגרמניה ועל שחרור הפושעים הנאצים, צריכה היתה לשכון בתוכנו הרגשה, שנשמותיהם הקדושות של שישה מיליונים אחינו המומתים והנשרפים נמצאות איתנו בבית הזה. צריכים היינו לדבר מתוך הרגשה יהודית עמוקה, כנה ומרוסנת. יש לאחינו המומתים חלק ונחלה במלחמת שחרורנו, בהשגת עצמאותנו, בעצם העובדה שמעל הבמה הזאת אנו משמיעים את תביעתנו ומחאתנו ברבים. הם ציוו עלינו לדורי דורות את הליכות חיינו בכל דרכינו ומעשינו, בבניין המולדת, בקיבוץ גלויות ובמלחמתנו על כבוד עמנו בין הגויים. דם ואפרם הם אזהרת נצח לאחינו בתפוצות, ולנו – פקודה בלתי-פוסקת להיחלץ בכל כוחנו, בתפקידי השעה הכבירים, לפתרון אמת של בעיות הגולה וסכנותיה, שלא תמו ולא ייתמו עד שנקבץ את כל גלויותינו.

אחינו המומתים, לפני שעלו על המוקד, תבעו מאיתנו נקמה. אולם השאלה היא: מהי נקמתנו בהיטלר ובעם הגרמני שביצע את פקודות הטבח הראשי? ודווקא מתוך יחס עמוק לזיכרון קדושינו עלינו לומר מעל במת הבית הזה, שהנקמה היוקדת ביותר והנוקבת ביותר היא מדינת ישראל. אין שילומים אחרים ואין נקמה אחרת לשואה הגדולה. ואני מעז לומר, שלעולם לא ננקום נקמה פיסית בגרמנים. ועל מה נכלה את כוחנו הלאומי בחרון אין-אונים של תביעת נקמה, שלא תבוא לעולם על סיפוקה? היטלר חזה את החזון הטמא של אובדן ישראל והשמדתו, ונקמתנו היא העובדה הבלתי-מעורערת של קיום נצח ישראל במדינת ישראל. לעולם ועד ולנצח נצחים נזכור את אשר עשה לנו היטלר, אולם גם נדע שאין שילומים ואין נקמה. משוררנו הלאומי הגדול אמר אחרי מאורעות קישינב, בשירו הידוע "על השחיטה": "וארור האומר נְקוּם! נקמה כזאת, נקמת דם ילד קטן, עוד לא ברא השטן, וייקוב הדם את התהום". ואיך נדבר על נקמה, על נקמת דם של מיליון ילדים וחמישה מיליונים מבוגרים? בעצם אי-היכולת לנקום נקמת-אמת על הפשע האיום הזה של העם הגרמני, הוכתם העם הזה בכתם לא יינקה ולא ירחץ. אולם רבותי, כשם שברור לנו שאין שילומים ואין נקמה ואין כפרה לרצח האיום,

כן עלינו לדעת שהעם הגרמני חייב בתשלום כל הפיצויים וכל הנזקים שנגרמו על-ידינו לעמנו, ותביעת הפיצויים שהוגשה על-ידי ממשלת ישראל לארבע המעצמות תשמש מבחן עליון לאומות העולם, אם נשתייר בהן זיק אחרון של חרדה לגורל האנושות ועתיד יחסי העמים.

במשך שנים עשרה שנה, מ-1933 עד 1945, ראו אומות העולם כיצד הגרמנים משמידים ועוקרים מן החיים עם שלם. הם ראו והחרישו. לא דם ישראל שנשפך כמים, ולא תימרות העשן שעלו מבת-המשרפות, לא עוררו את המעצמות הגדולות לצאת למלחמת תנופה נגד היטלר. רק הפחד מפני סכנת השתעבדותם למשטר האימים של האימפריאליזם הטוטונגי, הוא שעורר אותם למלחמה. אולם בימי תרועת הניצחון, בשעת רצון, הבטיחו מעצמות הכיבוש שבפוקדן את עוונות גרמניה והאנושות כולה, יזכרו גם מה שעוללה זו לעם היהודי ויביאו אותם בחשבון. מאז עברו שש שנים, ופרשת הדמים הזאת, הנוקבת עד תהום, עלולה להסתיים בזאת שהעם הגרמני יתחמק למעשה מכל עונש וגם מכל חובת תשלום פיצויים לקורבנותיו, בין אם התובעים הם שרידי יחידי הטבח, בין אם העם היהודי בתפוצות וממשלת ישראל תובעת זאת בשם ששת המיליונים הטבוחים והנשרפים. בבואנו להביא את תביעת הפיצויים בשעה שהמעצמות המנצחות עומדות לחרוץ את גורל גרמניה - ועדיין אין אנו יודעים כיצד ייחרץ, אם לשבט בתוקף הסכם ביניהן ואם לחסד בתוקף פירוד ביניהן - אנו מזהירים את אומות העולם ואת המעצמות הגדולות, אשר מתוך חשבונות שלהן, הנראים בעינינו מסוכנים ונפסדים, עומדים הם להחזיר לגרמניה את עצמאותה וריבונותה; שמתוך מיליוני הקברים של אחינו יעלה תמיד הלעג המר לחוק הג'נוסייד שיוזם על-ידי האומות המאוחדות, כדי למנוע הישנות משטר אימים של רצח עמים, חוק שיסודו בלקח המר שהסיקה האנושות מהתנהגותו של העם הגרמני כלפי העם היהודי בימי מלחמת-העולם השנייה.

ממשלת ישראל מייחדת את תביעתה לשילומים רק לחלק מן הפיצויים המגיעים לעם היהודי בשמם של פליטי חרבו של היטלר שעלו לארץ. אנו תובעים בשמם של אלה מיליארד-וחצי דולר, ואנו רוצים להשתמש בסכום הזה להגברת בניינה של מדינתנו, להגברת כושרה לקבץ גלויות ולברוא את החיים החדשים למאות האלפים שעלו אלינו ממחנות הפליטים מגרמניה, אוסטריה ואיטליה. וארבע המעצמות החולשות עדיין על גרמניה חייבות למלא את תביעתנו זאת במלואה. אין תקווה ששלטונות גרמניה יתעוררו מעצמם למלא את חובתם זו לפחות כלפי העם היהודי. שלטונות גרמניה מתחמקים מתשלום הפיצויים. ובמידה ששלטונות הכיבוש הטילו עליהם את חוקי הרסטיטוציה, הם נמנעים בתחבולות שונות, האופייניות לעורמה הגרמנית, מלהוציאן אל הפועל. עד היום נתקבלו סכומים פעוטים בלבד על-ידי התובעים השונים, בעוד שלפי אומדנה זהירה ביותר מגיע סכום הפיצויים, רק בעד

רכוש יהודי גרמניה, לשלושה מיליארדים דולר.

מדינאים רבים, מפוכחים, מטיחים כלפינו על החלטתנו הנמרצת לקיים את החרם המוסרי על העם הגרמני ולא לבוא איתו במגע, והם אומרים לנו כי אין בהחלטה זו מן התבונה הפוליטית, וכי אין אנו יכולים לשמור את עברתנו לעם הגרמני לנצח נצחים. כמעט שמעוים להאשים אותנו בשנאה גזעית, וישנם נוצרים חסודים הטוענים כנגדנו, שרק הסליחה מצידנו תביא את הגרמנים לידי חרטה כנה, ולא החרם ונטירת האיבה. ואנו שואלים אותם מעל הבמה הזאת: מדוע לא יוכיחו הגרמנים לפחות בנכונות כנה לשלם פיצויים, שהם מוכנים למרק, ולו במקצת, את פשעם הכבד כלפי העם היהודי? אם היה ספק בלב מישהו לגבי כוונותיה האמיתיות של גרמניה בעניין זה, תוכיח הודעת ראש ממשלת בון, אדנאואר, שנמסרה לפני כמה חודשים [ב־11.11.1949], שממשלת גרמניה תהיה מוכנה לשלם פיצויים חד־פעמיים בסכום של מיליוני דולר אחדים, כאות לרצונה הכן לסלק אחת ולתמיד את חשבונה של גרמניה לעם היהודי. ומעל הבמה הזאת אנו משמיעים את השאלה הנוקבת לעם הגרמני ולמנהיגיו: "הרצחת וגם ירשת?" ואם מושלי גרמניה הנוכחית ומפלגותיה מתחסדים לומר, שאין הם אחראים למעשיו הטמאים של היטלר, מדוע לא יוכיחו שאכן כן הדבר, על־ידי השבת הגולה כולה לעם היהודי, ולא ליהנות ממנה באיזו צורה שהיא? הן רק הנכונות לתשלום פיצויים מלא תשמש מבחן ראשון לראשית תמורה בנפשו של העם הגרמני, ולרצונו להחזיר לעצמו את הזכות להיות עם ככל העמים.

תביעתנו זו לארבע המעצמות היא תביעה בעקיפין לעם הגרמני במזרח ובמערבה של גרמניה. אלה ואלה לא הביעו עד היום חרטה כנה על הפשע הגדול של העם הגרמני. אלה ואלה לא מצאו בהם את העוץ להכות על לבם קבל העולם כולו ולומר: אשמנו, בגדנו, גולנו, דיברנו דופי, העווינו והרשענו, ודנו, חמסנו, וכל זמן שלא עשו זאת הרי לצביעות ולתרמית תיחשב ההודעה החוזרת ונשנית, שממשלת גרמניה מוכנה להקים יחסים ישירים עם ישראל, אולם היוזמה לכך צריכה לבוא מצד ישראל, מאחר שדעת הקהל בישראל אינה מוכנה לשים קץ לחרם המוסרי על גרמניה. כנסת נכבדה, דומה היה שבדיון הזה נפגין כלפי פנים וכלפי חוץ את אחדותנו, את אחדות עומק הרגשתנו ואחדות תוקף תביעותינו, אולם לצערי העמוק, גם הפעם לא זכינו לרוח לאומית גדולה שתפקוד את הבית הזה בשעות אלה. ח"כ בן-אהרון עלה על הבמה הזאת והקדיש פסוקים אחדים למחאה נגד העם הגרמני, קצת יותר פסוקים להתקפה על ממשלת ארה"ב, ואת מרבית נאומו הקדיש להתקפה על ממשלת ישראל. קודם-כל מצא לנחוץ, מטעמים פטריוטיים כמובן, להצהיר שהממשלה איחרה בהגשת התביעה; שנית, שהתביעה הוגשה רק הודות לתביעות של מפ"ם; שלישית, שממשלת ישראל הסתפקה בלשון דיפלומטית קרה מדי בהגשת עצומותיה לארבע המעצמות. זוהי תרומתו הראשונה בחיזוק ידיה של הממשלה בשתי תביעותיה: תביעת

השילומים וענישתם של הפושעים הנאציים. לפי טעמו הפוליטי של ח"כ בן-אהרון, הרי כל תביעה מדינית שלנו, וכל מחאה מדינית שלנו כלפי מעצמות המערב, אין כוחן יפה אלא אם הן מנוסחות בנוסח של חברי הכנסת ריפתין וסנה במאמריהם ב"על המשמר", ושהפעם נתן להם תוקף של עידוד והסכמה מעל הבמה הזאת ח"כ בן-אהרון. ח"כ בן-אהרון אמר לנו, כי "צריך לדעת היטב היכן היא חזית הקיפוח של זכויותינו ושל תביעותינו, צריך לדעת מי מקפח ולמה מקפחים אותנו". והוא הסביר לנו שחזית הקיפוח שלנו היא במערב ורק במערב. היש אמת היסטורית ואמת אקטואלית בהנחה הזאת? האם רק המערב שיחרר פושעים נאציים? האם רק ממשלות אנגליה, ארה"ב וצרפת לא עשו כמעט דבר שיובטחו לנו שילומים מאת העם הגרמני? האם בריה"מ עשתה משהו לטובתנו בעניין זה? האם התעוררה בריה"מ לחייב אותו חלק מגרמניה הנתון לפיקוחה בתשלום פיצויים לנו ולשמש על-ידי כך דוגמה לחלק האחר של גרמניה? ח"כ בן-אהרון טוען, שמעצמות הברית דאגו לפיצויים לעצמן ולא הפרישו מזה דבר לטובתנו. איך נהגה בעניין זה ממשלת בריה"מ? והן גם ח"כ בן-אהרון יודע שהיא לקחה, ובצדק לקחה, פיצויים מגרמניה לא פחות משלקחו מעצמות המערב. אולי יוכיח לנו ח"כ בן-אהרון במה היתה שונה בריה"מ משלוש המעצמות האחרות בכל הנוגע לחשבוננו-אנו עם העם הגרמני ולחובותיו כלפינו? מדוע אפוא הוא מוציא את גרמניה המזרחית ואת ממשלת בריה"מ מתוך חזית הקיפוח? מדוע הוא משחרר אותם קבל עם כולו מעל הבמה הזאת מאחריות מוסרית וממשית? האם שחרור מוסרי זה יעזור לנו בתביעותינו ממעצמות המערב, בתביעותינו מן העם הגרמני? ח"כ בן-אהרון רוצה שנעשה את בריה"מ כתובת לקובלנותינו ולמחאותינו בעניין תשלום הפיצויים ושחרור הפושעים הנאציים. על בסיס איזו מציאות פוליטית הוא מייצג לנו את העצה הנכונה הזאת? מהו הרקורד לטובת המזרח בכל הבעיות האלה, בכל החשבונות שלנו עם אומות העולם? מניין נובע הביטחון שלו, שאם ננהג כעצתו תצמח מכאן טובה לעניינינו אלה?

נהג, פנינו לארבע המעצמות בעניין השילומים. עדיין לא נענינו ואין אנו יודעים במה יסתיים הדבר. אולם במידה שיש דעת קהל במערב, שמענו קולות חשובים לטובתנו והיה הד לתביעותינו, הד העשוי להועיל לנו במערכה זו. מדוע לא שמענו עד עכשיו תגובה כלשהי מן המזרח? מדוע אין דעת הקהל במזרח מלווה את תביעתנו בעידוד מוסרי ופוליטי? והן הפעם, כאשר התביעה מופנית לארבע המעצמות, כלומר למזרח ולמערב, יכול היה המזרח לשמש גורם לוחץ ומעורר - ומדוע הוא שותק? אך ח"כ בן-אהרון אומר לנו, שהקו המדיני הכללי שלנו, זה הקו שיצאו עליו מערערים מטעם מפ"ם, הוא האשם בכך שהמזרח לא נחלץ לעזור לנו. במילים אחרות: אילו היתה מדינת ישראל נוקטת בקו האוריינטציה הבינלאומית של מפ"ם, כי אז היינו, לפי סברתו של ח"כ בן-אהרון, רוכשים לנו תומך נאמן

בתביעותינו, ולא היינו נאלצים לבקש הענקות ועזרה מאת ממשלת ארה"ב. אין טעם לחדש בהודמנות זו את הויכוח בינינו לבין מפלגתו של ח"כ בן-אהרון על המדיניות הבינלאומית, אולם אינני יודע מניין לקח לו הפעם ח"כ בן-אהרון את העוז המוסרי להטיף לנו למדיניות ישראלית, מדיניות יהודית ועצמאית. ח"כ בן-אהרון האשים את שר החוץ באי-העזה לדבר משפטים בשער עם המעצמות. עדיין זוכרים אנו את קולו של שר החוץ בעצרת האומות, כאשר אמר את דברו בשם מדינת ישראל, ובשם כולנו, ביחס לחשבוננו עם גרמניה.²⁰ ואם נדפדף בפרוטוקולים הרבים של הבית הזה, ואם נעשה חשבון, נמצא מיהו המעז לדבר בקומה זקופה ומתוך רגש יהודי על עצמאות ישראל הן כלפי המזרח והן כלפי המערב, כפי שמחייבת אותנו מערכת המדיניות שלנו מזמן לזמן.

חברי הכנסת, אנו מתפללים לכך שהמשא-ומתן שהתחיל עכשיו בין ארבע המעצמות יצליח, שיגיעו לידי הסכם ביניהן בסידור העולם למניעת שואה עולמית, למניעת תקומתה של גרמניה כמדינה צבאית מזויינת. אולם לא נקדם כמידת כוחנו את סיכויי השלום בעולם אם נחלק את העולם ואת היריבים לשני מחנות: מחנה אחד טהור - ומחנה אחר מלא מזימות ותככים; מחנה אחד רודף שלום - ומחנה אחר מחרחר מלחמה. יותר מדי מסובכים ענייני העולם מכדי שנטפל בהם לפי השיגרה הזאת. אולם מה שלא יהיו התוצאות של המשא-ומתן בין ארבע המעצמות, מה שלא יכריעו כלפי עתידה של גרמניה - אנו משמיעים את תביעתנו הנמרצת להשבת הגולה, אנו משמיעים את מחאתנו הנמרצת נגד שחרור הפושעים הנאציים. והעם היושב בציון יעמוד כאיש אחד מאחורי ממשלת ישראל בשתי המערכות האלה.

שמואל מיקוניס (מק"י): כנסת נכבדה. הנוסח האמריקני חדר כה עמוק לשכבות המנהיגות של חלקים ניכרים בציבור, עד כי גם בדיון על פיצויים מגרמניה, בדיון המעלה בזכרוננו מאורעות כה עגומים, לא נרתעו כמה וכמה דוברים ממפלגות הקואליציה הממשלתית, וה"אופוזיציה" מימין, מלהפוך את במת הדיון הזה לבמה של השמצה אנטי-סובייטית. זה מעיד עד כמה חדר הריקבון הטרומוני, הריקבון של האימפריאליזם האמריקני, בכל מיני צינורות ובכל מיני דרכים מן צמרת "חרות" עד צמרת ה"סוציאליסטים" של מפא"י (קריאה מספסלי מפא"י: "מפ"ם בסדר בעניין זה?) - כן, בסדר, לעומת ה"סוציאליזם" שלכם. צריך להיות ברור, שאין מיליארדים של כל כסף שהוא בעולם מסוגלים לפצות את העם היהודי ואת העמים האחרים, שמיליונים רבים מהם הושמדו על-ידי גרמניה הנאצית. אין כל פיצוי חומרי המסוגל להשכיח מלבנו את הזוועות שבוצעו בידי הרוצחים ההיטלריסטים. עברה עלינו טרגדיה איומה ואנחנו זכאים לפיצויים; לא לפיצויים חומריים בלבד, כי אם בעיקר אולי - לפיצויים

20 ר' נאום שר החוץ משה שרת בעצרת האומות בנספח 3, עמ' 865.

אחרים, לפיצויים מוסריים ופוליטיים, שהם הקובעים. בשום כסף שבעולם אי-אפשר להחיות שישה מיליונים יהודים, ובשום מיליארדים-שהם אי-אפשר למנוע אותה הסכנה המאיימת עלינו, של מיידנקים ואשוויצים חדשים, סכנה של ׀מיליטריזציה של גרמניה.

מבחינה זו של הבטחת הפיצויים המוסריים, הפוליטיים והחומריים, ובמצב הנוכחי של החייאת גרמניה הנאצית, אין האיגרת של הממשלה בעניין הפיצויים מגרמניה הולמת לא את הטרגדיה של העבר הקרוב ולא את הסכנה שבהווה. זוהי איגרת של סחר-מכר; זוהי איגרת העוסקת בכסף, אבל אין זו איגרת המטפלת בעתידו של העם, של העם שנשאר לפליטה; אין זו איגרת המבטאת את האינטרס של מדינת ישראל; אין זו איגרת של אחריות לאומית בתקופה הנוכחית, במצב של סכנה לשלום העולם.

הממשלה תובעת פיצויים. אנו זכאים לפיצויים, אבל לא בזאת מתחיל העניין, והוא גם אינו מסתיים בזאת. באיגרת הזאת חסרה התביעה העיקרית, והיא התביעה הזועקת מקברות ההמונים של שישה מיליונים אחינו. הם זועקים אלינו מכל גלי האפר: אל תתנו להחזיר את החיה הנאצית לבמת ההיסטוריה; אל תחזרו על שגיאתנו, שלא היינו ערים - כעמים אחרים - כדי לא לתת לחיה הזאת לפרוץ את הסוגר ולהציף את אירופה ואת העולם כולו בדם. זוהי התביעה, העולה ובוקעת מן הקברים האלה. זעקה זו אינה בוקעת מאיגרתה של ממשלת ישראל, של ממשלת יהודים הקיימת רק שלוש שנים ואשר מחובתה היה להשמיעה מתוך מלוא רגש האחריות הלאומית לגבי המצב הנוכחי.

פניית הממשלה אינה מבטאת את רחשי הרוח של העם. אין בה עמדה ברורה לגבי תקומתה של גרמניה הנאצית. לא כתוב באיגרת הזאת, שהממשלה תובעת בכל תוקף שלא תוקם מחדש גרמניה הנאצית, כי לא ינתן מחדש נשק לאותם הגנרלים, לאותם החיילים, לאותם הסמלים, לאותם אנשי ס"ס והגסטפו הידועים לשימצה לכולנו. אין באיגרת תביעה לעקור את הפשזים משורשו באותה גרמניה המערבית. אין בה תביעה נמרצת להחזיר את הרוצחים לבתי הסוהר, אלה הרוצחים שידידי ממשלתנו האמריקניים משחררים אותם לעשרות ולמאות ולא לפנים מפני שהם זקוקים לרוצחים כדי להבטיח במלחמת-עולם שלישית את השמדת עמנו והשמדת עמים אחרים. ואם הדברים האלה לא נאמרו באיגרת, הרי לא נאמר שום דבר, הרי לא נאמר העיקר, הרי זה נהפך לאיגרת של "סחר-מכר". הצטערתי מאוד לשמוע פה כל מיני חשבונות של מיליארד, שני מיליארדים, שלושה מיליארדים, חמישה מיליארדים - כאילו זוהי הבעיה. החייאת גרמניה הנאצית ושילובה בהכנות האמריקניות למלחמת-עולם שלישית מסכנת מיליארדים נוספים, ומה שגרוע עוד יותר - היא מסכנת את מדינת ישראל ומיליונים יהודים בעולם. האם רשאת ממשלת ישראל להתעלם מכל אלה? האם בייצגה

את המדינה כיום לפני המעצמות הגדולות רשאית הממשלה להתעלם מיחסו ומהרגשתו של עמנו בכל מקום ומקום כלפי הבעיה הגרמנית? אי-אפשר לפתור שאלה של פיצויים בלי לומר דברים בוטים ונוקבים כלפי הבעיה הכללית של גרמניה כיום.

בפרים מתקיימת כבר זה חודש ימים ועידה של סגני מיניסטרי החוץ של ארבע המעצמות הגדולות, ובאופן ברור מאוד מופגן יום יום, שידידי הממשלה האמריקנים אינם רוצים להכליל את בעיית גרמניה בסדר-היום, כי ידידיכם האמריקנים רוצים לטשטש את הבעיה התמורה הזאת. ולא זו בלבד שאין הם רוצים לדון על העמדת הבעיה הגרמנית על היסוד הדמוקרטי של הסכמי ילטה ופוטסדם, אלא שיום יום מגבירים את הפוטנציאל הצבאי והתעשייתי של גרמניה המערבית ומכינים את מלחמת-העולם השלישית. כזה הוא המצב המהווה סכנה לשלום העולם ולנו. במצב שכזה – של חוסר הסכם והפרת הסכמים על-ידי הגוש האימפריאליסטי – באים אתם ומדברים באופן "רציני" כל-כך על פיצויים מגרמניה. ואתם רוצים שגם אנו נתייחס לזה ברצינות. כלומר, אתם הייתם רוצים שגם אנו נשתתף בטשטוש העניין כפי שמשטשים אותו "ידידיכם" ואדוניכם האמריקנים בפרים. אנו מזהירים מפני הסכנות החמורות הנוצרות על-ידי מדיניות המלחמה של טרומן, שלמענו, בשמו ובאינטרסים שלו אתם עומדים על הבמה הזאת ומסיתים נגד בריה"מ, נגד מבצר השלום, נגד הכוח האדיר המהווה ערובה לעקירת הפשיזם מוורשינו. את הדברים האלה לא הזכרתם. על כך לא דיברתם, דוברי הקואליציה והאופוזיציה מימין. השתקתם את העיקר, כי גם עניין הפיצויים תלוי בקיומו של הסכם פוטסדם, שלמענו לוחמת בריה"מ ונגדו לוחם האימפריאליזם האמריקני על כל גוריו. והמלחמה של בריה"מ על קיומו של הסכם פוטסדם, מה היא אומרת? – דמיליטריזציה של גרמניה, דנאציפיקציה של גרמניה, פירוק גרמניה מנשקה, שלום עם גרמניה מאוחדת ומפורקת מנשקה, שלא תוכל להיות סכנה לשלום.

העם היהודי ומדינת ישראל מעוניינים להבטיח פתרון נכון של בעיית גרמניה בהתאם להסכמי ילטה ופוטסדם. בזה מעוניינים הם לא פחות מאשר בפיצויים. מדינת ישראל חייבת לנקוט עמדה ברורה לגבי בעיית גרמניה. היא צריכה לדרוש דמיליטריזציה, דנאציפיקציה ודמוקרטיזציה של גרמניה, שלום עם גרמניה מאוחדת ומפורקת מנשקה. בלא דרישה זו אין ערך ממש לתיבעת הפיצויים. אין כל מקום לכך, שהממשלה תנהל איזה משא-ומתן עם ממשלת בון. לפי "ניו-יורק טיימס" ישנם שרים בממשלה המוכנים לנהל משא-ומתן ישיר. אנו מזהירים מפני צעד כזה. אם הממשלה רוצה באמת לשרת את עניין הפיצויים, את הפיצויים המוסריים-פוליטיים והחומרניים לעמנו, צריכה היא להינזר משיתוף פעולה ומידידות עם אלה המקימים לתחייה את החיה הנאצית, המקימים את הנאציזם הרצחני. רק במאבק של עמנו לשלום, רק בתמיכתנו במדיניות השלום של בריה"מ,

במלחמה הבלתי־מתפשרת נגד החייאת הנאציזם, נגד זיונה מחדש של גרמניה המערבית, נגד שחרור פושעי המלחמה, נגד מדיניות המלחמה של הברית האטלנטית – רק בזה נשרת את עניין הפיצויים המוסריים, הפוליטיים והחומריים שלהם זכאי העם היהודי.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): כנסת נכבדה. לא אוכל להשלים עם הרעיון – וגם לא ארצה בכך – של משא־ומתן כלשהו עם הגרמנים, עם גרמניה ועם כל ממשלה גרמנית שהיא. הפצע עדיין פתוח, וכל לב שותת דם בזוכרנו את מה שקרה תוך תקופת מלחמת־העולם השנייה. לא פעם בתקופת גלותו נשדד עמנו, נגזל וגורש, ובכל פעם נרשם דף בהיסטוריה שלו ביחס לתגובתו. כזכור, הוחלט לאחר פרשת ספרד שלא נחזור למדינה זו. אך בשום אופן אין להשוות שום תקופת שואה, שוד וגזל הרכוש והנפש אל מה שקרה לעמנו בשנות 1941–1944.

מצבי בנידון זה שונה משל רבים מן הנוכחים כאן. הם הכירו את הגולה הרבה יותר טוב ממני, ולי כיליד הארץ קשה יותר לתאר אותה. אתם כולכם – או רובכם – הייתם בגטאות ויודעים את חיי העם בתפוצותיו, ויכולים אתם לשאול: כיצד יכול אני להרגיש את אותה הרגשה של רבים מכם שראו את הוריהם נשרפים, את אחיהם ואת קרוביהם מוצאים להורג?

הקשר הראשון שלי עם אחי היה דווקא בגולה כזו, שלא ידעה רדיפה, גזל ושוד – בשווייצריה. הפגישה שהסעירה אותי היתה עם צעירים יהודים ציוניים, שבאו לשווייצריה ללמוד או להשלים את לימודיהם, משום שלא יכלו לעשות זאת בארצות המזרח. אז התעוררה בלבי ההכרה ביחס להפליית היהודים. סערות רבות עברו עלי מאז, אך אין להשוותן עם אלו שהיו כאן בארץ, כאשר התחילו להגיע אלינו ידיעות על השואה שבאה על אחינו בגולה.

בשבת אחת, כשהתחילו להגיע הידיעות הראשונות מגטו ורשה, הופיע בביתי יושב־ראש הכנסת של היום ודרש שאנו נרים – בתל־אביב זאת, המרוחקת ונטולת־ההשפעה, אך בעלת קיבוץ יהודי ער וחי – את קולנו ונעשה מה שביכולתנו נגד חיות הטרף ונגד מה שעוללו לגולת פולין. אין לי כל ספק בכך, שאיש מבין אלה שהיו עדים באותו מעמד, לא שכחו את היום ההוא. זכר היום ההוא – הראשון לידיעות מסוג זה – נחרת בלבי מאז.

המאורע השני קרה לי כשנפגשתי עם המזכיר הכללי של ממשלת ארץ־ישראל, שאו,²¹ ותיארתי לפניו את גורלה של אחת המשפחות שבוורשה, שממנה קיבלתי ידיעות באותו זמן. במשפחה זאת היו מאה וארבע נפשות. לא נשארו ממנה אלא שש.

21 סר ג'ון שאו. עוזר המזכיר הראשי של ממשלת המנדט מאז 1935. מ-1940 עד 1946 מזכיר ראשי וממלא מקום הנציב העליון.

דרשתי אז להעביר את ששת השרידים הללו לארץ - שישה שרידים ממשפחה עצומה, שחייתה במשך מאות בשנים בוורשה.

לפני ימים ספורים נודמנה לידי תיבה של אחד מיהודי הונגריה שהכילה בתוכה תכשיטים. יהודי זה היה אחד המתבוללים המובהקים והיה רחוק מאוד מהרעיון הציוני ומכל מה שהתרחש בארץ במשך המישים השנים האחרונות. הוא היה חי ברווחה ובעושר, אך ברגעים האחרונים לפני ששמו אותו ואת אשתו לקרון המוות, נוכר שקיימת בעולם עיר עברית - תל אביב - והוריש לה את רכושו בצורת תכשיטים שמסר אותם לאדם נאמן שידע שיישאר בחיים. נודעו עתי עד היסוד כשקיבלתי - אחרי שלוש שנים - את טבעות הנישואין של היהודי, שנזכר ברגע האחרון לפני שהובא למשרפה שישנה עיר תל אביב, והאמין שהעיר העברית תצא מכל הקשיים בשלום. הייתי נרעש עד היסוד בראותי כיצד הופכים בטרגדיה הזאת, ששום איש עדיין לא הצליח לתת לה תיאור הולם. מעולם לא פתר העם היהודי את שאלותיו על-ידי כסף; רק יסודות רוחניים ומוסריים הכריעו תמיד את הכף. אני כופר בכל הרעיון הזה לכסות בכסף את מה שקרה, ולוותר באיזו מידה על המלחמה לעולמי-עד נגד העם הגרמני, נגד ממשלתו ונגד נציגותו, על-ידי פיצויים או על-ידי החזרה של הגול. אני נרעש עד היסוד כשאני שומע, שבלי כל קשר עם איגרת זו או אחרת של הממשלה, ישנם יהודים וישנן חברות שכבר במשך שנים אחדות רוכשות וקונות סחורות באותה ארץ ארוכה שהשמידה מיליונים מאחינו, צעירים, זקנים, נשים וטף. הובאו לארץ צינורות ומכונות הנושאים עליהם שמות של ערים ובתי חרושת גרמניים. אולי היו צינורות אלה מעבירים גזים, אולי היו מכונות אלה משמשות לאותן מכונות ההשמדה? כיצד יכולה השתיקה הזאת להימשך וכיצד יכול לקרות, שמצד אחד אנו הופכים מדבריות למקומות פוריים, עושים גדולות ונצורות ואנשים מתפלאים על אומץ רוחנו להביא הנה בבת-אחת יהודים רבים כל-כך, ומצד שני ישנם רודפי בצע הנושאים ונותנים במיקוח מסחרי וכספי עם ארץ זו? נפגעתי קשה מאוד מעניין זה.

מכאיבה הפיסקה האומרת, שגרמניה לא תוכל לחזור לחבר העמים אלא אם כן תשלם פיצויים. כיצד יכול היה דבר כזה לעלות על דעתו של מנהיג שלנו? ושר החוץ הלא הוא מנהיגנו כלפי חוץ. ואם כלפי פנים יכולים להיות חילוקי-דעות, כאשר יהיו, הרי כלפי חוץ הוא המייצג אותי. כיצד יכול אפוא לעלות על דעתו לכסות את פנינו באודם הבושה, שיבוא יום - ועוד בדורנו, בדור החי עדיין את אימת הימים האלה - שנוותר על מלחמתנו זאת עד חורמה נגד השתתפותה של גרמניה בחבר העמים, שאליו אנו משתייכים?

אני חושב שהבית, המביע לא רק את רצונם של היושבים בארץ, אלא גם את דעת כל היהדות על כל תפוצותיה, המופיע בצורה גאה, אמיתית וכנה, ואינו חייב

לויאליות כפולה למישהו, כי אם לויאליות אחידה לעם כולו – שהבית הזה לא ירצה לכסות באיזו מידה בכספים וברכוש על הפשע האנושי הגדול ביותר שנעשה מאז בריאת העולם.

משום כך לא נוכל לתמוך בצורה זו של האיגרת ובכמה חלקים מתוכנה, בלי שנהיה בטוחים שאין זה אוונגרד, שאין זה צעד ראשון של איזה קשר עם המדינה הזאת. אני מביע את חרדתי הגדולה ואת מחאתי לכל מחשבה-שהיא שתוכל להביא אותנו לידי השלמה עם גרמניה, בין המערבית ובין המזרחית.

הי"ר י. שפרינצק: אחרון הנואמים – ח"כ ארגוב.

מאיר ארגוב (מפא"י): כנסת נכבדה. אני מזועזע מעומק לבי מנוסח הויכוח היום, ולא מהבעת הדעות השונות וקביעת העמדות השונות, אלא מהניסיון לחלק אותנו בבית הזה – אם כי ישנה קבוצה קטנה שאעז להפריד אותה מן הכלל – את היישוב הזה, את הממשלה הנבחרת הזאת ביחס לדם היהודי שנשפך בידי הגרמנים. אין לך חטא גדול יותר כלפי ההיסטוריה הישראלית, כלפי המוסר וכלפי הרגש היהודי, מלעשות ניסיון כזה, אולי בלי כוונה – אך ניסיון כזה נעשה בידי מר בגין – ביחוד כשאנו מדברים כלפי חוץ. אין לשום איש ולשום מפלגה בבית הזה מונופול על הדם, מונופול על הכאב, מונופול על הרצח. כולנו, כל הנמצאים כאן, יש לנו מתים בשואה ההיא. אין בית שאין בו מת. אין זכות למישהו, ואפילו לא לרב נכבד ונשוא-פנים, להציג את עצמו כאילו הדם כואב לו יותר מאשר למישהו אחר. כולנו יתומים, כולנו אומרים "קדיש", כולנו עומדים על הקברים האלה, והיינו צריכים להיות מאוחדים בשפה ובדיבור לכל הפחות במקרה זה (מנחם בגין (תנועת החרות): למה לא הביא שר החוץ את האיגרת שלו לוועדת החוץ עוד לפני כן?) – אקדיש את דברי בעיקר לדבריך.

אין לי ויכוח עם אותם אנשים שקראו הידד לטבח בחורי הישיבה בחברון,²² ואין לי ויכוח עם אותם הבחורים שקראו הידד ל"סטרומה" ולטביעתה וראו בזה ניצחון על האימפריאליזם הציוני.²³ ח"כ מיקוניס, המשתייך לחבר ההוא, מעז לדבר משפטים עם שר-ישראל על הדם ועל המוסר היהודי. איתם אין לי ויכוח. אך יש לי

22 במאורעות 1929, שהתחוללו בשלהי אוגוסט, נהרסה חברון וישיבת "סלבודקה", שם נרצח בחור ישיבה אחד (60 מתוך כ-600 יהודי העיר נרצחו אז). בפרסומי המפלגה הקומוניסטית הא"י (פ.ק.פ.), באותם ימים, הוגדרו המאורעות כ"מרד אוגוסט" ובאחד מהם נאמר: "בארץ כמו פלשתינה לא תיתכן תנועה מהפכנית בלי שתהיה מלווה פוגרומים" (סת"ה ב-1, עמ' 402).

23 לאחר טביעת אוניית המעפילים "סטרומה" ב-24.2.1942 בים השחור, נאמר בכרוז של פ.ק.פ.: "הם קורבנות הגסטפו והקונטרבנדיסטים הציונים אשר התמחו בהשטת אלפי אוניות קברים, אשר התמחו בשוד ורצח המוני" (ג.ז. ישראלי, מפ"ס-פ.ק.פ.-מק"י, עם עובד תשי"ג, עמ' 176).

ויכוח עם החברים שהופיעו כאן, מכיוון שאין לי פקפוק וספק ספקא לא ביחסם לדם היהודי ולא ביחסם לשאלה הלאומית ולגודל האסון שלנו. אם ח"כ בגין עלה על הבמה וניסה לפרש בציטטה אחת את כל האיגרת, היה בזה – אם לא אשתמש במילים חריפות – משום עוול לאמת. אין לך דבר מסוכן יותר מפירושה של ציטטה מרוצצת, שמוציאים אותה מכל המסכת, ציטטה מוצלחת או לא-מוצלחת, ומנסים לפרש אותה לחוד בעניין חמור כזה. פירוש כזה שניתן כאן לא יעלה אפילו על דעתם של הגויים. גם אני רוצה לצטט מן האיגרת, המונחת לפני כאן, כמה וכמה פסוקים, ולא אפסח גם על הפסוק המיוחד. באיגרת נאמר: "פשע בעל ממדים עצומים ואיומים כאלה אין לו כפרה בשום פיצוי חומרי". בזה לא הודתה ממשלת ישראל, שאם היא תקבל מיליארד וחצי לירות, יהיה בזה משום פיצויים. היא אומרת בפירוש: לא יהיה בזה משום פיצוי לא על הדם, לא על הסבל ולא על הגזל. לא יהיה פיצוי חומרי, מר בגין. מדוע לא ציטטת את הפסקה הזאת? האם פסוק זה נעדר מן האיגרת הדיפלומטית? הלא זה מוכיח על הכוונה, על המהות, על התוכן: שכמה שיהיה גודל הפיצויים, אין בו משום תגמול. מדוע החסרת את הציטטה הזאת?

אגיע גם לציטטה העיקרית שהבאת. "כל פיצוי שהוא, ויהיה גודלו כאשר יהיה, אין בו שילומים על אובדן של אדם וערכי תרבות, או כפרה על הסבל והייסורים של אנשים, נשים וטף שנטבחו". "העם הגרמני" – אני ממשיך לצטט – "יהיה נתבע להחזיר את הרכוש היהודי הנגזל ולשלם בעד שיקום שארית הפליטה".

ברצוני לצטט ציטטה שנייה – ואינני יודע מדוע פסחת עליה: "הסכום שיש לתבוע צריך להתייחס מצד אחד לנוזקים שסבל העם היהודי מידי הגרמנים, ומצד שני להוצאה הכספית הכרוכה בשיקומם בישראל של אלה שנקלטו אליה או שנותרו בחיים". בפסקה זו לא ויתר שר החוץ על אותם הפיצויים שקהילות, חברות ומוסדות ועשרות אלפי יהודים שנשארו בחיים תובעים כיורשים חיים את הפיצויים האלה (מנחם בגין (תנועת החרות): כמה יורשים נשארו?) – באותו מיליארד וחצי עוד לא ויתרנו על כל זה. אותם עשרות אלפי תושבים – לא אני שלחתי אותם ולא אתה שלחת אותם ולא אני קיבלתי מנדט מהם לתבוע בשמם של אלה פיצויים, ואתה יודע קצת, שלא כל העם היהודי מרוכז כאן. אתה יודע את הפיצול בגולה, אתה יודע שתברות מופיעות ותובעות בשמן-הן. רצינו למנוע את ה"מי שָׁמך"? ההיסטורי. אתה יודע שב-1939, כשצריך היה לדבר על הפליטים הגרמנים, הופיעו בשם העם היהודי 39 משלחות. אתה יודע את הצרה הגדולה הזאת – ומדוע אתה מתפלא שממשלת ישראל היתה זהירה, כדי לא לעורר מחלוקת פנימית בישראל ובושה וחרפה כלפי חוץ? היא אמרה שאין היא מתנקשת בזכויות אותם היהודים שדורשים פיצויים – אלא תובעת את הזכות הזאת לאותם הפליטים שהגיעו לארץ. אינני נכנס לבעיות המשפטיות, שאתה יודע כמוני שממשלת בריה"מ חושבת את נרצחיה היהודים

כאזרחים סובייטיים ואינה חושבת שיש לשלם בעדם פיצויים לעם היהודי או לממשלת ישראל. אתה יודע שהעם הבלגי וממשלת בלגיה וממשלת צרפת אינן חושבות את נרצחיהם היהודים לנרצחי העם היהודי ואת הפיצויים כשייכים לממשלת ישראל, אלא כנרצחי אזרחיה הצרפתיים והבלגים ובשם הם דורשים פיצויים להם. אתה יודע את כל הדברים האלה – ומה פתאום הצגת בפווה כזאת את השאלה "מדוע אנו תובעים סך-הכל מיליארד-וחצי?" מדוע לא לראות את הדברים כמו שהם, ואת הסיבוכים הקשים הנובעים ממציאוננו?

והערה שלי שית כהקדמה לציטטה "האיומה" שציטטת: "שום הסדר של בעיית הפיצויים מגרמניה אינו יכול להיחשב כהוגן מבחינה משפטית ומוסרית, אם לא יביאו בחשבון את תביעת המינימום הזאת כשם הנפגעים העיקריים של המשטר הנאצי". ופה אני בא לפסוק שלך. "כן לא תיתכן כל התקדמות לקראת החזרת גרמניה למקומה במשפחת אומות העולם, כל עוד לא ישולם החוב היסודי הזה". הפיסקה הזאת אינה מתייחסת ליחס של העם היהודי וממשלתו. הפיסקה הזאת מתייחסת לאותן המעצמות, שאינן שואלות אותך – ולא אותי ולא את ממשלת ישראל – איך להתייחס לגרמניה. אתה נותן לפיסקה הזאת פירוש לא נכון. הפיסקה הזאת מתייחסת לעמדת המעצמות ההן. אתה יודע שהן מקימות את גרמניה, הן מקימות את ממשלתה, הן מזיינות את גרמניה, הן מציידות אותה, הן משחררות פושעים. אנחנו אומרים: אם אתם עושים זאת וזאת – הרי שלמו זאת לפחות לפני שאתם גומרים את עניין הפיצויים שלכם (מנחם בגין (תנועת החרות): כתוב "בתנאי" ולא "בטרם").

לפני זה ישנה פיסקה האומרת: "שום הסדר של בעיית הפיצויים מגרמניה אינו יכול להיחשב כהוגן מבחינה מוסרית או משפטית". הרי לפני זה היו שלוש פיסקות, שבדרך כלל איו תגמול לגזל הזה, לרצח הזה – זהו המינימום שאנחנו דורשים בעד הרכוש ובכלל לא יסלחו לעולם לגרמניה. מדוע אתה מוציא את הפסוק הזה? לשם מה? הלשם חיווק התביעה? לשם מה עשית זאת היום? בנקודה זאת לא אמרת את האמת לאמיתה למה מתכוונת ממשלת ישראל. ואם אמרת שאנו כאילו מסכימים שזה יאפשר לממשלת גרמניה לשוב למשפחת העמים (אסתר רזיאל-נאור (תנועת החרות): כך כתוב) – צריך היית להזכיר את הודעת שר החוץ [בעצרת או"ם] בלייק-ספסס, כשדיבר הידי ובודד מול 60 אומות וגם מול רוסיה; כולם התאחדו נגדו. הוא אמר שלא ייתכן לדבר עם גרמניה ולקבלה למשפחת העמים; הוא הודיע זאת מעל הבמה העליונה ביותר, בה ובשמה נחתך עניין זה. האם זה נמחק מזכרוןך? היכול אתה להוציא מזה מסקנה מאד מסולפת, שממשלת ישראל עומדת להכיר בממשלת בון או בממשלה אחרת, או לנהל משא-ומתן ולשלוח שגרירים לשם? הרי איגרת זו הופנתה לא לממשלת גרמניה, אלא לארבע המעצמות. מדוע לומר שיש בזה פתח להכיר בממשלת גרמניה? לשם מה זה בא?

אילו רצתה ממשלת ישראל להיות "פרקטית", הלא ידעה את הכתובת - נרמז לה, שיש כתובת גרמנית והיא התעלמה מכתובת זו בכוונה תחילה; היא שלחה את האיגרת הזו לארבע המעצמות ולא לגרמניה. האם הצרפתים, הרוסים או האנגלים ויתרו על רפרציות, ויתרו על זכויותיהם לקבלת פיצויים, משום שהדבר יכול היה להתפרש כהכרה בגרמניה? אני אומר: לא טוב עשית. גם אילו יכולת למצוא נוסחה מוצלחת יותר - וגם אם אני מסכים אתך, ששר החוץ היה צריך להביא קודם את האיגרת לוועדת החוץ והביטחון - עשית לא טוב שנתת לה פירוש לא אמיתי על יסוד פיסקה אחת בלבד.

אין בינינו חילוקי דעות, גם לא בממשלה, לא ביחס לדם השפוך, לא ביחס לתביעות ולא ביחס לפיצויים, ולא ביחסו של העם היהודי לפשעיה של גרמניה; ובפירוש זה אתה גורם לנו נזק רב - שיראו אותנו מחולקים בדעותינו בעניין זה. והערה אחת לח"כ סנה. אנו לא נבין בהרבה איש את רעהו אם נמשיך לדבר בסגנון "אתה תכה את היהודי שלי, ואני את היהודי שלך" - והקוואק מכה את שניהם. איני נלהב להגיד לך, שמה שמותר ברוסיה מותר במערב ומה שמותר במערב מותר ברוסיה. אינני נוקט שיטה כזאת. אבל, פשוט למען האמת, כדי להשוות אותם יחד במה שנוגע לנו, ברצוני להזכיר לך את ההודעה שפורסמה בחודש אוגוסט 1947, בה ישנה הוראה מאת המפקד העליון בשטח הכיבוש הסובייטי, המרשל סוקולובסקי, להחזיר לחברים מן השורה לשעבר מהמפלגה הנאצית את כל זכויותיהם הפוליטיות. בנידון זה הם הקדימו את המערב במתן זכויות שחרור לרוצחים. הם לומדים אלה מאלה, ואל נצדיק אותם. לנו יש היסטוריה שלנו וצדק שלנו בנידון זה.

הי"ר י. שפרינצק: סיימנו את הדיון בענייני גרמניה ואני מקווה שבסוף השבוע יוכל שר החוץ למסור את תשובתו. אם יהיה צורך להסיק מסקנות, נעשה זאת לאחר תשובת שר החוץ.²⁴

24 שר החוץ משה שרת לא השיב לדברי המשתתפים בויכוח זה. הופעתו הבאה בכנסת בנושא גרמניה היתה רק כעבור 9 חודשים.

ישראל רותמת את הארגונים היהודיים

השר מ. שרת: הדבר האחרון הוא עניין השילומים. אני רוצה קודם כל להודיע לממשלה, כי אנו עושים עכשיו מאמצים לברר בעקיפין באמצעות אנשים יהודים מה מושגיה של ממשלת בון על השילומים – האם הם רוצים לצאת ידי חובה רק בעזרת מיליונים, או שהם מבינים שהעניין הוא של מאות מיליונים דולרים. אני מקווה שתוך שבועות אחדים נדע משהו בעניין זה. אין אנו עומדים עדיין לפני החלטה, אבל יהיה ברור לממשלה שנעמוד עוד לפני החלטה להיכנס למשא-ומתן עם ממשלת בון, אם יתברר כי הם מוכנים לדבר "ביונס", כי בשום דרך אחרת העניינים לא יתקדמו. אם הגשנו תביעות לשילומים, הרי זה לא כדי שזה יירשם על לוחות ההיסטוריה, אלא כדי להשיג תוצאות ממשיות, ואנו מוכרחים להיות מוכנים למשא-ומתן כזה.

זהו הדבר הראשון שרציתי לומר. וישנו גם דבר שני. היום נפתחת בניו-יורק ועידה של הארגונים היהודיים בעניין השילומים. ועידה זו יזמנו אנחנו. צעד אחד שלנו היה הגשת התביעה – זו היתה תביעה לתשלומים קולקטיביים. שום ארגון יהודי לא התעורר לעשות זאת ולהגיש זאת בשם העם היהודי. כאשר הגשנו התביעה כמה ארגונים הביעו מהשפה ולחוץ תמיכה, אומנם לא היתה התנגדות. במהלך עניין זה, עוד לפני נאומו של אדנאואר,² ראינו צורך לחזק תביעה זו הן כלפי גרמניה והן כלפי המעצמות. למען תמיכה בתביעה זו הצענו לכנס ועידה של הארגונים היהודיים העולמיים.

זו היתה יוזמתנו. הארגונים היהודיים בעצמם לא התעוררו לזאת. שום ארגון יהודי לא חשב שיש צורך לגייס ולכנס את העם היהודי בעניין זה.

יצא כך שוועידה זו, שיוזמנו לפני שידענו על נאומו של אדנאואר, מתכנסת לאחר נאומו של אדנאואר. הסוכנות הזמינה לפי יוזמתנו את הארגונים היהודיים לוועידה זו. כולם נענו. גם ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי" [AJC] יבוא לוועידה. הארגונים מוזמנים להיות נוכחים בוועידה, להשמיע בה דברם, להסביר עמדתם.

1 סעיף 7: סקירת שר החוץ. שר החוץ פתח באומרו: "אני מתכוון למסור לכם על שבעה נושאים: (1) מצב המילווה העממי והמגביות באמריקה; (2) המשבר הכספי שלנו בארץ בהשתקפותו באמריקה; (3) מצב ענייני ההענקה [של ממשלת ארה"ב]; (4) בעיית העזרה הצבאית [האמריקנית]; (5) בעיית שיתופנו בהגנת המזרח התיכון בקשר למצב במצרים; (6) ועידת פריס [של ועדת הפיוס]; (7) עניין השילומים מגרמניה".

2 ב-27.9.1951, בנאום בבודנסטג, שבו הכיר בפשעי המשטר הנאצי כלפי העם היהודי, הצהיר הקנצלר אדנאואר על נכונות ממשלתו לשלם פיצויים ולהיכנס לשם כך למו"מ עם נציגי היהדות ומדינת ישראל.

כאשר ועידה זו מתכנסת לאור נאומו של אדנאואר, ובנאומו של אדנאואר נאמר במפורש שהם מוכנים לדון "Mit den Vertreter des jüdischen Staates und dem jüdischen Volk" [גרמנית: עם באי כוח המדינה היהודית והעם היהודי] - גרמניה מוכנה לדון עם אלה על התשלומים - הרי ברור שדיבור זה עורר תיאבון. היתה לנו פגישה פנימית, לא לפרסום, עם הארגונים היהודיים המרוכזים באמריקה כהכנה לקראת הוועידה הכללית. הסוכנות היהודית כינסה פגישה זו. היתה בה הסוכנות היהודית, המועצה הציונית, "אמריקן ג'ואיש קומיטי"; "אמריקן ג'ואיש קונגרס"; "בני ברית"; "אמריקן ג'ואיש לייבור קומיטי" ו"ג'ואיש וור וֶרְטֶרְס". היתה פגישה והיה דיון.

יש שאלה אם יהיה משא-ומתן. כולם מניחים שיהיה. לזאת יש נכונות. אבל ישנה שאלה אם תהיה נציגות אחת שתופיע כלפי ממשלת גרמניה, או תהיינה שתי נציגויות. ברור שהיה רצוי שתהיה רק נציגות אחת - נציגות של מדינת ישראל. לא באה בחשבון נציגות משותפת של מדינת ישראל עם ארגונים בלתי-ממלכתיים מחוץ למדינת ישראל. זה בלתי-אפשרי למדינה, זה לא נוח לארגונים או לכמה מהם - ל-AJC או לוועד שליחי הקהילות [בבריטניה]. והיתה גם בראשונה מחשבתו של דר' נחום גולדמן: יהיה משא-ומתן בין שתי המדינות, יהיה ועד מייצג ליד המשלחת של המדינה ויהיה קשר בין המדינה והארגונים הבלתי-ממלכתיים. דבר זה לא נתקבל על-ידי הארגונים. גם הסוכנות היהודית לא קיבלה עמדה זו. נחום גולדמן ואחרים חושבים עכשיו שצריכות להיות שתי משלחות, והן תתאמנה את הדברים ביניהן. גרמניה צריכה לדעת שיש לה עניין עם מדינת ישראל ועם יהדות העולם.

התווכחתי רבות איתם. ניסיתי להציע איזה הסדר חלוקת הסמכויות, חלוקת העבודה בין שתי המשלחות, ואמרתי: לא ייתכן כי לפני גרמניה תופענה שתי תביעות לתשלומים קיבוציים - תשלום קיבוצי אחד למדינת ישראל ותשלום קיבוצי שני ליהדות העולם, אלא את התביעה לתשלום קיבוצי צריך לרכז בידי מדינת ישראל. רק היא מופיעה בזאת. מלבד זאת, יש עניין של פרטים: החזרת הרכוש, תשלומי פיצויים לאנשים נפגעים - כאן יש עניינים שבתחיקה ועניינים שבביצוע. גם עניינים אלה אינם בסדר, והארגונים ירכזו בידיהם את הטיפול בתביעות אלו. הם אינם באים לדרוש כסף. הם באים לדרוש תחיקה וביצוע מסודר ומזורז.

אני מוכרח להודיע לחברים, כי לא הצלחתי. דעתי לא נתקבלה על דעת המסובים, ודעת המסובים היתה - גם הסוכנות [היהודית] שוב בתוך זה - כי גם המשלחת המופיעה בשם יהדות העולם מופיעה בתביעת תשלומים, אבל הם מוכנים - כנראה שגם ה"ג'וינט" מוכן לזאת - ה"ג'וינט" לא השתתף בפגישה - להתחייב כלפינו שהכספים שהם יקבלו כולם יוקדשו לישראל, אבל לא-דווקא לממשלת ישראל (השר א. קפלן: גם הם דורשים כסף?) - אני הצעתי שרק אנו נדרוש כסף

והם ידרשו סידורים לטובת היהודים המפוזרים בעולם. גם אנו יכולים לדרוש סידורים לטובת האזרחים שלנו, ואם אני אומר שלא הצלחתי במסיבה זו, זאת אומרת שהם לא ויתרו והם רוצים לדרוש כסף (השר ב.צ. דינבורג (דינור):³ לא היה אף אחד שתמך בנו?) – לא השתתפתי בשיבה כולה, כי הייתי או עוד בחזקת חולה. זה היה עוד לפני הניתוח, וזה היה כשקיבלתי יום חופשה מבית החולים.

היתה לי שיחה טלפונית של חצי שעה עם נחום גולדמן בין וושינגטון וניו-יורק. אני טענתי, כי להופיע בפני הגרמנים בשתי תביעות כספיות זהו קודם כל ביזיון, וגם מבחינה מסחרית זה לא כדאי ולא טוב, כי הם יכולים לשחק בזה נגד זה. הם יכולים לומר לנו: "אילו ידענו, שאנו גומרים בזאת, יכולנו לתת לכם יותר, אבל הרי אתם יודעים שמחר יכולה להופיע נציגות העם היהודי ולדרוש ממנו שוב כסף" – ולנציגות של יהדות העולם הם יכולים לומר: "חלק הארי של הכסף מוכרחים אנו לתת למדינת ישראל; מה יכולים אנו לתת לכם? רק פירורים". גולדמן טוען את ההיפך. הם מבטיחים שהכסף יוצא בישראל, אולי יצטרפו להוציא אחוז קטן מאוד גם בחוץ-לארץ (השרה הגב' ג. מאיר: איך יחלקו ביסוס התביעות?) – ביסוס התביעות אפשר לחלק. אם תקראו האיגרת שהגשנו, תראו שאפשר לחלק ביסוס התביעות. באיגרת זאת כתבנו שמדינת ישראל שיקמה חצי מיליון של קורבנות גרמניה הנאצית. זה נימוק יעיל ביותר בהשפעה על הגרמנים ובהשפעה על המעצמות. מדינת ישראל מודיעה שהיא נתנה מקלט לחצי מיליון מקורבנות הנאצים – לא כמו באמריקה, שכל אחד ואחד דאג לעצמו, אלא שיקמנו אותם במאמץ הקיבוצי של העם היושב פה. המדינה שיעבדה את עתידה, לוותה כסף ושיקמה קורבנות הנאצים. רכושם של אנשים אלה ושל אחרים נתון בידי הגזלן, הגולן צריך להתחזר זאת.

מה דרכי הביסוס האחרים? יש רכוש ללא יורשים. קשה לומר שכל הרכוש ללא יורשים שייך למדינת ישראל. יש עוד יהודים אחרים בעולם. הניסיון שלנו להופיע בשם העם היהודי לא התקבל במסיבה זו. אין כל סיכוי שיתקבל במסיבה אחרת, כי אז צריכים אנו, קודם כל מראש, לוותר על ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי" וגם על ה"אמריקן ג'ואיש לייבור קומיטי" (השרה הגב' ג' מאיר: אתה בטוח שגם על ועד הפועלים היהודים?) – בתחילת הישיבה לא היה ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי". נחום גולדמן מסר דין וחשבון, וכאשר הוא הזכיר את ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי" שאל מייד [ג'ייקוב] פֶּט [מוזכ"ל "אמריקן ג'ואיש לייבור קומיטי"]: "מה עמדת ה'אמריקן ג'ואיש קומיטי"? סימן שאינו מוכן לסתות ממנה ימינה או שמאלה.

איני יודע מה ארוכים יהיו הויכוחים עם הסוכנות היהודית ועם הקונגרס היהודי, הרי הקונגרס היהודי מאבד על-ידי כך כל זכות קיומו. גם ה"ג'ואיש וור וֶטְרַנְס" לא יסכימו לכך שמדינת ישראל מדברת בשם העם היהודי. אנו אמרנו שזוהי המדינה

3 בשלב זה עדיין לא עיברת את שמו מדינבורג לדינור. להלן יובא שמו המעוברת בלבד.

היחידה שישנה לעם היהודי. זוהי עובדה. על זאת היו המחאות של ה"אמריקן ג'ואיש קומיטי". רצינו שהם ילכו [בנושא זה] למחלקת המדינה של ארה"ב. לא רצו ללכת, לא רצו להודות עם הכתוב על המדינה. בסופו של דבר אומנם הלכו, אבל זה היה לאחר חילופי דברים בעל-פה ובכתב.

בינתיים יש ועידה [בניו-יורק]. לי היתה פגישה עם נציגי הסוכנות היהודית ישראל גולדשטיין ומוריס בוקשטיין. הם קיבלו זאת. מוריס בוקשטיין הציע זאת לאחר שהתווכחתי איתם, שבועידה זו לא ייקבעו מסמרות בשאלה זו. בשאלה מי מופיע לא צריכים לקבל החלטה, כי לא ידוע אם יופיעו, וכמו כן אין לקבוע כבר היום באיזה תביעות מופיעים, אלא ייקבע אורגן הפועל בשם ארגונים אלה ותינתן הוראה לפעול בהסכם עם מדינת ישראל, אם כי אנו רוצים להתוות מראש אנה פני הדברים מועדות. תוכנית הוועידה היא שתתנהל ברוב ישיבותיה בדלתיים סגורות. בסופה תהיה ישיבה אחת בדלתיים פתוחות, ישיבה הצהרתית שהעיתונות תשתתף בה. תהיה הצהרה שבזאת אינו מתחסל החשבון שלנו עם העם הגרמני. העם הגרמני חייב לשלם בעד מה שגרם לעם היהודי. בישיבה הצהרתית זו ינאמו דר' נחום גולדמן, השגריר שלנו ועוד נואם אחד או שניים מצד היסודות הבלתי-ציוניים. בישיבה זו יפרסמו תוכנית. תוכנית זו היו צריכים עוד לחבר על-מנת שתהיה ראויה לפרסום ושתעשה רושם. זוהי ועידה ליום אחד או ליום וחצי.

בזאת גמרתי את הדין-וחשבון שלי. אני מבין שהכנסת מתכנסת ביום שני, 5 בנובמבר. היה בדעתי לעזוב את הארץ ביום ראשון, אבל היות ועלי להישבע,⁴ ואני רוצה להישבע, אוכל לעשות זאת רק לאחר כינוס הכנסת ואצא מייד לאחר ישיבת הכנסת לפריס, לפתיחת עצרת האומות המאוחדות.

4 הכנסת השנייה הצביעה אמן לממשלה החדשה ב-8.10.1951 ובמועד זה נשבעו השרים אמונים למדינת ישראל. משה שרת, שנעדר מן הארץ, נשבע אמונים ב-4.11.1951.

סקירת שר החוץ; דיון על סקירתו של שר החוץ

השר משה שרת: עכשיו אני רוצה למסור על הוועידה של הארגונים היהודיים בניו-יורק, שנסתיימה. קראתם בעיתונות מה שקראתם. אני קיבלתי מברק מארתור לוריא עם הרשמים הראשונים עם נעילת הוועידה והוא כותב: " (1) היה טיפול רציני ואחראי בעניינים ויש לציין היעדר כללי של דמגוגיה בשאלה הניתנת לניצול דמגוגי. (2) לאחר ויכוח הושגה לבסוף אחדות דעות של כל הקבוצות, כולל "אגודת ישראל", ויש לראות דבר זה כהישג שיש להרימו על נס. (3) נעשה בזה צעד חשוב לקראת גיבוש דעת הקהל ולקראת יצירת מסגרת לדיון מעשי יותר בפרטי העניין. (4) הרעיון של תביעות מקבילות עודנו מחויק מעמד, אבל אין לחשוש שיהווה בעיה רצינית, אבל על כל פנים נתקבלה ללא כל פקפוק בכורת תביעת ישראל. (5) צריך לתת שבח רב לכישרון שגילה נחום גולדמן בניהול הוועידה" (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: הוא גילה כישרון זה גם בניהול הקונגרס הציוני).²

פה יש נוסח ההחלטה, המתחילה בחשבון צדק עם העם הגרמני על מעשי הזוועה. יש מספר פסוקים הלקוחים מהאיגרת שלנו, כי לאחר שהם מצאו דבר-מה מנוסח לא רצו, כנראה, לנסח מחדש. אבל נאמר שאין שום פיצוי בעד חורבן חיי עם, נכסי תרבות ועוד, שום דבר לא יכפר על ייסורי מוות. נאמר הלאה שהעיקרון האלמנטרי של צדק והגינות אנושית מחייב שהעם הגרמני יחזיר לפחות את הרכוש היהודי הגזול, כרי לפצות קורבנות הרדיפות ויורשיהם, כדי לעזור לשאת בהוצאות השיקום של אלה שנתרו.

בעניין זה מסתמכת הוועידה על האיגרת של ממשלת ישראל שהוגשה למעצמות, בחשיבותה של ההודעה אשר נמסרה על-ידי הקנצלר של גרמניה המערבית ב-27 לספטמבר [1951] ושאושרה על-ידי הפרלמנט של מערב-גרמניה, אשר מודה בפשעים שנעשו ומחייבת את העם הגרמני בתשלומי פיצויים. הודעה זו תהא דנונה על-פי המהירות וההיקף של הביצוע. הוועידה מציינת בקשר עם זה, שממשלת מזרח-גרמניה לא הכירה באחריות כזאת ולא הביעה נכונות לכפר על ההרס שנעשה.

1 דיון הממשלה בסעיפים אלה הוקדש לסקירת שר החוץ בעיקר על בעיות הגנת המזרח התיכון, יוזמות מעצמות המערב בתחום זה ועמדת ישראל כלפיהן, ועל התכוננות משרד החוץ לקראת עצרת האו"ם העומדת להתכנס בתוך ימים מספר. במהלך הדברים נדרש שר החוץ לפעילות ועידת הארגונים היהודיים לעניין השילומים וכמה מן השרים נדרשו לנושא זה בדיון שנפתח בתום הסקירה. כאן מובאים רק קטעי הדיון הרלוונטיים לעניין השילומים.

2 הקונגרס הכ"ג. התכנס בירושלים ב-14.8.1951-30.8.

הוועידה קובעת תמיכתה הגמורה בתביעה שהוגשה על-ידי ממשלת ישראל בדבר שיקום קורבנות הרדיפות הנאציות בישראל. יש סעיף שני ושלישי הדורשים סיפוק יתר התביעות, שגרמניה תנקוט צעדים של תחיקה וביצוע הדברים. הוועידה הקימה שתי ועדות אד-הוק: ועדה אחת לקביעת המדיניות, בה משתתפים נציגי כל ארגון וארגון. הוועדה השנייה היא ועדה אקזוטיבית המורכבת משנים-עשר אישים שנבחרו באופן אישי ולא על-פי יסוד הארגונים. עכשיו לעניין השתתפותי [בעצרת או"ם] – אני מבין היטב כי הכנסת עומדת להתכנס בשבוע הבא. יש עכשיו הצטברות של נושאים לוהטים של מדיניות חוץ: עניין הגנת המזרח התיכון, עניין ההענקה [האמריקנית] של 1951/52 ושל 1952/53, עניין השילומים, משא-ומתן עם גרמניה, ישיר או לא ישיר, ועדת הפיוס, ענייני העצרת. אין כל ספק שתבוא תביעה לויכוח על ענייני חוץ, ואולי כדאי שהממשלה תקדם את פני הדברים.

מחליטים:

לבקש הזמנת הכנסת ליום א' הבא לשם מסירת הודעת שר החוץ על בעיות מדיניות חוץ.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מארבעת הדברים הנוספים ששר החוץ עמד עליהם לא כולן הן בעיות. יש דברים שהם מוחלטים אצלנו. בעניין השילומים אין בעיה (השר הרב י.מ. לוי: אין לנו עמדה סופית בעניין השילומים) – גם בעניין ועידת פריס יש החלטת הממשלה. לא קרו דברים חדשים, לא בעניין השילומים ולא בדבר ועידת פריס, שיחייבו עמדה חדשה.

השר הרב י.מ. לוי: בעניין השילומים מגרמניה – לדעתי לא החליטו לפנות בדבר משא-ומתן עם ממשלת גרמניה. לא ממשלה זו החליטה על כך ולא הממשלה הקודמת. החליטו לפנות בעקפיין. העניין אינו כל כך פשוט. אני זוכר, כאשר היינו בפולניה [לפני מל"ע-2] ורצינו לעשות משהו, אמרו לנו שאין עלינו להתגרות באומות העולם, ולזאת אמר רבי חיים עוזר גרודזנסקי ז"ל:³ "סוף סוף גם אנו הננו אומה, אומת ישראל, ואסור להתגרות גם בעם ישראל".

אם אנו מדברים על שילומים מגרמניה, הזכירו הסכום של מיליארד וחצי, אבל לא להפוך זאת לפרוטות ד. בן-גוריון: מהו הסכום הנראה בעיניך כפרוטות(?) – אומנם היתה ועידה עולמית של ארגונים יהודיים בדבר השילומים מגרמניה, אבל אנו צריכים לדעת כי כל האחריות תיפול על ממשלת ישראל. גם שם אין אופוזיציה להצעותיה, שם אין המדינה, כאן היא המדינה. הנשיא של

3 חיים עוזר גרודזנסקי (1863-1940). מגדולי התורה ביהדות ליטא וממנהיגיו של המתנה החרדי שם. מראשי "מועצת גדולי התורה" של "אגודת ישראל".

“אגודת ישראל” מר רוזנהיים שלח טלגרמה לוועידה, בה הוא הביע את דעתו האישית כי יש לקבל הצעת גרמניה, אבל כל הטיפול צריך להיות על-ידי ממשלת ישראל. גם דברים אלה צריכים לבדוק מהצד. אנו צריכים לדעת אם יש בכל העניין הזה משהו של ממש. אל נאמר שאין לשכוח בחינתו המוסרית של דבר זה, ובכל זאת לנהל משא-ומתן עם ממשלת גרמניה (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: דבר זה אינו עוד אקטואלי לדיון) – טוב, אם הדבר יהי ממשי יותר, נדון בו בממשלה.

השר מ. שרת: בנוגע לעניין השילומים – אמת ונכון הדבר שלא נתקבלה החלטה להיכנס למשא-ומתן ישיר עם גרמניה. אני סבור שצעד כזה מחייב החלטת הממשלה. איני סבור שהגענו לכך שאנו צריכים להחליט. מסרתי שמבררים מה יש בדעת גרמניה, אם היא מתכוונת ל”ביונס”, לתכלית, או שהם חושבים שיצאו ידי חובה בתשלום פעוט. בעד נזיד ערשים לא נמכור עניין זה. אחת מהשתיים: או מעניין זה לא יצא ולא כלום – בינתיים התקדמנו בחזית החיצונית ובהזית הפנימית, ריכזנו כוחות היהודים, הבאנו את גרמניה להודאה בפשעים, לנכונות לתשלום קולקטיבי. זהו חידוש. אם יצא מזה איזה דבר, ואני מביע פה הכרתי האישית, הרי אך ורק בדרך של משא-ומתן ישיר. בלי משא-ומתן ישיר בכלל לא ייתכן שהדבר הזה ייעשה, לא ייתכן כלל. למי ישלמו? איך ישלמו? לאחר שאפילו יושג הסכם עקרוני בדבר הסכום, יש שאלה של העברה – באיזה סחורות, מה הדברים הדרושים לנו, מי יהיה המגננון שיעביר סחורות אלה? אולי יהיה כדאי לנו לקחת סחורות מוסיימות מגרמניה ולמכור אותן בארצות אחרות על-מנת להביא סחורות מאותן הארצות. וישנן עוד שאלות נוספות. זהו עניין של משלחת יהודית אשר תשב בגרמניה ואשר תקבע דרכי קבלת הפיצויים. כל דיבור שאסור לדבר עם גרמניה הוא אבסורד, הוא אבסורד לא מבחינה עקרונית – הוא אבסורד מבחינה מעשית.

העם היהודי נמצא למעשה במשא-ומתן עם גרמניה. לא יצא שום דבר ממשא-ומתן בלתי-ישיר. אם זוהי העמדה, לא היו צריכים להגיש את התביעה לשילומים. היו צריכים לוותר על עניין זה. אם הגישו תביעת שילומים, צריך להסיק מסקנה. עוד דבר אחר רוצה אני להביא לידיעת חברי הממשלה: אנו מדינה. אנו איננו יכולים להתעלם מקיום מדינות אחרות. כל הסופרים הכותבים מאמרים נגד משא-ומתן עם גרמניה חיים במציאות גלותית, לא במציאות מדינתית. ניסינו לבדוד את גרמניה בדיונים בינלאומיים – התוצאה היתה שבודדנו את עצמנו. זה לא הועיל. מנהלים ויכוחים עם גרמניה, מצביעים יחד עם גרמניה, מצביעים נגד גרמניה, מנהלים פעולה במוסדות בינלאומיים יחד איתם (השרה הגב' ג. מאיר: בכל זאת טוב שהצבענו נגדם) – איני אומר שלא היינו צריכים להצביע נגדם. אני רוצה לשאול אותך, הרב לוי: יש לנו קונסול כללי בשוויצריה. עכשיו הוא

ציר והוא נבחר לזקן הסגל הקונסולרי. כשהוא זקן הסגל הקונסולרי הוא צריך להגן על האינטרסים של הקונסולים. נניח שפונה אליו הקונסול הגרמני והוא מבקש הגנה. האם הוא לא יגן על עניינו? אז אסור לו להיות זקן הסגל הקונסולרי, כי רק בתנאי זה הוא נבחר לכך. הוא צריך להגן על כל הקונסולים, וזה כולל גם את הקונסול הגרמני הנמצא יחד איתו בצריך.

אנו עכשיו בשלבים האחרונים, שאנו יכולים לקנות את ההתפשרות עם המצב הוזה שגרמניה חוזרת למשפחת העמים. אנו יכולים להתנות דבר זה, לכל הפחות, במחיר של מיליונים ומיליונים דולרים בעד הרכוש היהודי, ואנו יכולים גם לגרום לכך שהיא תחזור למשפחת העמים בלי לשלם לנו אף פרוטה אחת.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: הייתי מבקש מהחברים לא להתווכח על עניין השילומים מגרמניה. אין לפנינו שום דבר אקטואלי חדש. לעומת זאת, העניינים הפוליטיים הם אקטואליים.

השר י. בורג: על גרמניה איני רוצה לדבר, כי הנני בעצמי יוצא גרמניה.

השר פ. נפתלי: אני חולק קצת על הדעה ששאלת גרמניה והשילומים אינה אקטואלית כרגע. במובן מסויים היא אקטואלית, כי עלינו לעשות הכל כדי להחיש את המגע ואת הסידור, כי כל דחייה היא לפי דעתי לטובת ממשלת גרמניה ולא לטובתנו.

השר ד.צ. פנקס: בנוגע לעניין השילומים – אני חושב שהשר נפתלי צודק באומרו שלנו זה דחוק. אני יודע עמדת הממשלה ואני רוצה לומר רק דבר אחד: באיזה מקום-שהוא צריכות שיחות אלו להתנהל, בוודאי לא בארץ-ישראל. לא נזמין הנה גרמנים לשיחות פוליטיות, גם לא בגרמניה, אלא במקום ניטרלי, נאמר בפריס.

השר מ. שרת: זוהי הכוונה, או בפריס או בשווייץ, אבל עוד לא הגיעה השעה להחליט איפה לנהל שיחות, כי לא ידוע אם ננהל שיחות.

השר מ. שפירא: אני רוצה להגיד פסוק אחד בעניין השילומים. אני זוכר שאנו קיבלנו ידיעה לפני ההצהרה של אדנאואר, ובה נאמר שמדברים על סכום מסויים. אני רוצה לומר, שכל זמן שאנו לא נדע מאותם האנשים המקורבים אליו באופן ברור יותר בערך על איזה סכום מדובר, אין מקום לפגישה אפילו בפריס.

השר מ. שרת: ברור שאין מקום למשא-ולמתן. יכולה להיות רק פגישה כדי לברר על איזה סכום מדובר.

השר מ. שפירא: עלינו לדעת זאת קודם. אל נעשה השוואה בין אמריקה לבין ארץ-ישראל, אל נשכח שבארץ-ישראל נמצאים חמש מאות אלף יהודים יוצאי הארצות ששם שלט היטלר. על גבם חרשו חורשים. אבל כמובן אין רק הרגש. יש גם חשבון. אבל אין רק חשבון, יש גם רגש. עלינו להסביר לציבור את "הרצחת וגם ירשת?" אנו צריכים לקבל הירושה שנשארה אחרי הנרצחים. במאבק קשה נוכל לעמוד ולהסביר, אבל לא ייתכן שניכנס למשא-ולמתן ואחר-כך יתגלה שמדברים על חמישה מיליון או עשרה מיליון דולר לשנה. ראשית-כלל, עלינו לדעת על איזה סכום מדובר (השר מ. שרת: בהחלט) - ביחס לבעיות היסוד שלנו, כנראה שמדינת ישראל נולדה בימים קשים (השר א. קפלן: תמיד היה עם ישראל במצב קשה); (השר מ. שרת: בחרנו מקום לא נוח וזמן לא נוח).

השרה הגב' ג. מאיר: מילה אחת בעניין השילומים. אם כי אני יודעת שזה אינו אקטואלי כרגע, בכל זאת גם לפני משא-ומתן צריכים אנו לדעת שאנו איננו יכולים ואיננו צריכים לוותר על מה שמגיע לעם היהודי, אבל האם כל כך קשה להבין שיש יהודים הנרתעים מעצם המחשבה של מגע עם הגרמנים?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מלבד לאחדים אינני מאמין. האם את חושבת שאנשי "חרות" הכותבים את המאמרים זכאים לכתובה כזאת? אינני מאמין להם ואין אני מאמין גם לדר' קרליבך ולכאלה (השר מ. שרת: אבל תאמין לדוד שמעוני⁴) - אמרתי מלבד לאחדים. תהיה לי פגישה איתם ואדבר איתו.

השר מ. שרת: אני מבקש רשות להפסיק. אמרתי קודם שקריאת ביניים השכיחה ממני דבר-מה, וזהו הדבר: נניח שלא היתה לנו רק בריגדה אחת קטנה במלחמת-העולם, אלא היינו מופיעים בכוח הגון, והיינו מהווים חלק מצבא הכיבוש של גרמניה. היה יושב שם "מקלוי שלנו" - האם הוא לא היה נושא-ונותן עם הגרמנים יום יום? האם היה מישוהו אומר שצבא יהודי לא צריך להיות צבא הכיבוש בגרמניה?

4 ב-13.10.1951 התקיים בת"א כינוס "אנשי רוח ועט ועסקני ציבור", שקרא להימנע ממו"מ עם גרמניה על שילומים. פתח המשורר דוד שמעוני. דיברו: ר' אורבך, ר' אמרי, א' ברש, א"צ גרינברג, ל' גרנטשטיין, מ' דבורוצקי, דר' לנדאו, י' מסטבוים, מ' נורוק, ד' סדן, א' סוצקובר, מ' עובדיהו, א' קריבי, ל' רוקמן, א' שפטל. הכינוס בחר ועד פעולה ("דבר", 14.10.1951).

השרה הגב' ג. מאיר: זה מתקשר בדיוק למה שאני רציתי לומר. אמרתי שאני מבינה שאנו צריכים לעשות בעניין זה. אינני מתכוונת לאנשי "חרות" ולדר' קרליבך'ים. אין זה קנה המידה של ההתמרמרות המוסרית. יש בכל זאת זעקה של כאב. כל אחד יודע שזה בא גם מלב טהור, ובדיוק מה שאמר השר שרת – במסיבות טובות יותר יכולנו אנחנו לשבת שם בצבא הכיבוש. אני לקחתי רשות הדיבור כדי להגיד שעלינו להשגיח על סגנון הדיבור איתם. לפי דעתי, סגנון הדיבור הוא חשוב מאוד כשנגיע למשא-ומתן איתם. אם נגיע לכך, צריך לפי דעתי משרד החוץ לדאוג, והוא יודע לדאוג לכך, שמי שלא יהיה הבא-בדברים עם מישהו מהגרמנים, יהיה סגנון הדיבור לא כמו שנפגשים עם ארצות ידירותיות ושהם ירגישו בזאת.

השר ל. אשכול: מה יעשו אם מצידם יהיו אנשים שהיו הגונים כל הזמן? הקדוש ברוך הוא יכול גם לכוון את הדברים.

השרה הגב' ג. מאיר: לא חשוב. גרמני הוא גרמני.

השר ב.צ. דינור: אני רוצה להגיד מילה אחת בעניין השילומים. זה עניין חשוב מאוד. סוף כל סוף זוהי הפעם הראשונה בתולדות ישראל שמשלמים שילומים ליהודים. אנו צריכים גם מנקודת השקפה זו לראות את הדבר. זוהי עובדה. מדוע לא לציין זאת? הרגו יהודים בכל הדורות. אף פעם לא שילמו – הרגו ולקחו עוד.

השר ד.צ. פנקס: כאשר היינו עצמאיים קיבלנו שילומים. בימי מלחמות שאול קיבלנו לא מעט שילומים.

השר ב.צ. דינור: אילולא היתה מדינת ישראל, לא היינו מקבלים אף פרוטה אחת, לא היו באים במשא-ובמתן איתנו. היו נותנים אולי נדבות. רק מפני שיש מדינת ישראל אולי נגיע למשא-ומתן על השילומים. בהצגת השאלה אנו צריכים להדגיש שיש פה עניין אחר, לא זה שאנו מוחלים להם. באה "סיטואציה" אחרת ויש מדינת ישראל – הרי אנו דורשים פיצויים. אנו צריכים להסביר דבר זה לקהל הרחב, ויש חשיבות להסברתנו זו, כי פה מתעוררים רגשות מסויימים. חשוב הוא לדעתי הצד ההסברתי.

הממשלה לקראת הדיונים בוועדת חוץ וביטחון ובכנסת

היועץ הכלכלי ד. הורוביץ: לדעתי יגיע מאזן התשלומים [של המדינה] ל-300 מיליון דולר ואין לנו כיסוי לזאת. אני חושב שההענקה לשנה זו בטוחה ותהיה גם ההענקה לשנה הבאה, אבל יחד עם זאת זה לא מספיק לכיסוי הצרכים משלנו. יש מקור אחד שאני מאמין בו, ואני מסרתי על כך לממשלה בזמנו, זה עניין השילומים. לדעתי יש סיכוי לקבל מאות מיליוני דולרים אם נפעל בעניין זה במרץ, במשך חמש שש שנים נשיג ארבע מאות מיליון עד חמש מאות מיליון דולר. דבר זה אינו מבוסס על מגע ישיר, אבל על שמועות מבוססות מאוד. אני חושב שנוכל להשיג כל שנה בין 70 מיליון דולר ל-100 מיליון דולר, במשך חמש-שש השנים הקרובות. איני חושב שזה קשור בהכרת גרמניה, אבל זה קשור במשאומתן. לעניין זה עוד הערה אחת: או שאנו נגמור עניין השילומים בשני החודשים הקרובים או שהעניין יעבור ולא יהיה.

השר הרב י.מ. לויץ: מאיזה מקור הידיעות?

היועץ הכלכלי ד. הורוביץ: יש שיחות לא ישירות. אני חושב שההערכה היא מבוססת. זהו המצב.

השר מ. שרת: זה לא מפי הגבורה.

השר י. בורג: גם לא מפי השמועה.

השר מ. שרת: אין לנו ידיעה, כי אדנאואר מבין כי צריך לדבר על סכומים כאלה. להיפך, יש אנשים בפנים האומרים שצריך עוד להשפיע על אדנאואר בדבר הסכום, והם מדברים על סכום זה.

היועץ הכלכלי ד. הורוביץ: הם קרובים למלכות. לדעתי דורש עניין השילומים פעולה דחופה.

1 להלן מובאים קטעים מתוך הפרוטוקול, שעניינם הסכם השילומים: דוח שמסר דוד הורוביץ לממשלה (סעיף 52), ודיון לקראת ישיבת הכנסת ביום זה אחר-הצהריים (סעיף 53).

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: היתה אצלי משלחת שקראה את עצמה "משלחת אנשי הרוח בישראל". המשורר דוד שמעוני קרא את החלטות כינוס אנשי הרוח: לא לשכות, לא למחול ועוד ועוד. אמרתי להם שכל היהודים מסכימים לזאת. השאלה היא אם אנו צריכים להגיד [לגרמניה]: כיוון שרצחת – גם תירשי, או אנו צריכים לקבל חלק הגון של הירושה בחזרה. לא נמצא אף אחד ביניהם, שאמר שאנו צריכים לקחת בחזרה את תביעתנו.

במשלחה היו: דוד שמעוני, יעקב כהן, מר [לייב] רוכמן – סופר יידיש, הוא היה הקיצוני במשלחת – דר' דבורזצקי והרב נורוק. ראיתי ששני המשוררים מסכימים עם הממשלה. היה ויכוח על גישה גלותית או ממלכתית. אמרתי שאנחנו מדינה וגישתנו צריכה להיות גישת מדינה. השאלה שעליה היתה המחלוקת היא מי ינהל משא-ומתן. הם אמרו: "אבל לא מדינת ישראל תשב עם הגרמנים". שאלתי: "מי?" [אמרו:]: "הסוכנות היהודית". אמרתי: "זוהי שוב התיאוריה של 'שבת גוי'. היא אינה מתקבלת על הדעת בשביל המדינה. או שאין עושים זאת בכלל, או שהמדינה עושה זאת. מדוע מותר לעשות זאת על-ידי שליח? הרי שליחו של אדם כמותו".²

רוב המשלחת קיבל עמדת הממשלה. אנשי הרוח, שאני מכיר אותם כאנשי רוח, קיבלו עמדת הממשלה. היחידי שיצא נגד עמדת הממשלה היה הרב נורוק.

אני חושש להצבעת הרב נורוק. הוא דיבר מלב שבור, שזה לב כל יהודי רחמן. הוא לא מתנגד לעצם העניין. הוא אינו רוצה להשאיר להם הרכוש היהודי. יש לדאוג להצבעתו של הרב נורוק, ולא רק להצבעתו. אני חושש שגם בסיעת מפא"י יש המתנגדים למשא-ומתן עם גרמניה. יש רגש אמיתי לגבי מה שהם עשו לנו, אבל סביב עניין זה יש דמגוגיה שעוד לא היתה כמוה – הרי זוהי דמגוגיה מזוייפת: אדם שנסע לגרמניה, קנה שם מכוונות הדפסה, ובמכוונות שהביא מגרמניה מדפיס מאמרים שאסור לדבר עם גרמניה.³

ויכוח זה צריך להסתיים. אני מתאר לי שהאופוזיציה תכניס הצעה של אי-אמון. ייתכן שאנו נצטרך להכניס הצעה שהכנסת רשמה לפניה הודעת הממשלה ועוברת לסדר-היום. יכול להיות שתהיינה הצעות נפרדות: אל"ף, בנוגע לשילומים;

2 ב-30.10.1951 רשם ב"ג ביומנו: "באה אצלי משלחת של 'אנשי רוח'. הביאו לי החלטת סופרים ואנשי ציבור: לא לשכות, לא לסלוח, לא להתפייס ולא לנהל מו"מ עם נציגי גרמניה. הצהרת אדנאואר אינה פרי מוסר כליות אלא תכסיס מדיני. אמרתי שאני מסכים לשלושה הדברים הראשונים ומתנגד לרביעי. איני מאמין למוסר כליות של אדנאואר, אבל הבחינה שלנו תהיה אם זה תכסיס רמייה או דברים רציניים מבחינה מעשית (לא מוסרית). לא נוותר על השוד היהודי. הסכימו שאין לוותר אבל דרשו לנהל מו"מ לא ישיר. אמרתי שאני שולל שרות של 'שבת גוי'. או שיש צורך לדון בהחזרת השוד וננהל בעצמנו, או שלא ננהל כלל. שליחו של אדם כמותו". ר' גם מאמרו של דוד שמעוני, "נקרא להם פשוט גרמנים – ולא נשכחו", "דבר" 26.10.1951.

3 הכוונה לעורך הראשי של "מעריב" דר' עזריאל קרליבך, שב-1950 נסע לגרמניה כדי לשחרר רכוש יהודי ולרכוש תמורתו מכוונות דפוס לעיתונו ("דבר", 5.1.1952).

בי"ת, יכול להיות שתהיה הצעה בעניין מיפקדת אזור הים התיכון – הצעה של מפ"ם ומק"י; גימ"ל, ההענקה האמריקנית, ופה יהיה משולב עניין ה"שיעבוד" וכו'.

השר מ. שרת: אני מדבר (בישיבת הכנסת) על ארבעה עניינים: (1) ההענקה, (2) שילומים, (3) ועדת הפיוס ופיצויים, (4) מיפקדת המזרח-התיכון.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מפ"ם ומק"י, ויכול להיות גם "הציונים הכלליים", יהיו נגד ההענקה. אומנם כאשר ניהלתי המשא-והמתן בעניין הקואליציה בא עניין אדנאואר. ישבתי עם האדונים רוקח וברנשטיין. אמרתי: "יש לפנינו דבר כזה ואנו צריכים לתת מייד תשובה". אמרתי להם בערך מה ששמענו ומה שעומד להגיד דובר הממשלה. על זה אמר מר ברנשטיין: "אם תשאל את שנינו, יהיה ריב בינינו".

השר א. קפלן: מר ברנשטיין כתב ביום שישי [2.11.1951] ב"הארץ" מאמר בעד, ומר רוקח יצא בחריפות נגד.⁴

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: המנהיג האמיתי של "הציונים הכלליים" הוא רוקח. בעניין זה יכול להיות שגם "הציונים הכלליים" יצטרפו לאופוזיציה. תצביע נגדנו כל האופוזיציה, מלבד אולי ה"פרוגרסיביים".

השרה הגב' ג. מאיר: ה"פרוגרסיביים" מצאו לנכון לפרסם, שניתן לחברי הסיעה חופש הצבעה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: המצב יהיה רציני אם מצידנו אנשים יימנעו או יצביעו נגד.

השר מ. שפירא: האם עלינו לראות בזאת אי-אמון או אמון?

השר מ. שרת: אם מתקבלת החלטה בכנסת, שאסור למדינת ישראל לנהל משא-ומתן עם גרמניה, זה יורד מעל הפרק, זאת תהיה החלטה רעה מאוד וגם נמהרת. לדעתי לא יהיה עכשיו דיון ולא יכול להיות עכשיו דיון על שילומים. אני מזכיר (בישיבת הכנסת) הצהרת אדנאואר. אני מדבר על הוועידה [של הארגונים היהודיים] בניו-יורק. אני אומר: אנו מחכים לראות איך ירצו להגשים דברים אלה. אני אומר אם אנו דורשים משא-ומתן, או אם לא יהיה משא-ומתן. קודם לכל צריך להיות דיון בוועדה [ועדת חו"ב]. אם תהיה הצעה בנוגע לשילומים, אני חושב שצריכה להיות

4 תגובת ח"כ רוקח לא אותרה.

הצעה-שכנגד להסיר זאת מעל סדר-היום, לא הצעה בעד משא-ומתן. לא נחוצה לנו עכשיו הצעה בעד משא-ומתן. צריך לומר: לא היתה הצעה לנהל משא-ומתן. בעד זה צריכים להצביע כולם, גם אלה שיש להם ספקות בלב. נגיע לזאת - נגיע לשלב זה - יהיה דיון.

השר הרב י.מ. לויין: דיה לצרה בשעתה.

השר א. קפלן: האם לא כדאי יותר לומר, שכל הדברים המעשיים נמסרים לדיון לוועדה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: ברור לי שעל זאת תהיה החלטה לחוד. יש רבים שאינם מבינים מהו העניין. קודם הציעו שאסור לדבר עם גרמניה עד אשר יראו אם זוהי חרטה מוסרית או תכסיס. אמרתי: "הם לא הודיעו על חרטה מוסרית, אבל צריך לבדוק אם זה אינו תכסיס רמייה, או הם מתכוונים לשלם פיצויים במידה ניכרת".

השר ד.צ. פנקס: מר שרת סיפר שחסרה הנחה ראשונה: מה יהיה סכום השילומים. נצטרך לחזור ולדון בזאת.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אנו עוד איננו מוכנים. אם לא נדע שהמדובר הוא על סכומים רציניים, לא ננהל כל משא-ומתן.

השרה הגב' ג. מאיר: אני חושבת שיהיה קל יותר להניח דעת כולם, שיסירו הצעה מתנגדת מעל הפרק אם יכולה להיות הבטחה שוועדת החוץ והביטחון תדון בדבר.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: כשהדבר יהיה אקטואלי, יהיה דיון בוועדת החוץ והביטחון.

השרה הגב' ג. מאיר: יש גם להודיע, שהממשלה לא תעשה צעדים מעשיים נוספים.

השר מ. שרת: בוועדת החוץ והביטחון יהיה דיון על המשא-והמתן. זהו הצעד המעשי היחיד שעלינו לעשות.

תביעת ישראל לשילומים מגרמניה

היור' י. שפרינצק: אני מוסר את רשות הדיבור לשר החוץ מר שרת.

שר החוץ מ. שרת: אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בחודשים ובשבועות האחרונים חלה התפתחות בכמה מגזרות פעולתנו והתעניינותנו בשדה מדיניות החוץ. על-פי החלטת הממשלה הנני למסור כאן סקירה קצרה על הנושאים האלה.²

סיכוי אחר להזרמת אמצעים ניכרים לצורכי בניין משקנו [בנוסף על המענק האמריקני] עשוי להיות נשקף מהגשמת תביעת ישראל לשילומים מגרמניה. ההד החיובי הראשון לאיגרת שהגישו נציג ישראל לארבע מעצמות הכיבוש ב-12 במרס 1951 – אותה איגרת שהיה לי הכבוד להשמיעה באוזני הכנסת – היה נאומו של ראש ממשלת גרמניה המערבית בבית הנבחרים בבון ב-27 בספטמבר 1951. נאום זה, אשר תוכנו אושר פה אחד על-ידי בית-הנבחרים, הכיל הודיה במעשי הוועה שעולל המשטר הנאצי בשם העם הגרמני ליהדות אירופה, אם כי נעשה בו גם הניסיון להציג את רובו של העם הגרמני כנקי מהאשמה הזאת. כן הובעה בנאום הנכונות להטיל על העם הגרמני שילומים בעד הרכוש שנשדד והנוק החומרי שנגרם ולהיכנס למשא-ומתן לשם כך עם נציגי העם היהודי ומדינת ישראל. ממשלת ישראל מחכה עכשיו להוכחה ממשית על נכונות ממשלת בון לשאת בתשלום קיבוצי בעד גזל הרכוש היהודי בהיקף ההולם את ממדי הגזל ועל יסוד תביעתה של מדינת ישראל.

באיגרת שהוגשה למעצמות הכיבוש נאמר: "פשע בעל ממדים עצומים ואיומים כאלה אין לו כפרה בשום פיצוי חומרי"; ולהלן נאמר: "כל פיצוי שהוא, ויהי גדול כאשר יהיה, אין בו שילומים על אובדן חיי אדם וערכי תרבות או כפרה על הסבל והייסורים של אנשים, נשים וטף שנהרגו ונטבחו בכל דרך בלתי-אנושית". פסוקים אלה נישנו בהכרות הוועידה של הארגונים היהודיים שנתקיימה בניו-יורק לפני כעשרה ימים. הוועידה הזאת נתכנסה לפי הזמנת הסוכנות היהודית והשתתפו בה כ-20 ארגונים יהודיים, עולמיים וארציים. הנציגים באו מארה"ב, מאנגליה, מקנדה, מארגנטינה, מדרום-אפריקה ומצרפת. היתה זו למעשה נציגות מקפת של הציבוריות היהודית החופשית. הישיבות התנהלו בנושאותו של יושב-ראש סניף הנהלת הסוכנות היהודית

1 דברי הכנסת 10, הודעת שר החוץ, עמ' 277-304.

2 כאן מובאים רק חלקי הודעת שר החוץ, והדיון בה, שעניינם היחסים עם מערב-גרמניה ותביעת השילומים. מן ההודעה והדיון הושמטו קטעים ניכרים שעניינם השגת מענק כספי מארה"ב; כשלוש מאמצי ועדת הפיוס; תנאי ישראל למתן פיצויים לפליטים הערביים; תוכניות המעצמות המערביות להגנת המזוה"ת.

באמריקה, דר' נחום גולדמן. השתתף בוועידה שגריר ישראל בושינגטון [אבא אבן].
הוועידה הכריזה כי כל הארגונים המיוצגים בה תומכים בלב שלם בתביעת השילומים
של ישראל ודרשה את סיפוקן של תביעות יהודיות אחרות כלפי גרמניה, בכלל זה
התביעות להחזרת רכוש ולתשלום פיצויים ליחידים, לארגונים-יורשים וכיוצא באלה.
רוח של אחדות יהודית, אחריות מדינית ומסירות לישראל שררה בוועידה החשובה הזאת.

היור' י. שפרינצק: שמענו את הודעת שר החוץ בשאלה זו ואנו עוברים לדיון הכללי.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): יש לי שאלה ליושב-ראש: אני רוצה לדעת אם
השאלה של השילומים מגרמניה נכללת בתוך הויכוח של שמונה שעות או יהיה על
כך ויכוח בנפרד. אם השאלה איננה נכללת בויכוח - יש לי הצעה.

היור' י. שפרינצק: אני מניח, שבתוך הזמן של שמונה שעות שהחליטה עליו הוועדה
המתמדת, יכולות לבוא גם השאלות שחבר הכנסת רוקח מעוניין בהן. רשות הדיבור
לשר החוץ - לסדר היום.

שר החוץ מ. שרת: רצוני לסלק ולמנוע אי-הבנה. בוועדת החוץ והביטחון נתעוררה
שאלה של צורת הגשת תביעת השילומים, אם זה מחייב משא-ומתן, איזה משא-ומתן
זה מחייב, ועוד.³ אני אמרתי כי לפי דעתי אין השאלה הזאת עומדת כיום על הפרק.
לכשתעמוד על הפרק - יהיה דיון. אני כללתי בסקירתי הערות עובדתיות אחדות
בשאלת השילומים. באשר זהו אחד הנושאים אשר טופל בו בזמן האחרון. לא היתה
כוונתי להעלות זאת לדיון. אם השאלה היא אם להגיש תביעה לשילומים, הרי
התביעה לשילומים הוגשה לפני כמה חודשים; אם השאלה היא איזה משא-ומתן לנהל -
אין הממשלה מביאה שאלה זאת בפני הכנסת, וכאשר תעמוד השאלה הזאת לפני
הממשלה היא לא תקבע שום מסמרות ולא תחייב שום דבר.

אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): ישנה החלטה ברורה שנתקבלה בישיבת ועדת החוץ
בנוכחות שר החוץ, והיא ששאלת גרמניה לא תיכלל בדיון הפוליטי היום אלא תהווה
שאלה נפרדת שהכנסת תדון בה.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): האם יהיה דיון נפרד?

שר החוץ מ. שרת: כאשר יבוא יומו.

3 ר' מסמך 7, עמ' 105 ואילך.

ישראל ורוקח (הציונים הכלליים): לולא נגע שר החוץ בשאלה זו, היינו שותקים.

מאיר ארגוב (מפא"י): ההחלטה אומרת שקודם לכן יהיה דיון בוועדת החוץ.

יצחק רפאל (הפועל המזרחי): בוודאי תהיה עוד הזדמנות, בבוא מועד, להשמיע דברינו בעניין שהסעיר את העם היהודי כולו לפני זמנו. אין דבר צודק יותר מאשר תביעת פיצויים מעם הרוצחים. כעם שמקומו בין העמים המנצחים, שסבל במלחמה העולמית יותר מכל עם אחר, רשאים וזכאים ואף חייבים אנו לתבוע פיצויים ושילומים. נתבע בתוקף רכוש אחים להצלת אחים. רכוש יהודי עצום, ציבורי ופרטי, נשאר במדינה זו, ששרידי יהודיה כבר פינוה, ואלה שלושים אלף היהודים הנמצאים בה עדיין, אף הם יצאו אותה בקרוב. אין מקום ולא יהיה מקום למשא-ומתן בין נציגי העם היהודי לבין עם המרצחים! עם-התורה לא שכח את שנאתו לעמלק – עם-התורה לא יסיה דעתו אף לרגע מהאסון שגרם לנו עם-אשמדאי, שרוח הטומאה ליכדה אותו, ליכדה את כל הגרמנים, גם מהמזרח וגם מהמערב, במלאכת ההשמדה האיומה. עוד תהא הזדמנות לכנסת להביע את רגשי הזוועה של העם היהודי היושב בציון כלפי הגרמנים, והשנאה העמוקה המושרשת בלבו כלפי טמאים אלה, כשיבוא במועדו הויכוח על בעיה זו, כפי ששמענו היום מפי שר החוץ.

עתה, יש לבקש לא רק זהירות בכל צעד ושעל בעניין רגיש ועדין זה, אלא גם זהירות יתרה בהודעה זו או אחרת לשם מניעת רושם מוטעה העלול להתקבל בציבור. עלינו לבקש מאת הממשלה, שכל מה שתעשה בעניין זה – ועליה לעשות רבות ובהתמדה כדי שנשיג נכסי אחים להצלת אחים המצפים ברבבותיהם להצלה – תעשה על דעת ועדת החוץ והביטחון, בהתאם לעמדת הכנסת.

אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): גם אם הוחלט, אדוני היושב-ראש, להעמיד את שאלת השילומים מגרמניה כסעיף מיוחד, שהבית ידון בו באופן מיוחד, מוצא אני לנחוץ להעיר את תשומת-לב הכנסת, וכן כמובן את תשומת-לב שר החוץ העומד לצאת לישיבות עצרת האו"ם, שהפעם, עם בואו לישיבת העצרת, הוא יעמוד לפני עובדת נוכחותם של שני משקיפים גרמניים, שכבר הוזמנו לישיבה זו של העצרת. וברצוני לשאול את שר החוץ ואת הממשלה: האם הממשלה איננה חושבת למחות בהזדמנות זו על נוכחותם של שני משקיפים אלה, והאם שר החוץ אינו חושב לדרוש את הפסקת השתתפותם בעצרת, אפילו כמשקיפים בלבד?

דבר שני, שברצוני לומר, קשור בשאלת היחסים עם גרמניה. גם אם הממשלה לא נכנסה עדיין למשא-ומתן רשמי עם הממשלה הגרמנית בשאלת שילומים ופיצויים, הרי עובדה היא שכבר קיימים יחסים ובירורים ראשונים. גם בירורים אלה

הם משא־ומתן, ועל זה רוצה אני לומר, שלא הבית ולא שום מוסד מדיני ישראלי אחר לא נתן את הסמכות הזאת לממשלה. ואני אסתפק במילים אחדות אלה ביחס לאותה השאלה המכאיבה מאד, ששמה: "היחסים עם גרמניה".

שמואל מיקוניס (מק"י): שר החוץ עבר הערב באופן "אלגנטי" על שאלה אשר ממנה נוטף דמם של שישה מיליון יהודים. הוא עבר באופן "אלגנטי" על עניין גרמניה. הוא הביא כדוגמה להצדקת עמדתו החיובית למשא־ומתן עם ממשלת בון הניאור־נאצית את העובדה, שבהנהגת כמה סוכנים יהודים של הסטייט־דפרטמנט התקיים כינוס של ארגונים יהודיים בארה"ב, והם קיבלו "פה אחד" את הצהרת אדנאואר (שר החוץ מ. שרת: מי הם האנשים, שלהם אתה קורא סוכני מדינה זרה?) – נחום גולדמן היה סוכן בריטי, וכיום הוא סוכן אמריקני (היו"ר י. שפרינצק: לא ייתכן להשמיץ בבית הזה מנהיג יהודי וציוני הנאמן על כולנו. אני מבקש את חבר הכנסת מיקוניס לחזור בו מדבריו) – אינני יכול לחזור בי מדברים שאני מאמין באמונה שלמה בנכונותם. אני אומר שטרומן הוא מצית מלחמה, שצ'רצ'יל הוא מסית מלחמה, שטרומן הוא יורשו של היטלר. האם אסור לי לומר אמת זאת מעל הבמה הזאת? זוהי זכותי! האסור לי לבקר את נחום גולדמן שהוא אזרח אמריקני? (יצחק רפאל (הפועל המזרחי): הוא יהודי והוא ציוני!) – הוא יהודי? היו יהודים גם ב"יודנרטים"! האם תאסור עלי לבקר אותם?

היו"ר י. שפרינצק: זמן עבר. השעה היא 19.00 והישיבה נפסקת.

הישיבה נתחדשה בשעה 20.30

היו"ר י. שפרינצק: אני מתכבד לפתוח את הישיבה. אנו ממשיכים בדיון על הודעתו של שר החוץ. רשות הדיבור לחבר הכנסת יונה כסה.

יונה כסה (מפא"י): ברצוני לומר כמה מילים בנוגע לשילומים מגרמניה. גם בעניין זה עלינו להבחין בין התרגשות כנה של יהודים החוששים שאסור לנו לנהל משא־ומתן עם ממשלת גרמניה בדבר תשלום פיצויים, לבין האחרים המבקרים אותנו על כך לא כלי־כך מתוך התרגשות יהודית־ישראלית, אלא מתוך חשבונות אחרים שעליהם עוד אעמוד.

אולם לגבי היהודים, שאני מאמין באמונה שלמה להתרגשותם וחרדתם, רוצה אני לומר שהם עושים עוול גדול לעניין הזה ולממשלה ולכבודנו הלאומי אם הם, בהתנגדותם, יוצרים רושם שתביעת הפיצויים קשורה עם סליחה ומחילה וכפרה לעם

הגרמני. אין הדבר הזה נכון. אנו רוצים להשיב את הגולה, את הרכוש היהודי שנלקח מאיתנו, ואיננו רוצים זאת מכיוון שאנו רודפי בצע, אלא מכיוון שאין רצוננו להשאיר בידי הגרמנים את הרכוש העצום שנלקח מאחינו השחוטים המומתים, וברצוננו להפוך את הרכוש הגדול הזה למקור של בניין מדינת ישראל ויישוב השממות לקליטת העלייה, לפיתוח מקורות הארץ, למען נוכל להתקדם בטיפוחה ובניינה של עצמאותנו המדינית. אין כלל לדבר על סליחה ומחילה ועל חיסול חשבוננו ההיסטורי עם העם הגרמני. אין הדבר הזה ניתן לכפרה, וגם אם הוא יידרש מאיתנו – לא ייעשה (מאיר וילנר (מק"י): הוא כבר נעשה) – אני סבור, שאם נדון פעם באופן מיוחד בעניין זה, ייאמר בפירוש בכנסת שאיננו יכולים לסלות למעשי הטבח והרצח, והעם הגרמני צריך עוד דורות רבים לעמול ולטרוח כדי להוכיח שעקר מתוכו אותם כוחות הטומאה וההרס שגרמו לאסוננו הלאומי הגדול. אנו יודעים לשמור על כבודנו הלאומי.

אל לנו לעשות רושם כלפי חוץ כאילו ישנם בינינו רגישים ובלתי-רגישים לעניין זה, כאלה שזוכרים את רצח ששת המיליונים וכאלה ששכחו זאת. מדוע ניצור רושם, שאנו נחלקים בעניין הטרגי והאיום הזה?

ברור שאנו חוששים, שההודעה של ראש ממשלת בון אינה כנה, וודאי שנבדוק באיזו מידה מוכנה ממשלת בון להשיב את הגולה. אם העם הגרמני רוצה שיסולח לו, כי אז עליו להשיב קודם-כל את כל הגולה, ואנו לא נילכד במלכודת של איזה טכסיס, שיקל על העם הגרמני וממשלתו להתחמק באיזו צורה שהיא מן העוון הכבד והאשמה המוטלת עליו כלפי העם היהודי. אולם אני שואל: מה הזכות המוסרית של מפ"ם ומק"י לתקוף אותנו בעניין זה, שמא נלך למשא-ומתן עם ממשלת גרמניה בעניין הפיצויים? הן שמעתי שיוצאת עתה משלחת מטעם מפ"ם לברלין לוועידת האינטרנציונל המקצועי הקומוניסטי, וחברי המשלחת יסעו לברלין ולא לבון – יסעו לאותה עיר שבה ישבו היטלר והימלר והרוצחים האחרים, לעיר שממנה יצא צו ההשמדה כלפי העם היהודי. האם מותר לנסוע אל הגרמנים במזרח? האם ידיהם אינן מגואלות בדם היהודים? האם מפני שניתן הכשר מסטלין, הגרמנים האלה טובים יותר? אומנם שמעתי בבית הזה מפי חבר הכנסת וילנר, שבשבילו גרוֹטְוֹל⁴ מפני שהוא קומוניסט, חשוב יותר מאיזה יהודי שאיננו קומוניסט.

אינני יודע אם ייתכן משא-ומתן עם בון ואם לאו, אולם דבר אחד ברור: לגבינו אין הבדל בין הגרמנים במערב ובין אלה שבמזרח. חברים נכבדים, אני חושד בכם מאוד – אם כי אתם תוקפים אותנו כל-כך ומחשידים אותנו שאנו מוכנים להתפשר עם הנאצים – שאתם תמהרו מאד להתפייס עם העם הגרמני באם ימצא במעגל השפעתה של בריה"מ. רבותי, הרי אומרים אתם שבמזרח-גרמניה נעקר הנאציזם על-ידי סטלין, ואותם

4 אוטו גְרוֹטְוֹל (1894–1964). מראשי המפלגה הקומוניסטית הגרמנית. משלהי 1949 רה"מ מזרח-גרמניה.

הגרמנים במזרח-גרמניה לא היו עושים זאת בלעדיו; ובכן, מדוע טובים הם בעיניכם מן הגרמנים במערבה של גרמניה? אל תדברו אפוא על כבוד יהודי ואל תתבעו מאיתנו את עלבון הכבוד הזה. אתם מוכנים לעבוד עבודה זרה, ולא אנו. אני מזכיר לכם את הפתגם התלמודי הנודע: "עבודה זרה ותרנית היא"⁵.

עזרא איכילוב (הציננים הכלליים): כבוד יושב-ראש הכנסת, כנסת נכבדה. שר החוץ, בסקירתו הקצרה היום אחר הצהריים, הקדיש חלק חשוב ומפורט למדי מדבריו לשאלת השילומים מגרמניה. אם כי לאחר גמר סקירתו חזר לבמה ואמר שאין השאלה הזו עומדת לדיון לפני הבית – הרי אין בעובדה זו כדי להקל בדבר, אלא להיפך – להחמיר. חברי הבית, שהינם שליחי העם, היו רשאים לצפות ליחס יותר יפה. אותם חברי הכנסת, שהם חברי ועדת החוץ והביטחון, היו סבורים ששאלה זו לא תובא לדיון בכנסת כל עוד לא התקיים דיון מפורט על כך בוועדה וכל עוד לא הוגשה השאלה לבית כשאלה העומדת לדיון. אינני רוצה להתעכב עתה על מה שהיה עד היום, אבל אני רוצה להצביע על הסכנה החמורה בהופעה ציבורית זו הערב, לפני הבית. הסכנה היא, שבהסתמך על הודעה זו, על חלק זה מסקירתו של שר החוץ שהושמע בלי שניתן לנו להביע את דעתנו – כך אמרת, שר החוץ, שהשאלה איננה עומדת לדיון ולא להחלטה – ייווצרו עובדות. אין אני בא לקבוע עמדה, אבל אני חושב שכולנו מאוחדים עם רגשות העם לגבי שאלה זו, ולא ייתכן שממשלת ישראל תפעל בעניין זה לפני ששליחי העם יאמרו את דברם בעניין זה בבהירות, לפני שהבית העליון קיבל החלטות המחייבות את הממשלה בדרך זו או אחרת. אני חושב ששיטה זו של יצירת תנאים ציבוריים כאלה עלינו לראות כבלתי הולמת, כסותרת את דרישותינו המינימליות להתחשבות בדעתנו. אינני רוצה להתעכב על שום דבר אחר, אעשה זאת כאשר השאלה תעמוד לדיון.

דבריו של שר החוץ היום דובר ונרמז על הסיכויים הגדולים הצפונים בשילומים האלה להתפתחות ולהרחבת הבניין. אנו יודעים כי קיימת דאגה לאמצעים הדרושים בשעת מצוקה. אנו יודעים כי בין האמצעים להקלת המצוקה ובין האמצעים לפיתוח והרחבה – המרחק אינו רב; ובשעת מצוקה, כדי להקל, יש ומקילים ראש בשיקול דעת. יש מקום לחשוש, שאם אנו לא נקבע את עמדתנו ולא נביע את דעתנו, יבואו דברים ויתהוו עובדות אשר אחר-כך העם יצטער עליהם.

בשם סיעתי אני דורש ששאלה זו תועמד לדיון בכנסת. אני דורש שתניתן האפשרות להביע את דעתנו ולהחליט על הדרך המחייבת. אנו מבקשים שאם אפשרי הדבר, יתקיים דיון עוד השבוע, ביומיים הנותרים; ואם הכנסת לא תוכל לדון

5 "כיוון שמלך ירבעם על ישראל התחיל מפתה את ישראל ואומר להן בואו ונעבוד עבודה זרה, ותרנית היא", ירושלמי, עבודה זרה א לט.

בשאלה זו עוד השבוע – הרי יתקיים הדיון לכל המאוחר בראשית השבוע הבא.

מרדכי נורוק (המזרחי): בית גבוה. מפני חוסר זמן אני נאלץ לנגוע רק בבעיה אחת, בעיית יחסנו לעם המרצחים. מיום קיומה של הכנסת הריבונית של מדינת ישראל לא עמדה לפנינו בעיה כה רצינית. אומנם שמענו בסיפוק רב את הודעת שר החוץ שלנו, שהממשלה לא החליטה בכלל על דבר מגע ישיר עם גרמניה, ובכל אופן תביא את הצעותיה במועד לפני הכנסת. בכל זאת לבי חרד בקרבי, שמא ועידת ניו-יורק תפתיע אותנו למעשה ב-"fait accompli" [עובדה מוגמרת], ומשום כך חובתי לעמוד על הבעיה הזאת.

מהבמה הרמה הזאת קבענו יום זיכרון לשליש עמנו, שהושמד באכזריות נוראה בתוכנית מסויימת על-ידי העמלקים הגרמניים, יוצרי האנטישמיות במשך מאות בשנים – ועכשיו אנו רוצים לכבד את זכרם של קדושינו בזה שעומדים לשבת ליד שולחן אחד עם מרצחיהם? וכל העם הגרמני אשם ברצח. כל מגע ומשא ישיר עם מרצחי עמנו, הרי הוא, בכל אופן, התחלת סליחתנו וכפרתנו, הוא חילול זכר הקדושים ופגיעה קשה בכבודו ומוסרו של עם ישראל. כסף לא נקבל כלל, אולם ניצעה לסוכנות להפצת סחורות מגרמניה, סחורות אשר דם יהודי עודו נוטף מהן. השילומים ידרשו להקים איזו נציגות גרמנית בארצנו ונציגות שלנו בארץ הטמאה – וזה יהיה למעשה חיסול מצב המלחמה עם המרצחים והכרה בארצם. בזה אנו נתנים פתחון-פה ופותחים שער לכל מסחר של יהודים עם המרצחים. מה שמותר למדינה ולסוכנות [היהודית] מותר גם ליחיד.

עוד בתש"ח דרשתי כאן, במוסדות הציוניים ובקונגרס [היהודי] העולמי, לדאוג לשילומים בדרך בינלאומית, בעקיפין, על-ידי המעצמות הגדולות, חוזה השלום, בית המשפט העליון בהאג או מוסדות חשובים אחרים של האומות המאוחדות. אז עדיין היה יחסן של המעצמות המנצחות לגרמניה אחר לגמרי. עכשיו כולן משתדלות לטהר את השרץ בק"ן טעמים ולנצל אותו לבשר תותחים כלפי המזרח, וזה רק כחצי שנה מאז שמדינתנו פנתה למעצמות – פנייה שנעשתה באיחור זמן רב. הגישושים מצד הסוכנות ואחר-כך מצד המדינה בגרמניה על-ידי פקידים גבוהים, עוד לפני שנתיים, כבר הסירו את המחיצה וגרמו לנו נזק מוסרי וחומרי גם יחד.

שר החוץ מ. שרת: אדוני הרב נורוק, האם אינך יודע שקיימת כל הזמן בגרמניה נציגות קבועה של הסוכנות, המנהלת כל הזמן משא-ומתן עם השלטונות הגרמניים בנוגע להחזרת רכוש יהודי? ולא רק הסוכנות היהודית, אלא ארגונים יהודיים אחרים? ישנה נציגות מגוונת של ארגונים יהודיים שעוסקים בכך. זהו סוד לגביך? אינך יודע על כך? מדוע אינך מתריע על כך?

מרדכי נורוק (המזרחי): אדוני שר חוץ, אחד ממנהיגי גרמניה אמר לי בחוץ-לארץ, שפקיד גבוה ממשדד האוצר פנה אליו בבקשה. אינני רוצה להרבות כאן בפרטים. מן הצד המוסרי זוהי שואה לאומית, קטסטרופה רוחנית-מוסרית גדולה לעם ישראל שלא היתה עוד כמותה. המרצחים השמידו שלישי מגוף האומה, הם גזלו מאיתנו הכל, אך לא את כבודנו, ועכשיו אנו בעצמנו מגישים להם את כבוד ישראל ואת נפש האומה.

גירשו את היהודים מספרד ונתנו להם את האפשרות לצאת שלמים בגופם, אף על פי כן לא דרכה כף רגל יהודית בארץ זו מאות בשנים. על אחת כמה וכמה אחרי ההשמדה וההתעללות בימינו, שאין כמוהן בקורות העמים וגם בקורות ישראל, הטבועות בדם ובדמעות. בימי הביניים היו אבות אבותיהם של הנאצים הארורים, "האצילים", מתנפלים על עוברי-אורה, הורגים אותם וגוזלים את רכושם, ואחר-כך פונים לכנסיות ולכמרים ומקבלים תמורת כסף פתקאות לכפרה ולסליחה. עכשיו מוסר עם ישראל למעשה למרצחי הוריו, אחיו ובניו פתקאות לכפרה. בצדק שאל המשורר לייוויק: "מהו המחיר שישולם בעד ילד יהודי שנשרף ובעד אם שנשרפה?" אינני מכיר בשום אמתלות שהשילומים במגע ישיר אינם תלויים בכפרה.

אין כאן שום השוואה ל"העברה" משנת 1933, באשר אז עמדה השאלה להציל את יהודי גרמניה ולהעבירם לארץ, וזה לפני הרצח. אגב, גם אז, באוגוסט 1933, בוועידה קודמת לקונגרס [היהודי] העולמי בו'נווה, הוחלט על-פי יוזמת דר' סטיפן ווייז ועבדכם להכריז חרם על גרמניה, וזה לפני הרצח האכזרי בימי המלחמה. אנו מוקירים את זיכרם של מורדי הגטאות שהצילו את כבוד ישראל והפליאו במעשי גבורה והראו לחיות הטורפות בדמות אדם, שגם ישראל אינו נתון למשיסה ואינו כצאן לטבח יובל ושהוא יכול למות מות ישרים. האם ברוחם של גיבורינו הוא, אם שש שנים לאחר הטבח מוכנים אנו לשבת ליד שולחן אחד עם מרצחיהם?

הצהרת בון היא כולה צביעות הנחוצה להם כלפי חוץ בקשר עם ביקורו של אדנאואר בארה"ב. "שילומים בגבולות האפשרות" - כאילו זוהי תרומה. "שויון זכויות ליהודים היושבים בגרמניה". ההצהרה מהווה רק תכסיס מדיני מחושב כדי להשכיח מהעולם את הפשע האיום ולהוליך שולל את דעת הקהל.

אנשי הרוח במדינת ישראל ובחוץ-לארץ, מטובי המשוררים והסופרים בעברית ובאידיש, ביחוד בארה"ב, יצאו במחאה חריפה נגד מגע ישיר עם המרצחים. אני מאמין שגם ראש ממשלתנו הנכבד הוא איש אשר רוח בו. ה"ריאליסטים" אומרים שגישת המתנגדים היא בטלנות ודון-קישוטיות. הם שוכחים כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם. בלי חזון ובלי ערכים מוסריים כל אומה ולשון אינה יכולה לעמוד. ה"בטלנים" של "חיבת ציון" הביאו לתוכנית בול, להצהרת בלפור ולהקמת המדינה, בשעה שהריאליסטים הביטו עליהם בביטול ובצחוק.

אין אנו יכולים להכריח את שונאינו לאהוב אותנו, אך בידינו להכריחם להתייחס אלינו בלבם בדרך-ארץ. נבחרי עם ישראל, יש להתחשב במה שיאמרו הגויים, שהנה מכרנו את הבכורה, את כבוד עצמנו. ולמה יאמרו בנינו: "מדוע חיללתם את זכר גבורינו וקדושינו"?

אני מציע לפנות לאומות המאוחדות. עם ישראל נלחם במחנה המנצחים. דרישתנו היא שהאומות המאוחדות ידרשו את השבת הגולה בשבילנו. הם יבינו להלך רוחנו. אפשר גם לערוך פטיציה של כל עם ישראל עם חתימות של מיליונים לאומות המאוחדות. זה יהיה ניצחון של מוסר, צדק ויושר.

ומממשלתנו, מן הסוכנות ומכל הארגונים אנו דורשים: אנא, הימנעו מכל מגע ישיר עם המרצחים. חוסו על כבוד ישראל, עיני כל ישראל נשואות אלינו, ואולי גם עיניהם של הדורות שהלכו לפנינו ואשר יבואו אחרינו. אם הדבר תלוי במגע ישיר, נותר על השילומים. זיכרו ואל תשכחו שההיסטוריה תחרוץ את משפטה עלינו. נדאג לכך שלא נתבייש מפני הדורות שיבואו אחרינו.

היור' י. שפרינצק: הישיבה הבאה מחר בשעה 16.00

הכנסת השנייה – פרוטוקול ישיבה 15 – המשך הדיון במדיניות חוץ 5.11.1951

היור' י. שפרינצק: נחזור לדיון על הודעת שר החוץ.

אליעזר ליבנה (מפא"י): כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. עומדות לפנינו הפעם ארבע שאלות לדיון: ההענקה מארה"ב, השילומים מגרמניה, הגנת המזרח התיכון והמשא-ומתן בפריס. השאלה השנייה היא שאלת השילומים מגרמניה. אני חושש שאיננו עומדים בעניין זה במצב מאושר ביותר. אני מבין ששר החוץ הבטיח דיון מיוחד בשאלה זו, ולצדדי הרב, יהיה דיון זה שלא בנוכחותו (שר החוץ מ. שרת: מניין לך זאת?) – שמעתי ששר החוץ נוסע לפריס [לעצרת או"ם] (שר החוץ מ. שרת: לא הבטחתי לקיים את הדיון בשבוע הבא. אמרתי: "כאשר יגיע יומרו") – אם זמן הדיון אינו ברור, אני מודה לשר החוץ על הערתו העובדתית.

אומר אולי בעניין זה קצת יותר משהיה ברצוני לומר. צרתו של העניין בכך שהופיע במאוחר. בציבוריות היהודית שררו בבעיה זו שתי דעות עקרוניות. כפי שאני מרגיש מחולקות הדעות בעניין זה במרבית הסיעות ככנסת. היו שאמרו, שאסור לנו להיכנס למשא-ומתן עם גרמניה, ומשום כך אסורה תביעת פיצויים; והיו שאמרו, שמוכרחים לקבל פיצויים, ואפילו קבלתם מחייבת כניסה למשא-ומתן עם גרמניה.

הפשרה היתה: דחיית העניין, ודחייה זו לא היתה מן הדחיות הקונסטרוקטיביות. אילו תבענו שילומים לפני כמה שנים, כאשר לא התקיימה ממשלה גרמנית מרכזית והפופולריות הגרמנית לא עלתה עדיין אצל שני היריבים העולמיים, היינו חוקים מאשר היום, לא היינו נאלצים לנהל דין-ודברים עם ממשלה גרמנית, ויכולנו לקבוע את הצורה הנאותה של שילומים. עכשיו, חוששני, עשויים אנו להסתבך בצורת שילומים שהיא קשה עלינו לאין-שיעור. ועוד ידובר בדבר.

על כל פנים, רצוי שבעניין אחד ייאמרו דברים ברורים לגמרי: כשם שהשילומים אינם פיצויים לדם שנשפך, כך אינם יכולים להיות הקדמה להכרתנו בגרמניה. לא הכרזנו חרם על גרמניה, במידה שהכרזנו, כיוון שגרמניה חייבת לנו כספים רבים, ואפילו כספים שנגזלו בדרך שוד. הכרזנו חרם - לצערי אינני בטוח אם דורנו המפולש מוכשר לכך בתום לב - מכיוון שנרצחו על-ידי גרמניה שישה מיליון יהודים. אם נקבל חלק מן השוד בחזרה, עדיין מפריד הדם של שישה מיליון היהודים בינינו לבין גרמניה. הייתי רוצה שיהיה ברור לכל ממשלה גרמנית, שתשלום פיצויים לא יציעיד אותנו כמלוא הנימה להכרה בגרמניה. עוד מוקדם הדבר. אין כל סימן לכך שהגרמנים חזרו בתשובה. אני מכיר קצת את העם הזה, ואיני רואה שם שום אותות להודעות פנימית, לחרטה ממרקת שתהא חופפת - ולו במקצת - את חרדת הפשע. זאת אחת השאלות הגורליות ביותר של ישראל. היא עשויה להיכשל כאן חמורות. ביחסים בין עמים יש משקל לערכים מוסריים - על כל פנים תביעתנו לגבי גרמניה כוחה מוסרי, כי אין לנו כוחות כיבוש או אמצעי-לחץ כלכליים נגדה. הגורם המוסרי הוא התוקף היחיד שבשמו אנו דורשים פיצויים; והוא יתערער מיסודו ועצם הבסיס לתביעת הפיצויים יחולל אם זיכרון הנרצחים - והרוצחים - לא יבער בנו יומם ולילה ולא ידריך את התנהגותנו האנושית והפוליטית.

הייתי מציע להתייחס ביתר זהירות גם להודעות הגרמנים. לא הספיק הטעם הטוב לקנצלר הגרמני, שלא להכריז כבר בהודעתו הראשונה שכסף רב הם לא ישלמו. נציגי גרמניה המערבית הודו, לפחות מן השפה ולחוץ, באשמתם; החלק השני של גרמניה שותק עד היום - הוא כנראה אינו אשם כלל וכלל. אנחנו זוכרים קצת את ההיסטוריה האירופית החדשה. גם כאשר הגרמנים הבטיחו לשלם כסף רב, לאחר מלחמת-העולם הראשונה, הם למעשה לא שילמו והתחמקו בדרכים שונות. ואילו עתה, כאשר מראש מודיעים שאפילו את מלוא הגול אינם מתכוונים להחזיר - מניין האופטימיות? מנימוקים אנושיים-מוסריים ומנימוקים מדיניים-כלכליים כאחד חייבים אנו לנהוג כאן במלוא הזהירות. אני אומר זאת כאחד המחייבים את תביעת השילומים. שילומים צריכים לקבל, אבל לא בכל מחיר. כבודנו וחוט-השדרה המוסרי שלנו - יקר אפילו מפיצויים.

יזהר הררי (המפלגה הפרוגרסיבית): כנסת נכבדה. בעניין השילומים הבטיח לנו שר החוץ שיהיה דיון בדבר בטרם תיפול ההכרעה. כיוון שבעניין זה מחולקות הדעות בסיעתנו מבחינה מצפונית, החליטה סיעתנו שלא לכפות משמעת מפלגתית על חברי הסיעה. אני מציע שבדיון זה בכנסת לא יהיה ויכוח סיעתי, אלא שכל חבר כנסת יביע את השקפתו. אשר לשילומים – ואני אומר שילומים, כי קראתי בעיתונים, ואני מקווה שאין זה נכון, שהנציגים שלנו קושרים את בעיית השילומים מגרמניה ואומרים שקבלת הכסף של השילומים מגרמניה תאפשר לשלם פיצויים למדינות ערב – הריני מבקש שיפרידו הפרדה מלאה בין עניין הפיצויים לערבים לבין עניין השילומים מגרמניה. כבר שמענו מנאום בקושטא, שביקש לקשור את הדברים האלה יחד, ואמר שהפשעים שעשו הנאצים הם כאפס וכאין לעומת הפשעים שעשתה מדינת ישראל (שר החוץ מ. שרת: מתי קראת זאת?) – היתה ידיעה – ייתכן שזו ידיעה בלתי-נכונה – שנציג ישראל בושינגטון אמר שקבלת השילומים מגרמניה תאפשר לשלם פיצויים למדינות-ערב.

אברהם דויטש (אגודת ישראל): בנוגע לשילומים מגרמניה ברור, כפי ששמענו כמעט מכל הנואמים, שכל הכסף והזהב שבעולם אין בכוחם לכפר דמו של יהודי אחד שנשחט על-ידי הנאצים. אין שום ספק שהעם היהודי לא ישכח לעולם, ואין צורך לומר שלא יסלח, את אשר עוללו לנו הגרמנים. שום הכאה על חטא לא תוכל למחות את אות הקין מעל הרוצחים הללו. אך השאלה העומדת לפנינו היא: האם מותר לנו לקבל את הכסף שנגזל מאיתנו? הצעקה היא לפי דעתנו מוקדמת מדי, כי עדיין לא ידוע בכלל עם מי עלינו לדון ומה תהיה צורת הדיון וצורת המשא-ומתן, ואם הדרישה תוכרע בחיוב. וכאן אני מצטט את הנביא – יחזקאל – יחזקאל לנו פסוק אחד ביחזקאל לגנד עינינו: וניקיתי דמם לא ניקיתי, וד' שוכן בציון. ומסבירים המפרשים, ובראשם הרד"ק: וניקיתי מכספם וזהבם שלקחו האומות, כי גם ישראל יקחו מהם זאת לעתיד לבוא, אבל דמם לא ניקיתי, דמם הנשפך לא אנקה אותם, כי כל כסף וזהב שבעולם שיתנו כופר נפשותיהם לא יהיו נקיים מדמם שנשפכו. וד' שוכן בציון, הוא בוודאי יודע מתי ואיך ייקום דם עבדיו.

אברהם סטופ (הציונים הכלליים): הוגד לנו, שעל גרמניה יהיה דיון נפרד. ייתכן. אך אינני יכול שלא לנגוע בדבר אחד: השתוממתי לשמוע את הטון בו דיבר שר החוץ בבית הזה על ראש הממשלה ההוא. רק המלה "His Excellence" היתה חסרה ביחס לאותו אדם, וזה רק שש שנים אחרי השחיטה הנוראה. רוצח וגזלן, אפילו אם לוקחים ממנו חלק מהגזלה, אין לו זכות להצהיר הצהרות ואין מקום בבית הזה לציטטות מהצהרתו. ישנו עניין אחר שלא הבינותי בשאלה זו. שמעתי מפי שר החוץ, שבעניין הערבים ידבר עם או"ם ולא באופן ישיר איתם. ובכן, יש אפשרות כזאת. לא יכולתי

להבין, מדוע בעניין ערבים ישנה אפשרות לדבר דרך או"ם, ורק עם אנשים אלה [הגרמנים] יש להתחיל בשיחות באופן ישיר? אולם, כאמור, על זה יהיה עוד דיון מיוחד.

בנימין מינץ (פועלי אגודת ישראל): החלטה חיובית ועיקבית על נכונותנו להגן על השלום ועל הדמוקרטיה ועל משטר החופש, כפי שמדינתנו זו מבינה אותו - היא אפוא בהתאמה גמורה לרחשי לבו של מרבית העם היושב בציון ובהתאמה גמורה לאינטרס החיוני של העם הזה ומדינתו. אולם החלטתנו מסוייגת בסייג גדול אחד: אין אנו הולכים, לא עם המערב ולא עם המזרח, לשלום עם עם המרצחים הגרמני. לא שכחנו ולא נשכח את אשר עשה לנו עמלק, לעולם לא יהיה שלום בינינו ובין העם הגרמני, לא עם חלקו המערבי ולא עם חלקו המזרחי, שידי שניהם מגואלות בדם אחינו ואחיותינו. אולם בשום פנים אין פירושו של דבר שאנו מוכנים להשאיר את הגולה בידי השודד אך-ורק משום שהשכיל, נוסף לשוד, גם לרצוח את הנגזלים. שילומים נתבע, ונוסיף בהם נדבכים לבניין מדינתנו - זאת הנקמה הגדולה שיש בידינו לנקום בחיית-האדם שקמה עלינו לכלותנו בדור הזה. בשילומים שנוציא מידה נרחיב את בנייננו כאן, נבצר ונאדיר, על אפה ועל חמתה, את הדור היהודי הזה ואת מפעלו הגדול - מדינתנו.

יצחק בן-צבי (מפא"י): אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. ארשה לעצמי, בראשית דברי, להעיר על נקודה אחת שהמרצה, שר החוץ, הקדיש לה רק מעט זמן ודיבר עליה דרך אגב, אולם רבים מהנואמים עמדו עליה. זוהי שאלת יחסינו עם גרמניה. אף על פי שהשאלה הזאת עוד תעמוד, כפי שהבטיחו לנו, לדיון מיוחד, הרי אחרי כל מה שנאמר כאן ואחרי התנועה בעניין זה, חשבתי לנכון להעיר שתי הערות. ההתנגדות שבציבור לכל מגע עם גרמניה, עם הממשלה הגרמנית של עכשיו, נובעת מטעמים יהודיים, מטעמים אנושיים, מטעמים מוסריים, והיא מובנה לכולנו. אין בזה שום הבדל בין המפלגות, בין הסיעות, בין אנשי היישוב הוותיק, כפי שאומרים, ובין העולים החדשים. כולנו נמצאים באותה המסגרת ואין צורך להסביר ולבאר זאת. אין גם צורך לנמק שהנאציזם הוא אויבנו, והוא פסול וטמא לא משום שהוא פשיסטי. אף אילו היה ליברלי או סוציאליסטי - והיו גם תופעות כאלו - היינו רואים בו באותה מידה את אויבנו ועוכר המין האנושי, ויחסינו אליו היה אותו יחס. אין לשחרר מאחריות לא את העם הגרמני ולא את הממשלה הגרמנית הזאת. בזה אין חילוקי דעות.

אולם, השאלה העומדת לפנינו היא אם עלינו לדרוש גם את הפיצויים; אם עלינו לבוא במגע או לא לבוא במגע? ועל זאת אני רוצה להעיר הערה אחת. העובדה שגרמניה הנאצית השמידה שלישי מעמנו, שישה מיליונים, ומיליונים

מגזעים אחרים – העובדה של שוד, גזל והתעללות, עובדה זו אין לה כפרה. אין לה כפרה על-ידי שום פיצויים אבל אין זאת אומרת שעלינו לוותר על כל שאר התביעות המוצדקות שאפשר להשיג. אפשר וצריך להשיג שני דברים: עונש לדוגמה ופיצויים. העונש תלוי לא לגמרי בנו. אולם, לוותר על הפיצויים – אני חושב שמי שמציע זאת טועה, מעררב שני דברים שונים ואינו עושה שרות טוב לעמו. יש עניינים של פרט, שאיש איננו יכול לייצג לו לפרט שיוותר. אילו היה בכוחנו היינו לוקחים קונטרביוציה. כיון שאיננו יכולים לקבל קונטרביוציה, נעשה זאת בצורה אחרת. אין אנו יכולים להחליט על הפרט, אולם יש גם עניין של הכלל. שדדו את הכלל, נשארו אנשים בלי יורשים והכלל הוא יורשם. ישנם בניינים, יש נכסי הכלל, יש תביעות הכלל, ואותה המדינה הדואגת לבניין הכלל, לבניין ישראל, אין לה הרשות לדעתי שתסתלק מתביעה זו. מה שנוגע לשאלת מגע – יש לנו ממשלה שתדע כיצד להתנהג בעניין זה. השאלה מה נתבע ואיך נתבע, זוהי שאלה שצריך למסור אותה לשלטון המבצע שלנו.

אבל יש נקודה אחרת שאינה נובעת, כמו נקודה זו, מדאגה לאינטרסים יהודיים. וזהו עניין ההפרש וההבדל שעושים בין חלק לחלק, בין גרמניה המזרחית וגרמניה המערבית. בשעה שפוסלים לא רק מגע עם גרמניה המערבית, אלא גם תביעה ממנה, נמצא חלק מאותם המחמירים – המתירים וגם מנסים לשבת עם גרמנים יחד בפסטיבלים ובכל מיני ועידות בתוך הטריטוריה הגרמנית המזרחית. האומנם גרמניה נחלקה לשני סוגים? האם יש תאנים טובות ותאנים רעות, והתאנים הטובות מרוכזות כולן בחלק אחד – בחלק המזרחי? זהו נימוק לא יהודי. אינני רואה פה דאגה לאינטרסים היהודיים כפי שאני רואה בחלק הראשון, שעמדתי עליו.

משה קלמר (הפועל המזרחי): בהקשיבנו לדברי האופוזיציה, לפחות לדברי רוב הנואמים, מרגישים אנו את חוסר הביטחון שבדבריהם לגבי הבעיות ששר החוץ הודיע עליהן אתמול. אם ניקח למשל את שאלת השילומים מגרמניה, הרי אף אחד מהנואמים לא התנגד לעצם קבלת השילומים האלה מלבד ידידי הנכבד, חבר הכנסת הרב דר' נורוק, שאני מבין אותו, אך אינני מסכים לדעתו. אינני מסכים לכך, שאם אנו מקבלים בחזרה את השוד שעם המרצחים שדד מן העם היהודי, אנו מוותרים בזה על כבודנו, על כבודו של העם היהודי. אך כל יתר הנואמים לא חלקו על עצם הדבר, שעלינו לקבל את השילומים. יש חולקים על הצורה, על המשא-ומתן, ואילו עצם הדבר אינו שנוי במחלוקת. מי מדוברי הממשלה, או מדוברי הסוכנות היהודית, רוצה לראות בקבלת פיצויים פיוס עם העם הגרמני, כפרה על השמדת הורינו, אחינו ואחיותינו, על השמדתם של שישה מיליון יהודים? וכי לא שמענו אתמול במפורש מפי שר החוץ, שאין הממשלה חושבת להיכנס לשום

משאומתן פייסני עם עם־המרוצחים אגב תשלום זה? אם כן, לשם מה כל הויכוח?
מדוע אינם יכולים כל חברי הבית הזה להיות מאוחדים בשאלה זו, שבקשר אליה אין
כל חילוקי דעות לגופו של העניין?

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): כנסת נכבדה. על־פי בקשת יושב־ראש הכנסת
הסכימה סיעתי לוותר על הנואם האחרון שלה. ואני משוכנע שחברי כבר הביעו את
דעת מפלגתי בשאלות הקשורות עם הודעת שר החוץ. ברצוני להתרכז בשאלה אחת,
כמעט פרוצדורלית, העלולה להסעיר מאוד את הרוחות, ולא רק בבית הזה.
אני מצטער מאוד ששר החוץ שילב בדבריו, בכל זאת, למרות החלטת ועדת החוץ
והביטחון, את השאלה שבמקומות ידועים קוראים לה בפשטות "שאלת השילומים
מגרמניה". אומנם אחר־כך שמענו דיבור בחצי־פה שיהיה דיון מיוחד על כך,
ושהפרק הזה מדברי שר החוץ יוצא מהודעתו. אני וחברי האמנו, שגם בהצעת
ההחלטה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל יודגש, שמן ההודעה בת ארבעה פרקים יוצא
פרק אחד, ושלא נעבור על כך לסדר־היום ושיהיה דיון מיוחד בעניין זה. אנו נצביע
שהדיון יתקיים במהרה – בשבוע הבא.

כי היה זה עלבון צורב לשלב שאלות של הענקה [ממשלת ארה"ב] ושאלת ביטחון
האזור עם שאלת השילומים מגרמניה. ובדיון זה שמענו לדאבוני – בפעם הראשונה
בבית הזה – את המלים "ראש ממשלת גרמניה". חושבני שתוך שלוש השנים
האחרונות לא שמענו את הביטוי "ראש ממשלת גרמניה" בבית המייצג את העם
היהודי. לא נאה לומר שיש תקווה שהכספים שנקבל יקלו את מצבה הכלכלי של
מדינת ישראל. בכל אופן, בי עברה צמרמורת קרה כאשר שמעתי את שר החוץ שלי
מדבר כך על העם שניסה להשמיד אותנו. כאשר דיברתי בבית זה על בעיית
הג'נוסייד, שמעתי מכל המפלגות דברים בוערים מאוד. אני זוכר את נאומו של חבר
הכנסת שפטל בשאלה זאת. הוא היה סוער ובווער בלבו ובנפשו, וכן היו גם חברים
אחרים מכל הסיעות.⁷ ולשמוע אתמול שהדבר הוא כל־כך פשוט וקל, שמצבה
הכלכלי של מדינת ישראל יוקל אם נתקשר בעקיפין או באופן ישיר עם ממשלת בון,
שלדעתי גם היא נאצית, או בכל אופן מכוסה באותו העוול והפשע כמו אלה שקדמו
לה – אין זה נאה.

עליתי על הבמה הזאת כדי להתריע; ואני פונה במיוחד למפלגת פועלי
ארץ־ישראל בדברי אלה. אני אציע בפשטות שהם יצטרפו לדרישה להוציא מהודעתו
של שר החוץ את הפרק שמדובר בו על היחסים עם גרמניה. אני מציע שהם יתנו יד
לכך ולא יעמדו מן הצד ולא יתנגדו לקיום דיון מיוחד על שאלה זו בלי כל דיחוי.

7 מדובר בדיון בכנסת ב-5.12.1949. ר' על כך מסמך 9, עמ' 170 הע' 18.

היור"ר י. שפרינצק: הסיעות השונות הביאו הצעות לסיכום הדיון. אתן לבעלי ההצעות אפשרות לקוראן לפנינו אם הם רוצים בכך.

שר התחבורה ד.צ. פנקס: קיבלנו את ההצעות בכתב. אין צורך לקוראן.

היור"ר י. שפרינצק: נסתפק אפוא בכך שההצעות הונחו על השולחן.

אריה בן-אליעזר (תנ' החרות): הצעתנו לא הונחה על השולחן, ואני מבקש רשות לקוראה.

יעקב ריפתין (מפ"ם): גם אנו מבקשים לאפשר לנו לקרוא את הצעתנו.

היור"ר י. שפרינצק: אינני יכול למנוע מהסיעות השונות את האפשרות לקרוא הצעות. רשות הדיבור לנציג סיעת הציונים הכלליים.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים): יחד עם ההצעות אמסור הודעה קצרה.

היור"ר י. שפרינצק: אם ישנה הודעה, היא תימסר אחרי ההצבעה.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים): בבקשה. הצעתנו לסיכום הדיון על הודעת שר החוץ: הכנסת מחליטה לקיים בשבוע הבא דיון נפרד מיוחד על בעיית השילומים מגרמניה, ובו תקבע הכנסת את עמדתה לבעיה ולאוחזר חלק שלה שנזכר בנאומו של שר החוץ. עד לקביעת עמדה זו, לא תיזום הממשלה ולא תפעל בעניין זה.

משה סנה (מפ"ם): סיעת מפ"ם מציעה:

הכנסת שוללת כל אפשרות שמדינת ישראל תיכנס במשא-ומתן עם ממשלת בון, שמשמעותו הכרה עקיפה בממשלה ניא-נאצית זו; הכנסת מתנגדת למדיניות החוץ של הממשלה ומביעה לה אי-אמון.

אריה בן-אליעזר (תנועת החרות): אני מתכבד למסור את הצהרת סיעת חרות לסיכום הויכוח המדיני:

אנו שוללים כל אפשרות של משא-ומתן עם הגרמנים מרצחי עמנו ותובעים ממשלת ישראל להימנע מכל צעד בכיוון זה. על נציגי ישראל בעצרת האומות המאוחדות למחות על השתתפותם של משקיפי עם המרצחים הגרמני בעצרת ולדרוש את הוצאתם. אין לגרמניה מקום במשפחת העמים.

שמואל מיקוניס (מק"י): הצעת המפלגה הקומוניסטית הישראלית:

הכנסת דוחה בכל תוקף כל משא-ומתן באיזו אמתלה שהיא עם ממשלת בון הניאו-נאצית, המקימה מחדש את הצבא הנאצי בפקוד הגנרלים ההיטלריסטיים ומשחררת את פושעי המלחמה - רבי הטבחים של אושוויץ ומיידנק - לשם הכנת תוקפנות חדשה המאיימת בסכנת השמדה של מיליוני יהודים ובני עמים אחרים. הכנסת דוחה בשאט נפש את הצהרתו הצבועה של אדנאואר ותובעת הפסקתו המיידית של משא-ומתן עם רוצחי עמנו הנאציים, המחלל את זכר שישה מיליוני קרבנותינו, המהווה התעללות ברגשות העם ופוגע חמורות בכבוד הלאומי. עם ישראל לעולם לא יהיה במחנה אחד עם הנאצים.

הואיל וממשלת בן-גוריון הסכימה להעמיד את מדינת ישראל, את עמדותיה האסטרטגיות ואת הפוטנציאל הכלכלי והצבאי שלה לרשות הגוש האטלנטי התוקפני להכנת מלחמת עולם חדשה נגד העמים שוחרי השלום שבראשם בריה"מ, על-ידי הסכמתה לצירוף המדינה לגוש תוקפני מזרח-תיכוני; היות וממשלת בן-גוריון הסכימה למעשה ומנהלת משא-ומתן עם ממשלת בון הניאו-נאצית, תוך השלמה למעשה עם הקמתו של הצבא הנאצי על-ידי הגוש האטלנטי התוקפני; והיות וצעדים אלה מפקירים את הביטחון והעצמאות של ישראל, מסגירים אותה לידי מציתי המלחמה האימפריאליסטית ומעמידים את הממשלה במחנה אחד עם הנאצים - מחליטה הכנסת להביע אי-אמון לממשלה.

מאיר ארגוב (מפא"י): בשם הסיעות המשתתפות בקואליציה אני מביא את הצעה הבאה: "הכנסת רשמה לפניה את הודעת שר החוץ ועוברת לסדר-היום".

הי"ר י. שפרינצק: אני מעמיד להצבעה את הצעת מפ"ם בדבר הבעת אי-אמון לממשלה.

הצבעה על הצעת אי-האמון

בעד - 16; נגד - 63

ההצעה לא נתקבלה.

הי"ר י' שפרינצק: אני מעמיד להצבעה את ההצעה המרחיקה-לכת של סיעות הקואליציה.

שמואל מיקוניס (מק"י): לא! אני דורש הצבעה על ההצעה שלנו.

הי"ר י' שפרינצק: אני מעמיד להצבעה את הצעת הציונים הכלליים.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): הנוהג שלנו הוא שאם סיעה מבקשת להפריד סעיף מסויים מהצעתה ולהעמידו להצבעה בנפרד – יש לעשות זאת.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: שר החוץ הודיע, ואני חוזר על כך, כי לא הובאה שום הצעה לכנסת בעניין שילומים מגרמניה ולא תיעשה שום פעולה עד אשר יהיה דיון במוסד מוסמך של הכנסת.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים): אני מקבל זאת.

הצבעה על הצעת הציונים הכלליים

בעד - 18; נגד - 74

ההצעה לא נתקבלה.

הצבעה על הסעיף השני של הצעת מפ"ם

בעד - 17; נגד - 52

הסעיף לא נתקבל.

הצבעה:

הצעת סיעת מק"י לא נתקבלה.

הצבעה על הצעת סיעות הקואליציה

בעד - 60; נגד - 36

הצעת סיעות הקואליציה נתקבלה.

הי"ר י. שפרינצק: רשות הדיבור לחבר הכנסת ספיר להודעה.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים): כנסת נכבדה. שר החוץ, בסקירתו אמש, הביא לכנסת הודעה על עמדת הממשלה ופעולותיה בקשר לבעיית השילומים מגרמניה.

הי"ר י' שפרינצק: בעניין זה אין מקום להודעה. על כך כבר באה תשובת ראש הממשלה.

”הרצחת וגם ירשת?”

היור מֵאִיר אֶרְגוֹב: הוֹמְנו לִישִׁיבָה זֹאת אֶת חֲבֵרֵי סִיעֵתֵנוּ בִּכְנֶסֶת וְאֶת מְזִכִּירוֹת ”הַאִיחוּד הָעוֹלָמִי“², מִלְבַּד זֹאת אֶת הָעִיתוֹנוֹת שֶׁל הַמְּפִלְגָה וְהַהֶסְתֵּדְרוֹת. אֲנִי רוֹצֵה לְהַגִּיד, שֶׁלְמִירוֹת שִׁישִׁיבָה זוֹ דֵי מוֹרַחֶבֶת, כָּל הַחֲבֵרִים אַחֲרָאִים כִּי מֵה שִׁיחָה נִדוֹן פֶּה לֹא יִכּוֹל לְצַאֵת הַחֻצוֹת. שׁוֹם דִּבֵּר לֹא יִפּוֹרֶסם בְּעִיתוֹנוֹת אֲלֵא יִינַתֵּן קוֹמוֹנִיקָט בְּאִישׁוֹר הַמְּזִכִּירוֹת.

דוֹד בֶּן-גּוֹרִיוֹן: הַחֲבֵרִים זוֹכְרִים שֶׁהַמְּשֻׁלָּה מִסְרָה לְכַנְסֵת אֶת הַפְּנִייה שֶׁלָּה בְּכַתֵּב לְאַרְבַּע מַעֲצָמוֹת הַכִּיבוֹשׁ – לְאַמְרִיקָה, אַנְגְּלִיָּה, רוֹסִיָּה וְצִרְפָּת – שֶׁבָּה הִיא דוֹרְשָׁה פִּיצוּיִים מִגְּרַמְנִיָּה בְּסִכּוּם שֶׁל מִילִיאָרְד וְחֲצֵי דוֹלָר עַל חֶשְׁבוֹן הַשׁוֹד, מִחוּץ לְהַחֲזוֹת הַרְכוֹשׁ שֶׁגְּרַמְנִיָּה חַיִּיבֵת לְהַחְזִיר לְאַלֵּה שֶׁהַרְכוֹשׁ שֶׁלָּהֶם נִשְׂאָר.

כְּשֶׁמוֹסְרִים לְרוֹסִיָּה תּוֹכִיר – מוֹסְרִים אוֹתוֹ. מֵה קוֹרָה אִתּוֹ לֹא יִדוּעַ. אֵינן לָנוּ כָּל יָדִיעָה מֵהַצֵּד הַהוּא. הַהֶעֱרָכָה הִיְתָה כִּי שְׁלִישׁ מֵהַסִּכּוּם הַזֶּה צְרִיכָה לְשִׁלְּם גְּרַמְנִיָּה הַמְּזוֹרְחִית וְשְׁנֵי שְׁלִישִׁים גְּרַמְנִיָּה הַמְּעֵרְבִית. אוֹלָם בְּנוֹגַע לְשְׁלוֹשׁ הַמַּעֲצָמוֹת, אִם גַּם הֵן לֹא נִעְנוֹת אוֹ נִעְנוֹת בְּשִׁלְיָה, יֵשׁ לְהַשְׁפִּיעַ בְּכּוֹחַ דַּעַת הַקְּהָל. אַמְרִיקָה בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הַתִּיַּחֲסָה לְדַבֵּר בְּשִׁלְיָה, מֵתוֹךְ הַנַּחֲה שׁוֹה יִהְיֶה עַל חֶשְׁבוֹנָה. הִיא טוֹעֵנֶת כִּי הִיא אֵינְנָה חַיִּיבֵת לְפַצוֹת אֶת הַיְהוּדִים עַל הַשׁוֹד שֶׁהַגְּרַמְנִים שִׁדְּדוּ אוֹתָם. עִם אַנְגְּלִיָּה בּוֹמֵן הַרְאִשׁוֹן הִיְחָסִים שֶׁלָּנוּ לֹא הָיוּ כָּל כֵּךְ טוֹבִים – הֵם הוֹלְכִים בְּמַקְצָת וּמִשְׁתַּנִּים לְטוֹבָה. גַּם כֵּן הַעֲנִיין הוּא ”עַס גִּיט זֵי נִיט אֵינן לְעִבְעֵן“ [יִידישׁ: זֶה לֹא מִשְׁהוּ חַיּוּנִין]. הוּא הַדִּין עִם צִרְפָּת. אֵף עַל פִּי כֵן, בְּאַרְצוֹת הָאֵלֵּה יֵשׁ דַּעַת קְהָל יְהוּדִית וְלֹא-יְהוּדִית וְהִיא הוֹפְעֵלָה. יִיְתַכֵּן גַּם שֶׁהַמְּשֻׁלָּתוֹת גַּם כֵּן הַשְׁפִּיעוּ, לְמִירוֹת שְׁבֹאוֹפֵן יִשְׂרָאֵל לֹא אִמְרוּ לָנוּ שִׁדְּרָשׁוּ זֹאת. אוֹ בָּאָה הַהוֹדְעָה הַיְדוּעָה שֶׁל אֲדִנְאוּאָר, שֶׁהֵם רוֹאִים אֶת עַצְמָם אַחֲרָאִים, אִם כִּי אֵינָם חוֹשְׁבִים שֶׁהַעַם הַגְּרַמְנִי אִשְׁם וְחוֹשְׁבִים לְפַצוֹת אֶת הָעַם הַיְהוּדִי.

כְּשֶׁהַגִּשְׁנוּ אֶת הַתְּבִיעָה הַזֹּאת הִיְתָה דַּעַתֵנוּ שֶׁנְּבוֹא אֶל הַגְּרַמְנִים לְדְרוֹשׁ אֶת זֹאת אִם נִדְעַ שֶׁהַדְּרִישָׁה הִיא מַעֲשִׂית, אַחֲרַת לֹא הֵינּוּ צְרִיכִים לְהַגִּישׁ אֶת הַתְּבִיעָה הַזֹּאת. אֲנִי לֹא יִכּוֹל לְהַגִּיד מֵה הִיָּה הוֹיְכוֹחַ בְּכַנְסֵת.³ נִדְמָה לִי שֶׁמִּשׁוּם-מָה לֹא הִיְתִית בְּכַנְסֵת אוֹ, אוֹ לֹא הִיְתִית בְּאַרְץ. אֲבָל יִשְׁנָם פֶּה חֲבֵרֵי הַנְּשִׂאוֹת וְגַם חֲבֵרֵי הַכְּנֶסֶת וְבוֹוֹדָאֵי יוֹדְעִים מֵה הִיָּה הוֹיְכוֹחַ.

1 מִשֶׁה שֶׁרַת נִעְדָר מִישִׁיבָה זוֹ לְרַגְלֵ הַשְּׁתַּתְּפוֹת בְּעִצְרַת אוֹ”ם. הַפְּרוֹטוֹקוֹל מוֹבָא כֹּאן בְּמִלּוּאוֹ נוֹכַח חֲשִׁיבוֹת הַדִּיּוֹן וּמַעֲמָדָה שֶׁל מַפְא”י כַּמְּפִלְגָה הַרְאִשָּׁה בְּכַנְסֵת וּבְמִשְׁלָלָה. הַמְּקוֹר בְּאַרְכִּיּוֹן מַפְלַגַת הָעֵבֻדָה ע”ש מִשֶׁה שֶׁרַת, בֵּית בְּרַל.

2 אַרְגוֹן הַמְּפִלְגוֹת הַמְּסוֹנְפוֹת לְמַפְא”י בְּתַפּוּצוֹת.

3 בִּישִׁיבֵת הַכְּנֶסֶת ב-13.3.1951. ר’ מִסְמָךְ 8, עמ’ 131 וְאֵילֶךְ.

בינתיים התחילה הקמפניה בחלק של העיתונות. היתה אצלי גם משלחת של אנשי רוח לפני כמה שבועות. במשלחת הזו היו שני משוררים עבריים, יעקב כהן ודוד שמעוני, והיה גם חבר אחד היושב כאן, גם שפטל ודבורו'צקי היו והיה סופר אחד מפולין, רוכמן, בחר שבמקרה לא קראתי אותו אבל עושה רושם של אדם כנה ואיש הגון מאוד. הם מסרו לי את החלטות שנתקבלו בכינוס.⁴ לא היה לי שום דבר נגד ההחלטות שיכולתי להסכים להן, כי לא צריך לשכוח את אשר עוללה לנו גרמניה.

השאלה היא אם גרמניה צריכה גם לרצוח וגם לרשת, אם לא צריך להציל גם בשביל אלה שנשארו בחיים ורכושם נשדד, וגם בשביל העם היהודי, מה שניתן להציל. אמרו לי: צריך, אבל זה צריך לעשות בידי שליח ולא על-ידי מדינת ישראל, אמרתי: אינני גורס את הדבר הזה שעושים על-ידי "שבת גוי". או שיש לעשות את הדבר הזה – עושים, ולא ננהג בארץ מנהג "שבת גוי". גם במקומות שהיה לנו ויכוח עם החזית הדתית, אמרנו כי אם הדבר צריך להיעשות ואם הוא ייעשה – ייעשה על-ידי יהודים. אינני רוצה להגיד מה היתה דעת המסובים כולם, אם כי היה לי רושם, בעיקר של נורוק, רוכמן ודבורו'צקי. חשבנו כי הדבר יבוא בקרוב לכנסת, ואמרתי שאני מוכן להביע דעתי זו גם בכנסת. בינתיים נתברר שאין יסוד עדיין לדון על זאת בפומבי, כי אין לנו שום יסוד לחשוב שהתביעה היא ממשית, וגרמניה, גם לאחר ההודעה הזאת שהיא מוכנה לדון איתנו על תכלית, לא הודיעה כלום. ולא היה לנו שום צורך – גם אילו [היינו] בטוחים ברוב גדול, לא רצינו שהגרמנים יראו שזה קל בעינינו – וכי יש כבר החלטת הכנסת שנבוא איתם בדברים.

אבל בינתיים היתה התעוררות בעיתונות. היו דברים של הסופר רוכמן, אשר נאמרו בכנות, אבל רוב הדברים נאמרו מתוך דמגוגיה כמו הדברים שהובאו בעיתון ["מעריב"] שהצטלם יחד עם שאכט⁵ ואחר-כך הוא מראה את טלפיו ואומר על חבר, אשר במקרה היה בשדה התעופה כי נסע לאירופה, כי הוא דיבר עם שאכט, וזה לא היה נכון. הוא לא דיבר. על החבר רוון המדובר.⁶ ואני מצרף לזאת את ראש עיריית

4 על החלטות הכינוס ר' מסמך 11, עמ' 193 הע' 4.

5 ז'למר שאכט (1877-1970). איש כספים ומדינאי. נשיא הבנק הממלכתי-גרמני 1923-1930; 1933-1939. שר הכלכלה 1934-1937. הועמד לדין במשפטי נירנברג ונמצא זכאי. ב-26.11.1951. שהה באולם הנוסעים של שדה התעופה לוד בעת חניית ביניים בטיסה מטוקיו לרומא והוחתם בספר האורחים. ח"כ אריה בן-אליעזר (חרות) ב-28.11.1951, וח"כ מרדכי נורוק (המזרחי) ב-3.12.1951, הגישו בעניין זה שאילתות (דברי הכנסת 10, עמ' 447, 1007). ח"כ בן-אליעזר אמר בין השאר: "איך קרה הדבר שהוא בא ולא נעצר? איך קרה הדבר שהוא יצא מעל אדמת ישראל חי, וצלמים עבריים צילמו אותו ולא במצלמת [אקדה] פרבלום? איך קרה שלא נמצא אף [שולם] שוורצברד [התנקש בפטליורה ב-1926] אחד מתוך עשרות האורחים בשדה התעופה?" שאכט צולם באולם הנוסעים בידי צלם "מעריב" ("מעריב", 26.11.1951, ר' שם גם ראיון איתו מאת ת. לויתן). רה"מ בג, בתשובתו לח"כ בן-אליעזר אמר בין השאר: "התביישתי כשקראתי על שיחת עיתונאים יהודים עם שאכט ועל הצטלמות עם אחד הרוצחים של שישה מיליון יהודים" (שם).

תל אביב הנכבד, אשר איים עלינו כי יכריז שביתת רעב. לפי הידיעות שיש לנו עכשיו, ידיעות יותר מוסמכות, נכונה הממשלה הגרמנית לדון עם נציגי היהדות ועם נציגי ישראל על בסיס התביעות של מדינת ישראל. אתם יודעים, כי בינתיים היה כינוס של כל הארגונים היהודיים באמריקה ושם התקבלה אותה העמדה: לעמוד על התביעות שבביל מדינת ישראל ועם ישראל מהממשלה הגרמנית. מישהו מ"האגודה" ["אגודת ישראל"] ניסה להיות נגד, לבסוף נצטרף לעמדה וזה נתקבל פה אחד. אין ספק, כי בכנסת יהיה "שמח" בעניין זה, אבל ייתכן שבשבוע הבא הממשלה תוכל כבר לדון על העניין הזה, כלומר לקבל החלטה לבוא בדברים עם הממשלה הגרמנית על הפיצויים.

כפי שהבטחנו לכנסת, לא ייעשה על-ידי ממשלת ישראל שום צעד בטרם שיובא למוסד מוסמך. מוסד מוסמך בעניין זה, נדמה לי, שזאת ועדת חוץ וביטחון. אין ספק שהאופוזיציה בוועדת החוץ והביטחון תדרוש שזה יובא לכנסת. אנו נסכים לזאת. אני תיארתי לעצמי שהדבר יובא לכנסת אחרי יום השני הזה, אך אתמול הסבירו לי שזה כבר חנוכה והכנסת תצא לפגרה. יכול להיות שזה יהיה אחרי הפגרה ויכול להיות כי נכנס את הכנסת באופן מיוחד. לפי מיטב ידיעתנו הדבר מתבשל, כך שאלה המחייבים את הדבר – ואני בין המחייבים, חברינו בממשלה הם מחייבים והנהלת הסוכנות הם בין המחייבים מלבד, נדמה לי, החבר דובקין² (א. דובקין: בדיוק להיפך ביחס אלי) – טוב, אני שמח לזה. ייתכן שהחבר שפטל והחבר היושב משמאלו אינם מהבודדים במפלגה שהם מתנגדים לזאת, ואין לי ספק שזה לא מתוך דמגוגיה אלא התנגדות אמוציונלית שיש להתחשב בה. טוב שנקראה ישיבת המרכז. ביקשתי ממזכיר המפלגה שיזמין לישיבה את הסיעה שלנו [בכנסת], יען כי צריך שגם הסיעה לא תקבל רק פקודה מהמרכז להצביע כך או אחרת, אלא חברים ישתתפו בדיון. העניין עומד על הפרק, יכול להיות שיימצא מישהו בממשלה, אם כי אני מניח שלא, כי נמסר לממשלה על כל הצעדים שנעשו על-ידי הוועד באמריקה ולא היתה התנגדות לוועידה באמריקה, ואני מניח כי בממשלה הדבר הזה יתקבל בחיוב, אבל היות וזה מוכרח לבוא לכנסת, צריך שנדון ונקבע את עמדתנו.

הצעת חברינו בממשלה תהיה לבוא בדברים על-ידי ממשלת ישראל. זה לא קובע מי האיש, אך את מי שישלחו – בין אם זה יהיה חבר הממשלה ובין אם יהודי מאמריקה – הוא ייסע מטעם ממשלת ישראל, ינהל את המשא-ומתן בשם ממשלת ישראל על דבר פיצויים. אם הכנסת תחליט בחיוב על המשא-ומתן, ואני מניח שהיא תחליט בחיוב, זה יתנהל על-ידי נציגות העם היהודי וגם על-ידי נציגות מדינת

6 שבת רוזן, היועץ המשפטי של משה"ה. יצא לזינווה לישיבת ועדת או"ם לענייני פליטים.
7 אליהו דובקין (1898–1976). מראשי מפא"י. מ-1945 חבר הנהלת הסוכנות וראש מחלקת העלייה שלה, ואחר כך מנהל מח' הנוער וחלוץ שלה.

ישראל. נציגות העם היהודי בוודאי זה יהיה על-ידי הסוכנות היהודית, גם בידיעת וסמכות או בהשתתפות באי-כוח הוועידה הזאת באמריקה. בעיקר ישתתפו בזה גם באי-כוח ה"נשונל לייבור קומיטי" והארגונים היהודיים הגדולים. ותהיה תביעה לפצות: אל"ף, מצד נציגי העם היהודי, שיימסר להם הרכוש ללא יורשים, מחוץ להחזרת הרכוש לאלה הנמצאים בחיים, שיחזירו להם את רכושם ולא לפי הפרוצדורה שהיתה, המקשה מאוד על הדברים. מלבד לרכוש, שישלמו לנציגות העם היהודי, שישלמו לו בעד כל הרכוש הנשאר בלי יורשים, גם זה לפי הסידורים והשיחות שהיו בינינו ובין הוועד הכל-יהודי הזה, שבחלקן הגדול יוצג על-ידי הוועידה. אולם התביעה העיקרית, התביעה למיליארד דולר לשלם למדינת ישראל. אינני מניח שנקבל את כל המיליארד, אבל יש התחייבות שהדיון יהיה על בסיס זה. גם מזה לא ילך כל הכסף רק למדינת ישראל - רוב הכסף יהיה למדינת ישראל, אבל חלק הגון גם לסוכנות וגם ל"ג'וינט" - ברור, בשביל העבודה בארץ. על זה יש לדון אם לעשות זאת או לא לעשות זאת.

הי"ר מאיר ארגוב: נתחיל בויכוח. כל אחד יקבל 10 דקות.

יוסף שפרינצק: לא אשתמש בעשר הדקות, כי לעצם העניין אין בדעתי להיכנס. אולם, יש לי שאלה שנובעת מתוך עמדותי, שאני אחד מאלה שמתנגד לכל העניין הזה ביסודו - לא על-ידי שליח ולא בעצמו. אני נגד זה, ובמידה כזאת נגד זה, שביררתי את העניינים מכל הצדדים ואינני מוכן להיות משוכנע אחרת. אני מראש נגד כל העניין. ואינני רוצה לדבר הרבה על כך, כי יש פְּרָסָה גדולה, ספרות ודליגציות. אני רוצה לשאול שאלה. טוב שהביאו את העניין למרכז. כולם שקלו בדעתם את העניין, פחות או יותר. אולם שאלתי היא: מדוע מוכרח להיות גם עניין זה בתוך הפוליסה של מפא"י? מדוע אנו צריכים להעמיד על עצמנו להיות מייצגים גם את העניין "החיובי" הזה בעד משא-ומתן לקבל שילומים מגרמניה? אני מבין שמבררים את העניין. אני מבין שבכנסת צריך להחליט. אולם מדוע זה צריך להיות קשור לדורות עם מפא"י? ישנם הרבה דברים, שמתוך עומס מצבים שונים אנו לוקחים על עצמנו את כל העול, אבל אינני חושב שכל העניין צריך להיות בגושפנקה של מפא"י. כל חבר וחבר יכול להיות בעד או נגד. אבל מדוע זאת צריכה להיות פוליסה שלנו? מדוע לא יכול להיות, שכל אחד מאיתנו יקבע את יחסו לעניין גם כשהוא נציג, גם כשהוא חבר כנסת, בלי לקשור את זה בקשר היסטורי, שמפא"י עשתה זאת. אני הייתי רוצה תשובה חיובית לעניין זה. יש כאלה שחושבים: "הרצחת וגם ירשת?" יש כאלה שיכולים לחשוב אחרת בעניין זה. האם צריך להיכנס להיסטוריה שקיבלנו זאת? אולי ההיסטוריה כדאי להשאיר בלי לציין שקיבלנו את זה. אני הייתי רוצה, שמפא"י לא תהיה קשורה באופן אורגני עם העניין הזה.

מאיר דבורז'צקי: חברים, אודה שהלכתי לשיבה זו כהלוך אדם לשיבת אבל. מבין אני, שלא רק אני, כי אם גם המצדדים במשאומתן, הלוך ילכו אל העניין הזה כהלוך אדם אחרי מיטת אביו. משום זה תסלחו לי אם אומר כמה דברים, שאינם לפי דעת רבים. אני חושב ששאלה זו, הליכה אל משאומתן ישיר עם גרמניה, אינה שאלה של היום, אלא זה פועל יוצא מהתפתחות מכאיבה במהלך הרחחות בארץ. אולי קשה לראות זאת, אבל רואים זאת ומשום כך באה בסוף התפתחות זו. אם אנו יוצאים לרחובות תל אביב, והרחובות שורצים בספרים גרמניים; אם אנו רואים כי בשבוע הזה התקיימה תערוכה של היידינר⁸ בירושלים של ספרים מדעיים, ובהם מפרס, ממינכן ומברלין שהתפרסמו בשנת 1950/51 - כיצד הגיעו ארצה ספרים אלה? אם אנו קוראים שפרופ' בובר מסכים לקחת פרס מידי הרוצחים בהמבורג (קריאה: אינו מסכים, רק הציעו לו) - הלוואי ולא יסכים.⁹ אם כן, דברים אלה מראים על אַטְרֹפִיָה ברגש שלנו. הלוואי ואטעה, אבל יש לי הרושם, ורושם רע, שיש בחלקים רבים אטרופיה לעניין גרמניה. בשעה שצריכה להיות לנו שנאה נצחית כלפי העם הגרמני. אם בא יהודי כמו מנוחין,¹⁰ שניגן לפני הגרמנים אחרי המלחמה, ובכל זאת מקבלים אותו - אני סגרת את הרדיו בכדי לא לשמוע את נגינתו, יען כי נגינתו טריפה - ובכל זאת שומעים אותו בשעה שיודעים שהוא ניגן לא במחנות שארית הפליטה, אלא לפני הגרמנים, אני מרגיש בזה איזו אטרופיה של הרגש, ואני חושב שאטרופיה זו מביאה לידי איזה מסקנות.

אם נסתכל כיצד זכרו את יום השואה ביום השואה בארץ, כיצד התיאטרונים היו פתוחים, כיצד אנשים הלכו לקולנוע, אני חושב שאנשים אלה שהלכו לבלות את זמנם בקולנוע ובקברטים בתל אביב, יש אצלם אטרופיה לזיכרון השואה. אם לפני כמה שנים היתה ועידה בינלאומית של ראשי עיריות, וראיתי בעיתון אנגלי ראשי עיריות מישראל יושבים לשולחן יחד עם ראשי עיריות מגרמניה על כוס קפה ומחייכים זה לזה, הרי לא חשוב אם ראש עיריה הוא חבר מפלגה שלנו או אחר, אבל יש לי הרושם שלראש העיריה יש אטרופיה לכל העניין. בשעת הוועידה הארצית של מפא"י קיבלתי תיק עם "התקוה" ו"תחזקנה" בנאומו של בן-גוריון ועיפרון שעליו היה כתוב: "Made in Germany" - כיצד הגיע עיפרון זה לוועידת מפא"י? זה הגיע ודאי בהיסח הדעת, אבל עפרונות אלה נמצאים למכירה בארץ. אם ראינו שהיתה ועידה בינלאומית של קלוב פא"ן וסופרים מרכזיים שלנו

8 כנראה שיבוש והכוונה לפילוסוף מרטין היידגר, שתמך במשטר הנאצי. ספריו הוצגו בתערוכה.
9 בדצמבר 1951 החליטה האוניברסיטה החופשית של המבורג להעניק לפרופ' מרטין בובר את הפרס השנתי על שם גתה. סביב הענקת הפרס התנהל פולמוס בעיתונות. פרופ' בובר סירב לנסוע להמבורג לקבלת הפרס.
10 הכנר יהודי מנוחין ביקר בישראל באפריל 1950 וערך סדרת קונצרטים. סביב מופעיו התנהל פולמוס בעיתונות עקב הקונצרטים שערך במערב-גרמניה ב-1947.

השתתפו בו ולא היה להם שום חומר נגד הסופרים הגרמניים ששיתפו פעולה עם היטלר והכינו את כל ההכנות לרצח, סימן שגם לסופרים שלנו היתה אטרופיה. אם היתה ועידה בינלאומית של רופאים בפריס ובאו רופאים מישראל ובידיהם לא היה שום חומר נגד הגרמנים, ולרופאים משוודיה אנגליה וצרפת היה – סימן שהקהל הגדול, לא סופרים, לא מורים ולא רופאים, אינו חושב את המחשבה הבווערת הזאת, שמזמן לזמן צריך לראות דרך של נקמה, אפילו נקמה על-ידי החלטה לא לקבל את הרופאים והמורים והסופרים למשפחה הבינלאומית. זו היתה התחלה. אני מאשים את עצמי שלא מצאתי כוח לצעוק יום יום נגד האטרופיה הזאת, כי היא מביאה לכך שאנו שוכחים מה שקרה איתנו.

מכל זאת אתם מבינים מהי עמדתי לכל העניין. לא קל לומר: לא לקחת כסף. הדבר שאני שומע בכל מקום – "הרצחת וגם ירשת?" ובשעה כזאת בלילה, ליל גשם, אני מתאר לעצמי מה נעשה במעברות ואני מבין את אלה החושבים שנקבל את הכסף הטמא הזה ונבנה שיכונים, נגדיל את העלייה ונחזק את הארץ. אולם מצד שני, אם אנו מדברים בקטגוריה של תנ"ך – "הרצחת וגם ירשת" – אנו חושבים על קטגוריות אחרות של תנ"ך, על כל עניין עמלק: "כאשר שיכלה נשים חרבך כן תִּשְׁפֹּל..."¹¹ אם תשאלו אותי מה אני רוצה לקבל מהעם הגרמני, אז הייתי אומר: אם תחת אם, אב תחת אב, ילד תחת ילד. נפשי היתה שקטה אם הייתי יודע: 6 מיליון הרוגים גרמנים תחת שישה מיליון יהודים. אולם אין ביכולתנו לעשות זאת, או לפחות צריכים לעשות דבר היסטורי שיכאיב לנו ככאב הדם – לירוק בפניהם עם כל התשלומים שלהם שיכולים לעזור לנו, אבל למרות הכל לא נקבלם.

דעתי הפרטית, וזו היתה גם דעת המיעוט במשלחת הסופרים, כי בכל דרך לא צריך לקבל מהם את השילומים – [צריך] למחול ולוותר עליהם. תאמרו: "הרצחת וגם ירשת?" אני אומר לכם: יש לי שתי הרגשות. הרגשה אחת של החי שבי, שאומרת "הרצחת וגם ירשת?" אבל יש לי הרגשה של ההרוג שבי, ואז אני שואל את עצמי בלשון נופל על לשון: "השכחת וגם ירשת?" אם אין יכולת בידינו לקחת נקמה מהם – עלינו לירוק בפניהם, שכל העולם יראה איך אנו יכולים לעשות זאת. אולם אם אנו אומרים: נקבל את הכסף ונבנה את הארץ, הרי כבר ידינו כבולות. הנה, בשבוע זה, נציגי גרמניה המזרחית והמערבית הופיעו בפעם הראשונה בעצרת או"ם ואנו היינו כלולים בעצרת. אני חשבתי שאם נגיע לכך שתהיה לנו מדינה יהודית, ובפעם הראשונה כאשר יופיעו נציגי גרמניה, ישראל כולה תצא בהפגנות. אומנם אנו מיעוט, לא שומעים בקולנו, אבל חשבתי שהעם יפגין בארץ ובתפוצות – אך הנה בא אדנאואר ללונדון, לפריס, והיהודים לא יצאו לרחובות, והוא יבוא לאמריקה ושם

11 שמואל א', טו 33.

גם נשתוק. אולם ידינו כבולות על-ידי המחשבה של הליכה למשא-ומתן עם גרמניה. אבל לא רק זאת. הם ירמו אותנו. הם יבטיחו, יבואו בדברים, וכבר אני סוגר את עיני מהמחזה כיצד שר מישראל, או נציג המדינה, ישב כיסא אל כיסא לשולחן עם אדנאואר לחתום על הכתב ההוא או לקבל את הכסף. אינני מקנא באיש. איזו הרגשה תהיה לו? אבל אחר-כך הם ירמו אותנו. הם תמיד ירמו את כל העולם – לא ירמו אותנו? יחלקו את הכסף לשניים, ואחרי שנתיים אדנאואר לא יהיה ואחרים יאמרו שאינם אחראים בעד מה שהוא עשה. משום זה אני אומר, וכל ליבי בוער ומרגיש, שאנו הולכים עם ההרגשה הכי טובה, עם הכוונה הכי טובה, אנו הולכים לעשות מישגה היסטורי. אין בי כוח לשכנע אתכם, ואני מרגיש את עצמי כמה דל אני שאין בי כוח ביטוי. אולם אילו אפשר היה להתחנן לפני קהל אנשים לא לעשות מישגה, הייתי יוצא ומתחנן: אל תעשו מישגה.

גולדמן ואחרים מדברים על אנשים כמוני כעל "תמימים", "בעלי רגש". אני מרגיש את הכאב, והייתי גומר בדברים מהיומן: "שניים ועוד שניים הם ארבע. יש לי עשר אצבעות, ואני מרגיש בכל קור ההיגיון, שאנו עושים כאן מישגה – אל נעשה את המישגה!"

יונה כסה: אני מבין לרגשותיו של החבר דבורו'צקי, אבל בדקתי את עצמי אם הרגש היהודי שבי הגיע לידי אטרופיה בשעה שאני בעד משא-ומתן. אני כופר בזה. אנו מנהלים כאן דיון לא רק פוליטי כי אם פוליטי-מוסרי יהודי. אני, למשל, חושב שכל החלום שלנו על נקמה בעם הגרמני הוא חלום שווא. אבל – יותר חמור מזה – כי מי שחושב על כך יומם ולילה ומתעסק בהרגשה זו, מכלה את עצמו בחרון-אין-אונים, כי בעם הגרמני לא ננקום. שום עם אינו נוקם בהם. גם אותם העמים שסבלו גם הם מהגרמנים, גם ברכוש וגם בנפש. וגם העם היהודי לא ינקום נקמה פיסית. הזיכרון ההיסטורי לא ייתכן שיחלוף.

אני הייתי רוצה לשאול את החבר דבורו'צקי: נניח שהיתה אפשרות שנכבש את גרמניה – היינו שוחטים שישה מיליון גרמנים? היינו רוצחים מיליון ילדים? אני חושב שלא היינו עושים את זאת (קריאה: אני חושב שכן!) – אולם כמובן שלא זה היוכות. האם אנו יכולים מתוך הנחה, שיכולים לקבל שילומים, לוותר על קבלת השילומים מפני שנשב עם גרמנים? אולי אני יהודי שאין בי רגש של יהודי כאשר אני חושב מבחינה היסטורית, שאם נשב עם אדנאואר על משא-ומתן על שילומים – לא על סליחה – יש בזה אחת מהנקמות הגדולות של העם היהודי? כי מה רצה היטלר? לעקור את כל העם היהודי בגולה – ועכשו אנו יושבים עם אדנאואר על יד שולחן כאומה שמיגרה את הכוונה של היטלר, את רצון הרצח שלו. כי אילו היו אומרים שאנחנו סולחים ומוחלים, הייתי עונה בשלילה. אינני יודע

אם זה יידרש מאיתנו, אולם אם זה יידרש – לא נצהיר הצהרות כאלה. אנחנו רוצים רק לקבל מה שנגזל מאיתנו, ומה שיתנו לנו זה רק חלק משלנו. מה נעשה בכסף שנקבל? בשבילי חיזוק נוסף וביסוס נוסף של המדינה, אשר יאפשרו העלאת כמה מאות אלפי יהודים לארץ, זה גם כן אחת מהנקודות ההיסטוריות. כל ביצור של מדינת ישראל זוהי נקמה בהיטלר ובאותם הגרמנים, אשר אולי פעם ירימו מחדש את דגל האנטישמיות. אני אומר, שבשום פנים ואופן לא לוותר. כמובן, לא נתבזה, כי זה על בסיס של התביעות שלנו ואין זה עניין של רדיפת בצע, כי אם הגרמנים יסכימו לכך הרי מבחינה זו זוהי תרומה לביצור כוח העם היהודי בארץ-ישראל.

אני בעד המשא-ומתן הזה, כי אינני מאמין שהגויים יכריחו את הגרמנים לתת לנו כסף. אם אדנאוואר יכריז שהוא מוכן לשבת עם נציגות העם היהודי – לא על התפיסות היסטורית כי אם על מתן שילומים – הרי אם מישהו חושש שעל-ידי קבלת הפיצויים נשכח מה שעשו לנו הגרמנים, אי-קבלת השילומים לא תבטיח דבר זה. ראיתי כיצד יהודים קשרו קשרים עם גרמניות, וראיתי גרמניות במחנות אשר טיפלו בתינוקות של יהודים. זו היתה זוועה גדולה מאוד. החבר דבורוצקי אומר: "זכור את אשר עשה לך עמלק". היה טעם לזה, כי העם היהודי היה בכוחו להשמיד את עמלק והוא השמיד אותו. כאשר למדנו תנ"ך – ואני זוכר את פרשת שמואל ושאלו בעניין אגג העמלקי¹² – לא כולנו היינו עם שאלו [שחמל על אגג]. אנחנו יודעים מה שנעשה עכשיו בעם היהודי בגולה מבחינה ציונית, לאחר היטלר ולאחר קום מדינת ישראל. מבחינה זאת, בעיית "זכור את אשר עשה לך עמלק" איננה קשורה בקבלת שילומים מגרמניה. אל נקשור את הבעיה הטרגית ביותר בחיי עמנו ובגורלו עם משא-ומתן על שילומים. אינני רואה בזה שום פגיעה בכבודנו. כבר חודשים רבים כותבים על כך והתרגלנו לראות את הדברים באור לא נכון. אני בעד זאת, כי אחרת לא נקבל שילומים – ולא נלך למשא-ומתן אם לא יהיה ברור שלא נקבל שילומים. ואם יתברר במשא-ומתן שאין הגרמנים רוצים לתת את השילומים, הרי נגיד שהעם הגרמני רצח והוכח שהוא גם ירש. יימשך הקונפליקט בנקודה זאת, כי לגבי "רצחת" אנחנו מחוסרי אונים, אולם לגבי "ירשת" התביעה יכולה לעמוד למשך שנים רבות. אם אין ברירה אחרת, אולי הייתי גם כן מסכים שאת הצ'ק נקבל ממקלוי, אבל אם לא – אני בעד זה שינהלו משא-ומתן עם ממשלת בון בדבר קבלת השילומים.

אליעזר לידובסקי: אינני יודע אם עניין המשא-ומתן הוא רק עניין של כסף. אנחנו יודעים שהיטלר הגיע לשלטון לא על-ידי מהפכה; הוא עלה לשלטון על-ידי בחירות והצביעו בעדו 40 מיליון גרמנים. וכאשר עלה לשלטון עיבד במשך שנים רבות את תוכניותיו להשמדת היהודים. מה שקרה איתנו קרה, אבל אחרי המלחמה, כבר

12 שמואל א', טו 2-33.

חמש-שש שנים לא שמענו ולא קראנו בעיתונים על נציג העם הגרמני שיודה באשמת העם הגרמני ויאמר כי הוא מוכן לתת משהו ליהודים. מה קרה פתאום, שבזמן האחרון באה ההכרזה החגיגית של אדנאואר בעניין זה? דבר זה גם כן לא בא מתוך לחץ של הגרמנים. העם הגרמני הוא בדיוק אותו עם שהיה לפני כן, אולם כנראה זוהי הדרך הג'נטלמנית כדי לנקות את השולחן עליידי הדבר הזה. אני אינני מאמין להם. אינני יודע מה שהם הבטיחו לפני המלחמה ואחרי-כן ומה שקרה, אבל יש לי רגש, ואני מרגיש שאנחנו נצטרך גם כן לשלם בעד מה שנקבל - לא סתם יתנו לנו כסף. באותו רגע שאנחנו לוקחים כסף מהגרמנים, נשב אתם בכל מיני מוסדות בעולם, ואינני יודע איך נצא מכל זה. וכל זה בא לנו מפני שאין לנו מגע ישיר איתם ואין לנו ברירה.

אינני מאנשי הרוח. ישבתי גם איתם בפגישה ושמעתי מה דיברו שם. דיברו על כל מה שעבר עלינו, ואני יודע שגם שם היתה פוליטיקה. יש אנשי רוח עם סגנון כדוגמת [המשורר אברהם] שלונסקי. על דברים אחרים עברו לסדר היום, אולם לדעתי החבר דבורוצקי צריך לדעת לא רק על משא-ומתן עם ממשלת ישראל והסוכנות היהודית, אלא גם מה שקרה עם רובין ויתר האנשים בברלין.¹³ כיהודי וכאדם אני שואל: מניין לנו הביטחון שנקבל מה שהם מבטיחים היום? מדוע איננו יכולים לדרוש? אצלנו בלב נשאר הדם החם שלנו, ואם נלך למשא-ומתן, הרי זה קודם-כל מתן פיצויים לגרמנים. עצם ההליכה מהווה מתן פיצויים לגרמנים. אינני לוקח בחשבון את עניין המדינה שלנו, ואם אנחנו במצב רע, אם כי גם זה חשוב. אבל במקרה זה איננו יכולים לדבר כך. העובדה שאנחנו מסכימים עכשיו למשא-ומתן היא פיצוי לגרמניה, ואני מתנגד לכך ומבקש את חברי המרכז לא ללכת בדרך הזה, כי לו הם מחכים.

מלך נוי: בדרך כלל, זהו ויכוח אי-רציונלי וקשה להוכיח כאן עם היגיון, כאשר יש עניין של רגש שהוא לפעמים יותר קובע מאשר עניין ההיגיון. אבל צריך, בכל זאת, לקחת קצת בחשבון גם את ההיגיון. הצעת החברים האומרים לא לנהל משא-ומתן, במקום להכאיב לגרמנים תכאיב לנו, ואנחנו די סבלנו וייתכן כי עוד יכאיבו לנו. אם כן, למה לנו לעשות זאת בעצמנו? לא הייתי רוצה שיווצר רושם כאילו אלה, שבזמן השואה היו בשטח הגרמני, יש להם גישה אחרת לעניין, ואלה שלא היו - יש להם גישה שונה מזו. אני יכול להעיד על עצמי, שבזמן השואה כאילו הייתי עם החברים, כאילו הייתי איתם יחד - ראיתי הכל וידעתי הכל - ואני יכול גם להעיד על רבים מאלה שעכשיו מוחים מאוד ובקולי קולות - איך הם היו אז, בימים

13 בדצמבר 1951 יצא ח"כ חנן (הנס) רובין למזרח-ברלין, כנציג מפ"ם לקונגרס האיגודים המקצועיים הקומוניסטים שם.

הטרופים ההם, אדישים. אבל, אינני רוצה להעלות את הפרק הזה. עלינו להיזהר מגישה רַסיסטית לעניינים האלה. יש גם עם שווייצרי המדבר גרמנית. אם כן, מה – תבואו להחרים את השפה הגרמנית? אני אינני מציע להשתמש בה, אבל הגישה הקולקטיבית הזאת אינה נכונה. בזכרוני נחרת סיפור אשר שמעתי מהחבר [מאיר] בראלי לאחר שהחברים חזרו מכינוס הנוער בסקנדינוויה. נתקבלה שם החלטה לא לבוא בשום מגע עם נוער גרמני. באה נערה גרמניה ורצתה לדבר איתם, אולם הם סירבו. היא קיבלה היסטריקה ונתברר שאביה נרצח על-ידי היטלר במחנה הסגר – וכל הכינוס רתח על הגישה של החברים שלנו.

ונשאלת שאלה נוספת: היעשה הדבר רושם בעולם? אם אנחנו נאמר "לא" – האם העולם יודעו ויוציא איוזה-שהן מסקנות לגבי הגרמנים בעניין זה? כפי שאנחנו מכירים את העולם, הרי הדבר לא ייצור שום רושם. אני רוצה להזכיר לכם, שבזמן המלחמה, כשבאו הידיעות מ[סוכנות] "פלקור" על השואה, סגרו יהודים בארץ את המקלטים ואמרו שאין להם כוח לשמוע זאת, וגם העיתונים הפסיקו לפרסם ידיעות על כך. אני יודע שבתוכנו יש גישה כנה וכאב כן, אבל אני גם יודע שיש פה ניצול מפלגתי מחפיר. כיום, הרוויזיוניסטים ומפ"ם הם הצועקים ביותר, אבל שפטל ודבורז'צקי זוכרים, שכאשר היה ויכוח בגרמניה בדבר חיסול המחנות [של העקורים], דווקא הרוויזיוניסטים ומפ"ם התנגדו לדבר ורצו לשבת שם, והם יושבים שם עד היום – ואלה צועקים עכשיו שאסור לבוא במשא-ומתן.

אם נעשה את הדבר הזה לא בעצמנו אלא על-ידי מלאך, שליח – האם זה יותר כשר? במה זה יותר כשר? הרי כל אחד ידע שהדבר נעשה בהסכמתנו על-ידי זה שבאנו בדברים. במה זה מבחינה היסטורית, מבחינה מוסרית ומבחינת הרושם בעולם – במה זה יהיה יותר [כשר]? להיפך, אנחנו עושים בדיוק מה שעושה הממשלה הרוסית: האם היא מוותרת על שילומים? למה אנחנו צריכים לוותר? היא דורשת כמה שאפשר יותר, וזהו הרי הסימן, כי אם רוצים איזו עדות היסטורית למה שעשה העם הגרמני ליהודים, אשר תוכיח כי הם מודים – אם כי במקצת – באשמתם, הרי על-ידי זה שישלמו שילומים, ושבהיסטוריה יישאר זכר שהם מודים במה שעשו לנו. אם לא כן, לא יישאר בהיסטוריה שום זכר לכך. אם כי אני מבין את כל הרגש והגישה האי-רציונלית, הרי אנחנו מוכרחים בעניין זה לפעול לפי ההיגיון הקר, ובהתאם לכך לבדוק את כל הדברים האלה.

ולבסוף, למה מפלגת פועלי ארץ-ישראל? אינני יודע אם מרכז המפלגה צריך לחייב את החברים להצביע "בעד" בכנסת, או לתת להם יד חופשית, אבל אינני רואה כל פגם בכך שאנחנו, בתור מפלגה, נחליט מה שנחליט – באשר אנחנו אחראים לעניינים. אנחנו איננו עושים אסטרטגיה עם עניינים חיוניים של העם. אנחנו איננו יכולים להרשות לעצמנו לעשות אסטרטגיה בעניינים כאלה. רוקח

מעריית תל-אביב יכול לעשות תכסיסים מפלגתיים, אבל לא אנחנו, כי ענייני המדינה וענייני הצדק דורשים זאת, ואין למדינה במה להתבייש. אני אומר לכם בתור איש אשר בזמן המלחמה ידע את הדברים, וכל נפשו היתה קשורה עם החברים בעבר השני, שאין כל סיבה ואין לראות בזה שום טרגדיה ואסון, ולהעמיד את זאת כאילו אלה יהיו ימי אבל בשבילנו, אם נחליט בחיוב בעניין זה.

אריה שפטל: אני מבקש סליחה אם לא אוכל לדון בשאלה זו בשיקול דעת שלכם, כי אצלי הדבר קשור בהרבה אסוציאציות אחרות בנושא זה. החבר שפרינצק אמר שאין זה חשוב אם נקרא לזה שילומים או פיצויים, אבל אני אומר שחשובה הטרימינולוגיה הגרמנית. שם זה נקרא: "Gutmachung" [תיקון]. אני רוצה להקריא את הפיסקה שדנה בעניין זה מתוך נאומו של אדנאואר: "ממשלת גרמניה מוכנה לנהל משא-ומתן עם נציגי העם היהודי ומדינת ישראל לקראת פתרון הבעיה החומרית של שילומים, ולסלול דרך לקראת השלמה רוחנית". העיקר פה - לנהל משא-ומתן ישיר עם נציגי העם העברי ונציגי מדינת ישראל. אם האינטרס של העם הגרמני, שש שנים לאחר השואה, דורש משא-ומתן עם מדינת ישראל, הרי האינטרס ההיסטורי שלנו מצווה: לא ננהל משא-ומתן ישיר.

יש לזה שלוש בחינות: בחינה אמוציונלית הנמצאת בספירה המוסרית, בחינה הגיונית הנמצאת בספירה המשפטית של העניינים הפוליטיים והחברתיים, ויש מה שחבר בן-גוריון אמר בפגישה: "איז דאס גוט פאר אידן אדער שלעכט פאר אידן?" [ידיש: האם זה טוב ליהודים או רע ליהודים?]. אני רוצה לומר, שמשלוש הבחינות האלה הדבר היחיד שיצא הוא "שלעכט פאר אידן".

אגע בצד האמוציונלי, שמזלזלים בו. העניין האמוציונלי המוסרי הביא אותנו למדינת ישראל. אל נזלזל בו ואל נהיה כל כך ריאליסטיים. הכל יודעים למה נכנסת כלה לחופה, אך מי שאומר זאת מנבל את פיו. הכל יודעים למה חמש שנים אחרי המלחמה גרמניה רוצה להיכנס לחופה של האומות המאוחדות. אנחנו איננו צריכים להיות השובינים של הדבר הזה. הם ייכנסו ממילא. לא ישאלו את דעתנו. אך על-ידי משא-ומתן ישיר אנו נותנים לאדנאואר מהלכים בעולם. אם אנו עומדים אתו במשא-ומתן אנו נותנים לו רהיבליטציה. והגרמנים לא פעם אחת רצו להעלות אותנו על הדבר שנשב איתם יחד בעניין שילומים. ישבנו בגטאות. ישבו איתנו מפלגות ובאי-כוח הציבור היהודי שהגרמנים הציעו לנו שילומים, והיו מקרים של פיקוח נפש - היה בגטו וילנה בשעת חורף של 39 מעלות קור, יהודים מתו בחוצות מקור ורעב, הביאו הגרמנים בגדים של מאות אלפי יהודים הרוגים ואמרו לנו: "בבקשה, קבלו אותם, תכסו את מערומיכם". נציגי היהודים סירבו לקבל את הבגדים המגואלים בדם אחיהם. אני ישבתי באותו מעמד, דבורצקי היה ועוד רבנים, ואמרנו לא נקבל את

הדבר הזה, לא נקבל את הבגדים של אחינו ואחיותינו. אנו לא נתכסה בבגדים המגואלים האלה. כי הם רוצים לנצל אותנו בשעה שאנו מקבלים את הבגדים האלה. כי המצלמות של האומות היו מכוונות נגדנו ורצו לצלם אותנו כשאנו מתכסים בבגדי אחינו ואחיותינו. היו כאלה שקיבלו את הדבר והיכו אחד את השני וצילמו את זאת, והיה אחר-כך ברייך איך בוורשה ובמקומות אחרים תופסים את שלל החללים.

נכון שזה אי-רציונלי. אחרי המלחמה היה גם כן דבר אי-רציונלי: בשעה שבשדות טרבלינקה היתה פרשה של מחפשי זהב - התחילו לחפש את האצבעות הקטועות ולהוריד מעליהם את טבעות הזהב - פנו אז יהודי פולין אל ממשלת פולין וביקשו לחדול מזה, ואז גידרו את טרבלינקה ולא נגעו בזהב הזה שהיה טמון בתוך האדמה. זה דבר אי-רציונלי, אבל זה דבר מוסרי היסטורי.

מדוע מפלגת פועלי ארץ-ישראל צריכה להיות במדינת ישראל נושאת הדבר הזה? אנו אחראים למדינה. יכול במצבנו הקשה, הפוליטי והמוסרי, ליפול עלינו כתם גדול מאוד. דיברו גם על הצד המשפטי. רבותי, מה זה הכסף הזה? עמים אחרי המלחמה יושבים עם העמים המנוצחים ודורשים מהם פיצויים. ידענו כי אחרי מלחמת-העולם הראשונה היתה ועדת רפרציות, והיו תנאים איך לקבל את הכסף. [שר החוץ הסובייטי אנדריי] ושינסקי אמר, בשעה שניהל את המשא-ומתן עם רומניה והונגריה, כי זה צריך להיות בגדר יכולת התשלום שלהן. עברתי על חווי השלום וראיתי את הדברים והם לא רצו את זאת בוולוטה כי אם רק בסחורות. אין גלוטה, כל הוולוטה לא שווה גרוש. היתה ועדת רפרציות והיא אשר ניהלה משא-ומתן, אבל רוסיה לא ניהלה משא-ומתן עם גרמניה, אמריקה לא ניהלה משא-ומתן עם גרמניה. הם באו כמנוצחים. רוסיה הוציאה מגרמניה בתי חרושת, ספריות, היא הוציאה את המלומדים שלהם והעבירה אותם לסיביר ושם הם יושבים וחוקרים את האטום. היחידים שצריכים לשבת כשוויים עם גרמניה זה העם היהודי אחרי המלחמה הזאת? אדנאואר רוצה את זאת. הוא רוצה לנהל משא-ומתן ישיר איתנו. זה ייתן לו את ההרגשה שהעם היהודי מכיר בגרמניה המחודשת הזאת. לנהל משא-ומתן על-ידי ועדת רפרציות - בבקשה. כמו שהעם הערבי איננו מנהל איתנו משא-ומתן אלא על-ידי או"ם, יש לו חשבון איתנו והם דורשים אצלנו בעד הפליטים ועוד זמן רב לא ישבו איתנו, כך אנו לא צריכים לשבת עם הגרמנים. כמו שפולין וליטא אחרי מלחמת-העולם הראשונה עד למלחמת-עולם השנייה - ליטא הקטנה לא ירבה עם פולין בשום משא-ומתן ישיר בגלל עניין וילנה, וזה היה במשך 20 שנה, ולא עזר הלחץ של לודי ג'ורג', שזה הפריע למסחר שלהם והעצים לא יכלו להגיע לגרמניה דרך מְמֶל - והעם העברי רוצה לקבל את הכסף רק על-ידי משא-ומתן ישיר? מדוע העולם לא יכול לנהל את המשא-ומתן? יהיה זה "שבת גויים". אם ועדת רפרציות זאת "שבת גויים" - בבקשה. יש דברים רסטיטוציוניים האומרים: לקחת אצלי ספריות, דברי אמנות, ואי-אפשר

לי להחזיר את אותם הדברים בדיוק, צריך להביא את זאת מהארץ המנוצחת. ראיתי בחוים - אם אין לגרמניה [אותן] תמונות וספריות, צריכה הוועדה הזאת להביא מגרמניה תמונות שוות להן בערכם. אנו צריכים היינו להביא בשביל האוניברסיטאות של פולין אוניברסיטאות שלמות שלהם. אם אנו עומדים לפני רסטיטוציה של הרכוש היהודי, מי אומר שצריך להביא את הספרייה של שְׁטְרֶשׁוֹן?¹⁴ אני יכול להביא ספריות מגרמניה. זה גם כן לא רסטיטוציה וזה קונטריבוציה. אם העם הגרמני לא ירגיש שזאת קונטריבוציה, זה כסף לא נחוק.

יש ברוסית פתגם האומר: "הואב אינו מפחד מפני הכלב, אבל הוא איננו רוצה שינבחו עליו". אין כעת בשביל העם הגרמני דבר שיעכב את תהליך ההיסטוריה אבל אינם רוצים שנבחו.

אני אומר שמהכסף לא נהנה. הגרמנים הערימו על העולם במלחמת-העולם הראשונה וגם הערימו במלחמת-העולם השנייה בכל האופרציות שלהם, ואחרי שתי שנים ציפצפו והוכיחו לעולם שאם יקחו אצלם תשלומים יהיה אצלם בולשביזם - וויתרו על זאת. נעשה איתם את כל החוים בכתב ובעל-פה ומחר יבואו ויגידו לנו כי נשקפת סכנה שגרמניה תהיה קומוניסטית אם נשלם לעם העברי את הסחורות שדורשים. מה יהיה אחרי שנה-שנתיים בעולמנו הסוער איננו יודעים, אבל דבר אחד נדע: כי נַתְּנו תעודת כשרות לעם הגרמני - ולנו תעודת עניות. ואת התעודה הזאת תגיש מפלגת פועלי ארץ-ישראל במדינת ישראל? מוטב שנישאר כשיילוקים ולא כיהודה איש קריות, כי נשחטנו והושמדנו כשיילוקים ולא כיהודה איש קריות.

אליהו דובקין: זה אחד מהויכוחים הנוקבים והקשים, אבל המפלגה צריכה לקבוע עמדה. היה לנו ויכוח כזה, דומה לו, לפני 15 [צ"ל 18] שנה והגיע אז ליסודו כאשר בן-גוריון התווכח עם שלום אש.¹⁵ וגם אז היה ויכוח קשה וחמור מאוד, אבל הכרענו אז, המפלגה הכריעה. כי אני חושב שזה לא "פֶר" כלפי המציאות שלנו, כלפי המדינה, כי נגיד אם זה דבר רע ולכן תעשה זאת מדינת ישראל - והמפלגה תרחץ בניקיון כפיים. אם זה דבר רע, לא צריכה לעשות זאת המפלגה ולא מדינת ישראל. והזכרתי את הויכוח הזה, כי אני מאוד מעריך את נימוקי החברים המתנגדים ויש לי יחס של כבוד ודרך ארץ ודחילו ורחימו להם. הייתי בין אלה שהשתתפו בוויכוח עם כל הגורמים האחרים בעניין הטרונספר. החברים ממפ"ם, למשל, אשר כל כך

14 ספרייה חשובה למדעי היהדות בוילנה. הוקמה ב-1892 מעובון מתיהו שטרשון, תלמיד חכם, משכיל ואיש ציבור אמיד; וב-1901 מוקמה בבית משלה בחצר בית-הכנסת שם. לפני מל"ע-2 הכילה 35,000 ספרים. עם כיבוש וילנה בידי הגרמנים ב-1941 הושמדו רוב הספרים וחלקם הועברו לפרנקפורט, שם נתגלו כמה אלפי פריטים אחרי המלחמה והועברו לארה"ב ולישראל.
15 מידע על מחלוקת בן-גוריון-אש סביב הסכם ה"העברה" ב-1933 לא אותר.

מדגישים על עניין המשא-ומתן הישיר, הם בעד קבלת פיצויים ולא בעד משא-ומתן. אני כעת ראיתי במאמצים של מדינת ישראל להפסיק את הסחר בחו"ל דווקא בסחורה גרמנית ולא בדרכים ישירות. והעיפרון הזה עליו דיברת בא מקניות הקיבוץ הזה. עד היום מפיצים סחורות גרמניות ומשלמים בעדן. אני מבין שיכול להיות נימוק דמגוגי כזה, שחברים ממפ"ם אומרים שאנחנו לא יכולים להעמיד במצב בלתי-נוח את מזרח-גרמניה לעומת מערב-גרמניה, שמערב-גרמניה תיתן כסף והמזרח לא. יש גם נימוקים כאלה. על יד השולחן הזה הם אינם, אבל רציתי להדגיש אותם. אבל אני מתווכח עם החברים אשר שפטל כל כך חזק הביע את הרגשתם, וזה ויכוח חזק מאוד כי הוא ויכוח על אמוציות. על זה לא כל כך קל להתווכח.

למה ההתנגדות? יש חברים - שפרינצק ביטא את זאת בקצרה - שמתנגדים לעצם קבלת שילומים. יש גם בתוכנו חברים החושבים כי שילומים מגרמניה - כן, אבל לא בדרך משא-ומתן ישיר. לגבי אלה המתנגדים לעצם קבלת הפיצויים, אני רוצה שיכירו ויגידו מדוע דווקא העניין הזה הוא נגד כבוד לאומי והוא איזה עניין המטיל צל על קורבנות השואה. במה היהודים שונים מכל העמים האחרים? כל העמים האחרים מקבלים פיצויים ואף פעם לא ראו את זה כדבר המטיל צל עליהם. אומנם הם מקבלים את הפיצויים כמנצחים, גם אנו היינו רוצים בזה, גם היינו רוצים לבוא עם צבאות מנצחים לברלין, אבל גם העמים ההם קיבלו את הפיצויים בדרך של משא-ומתן, בדרך חוזה והסכם. אין דרך אחרת.

הנימוק הזה שסיפר באופן כל כך דרמטי הרב נורוק על עניין הוועידה הפרלמנטרית בקושטא, שהוא ניגש לסוציאל-דמוקרט הגרמני היחידי שהיה שם ואמר כי לא יושב איתו ליד שולחן אחד, והיתה הצבעה והחליטו בחיוב והוא נשאר עם אותו הגרמני לשבת. הקושי שעניין זה של כן משא-ומתן או לא משא-ומתן, מגע ישיר או לא, הוא כל כך דק, שקשה למצוא את השבילים איפה הוא פוגע בהרגשות. לא קל הדבר. גם באו"ם נשב יחד איתם. גם ההסתדרות יושבת איתם. אנו יושבים איתם ב"אינטרנשונל לייבור אורגניזישן" - הם יושבים שם ואנחנו יושבים. אני אינני רוצה ויתור על "הרצחת וגם ירשת" - ואין כאן כל השוואה עם הסיפור על טרבלינקה. במה תתבטא הנקמה על הגרמנים האלה - בזה שתוותר להם על השילומים? אנו דורשים מהם את הכסף שלהם? אנו דורשים מהם את מה שלקחו מאיתנו, מהעם היהודי שהושמד. איזה רגש של נקמה יש לך בזה שאתה מוותר על זאת? אומרים חברים אחרים: "טוב לקבל שילומים" - יש גם מפלגות שהצהירו בזה עמדות - "אבל לא באופן ישיר". קודם-כל אני רוצה להגיד, שזאת העמדה מסלפת של כל הבעיה וכל העניין. אם אומרים "לא במשא-ומתן ישיר", פירוש הדבר לא לקבל פיצויים ולוותר עליהם. אין "שבת גוי" שיעשה את זה בשבילנו. האמריקאים והאנגלים לא יעשו זאת בשבילנו. להם לא איכפת אם לא יתנו. אנו יכולים לעשות

זאת רק בדרך זו של משא-ומתן ישיר.

אני מתפלא על החברים שהתעוררו לעשות את הויכוח הזה כעת. למעשה מתנהל משא-ומתן זה שלוש שנים, אלא הוא מתנהל על סכומים קטנים. יושב קונסול ישראל במינכן, והיה [קורט] מנדלסון בא-כוח משרד האוצר, ויושב שם בא-כוח הסוכנות היהודית [גיאורג] לנדאוואר והרצברגר ומנהלים יותר משנתיים משא-ומתן איתם. מארבע מדינות [במערב-גרמניה] כבר קיבלו כספים, מאחת 5 מיליון, מהשנייה 6-7 מיליון, כעת גומרים עם מדינת הֶסֶן על 12 מיליון פרנק, שנתיים עשו את זאת, אלא כשהגיע המצב שיכולים כעת לדבר בסכומים שבאמת הגרמנים ירגישו - כי מיליארד או מיליארד וחצי דולר ירגישו - כעת מתעורר הויכוח. מיליארד וחצי דולר לא אספו היהודים אשר צריכים היו לענות על רצח שישה מליונים במשך שבע השנים מאז תום המלחמה. אפילו חצי מהסכום הזה לא אספו. אני לא גורס גישה כזאת. מוטב לי להתווכח על הרגשות עם החברים המתנגדים לעצם קבלת השילומים, מאשר עם החברים המוכנים לקבל פיצויים רק לא על-ידי משא-ומתן ישיר. אם אין דרך אחרת - זוהי הדרך.

מאיר ארגוב: אני רוצה להביע דעתי בתחום עשרת הרגעים. אני לא לוקח על עצמי לשפוט אף יהודי אחד שהיה בגטאות, איך הוא התנהג - גם את הגרועים ביותר שם. לא ארים יד לתפוס אותו. אני לוקח לי את הזכות המלאה בדיוק כמו שפטל ודבורזצקי, כי חייתי במדינת ישראל ואני נשחטתי בדיוק כמוהם - כל משפחתי נשחטה - ואינני נותן איזו-שהיא זכות למישהו יותר. שום זכות יתר לא על התקופה שעברה. הזכות המלאה להם על התקופה הזאת. אני מעמיד את עצמי בדיוק כמוהם ואדון לפי השקפתי-אני ומצפוני-אני.

לפני 15 [צ"ל 18] שנה עמדנו בוֹיכוח מעין זה בארץ-ישראל. החברים שפטל ודבורזצקי לא היו אז [בארץ], כשארלוזורוב הפך להיות "הבוגד" העיקרי בעד ההסכם שלו עם היטלר על ה"העברה".¹⁶ אנו נעמוד בטח בימים הקרובים בפני אותו הגל שכל טמא בישראל יקרא לנו "בוגדים".

לפי דעתי, זאת הפעם הראשונה בהיסטוריה שאנו על שחיטות יכולים לענות לא רק בזעם של חריקת שיניים, או בשירה או ב"אל מלא רחמים". זו הפעם הראשונה - ואני שייך לאלה, בן-אשר, שאני בעד נקמת דם, ואני [גם] בעד פיצויים ובעד שילומים. ואגיד גם איך. ויש הבדל רב בין יחיד ההולך לקחת רכוש, או בין עם כעם הדורש שילומים. הייתי בין אלה שהשבועתי את הבריגדה בזמן שהלכה לגרמניה, ובין יתר שלוש-עשרה ההשבועות היתה שבועה לא לנגוע ברכוש גרמני,

16 נגד ד"ר חיים ארלוזורוב, מראשי מפא"י ומאז 1931 מנהל המח' המדינית של הסוה"י, התנהלה הסתה ארסית בעיתונות הרוויזיוניסטית. הוא נרצח בידי מתנקשים אלמונים ב-17.6.1933.

כי ידעתי מה זה שחייל ייקח רכוש, איך הוא יהיה טמא.¹⁷ לי יש דעה אחרת אם המדינה דורשת, ואינני מבין את כל העניין שסיפרת על מנצחים ולא-מנצחים. אנו צריכים לדרוש מגרמניה את הברזל ואת הנחושת ואת התמונות ואת הרכוש – את כל מה שגזלו – כמו שהרוסים דרשו, והרוסים ישבו וניהלו משא-ומתן. כל המדינות האלו מנהלות משא-ומתן ישיר, לא רק משא-ומתן – הם יציידו בנשק את הגרמנים ויקבלו אותם לאומות המאוחדות ויתנו להם עזרה כספית – כל המדינות האלו שהעמדת אותן מולנו. היחידים שלא יתנו להם תמורה נהיה אנחנו.

אינני מבין מדוע מדינת ישראל אין לה אותה זכות כמו לבריה"מ, ובבריה"מ גם כן [הגרמנים] שחטו מיליונים. אני מבין שלאוקראינים איננו מגישים אף פעם חשבון לא בעבר, לא בהווה גם לא בעתיד. אינני יודע. האוקראינים שחטו אותנו כמה פעמים. ובאוקראינה נשחטו מיליון יהודים. ואני אומר: 90% הוציאו זאת לפועל אוקראינים סובייטיים, אבל איננו מגישים לא פיצויים ולא שילומים ולא נדרוש, ולא דרשנו אף פעם בהיסטוריה שילומים כאלה, כי לא יכולנו. זוהי הפעם הראשונה שיש מדינה יהודית והיא יכולה לדרוש. אינני חושב שבגלל זה שרת ינאם אחר-כך נאום אחר. יש לי דעה אחרת על שרת. שרת, בין 60 אומות, כאשר עמדה שאלת גרמניה, דיבר יחידי נגד גרמניה.¹⁸ אף עם לא דיבר נגדה. אילו עמדה השאלה, שתמורת זאת המדינה תכיר בגרמניה, תכרות חווה ידידות עם גרמניה, תתמוך בגרמניה – הייתם צודקים. אולם הדבר היחידי שאנו דורשים הוא שילומים, ואינני יודע אם יהודים – אני גם כן מכיר יהודים בגרמניה וגם בגטאות, אני מדבר על אחר המלחמה, לא בזמן המלחמה, בזה אין לי שום רשות לשפוט כי לא הייתי במקומם, אבל אחרי זה ראיתי אותם – אם לא נקבל פיצויים לא נפחית מהתקרבות יהודים] לגרמניה כמלוא הנימה, לא בעולם ולא בישראל. ספקולנטים יהודים יסעו לגרמניה ויעשו ספקולציות, יהיו נישואי תערובת וישבו עם אדנאואר. הכל יקרה גם אם לא נקבל שילומים.

מדינת ישראל מתבוססת בדמיה. היא צריכה להתכונן למלחמה. מה הדיבורים פה? בכספי גרמניה נקנה תותחים, נקנה נשק, לא אצלם – אולי גם אצלם – אינני יודע. אבל בכסף הזה נקנה צינורות ובכסף הזה נקנה תותחים כדי לעמוד על נפשנו. מדוע זה לא מוצדק? מדוע אסור לדבר איתו על כך? נשב איתו כמנצחים, נציג אולטימטום – כך תשלם וכך סחורות. מדוע זו השפלה ולא גאווה יהודית? ראיתי בימי חיי שחישות. פחות מכם, זה נכון, אבל בימי ראיתי 300

17 מ' ארגוב התנדב לצבא הבריטי ב-1940 ולימים שירת בבריגדה והיה חבר "ועד הבריגדה" הלא-רשמי. בתום הקרבות באיטליה, לאור ההערכה שהכוח יתמקם בגרמניה הכבושה, פירסם "הוועד" 13 עיקרים בעניין היחס לאוכלוסייה הגרמנית. העיקר העשירי היה: "חרם יהיו – הם, נשיהם, טפם, רכושם וכל אשר להם; חרם לדורות" (יעקב גיל, ספר הבריגדה, 1950, עמ' 322, 323).

18 לנאום משה שרת ר' בספח 3, עמ' 865.

אלף שחוטים,¹⁹ זה הפרש בסכומים, אבל האכזריות היא אותה אכזריות. לא חידשו שם שום דבר. בעצמי קברתי מאות אנשים, עמדתי על קבריהם. את אבי אכלו כלבים. ואינני פוחד לדרוש שילומים. אינני פוחד ואני מתאר לי מה יגידו רוקח ומיקוניס מחר בכנסת אם הם יופיעו כולם כפטריטים יהודים – בשעה שהם רצחו את ארלוזורוב בהסתה שלהם. אני זוכר את הפובליציסטיקה של ביילינסון, שמצד אחד [גרס] חרם על גרמניה והוא אמר מותר, מותר לעשות העברת רכוש, ואז דיברו, דומני, עם שאכט. לעומת זה, הופיעה כל התנועה הפשיסטית בישראל בלבוש פטריטי. מה אמרו נגדנו אז? מדוע לפחוד? מה הפחד?

אינני גורס את החלוקה הזאת בשאלה מכרעת חמורה כזאת: "כל אחד לפי מצפונו". קודם-כל, הכתם – אם זה כתם – יישאר. מספיק שכן-גוריון אחד ידבר והכתם יהיה על כולם. כאשר צריך להכריע בשאלות גורליות, אינני גורס חופש [הצבעה] כזה. קודם-כל אני מודיע לכם: אם לא נחייב את חברינו, ההחלטה שלנו תיפול בכנסת, יען כי בכנסת דנים מבחינה לגמרי אחרת. אף חוג בארץ אינו מתבוסס בדמו כמו אנו. מה שעושים הימאים יוכיח לכם.²⁰ גם בין ימאים יכול לקרות – תארו לעצמכם את הבעל-בתים היהודיים, ותארו לכם מה יהיה בכנסת בשאלה זו. נופיע חלק חברים ונעמוד בויתות. לכם יש מצפון טהור, כי הייתם שם, כל אלה שידברו בכנסת לא היו שם – אינני גורס חופש כזה [בכנסת]. עד החלטה – חופש, אחרי ההחלטה – לא. אם זה דבר נכון, נעמוד כולנו במערכה זו – והיא תהיה כבדה ודי רצינית. אנו עומדים בכלל ברגעים של הכרעות רציניות, וזו איננה הראשונה. צפויות לנו הכרעות קשות – נלך כמפלגה ולא כבודדים למערכה זו.

חיים יחיל: אני מכיר תודה לדבורוצקי, שלא העמיד את השאלה כשאלה תכסיסית, ולא בצורה של קבלת פיצויים על רקע ישיר או על-ידי שליח. אבל, לצערי, הויכוח פלש לעניין זה. נכון העיר כבר דובקין, שיש לנו תקדימים שלא היו עליהם עוררין, כי אנו כבר ארבע שנים מקבלים כספים על-ידי החזרת רכוש, וכשלוש שנים מקבלים כספים כפיצויים אינדיווידואליים הודות למלחמה עקשנית של המוסדות הלאומיים של הפליטים, של יהודים יוצאי גרמניה ובתמיכתה הנמרצת של המדינה ונציגיה. אנו לא רק מקבלים כספים. אינני יודע אם ידוע לכל אחד ואחד כיצד מקבלים. על החזרת רכוש אומנם יצאו חוקים על-ידי שלטונות הכיבוש, אשר כפו את החוקים על הגרמנים, אבל הביצוע נמסר לשלטונות הגרמניים וכל פרט התובע החזרת רכוש, או כלל שתובע החזרת רכוש שאין לו יורשים, מיוצגים על-ידי

19 ב-1919 בגל הפרעות ביהודי אוקראינה שהתחולל לאחר מלחמת האזרחים שלאחר המפכת 1917, ברחה משפחת ארגוב מאזור זַנְמֶנְקָה לפלך חרסון. בדרכה לשם נרצח אבי המשפחה בידי פורעים. לפי האנציקלופדיה העברית מספר הנרצחים נאמד ב-100,000.

20 בנובמבר 1951 שבתו ימאי ישראל בשל מחלוקת עזה עם ראשי ההסתדרות על ייצוגם העצמאי.

הסוכנות היהודית, וה"ג'וינט" מגיש את התביעות המשפטיות לבתי-הדין הגרמניים, ומקבלים את הכסף על-ידי בתי-הדין הגרמניים. פיצויים אינדיווידואליים הונהגו על-ידי החלטות של המוסדות המחוקקים הגרמניים, והדבר מוצא לפועל על-ידי מוסדות גרמניים, על-ידי משרדים לפיצויים. בעניין החזרת הרכוש לא רק שלא היה יהודי שהתנגד, אלא כולם תמכו בעניין הפיצויים. היחידי שהתנגד וקרא: "אל תקבלו את הכסף!" היה [המשורר והמחזאי היידי] ה. ליוויק, ולא קיבלו את דעתו. כמובן, התקדים אינו מונע שננקוט עכשו בדרך אחרת. אולם טוב לדעת שעד כה הלכנו בקו שאינו זהה עם הקו שכרגע כמה חברים טוענים לו. ודאי, כל אחד היה מעדיף אילו יכולנו על-ידי ועדת רפרציה להכתיב תנאים ולקבל אותם. אולם המציאות היא אחרת. לא היה "שבת גוי" ולא היתה ועדת רפרציות. כשהיתה - לא קיבלו אותנו. אותנו פיצו בחלק של 25 מיליון דולר של פקדונות גרמניים שהוחרמו בשווייץ, שוודיה ופורטוגל, ועד היום מאותו חלק עוד לא קיבלנו את כל הסכומים, ומשנת 1946 אנו נאבקים על חלקנו בדבר שהיה כמעט סימלי.

השאלה העומדת כיום באופן קונקרטי היא: לוותר - לוותר על שילומים או לקבלם על-ידי מגע ישיר? אין דרך אחרת. אפשר כמובן לומר: לוותר. אולם אני שואל: על-ידי כך במה אנו זוכים?

אני כופר בהנחה, שהצהרתו של אדנאואר היא פרי לחץ של המעצמות. לא היה לחץ של המעצמות. היו הפרעות של המעצמות, וכיום אנו במצב שייתכן ולא תהיינה הפרעות אקטיביות של המעצמות הגדולות. אחרי שאדנאואר קם ואמר: "אנו מוכנים לשאת-ולתת בגבולות יכולתנו, אנו מוכנים לתקן את העוול החומרי שנגרם ליהודים" - על יסוד זה יש לו בעולם קרדיט של רצון טוב. ייתכן מאוד, שאנו במשא-ומתן נזים את הרצון הטוב. אינני משתוקק לכך. אני רוצה שנגיע למטרה, אבל רק אם נכנס למשא-ומתן יש לכל אלה שסבורים, שלמעשה [הגרמנים] אינם רוצים לשלם, אפשרות להרוס את הרושם שאדנאואר עשה ואת הקרדיט שכבר קיבל על-ידי הצהרה זאת, ועל-ידי כך אפשר למחוק זאת מההיסטוריה.

אני רואה את השאלה אחרת. אינני מאמין באפשרות נקמה - לא רק באפשרות פיזית - אינני מאמין באפשרות נפשית שלנו לנקום. אין נקמה ההולמת את האבדה. הייתי כבר בגרמניה ואני יודע בכמה מאמצים נפשיים עלה לנו לסרב לתת נדבה לילד גרמני שביקש. אינני יודע אם קל לדבר על כך. אני בטוח שלא היינו מסוגלים לעשות זאת. אני מתגאה בזאת. הנקמה ההיסטורית היחידה שהיתה אפשרית - והגענו אליה - היא זו שהעם היהודי לא הושמד אלא הגיע אחרי השואה לתקומתו המדינית. הנקמה בגרמנים היא בכך שאנו קיימים, בכך שהגרמנים לא ישלמו ליהודים כפרטים, אלא שנציג של ממשלת גרמניה יצטרך לשבת לשולחן אחד עם נציג של המדינה היהודית, של אותו עם שהעם הגרמני ניסה להשמידו. אם חושבים על נקמה

היסטורית, נדמה לי שבוה הטריומף גדול. אינני מתאר לי הרבה הרגשות של התעלות מאשר לחתום על אותו הסכם אשר בו גרמניה תתחייב - אם תתחייב - לשלם שילומים לעם היהודי למרות זאת שיהיה בצורה של משא-ומתן, בצורה של חוזה, ולא בצורה של קבלת תנאים כנכנע. זה הרבה יותר מאשר יכולנו לחשוב לפני זמן קצר. ברצוני לשאול עוד שאלה אחת: נדמה לי, שפרט לנקמה העיקרית הזאת של קיומנו, תקומתנו כמדינה, של הופעתנו בפעם הראשונה בהיסטוריה כמדינה שאיננה חיה מחסדי אחרים, אלא תובעת זאת על-פי קיומה בתור מדינה במשפחת העמים - ואין פה כל השוואה עם הדוגמה ששפטל הביא על חלוקת בגדים - אתם הייתם אז בציפורניהם, למחרתם יכולתם להיות מומתים על ידם. אתם סירבתם במצב של מושפלים לכסות מערומיכם בבגדים של יהודים נרצחים - מה הגזרה השווה, כאשר מדינת ישראל אומנם קטנה לגבי גרמניה הגדולה שקמה שוב לגדלותה, אבל זהו בכל זאת איננו אותו מעמד ואין להשוותו. אולם נדמה לי שישנה עוד נקמה היסטורית אחת אפשרית: אין לנו תקווה רבה שהיא תתגשם. הנקמה שאני הייתי נושא את עיני אליה היא שיקום אי-פעם דור גרמני שיבחל במה שעוללו אבותיהם. אני יודע גם יודע כמה מעטים הם, אבל ישנם אחדים. אינני רואה בזה כל מצווה להגיד, אני רואה בזה איווולט אם כורכים את פאול ליֶבּה,²¹ שהיה סוציאליסט והיה חבר ב"פלסטיין קומיטט" (ברוך אזניה: ליווה הצדיק את היטלר!) (מ. נוי: איפה?) - אינני מצדיק בזה את הקו המדיני של הסוציאל-דמוקרטים, אבל מטיל ספק בחוכמה המדינית הזאת, שאנו נכרוך את העם הגרמני כולו - גם את אלה המעטים שיש להם רצון טוב לתקן מה שניתן להם לתקן. אני חושב שאנו לא רק שלא נשכח אלא נזכיר לגרמנים בעצם הדבר, אם נגיע לכך, שישלמו לנו שילומים. נזכיר להם שהם חייבים להודות בכך שאבותיהם עשו מה שלא ייעשה. נציב מצבה שהיא מצבה לכבודנו והיא מצבה לדראון עולם לנאצים. על-ידי כך איננו מוחלים על כבודנו.

בנימין ווסט: אני חושב שדרישה לשילומים היא דרישה צודקת, ויכול להיות שהסכום בו נקבנו אינו מספיק, אבל חוששני שאיחרנו את השעה. אילו דרישה זו היתה באה לפני שלוש שנים, כאשר אפשר היה לצרף אותנו למערכת המנצחים, אפשר היה לשוות לעניין הזה אופי של שילומים ולא של פיצויים. חושבני כי בסיטואציה זו העניין מקבל צורה אחרת לגמרי. יש איזה מומנט פסיכולוגי שאנו, בשעת הויכוח הזה, מחליפים את המושג "שילומים" ב"פיצויים". וישנו עוד מומנט שהגרמנים עצמם, אדנאואר בעצמו, אומרים שגרמניה ענייה ואינה יכולה לשלם הכל, אז אנו עלולים לעמוד בפני סכנה של קונפונטציה גדולה, כי אם השילומים בכל זאת משתלבים בעניין הפיצויים, ואם הגרמנים עצמם אומרים שלא יוכלו לשלם מה שדורשים מהם - והלא דורשים מהם

21 פאול ליֶבּה, ציר סוציאל-דמוקרטי בבונדסטג.

מינימום - ישנה סכנה גדולה שגם לא נקבל כסף וגם נהיה מוכתמים. בינתיים, במשך חמש שנים לאחר סיום המלחמה, קרה משהו ואנו עומדים לפני מציאות שהנאציזם הולך וקם לתחייה ויש לו שלוחות לכל קצווי תבל, גם לסביבת ארץ-ישראל. הגרמנים לוקחים חלק גדול בארגון הערבים נגדנו. אם את המשא-ומתן תנהל מדינת ישראל, היא אינה יכולה להתעלם מעובדה זו הדוקרת את העיניים יום יום. העיתונים מביאים ידיעות על כך: קצינים, גנרלים, טכנאים, מהנדסים - הכל נותנת גרמניה לעמים מסביבנו כדי לדכא אותנו. אסור לנו בשעת דיון זה שהוא דיון חשוב, לשכוח מה שצפוי לנו מחר מידיים אלו. ואז השאלה היא שאלה מכרעת מאוד.

ואם אומרים: "ממילא נשב איתם", הרי בוודאי שממילא נשב איתם, כי לא נעזוב את או"ם בגללם. אבל לשבת איתם במצב כל-כך מסופק, שאין כל ביטחון שנקבל את הכסף וכשאנו יודעים שאלה שאיתם מתנהל משא-ומתן עוזרים לאויבינו, הרי השאלה היא אחרת. היות ואנו חיים בעולם שהרגש הוא אלמנט שאינו ממדרגה ראשונה, ואנו כבר נכנסנו לעניין הזה, אנו גם מסרנו הצהרה אחרי הצהרת אדנאואר, מה שלדעת המדינה בכל אופן לא צריכה היתה לעשות (ד. בן-גוריון: מה היתה ההצהרה?) - היתה הצהרה שרואים בזה יסוד לשינוי היחסים של העם הגרמני. עצם העובדה שהיתה הצהרה של בא-כוח המדינה היתה שגיאה גדולה. בכל אופן, נראה לי שאם נלך למשא-ומתן ישיר עם הגרמנים, ולא יהיה "שבת גוי", לא יכול להיות משא-ומתן רק על כסף. אינני חושב שבסיטואציה מפוקפקת כזאת אנו יכולים לדבר עם הגרמנים רק על כסף. צריך לדבר איתם גם על דיכוי התנועה הנאציסטית. אנו יודעים שאין לזה ערך רב, כמו שאין ערך רב למשא-ומתן על כסף. אף על פי כן, חושבני שזה יכול להיות מוצא להנהלת המשא-ומתן. אחרת טוב שיעשו זאת "שבת גויים", ואם לא מוכנים לעשות זאת, לדעתי צריך להסתלק מכל העניין.

פנחס לבון: הקושי בכירור זה עם חברים כמו שפטל איננו בנימוקים שלהם. בנימוקים שלהם לא קשה להתווכח. הקושי הוא בניסיון שעומד מאחורי הנימוקים. זהו ניסיון מיוחד במינו, וגם לאחר הודעת ארגוב זה ניסיון שאין דומה לו. מי שלא עבר אותו לא רק שאין לו זכות מוסרית, אין לו כל אפשרות להעמיד את עצמו באותו מצב. אולם אנו דנים עכשיו על העניין כעם, ואז אנו צריכים לדון לא מבחינת הניסיון, כי אם מבחינת העניין, ואז, עם כל הכבוד לרגש שמתוכו מדבר שפטל או אחרים - לא חשוב אם שפטל, שפטל זהו רק שם שבוודאי מכסה אלפים רבים בתוכנו - אבל אנו חייבים לדון על העניין הזה מבחינה היסטורית לאומית, ומבחינה היסטורית לאומית קודם-כל חובה עלינו לא להשתכר במילים ריקות, כי הכישרון היהודי להשתכר במילים ריקות ולחשוב את המילה הריקה כפתרון וכתשובה עבר גם הוא את המחנות ואת ההשמדה ונשאר חי וקיים גם בארץ.

המילה "נקמה" היא מילה רבת משמעות כאשר יש בה תוכן. כשאין בה תוכן היא דקלמציה ריקה מתוכנה. הייתי מבין אילו עמדו בפנינו שתי ברירות: להשמיד 40 מיליון גרמנים - או שילומים. אם דנים, אני חושב שהייתי בעד זה להשמיד, למרות הרגש שביטא יחיל. אבל הברירה הזו אינה קיימת לא היום, לא מחר, לא בעוד דור ולא בעוד דורות. המלה "נקמה" מתבטאת בזה שאני חוזר על המילה "נקמה" והיא נשארת מילה ערטילאית מחוסרת כל ממשות מוסרית וממשית.

וגם המילה "כבוד לאומי" דורשת קצת ניתוח. חברי היקרים שפטל, דבורוצקי ואחרים: לא בפעם הראשונה שוחטים יהודים בעולם - ולא רק יהודים. לפני כ-50 שנה נשחט העם הארמני. בשביל הארמנים, דמם-הם היה בדיוק כה יקר כמו דם היהודים בשבילנו. למה לנו ללכת רחוק בהיסטוריה? אנחנו מקיימים יחסי ידידות עם פולין, עם הונגריה עם צ'כיה. פולין התעשרה על גופותיהם של שלושה ורבע מיליון יהודים וזיה על רכושם. יש קונסוליה פולנית בתל אביב ויש בוודאי ועד של ידידות פולנית-ישראלית, וישראל-צ'כי וישראל-הונגרי - והכבוד בסדר גמור. וגם גולו משארית היהודים שנשארו את רכושם האחרון. זה כבוד? נרצחו יהודים בכל ארצות העולם, בכל התקופות, ושום עם של רצחנים לא מצא כחובה לעצמו לבוא בדברים עם העם העברי ולרצות לפצות אותו. יותר מזה: רוסיה, פולין, צ'כיה קיבלו רפרציות על חשבון שישה מיליונים יהודים שנרצחו. הם היו בחשבון. על חשבונם קיבלו. מה קיבל עם ישראל מזה? מכת השמדה רוחנית? ידידות, כבוד, נקמה?

אם אני מדבר על כבוד לאומי, אני מרשה לעצמי להגיד שהתגובה האמוציונלית שלי היא הפוכה מן התגובה שלכם. בפעם הראשונה בהיסטוריה של עם ישראל אנו נעמדים במצב שדם יהודים אינו הפקרות מוחלטת. זה דבר רבולוציוני בהיסטוריה של יהודים. בכל התקופות ובכל הזמנים, וגם היום, המקובל, הטבעי, היה שמותר לרצוח יהודים ואיש לא פוצה פה - ולא מעניין אותי כרגע אם אתם תתעמקו ותוכיחו שבעמדתו של אדנאואר כרגע יש נימוקים של תועלת פוליטית. ריבוננו של עולם! איפה אנו יושבים בחיים אינטרנציונליים? עוסקים רק על-פי צווים מוסריים מוחלטים? עצם הדבר שנוצר בתקופתנו מצב כזה, של עם בן 80 מיליון, ועם שכולם רוצים בידידותו וכולם מחזרים אחריו - שעם זה רואה הכרח לענות במשהו על פשעו - אני אומר: זהו שינוי רבולוציוני. הוא איננו מקרי. הוא בא הודות לזה שהנקמה האמיתית בחלקה הושגה: זו הקמת מדינת ישראל. לוי היו רק "קומיוניסטיזם" [קהילות] יהודיים באמריקה ובאנגליה ובכל מקום אחר, לא היתה קמה שאלה כזאת. היא קמה הודות לזה שבמערכה הזאת בין היטלר ועם ישראל הצלחנו לא רק להישאר בחיים - זה לא היה מספיק - אלא הצלחנו מבחינת הכוח הלאומי ליצור משהו יותר ממה שהיה לנו מקודם. השינוי הרבולוציוני הזה במצבו של עם ישראל הוא אשר גרר בהכרח את השינוי הרבולוציוני השני - ההכרח לחפש דרך של תיקון - באותה מידה של דרך תיקון ניתנת.

אינני יודע מהו הכבוד הלאומי. מה סוּחבים אותו הנה? מה אי־הכבוד הלאומי? היה יותר כבוד לאומי באינקוויזיציה הספרדית? יש יותר כבוד לאומי בעויבת יהודים מפולין עם שתי מיוודות בידיים? יש יותר כבוד לאומי בחייהם של יהודים בקייב? מה אי־הכבוד הלאומי הזה שרצחו, ניסו להשמיד עם שלם, לא הצליחו, העם התגבר והם מוכרחים - הם לא עושים זאת מתוך חדווה; זה ברור, שום עם איננו עושה דברים כאלה מתוך חדווה - הם מוכרחים למצוא דרך אשר תתקבל כמעשה של תיקון כלפי העוול שנעשה. אני חושב את זה לכבוד.

לו היינו היום באותו המצב שהיינו בו בשנת 1930, וב־1800 וב־1600 - כאשר לא היה כל הכרח לחפש את התיקון ולא היה כל הכרח לחפש דרך לנציגות העם הזה - אז היינו אומללים ובלתי־מקובלים. מה סיפר שפטל בעניין הבגדים ומה שעומד כאן לדיון, אני חושב שרק מתוך ליקוי מאורות אפשר להעמיד את שני הדברים בשטח אחד, כי לאמיתו של דבר אלה הם שני אנטיפודים המסמלים שני מצבים מנוגדים, כי אותו הסיפור המחריד שהוא סיפר על עניין הבגדים זהו הסיפור ההיסטורי היהודי החוזר. העניין שאנחנו דנים עליו עכשיו זהו החידוש בהיסטוריה היהודית - הדבר היחיד במינו שלא היה, על כל פנים במשך 2,000 שנה, כמוהו. ולי נדמה - לא אוכל להיכנס בוויכוח בשאלת הגטאות ומה שעבר על אנשים בגטאות; אלה הם דברים אשר נתונים בפלנטה אחרת לגמרי, שאיננה נוגעת לבירור הזה - לי נדמה שאת הבירור הזה על קבלת שילומים, עם ישראל ומדינת ישראל יכולים לעשות מתוך עמידה זקופה ומתוך ביטחון עצמי שאין בו משום פגיעה כלשהי בכבוד הלאומי. להיפך, יש בזה משום מעשה המיישר את הגב הלאומי, מפני שאל תעשו לכם השוואות עם רוסיה ועם צרפת וכו'. רוסיה וצרפת ועמים אחרים או שהם נוצחו ושילמו, או שהם ניצחו ותמיד לקחו, ואף פעם לא היו הפקר גמור. בשבילם אין בזה שינוי רציני. השינוי המהפכני פה קיים רק ביחס לעצמנו, כי אנחנו אף פעם לא היינו במצב של סובייקט אשר הכרח היה לתקן את העוול כלפיו, והמהפכה הזאת דורשת גם מהחברים שעברו את ניסיון הגטאות כישרון התגברות על החוויה, ולדון על העניין דיון לאומי והיסטורי, שהוא באספקט אחר לגמרי.

דוד בן־גוריון: אין לי הרבה מה להוסיף לדברי פנחס. אני רק רוצה להשיב לשאלתו של שפרינצק - מדוע להטיל על מפלגת פועלי ארץ־ישראל? לא יטילו עליה מבחון. מפלגת פועלי ארץ־ישראל יכולה להטיל על עצמה מה שהיא חושבת שזה מחובתה. אם היא תחשוב כמו שפרינצק, הוא תטיל על עצמה להינזר, ואם היא תחשוב אחרת - תטיל על עצמה אחרת. אלא מה - לא תחליט? ולשני החברים, לשפטל ולדבור'צקי, אני רוצה להגיד שאני שותף איתם לא ברגש שלהם. אני שולל את הרגש שלהם. אני שותף איתם רק בכאב אבל לא ברגש.

אני שולל שלילה מוחלטת את כל הרגש שלהם, כי אנחנו איננו רוצים לשוב לגטו עם הרגשות יהודי-של-גטו. לנו יש חשבון של עם עצמאי שצריך לעמוד הרבה לקיים ולחזק את עצמאותו. שפטל לא מסר בדיוק את הפרטים. השאלה העיקרית והיחידה העיקרית היא על זה שיש שתי גישות: גישה אחת של יהודי הגטו וגישה שנייה של יהודים בני עם עצמאי. אני חלקתי עליכם, שיש לכם גישה גטואית. אני אינני רוצה לרוץ אחרי גרמני ולירוק בפניו. אין לנו שום עניין בזה. אני בכלל אינני רוצה לרוץ אחרי מישהו. אני רוצה לשבת פה ולבנות פה. אני לא הולך לאמריקה לעמוד במשמרת נגד אדנאואר. אני הולך לאמריקה בשליחות המדינה. והיהודים באמריקה לא יעמדו במשמרת אם תגיד להם הממשלה לא לעמוד, כי הם נתינים אמריקאים ואנחנו לא נחרים אותם אלא את עצמנו - ואנחנו לא רוצים להחרים את עצמנו. והעם הגרמני יושב בכרית הדואר, ואנחנו לא ננתק את הדואר שלנו מפני שהדואר שלנו מקושר איתם, כי אנחנו איננו יושבים בגטו אלא במדינה שלנו, ולמדינה נחוץ דואר.

אינני יכול לענות כל כך בקלות על השאלה אשר שאל פנחס בדבר שתי הברירות, אבל היות והברירה אינה עומדת בפנינו, אינני מחוייב להכריע. תינקות לקחת? מפני שהם בני העם הגרמני? אבל באמת, למה היוכוח הזה? דבר אחד כן: אילו במקום לשבת עם אדנאואר היה ביכולתנו לשלוח 100 דיוויזיות ולהגיד להם "קחו". אבל לא נוכל לעשות זאת, כי אפילו הייתי יכול לעשות זאת, הייתי עושה זאת קודם-כל נגד עיראק, אבל גם שם אינני יכול לעשות זאת. לא הכל אנחנו יכולים לעשות. אפילו הרוסים והאמריקאים אינם יכולים לעשות כל מה שהם רוצים. מדינה עושה למען שלומה, קיומה, ביטחונה, התבססותה במידת היכולת, אבל היא אינה עוסקת ביריקה על מישהו. וזה פסוק בטלני: "מחה תמחה זכר עמלק". אילו העם העמלקי היה חי והיו לו אוניברסיטאות, היו יהודים לומדים באוניברסיטאות שלו. ואני גם לא אריב עם שמואל הנביא - אם צדק בעניין אגג או לא. אבל, הפסוקים האלה, שמביאים דברים שאין להם שחר ואין להם זכר - מזה מביאים ראייה איך צריכים להתנהג בימינו? השאלה איננה רק שאלה של תועלת, אם כי אין לבטל בזה גם שאלת התועלת.

מה שבעיניכם כבוד לאומי, בעיני איננו כבוד לאומי, ולעשות דמונסטרציה מחוסרת אונים - אפילו ביריקות - אינני רואה בזה שום כבוד לאומי. אני רואה כבוד לאומי שיש מדינת ישראל. אני רואה כבוד לאומי שהוצאנו 50 אלף תימנים מהגלות החשוכה והגוראה הזו. זהו כבודי הלאומי! והכבוד הזה לצעוק ולירוק ולהפגין - הכבוד הזה אני בו לו. כאשר חיינו בגטו, אומללים, היינו יורקים בשני; לא כאשר הוא היה בנוכחותנו, אלא בבית שלנו היינו אומרים שאנו יורקים עליו. אני מוחל על הכבוד הלאומי הזה. ברחתי ממנו כאשר היה לי אותו בהיותי בן תשע-עשרה, ולא תחזירו אותי אליו. אנחנו לא ניזור מהעולם הזה, ובעולם הזה יש העם הגרמני הזה עם הנאצים שלו

והרוצחים שלו ועם התליינים שלו ועם הגטו שלו. ולא נוכל לעזוב את העולם. הם ישנם, ואם אתה שייך לחלק המזרחי של העולם, נוסע המנוול הזה בשם הקיבוץ שהיה פעם חלוצי לשבת איתם – הנס.²² ואם אנחנו בעולם המערבי, נשב איתם. נשב איתם לא רק בברית הדואר. נשב איתם אם ייכנסו לחבר הלאומים [צ"ל לאו"ם]. אם ייכנסו למשרד העבודה נהיה מוכרחים לשבת איתם – כי אנחנו יושבים על כדור הארץ וזהו סוף כל סוף המושב העיקרי, אבל אנחנו יושבים כעם חופשי. מה שיש לנו להגיד על המעשים שהם עשו – נגיד אם יש צורך להגיד, ואינני יודע אם נעסוק בזה יומם ולילה, אבל אם תהיה הזדמנות נגיד את זאת, ומוטב לא להגיד זאת זמן רב כי זה יעורר רק בוז. אם יקום ירמיהו חדש – יגיד את דברו – אבל, אני מצטער כשאני שומע את שני החברים האלה מדברים בכנות. גם נורוק מדבר כך ואני מצטער על כך, כי אם תחזור על דבריכם פעמים רבות תמאסו את עצמכם על העולם – ובעולם הזה יש גם יהודים.

לא נחרים אותם. אז אומרים לנו: "כסף לא יחרוץ". יכול להיות שכוונתו של אדנאואר היא זו, אבל איננו מתעניינים בכוונתו ואינני מאמין בו. הכסף הזה מגיע לנו. אומנם מגיע לנו לא בפעם הראשונה וכבר פנחס אמר זאת. הגיע לנו לפני 20 שנה, כשהיה פוגרום באוקראינה. הגיע לנו בימי חמלניצקי.²³ הגיע לנו בימי מסעי הצלב, אבל הגיע ו"ציפצפו" עלינו. בפעם הראשונה שמגיע לנו ואולי נשיג – לא הכל. אינני לוקח על עצמי להתחייב בשביל אדנאואר. יכול להיות שהוא ירמה, אבל אני אהיה ערב ליושרו של אדנאואר? אבל זה מגיע לנו. האוצרות האלה שעלינו לקבל מגיעים לנו ואנחנו צריכים לקחת אותם. אילו יכולתי לקחת אותם מבלי לשבת איתם אף רגע ולהיכנס עם ג'יפים ומכוונות ירייה ולגשת למחסנים ולקחת אותם, הייתי עושה זאת. אבל אם זה בלתי-אפשרי. אקח אותם בדרך יותר מיושבת. אבל זה שלנו. למה זה נוותר? מפני שלעזריאל קרליבך זה נחוץ? הוא הביא מכונת דפוס מגרמניה והיא כותבת נגד קנייה בגרמניה. הוא [כלומר, כתב "מעריב"] יושב ומצטלם עם רוצה ואחר-כך כותב מאמרים על אלה שהיו באותו מעמד. רוצים להכשיל, אלה שמדברים על זה באופן פוליטי. אתה מוכרח לדבר באופן פוליטי. אלה שמתנגדים באופן פוליטי הרי זה משום שהם רוצים להכשיל את המדינה. הם מתכוונים להכשיל את הממשלה, אבל אני יודע שהם יכשילו גם את המדינה – ולא

22 ח"כ חנן רובין.

23 זינבי בּוֹתְדֵן הַמִּלְגֵּיץְקִי (1595–1657). מנהיג ומצביא בעל שיעור-קומה ודיפלומט רב-תחבולות. נתקבע בזיכרון ההיסטורי היהודי כאחד מגדולי צוררי ישראל שבכל הדורות. עמד בראש התקוממות קוזקים ואיכרים נגד השלטון הפולני באוקראינה במחצית הראשונה של המאה ה-17. בכל המקומות שעליהם השתלטו ביצעו המורדים שוד וטבח בפולנים וביהודים שנחשבו לעושי דברם. במעשי טבח אלה – "גזירות ת"ח ות"ט" (1648–1649) נרצחו כמאה אלף יהודים ונחרבו כשלוש מאות קהילות.

איכפת להם שיכשילו את המדינה ובלבד להכשיל את הממשלה. אתה אינך רשאי לוותר על מה שמגיע לעם היהודי – ומגיע לעם היהודי כשהוא מתבוסס בדמו ובונה את מדינתו. אין לך רשות לוותר, חבר שפטל.

בכל זאת, אתם צריכים לחשוב מי עומד איתכם. אין לי חס וחלילה אף צל של ספק בכנות הרגשות שלכם, אבל באיזה חברה אתם נמצאים? באיזה חברה אתם? מי היו ראשי המדברים [בכנסת]? מק"י! הכבוד הלאומי של מיקונים ושל [הסופר הסובייטי] איליה ארנבורג – היהודי הכי שפל שבעולם – הוא נגד זה שאנחנו ננהל משא-ומתן עם בון – ואתם נמצאים בחברה של "חרות". ואתם נמצאים בחברה של אלה שהולכים יחד עם "חרות" או עם מק"י. זה בכל זאת צריך לעורר בכם איזה רגשות.

אני חושב שמגיע לעם ישראל, והפלפול הזה בדבר השם – "שילומים" או "פיצויים" איננו מעניין אותי. לא מעניין אותי השם. יקראו לזה כאשר יקראו. זה חלק מהחוב שמגיע לנו. אני מצטער שלא נוכל לקבל את כל החוב, אם זה חמישה או שישה מיליארד. לפני שלוש שנים לא יכולנו לקבל כלום, כי אז האמריקאים טענו שהם מכלכלים את ה"מסכנים" האלה. כשאני חי בגטו אני חי מחוץ למציאות הזו, כי אני חי בעולם הבא ומתנחם: אומנם להם יש ארצות וינדרמים, אבל יבוא המשיח והם ישכבו באדמה ואנחנו נקבל מהם. בזה השתעשענו אלפיים שנה, ואולי בזה היה כוח חיינו. אבל עכשיו עלינו לחיות בעולם הזה ולראות את עצמנו ולאפשר ליהודים לבוא הנה. ואין לך רשות, דבורוצקי, לוותר על כך. אתה יכול לוותר על אפשרות העלאת יהודי עיראק ומאות אלפי יהודי רומניה לארץ הזאת? על חלקך אתה יכול לוותר, אבל אין לך שום רשות לוותר על מה שמגיע לעם היהודי, וגם אילו לא היינו במצב כזה – אילו היינו מאזנים את התקציב והכל היה בסדר – לא הייתי רשאי לוותר, מפני שאנחנו צריכים להביא עוד יהודים לארץ. אבל איננו נמצאים במצב כל-כך מאושר. מחר יכולים לשחוט אותנו בארץ הזאת. אנחנו איננו רוצים להגיע עוד פעם למצב שאתם הייתם בו. אנחנו איננו רוצים שיבואו הנאצים הערבים וישחטו אותנו. ולמען שלא יקרה הדבר הזה לא מספיק שאני אירק בפני גרמני, כי על-ידי זה לא אוכל להבטיח את ביטחון עם ישראל. כדי שלא יקרה הדבר הזה לשפטל ולילדים שלי – לשם כך נחוצים תותחים. עושים זיסטה של גאווה גדולה ומוותרים? העם היהודי אינו מוותר. העם היהודי לא יכול לוותר. "חרות" ומק"י מוותרים – הם לא נכנסו בעול הזה כל אחד מטעמים שונים – ואלה שנגררים אחריהם.

ואני רוצה לסיים בשאלה ששייכת קצת לשאלה של שפרינצק: אם יוחלט כדעת שפטל, כך יוחלט. אבל אם יוחלט אחרת – אני מסופק אם מותר לחבר שלא להצביע [בכנסת]. אבל מכיוון שזה דבר של רגש, החבר לא יהיה באותו זמן בכנסת בתנאי אם זה לא יסכן את כל העניין. מפני שאני אינני מאמין, שכל אלה ב"חרות" וב"ציונים הכלליים" ובמפ"ם אשר יצביעו נגד – והם יצביעו נגד – רק מתוך

האמוציה אשר בעיני היא לגמרי פסולה, אבל אשר אני מוכרח לכבד אותה מפני שהיא כנה – וכל אדם צריך לכבד אדם כנה. אבל הם יצביעו מתוך תכסיס פוליטי ויכשילו את המדינה, ויכשילו אותנו – ואינני יודע אם חבר יכול להימנע. אבל המקסימום שאפשר להסכים לו הוא שהחבר ייעדר בשעת ההצבעה. זו שאלת העם היהודי, ולעם היהודי מותר להחליט שהוא עומד על שלו, ואינני רוצה לחזור על דברי פנחס. זו הפעם הראשונה שהעם היהודי יכול לקבל שילומים – וזה נחוץ לו מאוד. אין לשום אדם רשות על-ידי הצבעתו – הוא שם לא שליח יחיד; הוא שליח של ציבור – להכשיל את העם היהודי ולהכשיל את המדינה ולהכשיל את הממשלה הזאת.

היו"ר מאיר ארגוב: רשומים עוד 18-20 חברים. אין לנו ישיבות רציניות כאלה ובשאלות כאלה. אני נותן לחברים אפשרות לבחור בין שני הדברים: או להמשיך בלי הפסקה, או לעשות הפסקה של חצי שעה, וכעבור חצי שעה לחדש את הישיבה.

הישיבה הופסקה למחצית השעה

מאיר מנדל: חברים, כמה מילים לחברים שדיברו על נצח ישראל שלא ישקר. אם הם לא אמרו זאת, הרי הסתמכו על כך שאנו צריכים לנהוג כמו שנהגנו תמיד, ובגלל הנוהג הזה יכולנו להגיע להנחה עכשיו ש"נצח ישראל לא ישקר". אני רוצה לומר בעניין זה: אין לעם ישראל סובסטינציה כזאת שתבטיח אותו תמיד, שאף פעם לא יוכל לקרות לו ולא יחדל להיות "נצח ישראל". אם אנו נביט קצת אחורנית להיסטוריה שלנו, [ניווכח] שרוב העם, עשרת השבטים נעלמו ואינם. זה מוכיח שאין לנו איזה יתרון. אני אומר שעם ישראל מתקיים מתוך עשה כמה פעולות מתוך ראייה מפוכחת. אם יוחנן בן-זכאי הקים אחרי החורבן את יבנה, כי ראה שאחרת לא יוכל העם להתקיים, אחרת יאבד כמו כל העמים שהיו אז בדורם – והוא הקים את זה. אלה שבאו אחריו לא עמדו רק על "קידוש השם", כי אם אמרו גם כי "פיקוח נפש דוחה שבת", כי "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם שלם". בכלל, הנהגת היהדות תמיד שאפה לכך לא ללכת לקראת קורבן, אלא לעשות דברים ממשיים שהעם יוכל להתקיים.

העם שלנו התקיים במשך אלפים שנות גלותו רק על יסוד דברים אלה – על יסוד ערכים דתיים רוחניים, כי היו לו יסודות כאלה בשפע רב ומפני שלא היתה לו ברירה אחרת – לא היתה לו מדינה והיה מפוזר בין כל העמים. העניין השתנה תכלית השינוי – השתנה מבחינה חיובית. יש לנו מדינה ואנו יכולים להתקיים כמו שמתקיימים אחרים ולא מוכרחים אנו להיות יוצאי דופן. זה גם השתנה מבחינה שלילית – אין לנו יותר ערכי דת ומסורת שיוכלו לשמור על עמנו שיתקיים. עמנו עכשיו יוכל להתקיים אם המסגרת הזו תשמור על קיומו, והמסגרת הזו עלולה

להכזיב אם לא נמצא אמצעים ממשיים – לא ניסים כי אם אמצעים – לקיים את המדינה והיושבים בה וכדי לבנות מקום לאלה שצריכים לבוא ולהיות בה מחר. מבחינה זו ומתוך נימוקים אלה ומתוך כל הנימוקים שדיברו עליהם חברים אחרים, אני מגיע למסקנה שהמפלגה והממשלה צריכה להחליט לקבל את השילומים בכל דרך שזה אפשרי. לו זה היה אפשרי בדרכים אחרות – מה טוב. אם אין דרכים אחרות – אפילו במגע ובמשא-ומתן ישיר לקבל את השילומים במידת האפשר.

בן-ציון דינור: השאלה הזאת יש בה שלוש בחינות: מוסרית, לאומית ומדינית. לשאלה המוסרית. שמעתי כמה נואמים שאמרו כי על-ידי זה אנו פוגעים בעצם הדבר, שעל-ידי זה שאנו באים במשא-ומתן עם גרמניה כאילו זה בלתי-מוסרי. אני לא מבין את הדבר הזה. אם מישוהו רצה את אבי – אם אני אחד מאלה שכל משפחתי נאבדה והרגו ולקחו את הרכוש – אינני יודע איזה טעם ומדוע אסור לי לקחת מן הרוצה את הרכוש? מדוע לא להוכיח אותו? מדוע אסור לי לדרוש ולתבוע? ואולי זה חוסר מוסריות לוותר על זאת? האם מותר לאדם לוותר לרוצה את רכוש הנרצח? בוודאי יש עונש יותר גדול: "מחה תמחה", אך אנו יודעים שזה אפילו בימי עמלק לא נתקיים. אני צריך להגיד, שאני רואה פסול מוסרי בזה – כבוד מדומה – לתת יתרון לרוצה. הלא המשא-ומתן הוא על עצם התשלומים – הם הודו בפשעם, הודו שהם חטאים ואשמים ועליהם לשלם. עכשיו השאלה היא לא שאנו מבקשים מהם לשלם, כי אם השאלה היא כעת קביעת התשלומים.

הדבר השני הוא מבחינה לאומית. נכון מה שאמר בן-גוריון, שבהיסטוריה היהודית זו הפעם הראשונה – לא בפעם הראשונה שהיהודים תובעים. היהודים בכל פעם רצו שישלמו להם, אבל מעולם לא העזו לבקש – רק במאה ה-19, אחרי פרעות ורציחות, הגישו היהודים למשפט והעמידו תובעים. מעולם לא באו כמעט על סיפוקם, מעולם לא תבעו מן הממשלה. לא היה כדבר הזה. אבל היהודים תבעו אז. האם אחרי קישינב לא תבעו? אומרים שלא צריך לעשות זאת מבחינת הכבוד. יש ספר אחד, "שער המלך", שנכתב על-ידי יהודי שנים אחדות אחרי גזירות אומן²⁴ הוא אמר: גלה כבוד מישראל. מה זה כבוד? אנו גרועים מבהמות. בהמה כשמוליכים אותה לאותו מקום ששחטו אותה היא גועה, ואנו הולכים ושבים ויושבים באותם המקומות שנשפך דמנו – והרי בהמה אינה עושה זאת. האם זה כבוד?

אני רוצה להגיד: עצם הדבר שישנם יהודים בגרמניה זה באמת חוסר כבוד, אבל לדרוש מהגרמנים שישלמו זה חוסר כבוד? להיפך, זה אי-כבוד אם נוותר להם, אם לא נעמוד על התשלומים. האם לית דין ולית דייין? הפקר אנחנו? איזה ויתור זה?

24 הכוונה "לשחיטת אומן" שביצעו כנופיות ההיידמקים ביהודי אומן (אוקראינה) במשך 3 ימים ביוני 1788. מספר היהודים הפולנים שנטבחו בידי הפורעים האוקראינים נאמד ב-20 אלף.

באוקראינה, כשהיו נפגשים ילד יהודי ונוצרי והנוצרי מכה ביהודי, היהודי אמר: "הנה, אכה אותך" – האם זהו כבוד? האם זה חוסר כבוד אם עם ישראל דורש ותובע? מבחינה לאומית זה נכון, לדעתי, מה שאמר בן-גוריון, כי אנו חייבים לדרוש ולתבוע, כי זה הכבוד הלאומי. זה מצחיק כשאומרים שרק הגרמנים הם שהרגו. הלא זה היה קשר של העולם. פה ישנם יהודים שבאו מקייב. תשאלו אותם כיצד הם באו. הם, אחרי שהשתתפו במלחמה ובאו לביתם – האם לא מצאו בבתיהם את הרוצחים של עמם והם יָרְאוּ ללון בבתיהם, ואחרי זאת שלחו אותם לאותם המקומות המסוכנים ביותר אשר מהם לא שבו יותר?

מבחינה לאומית, אם ישאלו אם יש בזה ערך לאומי – כי סוף סוף, במידה ידועה, יבואו על עונשם – אנו, כאומה, דורשים בפעם הראשונה בכל ההיסטוריה היהודית. אם תקראו מה שעשו ליהודים בימי הביניים – תקראו ב"ספר הדמעות"²⁵ – תמצאו שכל מה שהגרמנים עשו עכשיו הם לא חידשו כלום. רק הטכניקה היא אחרת. אבל שום דבר לא חידשו. לפני 50 שנה נמצא איש אחד באמריקה, אשר חקר כמה יהודים נהרגו בעולם וכמה יכלו להיות לולא היו השחיטות, והוא מצא כי ב-1900 יכולים היו להיות 140 מיליון יהודים. בפעם הראשונה אנו התעודדנו ותבענו, ואם נותר זה יהיה רק חטא.

אנו צריכים לשאול את עצמנו מה תהיינה התוצאות אם נדרוש פיצויים ומה תהיינה התוצאות אם לא נדרוש. מה פירוש שאנו נוותר? כידוע יש בעולם יותר גויים מאשר יהודים. כשגוי קורא את העניין הזה – שיהודים מוותרים – הוא לא יגיד כי הם מוותרים מפני הכבוד. הם יאמרו כי היהודים רוצים להשמיד את הגויים, הם רוצים לנקום ולנטור ואינני יודע מה תהיינה מכאן התוצאות. האם אנו יכולים להיות נגד כל העולם? מבחינה מדינית אני רואה סכנה בדבר אם נגיד לא – כי פירושו "מחה תמחה". אומרים כי כל הגרמנים אשמים. האם כל אחד מאיתנו מסכים לכל מה שנעשה בארץ? ויש הרבה דברים שאנו לא אחראים להם ואסור לנו שנהיה אחראים להם. קראתי את ספרות השואה ויש לי ספריה גדולה בעניין זה. ועצרתי כוח לקרוא הכל. ואני רוצה להגיד לכם: אם אנו, כאומה, רואים מה היה יחסם של האוקראינים, של הפולנים ואפילו של ההולנדים, תראו ותבינו מהו הפסוק של ביאליק "וכל הארץ לי גרדום".²⁶ היו דווקא חלקים קתוליים בגרמניה אשר התנגדו למה שנעשה – מה צריך איש נוצרי, שלא היה שונא ישראל, להגיד כשיראה שאין אנו רוצים שילומים? יגיד שהיהודים אינם רוצים שלום.

25 שלושה כרכים בשם זה מאת ההיסטוריון שמעון ברנפלד (ברלין, 1924/25), מתעדים גזירות ופרעות ביהודים מימי קדם עד 1920.

26 "התליין! הא צואר – קום שחט! / ערפני ככלב, לך זרוע עם קרדום, / וכל הארץ לי גרדום – / ואנחנו – אנחנו המעט!" ("על השחיטה").

רבותי, לא רק הם, הגרמנים, כי גם האוקראינים והפולנים, זאת אומרת כל העמים שהשתתפו ברצח היהודים, ידעו שאין כפרה ואין מחילה. האם זה יכול להיות מבחינה מדינית? אני הולך הלאה ואומר, כי לא רק מבחינה לאומית כי אם גם בקשר לעלייה. כאומה קרה לנו שלא קרה לאף עם, והבעיה העומדת לפנינו היא כיצד להינצל ממצב זה ומאותה התסבוכת של שנהא. רבותי, אחת הסיבות לשנאת ישראל מקורה היא לתרץ את הרצח. מכיוון שרצחו יהודים ופרעו בהם, הרוצח רוצה למצוא תרוץ להצדיק את מעשיו. מי שידע תולדות ישראל רואה כי שינאת ישראל באה אחרי רציחות. כל מה שהעולם משתתף יותר ברצח היהודים, הסכנה של שינאה יותר גדולה ואל עלינו ללולז בעניינים אלה. ולעצם הדבר: אם הגרמנים יכולים לשלם שילומים, חובה מוסרית עלינו לקחת ולדרוש יותר, וזו הפעם הראשונה שאנו מקבלים כאומה. זהו אומנם שכר קטן, אבל בשביל זה שאינני יכול לתת עונש גדול, צריך לתת לו יתרונות? לקחת מהם זה כבוד לנו. מבחינה מדינית אני רואה בהפגנה הזאת של אירצון את הגדלת האיבה לישראל לא רק בגרמניה, כי אם אצל כל העמים שגם הם ידיהם וכפיהם מגואלים בדם, והעמים ימצאו להם תירוץ כי אין דרך להשלים עם היהודים, כי היהודים הם נוקמים ונוטרים. אינני חושב שאנו כאומה, דווקא בתקופה זו, בתקופת הבניין שלנו, מעוניינים להקים עלינו את כל האויבים. אדרבה, ניקח מה שיכולים לקחת, כדי להתחזק במידה זו. אני חושב שזאת היא הדרך ואין דרך שנייה.

קלמן שוורץ: בין המתנגדים למשא-ומתן ישיר עם ממשלת בון יש הרבה דברים שונים, אבל ביניהם ישנם שניים שכמעט לא כדאי שנתאמץ נגדם, ואלה הם מ"פ" ומק"י, משום שעמדתם היא עמדת אנשים מלומדה על-ידי הקומאינפורם²⁷ – שגרמניה המערבית לפי שעה מוקצה מחמת מיאוס, אם כי היא קשורה לאיחוד עם הישר, הצדק והקידמה והסטליניזם הצרוף. כל הדיבורים על כבוד לאומי ועל כבוד זיכרון הנשמדים הם רמייה. הם לא נרתעו מלהתחבק ולהתנשק עם הנאצים, שקוראים להם בגרמניה המזרחית קומוניסטים. לכן, ברור שלפנינו כאן מומנטים פוליטיים בלי כל רגש של בושה וכבוד, והם נוגדים לא רק את דעת אחרים אלא גם את דעתם-עצמם. המתנגדים, פרט למתי מספר יוצאים מן הכלל, ששמענו אותם גם פה, חושבים כי ההתנגדות זה נזיד פוליטי אופוזיציוני ואפשר לזכות על-ידו בכמה פרוטות של פופולריות מתוך המחשבה של הציבור בעל לב רגיש, שעבר אישית או משפחתית את הגיהנום של היטלר, יכולים לחטוף אותו על-ידי פניות סנטימנטליות מאשר על-ידי חישובים פרוזאיים קרירים כספיים, המכוונים למעשה. כאשר רוקת, אנין

27 לשכת המידע הקומוניסטית. ארגון בינלאומי שנוסד ב-1947 ואיגד את המפלגות הקומוניסטיות של בריה"מ וגרורותיה וכן של צרפת ואיטליה. פורק ב-1956.

הרוח הזה ודק ההרגשה, ואנשי "חרות" שאנו רואים אותם לא פעם מחלקים תפוחים לחולים – כאשר הם פוסלים את המגע עם הגרמנים ומשתמשים בלהבות די-נור ובדינמיט מילולי כדי לפסול את המגע עם הגרמנים, הרי ברור שכל העניין הזה אצלם ממלא תפקיד של חכה רבת קרסים לדוג במים העכורים והסוערים של חיינו המדיניים, או תפקיד של קופה כדי לשאוב ממנה ולתלות שרצים במפלגה ובממשלה. אני לא רק בעד משא-ומתן ישיר, אם זה הכרחי, גם אינני רואה אפשרות שנוכל לזמן ארוך להיבזר מקשרים דיפלומטיים עם גרמניה זו (מ. דבורז'צקי: פה ישב אמבסדור גרמני ולא ירצחו אותנו?) – אני מבקש אותך לא להפריע לי. גם בעורקי אינם נוזלים מי קרח. גם בי עולה צמרמורת כאשר אני נזכר מה עשו עם משפחתי. אל נתחרה בסנטימנטים. אינני גורס סליחה. אינני גורס שיכחה ואינני גורס טיהור. אין מה שיכול לטהר שרץ. ובוודאי, תקופת היטלר תירשם ותישאר בדברי ימי עמנו. אבל אני אומר: בית-דין של ההיסטוריה לחוד והחיים לחוד. מי שטוען להטלת חרם על הגרמנים בשם הרוגי היטלר – אינני יודע למי יש זכות לטעון בשם הרוגי היטלר. זוהי איזו אומנות ספיריטואלית, שאינה ניתנת לשום מרות השכל.

אולם אני שואל: אם נטיל חרם על הגרמנים, מדוע רק על הגרמנים? אני יודע שבגלציה המזרחית האוקראינים היו יותר פעילים ואכזריים במעשי רצח, ואני יודע שהליטאים והלטבים רצחו גם כן בנפש חפצה. מדוע נבחרה פולין להיות מקום של כיבשנים ולא ארצות אחרות? הזכיר כאן פרופסור דינור את הצרפתים. על כל פנים, חלק מהם. הם לא ביקשו את נפשם של היהודים? (א. שפטל: ויהודים לא הרגו יהודים? אל תגיע לרעיון כזה) ואני אומר – אולי אני מסתכן אם אני אומר זאת – אני מכחיש שישנם עמים טובים ועמים רעים. כל עם ואופיו מנקודה מבט רוחנית ולאומית, אבל בהלכות מוסר ודרך-ארץ העמים הם כחומר בידי ההנהגה היוצרת – כל דור לפי פרנסו והפרנסים הרוחניים והפוליטיים הם המחנכים ומדריכים ומעצבים את ההמונים ומוליכים אותם או לבית תפילה או לבית תיפלה. אמרו כבר פסיכולוגים מביין חכמינו: "אין הסרחון תלוי אלא בגדולים".²⁸ העם הפולני הוא היום קומוניסטי, ואני יודע שבפולניה הטרום-מלחמתית בקושי מצאת קומוניסט אחד בעיר ולא כל שכן שניים במשפחה. הקומוניזם הפולני של היום, הקומוניזם הצ'כי, הבולגרי, הרומני והאלבני, ראשי העמים הם שהולידוהו והשרישוהו. ודאי, לא רק ההשפעה הרוחנית השפיעה, היה גם לחץ, לחץ של אימים. אבל העם לאט לאט מעכל את התורה מחדש וחי לפי עיקריה, ציוויה וטעמיה.

אני אומר: בוודאי היה טוב אילו היתה ידנו משגת למנוע או לעכב את תהליך ההכרה בגרמניה, אבל כשם שאין לנו מרות על הגשם והרוח כך אין לנו מרות על גורל גרמניה, ובוודאי לא רחוק היום שגרמניה תשב במשפחת העמים יחד עם עמים אחרים. ואם אנו

אומרים: "ברוגו" עם גרמניה, אי-קיום קשרים, אל נשלה את עצמנו שה"ברוגו" יהיה חד-צדדי ונוכל בכל הזדמנות לקלל את גרמניה והיא תקבל זאת באהבה ותישא את בשרה בשיניה. "ברוגו" אצלנו יגרור "ברוגו" מצר גרמניה. מי שאינו חי במגדל שן יבין, שבהתמודדות השינאה בינינו ובין גרמניה בעלת 80 מיליון נפש ובעלת כוח כביר שיעמוד לרשותה, השפעתה על ארצות אחרות בוודאי תהיה גדולה מהשפעתנו.

יוסף שפרינצק: אני רוצה להעיר שתי הערות להבהרת דברי הקצרים. כאשר הצגתי את השאלה מדוע זה צריך להיות צמוד כפרודוקציה של מפא"י, קיבלתי שתי תשובות - של ארגוב ובן-גוריון - בקטגוריות זועמות. לכן אני מרגיש חובה להעיר שתי הערות. כוונתי היתה להגיד שאין ממשלת ישראל צריכה להיות קשורה בעניין, כי שאלה של אמון או אי-אמון היא מביאה את העניין, והעניין קרוב ללב כל יהודי. כל האסטרטגיות הפוליטיות לא יועילו.

הערה שנייה בנוגע לעצם העמדה: כיוון שהיו נאומים רבים על נקמה והחרמה, רוצה אני שיהיה ברור: לי יש אותה גישה כמו של החבר יחיל לעניין גרמניה. אינני בעד נקמה ואינני זקוק לראות במדינת ישראל את הנקמה. אינני גם בעד החרמה. אני מתאר לי שאני יכול לשבת עם אדנאואר בדואר ובכל מקום אחר. אולם אינני רוצה לקבל כסף בעד עניין ששמו שישה מיליון. היתה לַגְנֵדָה שנתקיימה דורות - יכול להיות שהיתה רק לגנדה - שילידי ספרד נשבעו לא לחזור לספרד והיא קיטשה את חייו במשך דורות. כאשר נקבל שילומים זה יהיה פיצויים, וכאשר מקבלים כסף כזה - "אני העשרתי את אברהם"²⁹ - חוסל החשבון ההיסטורי. ולי יש חשבונות היסטוריים לא רק עם מדינת ישראל של היום, כי אם [עם] נצה ישראל לדורות הבאים, ואינני רוצה שבהיסטוריה היהודית והעולמית יהיה שקיבלנו מגרמניה פיצויים, כמו שאינני מקבל מהתורה שלנו שבעד מעשה אונס משלמים פיצויים לאב. אני חושב שזהו אבסורד מוסרי.

אני יכול לשבת עם אדנאואר. אינני מחרים אותו ואני יכול להאמין שהעם הגרמני יוטב פעם. אינני רוצה לקבל את הכסף שיישאר כעובדה שמה שקרה ומה שהיה קיבל את כפרתו וכך זה יהיה בחיים ההיסטוריים של העם העברי והעם הגרמני.

חיים בן-אשר: עדיין לא הגעתי לפסקנות בבעיה זו. בכל זאת [זה] עניין שחוצה את ההיסטוריה העברית מחדש, כמו שהחורבן פעם חצה את ההיסטוריה, וכל המְשֻׁלִּים וכל האסוציאציות ההיסטוריות אינן שייכות לעניין זה ולא הויכוח על הטרנספר ולא השמדת היהודים ולא הגרמנים אם הם טובים או רעים, וגם לא בגלל זה ששחטו

29 אברהם למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקה מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברהם" (בראשית יד 23).

אותנו. בפני אבא קובנר השתמשתי באותו נימוק. האמת היא שזה חיזיון היסטורי חד-פעמי וזהו רצח מתוכנן וטוטלי ששיתף הרבה עמים אחרים. קודם-כל, הדמות הלאומית של העם הגרמני, היטלר, ואחריו צ'רצ'יל, סטלין ורווולט במידות חוסר ההצלה של יהודים, ואחר-כך עמים אחרים שרצחו אותנו. האמת היא שהנאציזם זוהי בעיה עולמית. היא מבשרת את חורבן העולם עד היום, והעמידה את האנושיות בשלב חדש, בממדים אחרים שההיסטוריה לא ידעה. אם כן, אני חושב שאין מקום להשוואות ולרמזים ולויכוחים של האנשים.

שנת 1942 שהתחילה השמדת יהודים זהו פרק חדש. גם בעיית אחריות קיבוצית של עם לחיזיון כזה, גם היא אינה. אי-אפשר להגיד שהיטלר אחראי. עם היטלר התחילה הבעיה שעם יש לו אחריות קיבוצית בעד מעשים כאלה, כי אם לא נחנך לאחריות קיבוצית הרי ברור שמחר, כאשר גרמניה תקום, תהיה לה פצצה אטומית. היא יודעת את החוכמה הזאת.

לבעיה זו אי-אפשר לגשת בממדים שיכליים, כי אם צריך לדעת שממדי השכל על מושגי אחריות קיבוצית עברו לשלב חדש בהיסטוריה העולמית, לשלב של דרמה שייקספירית בעולם שעמים שלמים אחראיים לגורל העולם. אני משיג מזה אתיקה חדשה לחינוך העולם, הדור ועצמנו.

אשר לגישתי לעניין, יש לי הרבה חשדות והרבה זהירות. הבעיה, שמדיניות חוץ מעצבת אופי של העם בדור זה, יש לזה השפעה מכרעת ואנו, כעם קטן שיש לנו מגע עם העולם, צריכים להזהר. כשנוגעים בעניין שחוצה את ההיסטוריה העברית, צריך לדעת איך יתפרש הדבר בנפש העם. 80 אחוז מהם הם אנשי גטאות וגם בארץ 50 אחוז הם כאלה. זהו עניין של זהירות גדולה. מה שלא תהיה החלטת המרכז, אני חושב שצריכה להיות תעודה של מפא"י שקובעת את היחסים עם גרמניה מבחינה יהודית, ומנוסחת מחדש עד תהום עניין.

אחד ממקורות תקומת האומה זהו זיכרון הכליה. אנו צריכים לטפח זיכרון זה כמו את חורבן הבית, וצריך את יום השואה לעשות ליום ריאלי ורציני. צריך לכתוב את המאה העשרים וללמד את הילדים מה היה הנאציזם, כי את הילדים צריך לחנך לא רק על 3,000 שנה כי אם על המאה ה-20. צריך לאסור על מסחר פרטי של יהודים עם גרמניה. אם [ה]מדינה תחליט היא תעשה זאת, ואנו צריכים לעשות זאת לפני שניכנס למו"מ – אם ניכנס לתוכו. אנו צריכים לקבוע את עמדתנו במדיניות חוץ, אבל בעניין גרמניה צריך להיות ניסוח מחדש.

ועכשיו אני רוצה להגיד מהם הספקות שלי. הספקות שלי הם מבחינת מדיניות הצלה של יהודים. מה זה ייתן? לאור זה שידוע שגרמנים נוהגים לא לשלם, בדרך כלל האמת היא שקיימת קופה אחת עולמית של דולרים, ואנחנו גם כן חייבים למישהו כסף. אנחנו חייבים כסף לערבים והסכמנו לזה. אם תהיה התחייבות של

הערבים כלפינו – והם תובעים סכומים עצומים מאיתנו – יכול להיות שחלק ניכר מהכסף הזה ילך באופן ישיר מאיתנו לערבים.

השאלה השנייה היא מה ייתן הדבר במשך השנתיים הקרובות. אם הם יחלקו את הסכום לעשר שנים, הרי לגבי מדינת ישראל עוד 100 אלף יהודים שיועלו ארצה ומתן אפשרות התיישבות להם, הם הדברים הקובעים. דבר זה צריך להתבטא במשהו ממשי מאוד – בברזל. זאת אומרת באיזו מידה יש סיכוי מן הסכומים האלה לפתור את בעיות המדינה בשנתיים הקרובות ומבלי שהדבר יגרום לכך שיאמרו שהנה, קיימת קופה והדבר יגרום לפחות אמצעים שנגייס מיהדות העולם. אינני יודע אם הבדיקות המוקדמות היו על יסוד האיגרת בכללה, או אם יש די נתונים שהדבר ייתן לנו פתרון לבעיות המדינה במשך השנתיים הקרובות. אני רואה את הגרמני גם כאויב אקטואלי שלנו. מכל זה אינני נבהל אם הייתי יודע שעניין זה פותר את בעיות המדינה עד מלחמת-העולם הבאה – באם היא תהיה – או פותר את בעיות המדינה במשך השנתיים הקרובות.

אני מעמיד את הבעיה באיזו מידה זו תוספת של כוח התיישבותי, ולא רק של סחורות. אינני בקי מה הוברר ומה הוכן. מכיוון שדיברו על אִמוֹצִיָה, כל מי שרוצה להשמיע בעניין זה צריך להתייחד עם אמוציות. יש שיר של יצחק קצנלסון³⁰ בעניין זה, ובמידה שלעם יש זיכרון, ברור לי לגמרי שאחת הבעיות המרכזיות היא איזושהו אקט פוליטי של מגע ראשון עם גרמניה מגבש את הכרת האומה ואת רצון האומה לדעת מה קרה מחדש. העיקרון הזה צריך להיות ממוזג עם תקומת ישראל. הדבר ייעשה במאמצים חינוכיים, כי ההיסטוריה הזאת צריכה להיכתב והילדים ילמדו אותה. יש לנהוג בוהירות מקסימלית במשא-ומתן המוקדם על מנת לדעת מה זה ייתן במשך השנתיים הבאות. אם דבר זה לא יינתן, אנחנו עלולים להסתבך.

הרצל ברגר: בעניין זה אני חושב שקל מאוד להתווכח עם רוקה, ואולי לא קשה להתווכח עם מפ"ם והקומוניסטים ו"חרות", אבל לא כל כך קל להתווכח עם חברים כמו דבורצקי, שפטל ולידובסקי, ונוסף לזה פה כבר נאמרו הרבה נימוקים. אוסיף רק כמה הערות. אמרתי שאין זה קל להתווכח עם החברים האלה, אבל נדמה לי שהמלחמה שהם מנהלים עכשיו זהו קרב נסיגה. מדוע? שפני שאנחנו נמצאים עכשיו במצב כזה שיש איזו מציאות בעולם, שבה המלחמה שלנו להחרמת גרמניה, בין שבכלל היא אפשרית או אינה אפשרית – ואני כופר שהיא אפשרית – המלחמה הזאת הוכרעה על-ידי העולם. מה המצב עכשיו? אנחנו, בכל כינוס בינלאומי שאנחנו משתתפים בו, כאשר מופיעים הגרמנים אנחנו מתנגדים לקבלתם, ואני חושב שעשינו את זאת בצדק.

30 יצחק קצנלסון (1886–1944). משורר ומחזאי עברי וידי. נספה באושוויץ. הפואמה "השיר על העם היהודי שנהרג", שחיבר במחנה ריכוז היא מהיצירות הנוקבות על השואה.

אחר-כך מקבלים אותם ואנחנו בכל הזדמנות חוזרים על המחאה ונשארים באותו ארגון יחד איתם. פירוש הדבר, שכל מחאה נוספת שלנו פירושה למעשה בעיני העולם, ואולי גם בעיני עצמנו, כניעה שלנו לגבי הדבר הזה. מבחינה מוסרית היינו צריכים לקבוע לנו כלל להתנגד לקבלתה של גרמניה ככל שהדבר הזה אפשרי, אבל ברגע שהיא מתקבלת – ומכיוון שאנחנו בכל זאת החלטנו לא לעזוב את את א"ם ולא לעזוב מוסד שני ושלישי – לקבל את זאת כעובדה כיום ולא להדגיש את כניעתנו על-ידי חזרה על מחאותינו.

סופר לי מעשה בקונסול ישראלי אחד שקרה לו אסון. באותה עיר שהוא יושב בה הוא נבחר לראש הסגל הקונסולרי, והנה התברר שהוא מוכרח היה, בתוקף תפקידו, לטפל בענייניו של הקונסול הגרמני שהיה שם. מדילמה כזו אפשר להיפטר, מכיוון שאין הכרח שדווקא הוא יהיה ראש הסגל הקונסולרי. אבל פה זה לא רק קרב נסיגה כלפי העולם, אלא גם קרב נסיגה כלפי העם היהודי וכל חלקיו אשר יכלו לעמוד בפני איזשהו מבחן. שאל החבר דבורוצקי בדבר העיפרון הגרמני שראה. יכול להיות שהוא בא בדרך אשר תיאר אותה החבר דובקין, אבל יכול מאוד להיות שהוא הובא הנה על-ידי יהודי עולה חדש מגרמניה, כי כל יהודי בתור פרט הביא איתו מה שיכול היה לקבל. אני מדבר על אלה שיכלו לעמוד במבחן ולא עמדו. אחר-כך אני מתאר לעצמי שהיהודי שהביא את העיפרון הזה, אם הוא גר בירושלים במקרה, ילך השבת להשתתף באסיפה נגד קבלת שילומים מגרמניה. זהו קרב נסיגה נגד העם היהודי במידה שהוא יכול לעמוד במבחן.

אבל, יש עוד עניין אחד. אחרי המלחמה האחרונה נתחדש איזה דבר, שלפנים היה נהוג בארצות ברבריות. אז היה נהוג, שכאשר היתה מלחמה מסתיימת בניצחונה של ארץ כלשהי, היו לוקחים את המנהיגים של הארץ המנוצחת ומוציאים אותם להורג. מתוך הומניות היו אבותינו מסתפקים על-ידי זה שקיצו את אצבעותיהם של מלכי הארצות אותן ניצחו. זה כמה מאות שנים שאין מוציאים להורג את ראשי המדינה המנוצחת, אבל הפעם עשו זאת במשפט נירנברג, כדי שידעו שמי שעושה דברים כאלה יש גם ריזיקו אישי כלפיו והוא עצמו עלול לתת את הדין על מעשיו. אפשר לומר, שכל מי שהולך למלחמת התקפה גם כן איננו הולך מתוך חשבון שיפול בידי האויב. כשיש אפשרות לקבוע – וזה קרה הפעם לראשונה – לגבי איזה אחריות של עם אשר רצה יהודים, כדי שידע שאם עשה זאת ואם המלחמה תסתיים בזה שלא יכבוש את כל העולם, הרי נוסף על הכל יצטרך לשלם שילומים – ואז, נוסף לכל, תהיה לדבר גם משמעות לגבי מצבו הכלכלי של אותו העם, אשר במשך תקופה מסויימת יצטרך לשאת באחריות – או-אז תהיה לדבר השפעה אחרת. דבר זה מגביר את ביטחונם של יהודים בעולם. האם אנחנו בקלות כזו זורקים את האפשרות הזאת ממנו והלאה? אם הדבר הוא רציני, האם הוא כל כך פשוט לגבי ביטחונם של יהודים

בעולם – אם לא לדבר על ביטחונה של המדינה? נדמה לי, שגם המומנט האחרון הזה לא הובא בכלל בחשבון בויכוח הזה.

בַּפֶּה אידלסון: אני חושבת שעלינו להיזהר בויכוח הזה מאותו הלעג שבו היה מתובל נאומו של בן-גוריון. אני, פחות מכל, הייתי רוצה שעכשיו יחלקו את היהדות למתלהבים לעניין ולמתנגדים. יש להצטרף שאנחנו עוד לא קיימנו את הויכוח הזה לפני חודשים מספר, כי לו היינו עושים זאת אז, אולי לא הייתה מתלכדת קבוצת אנשים – שאני האחרונה אשר אזול ברגשותיה וכאבה – ויכול מאוד להיות שהיינו מקבלים בעצמנו את הדבר הזה מתוך כאב עמוק ומתוך הכרת ההכרה. אם כי אני תמימת-דעים עם בן-גוריון, הרי דבריו הכאיבו לי מאוד, כי לא כאן ולא בכנסת צריך לדבר כך.

ואשר לעצם העניין. הדברים התגלגלו כך שהעניין עצמו אין אנחנו מדגישים. אין מטפחים אצלנו את הדבר והוא שוקע ואין ניתנת לו אותה תשומת-הלב במדינת ישראל, אשר יכולה לחנך לזיכרון הדברים. אינני רוצה להעמיד את עצמי כיום במבחן כזה – אם אני אלך להרוג תינוקות [גרמנים] – כי מה התועלת בכל העניין הזה ובכל ההגדרות הללו? אין אנחנו עומדים בפניהן והלוואי ולא נהיה זקוקים לכל הדרכים הוועתיות שהשתמשו בהן נגדנו. לעולם אינני מסכימה עם אנשים בתוכנו, שמוכנים להגיד: "לא כל גרמני". עוד לא הגעתי לדרגה זו בה אלך לחפש בין הגרמנים את הגויים הטובים. האם נחפש דווקא את הגוי הטוב ונשתדל להוכיח שיש עוד גויים טובים בגרמניה? למי נחוץ כל הטיפוח הזה? אנחנו חיים בארץ הזו ואנחנו עדים לתופעה כיצד הגיעו הנה מאות נשים גרמניות – והן נשי חברים שלנו, הן עכשיו אימהות של ילדים יהודים בתוך הארץ. זה ישנו גם כן בתוכנו, ואנחנו אף פעם לא התווכחנו על כך. זוהי אותה התפתחות ששוקעים [בה] ואין מצביעים על כך.

אני מגיעה למסקנה, שאנחנו חייבים וצריכים לדרוש את חלקנו בכסף, כי את החלק השני איננו יכולים לתבוע. זה שלנו. זה רכוש יהודי ויש לנו כל הרשות לדרוש אותו. הגעתי למסקנה שחובה עלינו לתבוע את הדבר, כי אנחנו תובעים אותו כדי שאנחנו נישאר בחיים, ואינני רואה פה שום פחיתת כבוד לעם ישראל בזה שהם הסכימו לשבת איתנו. אנחנו נסכים לשבת איתם, כי אנחנו תובעים מהם. אנחנו כבר קיבלנו החלטה בדבר דרישתנו את השילומים אולם טרם החלטנו מי ילך. ופה אולי הגישה הפטלית שלנו, בחושבנו: אולי מישוהו אחר צריך ללכת.

למעשה, לא גויים ולא יהודים מארץ אחרת צריכים לדרוש את השילומים, אלא אנשי הארץ, חברי הממשלה וחברי מפלגת פועלי ארץ-ישראל הם אשר צריכים לעשות זאת. כי על איזו מפלגה אנחנו יכולים להטיל שליחות זו? מי דואג לקיבוץ גלויות? הם ידברו נגד כי הם רוצים להכשיל את הממשלה, אבל אינם מזהים את הדבר עם כישלון המדינה כולה. איננו יכולים להגיע למה שמרגישים החברים שהיו

בעבר ההוא. זו תהיה הליכה על קידוש השם, ולגמרי איני מקנאה בחברים האלה. הייתי רוצה שכאשר נדון בדבר בכנסת, נחייב את החברים להצביע, כי איננו יכולים להרשות לעצמנו לא להצביע בשאלה זו. איננו יכולים להעמיד את החברים כאילו הם הולכים לדבר מתוך הכרת. יחד עם זאת, עלינו לשאת את הדבר במלוא האחריות ולהיות מוכנים להסברה מאוד מאוד רצינית ברחבי היישוב ואולי גם בחוץ-לארץ, כי לצערנו הרב הנאומים היפים המסבירים שהדבר בא כפיצוי – הדיבור הזול הזה ללא כל ספק מוצא לעצמו עכשיו, במציאות הקיימת, קרקע פורייה.

רפאל בש: אני חושב שמיצינו את הבירור ואני מציע להפסיק את הויכוח ולגשת להצבעה.

מאיר בראלי: אני חושב את המנהג הזה שיש אצלנו, שבכל ישיבת מרכז, אחרי שמספר חברים מדברים, מפסיקים את הויכוח, למויק למרכז המפלגה.

היו"ר מאיר ארגוב: ההצעה אינה במקומה. כאשר נרשמים 25 חברים ומתוכם דיברו 14, ובמקום 100 איש שהיו קודם באו להמשך הישיבה רק 40 – זה איננו מראה על רצינות של חלק מהחברים ועל נכונותם לשבת שעות ולמצות את הויכוח, ואין צורך לראות בזה משהו פוגע. קיימות אפוא שתי הצעות: להפסיק את הויכוח ולהמשיך בו.

הצבעה

הוחלט ברוב קולות להפסיק את הויכוח.

היו"ר מאיר ארגוב: ברצוני למסור את רשות הדיבור לשני חברים נוספים בלבד, החבר דב ליפוב והחברה גולדה מאיר.

דב ליפוב: אני נגד זה שהמפלגה לא תקבע עמדה לעצמה, אבל אני בעד זה שהעמדה תהיה שלילית. אינני חושב ששאלת קביעת שילומים מגרמניה הוא עניין של נקמה. אילו ניתן לחיילי הבריגדה בזמנו להיכנס לגרמניה בוודאי שהיו נוקמים. אינני יודע מה היה כיום לו היו אז נכנסים, השאלה איננה עומדת כאן. השאלה של כסף אינה נקמה באדם. אני חושב שגם אם נקבל כסף, כמו שתיארו חברים אחדים שזאת נקמה, גם זו אינה נקמה – בוודאי אינה נקמה בהיטלר. לא צריך כך להציג את השאלה של נקמה. עכשיו זו שאלה של כבוד עצמי יהודי ושאלה של זיכרון היסטורי, וזאת בעיקר שאלה של חינוך עצמנו וחינוך הדור.

גם בהיסטוריה העברית יש פסוקים על הדבר הזה. אומנם בן-גוריון מבטל פסוקים, אבל הוא בעצמו משתמש בהם לעיתים, ואחד הפסוקים הוא נקום "נקמת

דם עבדיך השפוך". זה פסוק שורשי, ועניין זה של לא תשכח "את אשר עשה לך עמלק" גם זה פסוק שורשי. אבל השאלה אינה שאלה [של] ריאליה אלא שאלה של צו סימלי. ובן-גוריון אומר שאיננו יודע מה היה לו היה קיים עמלק, אם לא היו הולכים לאוניברסיטאות שלו? כנראה בזיכרון ההיסטורי עניין זה של עמלק נחרץ יותר מכל – זה היה איזה דבר של צו סימלי – ואינני חושב שאנו צריכים לבטל את זאת מפני שאנו עם חלש ואין לנו אפשרות של נקמה בתותחים. נכון כי מה שעושים כעת לגרמנים זאת רהביליטציה מוסרית בעיני העולם – ושדווקא זה יינתן להם על-ידי העם החלש? מדינאי גרמני אמר אחרי מלחמת-העולם הראשונה: "קודם אירגנו את הניצחון, אחרי המלחמה אנו מארגנים את אהדת העולם בגרמניה".

אותו הדבר עשו ביהודים: קודם אירגנו את השחיטה ואחר-כך מארגנים את האהדה. והשאלה היא אם אנו צריכים לעשות את זאת להם. אם מדברים על מדינה, הרי גם לעניין זה יש איזו שהיא שייכות לתפישה מדינית, ושלא יבואו ויצמצמו את הפסוק של הנביא: "הרצחת וגם ירשת?", כי מצד הנביא זה היה דבר מוסרי ולא גישה דיפלומטית למשא-ומתן. אם יש גרמנים טובים – כמו שאמרו חברים – יתביישו להם כמו שאנחנו מתביישים במעשה דיר יאסין, ואין כל דמיון בין שני הדברים. אם נקבל שילומים – אפילו אם רק נתבע ולא נקבל – הם לא יתביישו. יש עוד ערך לזה אם אנו נקבל. אם אנו רבים על זאת צריך לפחות לדעת אם נקבל את זאת.

אני נגד זאת גם אם נקבל את השילומים, אבל מבחינה של תפיסה מדינית ריאלית יש לזה ערך. כשדיברו בזמנו על [הצעת חלוקת א"י של] "ועדת פיל" היו לזאת מתנגדים. אחד הנימוקים של ברל [כצנלסון] למה הוא התנגד לכך היה שזה לא יתגשם. מבחינה של תפישה ריאלית, אם יש ערך לזאת שיוכלו להגיד אם זה יתקבל או לא, אפילו אם זה לא יתגשם. הגישה שלנו שצריך לתבוע מפני שיש מדינה היא אבסורדית. אנו לא צריכים להיתפש לקומפלקס של מדינה. אני סבור כי זה נגד כבוד יהודי עצמאי ונגד הזיכרון ההיסטורי היהודי, ולא צריך להשוות את זאת לעניין הטרנספר של ארלוזורוב, כי זה היה עוד לפני השואה. כי לו [אז] היו רק שודדים אף אחד לא היה מתנגד לזאת, אך זה היה אחרי השואה, לאחר שהשמידו שישה מיליון יהודים ולא יכול לבוא כסף תחת דמים, לא שקט והשלמה, שזה ישתרש בזיכרון ההיסטורי של העם. זה לדעתי מחזק אותנו יותר מאשר הכסף.

אינני בדעתי של לבון החושב כי השילומים האלה יוכיחו כי דמנו אינו הפקר. [את] זה יכול להוכיח רק אקט של נקמה פיסית ממש, דם תחת דם. שאפשר לגאול דם בכסף זה לא מוכיח שדם איננו הפקר. להיפך. ואם החבר ארגוב אומר שעמים אחרים ינהלו משא-ומתן ויקבלו כסף חוץ מאיתנו – יעשו זאת. אותנו אי-קבלת הכסף מחסן יותר מאשר קבלת הכסף. חברים אומרים כי נחוצים לנו תותחים, אך תותחים אינם יורים מעצמם. אומרים: תותחים במקום חמאה, אבל לא תותחים במקום אנשים – הדבר הזה

של השילומים לא יחזק את המורל של האנשים ולא יחנך את הדור ואת הנוער שלנו. וחברים שואלים: למה דווקא [התרכזות] בגרמנים ולא בעמים אחרים? אין תשובה לזאת. זה היה דבר מיוחד במינו בהיסטוריה. בזמנו היה גירוש מארצות אחרות. אבל בארצות אחרות לא היתה שבועה לא לחזור אליהן. בעקבות דבריה של החברה בבה, אנו לא צריכים לבוא לחברים המתנגדים לזאת ולהגיד להם כי יש להם תפישה גטואית. החברים שלחמו בגטאות היתה להם תפישה מדינית ולא גטואית. הם לא פשטו את צווארם לטבח, אחרת לא היו נלחמים. לבסוף אני רוצה להגיד לדבריו של החבר ברגר: אנו יודעים כי אנו נמצאים במצב קשה וטרגי ואנו מוחים לקבל את הכסף. יכול להיות כי לא ישמעו לנו, ומה אם נמחה נגד בינאום ירושלים ולא ישמעו לנו – האם בגלל זה נפסיק למחות? לפעמים זה הנשק המוסרי הגדול. לפעמים גם הדברים האירציונליים ביותר הם רציונליים, כי הם מראים על חווק. אני בעד זה שהמפלגה תהיה נגד השילומים, ואני רוצה להגיד מילה אחת, שלא יגידו לי – מפני שאני נגד זה – שאני יושב בחברת מיקוניס. אני לא בעד מיקוניס או נגד מיקוניס. מיקוניס נגד זה מתוך הארגומנטים שלו ואנו נגד זה מתוך ארגומנטים שלנו.

גולדה מאיר: הייתי רוצה קודם כל להציע איזו הצעה טכנית. אני בטוחה שחברים שלא באו, לו חס וחלילה לא היו מזמינים אותם לכתחילה לשיבה זו, היה משבר במפלגה. חברים שמתעצלים להישאר עד גמר הויכוח זה גם כן דבר מזוהר, ואולי צריך להתנות עם החברים שאם הם רוצים לבוא – שיהיו עד הסוף.

בגישתי לשאלה זו קבעתי לי ארבעה עקרונות. קודם-כל אני מודיעה שיש לי גישה ריסטית בהחלט. בעיני כל גרמני הוא גרמני נאצי למפרע. אני מוכנה אחר-כך לבדוק אם הוא צדיק הדור או לא. ולגמרי לא הודעתי מסיפור הנערה הזאת. מול הנערה הזאת, שהיא כנראה נערה טובה ואביה צדיק, יש לי מאות אלפי נערות. מה לעשות כשלבי אינו פנוי, אחרי מה שקרה לנו, להודעות של נערה שמתעלפת כשנערי ישראל, אחרי מה שהיה, אינם רוצים לדבר איתה באשר היא גרמנייה? (מ. נוי: זאת אמרו כל הדורות הגויים נגדנו).

מה בעיני הפחד הגדול בתוך כל העניין הזה? שמעתי כי בישיבה הראשונה נפתלי התרגש מאוד כשהזכירו את לִיבֵּה, הוא היה מתרגש לו היו מזכירים את שומכר³¹ לרעה. הייתי עם שומכר בוועידה הסוציאליסטית בציריך בשנת 1947, ושומכר בא לבקש מהוועידה הזאת שיקבלו את המפלגה הסוציאליסטית-דמוקרטית הגרמנית והוא נאם נאום גדול ומלא רגש ופתוס, וניסה להסביר יפה שלא רק המפלגה הסוציאלי-

31 קורט שומכר (1895–1953). יו"ר ראשון של המפלגה הסוצ'דמוקרטית הגרמנית לאחר מל"ע-2. חבר הרייכסטג 1930–1933. לאחר עלות הנאצים לשלטון נכלא במחנה ריכוז עד גמר המלחמה.

דמוקרטית בזמנה, כי אם כל אלה הנמצאים היום במפלגה הסוציאל-דמוקרטית הם רק צדיקים גמורים. ובתוך כל הנאום הארוך לא מצא אף מילה אחת על מה שקרה ליהודים בידי הגרמנים. אז שיחק לנו המזל, וקולנו גרם לזה שלא נכנסו. לו היינו נמנעים – היו נכנסים. והיה איתנו משא-ומתן של הבריטים והצרפתים והבלגים, וביקשו מאיתנו כי נימנע, אבל אנו הצבענו נגד שומכר. והיתה לו חוצפה לגשת ולשאול מה עשינו לו, וצריך היה להגיד לו: רק בגלל נאומי – הצדיק הסוציאל-דמוקרטי הזה – שבו הוא שכח את כל המעשים הנאצים. עוד אינני מוכנה להתחיל לחלק גרמנים לטובים ולרעים. בעיני כולם אותו הדבר. בזה אינני רוצה להגיד שלא היו יחידי סגולה, אני מוכנה לטעות ולהאשים גרמני טוב מאשר לטעון להיפך. עוד יותר מדי מוקדם. אני בהחלט מקבלת מה שאמרו כאן חברים – לפי דעתי חטאנו חטא כבד, לא עשינו די כדי שהעניין הגרמני יהיה עניין טרי לכל אחד ואחד, וזה לא היה כל כך טוב גם בתוכנו. ואני רוצה להגיד שאני בעד קבלת שילומים. אבל גם בתוכנו, מייד עם גמר המלחמה, היו שיקולים משקיים של מוסדות ושל גופים, ובתוך החשבונות האלה היה להיכנס לגרמניה. לא עשינו די ואני מפחדת שיש כיום כבר ילדים אצלנו, שלא יודעים די על גרמניה, שלא הספקנו להסביר להם מה שהיה. ואין להתבייש בגישה רַסיסטית כלפי גרמנים. עוד לא.

והדבר השני: הדרך-ארץ לאי-רציונליות. מאימתי התנועה שלנו, ככלל התנועה הציונית ואנו בתוכה, מתי הרימונו על נס רציונליות? לו היינו רציונליים לא היינו נמצאים כאן. עשינו מה שעשינו רק בכוח מה שהיה נראה בעיני פיקחים וחכמים לאי-רציונלי.

והדבר השלישי: "כאילו הייתי" אינו דומה בשום אופן ל"הייתי". כולנו נמצאים כאן – כולנו שהיינו בארץ בתקופה הזאת – על כולנו אפשר להגיד "כאילו היינו", ובכל זאת לא היינו. וזה איננו דומה.

והדבר הרביעי: דובר כאן הרבה על כבוד לאומי ואני מוכנה להצטרף להרבה ממה שנאמר כאן בעניין זה. בשבילי הדבר לגמרי פשוט. באותה מידה שכולנו, ולא רק אני, ידענו תמיד למדוד מפלגה סוציאליסטית לפי קנה-מידה של יחסה לצינות – ולפי דעתי זה היה קנה-מידה נכון – כי ראינו בצינות ובמלחמתו של העם היהודי לעצמאות דבר מהפכני מאוד – אותו הדבר כשאני רוצה למצוא קנה-מידה מה זה כבוד מדיני וכבוד ישראל. לי יש רק קנה-מידה אחד: עניין כבוד ישראל בלי מדינת ישראל לא קיים. וכבוד ישראל – באיזו פינה שהיא שם נמצא יישוב יהודי – יש ויעלה אך ורק עם קיום או לא-קיום של מדינת ישראל. לעינינו יישוב יהודי בן מיליונים [בארצה], יישוב עשיר ובעל השפעה פוליטית גדולה – כל מה שאתם רוצים יש לו – ואין כבוד ישראל אובייקטיבי בקיבוץ הזה, ובמידה שיש לו דבר-מה או זה קשור, גם מבלי דעת – לא כולם יודעים את זאת – עם המדינה הקטנה הזאת, ואוי ואבוי לכבוד

ישראל גם בקיבוץ הגדול הזה בלי מדינת ישראל. אין כבוד ישראל מופשט עכשיו בעולם. זה דבר קונקרטי הקשור עם מקום קונקרטי ולמצב קונקרטי במדינה. ואינני חושבת אם זה נכון אם בתוכנו אנו מנהלים ויכוח דרך חברים שלנו עם מפ"ם או עם "חרות" או עם קרליבך. לא חשוב לי מה יגידו אחרים – העולם הגדול והגויים – מה שחשוב לי בעסק הזה אלה הם שני דברים: אני רוצה להגיד את זאת בכל הפשטות ואינני יודעת מדוע לא צריכים להגיד את זאת. איננו יכולים לנהל את הויכוח כאילו הוא רק ויכוח מוסרי תיאורטי – אם זה דבר מוסרי ומכובד בשבילנו לקבל את הכסף הזה או לא. זה לא יהיה אמת. אנו מנהלים את הויכוח הזה על רקע מסויים ואיננו יכולים להשתחרר ממנו. קיבלנו על עצמנו תפקידים במדינה הזאת ובמצב כזה ובזמן כזה, ואיננו חופשיים משיקול דעת זה, ואז אנו רק צריכים לשאול את עצמנו אם הדבר שאנו הולכים לעשות הוא כל כך בלתי-נכון, שמותר לסכן מה שאנו בונים עכשיו בארץ.

אני חושבת שכל אחד מאיתנו חושד בהברו, ואולי בצדק, שחברו אינו יודע את חומרת מצבנו, ותמיד זה יהיה נכון אם אנו שוקלים גם את זאת. בעיני זה השיקול הראשון, מפני שמה שעלול להביא נזק למדינה זה בלתי-מוסרי, זה לא מכובד וזה חטא. אני מוכרחה לשאול את עצמי: מה אנו הולכים לעשות? היטלר שחט שישה מיליון יהודים. אני צריכה לשאול את עצמי אם יש לי זכות, זכות מוסרית יהודית, לסכן עוד יהודי אחד. ובן-גוריון דיבר שלשום או אתמול בכנסת בתשובה לשאלתה או בתשובה להצעה לסדר-היום על ענייני העלייה. ואני יודעת שבן-גוריון, כאשר הוא מדבר, הוא מאמין במה שהוא אומר. אין לי ספק בזה.³² והנה היום מסרו ברדיו את דברי דובר הסוכנות, ואחרי מה שבן-גוריון מסר אתמול בכנסת, מדבר היום דובר הסוכנות ומוסר מהן הסיבות של הקטנת העלייה, מספר כי מעיראק הוציאו את כולם, על רומניה אין שליטה, ומוסיף עוד דבר: המצב החומרי המסוכן של התנועה הציונית. וגם זה נכון. גם זאת אמת.

כשהנהלת הסוכנות ישבה והחליטה מה שהחליטה [על צמצום העלייה], לקחה זאת בחשבון. אני מוכרחה לשקול את זאת ואינני יכולה להיות חופשית מזה. וחברים שדיברו כאן אינם יכולים להיות חופשים משיקול זה. ומי מאיתנו יקבל אחריות מלאה להגיד, שמקום פלוני הוא מקום הצלה ומקום אלמוני לא? בייחוד שהמקומות מהם תבוא העלייה זה לא אמריקה ולא אנגליה ולא דרום-אפריקה, כי אם ארצות שהן בכל אופן על הגבול. כאילו מישהו מוכן לחתום על שטר, שמרוקו זה מקום בטוח ליהודים? מי יודע מה יכול להיות? ובכל זאת החליטה הנהלת הסוכנות מה שהחליטה, ואני בטוחה שהחליטה לא מתוך אנטו-ציונות, כי אם לקחו בחשבון שאין כסף. רשאית אני, רשאי מישהו מאיתנו, לוותר על דבר מה? ואז אני יכולה להגיד כי

32 ר' דברי ב"ג בדיון בכנסת על מדיניות העלייה, 12.12.1951 (דברי הכנסת 10, עמ' 634).

אותו המקום ששחט שישה מיליון יהודים חייב לי אפשרות להציל כל יהודי שאני יכולה להציל, חייב לתת לי זאת. זה לא חסד - הוא חייב זאת.

ואני רוצה להגיד ממה אני מפחדת. אני מפחדת משני דברים: ראשית שגם להבא לא נצליח. לו ידעתי שהמשא-ומתן עם נציגי גרמניה וקבלת שילומים יכולים לשמש לאיזה מצב-רוח של באמת שיכחה או סליחה, אז הייתי אומרת: מה שלא יהיה, אסור לעשות זאת. אם אנו נצליח, יחד עם זאת, בכל זאת לחנך ולהחזיר יומם ולילה שאנו מקבלים שילומים מרוצחים, או שאנו נוניח את זאת כמו שהזנחנו בעבר, שכל השדים הרוקדים בארץ הזאת יהיו מעוניינים לקבוע את הדבר הזה כך.

והדבר העיקרי שאני מפחדת זאת היא הרוח של המשא-ומתן - מי ינהל את המשא-ומתן? ואני מאוד מפחדת שבכדי ליצור לעצמנו מצב יותר נוח נמסור זאת לקבלן "בְּרִיָּה" [יידיש: פעלתן], לאיזה איש זריו, בעל כשרון. ויש לי אימת מוות מבריות כאלה, מפני שיש אנשים שהם יותר מדי מוצלחים. ויש לפעמים רצון שיהיה באיזה עניין איש פחות מוצלח. ואני אומרת כי בעסק זה כל כך עדין, כל כך מסובך, כל כך נוגע ביסוד הנפש, אם כבר לעשות זאת אז רק מישהו מכאן, שיידע מתוך מגע עם טמאים לשמור על טוהר ועל כבוד השולחים, וזה לא יכול להיות איש אחר מחוץ לאיש הבא מהארץ הזאת, היודע כי הוא בא מהארץ ויחזור אל הארץ, שעמד בניסיונות קשים בכל מיני משא-ומתן ויש אמון שלא יכשיל. יש טון במשא-ומתן ויש רוח במשא-ומתן. אולי זאת שטות מה שאמרתי לנפתלי בישיבת הממשלה: אני מקבלת זאת שיכולים לשבת עם גרמני מסביב לשולחן כמו שיושבים מנצחים עם מנוצחים. אינני מתארת לי שנציג שלנו ייכנס לשיחה עם גרמני וישיט לו יד. לא יושיט לו יד! הוא לא בא לידיד ולא למסיבה ידידותית. הוא בא כבא-כוח של עם אשר שליש ממנו נשחט על-ידי העם שבא-כוח שלו יושב מולו, ולא צריך להיות כל סמל המסמל משא-ומתן בין אנשים ידידותיים - אסור שיהיה זכר לזה במסיבה זו. לזאת איננו מסוגל יהודי שבא מאיזה מקום אחר מחוץ לישראל. נתתי הושטת יד כדוגמה וכסמל, אבל סביב זה כל הרוח של המשא-ומתן. כל זה יכול להיעשות בצורה מכובדת על-ידי מי שבא מהארץ וידע מה הרגישות בארץ.

לבסוף, אני זוכרת ויכוח פעם בוועד הלאומי על "מאבק" [אליהם בכריטיים]. ואני הייתי בעד מאבק. ואני זוכרת כי לפני דיבר [ישראל] ברי-יהודה והוא דיבר בהתלהבות כזאת על מאבק, שאמרתי אז כי למאבק מותר ללכת רק לאלה המפחדים; ואלה ההולכים בלב בטוח למאבק הוה בארץ מול צבא בריטי של 100 אלף וכל מה שהיה לנו להפסיד - מי שהולך בלב קל הוא פסול. גם לעסק הזה - אני אומרת - צריך ללכת מי שיש לו מה להפסיד. מי שמתחיל לבנות לו תיאוריות, שבכלל עמים שעשו לנו מה שעשו - אני יודעת מה עשו לנו - אבל עוד לא היה כדבר הזה. איזה עניין יש לנו לכרוך את הגרמנים עם הפולנים והאוקראינים והצ'כים - עם כל מיני החוליגנים שהיו בעולם?

בכל זאת, מענייננו להוציא את הגרמנים כדבר מיוחד במינו: אל"ף, מפני שזה נכון שדבר כזה לא היה; ולא נכון להשוות את זאת עם איזה דבר אחר. בי"ת, ברגע שאנו מכניסים את הגרמנים למשפחה אחת עם כל אלה שערכו פוגרומים על יהודים, אז זה מתחיל להיות לא כל-כך נורא בכלל – בכל הדורות היו כל מיני אינצידנטים ויהיה עוד אחד, וככלל זה לא כל כך נורא. זה מסלף את העניין. זאת לא האמת. אין לנו כל עניין לעשות את זאת וזה לא נחוץ לעניין. אבל אצלנו, כרגיל, כשיש חילוקי דעות, יש איזה להט חסידי שמוכרח להעלות את הדבר מעבר כל מה שנחוץ. והעסק הזה הוא דבר לגמרי פשוט לקיום מדינת ישראל וביצוע המשימה שקיבלה על עצמה: אנו מחוייבים לקחת מכל מקום שאנו יכולים לקחת. ואני לא רוצה לעשות השוואות. אנו לוקחים ממקורות מאוד מסוכנים, אבל אם הולכים לזאת בחרדה בכדי לחזק את המדינה, אנו מוכרחים לגבות חוב שהוא מוקצה מחמת מיאוס ולגעת בעסק זה. זה חוב המגיע לנו ומצבנו הוא כזה שלא רק שאנו לא צריכים לוותר על זאת, כי אם חטא יהיה לוותר על זאת, כי ויתור על דבר שמגיע לנו יכול לסכן עוד נוספים על שישה המיליונים. זה מספיק בשבילי.

ואני אומרת: זה מספיק בשבילי. לא צריך לחפש גויים טובים ביניהם. לא נחוצה לי הפילוסופיה ההומניטרית לגבי הגרמנים. אני הייתי רוצה מאוד להזהיר את החברים שלנו, לא בפנים ולא בחוץ, לא ללכת בהתלהבות זו שיכולה לסלף את כל העניין שכלל לא נתכוונו אליו.

פרץ נפתלי: הייתי בשליחות המפלגה, ולכן לא יכולתי להיות כאן. אני מבקש לאפשר לי לדבר חמש דקות.

ישראל מרום: אני חושב שאסור לסגור רשימה ולתת לנואמים אחרים רשות דיבור. אני מבקש או לפתוח את הויכוח מחדש או להצביע.

היורד מאיר ארגוב: קודם-כל, סגרת את הרשימה על דעת החברים, ואמרת מלבד שני החברים שצינתי את שמותיהם. כעת נכנס חבר שהיה רשום לפני כולם ולא היה פה, ומבקש שיתנו לו חמישה רגעים. אי-אפשר לעשות מזה עניין פרינציפיוני.

פרץ נפתלי: אני מצטער על הערתו של מרום, אבל אני רואה חובה מוסרית לומר את דעתי. אינני מדבר הפעם על עניינים כלכליים, בייחוד מפני שהביטחון התמים שלי על התוצאות הכלכליות אינו גדול. אני מדבר על הרגש, ואני חושב שאני מחוייב לומר שבעניין הרגש אני נבדל כמעט מכל מה שנאמר פה. אני חושב שאינני צריך להדגיש שהחשבון האישי-משפחתי שלי כלפי גרמניה, לכל הפחות, אינו יותר

קטן משל מישוהו אחר. אולם אני רוצה לקבל מגרמניה בשביל עם ישראל ומדינת ישראל מה שאני יכול לקבל. אינני רוצה לקבל דבר אחד - הירושה של היטלר, התורה של היטלר, התורה הגזעית. אני צריך לומר, כי בשבילי זוהי מכה קשה כאשר אני שומע מחברים יהודים שהאידיאל שלהם היה להשמיד שישה מיליון גרמנים - אולי גם 40 מיליון - אבל לא אמרו שזה אידיאל. מה פירוש הדבר? פירוש הדבר שאנו מתוכחים על שילומים, אבל מקבלים את תורת הגזע של היטלר. אם אני אומר שכל הגרמנים הם רוצחים, ואינני יכול להושיט את ידי לשום גרמני, זוהי תורת הגזע, לפי דעתי. ישנם גרמנים לא מעטים, שאני ברצון רב מושיט להם את היד (דבורז'צקי: איפה הם היו במלחמה?) - באותו מקום שאני הייתי. מחוץ לגרמניה. הם ברחו מגרמניה.

אני רוצה לתת דוגמאות שנתתי כבר בשיבת המפלגה. ישנו גוי אחד, שרק מפני שהוא סיכן את חייו אני יושב פה. הוא יושב באמריקה, אבל הוא גרמני, וישנם אחרים כאלה. מישוהו אמר פה שזהו אסון שראשי עיריות שלנו ישבו יחד עם ראשי עיריות גרמנים. אינני מכיר את כל ראשי העיריות של הגרמנים היום. אני מכיר במקרה שניים: אחד, [ארנסט] רויטר מברלין, שהיה במחנה ריכוז כמוני, וניצל על-ידי האנגלים וישב בתורכיה עד שהיטלר גמר את חייו - בשביל זה הוא פסול? הוא ברח מהיטלר, הוא היה מוכרח לברוח מהיטלר בדיוק כמו היהודים.

וישנו שני - [מקס] בראואר, ידיד גדול מאוד שלנו, שהיום הוא ראש עיריית המבורג, ברח לארה"ב ועבד כל הזמן בתוקף גדול נגד הנאצים עד שהעניין נגמר. אני לוקח עוד אחד שלא כל כך מקובל, שומכר, שישב 18 שנה במחנה ריכוז, ולפני כן היה לוחם חזק נגד הנאצים. עכשיו אני צריך ללכת ולהגיד לו: "קיבלתי בינתיים תורת היטלר - אינני יכול להושיט לך את ידי, מפני שאתה ישבת במחנה ריכוז של אותו גזע ארור?" אני חושב שגישה זו אינה מוסרית ואינה סוציאליסטית.

אינני רוצה להתווכח לעצם העניין. אני רק רוצה להבליט, ולכן עמדתי כל-כך על רשות הדיבור, שישנו רגש וישנו רגש. אני מסכים עם גולדה אם היא אומרת שאיננו צריכים לזלזל בדברים אמוציונליים. אבל האמוציה של כל האנשים אינה תמיד בקו אחד. אני חושב שאנו צריכים לדאוג לזה, שהכוחות האמוציונליים שלנו לא ילכו בתורת הגזע אלא בתורת הסוציאליזם.

היורד מאיר ארגוב: לא נפתח בויכוח בעניין. אבל אני רוצה להעמיד שתי עובדות: כשהבריגדה נכנסה לגרמניה, בשותפות הפרטיזנים, נקמו במידה שיכלו לנקום. טוב שנדע זאת. עובדה שנייה לדברי נַפְּהָה [אידלסון]: אולי בכל הבריגדה היו שניים-שלושה מקרי נישואי תערובת עם גרמניות. היתר היו עם עמים אחרים.

דב ליפוב: אינני סבור שבעניין זה אפשר להצביע במספר החברים שנשארו. אני מציע לערוך משאל בין חברי מרכז המפלגה.

הי"ר מאיר ארגוב: מי שאיננו בא מוותר על זכותו להכריע. מצביעים חברי המרכז, סיעתנו בכנסת וחברי מזכירות "האיחוד העולמי".

הצבעה על כניסה למו"מ ישיר לשילומים עם גרמניה

בעד - 42

נגד - 6

ההצעה נתקבלה.

הי"ר מאיר ארגוב: בשאלת חופש ההצבעה בכנסת יהיה עוד דיון בסיעה. בדרך כלל אנו נוהגים במקרים כאלה, שאם הדבר אינו מסכן את ההצבעה, אנו נותנים זכות לחברים להימנע. אולם נראה את מצב הדברים ואז נחליט.

ישראל מרום: ישנה עוד שאלה - האם זה בשם המדינה, או עם ישראל?

הי"ר מאיר ארגוב: המדובר כרגע הוא על מדינת ישראל, כי לעם ישראל ישנם אורגנים אחדים שהם יחליטו. במידה שהדבר יובא לכנסת, הדבר יובא בשם מדינת ישראל.

ישראל מרום: אני בעד המדינה והעם יחד. אינני חושב שבעניין זה מותר ללכת לחוד ולאפשר למישהו בגולה לעשות מזה קפיטל ולהעמיד את העם נגד המדינה.

י. יפה: עד כמה שידוע לי, המגמה היא שהמשא-ומתן יתנהל רק על-ידי נציגי הממשלה על שילומים, ועל-ידי הארגונים היהודיים בשאלת התחיקה והחזרת הרכוש, אבל יהיה שיתוף בין שני הדברים.

גולדה מאיר: אין לי כל ספק, שאנו צריכים לעשות את הכל שכל הגורמים יהיו יחד. איננו צריכים להוסיף לדבר הזה גם את הבושה שיופיעו גורמים יהודיים אחרים - בזה אין ספק, מה שהיינו צריכים להחליט - אם גם המדינה. אבל שילכו גם אחרים - אין בזה כל ספק ולא היתה כל כוונה שרק המדינה.

הוחלט בעד כניסה למשא-ומתן ישיר לשילומים עם גרמניה.

בשאלת חופש ההצבעה בכנסת, יהיה עוד דיון בסיעה.

לחברים תורשה הימנעות מהצבעה באם הדבר אינו מסכן את ההצבעה.

תביעת ישראל מתקבלת כבסיס למשא-ומתן

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: יש לי למסור שני דברים, שהם באופן מיוחד סודיים, אחד הוא לדעתי חיובי והשני הוא שלילי מאוד.¹

האחד הוא בעניין השילומים מגרמניה. אתם שמעתם, שיושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית, דר' נחום גולדמן, נפגש בגרמניה עם גנרל מקלוי. הוא דיבר אתו שיעורר את הממשלה הגרמנית לתשלום השילומים לעם ישראל ולמדינת ישראל. לאחר שיחת שרת עם אצ'סון, אשר הביע יחס שלילי לתביעת השילומים,² לא הביע

1 הדבר הסודי השני, ה"שלילי מאוד", היה תביעת ממשלת ארה"ב ממשלת ישראל "למשלוח כוח [צבא] מסוים לקוריאה" (ר' פרוטוקול הישיבה, עמ' 9, גנזך).

2 שר החוץ מ"ש נועד לשיחה עם מזכיר המדינה אצ'סון בפריס, ב-19.11.1951, בימי עצרת או"ם שהתכנסה שם. נושא השילומים היה אחרון שהעלה מ"ש בשיחה זו, ועוד באותו יום סיכם אותה בדוח מפורט באנגלית. להלן קטע הדוח בנושא השילומים:

[אמרתיו:] אל יחשוב המזכיר, שאנו פשוט אצים להשיג כספים מכל הבא ליד. אנו מבצעים מפעל היסטורי כביר ממדים. מדובר במאמץ משנה סדרי בראשית לניעור הארץ מתרדמת דורות ולחיודש הווייתו של עם שלם. הדבר מצריך משאבים אדירים. ציינתי, כי ההצדקה לתביעתנו לתשלום קולקטיבי הוכרה עקרונית על-ידי ראש ממשלת בון בנאומו לפני הבונדסטג [ב-22.9.1951]; הוא גם הביע נכונות לשאת-ולתת עם ישראל על תשלום ממשי. אנו נרתעים מפני כניסה למשא-ומתן כזה בטרם ניווכח כי ממשלת גרמניה שוקלת כראות את ממדי התביעה שבה עליה לעמוד. ככל שידוע לנו, היא סבורה שתוכל לחמוק ממנה בסכום פועט. יצויין, כי העובדה שאנו נשב לשיחות בנושא זה תעניק להם, היא כשלעצמה, הישג מוסרי גדול. אף שהם יכלו לטעון, כמוכן, שלממשלת גרמניה הנוכחית אין שום שייכות לזוועות שביצע היטלר, הם נאלצו להודות כי אותם פשעים בוצעו בידי העם הגרמני וכי דבר זה מכביד קשות על מצפונם. אנו לא נפטור אותם מן המועקה המוסרית הזאת אלא אם כן יהיו נכונים לפצות פיצוי נאות. רבה ציפיינו לתמיכת או"ם בעניין זה. העניין הוא שיש להבהיר לממשלה הגרמנית את ממדיה המוצדקים של התביעה.

מזכיר המדינה אמר, כי בנקודה זו עליו להביע הסתייגות. הוא סבור כי כבר הבהיר לנו בשעתו, כי כל עוד מדובר בהגעה לכלל הסכם עם גרמניה על ממדי הסכום שעליה לשלם ממשאביה-היא, אין הדבר נוגע להם, אבל אם מדובר בסכומים שתשלם גרמניה מכספים שהיא מקבלת מארה"ב, הרי שעליו לומר בכנות כי הם לא יוכלו לאשר זאת, שכן, חד וחלק, הם לא יוכלו לעמוד בכך. הם עדיין מסייעים לגרמניה, ואין הם יכולים להסכים כי גרמניה תשתמש בסיוע זה לצורך תשלומים לאחרים.

עניתי כי מעמדה הכלכלי של גרמניה עולה על שלנו לאין שיעור. שגשוגה התעשייתי מדהים ולא ייאמן. לא זו בלבד שרמת הייצור שלה חזרה לזו שקדמה למלחמה, אלא שהיא עולה עליה במידה ניכרת ביותר. מר אצ'סון אמר שאפשר שכך הוא, אולם בד בבד עם כל ההשתקמות וגידול הייצור של גרמניה, גברו גם קשייה, בעיקר עקב קץ אחדותה הכלכלית. מכאן חתירתה של ארה"ב למציאת דרכים לאיחוד שני החלקים.

קטעתי אותו ואמרתיו, כי איחוד גרמניה וזיונה מחדש – הדגשתי את המילים "זיונה מחדש" –

מקלוי יחס שלילי, אלא הבטיח בהודמנות לדבר עם ראש ממשלת גרמניה המערבית בעניין. ב־6 בדצמבר כתב אדנאואר מכתב לנחום גולדמן בדבר תביעת השילומים שלנו, והוא מסיים מכתב זה שתביעת ממשלת ישראל לשילומים מגרמניה יכולה להיות בסיס למשא־ומתן.³

כפי שנודע לנו, לא הודיע עוד אדנאואר דבר זה לקבינט שלו. רק השבוע יודיע זאת בישיבת הקבינט, ולכן מבקש אני את כל חברי הממשלה לשמור על עניין זה בסוד, כדי שלא ייוודע הדבר לחברי הקבינט הגרמני מתוך העיתונות. לאחר שנדע שאדנאואר מסר על כך לחברי הקבינט שלו, נביא זאת לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת. הצעתנו תהיה שהממשלה תיכנס למשא־ומתן עם גרמניה בדבר השילומים. (השר מ. שפירא: הייתי מציע שיהיה כינוס כל הקואליציה בו תודיע על עניין זה) – אני מוכן להודיע לוועדת הכנסת ולכנסת, שאנו מציעים להיכנס במשא־ומתן עם אדנאואר על תביעות העם היהודי, אבל כמוכן שקודם כל נצטרך אנו להחליט בדבר זה.

השר שרת יהיה איתנו ביום א' הבא [30.12.1951], הוא עוזב את פריס במוצאי שבת לרגל הפגרה בעצרת האומות המאוחדות, גם מר אבן יוצא מארצות הברית ביום ג' וכמו שהשגריר השהה מסירת האיגרת, נשהה אנו העיון עד בוא השר שרת ומר אבן.

3 זהו איום מפיחיד ביותר על שלום העולם. המוכיר הניח דברי אלה ללא מענה, וחזר והדגיש כי ארה"ב לא תוכל בשום אופן להרשות לגרמניה לשלם לנו על חשבונה" (תלחמי" 6, עמ' 818-819). מדובר במכתב אדנאואר לנחום גולדמן, 6.12.1951 (שם, עמ' 849-850; אנגלית): דר' גולדמן יקר,

בקשר להצהרת הממשלה הפדרלית בבונדסטג ב-27.9.1951, שבה הודעתי על נכונותה לפתוח במו"מ עם נציגי העם היהודי וישראל בדבר פיצויים לנוק שנגרם בימי המשטר הנאצי, רצוני ליידע אותך כי הממשלה הפדרלית סבורה שהגיעה השעה להתחיל במו"מ זה. אני מבקש ממך בתוקף היותך יו"ר ועידת התביעות היהודית מגרמניה, להודיע על כך לוועידה ולממשלת ישראל. רצוני להצהיר, כי הממשלה הפדרלית רואה את בעיית הפיצויים, מעל לכל, גם כחובה מוסרית וסבורה כי כבוד העם הגרמני מחייבו לעשות כל שאפשר לתיקון העוולות שנעשו לעם היהודי. הממשלה הפדרלית תראה בחיוב בהקשר זה את האפשרות לתרום לביצורה של מדינת ישראל באמצעות העברת סחורות. הממשלה הפדרלית מוכנה לקבל את התביעות שנסוחו בידי ממשלת ישראל באיגרתה מ-12.3.1915 כבסיס למו"מ זה.

בכנות רבה, אדנאואר

ב-7.12.1951 הבריק השגריר אליהו אילת מלונדון לראש הממשלה: לבי"ג אישי וסודי ביותר מגולדמן. היתה לי שיחה ארוכה ומשביעת רצון עם הקנצלר. כתוצאה קיבלתי מכתב רישמי המזמין באמצעותי את ישראל ואת ועידת הארגונים היהודיים לפתוח בשיחות. הוא מסכים למקום ניטרלי. המכתב מכריז נכונות גרמניה לקבל התביעות שהוצגו באיגרת ישראל כבסיס לשיחות. משוכנע שהקנצלר מתכוון ברצינות להסדיר העניין באופן משביע רצון. הסכמנו ששני הצדדים יכחישו שיחה כלשהי בינינו. בינתיים שמור עובדת המכתב והשיחה כסודית ביותר (שם, עמ' 853-854; אנגלית).

משא-ומתן מייד – לא להתמיץ את השעה

השר מ. שרת: הדבר האחרון בדברי – עניין השילומים. ראש הממשלה מסר כבר באחת הישיבות על מצב העניינים: אל"ף, יש לנו אפשרות מוסכמת עם הצד שכנגד להודיע ברבים, כי ממשלת בון פנתה אלינו והציעה משא-ומתן; בי"ת, כי היא הודיעה, עם זאת כי היא מקבלת את התביעה שנוסחה בפנייה שלנו למעצמות הכיבוש כיסוד למשא-ומתן. יש לנו אפשרות להודיע שני דברים אלה: אתם יודעים כי יש מכתב של אדנאואר. הם מבקשים לא לפרסם מכתב זה¹ (השר מ. שפירא: ההודיעו לקבינט הגרמני על המכתב?) – איני יודע אם הודיעו לקבינט או לא, יש לו צרות משלו, ו[איני יודע אם] מה שאמרתי הוא על דעת הקבינט הגרמני. ראש הממשלה הגרמני הודיע לנו שאנו יכולים להודיע זאת. אגב, אני רוצה לומר שאחת הצרות הגדולות שלהם היא כי בעצם הימים האלה הם עומדים תחת לחץ ארה"ב ואנגליה וצרפת להכניס לתקציב שלהם סכומים לתשלום למעצמות הכיבוש. המדובר הוא על סכום 13 מיליארד מרקים להוצאות ביטחון, להשתתפות בהגנת המערב. הם כנראה עוד שומרים בסוד דבר זה, כי אם דברים אלה ייודעו יחד, לא ייטב לא לזה ולא לזה. הם מודיעים שמנוי וגמור איתם העניין שלנו לסדר. הדברים נמסרו לנו בשם אדנאואר והוא מבקש שנבין את הקשיים של המצב.

שאלתי היא, אני יודע מה אומר בכנסת אם אצטרך לפתוח בשאלה זו בכנסת (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: הממשלה תפתח בדין זה) – כוונתי לפתוח בהודעה קצרה, לא לנסות לקדם את פני הטענות, לתת לאופוזיציה לטעון טענותיה ולענות על הטענות: הגשנו תביעה, היתה הכרזת אדנאואר, עכשיו ישנה ידיעה על בסיס המשא-ומתן, הממשלה החליטה להיכנס למשא-ומתן (השר הרב י.מ. לוי: לא החלטנו); (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: החלטנו והחלטה נוספת היתה להביא החלטה זו לידיעת הקואליציה לפני שאנו מביאים זאת לוועדת החוץ והביטחון) – כשבאתי שאלתי את ראש הממשלה מה המצב. אני מדבר על יסוד מה ששמעתי מראש הממשלה. אם יש ערעור על כך, אבקש לעשות זאת אחרי דברי.

אני רוצה לפתוח בהודעה קצרה ולמסור בה העובדות ומסקנות וערת החוץ והביטחון. ודאי אצטרך לדבר עוד הפעם בוויכוח ואני מניח שגם ראש הממשלה ידבר. נצטרך לענות על מה שנשמע בוויכוח, וזאת במשך מהלך הויכוח או בסופו. אין אני רוצה להתחיל בוויכוח.

1 ר' מכתב אדנאואר לגולדמן, מסמך 15, עמ' 259 (ב) הע' 3.

מלבד פגישת הקואליציה, שהיא חשובה מאוד, ושתהיה ביום ג', תהיה באותו יום ג' ישיבת ועדת החוץ והביטחון בשעה 11 לעניין השילומים. שם יכול ואולי גם צריך אני לגולל יריעה רחבה יותר: המשא-והמתן שהיה בינינו לבין מעצמות המערב, עליו עוד לא נמסר אף פעם לידיעת ועדת החוץ והביטחון. להם צריך למסור מהן התשובות שקיבלנו; מרוסיה לא קיבלנו כלום. הם יכולים לשאול מהי ההודעה שקיבלנו עכשיו מגרמניה, האם זוהי הודעה בעל-פה או הודעה בכתב, אם ההודעה היא בכתב, מהו הכתב, אבל המצב הוא שאי-אפשר למסור מכתב זה אפילו לידיעה סודית של ועדת החוץ והביטחון. כאן אני מתלבט מה לומר בוועדה. לפי דעתי מוטב לא לספר על המכתב, אלא לומר שנתקבלה ידיעה בצינורות מוסמכים.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: עלי לסלק אי-הבנה. לא הבינתי ששאל את הקואליציה מה דעתה, אלא נודיע לה על החלטת הממשלה ונלכדה לקראת ההצבעה בכנסת.

השר הרב י.מ. לויין: שאלתי בכל פעם אם אנו מחליטים – ואתה אמרת שאין עדיין על מה להחליט. היתה הצעת השר שפירא לאסוף כל חברי הקואליציה ושאלתי אם יש כבר החלטה ואמרת שאינה.

השר מ. שפירא: בישיבה ההיא הצגתי שני תנאים: אל"ף, שתהיה לנו ידיעה שהקבינט מזדהה עם עמדתו של אדנאואר, לא רק לסמוך על המכתב. נאמר שאדנאואר עומד להודיע לקבינט שלו על המכתב, ואמרת שנוכל לעשות דבר רק לאחר שתהיה ידיעה על עמדת הקבינט; ב"ת, כינוס הקואליציה. שני דברים אלה נתקבלו. פירוש הדבר שהממשלה יודעת זאת. באופן פורמלי לא היתה הצבעה. ברור שלפני שהולכים לקואליציה צריך להצביע על כך ולהחליט.

אם אני כבר מדבר, אני רוצה לדעת אם הקבינט הודהה עם מכתבו של אדנאואר או לא. ייתכן שנביא זאת בפני הקואליציה ובפני הכנסת, ואדנאואר באמת אמר מה שאמר וכתב את המכתב, אבל לעמדה רישמית של הממשלה הגרמנית זה לא הגיע.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: השר שפירא עורר שלושה דברים: אל"ף, אם הקבינט הגרמני החליט על זאת; ב"ת, כינוס הקואליציה; גימ"ל, הצבעה פה. איש לא התנגד לכך, לכן לא הצבעתי ואין אני מצביע אף פעם במקרים שאין התנגדות; אני קובע שדבר זה נתקבל. הובעה משאלה מוצדקת, מובנת, שזה יובא לקואליציה לפני שהדבר יובא לוועדת החוץ והביטחון והכנסת. גם זה נתקבל. אם יש ערעור על כך, מוכן אני להצביע. שנית – עניין הקבינט הגרמני. השר שפירא לא דייק קצת. אני אמרתי שאדנאואר ביקש שהיות והוא לא הביא עוד את זאת לקבינט, ועד יום מסויים הוא

לא יוכל להביא זאת בפניו, הרי הוא ביקש עד אותו יום לשמור דבר זה בסוד. הוא חתם על המכתב כראש הממשלה, בשם ממשלת גרמניה, וזה לא נוגע לנו מה נעשה בקבינט הגרמני פנימה. אנו התחייבנו לחכות שבוע או שבועיים. זמן זה עבר ואנו מקבלים מכתבו זה כהתחייבות הממשלה.

השר מ. שפירא: דומני שהסיכום אז היה אחר.

השר מ. שרת: הערה עובדתית. לנו נמסר: אל"ף, כי אדנאואר מסר עניין זה לקבינט; ב"ת, כי נוסח מכתבו ישמש תדריך למשלחת שלהם במשא והמתן; גימ"ל, כי הם ניגשים למנות או מינו כבר את המשלחת, ככל אופן נזכר שם המְרַפֵּן של המשלחת; דל"ת, מביעים תקווה שהמשלחת שלנו לא תהיה גדולה ביותר.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: בעניין הקבינט הגרמני זהו סבך מיותר. יש אחת הטענות של המתנגדים, שהם אומרים שהגרמנים ירמו - יתחייבו ולא ישלמו. איני מוכן להיות ערב לגרמניה. שום איש מסביב לשולחן זה אינו מוכן להיות ערב לגרמניה, אני שולל טענה זו, אם טענה זו באה למנוע משא-ומתן, כי דבר זה יכול לקרות לא רק עם אדנאואר ועם הגרמנים. יכול להיות שמישהו לא יקיים הבטחתו והתחייבותו - האם צריכים מלכתחילה לשחרר אותו מכך? בשבילנו זוהי התחייבות ממשלת גרמניה הקיימת, ביחוד כאשר אנו יודעים מה שמודיע ראש ממשלת גרמניה המערבית (השר מ. שפירא: הוא חתום כראש הממשלה?); - (השר מ. שרת: המכתב כתוב על נייר רשמי וחתום על-ידי ה"בונדסקנצלר") - נביא זאת לקואליציה כהחלטת הממשלה [הגרמנית].

השר הרב י.מ. לוין: יש לנו כל כך הרבה עניינים, וייתכן ששכחו ואני מוכרח להזכיר: לא היתה החלטה ולא היה דיון בעניין זה בממשלה. היתה רק הרצאת ראש הממשלה,² ודרך אגב סיפר שדיבר עם דר' נחום גולדמן ואחר-כך הוא קרא לפנינו מכתב, גם זה בין יתר הדברים, ונאמר שאדנאואר רוצה לבדוק אם כל הקבינט יסכים לכתוב במכתב. שאלתי במשך כל הזמן, אם יש החלטת הממשלה, ואמרו לי: עדיין לא. אני חושב שצריך להיות דיון קצר אצלנו, כי אנו יודעים את המצב העדין מכל הצדדים, אנו יודעים כמו כן מה המצב הכלכלי של המדינה - אם מישהו טובע הוא מוכרח להיאחז גם בקש ועלינו לנצל כל דבר שיכול להיות לעזרת המדינה.

במכתב שראש הממשלה קרא לפנינו ובכלל יש שני צדדים למטבע, מצד אחד אנו אומרים: רצחתי, גולת וגם ירשתי? אין בואת משום סליחה, אבל לדבר זה יש גם צד שני: אדנאואר כותב במכתב ובכל פעם מכריזים הגרמנים על

2 ר' ישיבת ממשלה ב-16.12.1951, מסמך 15, עמ' 260(ב).

"Wiedergutmachen" [גרמנית: לתקן את המעוות], הם בכל אופן, מפרסמים שהם רוצים לתקן את המעוות והם חושבים שעל-ידי תשלום כסף זה הם מתקנים את המעוות. העניין אינו כל כך פשוט. אל יחשוב מישהו שעל ידי קבלת השילומים או סלחנו, הם מפרשים זאת כך (השר מ. שרת: ולכן מה לעשות?) - אנו צריכים להחליט כן או לא. אנו שמענו עכשיו שהגרמנים מבליטים בפנינו הקשיים שלהם - מה אלה נוגעים לנו? אנו זוכרים את גרמניה - היא לוותה במלחמה הקודמת מיליונים מאמריקה ואחר-כך פשוט את הרגל. יש שאלה אם זה עלול לחייב את גרמניה. ייתכן שיקרו שני דברים: שהם לא יתנו את הכסף אבל הנזק המוסרי על ידי המשא-והמתן עם גרמניה ייגרם.

ועוד דבר: כל ילד בכל העולם מתווכח על כל דבר ודבר מה שממשלת ישראל עושה ומגוימים את ערך הדברים. בכל דבר קטן שאנו עושים רואים איזה דבר גדול. איני יודע אם לא תהיה צעקה גדולה שעשינו איזה דבר שלא היה בידינו להחליט עליו. איני יודע אם נקבל כסף, איני יודע אם הכסף שנקבל יציל אותנו. עלינו לחשוב היטב לפני שאנו מחליטים (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: היה לך זמן לחשוב, מה דעתך לאחר שחשבת?) - חשבתי יומם ולילה, לא אוכל להצביע בעד.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אני רוצה לחלוק על שני דברים מדברי הרב לוי. אל"ף, שזה מתוך כך שיש לנו צורך בכסף. לא שאני חולק על דברי הרב לוי שיש צורך בכסף, אבל לא זה הנימוק, זה מגיע לנו. אסור למחול לגרמנים אפילו על חלק של השוד. אם אפשר לגבות זאת, גם אילו לא היינו במצב דחוק, אסור היה למחול על כסף זה. ב"ת, אני חולק שיש נזק מוסרי במשא-ומתן. אנו יודעים מה שאנו הולכים לעשות. אנו יודעים שיש טיפוס של חסיד שוטה, או שהם נוכלים - ורוב האומרים זאת הם נוכלים - הם כותבים ומדפיסים במכונות שקנו בגרמניה ושולחים אנשים להתראות עם שאכט (השר הרב י.מ. לוי): כאשר אני זוכר את נכדי שנרצחו, לא אוכל לתמוך בזאת) - אם אני זוכר את בת אחי שנרצחה שם, האם לכן עלי לומר: רצחת וגם תירש? האם עלי להתחשב במאמרים שנכתבו על-ידי ברנש ששלח מישהו להצטלם יחד עם רוצח, ואחר כך הוא עוד מעליל על פקיד משרד החוץ שיצא לחוץ לארץ באותו יום וטס באותו מטוס שטס בו שאכט.³ יהיה נזק מוסרי אם אנו נסלח להם, האם יהיה זה לכבוד המתים והנרצחים שאנו לא נתבע בחזרה לכל הפחות חלק ניכר של השוד? אנו דורשים להחזירו לעם ישראל. זוהי חובת עם ישראל, לא רק כי אנו דחוקים כל כך. אנו חייבים לעשות זאת. אני עושה זאת כאשר יש לי אותם הרגשות שיש לך ולהרב נורוק, אבל אין אדם נתפס על צערו. שהם ירמו - זה אפשרי, אבל זה לא פוטר אותנו מלעשות מאמץ להציל דבר חשוב שאפשר להציל מהם.

3 על פרשה זו ר' מסמך 14 הע' 5. ר' ג' ויץ, "נוסע עובר בשדה התעופה לוד", "ישראל" 9, 2006, עמ' 87-107.

השר מ. שפירא: לכל אחד ואחד מאיתנו יש חלק בנרצחים ואין מה לדבר על אלה. כאן אני רוצה לומר כמי שמכיר את הגרמנים מהעבר שלהם – ייתכן שיחפשו דרך איך להשתמש מההתחייבויות שלהם. אף על פי כן, מוכרחים אנו לעשות ניסיון להציל את הגזל שגזלו, ועלינו להציל כמה שרק נצליח. אם יש סיכוי להציל סכום די גדול – צריכים לעשות זאת.

אני רוצה להגיד לממשלה, שהיא צריכה לדעת שתיפתח נגדנו תעמולת זוועה בארץ ובכל העולם. איני אומר שזה צריך להשפיע עלינו לא ללכת בדרך זו, שאנו הולכים בה. מוכרחים להזהיר את הממשלה מפני השקט התמידי שיש אצלנו מחלקת ההסברה, שאינה מסבירה שום דבר לעולם (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: היתה ועידה יהודית עולמית באמריקה וההחלטה נתקבלה בה פה אחד) – איש לא יטען נגד פרוסקאור,⁴ לא יטענו למישהו אחר – כל הטענות התיינה נגר ממשלת ישראל. בתנאים כאלה שאנו נמצאים בהם וכאשר היום הופיע מאמר [מערכת] ב"על המשמר" בשם "אזהרה אחרונה" (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: האם הנס רובין מזהיר?) – ייתכן שכל חברי מפלגת פועלי ארץ-ישראל מחוסנים וכולם יצביעו כאחד, ואין לחברים אלה לפחוד מפני תעמולה כלשהי, אבל בשאר המפלגות אין אנו כל כך מחוסנים מפני תעמולת הזוועה המתחילה ושהתחילה כבר, ועכשיו אני פונה רק לאחראי להסברה במדינה, שגם אנו נצא להסביר את עמדתנו (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זאת נעשה קודם כל בכנסת) – יש לנו ברוך השם רדיו, עיתונות, אולמות לאסוף אסיפות, אבל אין עושים דבר (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: נשתנה הטעם בהרבה דברים) – נהיה על המשמר ונדע להסביר העניינים.

השר ב.צ. דינור: אני רוצה להגיד שאומנם צריכים להסביר, אבל עלינו לדעת מהי דרך ההסברה. אני חושב שהתעמולה נגד השילומים היא בלתי-מוסרית, משום שכל אחד משתדל לעשות מאמצים כדי להשיג מה שמגיע לו באופן פרטי, אבל בלתי מוסרי הוא פתאום לעשות מאמצים להשיג מה שמגיע לכלל ישראל. בזה בולט לא רק חוסר מוסר, אלא אחד הריפיונות החברתיים שלנו. חוסר מדינה במשך אלפיים שנה לימד את האנשים חוסר אחריות. בנידון זה צריכה להיות עמדה תקיפה, לא להתגונן, אלא להתקיף חוצפה זו וחוסר האחריות. כל אחד עושה לטובתו מה שהוא רוצה, ואף אחד איננו הולך לשאול המותר לו לעשות דבר זה, אבל כאשר זה נוגע לרכוש כלל ישראל, הוא נעשה צדיק. זהו אחד האסונות בכלל במדינה שלנו. צריך פעם להעמיד שאלת ההסברה, המדינה צריכה לנקוט בהסברה מדינית. חברי הממשלה בעצמם צריכים שבוע שבוע להסביר מה הם הדברים.

4 ג'וזף פרוסקאור (1877-1971). משפטן בכיר ועסקן ציבורי בארה"ב. מראשי "הוועד היהודי האמריקני" ונשיאו 1943-1949.

השר י. בורג: יש לי שתי שאלות לשר החוץ והצעה לראש הממשלה. אל"ף, האם אין סכנה שתוך כדי הדיבור והמשא-והמתן הם יפתחו את הרעיון שאמרו, שאינם יכולים להשתתף בהוצאות האוקופציה והוצאות הצבא המערב-אירופאי, אם הם יצטרכו לשלם זאת באותו זמן? הישנה אפשרות לברר זאת לפני התחלת המשא-והמתן?

בי"ת, האם יש איזה מושג מה רוצים הם לתת בשנה הראשונה? איני מדבר על הסכום הגלובלי, אבל חשוב גם קצב התשלומים. אולי בזאת הם יכולים להיבחן. האם ידוע לנו לאיזה אורך זמן הם יכולים ורוצים למשוך את התשלומים? אם ייבחן הדבר שבהתחלה הם רוצים לשלם סכום ניכר, הרי זה יקל על הממשלה.

עכשיו אני רוצה להציע, אני בעד זה שניקח מה שאפשר לקחת (ראש הממשלה ב. גוריון: אם זה רק שה"י פה"י - לא) - כמובן שאיני רוצה להצטרף לתהלוכה שכל אחד צריך להראות תעודת הזהות שלו מה הוא הקורבן שיש לו בזאת. נדמה לי שהדבר יהיה קשה אם זה יהיה ויכוח על סנטימנטים ורסנטימנטים. קשה יהיה לדרוש אחוות הסיעות. בסיעתנו יהיה לכל הפחות אחד שלא יצביע בעד, גם מ"המזרחי" יהיה אחד שלא יצביע. אם כך הוא הדבר, מתעוררת השאלה אם מישהו רוצה לתלות בהצבעה זו שאלת אמון לממשלה, ומאידך קשה לא לדרוש מהחברים שיצביעו בעד. מתעוררת השאלה אם אין אנו צריכים לחפש פרטנרים שיצביעו יחד איתנו.

השר א. קפלן: בין ה"פרוגרסיביים" יצביעו שלושה בעד ואחד נגד.

השר מ. שרת: התשובה על שתי השאלות של השר בורג היא שלילית. איני יודע, אין לנו כיום מושג על איזה תשלום הם חושבים בשנה הראשונה. בתוך המגעים שהיו דובר על תשלומים במשך חמש או שש שנים. בדרך כלל מדובר על סחורות ולא על תשלומים במוזמנים, אבל אני מניח שגם להם ברור שיש סחורות שיש להם ואין לנו צורך בהן, ויש סחורות שאין להם ויש לנו צורך בהן, ויש סחורות שיש להם ויש לנו צורך בהן. לדעתי אנו צריכים לקחת מה שהם יתנו לנו - הסחורות שיש לנו צורך בהן ניקח לנו, זה שלא נחוץ לנו נמכור ונקנה מה שנחוץ לנו. על הפרטים אין אנו יודעים ולא כלום. אנו יודעים שהם מעריכים דבר זה ורואים בו חשיבות לא רק מבחינת תשלום חוב, אלא כפתח לעתיד ליחסים מסחריים. אי-אפשר לשלול מהם הזכות לראות כך את הדבר. להיפך, זה מחזק מאוד את ידי אלה הדוגלים גם בנימוק המוסרי.

אשר לדבר הראשון, הייתי מזהיר מאוד את הממשלה מלהמשיך את השלב של התהייה על הקנקן. אנו מוכרחים להחליט משא-ומתן או לא משא-ומתן, כי אפשר גם להחמיץ את השעה. דווקא משום אפשרות סמיכות שני העניינים, צריכים אנו למהר ולהחליט. בדרך כלל היתה ביקורת שאיחרנו בהגשת התביעה. אני דוחה ביקורת זו, כי אילו הגשנו זאת לפני שנתיים לא היה זה דבר ריאלי לדרוש מיליארד דולר ממשלת

בון. עכשיו זה ריאלי, כי יש להם ייצור עצום. עובדה היא שאמריקה ואנגליה חושבות שאפשר להטיל עליהם תשלומים גבוהים מאוד בהשתתפות בהוצאות צבאות הכיבוש - ראייה מה שאנגליה ואמריקה חושבות על יכולת הייצור של גרמניה. אי-אפשר לסחוב את העניין ולסחוב. אנו צריכים להיכנס מייד למשא-ומתן ואין לדחותו עוד.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אין ספק שיש קשיים של מצפון. איני יכול לפקפק בכנות העמוקה של הרב נורוק. מוכרחים להתחשב עם הרגש ולא רק עם ההיגיון של האדם. הוא אינו יכול להצביע בעד, לא צריך להכריח אותו. קודם כל, אסור שמישהו יצביע נגד. אפשר להרשות להימנע, אבל זה תלוי בתנאי אחד: אם זה לא עלול להכשיל את כל העניין. אם זה יהיה המצב, שאחד או אחרים הנמנעים אינם מסכנים את הרוב, לא צריך לכוף על איש שדעתו נגד הדבר שהוא יצביע בעד. מספיק שיימנע. אם לא יהיו רבים כאלה בקרב הקואליציה, זה לא מסכן את הרוב. יש מכתב מכל ארגוני עולי מערב-אירופה בו הם תובעים מהממשלה לעמוד ולדרוש שילומים. איני יודע איך יצביע פרץ ברנשטיין, שהוא בעד משא-ומתן, איני יודע כמה מחבריו הולכים איתו וכמה עם רוקת. אם ההימנעות עלולה להכשיל את העניין, עניין הכלל קודם למצפוננו של האיש. האיש אינו מייצג את עצמו, הוא מייצג ציבור. בעניין פרטי אי-אפשר להכריח, אבל חבר הכנסת אינו אדם פרטי, הוא שליח הציבור. אם הציבור קובע כך, צריך הוא למלא רצון הציבור.

איך יהיה מצב הדברים בזמן ההצבעה - איני יודע. בזמן האחרון היו נעדרים מצד הקואליציה, אבל משום-מה היו נעדרים יותר מצד האופוזיציה, היו להם הצבעות קשות והיה מרחק רב בין הקואליציה לאופוזיציה. כמובן שגם הזכות להימנע צריך לצמצם (השר מ. שפירא: יכול להיות שזה יתקבל בכמה קולות) - זה מספיק (השר מ. שפירא: זה לא מספיק, לא הייתי רוצה שבתוכנו יהיו "צדיקים ורשעים"). אני יכול להבין שיהודי כמר הרב נורוק אינו יכול להרים ידו); (השר הרב י.מ. לוי: הוא אפילו יצביע נגד) - אסור להצביע נגד (השר מ. שפירא: בדרך כלל עלינו לעמוד על כך שחברי הקואליציה יצביעו בעד) - להרב נורוק אפשר לתת להימנע - (השר מ. שפירא: איני מוכן לתת פריווילגיה כזאת לחברים אחרים, כי זה לא ייתכן. אנו יודעים את השיטנה וכל הכרוך בזה) - אתה קצת מגזים בעניין השיטנה.

השר א. קפלן: לא כל כך נורא אם יהיה רוב של 55 נגד 45.

השר מ. שפירא: אתה לא יכול להיות בטוח. אני בעד זה שנופיע בקואליציה מתוך דרישה שרק לגבי יוצאים מן הכלל נרשה להימנע.

השרה הגב' ג. מאיר: אני רוצה להדגיש דברי השר שפירא: אל"ף, כולנו צריכים להיות יחד. איש אינו צריך להעמיד עצמו בחוץ דווקא כי שאלה זו חמורה. בי"ת, אין לסמוך על כך שהאופוזיציה תציל אותנו. היא אולי תצביע או תימנע כאשר תדע שיש לנו רוב בלעדית. מוכרחים להבטיח רוב מהקואליציה, מה שיתווסף – אדרבה, אבל בשום פנים ואופן לא לסמוך על זאת.

השר הרב י.מ. לוין: אין לי שום ספקות בשאלה. אני אמרתי דעתי. זו אינה דעה פוליטית. חברי דר' דויטש בעד המשא-והמתן. אם אמרתי דעתי, זוהי דעת המצפון. שקלתי מאוד מאוד את הדברים. קשה מאוד יהיה לי להצביע בעד.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: חברי הממשלה לא יצביעו?

השר א. קפלן: קודם כל נחליט כאן.

השר ב.ש. שיטריט: המותר לי לשאול את הרב י.מ. לוין, הרי נהפוך הוא (ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זו אינה שאלה) – אם ישאלו מי נתן לנו רשות לוותר על מה ששייך לעם ישראל, מה נענה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: זו אינה שאלה אלא המשך הויכוח. אני מציע להחליט שניכנס למשא-ומתן עם ממשלת גרמניה המערבית בענייני השילומים על בסיס התביעה שהגשנו לארבע המעצמות.

מחליטים:

(ב-11 קולות) כי ממשלת ישראל תיכנס למו"מ עם ממשלת גרמניה הפדרלית (המערבית) בדבר שילומים על יסוד התביעה שהוגשה למעצמות הכיבוש. שר החוץ ימסור הודעה על כך בכנסת.

שילומים זה מותר או או אסור? כשר או טרף?

ממשלת ישראל אומרת: לנו מגיע חוב מארץ שהשמידה שישה מיליונים יהודים וגולה רכוש יהודי עצום. אין תמורה לדם שנשפך. אין כפרה לעינויים. אבל את הרכוש השדוד אנו חייבים להוציא מידי אותה מדינה על מנת שלא יישאר בידיה אלא יוקדש לבניין מדינת ישראל.

שני קצות המחנה, שאינם נושאים באחריות לבניין המדינה, מרשים לעצמם להסית נגד הממשלה התובעת שילומים מגרמניה. הם מבקשים להשפיע לא על השכל אלא על הלב היהודי המר, והם מסלפים בודון את השאלה מעיקרה.

מה המצב כיום? הארץ מלאה מכונות גרמניות. כל יהודי שנשאר בחיים והיה לו רכוש בגרמניה – רשאי ללכת לשם ולתבוע את רכושו. ואם ביתו אינו קיים ואם אינו יכול לזהות את סחורתו, הוא דורש ומקבל פיצויים במרקים גרמניים. את המרקים אינו מוציא מגרמניה, אלא הוא קונה בהם מכונה או סחורה אחרת ומביא לארץ – לשימוש או למכירה – וכך גדל הרכוש בארץ ונוספו לנו אמצעי ייצור.

זה מותר או או אסור? זה כשר או טרף?

כל יהודי, "ציוני כללי" או חבר קיבוץ מפ"מי, שיש לו תביעות מגרמניה, הולך וגובה את המגיע לו ויבורך על כך, כי הוא מגדיל את עושרה של מדינת ישראל. אולם האומנם דין זה חל רק על יהודי שנשאר בחיים? ומה יהא על רכושם של המיליונים שהושמדו ואין להם קרוב ויורש? גם להם יורש וגואל – מדינת ישראל! מה רצה היטלר? הוא רצה להשמיד אותנו, להשפיל את כבודנו ולמחות את שמנו. הנה, הוא אָבד ואנו נלחמנו ואנו חיים. אנו חברים באו"ם וגרמניה מתדפקת על שערינו. אך אנו לא סיימנו את מלאכתנו. אנו חיים כדי לבנות מדינה איתנה וחזקה. לשם כך אנו זקוקים לכל הרכוש היהודי. אילו נשאר יהודי גרמניה וארצות הכיבוש הגרמני בחיים, היתה לנו תקווה להביאם לארץ – אותם ואת רכושם – ולהסתייע בהם בבניין המולדת. ואם הם נפלו קורבן להיטלר, האומנם עלינו לוותר על רכושם? הוא דרוש לנו לטובת המוני יהודים העולים לארץ וכתונתם על בשרם, והם חסרי כל וצריכים לקבל כאן הכל – מקורת גג שמעל לראשם ועד כסות לעורם, מכלי העבודה והייצור ועד בית החינוך והמרפאה. הרכוש היהודי הגזול קודש הוא לעם היהודי הבונה את מולדתו.

1 הנאום נישא לקראת הבחירות למועצה המקומית מטעם רשימת ההסתדרות. פה מובא חלקו בנושא השילומים (לפי "דבר", 6.1.1952).

הרכוש היהודי נשדד ונגזל, אבל אם יש מי שאליו אנו יכולים להפנות את התביעה - ואם הוא מודה בחובו ומצהיר שהוא מוכן לסלק חלק מן החוב - האומנם עלינו לוותר?

האומנם זה לא יהיה מעשה מוסרי, ציוני, מעשה לאומי, פועלי?
הכל יודעים שדרושים לנו אמצעים גדולים לבניין. הכל יודעים שאנו מבקשים עזרה מיהודים וממדינות העולם ובמיוחד מארה"ב, ואנו מקווים שנקבל עזרה גם בעתיד - וגם כאן מפריעה מפ"ם לגיוס העזרה - אבל הנוכל לדרוש עזרה מאחרים אם אנו מוותרים על שלנו, על המגיע לנו?
מה שמותר לכל יהודי כפרט, מותר הוא לכלל היהודי, חובה הוא למדינת ישראל.

סודי

לג

פרוטוקול מס' 18

מישיבת הוועדה לעניני חוץ ובחון
כיום ב', ט' בטבת, תשי"ב - 7.1.1952
בשעה 11.00 לפה"צ.

חברי הוועדה

נכחו:

- ט. ארנוב - היו"ר
- ז. ארן
- י. בן-אהרן
- ח. בן-אשר
- ה. ברגר
- פ. ברנשטיין
- ש. זיסמן
- י. כסה
- א. ליבנה
- ה. לנדאו
- ס. נסיר
- ג. פלש
- י. ריפתין
- י. רפאל
- ס. ששון

פרזנטים

- ס. שרת - שר החוץ
- ד. הורוביץ - היועץ הכלכלי של המסלה והמנהל הכללי של משרד האוצר
- ד"ר פ.א. שנער - יועץ לענין השילומים סדרמניה
- י. שקי - יועץ למשפט חוקתי
- ס. רוזסי - מזכיר הכנסת
- ק. ארן - סגן מזכיר הכנסת
- א. צירוף - סגן מזכיר הכנסת
- א. לונרני - מזכיר שר החוץ

סדר-היום: דיון על השילומים סדרמניה

היו"ר ט. ארנוב: פותח את הישיבה.

בהתאם למה שנקבע יהיה לנו כאן דיון בשאלת השילומים סדרמניה לקראת הדיון בשאלה זו בכנסת. אני מניח שלא בחזור כאן על הדיון שיתקיים בכנסת, ומשום-כך לא הייתי מסליץ שנפתח עתה בוויכוח על עצם הענין. אם חברי הוועדה רוצים לקבל פרטים נוספים יוכלו להציג שאלות ושר החוץ ישיב עליהן.

ועדת חוץ וביטחון לקראת דיון והחלטה בכנסת

היור"מ. ארגוב: בהתאם למה שנקבע יהיה לנו כאן דיון בשאלת השילומים מגרמניה לקראת הדיון [אחה"צ] בשאלה זו בכנסת. אני מניח שלא נחזור כאן על הדיון שיתקיים בכנסת, ומשום כך לא הייתי ממליץ שנפתח עתה בויכוח על עצם העניין. אם חברי הוועדה רוצים לקבל פרטים נוספים, יוכלו להציג שאלות ושר החוץ ישיב.

י. ריפתין: עוד לא ידוע לנו מה העניין.

מ. שרת - שר החוץ: על מצב העניין אני יכול למסור במילים מעטות מאוד. ב-12 במרס 1951 הגשנו איגרת לארבע מעצמות הכיבוש, ובה, בפעם הראשונה, נשמעה תביעה בשם מדינת ישראל ובשם העם היהודי לתשלום קיבוצי על חשבון החמס של רכוש יהודי וההרס של רכוש יהודי. על האיגרת הזאת קיבלנו תשובה משלוש המעצמות המערביות. לא קיבלנו עד היום תשובה מהמעצמה המזרחית, אם כי הזכרנו לה את הדבר כמה פעמים הן בכתב והן בעל-פה.

המעצמות המערביות ענו לנו בנוסח כמעט זהה בשינוי קל - כל אחת בהתאם לנימוס המיוחד לה - כי לא נכון הדבר שהעם היהודי לא קיבל פיצויים. אחרי גמר המלחמה נקבע שכל הזהב שימצאו, שלא נהפך למטבעות, צריך להיות קודש לשיקום הפליטים וכן הפקדונות היהודים בחוץ-לארץ הופרשו לכך, ועל חשבון זה קיבלנו 20-25 מיליון דולר והדבר נמסר למוסדות יהודיים. כן לא נכון שבכלל לא היתה עזרה לפליטים. ארצות שונות פתחו שעריהן לרווחה לקורבנות ההשמדה הנאצית. אנגליה אמרה זאת לפני המלחמה, אמריקה אמרה גם לפני המלחמה וגם אחריה. לעומת זה, החשבון עם גרמניה בעצם כבר נערך, אומנם זה לא חשבון סופי, כל זה כפוף להסדר סופי, אבל התאריכים של ההסדר הסופי לא נקבעו. לגבי מה שנעשה - כבר נעשה, לגבי העתיד - העתיד אינו ברור. בין כה וכה אין המעצמות האלה יכולות לחייב את גרמניה בתשלומים נוספים, אם כי החשבון לא נגמר.

1 נכתו חברי הוועדה: מאיר ארגוב - יור"מ, זלמן ארן (מפא"י), יצחק בן-אהרון (מפ"ם), חיים בן-אשר, הרצל ברגר (מפא"י), פרץ ברנשטיין, שלום זיסמן (צ"כ), אליעזר ליבנה (מפא"י), חיים לנדאו (חרות), מרדכי נמיר (מפא"י), ג'ורג' פלש (צ"כ), יעקב ריפתין (מפ"ם), יצחק רפאל (הפועל המזרחי), סילס בנימין ששון (הספרדים).

מוזמנים: משה שרת - שר החוץ, דוד הורוביץ - היועץ הכלכלי של הממשלה ומנכ"ל משרד האוצר, דר' פליקס אליעזר שנער - יועץ לעניין השילומים מגרמניה, יצחק שקי - יועץ למשפט חוקתי, אורי לוברני - מזכיר שר החוץ.

זו בערך היתה התשובה. בעל-פה הוסיפו כי אין לראות בזה את המילה האחרונה. עוד אמרו - האמריקנים בייחוד - שהיות והם עוזרים לגרמניה, במידה שגרמניה תשלם זה לא יכול להיות על חשבונם - רק על חשבון גרמניה אבל לא על חשבונם. אנחנו ענינו על איגרת זו, טענו מה שטענו והוכחנו את האופי המיוחד של תביעתנו, שאינו נכנס למסגרת של תביעות נזקי מלחמה של בעלות-הברית. אנחנו לא תובעים נזקי מלחמה כי אם נזקי השמדה של גזל רכוש. זה התחיל עוד לפני המלחמה, נמשך גם אחרי המלחמה ולא קשור דווקא במלחמה. אין הכוונה לקבל פיצויים מאמריקה, הכוונה לקבל פיצויים מגרמניה, והשיקום המפתיע של המשק הגרמני והגאות העולה של הייצור מוכיחים שגרמניה יכולה לשלם מאמצעיה היא בלי שזה ייפול על שכם משלם המיסים האמריקני. בעל-פה שוב נאמר לנו - גם בווינגטון וגם בלונדון - כי בלי משא-ומתן ישיר עם גרמניה הם לא חושבים שאנחנו נקדם את העניין. היה ברור לנו מראש: או שלא יצא מתביעתנו שום דבר - לא התכוונו לכך, לא הגשנו תביעה אך ורק לשם השקטת מצפוננו ההיסטורי ושה יירשם על לחות, אם כי גם זו מיצווה וחשוב לקיים אותה - אמרתי כבר פעם, שישנן הצעות אשר הכישלון לגביהן הוא לא בהצגתן, אלא באי-הצגתן; אבל אמרתי שלא התכוונו לזה אלא התכוונו לתכלית והיא, ברור, אחת מן השתיים: או שנישג תוצאות על-ידי שליחים ומלאכים, [או במגע ישיר, אבל] גם אם המעצמות תעזורנה בבצוע הדבר לא יהיה מנוס ממגע ישיר בין השלטונות הישראליים לבין השלטונות הגרמניים על צורת התשלום - אם התשלום יהיה במטבע ואם לא במטבע, אם יהיה בסחורות, כמה סחורות ואילו סחורות, באיזה שיעורים וכדומה. זה עניין רציני מאוד ועל כל צעד ושעל כרוכים בזה עניינים חיוניים של המדינה, ובשום פנים ואופן לא נוכל לסמוך על שליח שידע לדרוש ולהציג תנאים ומילוי התנאים.

כל זה היה ברור מראש. כאשר שמענו דבר זה שפירושו משא-ומתן ישיר, מראש לא נרתענו ממשקנה זו. אינני רוצה להקדים את פני הויכוח [בכנסת] היום. יהיה לי מה לומר הערב בוויכוח בשאלה זו של מגע, אבל היה ברור לנו כי אין זה פשוט כל-כך שאנחנו נציע משא-ומתן, כי עצם ההצעה הזאת כבר נותנת סיפוק למדינה הגרמנית הבאה בחשבון, בעוד שלא ברור כלל אם אנחנו נבוא על איזה סיפוק, ודאגנו לכך שיהיה ברור לשלטונות הגרמניים האלה, כי לא נרפה מהתביעה ונציק להם בכל הזדמנות אפשרית בזירה הבינלאומית.

השלב הבא היתה הודעתו של אדנאואר בסוף ספטמבר 1951, בה הוא הודה במעשי הוועה שנעשו לעם היהודי. הוא אומנם ניסה לרחוץ את רוב העם הגרמני מאחריות לכך, אבל אם לא הודה באחריות, הודה בהתחייבות של העם הגרמני לשאת בתוצאות של הדבר, והוא קיבל את העיקרון של תשלום קיבוצי נוסף לסדרים שהונהגו לשם פיצויים של יחידים, והוא הודיע על נכונות ממשלת בון להיכנס

במשא-ומתן עם נציגי העם היהודי ומדינת-ישראל לסידור העניין. היתה בינתיים ועידה יהודית עולמית - אם אפשר לומר כך - שהשתתפו בה 20 ארגונים יהודיים מארצות שיהודים חופשיים בהן להתארגן ולהביע דעתם. זה לא כל ארצות תבל. כידוע, עיראק אינה כלולה בזה. ועידה זו יוזמה ותוכננה עוד לפני הודעת אדנאואר, עוד לפני שמישהו ידע שאדנאואר עומד לפרסם הודעה, ולפני שמישהו מאיתנו ידע שאדנאואר עומד למסור הצהרה כזאת. היוזמה לוועידה באה באוגוסט, אדנאואר מסר את הודעתו בסוף ספטמבר, והוועידה התקיימה ב-23 וב-24 באוקטובר 1951 והתייחסה להודעה של אדנאואר. ועידה זו תמכה בתביעת ישראל והכריזה על תביעות של יהודים יחידים שצריכים לבוא על סיפוקם. הוועד הפועל של הוועידה הזאת, אשר התכנס מייד לאחר הוועידה, קיבל את העיקרון של משא-ומתן ישיר אם מדינת ישראל תיכנס למשא-ומתן ישיר. לא היתה להם שום כוונה ללכת למשא-ומתן בלעדינו. הם קיבלו את עיקרון המשא-ומתן הישיר אבל את ביצוע ההחלטה התנו בשיתוף פעולה של מדינת ישראל.

אנחנו אמרנו לעצמנו: עדיין אין ההודעה הזאת כלפי הציבוריות העולמית מספיקה לנו. אנחנו רוצים שני דברים: אנחנו רוצים לדעת מה הם חושבים, אם הם חושבים על עשרות מיליונים או מאות מיליונים; אם מקבלים את התביעה שלנו כבסיס; אם מוכנים לפנות ולהציע דבר מפורש על משא-ומתן ושיהיה ברור כי זו יוזמתם. שני הדברים האלה נתמלאו. בתחילת דצמבר היתה פנייה של אדנאואר בכתב כלפי ועידת התביעות הניו-יורקית וכלפי מדינת ישראל. בפנייה זו בכתב הוא הסתמך על הודעתו מספטמבר, בה הוא הודיע כי ממשלתו סבורה שהגיעה השעה ללכת למשא-ומתן; כי הם רואים בזה עניין חומרי רציני אבל גם חובה מוסרית; כי הם מקבלים את תביעתנו כפי שנוסחה באיגרת מיום 12 במרס 1951 כיסוד למשא-ומתן (המילה הגרמנית היתה "Grund Lage" [על יסוד]). על יסוד הדברים האלה החליטה הממשלה מצידה כי יש ללכת למשא-ומתן והוא הדבר שיובא היום בפני הכנסת (ש. זיסמן: למי היתה מופנית הפנייה האחרונה בכתב?) - הפנייה נמסרה באמצעות אישיות אחת² על-מנת שהדבר יימסר לישראל ולוועידה הניו-יורקית שבה משתתפים 20 ארגונים יהודיים (ג. פלש: מה יובא היום לכנסת?) - הודעה מצד הממשלה כי הממשלה סבורה שיש להיכנס למשא-ומתן עם גרמניה על ביצוע תביעת השילומים.

ג. פלש: אני מבין שהפנייה מיום 12.3.1951 הופנתה למעצמות המערב וגם למעצמות המזרח. מהמעצמה המזרחית לא נתקבלה תשובה. האם אפשר לדעת מתי נתקבלה התשובה ממעצמות המערב?

2 נחום גולדמן, ר' מסמך 15, עמ' 259(ב) הע' 3.

ד. הורוביץ: עוד לפני התשובה הרישמית הזאת ניתנה תשובה בשיחות. נאמר כי גורם התביעה הזאת הוא חזק מאוד, כמעט שאין לערער אחריו, אבל מתוך נימוקים שונים אין מעצמות המערב מעוניינות להופיע בשמנו. זה סותר את הסברה שהופיעה בעיתונות כאילו מעצמות המערב היו מעוניינות בעניין זה. להיפך, הן לא רצו לגרום להתנגשות בעניין השילומים מגרמניה, הן לא רצו לקבל על עצמן דבר זה כדי לא לבוא לקונפליקט עם גרמניה, כי יש להם אינטרסים משלהן שם. בגרמניה עצמה תומכים בעניין השילומים ראשית-כל הסוציאליסטים, שלא כל-כך ששים לכל פרובלמה של התלכדות בגוש אחד. כל התיאוריה כאילו זו הסיבה - אינה נכונה.

ז. ארן: נדמה לי שהמשלה, בתביעתה לשילומים, צריכה להדגיש כי התביעה מופנית הן לגרמניה המערבית והן לגרמניה המזרחית. לא שמענו שמפנים את תביעת השילומים גם לגרמניה המזרחית. אלה אותם הגרמנים ואותו הגזע. אני חושב שהודעת המשלה צריכה להיות מנוסחת בצורה כזאת, שהיא מבקשת ייפוי-כוח מאת הכנסת שתהיה בו גם אפשרות לנהל משא-ומתן. זה צריך להיות ייפוי-כוח כולל לממשלה, אך אני מבין מהודעת המשלה שעוד אינה תובעת ייפוי-כוח להיכנס למשא-ומתן.

מ. שרת - שר החוץ: כפי שידוע לי, אין כוונה לבקש מהכנסת בשלב זה אישור למשא-ומתן. אין המשלה רואה צורך בזה.

נשאלתי כאן מה המשלה מביאה לכנסת. את הויכוח יפתח ראש המשלה, לא אני. אני מניח כי מהודעתו יהיה ברור כי המשלה סבורה שיש לנהל משא-ומתן, או שיש להיות מוכנים לניהול משא-ומתן. אין זאת אומרת שהמשלה תדרוש החלטת חקיקה של הכנסת לנהל משא-ומתן. אינני חושב שיש בזה צורך. זה יכול גם להזיק מבחינה מסויימת. מה שהמשלה תבקש מהכנסת זה ייפוי-כוח לפעול בעניין זה לפי הבנתה, אבל יהיה ברור לכנסת שהמשלה רואה אפשרות של משא-ומתן כאפשרות ריאלי ועניין קרוב.

היו"ר מ. ארגוב: בעיתונות פורסמו ידיעות כאילו מהסכום שאנחנו תובעים ננכה את כל הפיצויים ששולמו בינתיים ליחידים. האם זה נכון? כמו-כן נאמר, כי גרמניה תראה בתשלום שילומים אלה סילוק כל חוב מבחינה כספית גם לגבי יחידים וקהילות שיש להם כל-מיני תביעות. בעיתונות התלקח ויכוח על זה שהשילומים ייעשו בצורת סחורות. באיזו מידה המשלה תבטיח שסחורות אלו לא יהיו לרועץ להתפתחות

התעשייתית של הארץ עצמה, ובאיוז מידה נצטרך אנחנו להפיץ סחורות גרמניות בארצות אחרות? איך אנו מתארים לעצמנו את הצורה בה ייעשה הדבר?

מ. נמיר: הייתי מבקש לקבל אינפורמציה ביחס לידיעות שפורסמו בעיתונות בהודמנויות שונות, כי מדינות שהן חלק של הפדרציה של בון – אחדות מהן – שילמו בצורה זו או אחרת, או ניהלו משא-ומתן על תשלומים על חשבונה של ממשלת בון. הייתי רוצה לדעת מי ניהל משא-ומתן זה?

כמו-כן הייתי מבקש לדעת מה הם היחסים הרישמיים בין מדינת ישראל ובין גרמניה המזרחית והמערבית מבחינת יחסים דיפלומטיים, קונסולריים וכדומה, עד עכשיו וללא קשר עם עניין השילומים.

י. ריפתיין: אינני רוצה להגביל בניסוח השאלה את המשיב. שאלתי מכוונת לבחינת אפשרויות כלכליות מעשיות כפי שהן נראות בשלב זה של המשא-ומתן: מה יתנו ומה לא יתנו? האם אפשר לקבל את נוסח האיגרת השנייה של אדנאואר, זו שנמסרה בכתב? הייתי רוצה לקבל פרטים על המשא-ומתן שצריך להיות: באיזה מקום יתנהל משא-ומתן, מה יהיה הדרג של נציגי המשא-ומתן משני הצדדים? האם אפשר לשמוע על תולדות המשא-ומתן בעבר, מאחר שידוע בציבור כי על נוסח הודעתו של אדנאואר היה משא-ומתן.

י. רפאל: הייתי רוצה לדעת כיצד מתארת לעצמה הממשלה את הצד הפרוצדורלי ביחס לכנסת. אם הכנסת תיתן ייפוי-כוח לממשלה לפעול בהתאם למסיבות, האם הדבר יעבור לסמכותה המוחלטת של הממשלה, או שתהיה אפשרות לוועדת חוץ להעיר דבר אם לתוכנו או לצורתו של המשא-ומתן?

י. בן-אהרון: יש לי הרושם, שבעם היהודי אין שוללים את הזכות לקבל את הקונטריבוציה מצד גרמניה כפי שכל שאר המדינות המנצחות קיבלו – קונטריבוציה של הטלה על גרמניה שהיא משלמת וממשיכה לשלם לבריה"מ, ועד לפני כמה שבועות המשיכה לשלם לאנגליה. ההסדר הסופי לגבי הקונטריבוציה לעתיד לבוא לגבי מדינות המערב עוד לא נעשה, כי בריה"מ לא ויתרה על אף פרוטה מהשילומים וגרמניה המזרחית ממשיכה לשלם, תבוא עליה ברכה. מעצמות המערב, לפי שעה ויתרו על החשבונות השוטפים אבל לא על החשבון בכללו, ולא על החשבון שלהן. זה צריך להיות חלק של הסדר של יחסי שלום. נניח שאנחנו איחרנו מועד מסויים, לפי הגירסה של מעצמות המערב (מ. שרת – שר החוץ: אני כופר בזה) – קודם-כל איחרנו בזה שלא היתה קיימת מדינת ישראל באותו תהליך ולא היתה שותפת למנצח,

אבל לא אִיחַרְנוּ אֶת הַמוֹעֵד הַשְּׁנִי, כִּיּוּן שְׂמוּעַד כֹּזֵה יִהְיֶה קַיִם, כְּלוּמֵר, יִכּוּל לִהְיוֹת שְׂבִאוֹתוֹ תֹארִיךְ מַעֲצָמוֹת הַמַּעֲרָב תֹאמְרֵנָה: מֵה שֶׁהִיא הִיא, וְהַחֲשׁוֹן סוֹלֵק. אֲבָל אֵין זֶה לְגַמְרֵי וְדֹאֵי שׁוֹה יִיאֵמֵר לְגַבִּי כֹל הַמְדִינּוֹת אֲפִילוֹ שֶׁל הַגּוֹשׁ הַאֲטֵלְנֵטִי. כִּפִּי שְׂאֵנִי מֵתִרְשֵׁם מֵהַעִיִּתוּנוֹת, זֶה וְדֹאֵי יִיאֵמֵר לְגַבִּי אַמְרִיקָה וְלְגַבִּי אַנְגְלִיָּה; לֹא בְרוּר אִם זֶה יִיאֵמֵר בְּכֹל 100% לְגַבִּי צְרֶפֶת, וּבוֹדֵאֵי לֹא בְרוּר אִם זֶה יִיאֵמֵר לְגַבִּי אֲרָצוֹת יוֹתֵר קִטְנוֹת כְּמוֹ אֲרָצוֹת בְּנִלוּקְס. נִשְׂאֵלֶת שְׂאֵלָה אִם לְגַבִּי הַתֹּארִיךְ הַשְּׁנִי הַתְּבִיעָה שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ שֶׁל הַיִּטֵּל, שֶׁלֹּא הוּטֵל בְּשֶׁלֶב קוֹדֵם, הוּא תְנֵאֵי שֶׁל הַסֵּדֵר שֶׁלָּהֶם עִם מְדִינּוֹת הַמַּעֲרָב וְאֵינוּ בֹא בַחֲשׁוֹן; זֹאת אוֹמֵרֶת, שִׁילוּמִים בְּצוֹרֵת קוֹנְטְרִיבוּצִיָּה וְלֹא כְתוּצָאָה שֶׁל מִשְׂאֵוֹמֵתֵן בֵּין שְׁנֵי שְׁוֹיִם. כִּפִּי שְׂאֵנִי מִבֵּיִן, הַסִּדּוֹר יִהְיֶה שֶׁל מִשְׂאֵוֹמֵתֵן בֵּין שְׁנֵי שְׁוֹיִם, אֲבָל אֵין לֹזֶה צוֹרֵה שֶׁל תְּשׁוּלֹם קוֹנְטְרִיבוּצִיָּה לְעִם יִשְׂרָאֵל עַל חֲשׁוֹן הַמִּלְחָמָה.

הַיּוֹרֵר מ. אַרְגוּב: הֵאֵם יֵשׁ אִיזוֹה חֲשׁוֹן בְּאֵיזוֹ מִידָה הַקוֹנְטְרִיבוּצִיּוֹת שֶׁשׁוּלְמוֹ עַל־יַדִּי גֵרְמָנִיָּה לְפּוֹלִנִּים, לְהוֹנְגָרִים וְכו' כִּלְלוֹ אֶת הַתְּבִיעוֹת עַל הַרְכוּשׁ הַיְהוּדִי [שֶׁל הַיְהוּדִים] אֲזֵרְחִי אוֹתֵן הַמְדִינּוֹת? אֵנִי מִשְׁעָר שֶׁגַם הַרוֹסִים הַגִּישׁוּ בוֹדֵאֵי תְבִיעָה בְּשֵׁם הַיְהוּדִים אֲזֵרְחִי רוֹסִיָּה. הֵאֵם יֵשׁ חִישׁוֹב בְּמָה דָבָר זֶה מֵתְבַטֵּא?

מ. שֵׁרֵת - שֵׁר הַחוּץ: אַעֲנֶה עַל כְּמָה שְׂאֵלוֹת, וְעַל שְׂאֵלוֹת אַחֲרוֹת יִכְלּוּ לְעֲנוֹת חֲבֵרֵי מֵר הוֹרוּבִיץ וּמֵר שְׁנַעֲר, כִּי הַדְּבָרִים נוֹגְעִים יוֹתֵר לְצַד הַכִּלְכָּלִי וְהַכִּסְפִּי. קוֹדֵם-כֹּל בְּשֵׂאֵלֶת הַנִּיכּוּי - לֹא יְדוּעַ לָנוּ דָבָר וְחֲצִי דָבָר עַל כּוּוֹנַת מִמְשֶׁלֶת בּוֹן לְנִכּוֹת אִיזוֹה סְכוּם שֶׁהוּא עַל חֲשׁוֹן מֵה שְׁשׁוּלֵם עַד עַכְשָׁיו לִיחִידִים אוֹ לְמוֹסְדוֹת אוֹ לְאַרְגוּנִים. יִיתְכֵּן שֶׁהֵם יַעֲשׂוּ לְעֲצָמָם חֲשׁוֹן: כֹּאשֶׁר יִטְעֲנוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מִפְרִיזִים בְּהַעֲרַכַת יְכוּלַת הַתְּשׁוּלֹם שֶׁלָּהֶם, הֵם יִטְעֲנוּ שׁוֹה עַל חֲשׁוֹן: רְכוּשׁ שְׂגוּלוֹ - זֹאת כִּבֵּר הַחֲזִירוֹ וְעוֹמְדִים לְהַחֲזִיר. אֲבָל אֲנַחְנוּ הַבֹּאֵנוּ זֹאת בַּחֲשׁוֹן. אֲנַחְנוּ בְּאִיגְרַת שֶׁלָּנוּ אֲמַרְנוּ: אוֹמְנָם מִתְנַהֲלַת פְּעוּלָה מְסוּיִימַת שֶׁל הַחֲזוּרָה בְּשִׁטָּה תְּשׁוּלֵם פִּיצוּיִים - בּוֹה הַחֲשׁוֹן אֵינוּ מְסוּלֵק. אֵת מֵה שֶׁגֵּרְמָנִיָּה חִיבֵת לְעִם הַיְהוּדִי בְּעַד רְכוּשׁ שִׁרֵד לְטִמְיוֹן אֵי-אֲפֹשֶׁר לְזָכוֹת אוֹתוֹ וְאֵי-אֲפֹשֶׁר לְנַהֵל עֲלֵיו שׁוּם חֲשׁוֹן. אֲנַחְנוּ סְבוּרִים שֶׁזֹּאת הִיא חִיבֵת קוֹדֵם-כֹּל לְמְדִינַת יִשְׂרָאֵל, לּוֹ גַם מִטְעַם זֶה שֶׁמְדִינַת יִשְׂרָאֵל שִׁיקְמָה 500 אֵלֶף קוֹרְבָנוֹת שֶׁל הַמִּשְׁטֵר הַזֶּה שִׁיצְאוּ בְּעִירוֹם וּבְחוּסֵר-כֹּל, וְלוֹ גַם מֵתוֹךְ זֶה שֶׁמְדִינַת יִשְׂרָאֵל הִיא מְדִינָה יְחִידָה שֶׁל הָעַם הַיְהוּדִי - אוֹמְנָם עַל זֶה יֵשׁ וִיכּוּחַ אֲבָל [הוּא] אֵינוּ נוֹגֵעַ לְכֹאֵן - אֲבָל בְּאוֹזְנֵי גֵרְמָנִיָּה וְשִׁלְטוֹנוֹת הַכִּיבוּשׁ נֹאמֵר דָּבָר זֶה, וְאֵינוּ מֵתְכוּוֹנִים לְחֲזוֹר בְּנוּ מְדִיבוֹר זֶה, וְזֹאת אֲנַחְנוּ מְעִרִיכִים בְּכִילְיוֹן וְחֲצִי (י. רִיפְתִין): הֵאֵם יִשְׁנָם אַרְגוּנִים יְהוּדִיִּים הַדּוֹרְשִׁים כְּסָפִים אֵלֶּה? - יֵשׁ שְׁחוֹלְקִים עַל אֲמִירָה זוֹ אֲבָל לֹא עַל הַמִּסְקָנוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת. נִנִּיחַ, כֹּאשֶׁר הֵם הוֹדְהוּ אֵיתָנוּ הֵם הוֹדְהוּ בְּתְבִיעָה, לֹא הוֹדְהוּ עִם הַבִּיּוּסוֹ

של התביעה. עם התביעה הזדהו ללא הסתייגות. אילו ביקשנו בוועידת ניו-יורק להשיג הזדהות עם הביסוס לא היינו משיגים, כי ישנם חוגים יהודיים שאינם מקבלים את הקונספציה של עם יהודי כחטיבה עולמית אחת ומדינת ישראל כנכס של עם ישראל כולו. הם מוכנים לעזור למדינת ישראל, אבל בלי להתחייב התחייבויות אידיאולוגיות בעניין זה, ולזה התכוונתי. נאמר במפורש: פרט לכל מה ששילמתם ועוד תשלמו ליחידים ולארגונים, אנחנו מעריכים בביליון וחצי, ועל זה נאמר עכשיו שמקבלים את התביעה, כפי שנוסחה, כבסיס למשא-ומתן.

כאן עלי להוסיף: כאשר נקטנו את הסיפרה ביליון וחצי, נקטנו אותה לגבי גרמניה כולה, המערבית והמזרחית. והיה טבעי אם ממשלת בון תאמר: "אנחנו קיבלנו תביעה זו כבסיס, זאת אומרת שקיבלנו ביליון וחצי כבסיס. נניח שגרמניה המזרחית היא שלישי ואנחנו שני שלישי. מה שקיבלנו כבסיס פירושו שקיבלנו ביליון כבסיס". זה יהיה הגיוני אם כך יטענו. נכון, שביליון וחצי זקפנו לחשבון שתי הגרמניות.

בעניין השמועה שהיתה בעיתונות. "ג'ואיש כרוניקל"³ תלה את הקולר בצווארנו כאילו יש תנאי שאם יבואו איתנו לידי איזה גמר, בזה נגמר כל החשבון ויותר לא ישלמו לשום יחיד. לדבר זה אין כל שחר. זה לא נכון. לפי ידיעותי זה מופרך מעיקרו. מה שנכון הוא: אנחנו יודעים שאנשי בון, כאשר התלבטו בבעיה זו, היתה הטענה "מה יהיה אם אנחנו נגמור עם מדינת ישראל - הלא מדינת ישראל טוענת כי היא מדברת בשם העם היהודי, אבל אנחנו יודעים מה שנעשה בתוך העם היהודי. ישנם כל-מיני ארגונים שאינם מודים כי מדינת ישראל מייצגת אותם, ויבואו בתביעות קיבוציות. אנחנו צריכים לומר, כי אנחנו פעם אחת נספק תביעה קיבוצית ואנחנו רוצים להיות בטוחים שאם גמרנו עם מה שגמרנו בחשבון קיבוצי, זה גמר החשבון הקיבוצי, ולא נעסוק אחר-כך בתביעות קיבוציות קולקטיביות נוספות ומשוערות מראש". זו עמדה הגיונית. לכן יש אומרים כי האחיזה של המכתב של אדנאואר היתה הכרה בוועידה זו בניו-יורק, שכניסה את כל הארגונים היהודיים שיש להם איזה שם והצמידה אותם למדינת ישראל. בזה אמרו לעצמם, שאם ישאוויתנו עם שני גופים אלה כאשר הם צמודים ביניהם, כפי שהופיעו על הבמה הציבורית, אז יש ביטחון.

מכתב של אדנאואר אין זכר לשמועה זו, אבל הוא אמר במסיבת עיתונאים בלונדון, שאחרי שהוקמה ועידה זו אפשר לשאת-ולתת עם גוף שלם ולא יקפוץ אחר-כך חבר ארגונים חדש שיאמר: "זאת גמרתם עם מדינת ישראל; אנחנו באים בתביעה שוב קיבוצית". גירסה זו, שזה מחסל את החשבון, חלה רק על תביעות קיבוציות ולא על תביעות של יחידים. להיפך, בשטח של תביעות של יחידים יש בדעת ועידה זו של ניו-יורק, אם תלך למשא-ומתן - והיא תלך למשא-ומתן אם אנחנו נלך - להציג כל-מיני תביעות לתיקון התחיקה ולתיקון הנוהל לגבי החזרת

3 שבוועון יהודי באנגלית, לונדון.

רכוש פרטי וכו'. שם יש כל-מיני פרצות שידעו שצריך לסתום אותן, ואם יש פעם אחת חוק וסידור נוהל, צריך לדאוג גם לזה. הסכום שבו הפעלת החוק הזה תסתכם אינו קבוע מראש. אי-אפשר לדעת מראש כמה יהודים יש באורוגואי או בפורטוגל שמגיע להם רכוש בגרמניה. הם יבואו על יסוד סידור של נוהל וזה אי-אפשר לקבוע מראש ולחתום בשם מישהו שעוד לא הגיש תביעתו, ואם הגיש תביעתו לא בא על סיפוקו. זה בשני מישורים שונים.

לשאלותיו של חבר הכנסת נמיר - אמת נכון הדבר, כי זה שנתיים ומעלה - קרוב לשלוש שנים - שמתנהל משא-ומתן על-ידי מוסדות יהודיים עם שלטונות גרמניים, גם במרכז ובזרם וב"ל"ג"ר" בכל ענייני התחיקה, הגשמת התחיקה והנהלה וכו'. חברת "אירס"ו" קיימת באזור האמריקני; "ג'ואיש טרסט קומפני" היא החברה באזור הבריטי. אני יודע שקיים משא-ומתן להקמת מוסד כזה בחלק הצרפתי. "אירס"ו" קיימת קרוב לשנתיים והוקמה לאחר שהמשא-ומתן נשא תוצאות. המשא-ומתן החל עם שלטונות הכיבוש, אבל עבר בשלבי הביצוע למשא-ומתן עם השלטונות הגרמניים. חברת "אירס"ו" מייצגת את כל הארגונים היהודיים.

אשר ליחסים הדיפלומטיים והקונסולריים - אין לנו כל יחסים דיפלומטיים עם גרמניה, לא המערבית ולא המזרחית. אין כל כוונה לקשור יחסים כאלה ואין כל כוונה להיענות להצעה לקיים יחסים דיפלומטיים אם תבוא מהצד שכנגד. אין כל יחסים קונסולריים עם גרמניה. יש יחסים קונסולריים עם שלטונות הכיבוש. שלטונות הכיבוש קיימים רק בגרמניה המערבית. ביקשנו אפשרות לשלוח קונסול לאזור המזרחי ולא נענינו לכך. הציר לשעבר במוסקבה [ח"כ מרדכי נמיר] יודע זאת. זה אחד הדברים עליו התנהל משא-ומתן עם בריה"מ שלא הביא לתוצאות. קונסוליה צריכה להיות מואמנת אצל מישהו. במצב כתיקונו האישור הוא מטעם השלטון המבצע. אם מדינה רוצה לשלוח קונסול לישראל - הנשיא צריך לאשרה או משרד החוץ צריך לאשר זאת על כתב שחותם עליו הנשיא והחתימה שכנגד של שר החוץ בגרמניה. אנחנו לא פנינו לשלטון הגרמני ולא ביקשנו ולא השגנו אישור ממנו, אלא ביקשנו והשגנו אישור משלטונות הכיבוש, והמשא-ומתן של הקונסוליה במינכן הוא אך ורק עם שלטונות הכיבוש.

אם דיברתי על פרשה של מגע עם שלטונות גרמניים מרכזיים וארציים, זה לא חל על מדינת ישראל או אורגן של מדינת ישראל; זה חל על נציגויות יהודיות חשובות מאוד, נציגות אחת עולמית, אבל לא חל על נציגות המדינה. ניהלנו משא-ומתן לא עם שלטונות גרמניה המזרחית או השלטונות בגרמניה המערבית, אלא ניהלנו משא-ומתן עם משרד החוץ בבריה"מ ביחס להקמת קונסוליה בגרמניה המזרחית. חבר הכנסת ריפתין שאל על הדרג של נציגי המשא-ומתן - אין כוונה שילכו שרים או נציגי ממשלה, אבל שילכו לזה עובדים אחראים של המדינה המתמצאים

קודם-כל בשאלות כספיות ובשאלות משפטיות בעניין זה, והמחוננים לפי דעת הממשלה בכישרון משא-ומתן הדרוש כדי להביא לתוצאות. מצידם [של הגרמנים] אינני מניח שיהיו חברי ממשלה. ידוע רק שם אחד של פרופסור לכלכלה ואישיות נאורה לפי מושגים מסויימים – אינני יודע אם אתה שותף להם. אנטי-נאצי מובהק, אבל אינני יודע אם זה ממשי ולכן אינני מוכן לזרוק שם שגם לי לא אומר כלום.⁴ ברור שזה יהיה ראש המשלחת וסביבתו תהיה פקידות, וברור שיהיו כל-מיני משא-ומגע בין משלחת זו והמעצמות הנוגעות בדבר. לא יתנו להם סמכות ברורה לגמור, יצטרכו מדי פעם בפעם לשאול.

המשא-ומתן לא יהיה בגרמניה. הכוונה שזה לא יהיה על אדמה גרמנית, אבל גם לא בארץ, זה יהיה באיזו מדינה אירופית מערבית כמובן.

חבר הכנסת ריפתין שאל שאלה שהתשובה עליה צריכה להתחיל ב"אלה תולדות". אני רוצה שיהיה ברור הרקע הכללי של העניין, שלא מדינת ישראל יצרה אותו: יהודים באים ויוצאים בגרמניה; ישנם יהודים שחזרו לגרמניה; ישנם יהודים בתוך הבונדסטג ישנם יהודים שהיו בארץ בימי המלחמה, על כל פנים במזרח התיכון, מילאו תפקיד מסוים במאמץ המלחמתי של מעצמות הברית וחזרו לגרמניה. אותו יהודי שנמצא בבונדסטג [יעקב אלטמאייר] טוען שהוא ציוני ונאמן לעם היהודי, והוא גם טוען שהלך לשם כדי להיות שליח. הוא אומר כי ביום שיתברר לו שלא יצא מזה כלום אין לו עניין להישאר שם. זה הוא אומר, אבל עובדה שהוא שם כחבר מפלגה ונציג בבונדסטג.

ישנו עיתון יהודי שיוצא לאור על אדמת גרמניה ומתקבל בארץ, והוא עיתון ציוני. כעיתון יהודי, ישנה שם אינפורמציה רחבה ומגוונת ואחראית על הנעשה במדינה. אבל עובדה שהאיש בעל העיתון הוא שם, ונפגש עם אנשים ומשוחח איתם, והיו מקרים שהזמינו אותו או את היהודי הזה בבונדסטג וביקשום להעביר דברים ולמסור. ישנו מנגנון שפועל בשם "אירס"ו", וכל המוסדות האלה זה מנגנון שפועל על אדמת גרמניה כל הזמן – זאת לא מספרים בעיתונות ובציבור כדי שלא ידע זאת, אבל אלו עובדות ומי שידוע יודע. ישנו שם מנגנון גדול שהוא בקשרים יומיומיים עם שלטונות גרמניה. ישנם יהודים שיש להם עסקים בגרמניה ועם גרמניה והם יוצאים ובאים. ישנם יהודים המופיעים בתוך מנגנון מעצמות הכיבוש – הם פקידים ואנשים חשובים בשלטונות הכיבוש – ויחד עם זאת רואים עצמם כיהודים ורוצים לעזור ולפעמים משוחחים איתם כיהודים. ישנם יהודים שהם מנהלי חברות כלכליות אמריקניות ובריטיות, שיש להן עסקים בגרמניה ועם גרמניה, וכאשר הם מופיעים כנציגי החברות האלה לפעמים הם מופיעים כנציגי החברות, לפעמים כסוכני

4 הכוונה לפרופ' פרנץ נהם, משפטן. דיקן אוניברסיטת גתה, פרנקפורט. איש המפלגה הנוצרית-דמוקרטית. ב-1938 פוטר מתפקידו כמרצה באוני' בגלל התנגדותו לרדיפת יהודים.

החברות ולפעמים כשליחים לאיזה משא-ומתן-שהוא, ואחרי שנגמר המשא-ומתן מתחילה שיחה בתור יהודים, ולא תמיד יהודים משתמטים משיחה, לא תמיד מקבלים מנדט לשיחה. אינני זוכר שמישהו קיבל מנדט לשיחה, אבל כאשר אומרים שצריכים להיפגש עוד פעם ומבקשים הדרכה, ברור שניתנת הדרכה. באופן כזה יש מקרה של מגע בלי שמישהו תיכנן זאת והכין זאת.

בכל זה מדובר על מקרים של העולם הפתוח, לא של העולם הסגור – שם יש חוקים אחרים. זו הגדרה עובדתית-פיסית, לא סוציולוגית. זה לא ברור שאינו פתוח לאיש – יש יחידי סגולה שהעולם הזה פתוח בפניהם. זה רק מוכיח שבדרך כלל הוא סגור. ובכן, כאשר אדנאואר או מישהו ליד אדנאואר, אולי זה מישהו שהוא יועץ בתוך המנגנון שלו, כאשר הגיעו לרצון זה למסור הצהרה, היה מי שאמר: אולי נוכל לדעת מה עלולה להיות תגובת חוגים יהודיים, ומישהו נפל על דבר זה וחיווה דעה. אותו דבר בפרשה האחרונה, כאשר החלו להגיע הדים שאמרו: "אדנאואר הודיע שהוא מוכן לנהל משא-ומתן. מדוע אתם לא מוכנים?" באו אלינו אנשים ואמרו שכך אמרו להם. אמרנו: "זה לא די. הם צריכים לומר דברים ברורים איך הם ניגשים לזה", וכתוצאה מזה בא המכתב של אדנאואר בשם ממשלת בון.

אין בידי להראות לוועדה את המכתב. אני ראיתי אותו. המכתב אינו ארוך. יש בו פסוקים ספורים:

א) הסתמכות על ההודעה מספטמבר של ממשלת בון, בה נאמר כי ממשלת בון מוכנה לדון עם נציגי העם היהודי ומדינת ישראל על שילומים;

ב) ממשלת בון סבורה כי הגיעה השעה לגשת למשא-ומתן;

ג) ממשלת בון רואה זאת לא רק כסידור עניין חומרי חשוב מאוד, אלא גם כחובה מוסרית;

ד) ממשלת בון תראה לעצמה זכות לתרום לשיקומה של מדינת ישראל;

ה) ממשלת בון מבקשת למסור את הודעתה זו לממשלת ישראל ולוועידה לתביעות נגד גרמניה;

ו) ממשלת בון מודיעה, עם זאת, שהיא מקבלת את התביעה שנוסחה על-ידי מדינת ישראל באיגרת שלה למעצמות הכיבוש מ-12 במרס 1951, כיסוד למשא-ומתן.

זהו המכתב. לשאלתו של חבר הכנסת רפאל האם במקרה שהממשלה מקבלת ייפוי-כוח בעניין זה תהיה לה יד חופשית ללכת ולעשות מה שהיא רוצה, או שהדבר יכול לבוא בפני הוועדה – כמובן שדבר זה יכול לבוא לוועדה כמו כל פעולה שהממשלה עושה. הוועדה דנה על דברים שהממשלה עושה, היא יכולה תמיד לדרוש להעמיד לסדר-היום או לבקש הסבר. יש לה זכות לערער ולדרוש שהדבר יובא לכנסת. חל על דבר זה אותו נוהג שחל על כל פעולה ממשלתית. אין דבר שהממשלה תאמר שזה לא תביא אף פעם לוועדה.

שאלתו של חבר הכנסת בן-אהרון לא היתה שאלה. אלה היו הערות חשובות לעצם העניין מבחינת המדיניות המעשית. אפשר כמובן לדגול בעקרונות. שאלתו של חבר הכנסת בן-אהרון היתה האומנם הברירה היא בין הליכה למשא-ומתן עם גרמניה על זה ובין לא כלום, שמא יש ברירה בין הליכה למשא-ומתן והטלה של תשלום על גרמניה, וכל זמן שלא כלו כל הקצין לאפשרות הטלה, לא מוצדק ללכת למשא-ומתן ישיר. אני סבור שהברירה הראשונה היא הברירה העומדת בפנינו. עד כמה שידוע לנו המעצמות המערביות, שהבסיס שלהן הוא בסיס אחר משלנו – הבסיס שלהן הוא נזקי מלחמה – טוענות, אנגליה טוענת, שקיבלנו חלקנו בזה. אחד הסעיפים בתשובת מעצמות המערב על האיגרת הראשונה מחודש מרס היה כי הנה, כאשר אנגליה סידרה איתנו חשבונות תקופת המנדט, זיכתה חשבוננו ב-350 אלף ל"ש, שזה חלקו של שטח המנדט, או של חלק משטח המנדט שהוא עכשיו מדינת ישראל, כפיצויים שאנגליה קיבלה מגרמניה על חשבון הבניינים שנהרסו בתל-אביב או בחיפה כתוצאה מההפצצה, או אנשים שנשארו יתומים וצריך לדאוג להם, או חיילים שלנו שנפלו והממשלה דואגת למשפחותיהם.

כסף זה בין כה היה פה. הממונה על רכוש האויב מימש נכסים מסויימים והיה כסף. כסף זה נשאר אצלנו. הם זיכו את חשבוננו בכסף זה על חשבון זה. מר הורוביץ, שניהל את המשא-ומתן עם בריטניה, בקי יותר בכל העניין הזה. זו היתה רק נקודה צדדית. הבסיס שלהן היה נזקי מלחמה. עד כמה שידוע לנו, הם העריכו את נזקי המלחמה שהם רשאים לתבוע את כיסויים על-ידי גרמניה ב-53 ביליון דולר. זוהי הסיפורה הרשמית שפורסמה על-ידי מעצמות המערב. אין ידיעות רשמיות על ההערכה הסובייטית, אבל יש מקורות אמריקנים שמודים כי הסובייטים העריכו את כלל הפיצויים המגיעים בעד נזקי מלחמה הן למזרח והן למערב ב-100 ביליון דולר. המערב קיבל עד עכשיו 500 מיליון על חשבון 53 ביליון, זאת אומרת שהוא קיבל פחות מאחוז אחד, והוא החליט לא לדרוש יותר. זו איננה החלטה יורידית, זו איננה התחייבות יורידית, אבל זו החלטה פוליטית. המצב שאנחנו עומדים בפניו [הוא] שישנה החלטה פוליטית של מעצמות המערב, על יסוד ניסיון העבר, לראות את עניין הפיצויים כעניין סמלי. קיבלו חצי ביליון – נגמר העניין. באופן יורידית חושבים שלא היה סידור סופי. הם אומרים שלא תיתכן קביעת תאריך לסידור סופי, ואינם חושבים בסידור סופי זה להטיל עוד סנט אחד של פיצויים על גרמניה.

יש לפעמים אדם שיש לו 10 מיליון דולר בבנק, מגיע לו ממישהו 200 או 300 אלף דולר, ואותו מישהו מוכן לשלם רק 100 אלף דולר. הוא אומר: "לא, לא אקבל 100 אלף. אני יכול לחכות. לא איכפת לי לחכות. או שאקבל הכל או לא כלום". אם אנחנו במצב כזה זה דבר אחר, אבל נדמה לי שאנחנו לא במצב כזה. ואין החזרת גזל רכוש יהודי שאפשר עכשיו לוותר עליו, על אפשרות מדומה בתכלית,

ולהוכיח עצמנו כאילו איננו שוקלים בעניין. היינו רואים זאת כדרך בלתי-אחראית ובלתי-מעשית שעושה אותנו לצחוק, וחבר הכנסת בן-אהרון, כפי שהעריך את העניין, העריך אותו בחלל ריק מבחינת הזמן והמקום (ש. זיסמן: מי קיבל את ה-25 מיליון בזהב? ובאיזו צורה קיבלו זאת?) – הסוכנות וה"ג'וינט". אינני אומר שקיבלו 25 מיליון. במה שמגיע היתה סיפרה של 25 מיליון. זה לא הכל, היה עוד משהו שלא סוכם בסכום. במידה שנתנו זהב קיבלנו זהב זה ומכרנו אותו ועשינו משהו. במידה שזה חל על פקדונות בחוץ-לארץ, אם זה היה בפרנקים שווייצרים קיבלנו פרנקים שווייצרים, ואם זה היה בשוודיה קיבלנו במטבע שוודית. אני בהחלט מסכים שנברר את הדברים במידה שאפשר, אבל צריך להבין ששאלות אלו מבחינה אופרטיבית טרם הגיע שעתן – אם לא יהיה משא-ומתן ממילא אין צורך; אם יהיה משא-ומתן אז אפשר לשבת ולהציג שאלות.

ד. הורוביץ: ברצוני לענות על שלוש שאלות, שתי שאלות קונקרטיות ושלישית שהיא שאלה רחבה מאוד ואינני יודע אם אוכל להשיב עליה במישרין. היתה שאלה אם השילומים לא ישיעו על כוח הייצור שלנו על-ידי התחרות של סחורות גרמניות. תוכנית היבוא של שנת 1952 כוללת 480 מיליון דולר. לנו כמובן אין כל אפשרות למלא באיזו מידה המתקרבת לממדים של סכום זה. מתוך זה רק 84 מיליון דולר מוקדשים למוזון, זאת אומרת, שהרוב מוקדש לתוצרת תעשייתית. שאלה זו התעוררה אצלנו גם בזמן שקיבלנו את המילוה מהבנק [האמריקני] ליצוא וליבוא. נדמה לי ששאלה זו נובעת מאי-ידיעה של המיבנה הכלכלי של הארץ – זוהי ארץ הנמצאת במצב התפתחות וזקוקה לנכסי השקעה. עוד לא הגענו לשלב זה שנייצר באיזו מידה מתקבלת על הדעת נכסי השקעה. איננו מייצרים לא רכבות, אוטומובילים, אוניות, מכונות לחרושת. אין לנו ברזל ואין לנו עץ. חסרים לנו אותם היסודות הכימיים שמייצרים מהם מוצרים כימיים לתעשיית זכוכית וכו'. ארץ זו לא יכולה להתפתח אם במשך 10 השנים הקרובות לא יהיה יבוא של מאות מיליונים דולרים כל שנה של נכסי השקעות, שאנחנו לא יכולים לייצר אותם. תצרוכת תעשייתית אנו מכניסים בכמות זעומה מאוד, ואיננו חושבים להכניס דווקא סחורות אלה שגרמניה עצמה מעוניינת להוציא. עובדה היא שלה בעצמה אין מספר מוצרי סקסטיל או כותנה, אבל היא מוציאה בתים מוכנים. ברזל, עץ וכו'. כל הדברים האלה אנחנו מכניסים מבלגיה, צרפת ואמריקה. במשך 10 השנים הקרובות, אם רוצים להביא את הארץ הזאת לעצמאות כלכלית – שלא נהיה תלויים בכל המוצרים האלה בגורמים מהחוץ – אנחנו זקוקים ל-2.5 מיליון דולר של אימפורט, ובמשך 5-6 השנים הקרובות אנחנו זקוקים לאמצעי ייצור ונכסי השקעה. מחוץ לזה יש שאלה של חומרי גלם שאנחנו לא מייצרים באופן טבעי, כי אין לנו לא עץ, לא ברזל ולא פחם. ברור שאם מדברים על ממדים

כפי שאנו מתכוונים להם, אין אפשרות לבצע זאת בלי הכנסת נכסי השקעה. גם גרמניה צריכה לדעת זאת. מדובר במכתב על שיקומה של מדינת ישראל, זאת אומרת, הכנסת אותו ציוד שיאפשר לייצר אותה תצרוכת הדרושה לנו.

יכולת הייצור שלנו היא גם כן קטנה מאוד ואין פרובלמה של מכירת סחורות. הפרובלמה היא איפה לקחת סחורות ולא איפה למכור אותן. אין כאן בעיה של התחרות, אלא איך להשיג אמצעי ייצור וחומרי גלם לתעשייה שלנו, כי חלק גדול של התעשייה משותק בגלל מחסור בחומרי גלם.

מובן, שאם יהיה משא-ומתן הוא מוכרח להיות מכוון. אם הכנסת תטיל על הממשלה לבצע את הדבר, היא תשתדל להביא לידי הרכב יעיל ביותר ומותאם ביותר לצורכי הארץ של אותן הסחורות שיאפשרו את פיתוחה של הארץ.

השאלה השנייה היתה האם נילאץ על-ידי זה להיהפך למפציץ סחורות גרמניות. כפי שידוע לי, לא נזכרה שאלה זו אפילו במילה אחת. אם אני צריך להביע דעה אם יכולים או לא יכולים למכור סחורות ליד שלישית, ברור לי שזכות כזאת יהיה קשה מאוד להשיג, כי הגרמנים ודאי יתנגדו שאנחנו נקבל את המטבע הזר בעד סחורות שלהם ושהם יכולים לקבל אותו, וגם נתפוס את השווקים שלהם. אם אני מדבר מבחינה כלכלית טהורה כרגע, בלי להתחשב בצד הפוליטי של הבעיה, אני חושב שלנו היה רצוי לו יכולנו חלק מהדברים להפוך למטבע חוץ אשר נחוץ לנו מאוד מבחינה כלכלית לקניית דברים שגרמניה אינה מייצרת, כגון נפט וכדומה. על כל פנים, ברור לי שמצד גרמניה לא תבוא תביעה כזאת, וכפי שהסברתי הם ודאי לא יהיו מעוניינים בזה מתוך תבונה כלכלית פשוטה, כי הם לא מעוניינים שאנחנו נתפוס את השווקים שלהם על-ידי סחורה שאנחנו מקבלים מהם. אם זו תהיה אפשרות בוודאי נתפוס אותה. אם זה יהיה תנאי – אני חושב ששאלה זו אינה מבוססת על עובדה מציאותית והיא בניגוד לניתוח של תבונה כלכלית ותבונה עסקית שלהם (י. רפאל: השאלה היא אם נקבל סחורות כאלה שאנחנו בעצמנו לא זקוקים להן ונצטרך למכור אותן) – זו שאלה של מסחר בסחורות. אינני חושב שיש חשש כזה שזה הוא עניין של מיקוח לקבל את הסחורות הזולות ביותר. ישנה אפשרות כמעט את כל הסחורות, אם רק נרצה, להפוך אותן ליד שלישית. כאן יש לנו אפשרות להשתמש בהסכמים מסחריים שלנו – דבר זה תלוי בנו יותר מאשר בהם – אנחנו מתחייבים בהסכמים המסחריים לספק לארצות אחרות סחורות שונות תמורת הסחורות שהן מספקות לנו. אם נחליט ונרצה בזאת, נוכל להעביר להן סחורות אלו.

השאלה השלישית של חבר הכנסת ריפתין היא כוללת מאוד: מה הצד הכלכלי של דבר זה? אוכל לענות על שאלה זו כפי שאני מבין אותה, ולדעתי יש פה ארבע נקודות: ראשית, שאלת ההיקף. ההיקף נקבע על-ידי התביעה שלנו. לדעתי, אם לא באופן מדויק, ההיקף בכל זאת נקבע על ידינו אם גם בלי נקיבת מספר מסויים.

מדובר על תביעה מגרמניה המערבית בערך של מיליארד דולר במשך שנים מספר. ברור שדבר זה אי־אפשר לקיים במשך שנה אחת וגם אי־אפשר לקלוט במשך שנה אחת. הכוונה היא לקבל תוך שנים מספר כמות סחורה שתהיה שווה מיליארד דולר. זהו ההיקף. במרקים זה יהיה בערך 4.5 מיליארד מרקים. השאלה השנייה יכולה להיות: היש בידי גרמניה לקיים זאת? שאלה זו שימשה נושא לויכוחים רבים בינינו ובין מעצמות הכיבוש. כאשר דיברתי בווינגטון בעניין זה עם ראש מחלקת המדינה, הנימוק העיקרי שלו היה שהם לא יוכלו לשלם זאת. זה היה בערך לפני שנה. באותו זמן הגשנו תזכיר בו עשינו ניתוח מסוים של התפתחות המשק הגרמני, והראינו איך הוא גובר בהתפתחותו והעזנו לעשות פרוגנוזה למפרע מה יהיה גודל האקספורט של גרמניה בשנה הבאה. עתה, משחלפה השנה, מתברר שהמספרים שנכללו בתזכיר שלנו התאמתו במלואם. האקספורט יהיה בדיוק כפי שאנחנו קבענו. זו היתה הערכה נועזת, כי היה בה משום הכפלת האקספורט לגבי השנה החולפת. האקספורט הוכפל וגם הייצור הולך וגובר. המצב הגיע עד כדי כך שמגרמניה המנוצחת שולחים לאנגליה המנצחת חבילות מזון. אין בגרמניה זכר לצנע בו בזמן שבאנגליה הוא הולך וגובר. אין כל ספק שלגרמניה יש היכולת לשלם. יש שם כיום שפע של סחורות.

הנקודה השלישית היא האם יש הבדל בקבלת השילומים מזומנים או בסחורות. בהיקף הסחורות שאנחנו זקוקים להן במאזן המסחרי שלנו כפי שהוא, אין כל הבדל, כי אנו מוכרחים להכניס סחורות, ואם נקבל מהם סחורות אנו חוסכים על־ידי כך דוויזים. בשביל ארץ שבה המאזן המסחרי הוא מאוזן יש הבדל אם היא מקבלת מזומנים או סחורות, אבל בשביל ארץ שיש לה המאזן המסחרי המשונה ביותר בעולם, אין כל הבדל. ביחס של אקספורט ואימפורט של 15 מיליון מול 5 מיליון ל"י, אין כל הבדל אם מקבלים סחורה או אם מקבלים דוויזים תמורת הסחורה.

השאלה הרביעית שיכולה להתעורר היא – מה התוצאות של דבר זה – לא אצלנו, כי אצלנו ברור שאם נקבל רכבות, ציוד לבתי־חרושת וחומרי גלם זה דבר טוב מבחינה כלכלית, [אלא] איך זה ישפיע על גרמניה – אם לטובה או לרעה? לדעתי חלה פה אותה הערכה כמו בזמן ה"העברה". ה"העברה" היתה מישגה פטלי [מבחינת השלטון הנאצי], כי במקום להעביר מרקים לידי היהודים, הוציאו כמויות עצומות של סחורות ללא כל תמורה במאזן התשלומים. אם לא יתנו לנו סחורות, או ימכרו אותן בדוויזים, הם יכולים למכור כל הסחורות בדוויזים ואז או שרמת החיים תעלה או שתגדל יכולת הייצור אם ישתמשו באותן מכונות להקמת בתי חרושת או מפעלים עסקיים חדשים. אין לי כל ספק שהעברה זו, אם לא משלמים תמורתה בדוויזים, מבחינה כלכלית אינה מחזקת את גרמניה אלא מחלישה, אבל לא במידה גדולה ביותר. הנימוק כאילו זה מחזק את גרמניה הוא נימוק מוטעה, כי אקספורט בלי

תמורה אינו מחזק את מצבה הכלכלי של הארץ הנידונה, אלא מחליש אותה במידת-מה. מה מידת ההחלשה זה תלוי בהיקף העניין בכללו. על-כל-פנים, אין זו "טובה" בשבילם.

ברצוני להוסיף כאן אינפורמציה בקשר עם 18 המיליון שקיבלנו מאייר"ו.⁵ קיבלנו כל הזמן בצורות שונות, אם בצורה של תשלום ליחידים שיצאו את גרמניה, ואם בצורות קיבוציות על-יד "אירס"ו, קיבלנו פיצויים מגרמניה. הויכוח אינו אם מותר או צריך. קיבלנו כל הזמן וכל אחד יודע זאת. השאלה היא פרוצדורלית. צריך לדעת, שבמשך כל הזמן הזה מאז גמר המלחמה ועד היום קיבלנו בצורות שונות פיצויים לא רק על-ידי יחידים, אלא על-ידי ארגונים מוסמכים כמו הסוכנות, ולא רק באמצעות שלטונות הכיבוש אלא מתוך מגע עם שלטונות גרמניה. על העניינים האלה מתנהל משא-ומתן על-ידי ארגונים יהודיים עולמיים, וגם אנחנו נהנינו מבחינה חומרית מהפיצויים שקיבלה הסוכנות. אבל ישנו הבדל מבחינה כמותית. מדובר כאן על היקף עצום, וזהו ההבדל הראשון.

ההבדל השני הוא בזה שהפעם מדובר על פרוצדורה אחרת מצד אחד, מצד גרמניה, ואותו דבר גם מצידנו, שבמקום ארגונים יהודיים מופיע גורם אחד שמייצג גם אותם. השאלה פרוצדורלית ולא למהותו של עניין. אם ישנו ויכוח על מהותו של עניין - אם לקבל פיצויים או לא - אי-אפשר להבין את ההחלטה שנתקבלה בכנסת להגיש תזכיר למעצמות הכיבוש, כי היה ברור שאנחנו מגישים תביעה לתשלום. אם גם לא היתה הצבעה על-כך בכנסת, הרי הדבר היה מובן מההצהרה שנמסרה אז. השאלה היא האם בגלל הבדלים פרוצדורליים בקבלת השילומים, אם לפני המשא-ומתן או אחריו, עלינו לוותר על קבלת השילומים האלה, או שעלינו לומר שעלינו לקבל את השילומים בצורה אחרת מזו שקיבלנו עד כה ובהיקף הרבה יותר גדול.

א. ליבנה: עלי להודות שעמדתי בעניין זה אינה מזדהית לא עם עמדת חברי הרב נורוק ולא עם עמדת חברי משה שרת. אני מכבד את דעת שניהם, אבל איני שותף לדעתם. כמה דעות אחרות בנושא זה אינני מכבד באותה מידה, כי נימוקיהן אינם לאומיים-כלליים אלא מפלגתיים.

לפי מיטב הבנתי, השאלה היא חמורה מאוד ואינה "פרוצדורלית". זו אולי השאלה החמורה ביותר שהועמדה בפני הכנסת מיום ייסודה. ישנן כאן שתי הנחות ששתיהן צודקות, וביניהן אפשרית סתירה. ההנחה הראשונה היא התנהגותו המעשית - ולא רק עמדתו - של העם היהודי לגבי העם הגרמני. אני מוכרח להודות, שבשבילי זו השאלה העיקרית. העם הגרמני השמיד שלישי מהעם היהודי. במעשי ההשמדה השתתפו מאות אלפים גרמנים. ידעו עליהם מיליונים גרמנים. את מצעד המוות של

5 הארגון הבינלאומי לפליטים של האו"ם (International Refugee Organization).

כלואי דכאו ראו מיליונים גרמנים. הם השמידו את העם היהודי לא כאנשי צבא במלחמה אלא כעם. כדוגמת עמלק רצחו ילדים וזקנים, חולים ונכים – מתוך תאוות השמדה. עמדתו של עם בהיסטוריה, ועמדתו בחברת העמים, כבודו בעיני עצמו וכבודו בעיני אחרים, נקבעים על-ידי שני דברים. אחד העם הגדירים בלשון זו: "על-ידי כוח זכרוננו ועל-ידי כוח תקוותנו". בזכות כוח זכרוננו לא שכחנו אלפיים שנה את חורבן הבית. לפי זה קבענו יחסנו לרומאים – והם לא השמידו אותנו השמדה נאצית. לחמנו נגדם ומרדנו נגדם, אבל יחסנו כלפי הרומאים נקבע עד היום לפי מה שעשו לבית המקדש ולעם היהודי. לא שכחנו את האינקוויזיציה, ומעשי האינקוויזיציה בספרד הם משחק ילדים בהשוואה למה שעשתה לנו גרמניה. במשך מאות בשנים לא חזרנו לספרד, אם כי נתנו למגורשי ספרד להוציא רכושם במלואו.

לא שכחנו את בוגדן המלניצקי, ואלה ששכחו חדלו להיות יהודים. ומשום שלא מיהרנו לשכוח, נקבע על-ידי כך אופיו ועצם קיומו של העם במשך אלפיים שנה. משום ששכח פחות וקיווה יותר, נבדל העם היהודי מעמים אחרים – אינני אומר אם לטובה או לרעה, אך בזה נקבע אופיו וקיומו עד היום ויכולתו הנפשית לשוב לארץ זו. לא היינו שבים לולא זכרנו את חורבן ציון, לולא שמרנו איבה לרומאים, לאספסֵינוס ואדריאנוס. אני מודה שיש בלבי סתירה, כי אני מעריץ את הכושר התחוקתי של הרומאים, אבל בתור יהודי אני קובע יחסי לרומאים כלעם שהרס את הבית, ניפץ את מלכות ישראל וגרם לתפוצה של אלפיים שנה.

אנחנו חיים בתקופה קשה למדינה מבחינה כלכלית. הנני רחוק מלהתייחס באי-החשבה לעניינים כלכליים. אבל יש דבר החשוב מכלכלה, והוא קובע בחשבון אחרון את מידת היעילות הכלכלית: זו דמותו הרוחנית של עם. אמונה ורגשי כבוד מפעילים כלכלה. חלוצים ידעו להסתפק במועט, לוותר על תרומות ולהגביר תפוקת עבודה בתנאים קשים. כבודו העצמי של עם מעניק אחדות לאומית. גורמים אלה הם גורמים כלכליים ממדרגה ראשונה. לולא האמונה היהודית, הנכונות לסבול, הכוח לזכור והעזו לקוות לשכר ועונש, החלוציות היהודית לא היתה באה לעולם, והחלוציות נתנה יותר יתרונות כלכליים מאשר כל הדולרים בעולם. מבחינה לאומית כוללת קובעת בעיני דמותו הרוחנית של העם, ודמותו הרוחנית של עם ישראל התוודר לארץ תיקבע על-ידי יחסו לעם הגרמני שהשמיד השמדה פיזית שישה מיליון יהודים. והעם הגרמני אינו מתחרט. מה שאנטיוכוס לא עשה לנו, מה שהרומאים לא עשו לנו, מה שמלניצקי לא עשה לנו, וגם מה שעמלק לא עשה – עשו הגרמנים. כי עמלק נלחם בנו ותוך מלחמה זינב בנחשלים, ואילו הגרמנים השמידו גם ללא מלחמה. אולי לא בא זכר עמלק אלא להזהירנו על גרמניה.

האם מאורע כזה לא יקבע את התנהגותנו הבינלאומית? ואם נסלח ונשכח, אם נתחיל להתפשר ולהתפייס כל-כך מהר – מה יהיה כבודנו בעיני העמים? והכסף

שנקבל – האם יישקל לעומת המפולת המוסרית?

מאידך, אין כל ספק שתביעתנו לשילומים צודקת היא וצריך לתבוע אותה. העובדה, שנוסף לכך שרצחו הם גם ירשו אינה עושה אותם לבעלי ירושה חוקיים ואינה מקטינה זכותנו לתבוע.

אני רוצה להניח אפוא כי יש כאן שתי הנחות צודקות: הנחה אחת, שגורל עמנו ייקבע על-ידי יחסו לעם הגרמני; והנחה שנייה, שצריך לתבוע שילומים וחובה לתבוע שילומים. אם ישנה סתירה בין השניים – ההנחה הראשונה קובעת. אך אינני חושב שיש כאן סתירה מוחלטת; ביתר זהירות, לא מוכרחה להיות סתירה. הנני עושה ניסיון לאחד סביב גישה זו את יהודי הארץ, את המפלגות, כל אותן המפלגות שיש להן נימוקים יהודיים בלבד להתנהגותן.

מה משתמע משתי הנחות עקרוניות אלה למעשה? אין לנו כל יסוד להכיר בגרמניה או להיכנס איתה ביחסים דיפלומטיים תקינים, הבונדסטג הכריז, בפי אדנאואר, שהם רואים את השילומים כהתחלת התפייסות ו"נורמליזציה" של יחסים. במכתב הבלתי-רשמי שצוטט כאן נרמזה תפישתו זו. אילו ראיתי סימני חרטה רציניים בעם הגרמני, הייתי שוקל את הדבר אף שכל משפחתי בפולין נשמדה על-ידי הגרמנים. אילו העם הזה מדוכדך היה עד יסוד נפשו על החטא האיום שעשה, אילו התעורר להעניש ביוזמתו-הוא את הפושעים הנאציים במזרח ובמערב – במזרח הם מראשי ממשלתו, במערב תופסים עמדות חשובות פחות – הייתי אומר שמותר אולי לפסוק לצד התפייסות. אולי מוקדם למהר כל-כך, אבל מבחינה עקרונית מותר. הרבה שקלתי בעניין זה. קראתי עיתונות גרמנית ודיברתי עם אנשים שבאו משם. לצערי באתי לידי מסקנה, שאין שם כל חרטה רצינית על הפשע שעשו, ואם יודמן להם עוד פעם לחזור על רצחנותם – ירצחו שוב. לצערי אין לי ספק בדבר, וזה מוכרח לקבוע את עמדתי לגבי הגרמנים אפילו אצטרך לוותר על 30-40 מיליון דולר לשנה. כבודו של העם היהודי מזדהה במקרה זה עם סיכויי קיומו הפיסי – עוד יש יהודים באירופה – זה יקר יותר מ-30 או 40 מיליון דולר, שאני יודע כמה נחוצים הם. אכן, יש דבר שהוא יקר יותר מ-30 או 40 מיליון דולר במאזן התשלומים הישראלי בשנת 1952. מזה צריכים אנחנו להסיק כמה מסקנות!

א) ראש הממשלה הגרמנית מסר הכרזה על היחסים בין עמו ועמנו. אי-אפשר שהכנסת לא תכריז על יחסו-אנו לעם הגרמני, שהשמיד אך לפני שנים מספר שישה מיליון יהודים. עלינו לומר ברורות: אין רצון נאמן בעם הגרמני לחסל את הנאציות ביוזמתו-הוא – אין אפוא יסוד להתפייסות; אין יסוד ליחסים דיפלומטיים תקינים בינינו וביניהם.

ב) קונסוליה שלנו צריכה להתקיים על אדמת גרמניה רק במידה ששליטים שם בעלי-הברית, היא חייבת להיסגר ברגע ששלטונות הכיבוש ייעלמו.

ג) שום משא-ומתן בשום עניין, אם פיצויים ואם לא-פיצויים, על אדמת גרמניה וכמובן שלא על אדמת ישראל. אינני רוצה שיטמאו אדמה זו, ויש גם סכנה מבחינת אחרות.

ד) המשך הסברה והצבעה נגד גרמניה באו"ם, אפילו אם נהיה יחידים. לא נעזוב את האו"ם בגללם ולא נעזוב בגללם שום מסיבה בינלאומית אחרת. לא נעשה חרם על עצמנו בגללם, אבל לא נחדל להבליט ולהכריז עמדתנו כלפיהם. דווקא עכשיו צריך לומר ברורות לאנושות כולה, כי אנחנו לא שכחנו, כי אין אנחנו מרגישים את עמנו מובטח בתפוצות, כי הנאציות קיימת עדיין. הנני חייב להשמיע הכרתי זו בכל כוח שיכנועני. קביעת עמדה זו חשובה אפילו ממיליונים דולרים.

אנחנו יחידים בחשבוננו עם גרמניה. לשום עם אחר אין חשבון כזה עם גרמניה, אפילו לא ליוגוסלבים [הגרמנים] השמידו 12% מעמם. גורלנו תלוי בהתעוררות נאצית גלויה או מוסווית - ללא קשר בחשבונותיהן של רוסיה או אמריקה. אנחנו צריכים להצביע נגד הגרמנים ולדבר נגדם, אפילו נהיה קול-קורא במדבר. כל סגנון של משא-ומתן שיהיה בינינו וביניהם - אינני שולל משא-ומתן, אף כי יש לי ביקורת לגבי כמה דברים שנעשו - צריך להתנהל כמשא-ומתן עם אויב. העם הגרמני הוא לעת עתה אויב מסוכן מהערבים. המשא-ומתן בינינו ובין הערבים נעשה בנוכחות של צד שלישי, בנוכחות נציגי או"ם. הייתי רוצה, שאף המשא-ומתן בינינו ובין גרמניה - אם יגיעו הדברים לכך - יתנהל בהשתתפותו של גורם בינלאומי. לשון אחרת: משא-ומתן בין אויבים ללא לחיצת-יד. שום שר, שום פקיד גבוה, אסור שיופיעו במשא-ומתן זה. מומחים - כן, מומחים לא רק לענייני כספים אלא גם לפסיכולוגיה גרמנית. אינני יודע אם הגרמנים הם ערומים בשטחים אחרים, אבל לפי הניסיון ההיסטורי הם התגלו כפיקחים וערומים בענייני משא-ומתן כספי בינלאומי. מנהל משרד האוצר או מנהל משרד החוץ אל ילכו למשא-ומתן, כי אם רק מומחים. יש גם חובות של הגבלה עצמית בשטח הכלכלי. אל נקבל סחורות שיקשרו את משקנו עם משקם. אם על-ידי הגבלה זו יהיה קשה יותר לגבות את הכסף - יהיה יותר קשה! מותר לנו לקבל רק חומרים או מינרים, או ערכים כלכליים, שאינם קובעים בינינו וביניהם יחס של קבע. שום קשרים מסחריים תקינים, שום סוכנים או מומחים גרמניים, ואף לא זרם מסעות מפה לשם.

מבחינה זו חשוב מאד שנקבל מקסימום מזומנים (מ. שרת - שר החוץ: לכל הדעות ולא רק מבחינה זו) - אם הדבר יקשה עליהם - יהיה להם קשה. כאשר השמידו שישה מיליונים יהודים לנו היה אז יותר קשה. אם לא ירצו לשלם שילומים בתנאים אלה, נוותר על כל העסק, צריך לצמצם עד כמה שאפשר את הזיקה בינינו וביניהם. ייתכן שעל-ידי גישה זו העניין לא ייגמר כל כך מהר. ייתכן. לא ייגמר אפוא כל כך מהר!

כי מה רוצים הגרמנים? זהו עניין בינלאומי גדול שבבילם, זה מאבק רוחני-מוסרי חמור, בעל תוצאות מרחיקות לכת לגבי שני הצדדים. הם רוצים בצעד להשיג את מחיקת אות הקין ממצחם. הם מנסים ליצור אופיה של התפשרות בין ישראל ובין גרמניה. הם מעוניינים באופיה זו. ומה הם נותנים לנו? הם מנסים לתת לנו שילומים לא בבת-אחת. לא אביע דעתי על הסכום הכולל שיציעו, כי האמירה עשויה להזיק אפילו במסיבה של עשרים איש. אני מצטרף שהמתנגדים לשילומים אומרים בפומבי דברים אשר מועילים לגרמנים. סבורני כי מה שהם יציעו זה הרבה פחות ממה שנזכר כאן. אבל הסכום הכולל איננו כל כך חשוב, כי הוא ינותן לנו במשך שנים. חשוב התשלום השנתי! והם הרי מתכוונים לקבל מאיתנו הכל – את ההתפייסות, ה"נורמליזציה", המשא-ומתן הידידותי – במשך השנה הראשונה. וייתכן כי בשנה השנייה או השלישית יפסיקו לשלם. זהו תכסיס. אפילו אם יהיה דיחוי במשא-ומתן, איננו צריכים לראות דיחוי זה כחיסרון. הכסף לא יענה הכל. אבל גם מבחינה כספית אולי טוב הדימוי מאשר ריצה מבוהלת אחרי הכסף המשוער.

שני תאריכים ראוי לקבוע בהם הלכה למעשה בעניין השילומים:

(א) לפני שתיים-שלוש שנים, כאשר לא התקיימה ממשלה גרמנית מרכזית וכל הבעיה הפוליטית-הרוחנית כפי שהיא קיימת עכשיו לא היתה קיימת.
(ב) בעוד כמה זמן, כאשר מצבה הכלכלי של גרמניה ישתפר נוספות. גם מבחינה זו טוב אולי שהאופיה הקשה בינינו ובין גרמניה תהיה תלויה וקיימת. מוטב להחמיר עכשיו ביחסים. כל שנחמיר יותר, לא בלבד שנלך בדרך נכונה מבחינה רוחנית-מוסרית – אני מודה שבשבילי זה העיקר – אלא קרוב לוודאי שהדבר יביא גם תועלת. כל כמה שהגרמנים ירגישו יותר שלא השלמנו, שהפשע שלהם גדול בעינינו, נקבל גם יותר כסף.

אני מציע מסקנות אלו לכל חברי הכנסת שיש להם אבן-בוזן יהודית להכרעתם. אין כאן שאלה סוציאלית או מעמדית. כאן לפנינו בעיקר שאלה רוחנית-היסטורית ומדינית. ריבוי נימוקים מפלגתיים בעניין זה מעיד על רמה נמוכה של מוסריותנו הציבורית.

הנני מציע שהכנסת תענה לבונדסטג דברים ברורים: אין התפייסות, אין התפשרות, אין כל יסוד ליחסים תקינים בינינו ובין האומה הגרמנית וכל ממשלה גרמנית.

שנית, את העניין המעשי של תביעת פיצויים וגבייתם מוסרים לוועדת חוץ וביטחון לקבוע את הדרכים הנאותות כיצד לעשות זאת, לא בניגוד להנחה הראשונה, אלא כמסקנה ממנה. כאשר יהיה דיון בוועדה על הדרכים הנאותות, אציע הצעות לביצוע הדבר.

פ. ברנשטיין: אני מקבל את הצעת היושב-ראש שלא להיכנס לויכוח ורציתי רק לשאול כמה שאלות, אבל היות וקיבלנו בכל-זאת מיפרעה על-חשבון הויכוח הכללי, אני רוצה לומר דברים אחדים.

ידוע הדבר שאני בעצמי הייתי בעד שילומים ובעד משא-ומתן הדרוש לכך לא מהיום, וכבר היתה לי הזדמנות להזכיר לשר החוץ שהצעתי קשרים מסחריים עם גרמניה עוד בשנת 1948. אז הממשלה הזמנית דחתה את הצעתי בערך באותם הנימוקים שאנחנו היום שומעים מכל השוללים. אני מודיע, שבעניין זה אני במפלגתי כמעט מבודד, ואני מרגיש כמו שאולי ראש הממשלה צריך להרגיש ביחס לעמדתו לגבי חינוך בזרמים בניגוד לעמדת מפלגתו. אינני רוצה עכשיו להרצות את ההרצאה שארצה בכנסת.

אני מאוחד עם חבר הכנסת ליבנה, אם כי אני גם מנוגד בדעתי בזה שאני מכבד את הנימוקים של אלה השוללים את המגע עם גרמניה ומתוך כך גם את המשא-ומתן על שילומים. יתר-על-כן, אני מודה שבמקרה זה צריכה להיות שאלה של מצפון, כפי שאומרים אצלנו, בעוד שהמילה המחייבת זו השאלה של קבלת כך וכך מיליונים או אי-קבלתם, זו לא שאלה של מצפון. לא הצלחתי כמו חבר הכנסת ליבנה למצוא פשרה נפשית בין המגמה לנהל משא-ומתן ובכל-זאת להתנגד באופן נפשי כמו שהוא מתנגד. ואני מבין זאת.

לדעתי יש אבל צורך להזהיר בפני אשליה בעניין זה. אם מנהלים משא-ומתן תהיה לחיצת יד. ויש עוד שאלה, אולי אפילו מוסרית. אני מודה שלא ראיתי אצלם סימנים של חרטה, אבל האם אינם מתנים את מתן הפיצויים עם איזו סליחה? (מ. שרת - שר החוץ: לא מתנים) - לא במפורש. עומדת השאלה אם מותר לאלה שתובעים בצורה כזאת, לא כמונו, לנהל את המשא-ומתן ללא קבלת התנאי הבלתי מפורש, אבל המובן, מצידם. פה גם אין כוונה להגיע דרך המשא-ומתן לידי נציגות רישמית של הגרמנים אצלנו או שלנו אצלם. זה תהליך בלתי-נמנע שיבוא אם לא היום אז מחר.

לא אעמוד עכשיו על הגישה הנפשית שלי לכל העניין הזה, מפני שבוזה יהיה באמת מן ההרצאה שארצה בכנסת. אולי יש להצטמצם בכך שהעניין נתמך בתוך העם ובתוך היישוב מתוך מצוקה כספית, כי זו הסיבה הקובעת בעניין זה לאלה שזה חשוב, אבל הדבר נעשה ולדעתי צריכה לכל הפחות להיות הכרעה ברורה.

ועתה כמה שאלות לשר החוץ ולמר הורוביץ. האם קבלת ההנחה שלנו של התביעה בסכום שנקבנו, אינה משווה לכל העניין הזה צורה בלתי-רצינית? אילו היו עונים על-כך מייד שזה בלתי-אפשרי, אבל מוכנים לדבר על 100-200 מיליון, אז הייתי אומר שזה דבר רציני, בייחוד לאור הניסיון שהיה בשטח זה אחרי מלחמת העולם הראשונה. זו השאלה הראשונה. אם איני טועה היתה זו תוכנית "דו"ז",⁶ שלפיה

נתקבלה הלוואה בינלאומית ומזה הם שילמו אם איני טועה 5% בערך מכל ההתחייבות הזאת.

שאלתי השנייה פחות כבדה: באיזו מידה נישאר תלויים בייצור הגרמני על-ידי קבלת כמה דברים שאנחנו מאוד זקוקים להם, מה שאתם קוראים נכסי השקעה, ובראש וראשונה זה מכונות? חומרי גלם אינם משעבדים, אבל מכונות משעבדות כי פירושן חלקי חילוף עד שהמכונה תיהרס. על כל פנים, זה עניין של 10 שנים ואולי 20 שנה. אין זו שאלה רטורית, כי אני בטוח שכך יהיה ומי שאינו מוכן לכך צריך להתייחס באופן שלילי לכל העניין. נכון מה שהורוביץ אמר, שאין שאלה של התחרות. המחסור כל-כך גדול ששאלה כזאת אינה עומדת בכלל. אבל שנהיה תלויים בייצור הגרמני במשך שנים רבות – בזה אין כל ספק.

י. כסה: ברצוני לומר לחברי חבר הכנסת ליבנה, כי כל מי שמנסה להסביר – כפי שהוא ניסה להסביר – שקבלת פיצויים אין פירושו התפייסות, מתפרץ לשטח פרוץ לכל רוח. אני יודע שעשכשו יצרו תיוה כזאת, כי משא-ומתן על פיצויים פירושו התפייסות עם הגרמנים. אם אומר זאת חבר הכנסת בגין או אחרים, בינינו אין ויכוח כזה. חבר הכנסת בגין אמר באסיפה, שקבלת שילומים מגרמניה זה דבר אנטי-פטריוטי, אבל אם יחליטו על קבלת פיצויים יהיה טרור במדינה. האם זהו פטריוטיות להכריז על טרור במדינה? ואינני רוצה לומר עכשיו מה תעשה המדינה אם ינסו להשתמש באמצעים כאלה. אבל לא זה העניין. יש לי הרגשה יהודית לכל העניין הזה, ואני רוצה להפנות את חבר הכנסת ליבנה לפרוטוקולים של הדברים שנאמרו לאחר הודעת שר החוץ בכנסת בדבר האיגרת שהוגשה בקשר לשילומים. תמצא שם שהרבה מהדברים שאתה אמרת נאמרו על-ידי רבים מחבריך. אבל אני משתומם על ההכרה הלאומית הזאת, שמכריזים ואומרים לכל העולם שאם ננהל משא-ומתן על שילומים פירושו התפייסות עם גרמניה. אדנאואר בעצמו אינו מניח זאת, כפי שמניחות כמה מהמפלגות אצלנו. האם בזה הם משרתים שרות פטריוטי למדינה? אני חושב שנאמר לאדנאואר באופן מפורש, שעם מתן השילומים לא יסולק עוד חשבוננו ההיסטורי עם העם הגרמני. אני מעז גם לומר, שאדנאואר מבין כי לא יכול להיות סילוק חשבוננו ההיסטורי. אבל למה לנסח את הדברים כאן, במדינה, כאילו המדיניות של העם היהודי היא לקשור קשרים עם גרמניה שיש בהם משום

6 נוכח האינפלציה החמורה שהשתררה בגרמניה ב-1923 הסכימו מעצמות המערב לסידור חדש של פיצויי מל"ע-1 שהושתו על גרמניה, בסיועה של ארה"ב. ועדת מומחים כלכליים בראשות הכלכלן והמדינאי האמריקני צ'רלז דו (Dawes) תיכנה לצורך זה ארגון מחדש של הבנק הממלכתי הגרמני, וקבעה תוכנית תשלום פיצויים לבעלות הברית ב-5 השנים הבאות בסך מיליארד מרק-זהב לשנה, והחל מהשנה השישית 2 מיליארד. גרמניה גם תקבל הלוואה בסך 900 מיליארד מרק-זהב.

סליחה, כפרה ומחילה? אני משתומם על מה שנעשה כאן. בניו-יורק ישבה ועידה של עשרים ארגונים יהודיים, ושם הוחלט לתבוע שילומים תוך קביעת העובדה שאין בזה התפייסות, וישנה רק תביעת שילומים - ופה משתוללת איררה כזאת! הויכוח הוא אם יש כאן התפייסות או לא, ולא על השאלה המיכנית אם לנהל משא-ומתן או לא לנהל. ונאמר בפירושו, שאין זו התפייסות. אם כן, מה ההשתוללות הזאת?

יסלח לי מר ברנשטיין אם אומר, שגם דבריו העידו על גישה בלתי-רצינית לעניין. הוא אמר, שלו אדנאואר היה דוחה מייד את התביעה של מיליארד וחצי, והיה אומר כי הוא מוכן לרדוף על 100-200 מיליון, היה מאמין שהדבר יצא לפועל. אינני מבין היגיון כזה. ננית לרגע שהמשא-ומתן ייגמר בכישלון. מבחינה מוסרית-פוליטית מה יותר חשוב - שנענה בשלילה ושאדנאואר יוכל להופיע בפני העולם כצדיק, כי הנה הוא הציע לישראל שילומים והם סירבו? אנחנו מעמידים את העם הגרמני בפני ניסיון קשה יותר אם מכריחים אותם לתת לנו שילומים, מאשר אם אנחנו דוחים הצעה זו.

מדברים פה על כבוד לאומי. אותו עם גרמני, שאיתו רוצים או לא רוצים לנהל משא-ומתן, היתה לו תפיסה לאומית כמו שיש לחבר הכנסת בגין. ואנחנו יודעים מה זה הביא לעולם בכלל ולעם היהודי בפרט. נדמה לי, שלו היינו דואגים לכבוד הלאומי שלנו, ולאפשרות של השגת שילומים. היה כל היישוב נוהג אחרת כפי שיהודי הגולה נהגו כאשר התאספו בווינגטון או בניו-יורק לנהל משא-ומתן על פיצויים.

י. ריפתין: בתוך הבחינה המדינית של שאלה זו ישנם כמה גורמים, וברצוני לומר מה שבשילי הגורם המכריע. אני כמעט משוכנע, שלא תהיה מלחמה עולמית לפני שגרמניה המערבית תהיה מוכנה לכך. אם תהיה מלחמה עולמית, יהיה קשור בה ניסיון חדש להשמיד את שארית העם היהודי. זו גם נקודת המוצא מבחינת הדבר (ש. זיסמן: רק גרמניה המערבית?) - אלה דברים גלויים, שאמריקה ואנגליה לא תהיינה מוכנות למלחמה באירופה בלי צבא גרמני. מבחינה זו החשבון שלהן והחשבון הסובייטי הם חשבונות שונים. הבסיס של החשבון המלחמתי הוא דבר לגמרי אובייקטיבי. אצל אמריקה ואנגליה הוא החייל הגרמני, ומבחינה זו במידה שתוחש השלמת הבניין הזה של גרמניה, תוחש המלחמה ואם תוחש המלחמה תוחש הסכנה של השמדה סופית של העם היהודי, חלילה. לפי דעתי זה הדבר המכריע מהבחינה הפוליטית של הדבר ומבחינת היהודים (פ. ברנשטיין: התהליך הזה יוחש על ידי קבלת פיצויים?) - לפי דעתי, אם מישהו מדבר מבחינה זו על העבר ומה שהיה בעבר, ואינו אומר מה יהיה בעתיד לאור מה שהיה בעבר, אינו רואה את הנקודה המכרעת של עתידו של העם היהודי. אני מרשה לעצמי לדבר פה כמו שחברים מדברים, ובאופן אישי אני אומר איך אני רואה דבר זה. כל אחד יש לו טעמים משלו. לחבר הכנסת ליבנה יש טעם אחר. אני חושב, שכאן הבחינה המכרעת היא בחינת

העתיד. לפי דעתי הנחה ראשונה זו היא הנחה בלתי-מעוררת. הנקודה השנייה: אני חושב שיש פירוש אובייקטיבי של משא-ומתן בין מדינת ישראל ובין ממשלת בון, שהוא אינו משתנה לא על-ידי הסכם שדיבר עליו חבר הכנסת ליבנה שידליקו נרות שחורים. זה מגוחך. יש לדבר זה פירוש אובייקטיבי, והפירוש האובייקטיבי אומר שזה גורם-מה - אינני אומר שזה גורם מכריע, יהיה זה מגוחך לומר, לפי דעתי, שזה גורם מכריע. ברור שבפגישה בין צ'רצ'יל וטרומן זה גורם יותר מכריע גם בעניין זה מאשר משא-ומתן של מדינת ישראל. אבל זה גורם לא מבוטל. אני חושב, שתוצאה אובייקטיבית זו היא פציפיקציה של היחסים עם גרמניה. דבר זה הוא בלתי-ימנע ואפילו ההצבעות שתהיינה בעניין זה, העולם הפיקח והקר יקבל זאת כהצבעת הסוואה, לפי דעתי בצדק. המשמעות המרכזית היא המשא-ומתן. אני סבור, שהתהליך הזה שדיברתי עליו בהתחלה הוא כל-כך מסוכן וכל-כך איום, שאסור לעם היהודי ולמדינת ישראל לעשות דבר-מה כדי להחיש אותו. אני הייתי אומר זאת גם אילו הייתי אופטימי לגבי המשא-ומתן, לו הייתי חושב שהוא ייתן תרומה מכרעת. אני קצת פסימי. אני חושב שהוא יתן תרומה חלקית. חבר הכנסת ברנשטיין אמר נכון, שלגבי הדיון השאלה היא המחסור. לו גם הייתי יותר אופטימי, הייתי חושב שדווקא מתוך כך העם היהודי ומדינת ישראל אינם יכולים לנהל משא-ומתן שיש בו דחיפה קדימה של גורם שעלול מחדש, כעבור זמן-מה, לנסות להשלים את המלאכה שהתחיל בה היטלר. אינני רוצה להרבות דברים, כי עוד נקיים דיון בעניין זה. רציתי רק להביא את נקודת המוצא הפוליטית, שהיא העיקרית בשאלה זו לפי דעתי.

י. בן-אהרון: רציתי, בהזדמנות זו בוועדה, לעמוד על שתי נקודות שלא בקשר עם הויכוח לגופו של עניין, והערכה של הניסיון הזה שהממשלה מתכוננת לעשות, גם כן מתוך הנחה שאין לזה ערך רב למה שאני אומר. אבל אני רוצה לרשום זאת בפרוטוקול. בזמנים אחרים וביחסים אחרים - זו לא שאלה של יחסים בין מפלגות - שהיו קיימים במדינה, אני סבור שהממשלה לא היתה מכריעה בשאלה כזאת ב-51% (מ. שרת - שר החוץ: אפשר לומר שבתנאים כתיקונם לא היתה נוצרת חזית של 49% נגד) - אינני יודע. אינני מעריך עכשיו לא 51% ולא 49%. אינני נכנס לבעיה זו. אני אומר: ממשלה שרואה עצמה כממשלה של עם, לא רק של המדינה אלא של העם, ולא לצורכי הנהלת עסקי המדינה, ששם 50.5% מספיקים ואיש לא כופר בזה, אבל בבעיה שיש בה מסקנה לאומית והיסטורית כזאת, זה יכול להיות מוטעה לפי הערכת החברים. אין לי יחס עמוק מאוד לחבר הכנסת ליבנה, גם לא לתגובות שלו וגם לא להסברות שלו, ובוודאי שלא לתפיסת הגזענות שלו. לא אתייחס אליו כפי שהוא מתייחס אלי, לא להרגשתו ולא לתפיסתו.

איש לא יכול להשכיה וגם הממשלה לא תוכל להשכיה, שפה לא עומדת להכרעה השאלה הפוליטית גרידא, בהכרת האנשים ובהכרת הציבור שלנו. אילו זו היתה שאלה פוליטית גרידא היא לא היתה מאחדת במסקנתה את שמעוני, את בגין, את אנטק⁷ ואת ליבנה, כי אלה סוף סוף אנשים בעלי הכרה פוליטית וכל אחד יודע את עמדתו והכרתו. ולא קרו בימינו, בתקופה האחרונה, דברים שאיחדו כך אנשים.

יכול להיות שהממשלה רואה עצמה יותר אחראית לגורל העם מאשר הציבוריות בכללה. אני חושב שהיא לא היתה רשאית להביא להכרעה שאלה כזאת ברוב קואליציוני. לגבי שאלה זו ספק רב אם מבחינה דמוקרטית בכלל זהו הרוב בעם (מ. נמיר: הרוב הרבה יותר גדול) – השאלה שאני מציג אותה לממשלה ולשיקולה היא כיצד ייתכן שתקבל על עצמה אחריות נוראה כזאת לגבי חלק גדול מאוד של העם, נניח גם אם הוא מיעוט, להכריע בבעיה כזאת ברוב פרלמנטרי שעל עניין זה לא קיבלה את הרוב (מ. שרת – שר החוץ: העיקרון של שלטון מיעוט הוא גם כן צורה של דמוקרטיה?) – אם המושגים שלכם הם מושגים של דיקטטורה, הרי כל התשובות שלכם בעניין הדמוקרטיה העממית הן חסרי כל טעם וכל ריח וחסרי כל אמת. אתם מדברים על דיקטטורה וגישה זו מוכיחה זאת יותר מאשר כל דבר אחר, ואז לא היה לי כל ויכוח איתך. אבל אם מדברים בשם דמוקרטיה, אז בדמוקרטיה מסוגים מסויימים יש שיקול אחר והכרעה אחרת. הסכנה הגדולה ביותר לחוסר אחריות לקיום המדינה זה דווקא לאלה שאינם בעלי אחריות כאשר הם בשלטון, וסכנה זו מתקיימת בנו יום יום ומתקיימת עכשיו גם בעניין זה.

אני בדעה שאין סמכות כזאת בידי הממשלה ברוב זה שיש לה בכנסת לקבל על עצמה אחריותה הכרעה בעניין זה. אני משער ששום ממשלה לא היתה מקבלת על עצמה להכריז מלחמה ולהוביל את העם למלחמה בהכרעה כזאת של 51%. היא היתה בזה מסכנת את עצמה ואת המדינה – להוביל את המדינה למלחמה כאשר מחצית העם הוא נגד זה. אינני מתאר לעצמי דבר כזה. גם לא היו מקרים רבים כאלה בהיסטוריה. בעניין זה, שהוא נוקב תחומי ההיסטוריה היהודית, האינטרסים של העם היהודי ועתיד העם היהודי, להחליט לא בהערכת רבים, אולי לא בהערכת מחצית העם – הכרעה כזאת של הממשלה זה פירוק כל אחריות וכל השותפות בהיסטוריה של העם היהודי. לדעתי, סמכות זו לא ניתנה לממשלה. על סמכות זו היא צריכה לשאול את העם. לא מספיק לשאול את הכנסת ולא מספיק להכריע בזה בהכרעה של רוב קואליציוני, שהורכב לצרכים אחרים. אני שואל את הממשלה אם היתה מוכנה להעביר את השאלה הזאת להכרעה של העם, להכרעה בדרך של משאל, כי העניין ראוי לכך

7 יצחק (אָנְטֶק) צוקרמן (1915–1981). מראשי מרד גטו ורשה וא"כ ממנהיגי הפרטיזנים היהודים בפולין. עלה ב-1946 והיה ממייסדי קיבוץ לוחמי הגטאות.

אליבא דשתי הדעות שיש בעניין זה. אני חושב שגם תגובה זו של הממשלה שבהשגת השילומים תלוי גורלה והמשך קיומה של המדינה, ושזו הדרך היחידה להשיג זאת, והיא יודעת זאת – היא לא יכולה שלא לדעת זאת – שיש בזה אקט להיסטוריה היהודית. זאת ילמדו ועל זה יתווכחו לדורות – אם צעד זה של הממשלה היה נכון או לא. זה יהיה נושא להיסטוריה היהודית כמו הרבה נושאים בעבר. אם הממשלה רואה דבר זה כהכרח שאין מפלט ממנו באחריותה לקיבוץ גלויות, איני מתאר לי שהיא יכולה שלא לתבוע מהעם לראות דבר זה. אבל בשלב זה היא צריכה לקבל ייפוי-כוח אחר מאשר היה לה ומוזה שיש לה.

אני מתפלל על חברים כשר החוץ והיועץ הכלכלי של הממשלה, שהם מעלים על הדעת כי גרמניה זו, שעומדת על סף עצמאותה הגמורה, שתוך חודשים תהיה הממשלה שלה עצמאית ובלתי-תלויה בשום גורמים בינלאומיים, ובימים שיש בה כיבוש זה חוזרים הכוחות הנאציים לכל עמדות השלטון של המדינה, עובדה המוכחת על-ידי כולם – אם על-ידי ה"ניו-יורק טיימס" או ה"הרולד טריביון" ש"דבר" העתיק אותו אתמול ו"הארץ" היום – ואין חולקים שזה הכוח הפוליטי היחידי שנשאר בחיים בגרמניה והוא עולה לשלטון – שגרמניה זו תכבד איוושהי פיסת נייר שאדנאואר ישים חתימתו עליה, ושבגדר של שילומים אלה במשך שנה ראשונה תראו איזה דבר ואיזוהו סכום. זאת אומרת, שגם אליבא דידם עומדים להציע מחילה בעד נזיד עדשים, דבר שאין בו שום ממש לצרכים שלנו. זה מחוץ לכל השיקולים הגדולים. בסיכום ברצוני לשאול את הממשלה: האם היא מוכנה לחלץ את עצמה ואת העם ואת המדינה מאותו המצב של הכרעה נוראה שהיא מטילה בכוח של משמעת קואליציונית, מפלגתית וסיעתית, על-ידי משאל עם?

הי"ר מ. ארגוב: בכל הויכוח הזה מזדקרת אחת העובדות הנוראות, שנעשה ניסיון על-ידי השתוללות ברחוב⁸ לחלק אותנו לשני מחנות – מי שבעד הוקרת הדם היהודי ומי נגד זה. במסגרת מסיבה זו, בכל אופן, אני חושב שזה צריך להיות אחד הדברים המוסכמים, אם איננו רוצים לאבד צלם אלוהים בתוכנו: בל יעז איש מאיתנו לדבר בשם הדם. כל אחד יכול לדבר רק בשם עצמו. אם דבר זה לא יונח כיסוד, אני רואה

8 ב-4.1.1952, במאמר ב"חרות", הכריז מ' בגין: "גמרנו אומר לסכל את המזימה האיומה בעזרת המוני העם. סכל נסכלנה. עת לפעול". בשבת 5.1.1952, בנאום בקולנוע "מוגרבי" בת"א ששודר לאלפי איש שגדשו את כיכר מוגרבי, אמר מ' בגין: "אני מזהיר אותך, אדון בן-גוריון, אם תעז לעשות כדבר הזה, רשום לפניך את המסקנה שכל יהודי רשאי להסיק ממנו: אם זה מותר במדינת ישראל, הכל מותר במדינת ישראל!" ("חרות" 6.1.1952) ועוד אמר שם: "בן-גוריון הוא משיח מבית מפא"י העומד לקחת כסף מאשמדאיי"; "הגיעה השעה להביא את בן-גוריון לדין העם". כן קרא לעלות ביום ב' לירושלים "ברכב וברגל" ולהפגין לפני בניין הכנסת נגד מו"מ על שילומים מגרמניה ("דבר", "הארץ", 6.1.1952).

תוצאות חמורות ביותר לגורל היישוב הזה. אין לאנטק או לצביה⁹ יותר זכות לדבר עליהם מאשר לי – לי לא יותר מהם. הם יכולים לדבר בשם היהודים, אבל לא בשם הנרצחים. איש לא קיבל מנדט לדבר בשם הנרצחים, כי לא מינו אותו.

והדבר השני הוא הניסיון שנעשה זו לא הפעם הראשונה, ולא רק לגבי שאלה גורלית זו, כאילו הכנסת אינה יכולה להכריע. אני בטוח שחבר הכנסת בן-אהרון יביא אותם הנימוקים כאשר יגיע לעניין הפיקוד המזרח-תיכוני, ולא חשוב אז אם "הציונים הכלליים" יצביעו יחד איתם או נגד. הוא לא ישאל עצמו אם זה הגורל שיחריב את המדינה. חבר הכנסת ריפתין מרחיק לכת ואומר, שהשבועה של החייל אינה מחייבת. בזמנו, כאשר היינו במחנה אחד ועמדה שאלת חלוקת הארץ, והרוויזיוניסטים היו נגד זה, גם הם טענו שאם מישוהו ישלוף חרבו על ארץ-ישראל לא יפרע לעולם. גם הם דרשו לשאול את העם אם הוא בעד חלוקה או לא (י. בן-אהרון: ושאלו. הקונגרס הציוני עשה זאת) – אין אמת בזה. אנשי הנהלת הסוכנות עשו את כל הצעדים וניהלו משא-ומתן ולקחו על עצמם את האחריות.

לו שאלנו ברגע מסויים את כל היישוב אם יש להכריז על הקמת המדינה, ספק אם היינו מקבלים רוב בעד זה. מה פירוש הדבר משאל עם? מחר ילכו אל אנשי העלייה החדשה ושאלו אותם אם הם בעד או נגד גרמניה. לא ינסחו את הדברים כמו שהם. אני יודע איך עורכים משאל עם. אתה יכול להוכיח לי שזה דבר דמוקרטי – וכי לא תהיה שום דמגוגיה ושום שפיכת דמים? ממשלת ישראל היא האחראית לגורל מדינה זו. כנסת זו, שנבחרה על-ידי העם, היא היחידה שיכולה להביע דעה. אתה יכול לדרוש קונגרס יהודי עולמי, אז יתאספו ארגונים יהודיים ותהיינה בחירות. שמעתי גאומים של חבר הכנסת סנה וחבר הכנסת בגין ואחרים, בהם פסלו את המוסדות הלגיטימיים לדבר בשם העם בשאלות מכריעות לפי דעתם. אתם חוזרים כאן על הניסיון הזה להכריז כי הפרלמנט אינו מייצג את העם. לא שאלתם את העם על עניין זה. הכנסת הזאת מייצגת את העם. אין ייצוג אחר לעם. כל מפלגה מייצגת סקטור אחר. אין היא מייצגת את העם. את העם מייצגת הכנסת. לולא ההשתוללות במשך שלוש השנים האלה בהרבה שאלות ייתכן שהיית[י] חושב אחרת.

אני חושב זאת לכבוד ולגאווה לאומית לבוא ולתבוע שילומים מגרמניה, לשבת ליד שולחן אחד ולדרוש שילומים. ואני לא פחות יהודי ממך, ואינני פוסל את יהדותך אפילו בחצי אחוז (י. בן-אהרון: בהזדמנות זו) – אינני יכול לבדוק את הרגשתך היהודית ואת גאוותך היהודית. אני חוזר ואומר, כי לדעתי יש בזה משום גאווה יהודית לבוא אל הרוצח, לשבת לידו ולדרוש ממנו שילומים. מה שמתרחש ברחוב אצלנו אני יכול רק להסביר כחולניות – ואנחנו לפעמים חולניות. לא יסבירו לי בזה כי אלה

9 צביה לובטקין (1914-1978). מלחמות גטו ורשה. עלתה ב-1944. ממייסדות קיבוץ לוחמי הגטאות. חברת הנהלת הסוכנות היהודית. רעיית יצחק (אנטק) צוקרמן.

פטריוטים ואלה לא. מה פירוש הניסיון הזה לומר כי הכנסת אינה יכולה להחליט? מה פירוש משאל עם? אם יציגו לכל עולה חדש שאלה, ונניח שדבר זה מפלג אותם, מדוע הם יכולים להכריע? (י. בן-אהרון: ואם העולה החדש בחר בך?) – אם הוא בחר בי אני מכריע (י. בן-אהרון: לא על זה) – על הכל! העולה החדש יכול להבדיל ביני ובינך אבל לא בכל שאלה ושאלה, לא הציגו לו שאלות לבחירה אלא מפלגות.

ברור הדבר, שגם בכנסת הראשונה וגם בכנסת הזאת יכול להיות רק רוב קואליציוני. אני מרשה לעצמי לחשוב שאם "הציונים הכלליים" היו בממשלה זו, לפחות מחצית מנציגיהם היו מצביעים בעד המשא-ומתן (ג. פלש: אינך יכול להוכיח זאת); (י. בן-אהרון: ולו מפא"י היתה באופוזיציה?) – אינני בטוח. ודאי שאיני יכול להוכיח זאת, זה הכל בגדר השערה. כמובן שהקואליציה היא המכריעה. לו היה למפא"י רוב אפילו של קול אחד, היתה יכולה להכריע ולקחת על עצמה האחריות, וזו אחריות של מפלגה שהיא ליד הגה השלטון והיא חושבת שהיא אחראית מבחינה היסטורית לגורל מדינה זו. היא לוקחת על עצמה כל אחריות וגם אחריות זו (י. ריפתין: אתה יכול להראות דוגמה של הכרעה מסוג זה בכנסת עד עכשיו? חבר הכנסת בן-אהרון טוען שעד עכשיו לא היה כדבר הזה, ואתה צריך להוכיח זאת) – אם מחר בבוקר תפרוץ מלחמה עולמית ואתה תעמוד בפני שאלות ביטחוניות, תעמיד את הכנסת בפני הכרעות גורליות לא פחות מאשר שאלת המשא-ומתן. אינני יודע אם הכנסת נבחרה רק על-מנת לדון על ענייני תקציב. הבעת אי-אמון לא מתחילה מזה. למישהו היתה דעה שאתם תתנהגו אחרת בממשלה זו. אחרים חשבו להיפך, וזה לא עזר. לכל ההשתוללות ברחוב נוסף הניסיון הזה לומר כי אין רשות לכנסת זו להכריע. יש לכנסת זו הרשות להכריע כל עוד העם לא מפיל אותה. אם העם יבחר בכנסת אחרת, הכנסת ההיא תחליט אחרת או תחליט בדיוק כך.

ג. פלש (הציונים הכלליים): כאן נעשתה מעין חזרה כללית על הויכוח במליאת הכנסת, ואני כלל וכלל איני מתכוון לעשות זאת. ברצוני לקבוע כאן עובדה שכנראה נעלמה מעיני כולם, ובהתאם לכך ברצוני להציג שאלה: מהי, בעצם, הצעת הממשלה? בכל דיון אפשר לדעת מהי כוונת הממשלה. במקרה זה לא שמענו מהי ההצעה. האם יוכל יושב-הראש או שר החוץ לומר לנו מהי הצעת הממשלה? ועוד הערה: כל הבעיה הזאת לא קמה רק אתמול, ובדיון שהיה כבר בשאלה זו, מפא"י טענה שהיא בעד שילומים אבל בשום אופן לא בעד מגע ישיר (מ. שרת – שר החוץ: מתי אמרנו זאת?) – כאן, בוועדה זו בהשתתפות ראש הממשלה, נשאלו שאלות ונאמר באופן ברור: שילומים – כן, מגע – בשום אופן לא. ייתכן שדבר זה לא הוסבר בעוד מועד, אבל כרגע ישנה התפתחות כזאת שבהתחלה דיברו על שילומים ובכלל לא הוזכר עניין המשא-ומתן. רצייתי להדגיש עובדה זו, שתמיד דיברו נגד משא-ומתן וכאן ישנו שינוי יסודי בעמדה.

מ. נמיר: אינני יודע אם אני אדבר בשאלה זו בכנסת. כאן נתעוררה השאלה מהצד המצפוני והמוסרי שבה. אני סבור בדרך כלל, שמצפון זו תכונה אינדוידואלית. זה עניין אישי. ייתכן שגם לי קשה לקבוע לזה עמדה של מצפון קיבוצי. אינני יודע אם דבר זה נבחן בהיסטוריה או לא, ואם במידה מספקת, אבל שמצפון קיבוצי מתחלק לפי מפלגות כפי שהן מופיעות ברשימותיהן בתוך מערכת בחירות זו או אחרת, כל שכן להניח שמצפון קיבוצי קיים במקום שמצטרפת קואליציה של אופוזיציה, שהמרחק ביניהן הוא בדרך כלל מרחק עצום – קואליציה מצפונית של מק"י, מפ"ם, רוקח ובגין – אני סבור שכל אדם בר-דעת יפסול את היסוד המצפוני שבשיקול של הקואליציה הזאת ולא יביא אותה ברצינות בחשבון בהטפת המוסר הזאת.

כיוון שאני מסכים בכל הדברים בפרשה זו לעמדתו של שר החוץ, שהיא עמדת הממשלה, אני רוצה להצביע על נקודה אחת שיש לי ספק אם הממשלה צדקה בה מבחינת הזמן. שר החוץ יודע, שהיה ניסיון אחר, ושאוכלי וחבר הכנסת ברנשטיין היינו סבורים לפני זמן רב שצריך היה לטפל בפרשה זו בצורה זו או אחרת. דומני כי איחרנו במקצת. אינני יכול להסיק מזה מסקנה שבוה הפסדנו, אבל מה שנראה היום נכון, לפי דעתי היה נכון גם לפני שנה. אולי מבחינות אובייקטיביות יוכיחו שעכשיו יותר נוח. אבל כיוון שלא עשינו זאת לפני שנה, להסיק מזה מסקנה שעלינו להפסיד את הכל – אינני רואה בוה לא היגיון ולא תכלית מעשית.

הקשבתי היטב לדברי חבר הכנסת ליבנה והתרשמתי מדבריו כאילו הוא מתריע מפני זה שעל השולחן מונחת הצעה לכרות ברית ידידות עם גרמניה בכלל, ואולי אפילו לא עם גרמניה אלא עם היטלר בעצמו. אינני מדבר עכשיו על המסקנה שלו ועל ההנחות הכלליות. אבל אני שואל: מה עניין המשא-ומתן ותוצאות אלה או אחרות מהמשא-ומתן עם העניין של שיכחה בכלל? על עניין שיכחה אי-אפשר להחליט, זה עניין או שזוכרים או ששוכחים. החלטה בעניין זה אינה ממלאה שום תפקיד. אינני יודע אם מתי-שהוא בתולדות עמנו שכחנו את צוררינו. הזכירו כאן את פרשת חמלניצקי. לא היתה מסקנה אצל העם היהודי, שבשום תנאי ובשום תקופה ובשום זמן לא יבוא העם היהודי במשא-ומתן עם יריביו של חמלניצקי או עם יורשיו. והיה משא-ומתן בין העם היהודי והעם האוקראיני לא פעם. היה ניסיון לנהל משא-ומתן כביכול בשם העם היהודי לא עם יריביו של חמלניצקי אלא עם יורשיו ועושי דברו, עם פטליוורה.¹⁰ אילו היה משא-ומתן עם פטליוורה על כך שישלמו פיצויים לא היו חולקים על כך. היו חולקים אם ז'בוטינסקי צריך לעשות זאת¹¹ היה

10 סְמִיּוֹן פֶּטְלִיּוֹרָה (1879–1926). מנהיג אוקראיני לאומני. בשנים 1919–1920, כאשר לחם נגד "הצבא האדום" במלחמת האזרחים שהתחוללה אחרי מהפכת 1917 ברוסיה, רצחו גייסותיו אלפי יהודים. ב-1921 נמלט לצרפת שם ייצג את ממשלת אוקראינה העצמאית. במאי 1926 נורה למוות בפרס בידי שלום שוורצברד.

ניסיון להתקומם נגד כריתת ברית ידידות עם הרוצחים. אינני יודע אם העם הפולני צדיק כל-כך, שזכה כי על אדמתו ייבנו כל הכבשנים האלה, ביקרתי אחדים מהם לאחר המלחמה עוד אז, כאשר הפצע היה טרי. לא שמעתי אז שהיהודים החרימו לא את ממשלת שיקורסקי¹² ולא האחרות, כל שכן מפלגות מסוימות שאינני חייב כאן לחטט במצפונן, באיוז מידה הן שלמות עם עצמן ועם אושרן כאשר באות להטיף מוסר. דומני שמפ"ם אינה באה להוציא משפט על אקט היסטורי זה. מסופקני אם כל חברה פסלו את החוזה של ריבנטרופ ומולוטוב בשעתו.¹³ והיו דברים והיו פשעים – לא היתה מדינה אחת בעולם שלא פגעו בה מעשי גרמניה ההיטלראית, והם לא החרימו את גרמניה ויש ביניהם סוציאליסטים נאמנים מאוד.

אין לי ספק כי עובדת המשא-ומתן צמודה במידה מסויימת לסכום הכסף, קטן או גדול, שנקבל. אבל במשא-ומתן זה צריכה להיות נוקשות מסויימת, הנוקשות בשטח זה חשובה ודרושה לתכלית המעשית.

ועוד דבר שדובר עליו כאן: איש מאיתנו אינו רשאי לדבר בשם הנרצחים. קראתי באחד הבטאונים על חלומי ועל חונוני של האיש שהלך לכבשן. הוא לא ראה שום חלום אחר שמסוגל לתת פיצוי כלשהו לו, למשפחתו ולקרוביו, מלבד הקמת מדינת ישראל. זו האפשרות היחידה של נקמה בדורנו, אפשרות כלשהי לבנות משהו בתוך המדינה שקמה ותחיה, בכסף של הנרצחים הללו. בשביל הנרצחים האלה זו נקמה כפולה ומכופלת.

אינני יודע מה היה נותן משאל עם, אם שיטה כזאת היתה מתקבלת. אין לי אף צל של ספק, שהכנסת אינה משקפת את המתרחש בלבות העם. אני מאמין שהרוב המכריע של העם היה אומר לקחת את הגזל בכל דרך שהיא, אם על-ידי מתווך או על-ידי עורך-דין או על-ידי מעצמות הכיבוש. אי-אפשר בשום אופן לוותר על הגזלה. משום-כך אני משוכנע שהזעם שאנחנו עדים לו בשבועות האחרונים הוא ביסודו זעם מבוים וניצול מחפיר של רגשות ויצרים של המוני אנשים, שהרגש הזה אינו נוגע לפרשה שאנחנו מדברים עליה (י. בן-אהרון: 51% אינם מבויימים ו-49% כן?) – אין לי ספק שבעם יש רוב יותר גדול לדבר זה מאשר בכנסת ומותר לי להאמין בזה.

מאידך, אני חושב שהכנסת אינה צריכה לקבל החלטה ישירה בעניין משא-ומתן

11 ב-1921, בימי הקונגרס הציוני ה-12, הגיע זאב ז'בוטינסקי – אז עדיין חבר ההנה"צ – להסכם עם ס' פטליורה, שממשלתו קיוותה לכבוש את אוקראינה מידי השלטון הסובייטי, על הקמת כוח משטרה יהודי באוקראינה להגנת האוכלוסייה היהודית שם. הסכם זה עורר מחלוקת עזה בציבור היהודי.

12 ולדיסלב שיקורסקי (1881-1943). רמטכ"ל ואחר-כך ראש הממשלה ושר הצבא בפולין בשנים 1921-1925. אחרי כיבוש פולין וחלוקתה בידי גרמניה ובריה"מ ב-1939 ראש הממשלה ושר המלחמה של ממשלת פולין הגולה.

13 ב-23.8.1939 חתמו שר החוץ הסובייטי ו' מולוטוב ושר החוץ הגרמני י' ריבנטרופ חוזה אי-התקפה בין מדינותיהם.

עם גרמניה. דבר זה דורש הבהרה בכמה מיליונים מדובר, אם מעט או הרבה, ועלולים להיות שיקולים רבים מאוד אצל הגוף שישקול זאת. הכנסת צריכה לעשות דבר אחד: להטיל על הממשלה את החובה ללכת בכל דרך אפשרית על-מנת להחזיר לנו משהו מהגזלה הגדולה.

ש. זיסמן: אני מתפלא, שישנם חברי כנסת הלוקחים על עצמם את הרשות לפקפק בגישתם הכנה של חברים אחרים לבעיה זו. אני ודאי לא שותף להשתוללות ברחוב, אבל אני בעד ריבונות של הכנסת ובעד הכרעה דמוקרטית. אבל אם חבר הכנסת נמיר עושה חשבונות קואליציוניים, ומזכיר שמות, זה נותן גם לי רשות מוסרית להביא דברים. למעשה עומדת בפנינו בעיה מכרעת שהיא מוסרית בתכליתה, והייתי עד לדיון נוקב שהיה במפלגה ["הציונים הכלליים"] בוועד-הפועל, וראיתי כיצד הוצג יסוד הדבר שכל חישוב קואליציוני פוליטי מוצא מהחשבון. אני נלחמתי בגרמניה [כחייל בחטיבה היהודית הלוחמת, בחזית איטליה]. יושבים כאן חברי כנסת שיודעים דבר זה. וראיתי עד כמה הפקודה לא-ידידות עם הגרמנים היתה נטולת כל כוח. נוכחנו יום יום שאי-אפשר לקיים פקודה צבאית לא לקיים יחסי ידידות. לחבר הכנסת ליבנה אני רוצה לומר, שאין אדם יכול יום יום להציק לגרמני שאתה נפגש בו במסעדה או במונית או במלון, שהוא רצח שישה מיליון יהודים. אתה מברך אותו לשלום. החיילים ניסו קשה לא להתידד עם הגרמנים וזה לא היה קל.

אני מחייב תביעת פיצויים בתור פרט, אבל יש הבדל במקרה זה בין מעשיו של הפרט ובין התנהגותו של ציבור. יהודי בתור פרט יכול ללכת לגרמניה ולנהל מסחר. אפילו קולקטיב יכול להפוע ולבוא בתביעות. אבל יש הבדל בין זה לבין משא-ומתן הנעשה על-ידי מדינת ישראל, שהיא ההתגלמות העליונה של ריבונות לאומית. לחברי מפא"י המחייבים דבר זה ברצוני לומר, שהשאלה כאן היא אם ההתגלמות העליונה של ריבונות לאומית צריכה לנהל משא-ומתן זה. אין לשכוח שבעולם רואים דבר זה כדרישת פיצויים על גזל רכוש ונזק שנגרם לעם היהודי. בינינו ובין עצמנו אפשר לומר זאת, כי בעולם זה יתקבל כאילו תרומה כספית בעד רצח שישה מיליון יהודים. אין אנו יכולים להביא ראיות על עיר תעשייתית שנהרסה או בתים יהודים שנשדדו. יוצא כאילו נקבל מס גולגולת. אינני מחלק את חברי המפלגות לנאמנים או בלתי-נאמנים, לנבונים או בלתי-נבונים, אבל בעולם יתקבל שקיבלנו 10 דולר בעד כל ילד שנרצח. שונאי ישראל יעשו חשבון זה עם עיפרון ביד.

לחבר הכנסת ליבנה ברצוני לומר, שכאן צריכים להיות עיקביים עד הסוף. דרושה לנו כל תרופה להבראת המשק. זוהי תרופה למטרה קדושה ביותר. אבל עומדת בפנינו השאלה מה עדיף ממה? לעם היהודי יש חשבון ארוך עם העם הגרמני. איזה רושם יעשה דבר זה על העם היהודי בעולם ועל הנוער שלנו? כאשר אני שואל

עצמי מה עדיף ממה, אני מגיע למסקנה זו: ישנם עניינים מרודים, שאינם מרשים לעצמם לעשות כל דבר בעד כסף. לו מצבנו היה נורמלי, האם העמדה היתה שונה? אלה שמצדיקים את המשא-ומתן עם גרמניה אומרים שהמטרה היא יותר קדושה. לי נדמה כי פה החלוקה היא בין שתי גישות: הבעיה המוסרית היא הקובעת כאן ועדיפה על פני הבעיה האחרת (מ. שרת - שר החוץ: אין דבר יותר קובע מבחינה מוסרית מאשר ביצור מדינת ישראל) - השאלה היא אם על-ידי כך מבצרים את מדינת ישראל או לא (מ. שרת - שר החוץ: את הפרדסים כן, את הבניין כן, את התעשייה כן. אבל לא את מדינת ישראל?) - השאלה אם נבצר את מדינת ישראל או שנגרום לירידה מוסרית באומה, שדורות אנחנו נלחמים על זה. אולי מוקדם עוד לפסוק הלכה, ואולי צריך להשאיר זאת לדור הבא. המסקנה צריכה להיות שהמדינה והכנסת צריכות לקבל החלטה שלילית.

ד. הורוביץ: מתפקידי היה להסביר את הצד הכלכלי של הדבר, ולא הייתי רוצה שיווצר רושם, כי לדעתי זה השיקול היחיד והמכריע. וכאן ברצוני להעיר עוד דבר אחד: הייתי זמן רב ממתנגדי המגע והמשא-ומתן, ושוכנעתי שיש לשקול זאת לאו דווקא על-ידי הצורך הגדול, שהוא ידוע לי אולי יותר מאשר להרבה חברים אחרים, אלא על-ידי מסיבות שעליהם מדבר שר החוץ אשר מסובכות את המשא-ומתן. אם יהיה משא-ומתן, היסוד שעליו הוא יתנהל לא יהיה בו אותו דבר שדיבר עליו חבר הכנסת ליבנה. הייתי רוצה שהחברים יבינו שהשאלה המצפונית ברורה לכולנו, ואם מגיעים למסקנה אחרת זה לא מפני החשבת צד אחד של הבעיה על פני הצד השני, אלא ראייה אחרת של מסיבות המאורע ההיסטורי וההכרעה ההיסטורית כפי שהיא עומדת בפנינו.

מ. שרת - שר החוץ: אני מתפלא על חברים שהקדישו כאן לא מעט זמן ולא מעט להט לדיון על גופו של עניין. אם רוצים לקיים דיון, אינני מתנגד לכך, אבל הפעם לא היתה כוונה כזאת. כל הויכוח הועבר לכנסת ויחזור שם, ולכן אינני מתחייב לומר דבר לגופו של עניין, רק אעיר הערות לכמה דעות או השגות שנשמעו כאן. קודם-כל, האם ברור או לא ברור לצד שכנגד כי תמורת התשלום, אם יהיה כזה, לא יקבל כל פרס במונח של מחילה או שיכחה. אני סבור כי ברור הדבר הזה היטב. קודם-כל, אחד האנשים שבא אלינו לברר עניינים נתבקש להודיע שאנחנו יודעים כי הוא הודיע זאת. נאמר: שום דבר לא יסולח. שום דבר לא יישכח לדורות ואולי לצמיתות. יתר על כן, לנו הודיעו מטעם מחלקת המדינה של ארה"ב, על יסוד מגעים שלהם - ומגעים שהם לא צריכים חלילה להסתיר אותם - עם אדנאואר וממשלת בון, בלי שידעו כי אנחנו מסרנו נוסחה כזאת, אמרו לנו כי הצד ההוא מבין היטב שלא יקבל שום פרס בעד התשלום מבחינה מדינית ומבחינה

מוסרית, ולא ישתנה שום דבר מצד מדינת ישראל כלפיו בזירה הבינלאומית. אם על זה הויכוח, אפשר היה לטעון טענות.

אני מקבל גם את הנימוק של חבר הכנסת ליבנה, שאפילו לא עשו ניסיון להחזיר משהו מהגזילה לעם היהודי. טוב, ליחידים מחזירים, אז לא יוכלו לטעון באותו אופן. זה קיים מפני שהצענו דבר זה בעצמנו, ובאו לידי משא-ומתן והחליטו לשלם ומשלמים, ולהם כנראה כדאי לסלק דבר זה.

הערה שנייה לדברי חבר הכנסת ברנשטיין, שאמר כי אילו גרמניה הודיעה שהיא מוכנה לשלם 100-200 מיליון היה מאמין באמיתות הדבר – גם אני מצטרף [לדעה] שאין זה סכום שמדינת ישראל יכולה לזלזל בו – היה רואה בזה דבר מעשי; דווקא משום שמוכנים לטפס עד ביליון, יש חשש שהדבר נטול מעשיות. מה יהיה גורל העניין אינני יודע. אני לא נביא. יש נביאים בתוכנו שפוסקים כי לא יצא מזה שום דבר. לא אומר את הנבואה החותכת, כי אני בטוח שנקבל בממון או בעין עד הפרוטה האחרונה של ביליון הדולר. בשום פנים ואופן לא אומר זאת. אבל איני מקבל את הפסקנות הוואת. במשך חיי הייתי שותף לעניינים שאנשים הוכיחו באותות ובמופתים כי לא יקומו ולא ייתכנו, ועובדה שהם קמו ונתקנו. שמעתי פעם הוכחה ניצחת מפי חבר הכנסת ריפתין, כי לא רק שלא תיתכן הקמת המדינה אלא [לא תיתכן אפילו] הפיכת "הספר הלבן"¹⁴. לא הוכחתי שזה כן יהיה, אמרתי שעלינו לדרוש ולהיאבק על-כך. וראינו שכך היה.

כאשר הגשנו את איגרת השילומים, הרבה אנשים טענו שלא יקום ולא יהיה וגרמניה לא תיענה לזה. היא קיבלה את זה כיסוד. זאת אומרת, לא אומר שתשלם את כל הסכום, אבל זה ייתכן. כבר ראינו דבר אחד שלא ייתכן שנתקיים, ייתכן שגם הדבר השני שלא ייתכן – יתקיים. תלוי במאמץ ובאינטרס שיש להם.

על כל פנים, אני מבחינה זו מרוצה שחבר הכנסת ברנשטיין, כפי שאני מבין, לא ידבר בכנסת. אני הייתי מרוצה לו היה מדבר, ואילו היה עומד לדבר הייתי פונה אליו ומבקש לא לומר דברים אלה בכנסת, כי בכל-זאת כל דבר יכול לקלקל – למה לתת פתחון פה לגרמניה להסתמך על דברי כלכלן נודע, מי שהיה שר בישראל,¹⁵ שהנה הוא בעצמו אומר כך וכך? דברים כאלה לא צריכים להישמע בכנסת גם מבחינת השוללים, אם הם דואגים שמדינת ישראל תקבל משהו. הפסול המוסרי ישנו, ואם דאגתם צריכה להיות שהפסול המוסרי לא יהיה הדבר היחיד, אז לפחות שיקבלו משהו, ומבחינה זו יש ברכה שהדברים נאמרו פה. הערה שלישית בעניין המשאל – היתה פנייה על-פי המען שלי ובאמצעותו

14 המסמך הרישמי שהגדיר את מדיניות בריטניה בא"י, שפורסם ב-17.5.1939 והגביל את ממדי העלייה ורכישת קרקעות בידי היהודים.

15 ח"כ פרץ ברנשטיין היה שר המסחר, התעשייה והאספקה בממשלה הזמנית שקמה ב-14.5.1948.

לממשלה בעניין המשאל. התשובה הפורמלית מוכרחה להיות שאין בפי תשובה – הדבר לא נדון בממשלה. אבל אם שואלים לדעתי, דעתי בעניין זה כפולה. ראשית, אני נגד משאל. כשלעצמי אני סבור שהממשלה תדחה את ההצעה של משאל. אני אומר כי אני סבור, באשר הממשלה יכולה להגיע לידי הכרעה אחרת. נכון שזו שאלה מיוחדת במינה, אבל מי קובע ייחוד של כל שאלה? אם ייקבע תקדים, הוא יכול לגרום אחריו נוהג, על כל פנים, טענות לנוהג או מלחמה על נוהג, ואני רואה משאל כנוהג, כאמצעי בלתי-דמוקרטי בתכלית, שאינו מאפשר לציבור הבוחרים הרחב להתמצא בבעיה, לברר אותה, הפקרתו טרף לכל-מיני תחבולות דמוגיות והכרעה בלתי-שקולה ובלתי-אחראית. לגופו של עניין אני בטוח כי משאל בעניין זה היה נותן רוב גדול בעד משא-ומתן, כי המשאל לא היה מנוסח כפי ש"מעריב" ניסח אותו. הוא היה מנוסח באופן אמיתי – והתוצאה היתה אחרת מכפי שמתאר משאל "מעריב", אם לדון לפי הידיעה בעיתון היום.¹⁶

דבר אחרון לביאור הרקע, פה חזרה הטענה כי איחרנו. ברצוני לקרוא שני קטעים מתדריך ששלחתי בחודש אפריל, 1951 לנציגויות שלנו במטרה לצייד אותן בהוכחות של מעשיות הדבר. אקרא את החלק המטפל בבעיה זו אם איחרנו או לא:

חשבון זה מתקשר עם הבחינה השנייה – המועד המתאים להגשת תביעת השילומים מפאת תהליך החזרתה של גרמניה למעמד של כשרות בינלאומית. דומה כי אופיה הבלתי-מוכרע של בעיית המועד המתאים – מצב של פנים לכאן ולכאן – חל בייחוד על הצד הזה של השאלה. לכאורה היתה הגשת התביעה יעילה ביותר אילו הוגשה בתחילתו של תהליך ה"הכשרה", אך לאחר שיקול נראה לי כי יעילותו עשויה לעלות דווקא לקראת סופו של התהליך. יש יסוד להניח, כי בהיות הדרך לאזרחות במשפחת אומות אירופה ארוכה עדיין ומלאה חתחתים, ממילא לא היתה גרמניה מגלה רגישות כה רבה לסילוק החוב שלה לעם היהודי כמו שהיא עשויה לגלות עכשיו, כאשר כמעט הגיעה כבר למחוז חפצה וכדאי לה לעשות מאמץ מיוחד כדי לסלק מעל דרכה את המעצורים האחרונים.

זה בנוי על הנחה מציאותית – לא שאנחנו מכניסים אותה למשפחת העמים, ולא בנו תלוי דבר זה והמסקנה [מכך] היתה שעד הסוף נילחם נגדה, כפי שאמר חבר הכנסת ליבנה. אני עובר לקטע השני:

ב-4.1.1952 פירסם "מעריב" את הספח הבא ל"מיבדק" שיום: "הממשלה הגרמנית הודיעה בתשובה לתביעת השילומים, כי באם תקיים ישראל איתה מגע ישיר, תהיה מוכנה למו"מ על משלוח סחורות מגרמניה לישראל. דעתי היא בעד מו"מ כזה / נגד מו"מ כזה. גזור ושלח". תוצאות ה"מיבדק": 80% נגד מו"מ, 20% בעד (שם, 8.1.1952).

השיקול המכריע מכל השלושה הוא אולי האחרון – התאמת מועד הגשת התביעה מבחינת עצם עניין הפיצויים שהוטלו, או שאפשר להטיל, על גרמניה. גם מבחינה זו נשמעו דעות פסקניות בפנים ובחוץ כי איחרנו את המועד, ודווקא את המסקנה הפסקנית הזאת נקל להפריך. מה פירוש איחרנו מבחינת התשלומים? הסבורים כך מתכוונים לומר, כי אילו הוגשה תביעתנו בעוד מועד, כי אז אפשר היה אולי להביאה בחשבון בחלוקת הפיצויים שהוטלו בשעתם על גרמניה והיינו מקבלים חלק-מה בשלל שנלקח ממנה. עתה, שבאנו לאחר החלוקה, עתידים אנו לצאת מהעסק בידיים ריקות. יש המקילים בדין ואינם מייאשים אותנו לחלוטין; הם מזכירים לנו כי ועדת התשלומים של שלוש מעצמות המערב עודנה יושבת על המדוכה בלונדון לשם סיום החשבון, ועלינו למהר ולהיכנס לתוך מעגל חשבונותיה, שמא יתברר כי עוד נוכל להציל משהו בשבילנו. כאלה כן אלה מחטיאים את עיקר העניין ואינם תופסים את מהות תביעתנו.

כל הטענות האלו על איחור המועד מבחינת התשלומים, לרבות הגירסה הבאה להקל במקצת ולתת לנו אורכת-מה, מופרכות מעיקרן. הן באות לרתק אותנו להסדרי ילטה ופוסטדום לגבי הפיצויים שהוטלו על גרמניה. אבל הסדרים אלה הם מיטת סדום לנו וגם אילו היינו מוקפריים בעוד מועד כשותפים להם, היתה מנת חלקנו כרעיים ובדל-אוזן וכל העסק לא היה שונה בביזיון, יען הסדרי ילטה ופוסטדום הושתתו על שני עקרונות, שכל אחד מהם לחוד ושניהם יחד לא הלמו את ענייננו המיוחד: ראשית, מטרת הפיצויים היתה לכסות נזקים שנגרמו למדינות בעלות-הברית עקב המלחמה; שנית, תשלום הפיצויים הוטל לא על הכנסתה השנתית של גרמניה אלא על האוצר הקיים של צידה. נעמיד מול שני אלה את עיקרי תביעתנו כפי שהוגשה ומייד תתבלט אי-ההתאמה: ראשית, אנו תובעים פיצויים לא בעד נזקי מלחמה אלא בעד גזל והרס של רכוש בימי מלחמה ובמשך תקופת שנים לפני; שנית, אנו תובעים פיצויים בהיקף כזה שבשום פנים אי-אפשר לכסותו מן הציוד הקיים, אלא בטבע הדברים הוא צריך להיות מוטל על הייצור השוטף ומשתלם לשיעורים בתקופה של שנים.

וכאן אנו מגיעים לעיקר הפירכה שבטענת האיחור. אילו הקדמנו בהגשת התביעה היינו מקפחים אותה במו ידינו. הגשתה לפני שנתים-שלוש היתה מוצאת את המשק הגרמני הרוס, את הייצור כמוהו כאין, את סיכויי ההתאוששות הכלכלית מעורפלים בתכלית. במצב כזה היתה תביעתנו מתקצצת מאליה ובשום פנים לא היינו דורכים עוז לנקוב את הסכום שאנו תובעים כיום. יתר על כן, לגבי הסכום המצומצם שהיינו תובעים, היינו נאלצים להיכנס לתוך התחרות עם כל בעלי התביעה האחרים ואין להטיל ספק בתוצאותיה העגומות של התחרות זו. ועם כל אלה היינו מוכרחים לקבל את המעט שהיה נופל בחלקנו כסילוק החשבון, שכן היינו דוחסים את עצמנו למסגרת

כוללת של הסדר בינלאומי. דווקא משום שהתאפקנו מלדחוק את הקץ, ונשמרנו מלהיכנס לתוך הקלחת הכללית, עלה בידינו להציג את תביעתנו כדבר-מה נפרד ומיוחד ולקבוע לה ממדים עצמיים, המוגדרים על-ידי מהותה של התביעה מצד אחד ועל-ידי יכולת התשלום של גרמניה כיום הזה מצד שני ואינם כפופים לשיעורי הפיצויים הכלליים שאבד עליהם כלח.¹⁷

לשאלתו של חבר הכנסת פלש - באופן פורמלי אינני יכול לענות עליה. ראש הממשלה יפתח את הויכוח בהודעה מטעם הממשלה ויסיים באותו דבר שאתה מצפה לשמוע אותו. דיברתי מבחינת תוכנם של העניינים ולא מבחינת צורתם. לא מסרתי שום הודעה פורמלית מטעם הממשלה. ייתכן שההצעה תהיה כי הכנסת תמלא ידי הממשלה לנהוג כפי רצונה, או שתטיל על ועדת החוץ והביטחון להדריך את הממשלה. שני הדברים אפשריים.

פ. ברנשטיין: רציתי רק להעיר, שהדעה לא היתה שעכשיו איחרנו, אלא שנקבל פחות מאשר לפני שלוש שנים, והטענה שלי היתה שלפני שלוש שנים נדחתה ההצעה באותם נימוקים שאנחנו שומעים אותם עכשיו.

הי"ר מ. ארגוב: אני נועל בזה את הישיבה.

17 התדריך כולו מובא בנספח 4, עמ' 866 ואילך.

הסכם השילומים עם מערב-גרמניה – דיון והכרעה

היור"י. שפרינצק: רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. כזכור לחברי הכנסת הראשונה, הגישה ממשלת ישראל ב-6 בינואר 1951 איגרת לממשלות ארה"ב, בריה"מ, אנגליה וצרפת על פיצויים והחזרת רכוש שחייבת גרמניה ליהודים. באותה האיגרת דובר על תשלום והחזרות המגיעים ליהודים פרטיים, וצויין כי סיפוק כל התביעות האישיות האלה אינו ממצה בשום פנים החוב הכבד המוטל על העם הגרמני כלפי העם היהודי בעד גזל רכושם והחרמת נכסיהם של יהודים ברחבי אירופה – אותם היהודים שהוכרעו לטבח ללא יורשים אישיים.

בהתאם לכך הגישה הממשלה איגרת שניה ב-12 במרס 1951 לאותן ארבע המעצמות. מבחינה פורמלית אין לאיגרת תביעה זו תקדים ביחסים הבינלאומיים. באיגרת זו תבעה ממשלת ישראל להטיל על גרמניה, המערבית והמזרחית, שילומים בסך 1.5 מיליארד דולר, שאינם אלא חלק מהרכוש היהודי השדוד. התביעה הזאת הוגשה מתוך הכרה כי העם הגרמני בכללותו, גם בחלק שבמערב-גרמניה וגם בחלק שבמזרח-גרמניה, אחראי במידה שווה להרג ולגזל שנערך בעם היהודי באירופה. הממשלה ציינה באיגרת, שהאחריות מוטלת ללא הבדל על שתי החטיבות של גרמניה בימינו. באיגרת צויין כי מדינת ישראל זכאית ומצווה לתבוע עלבונם, זכותם ורכושם של המיליונים שנטבחו, באשר היא ההתגלמות הממלכתית היחידה של העם, שרק בגלל שייכותם אליו נטבחו ונשרפו מיליונים יהודים בכבשנים ובחדרי הגזים, ורכושם הוחרם, נשדד ונגזל.

קביעת השילומים היתה מבוססת על שתי הנחות יסוד:

א) על היותנו מצווים להחזיר, במקסימום האפשרי, הרכוש הנשדד של היהודים ללא יורשים, ולהוציא מידי הרוצחים והבאים אחריהם, גם במזרח-גרמניה וגם במערב-גרמניה, ירושת ישראל, ולא יהיה הרוצח גם היורש.

ב) כי מדינת ישראל לקחה על עצמה – בעזרת קיבוצי היהודים בעולם כולו – לקלוט ניצולי השואה ולשקם אותם בארץ, ועליה להציל הרכוש היהודי השדוד בידי הגרמנים למען יישובם וקליטתם של שארית הפליטה.

באיגרת צויין שלתביעה זו אין תקדים, כי מדינת ישראל לא היתה קיימת עדיין בימי השואה, וטרם זכתה להילחם בצבאה-היא בגרמניה הנאצית, אם כי אלפי בניה

1 דברי הכנסת 10 עמ' 895-964. הדיון נמשך שלושה ימים בשלוש ישיבות.

התנדבו ליחידות יהודיות [במסגרת הצבא הבריטי] ובראשם הבריגדה היהודית, אשר לקחו חלק, יחד עם צבאות בעלי-הברית, במיגור שלטונו של היטלר. אבל גם צוין, שאין תקדים אף למעשי הטבח והשוד בממדים עצומים כאלה, כאשר עולל העם הגרמני תחת שלטונו של היטלר ליהודי אירופה.

למעלה משישה מיליונים יהודים הומתו בעינויים, ברעב, בהרג, ובחנק המוני. רבים נשרפו ונקברו חיים. לא ריחמו על זקנים, נשים וילדים, ותינוקות נגזלו מזרועות אמותיהן והוטלו לתוך הכבשנים. ולפני הרצח ההמוני והשיטתי, בשעתו ולאחריו, בא השוד, אף הוא בהיקף עצום, ללא תקדים. לפי אומדן זהיר ביותר, שדדו הגרמנים בימי היטלר רכוש יהודי בגרמניה ובשאר הארצות שנפלו תחת שלטון הנאצי כ-6 מיליארד דולר, ויש אומדנים המגיעים למספרים גדולים יותר.

פשע בעל ממדים עצומים ואיומים כאלה אין לו כפרה בשום פיצוי חומרי. כל פיצוי-שהוא, ויהא גודלו כאשר יהיה, אין בו שילומים על אובדן חיי אדם או כפרה על סבל וייסורים של אנשים ונשים, ילדים, זקנים וטף.

אולם העם הגרמני, גם אחרי מיגור שלטונו של היטלר, עודנו מוסיף ליהנות, גם במערב וגם במזרח, מפירות הטבח והביזה, השוד והגזל של היהודים הנרצחים.

ממשלת ישראל רואה עצמה חייבת לתבוע, כי העם הגרמני יחזיר הרכוש היהודי הנגזל – מצד אחד להחזיר הרכוש שיש לו תובעים ויורשים שנשארו בחיים, ומצד שני להחזיר הרכוש הרב שאין לו יורשים בקרב המיליונים הנרצחים – למדינת ישראל המצווה על שיקום שארית הפליטה, ואשר קלטה כבר עד עכשיו רוב רובם של הניצולים מהשואה.

עוד לפני קום המדינה מילאה ארץ-ישראל תפקיד מכריע בקליטת פליטי גרמניה לאחר שפרצו רדיפות הנאצים בשנת 1933. בימי המלחמה היו אנשי הבריגדה היהודים הראשונים אשר נפגשו עם שארית הפליטה במחנות ההסגר והטבח בגרמניה ובארצות מרכז אירופה, עודדו אותם והביאו להם בשורת המולדת היוצרת והלוחמת, ועם קום המדינה פתחה ישראל שעריה לכל הנידחים והניצולים בארצות ההריגה, ומאות אלפים של שארית הפליטה הגיעו לחוף מבטחים בישראל העצמאית בשתיים-שלוש השנים האחרונות.

רוב הניצולים לא הביאו לארץ אלא נפשם בלבד, כי כל רכושם נגזל ונשדד. ממשלת ישראל הוטל עליה מאמץ אדיר – שאף לו אין תקדים בהיסטוריה שבזמנו ואולי גם לא בשאר הדורות – לקלוט בזמן קצר ולשקם במדינה צעירה, דלה ונתונה במצור, מאות אלפים עולים שאין איתם אלא עורם לנפשם. המעמסה שעלייה רבתי זו, מחוסרת הון, הטילה על המדינה היא למעלה מיכולתה, וקיבוצי היהודים בארצות החופשיות ראו חובתם להשתתף במשימה גדולה זו, ועם כל זאת כבד העול על המדינה. ולא רק שיש לה זכות מוסרית, הגם שאין לזכות זו תקדים פורמלי בתולדות

יחסי העמים, אלא מוטלת עליה חובה קדושה לעשות מצידה הכל למען החזר לפחות חלק ניכר מהגזלה, ואל יהיו יורשי הרוצחים הנאצים במערב גרמניה ובמזרח גם יורשי הנרצחים היהודים.

ממשלת ישראל נקטה בסכום של 1.5 מיליארד דולר, שהיא תובעת למדינת ישראל משני חלקי גרמניה, אם כי השוד והגזל היה גדול פי כמה, כפי שנערך באופן מוסמך על-ידי מומחים, מפני שזהו הסכום המינימלי הנדרש לקליטתם ולשיקומם של חצי מיליון העולים מהארצות שהיו כפופות לשלטון הנאצי.

פירעון השילומים האלה למדינת ישראל אינו פוטר השלטונות הגרמניים במערב ובמזרח מהאחריות המוטלת עליהם לשלם כל המגיע ליהודים פרטיים החיים איתנו, או יורשיהם הלגיטימיים, בעד רכושם הנגול. והשילומים האלה יידרשו על-ידי נציגי היהדות בעולם.

כפי שהזכרתי, נשלחה האיגרת לארבע מעצמות הכיבוש: ארה"ב, בריה"מ, בריטניה וצרפת, והתכוונה לשני חלקי גרמניה בימינו, במערב ובמזרח. מבריה"מ לא קיבלנו עד היום כל תשובה, ולא ידוע לנו על שום תגובה מצד גרמניה המזרחית. משלוש המעצמות האחרות קיבלנו תשובה רשמית – משלושתן כמעט באותו הנוסח. התשובות נערכו ב-5 ביולי 1951, כארבעה חודשים לאחר הגשת איגרתנו.

הממשלה האמריקנית, באיגרתה לשגריר ישראל בווינגטון, כותבת [בתשובתה] כי ממשלת ישראל ודאי יודעת, שהפשע המתועב נגד האנושיות שעולל המשטר הנאצי בהשמדתם ובביזתם המתוכננת של המוני היהודים באירופה, עוררו בעם האמריקני ובממשלתו בחילה והתמרמרות. ממשלת ישראל ודאי גם יודעת, שמראשית כיבושה של גרמניה היתה זאת המדיניות הנחרצת של ממשלת ארה"ב להביא לפני כס השופטים כל האנשים האחראים לתכנון ולביצוע של הפשע ולתקן במידת האפשרות המקסימלית המעוות שנעשה לקורבנות רדיפות הנאצים. בהמשך האיגרת מציינת ממשלת ארה"ב שהיא נתנה מקלט לאלפי פליטים יהודים של רדיפות הנאצים בשעת המלחמה, ובסוף המלחמה חוקקה חוקים מיוחדים לפתוח השערים לרבים מאלה שנשארו מחוסרי-כל וספוגים בעקבות המלחמה והדיכוי הנאצי. היא גם תרמה, יחד עם בריטניה וצרפת, תרומות ניכרות לארגוני הפליטים למען הפליטים, ובתוכם למען הפליטים שנתיישבו בישראל על-ידי הארגון הזה, הידוע בשם אייר"ו.

אם כי לקורבנות הנאצים היהודים – מוסיפה הממשלה האמריקנית – לא היו נציגים בוועידת הפיצויים בפריס, הוקצב סכום של 25 מיליון דולר מפקדונות גרמניים בארצות-חוץ נייטרליות למען שיקום קורבנות הנאצים, והוכר אז שרוב הקורבנות האלה הם יהודים, ולכן הוחלט ש-90% מסכום זה, וכמו כן כל הרכוש ללא יורשים בארצות אלה, ישמש לטובת קורבנות אלה בקרב היהודים. אין ממשלת ארה"ב סבורה ששילומים אלה, שניתנו לפליטים יהודים, הם פיצוי מספיק בעד

סבלותיהם. ממשלת ארה"ב מסכימה לדעת ממשלת ישראל ששום פיצוי חומרי אינו יכול להיות מספיק, אבל ממשלת ארה"ב מציינת שגם עמים אחרים, שסבלו קשה מתגרת יד הנאצים, אין להם כל סיכוי לקבל שילומים שיפצו אותם במידה ניכרת. אולם הנקודה העיקרית באיגרת זאת – והוא הדין באיגרות של שאר שתי המדינות בריטניה וצרפת – היא שלפי הסכמים מסויימים שארה"ב השתתפה בהם אין היא רשאית לדרוש בתקופה זאת מגרמניה פיצויים נוספים, לא לעצמה ולא למען אחרים. ברוח זאת היתה גם התשובה של בריטניה וצרפת. למען האמת יש לציין שתשובה פורמלית זאת לא מיצתה עמדתן המלאה והסופית של שלוש הארצות האלו. בארצות אלו יש לא רק ממשלות, אלא גם דעת קהל חופשית המסוגלת להשפיע גם על ממשלתה וגם על עמים אחרים. בארצות אלו יש גם קיבוצים יהודיים חופשיים, שלקולם, לכאבם ולתביעתם יש משקל לא קטן, אם כי לא מכריע. ודעת הקהל בארצות אלו – גם הכללית, ובייחוד היהודית – לא הסתפקה בעמדה פורמליסטית ובאהדה אפלטונית של ממשלותיהם, אלא תבעו תיקון המעוות עד כמה שהוא אפשרי לפחות בשטח החזרת הגזל. לחץ זה של דעת הקהל הביא את ראש ממשלת גרמניה המערבית להכריז, בסוף ספטמבר 1951, כי פשעי הווועה שנעשו נגד היהודים בימי המשטר הנאצי מטילים על העם הגרמני החובה לפצות העם היהודי, והפרלמנט של גרמניה המערבית אישר הודעה זאת.

בסוף אוקטובר 1951 נתכנסה בניו-יורק, על-פי יוזמת הסוכנות היהודית, ועידה של ארגוני היהודים מארה"ב, מקנדה, מאפריקה הדרומית, מאמריקה הדרומית, מארצות אירופה המערבית, מאוסטרליה וכן ארגונים יהודיים עולמיים, כגון: הסוכנות היהודית, "אגודת ישראל", הקונגרס היהודי העולמי ועוד, לדון בדבר תביעת היהדות מגרמניה. בהחלטה שנתקבלה פה אחד, הודתה הוועידה למעשה עם האיגרת של ממשלה ישראל לארבע המעצמות. גם ועידה זו הצהירה שזוועת המשטר הנאצי נגד היהודים, באכזריותן ובממדיהן אין להן כל כפרה וכל פיצוי חומרי. שום שילומים – ותהא כמותם אשר תהא – אין ביכולתם לעשות לאל השמדת מיליוני היהודים וחורבן ערכי התרבות. אולם, יחד עם זאת, החליטה הוועידה של העם היהודי [לתבוע מהגרמנים] להחזיר לפחות הרכוש היהודי השדוד, לפצות קורבנות הרדיפות, יורשיהם וצאצאיהם, ולהבטיח שילומים למען שיקום הניצולים, כפי שנדרש באיגרת ממשלת ישראל מיום 12 במרס 1951.

הוועידה הצהירה כי הודעתו של ראש ממשלת גרמניה המערבית תהא נידונה ונערכת לפי המעשים שתעשה ממשלתו, ולפי הקצב והמידה של ביצועה. הוועידה הביעה תמיכתה המלאה והנאמנה לתביעת ממשלת ישראל על שילומים של 1.5 מיליארד מגרמניה המערבית והמזרחית. והוועידה תבעה סיפוק שאר התביעות של יהודים מגרמניה, לרבות תביעות יחידים וארגונים יהודיים.

בעקבות הלחץ של ועידה זו, ובתוקף התערבות ידידותית של חוגים ממשלתיים
בבריטניה ובארצות אחרות, התחייב ראש ממשלת בון - במערב-גרמניה - בכתב,
לפני שבועות אחדים, בשם ממשלתו, לדון עם מדינת ישראל ועם נציגות היהדות על
השילומים, על בסיס התיביעות של ממשלת ישראל באיגרתה מיום 12 במרס 1951.
ממשלת ישראל והעם היהודי כולו רואים כל העם הגרמני אחראי למעשי הזוועה
שנעשו בימי מלחמת-העולם השנייה נגד יהדות אירופה. זוועות אלו לא יישכחו
לעולם, וכל משטר בגרמניה - יהיה זה במערב או במזרח - שאינו עושה מאמץ נאמן,
מלא ומעשי, לתקן כל מה שניתן לתיקון - אינו יכול לנער מעל עצמו האחריות
המלאה על פשעי הנאצים. תיקון המעוות איננו רק בשטח חומרי בלבד - החזרת
הגולה והשוד ליחידים יהודים, לארגונים יהודיים, לעם היהודי ולמדינת ישראל. ועל
האומות המאוחדות - על כל האומות המאוחדות הנאמנות לעקרונות השלום והכבוד
האנושי - מוטלת החובה למנוע התחמקות הגרמנים מאחריותם הכבדה, שאין אולי
מושלה בהיסטוריה האנושית. ובעצרת האומות המאוחדות, המתכנסת עכשיו בפריס,
הביעה משלחת ישראל חרדתה ודאגתה לסכנה שיש ביוון גרמניה המערבית והמזרחית.
יחד עם זאת, רואה ממשלת ישראל חובה לעצמה לעשות יחד עם נציגות היהדות
בעולם, בלי דחויים יתרים, כל המאמצים הנאותים להחזיר במהירות האפשרית
מקסימום הגולה ליהודים הבוודים ולעם היהודי, כפי שדרשנו באיגרתנו מיום 12
במרס 1951.

בל יהיו רוצחי עמנו גם יורשיו!

היור"ר י. שפרינצק: ועדת הכנסת החליטה, שבסעיף זה יהיה דיון של 10 שעות.
רשות הדיבור לחבר הכנסת אלימלך רימלט.

אלימלך רימלט (הציונים הכלליים): הממשלה דורשת מהכנסת ייפוי-כוח לנהל משא-ומתן
לעת עתה עם הממשלה הגרמנית המערבית כדי לקבל פיצויים על רכוש שהוחרם,
פיצויים הנקראים משום-מה בשם "שילומים". השאלה העסיקה את דעת הקהל במשך
חודשים רבים. היא הסעירה ומסעירה את הרוחות במשך כל הזמן, וככל שהתקרבו יותר
לדיון בכנסת - והכנסת דרשה את הדיון הזה - סערת הרוחות הלכה וגברה. אני בטוח,
שהשאלה היא כאובה גם לאלה המחייבים משא-ומתן ישיר עם הגרמנים. אני בטוח שגם
אלה, הממשלה והמפלגות, התובעות מאיתנו ייפוי כוח לנהל משא-ומתן על התשלומים
(הביטוי הזה מתאים יותר במסיבות הנוכחיות מן המילה "שילומים"); "שילום" יש לו
אסוציאציה לנקם ולתגמול) - גם אלה עושים זאת לא בלי היסוסים ולא בלי מלחמה
פנימית. הויכוח בשאלה ספוג כאב, רווי זיכרונות של מאורע, של אסון ושל שואה שאין
לו ביטוי, אין לו שם, אין לו תקדים ואין לו משל אפילו בהיסטוריה שלנו, שאנו עם

למוד סבל ורגיל לעינויים, עם שחונך על ברכי שמד במובן הפיסי, אך לא במובן הרוחני. הכרח הוא, שהויכוח יתנהל בבית הזה על רמה מוסרית גבוהה ביותר שאנו מסוגלים לה. אסור לנו להתווכח כאן כצדיקים עם רשעים, כנאמנים עם בוגדים, כטובים עם רעים. עלינו להתווכח עם אחים, שלפי דעתנו הם טועים ונמצאים במבוכה איומה. עם זה היו לו פעם אמות מידה מוסריות אבסולוטיות: התורה, המורשת הרוחנית, המשותפת לכל העם ומחייבת את כולו. ואם גם היו חילוקי דעות בשטח הפרשנות למורשה זו בנוגע לפסוק זה או אחר, ולפעמים מנוגדות, הרי היה תמיד "כתוב שלישי המכריע ביניהם", והכתוב המכריע היה מקובל על כולם, סמכותו לא היתה מוטלת בספק, לא היתה שנויה במחלוקת. היום אין בידינו אמת מידה מוסרית, אוטוריטיטיבית מחייבת, אף על פי שבתקופה האחרונה שוב היתה לנו אמת מידה בזכות התנועה הציונית וערכי ההתעוררות הלאומית, בה לא רק דיברנו כולנו בסגנון אחד משותף, אלא גם חשבונו במושגים משותפים.

וכמה זה פרדוקסלי שדווקא עם הקמת המדינה, מיכלול כיסופי דורות, כאילו איבדנו אמת מידה זו המשותפת לכל העם, וכעת מתקשים למצוא כתוב שלישי מכריע בעל אוטוריטה, המחייב את כל העם, ומכאן מבוכתנו. עלינו לנהל ויכוח רציני מר וכאוב מתוך האספקט הטרגי של השואה, וטרגית גם העובדה ששאלה זו הועלתה בכלל לדיון, תהא אשר תהיה כוונתם הרצויה של המציעים והמחייבים את המשא-ומתן. ועוד דבר כהקדמה: אנו לא נוכל להימנע מלקרוא בדיון זה לעדים, עדים אילמים, עדים בלתי-נראים, עדים שכולנו מרגישים את הופעתם המקפאיה את דמנו. אל נחלל את זכרם, אל נהפוך את הפולמוס והויכוח לפולמוס מפלגתי זול, ואל נרצה לעשות ממנו קפיטל מפלגתי, כי הכאב עמוק יותר מדי, ולבו של כל אחד מאיתנו שותת דם. אם נרצה או לא נרצה, נהפוך ישיבות אלה להזכרת נשמות איומה כזאת, שהבית הזה לא היה עדיין עד לכמוהו. משום כך עלינו לנהל ויכוח-אחים מתוך כאב. אנו נשתדל לשכנע אתכם ולהחדיר בכם את הכרתנו, לעורר, לזעזע ולדפוק במצפון על סגור לבם של הכנסת ושל העם כולו. הויכוח יהיה קשה עוד מסיבה אחת – מפני שהוא לא יהיה שווה. ישנם שני כוחות עיקריים בנפשו של כל יחיד וכנראה גם בנפש כל עם. הכוח האחד הוא כוחו של ההיגיון, של השיקול, של המחשבה לפי חוקים שהם לכאורה משותפים לכל המין האנושי. האדם התרבותי הנורמלי משתמש בשיקול ההגיוני, במערכת כוחותיו הרציונליים בחיי יום יום, בחיי המעשה. והכוח השני הוא כוח אי-רציונלי או אמוציונלי. אצל אנשים בריאים ונורמליים, ובנסיבות חיים רגילות, שולטים כוחות אלו בשטחים שונים. בחיי המעשה שולט ההיגיון, השיקול, ואילו הרגש והאמוציה שולטים בשטחי הרוח, כגון דת, אמונות וכו'. אך לפעמים נגרמת טרגדיה בחיי היחיד ובחיי עם על-ידי ערבוב תחומי שלטונם של כוחות אלו. אם בשאלות שהשכל הישר והמעשי צריך לכוון ולהדריך את האדם, קובעים הכוחות

האמוציונליים את דרכו, או להיפך, אם ברגעים גורליים יוצאים מן הכלל, כשהפנס החלש של ההיגיון, של "הקומונסנס" הרגיל, אינו מספיק – אין בו כדי להראות את הדרך, את המוצא מן המבוך, והאדם בכל זאת משתמש בשכלו ופועל לפי שיקול דעת קר – במקרים כאלה עלול הדבר להביא לידי טרגדיה.

גם בחיי העמים ישנם רגעים ונקודות שההיגיון הקר אינו משמש בהם אלא פנס קלוש. אילו היתה כל מערכת מחשבותיו של אדם מחוץ לשטח האי-רציונלי וכולה נתונה לרשותו של ההיגיון הרציונלי, הרי אי-אפשר היה בכלל להתווכח, שהלא ההיגיון הרציונלי הוא אובייקטיבי ונימוקיו בהירים ומשכנעים. אלא שלא כל מחשבותינו נתונות ברשות השכל, ושרשרת מחשבותינו נתונה במידה מסויימת ברשותו של האי-רציונלי, ומכאן האפשרות להתווכח.

ובנידון דידן: המחייבים, מה שלא תהיה כוונתם, טוענים מבחינת ההיגיון השקול: "הם רצחו – הגם יִרשו? מדינת ישראל זקוקה לכסף, לעזרה, לביצור המדינה, והמדינה הלא היא התגשמות מאויי דורות, אולי נראה בזה כעין תגמול, כעין צדק, אם בכסף זה נבצר את המדינה". זהו מהלך הרחוחת הרציונלי. אבל אלה השוללים אינם יכולים להתווכח בנוסח זה, כי רקע הויכוח הוא מאורע שלא היה לו תקדים. אומנם האמריקנים טוענים כלפינו, שגם עמים אחרים ניווקו ולא קיבלו תשלומים מלאים לשוד ששדדו מהם, ואנו הלא רוצים תשלום לשוד, אך על-ידי כך העברנו את הויכוח לשטח מסוכן: לפיצויים לשוד וביזה. לשוד וביזה של רכוש יהודי, היו תקדימים בימי עם ישראל. כי מי מן העמים לא שדד אותנו? רומא, ביצנץ... כל עם שכבש ורמס את היהודים, שדד גם את כספם ואחר-כך גירשם מארצם. אך טבח זה, שואה זו – אין לה תקדים בכל הדורות. וזה לא היה איזה עם פראי בערבות אסיה, לא פראי מדבר הרגילים לשחוט ולשדוד. זה היה עם תרבותי, אולי התרבותי ביותר מבחינה טכנית וחומרית בעולם. פרופסורים באוניברסיטה, רופאים משכילים, כל העם, עם כל כושרו, עם כל חריצותו, עם כל הטכניקה שלו – רצח, טבח עם שלם. על מה? מה היתה הסיבה הרציונלית, ההגיונית? הם לא רק שדדו את הכסף, הם שדדו וגם רצחו. שנאה זו של גרמניה נבעה מתוך איזה עולם של יצרים אפלים ביותר הטבועים בחיה שבאדם, היא פעלה מתוך מוטיבים אי-רציונליים של הסיטרא אחרא, כי בכל דבר, בכל מחשבה ובכל רגש, ישנם שני צדדים: סיטרא דִּימִינָא וסיטרא אחרא – ולהבדיל ולהבחין ביניהם אפשר רק לפי התוצאות. אין כל הסברה רציונלית לכך שאנשים, אנשים משכילים יתעללו בילדים לקול תזמורת צבאית, יסחבו תינוקות לשריפה ולטביחה. ומי מאיתנו לא ראה את הצילומים שהגרמנים צילמו את ערימות המתים, שמתוכן הזדקק פה ושם אגרוף של מת, כעין מחאה מחרידה כלפי השמים? והם התפארו במעשיהם, בצילומים אלה.

ובכן, האם מעשה הפשע היה הגיוני? האם אפשר להעבירו לשטח ההיגיון וויכוח

רציונלי? ומה פלא אם מתעוררת תגובה מעבר להיגיון ולשיקול? ומאימתי ההיגיון הוא הכוח המכריע בחיינו? הלא כל ההיסטוריה שלנו אינה לעתים קרובות אלא מרד נגד ההיגיון הפשוט, כי ישנם שני מיני היגיון: יש היגיון שאינו רואה אלא את ד' האמות שלו, ויש היגיון החודר אל העתיד. ההיגיון הראשון לא היה לעם ישראל בכל הקורות אותו - צאו וראו: עם ישראל התגעגע ושאף משך אלפיים שנה לארץ בה ישב פחות מאלפיים שנה, כי אם תצרפו את כל השנים שהעם ישב בארצו, החל מאברהם אבינו עד לחורבן הבית השני, אין אלפיים שנה. הלא העם יכול היה תמיד לבחור בדרך ההיגיון, ולהתערב בגויים בתקופות ההתבוללות. או היתה ליהודי המתבולל אפשרות פרטית-אישית להשתחרר מן הגורל היהודי, והציונות לימדה אותנו שהעם בתורת עם אין לו תקנה בהתבוללות, אלא בתחייה לאומית ובשיבה למולדת. אך הלא הרעיון הלאומי אינו אלא פרק צעיר בהיסטוריה החדשה. בימי הביניים יכול היה העם "להסתדר", לבחור בדרך ההיגיון ולהימלט מסבלו, וכל יהודי מתבולל יכול היה להימלט באופן אישי בזמן החדש. אך נשאר לו דבר-מה בלתי-נתפס שקשר אותו אל עמו, זאת היתה הרגשת הייחוד הספציפי שבגורל היהודי, דבר בלתי נתפס, המצווה לאדם לא לעשות מה ש"כדאי לעשות", ולעשות מה ש"לא כדאי לעשות".

צאו וראו מה עוד עוללו לנו הגרמנים - כאילו מתוך תוכנית שטנית רצו לשלול מאיתנו גם את קדושת קידוש השם. אומנם כולם, כל הקורבנות הקדושים, קידשו את השם, אך מה זה בעצם קידוש השם? אם יש לי ברירה לברוח, להיעלם, להתחמק מן הגורל היהודי וכך להינצל, אלא שאני בוחר לעלות על הגרדום, אני בוחר בבחירה חופשית להקריב את עצמי. אך אין קידוש השם אם אין לי בחירה, אם אין משאירים לי את האקט המוסרי להכריע בעד מיתה בקדושה ולא לבחור בחיים של טומאה. היטלר הרשע לא השאיר לנו את הברירה, לא היה לאיש מנוס ולא מפלט מפני הגורל, לא היתה כל אפשרות להינצל.

ונשאר לנו, לאחר ערכים משותפים עליונים רבים - הלא המושג "תרבות" לא יבוא במקום הדת כערך עליון, הלא אנו חיים על לעז, על תרגום וחיקוי - נשאר רק אצל כולנו איוו יראת כבוד, יראת רוממות, הוד מורא בפני הגורל היהודי המתבטא שוב בדברים "בלתי הגיוניים" לכאורה.

תראו איזה ערב זה בשביל היהודי - ערב "כל נדרי" - איזה ערב קדוש אצל כל יהודי, אפילו אצל מתבולל שבמתבוללים. מה זה "כל נדרי"? זהו ערב שבאים לבית תפילה כדי לשמוע הצהרה ארמית כאילו יורידית-פורמלית על ביטול כל ההתחייבויות, נדרים וכו'. האם התוכן של "כל נדרי" מצדיק את הקדושה שנתלוותה אליו? לא. אבל כוזה מערכת חינוך, כאלה יסודות קיומנו שחינו על ידם. החזון הלאומי שלנו לא נמדד לפי ההיגיון שבו, ולא נוכל להתקיים כאן במדינה בלי חזון. כסף היה להרבה עמים ומדינות. הכלכלה עוד לא הצילה עם כאשר לא נשאר לו חזון,

כאשר חדל להוקיר ולהעריך ערכים מוסריים – ששום דבר כדאי, שום דבר נחוץ איננו קיים בכדי להקריב למענו אושיות מוסריות של האומה. בגלל זה היו ציונים נגד [פתרון הבעיה היהודית ב]אוגנדה, בגלל דברים אלה התנגדנו להרבה פתרונות בציונות, משום כך היינו נגד [כינון אוטונומיה יהודית ב]קרים,² נגד בירוביג'ן,³ נגד הרבה דברים שקסמו לנו, ומתוך הרצון האי-רציונלי העמוק החליטו אלה שהחליטו על המאבק ועל הקמת מדינת ישראל נגד כל חישובי ההיגיון.

והנה אנו חושבים, שאפשר לעשות חשבון של דורות שיש לנו עם העם הגרמני בשיעורים ובתשלומים. אנו חושבים שאפשר להגיד: ניקח את הכסף הזה, הוא מגיע לנו, אבל איננו משלמים איתם – נהיה "ברוגז", נתעב אותם, נשנא אותם, אבל ניקח מהם את הכסף. עניין אחר הוא אם עם מנצח את אויבו, וכובש את אדמתו כשהאויב הוא רמוס וכבוש, כפי שהגרמנים היו בשנת 1945 – אינני יודע, איך היה הויכוח הזה, אולי היה גם כן אותו ויכוח – והמנצחים מוציאים ממנו קונטריבוציה. לזה יש איזה קשר עם שילומים, אך אנו צריכים לעשות עתה "הסכם ג'נטלמני" עם הגרמנים, שהם שוב על הסוס, שרבים המחזירים אחריהם, והגרמנים במזרח ובמערב זה היינור-הך, כי עם איננו משתנה במשך שנים אחדות. עם שרובו היה רוצחים – והבודדים שלא היו כאלה ברחו לחו"ל, או היו במחנות ריכוז – עם כזה איננו משתנה במהירות. ועם "ג'נטלמנים" אלה עלינו לעשות הסכם ג'נטלמני?

ואנחנו, כאנשים בעלי גינוני מלכות ומדינה, הולכים לשבת איתם יחד, ליד שולחן אחד. הם מכתיבים לנו משא-ומתן, ואנחנו לא פראי-מדבר – נשב איתם על יד שולחן אחד, נשתה איתם, נלחץ הרבה ידיים ששפכו דם, דם אחינו והורינו. ייתכן שראש ממשלת גרמניה המערבית אינו נמנה עם הרוצחים, אולי הוא נבדל לטובה מרובו הגדול של עמו, אבל עושי דבריו? אינני יודע מה נעשה במזרחו – שם יש מסך-ברזל – אבל מי יודע כמה זמן יעבור עד [הגנרל לשעבר אוטו] רֶמֶר הנאצי יירש את אדנאואר?

אמנם אין הבדל בין כסף ובין שווה-כסף מידי הגרמנים. אבל מה הם מציעים לנו? סחורות. נצטרך ללכת ולמכור כרוכלים את סחורות הגרמנים בעולם. נקבל ארגזים מגרמניה, שאולי יהיה כתוב עליהם ביד נעלמת: "Yuda Verrecke" [יהודה יבוא קצן]. יימצאו פועלי נמל נאציים שישלחו דרישת שלום כזו לישראל. ומהם המניעים שלהם? מדוע הם רוצים לשלם? אולי רוצים הטובים שבהם להרגיע את

2 במחצית הראשונה של שנות ה-20, במאה ה-20, נעשה ניסיון נפל לכינון אוטונומיה יהודית סובייטית בחצי-האי קרים, שם כבר ישבו כ-40,000 יהודים (6% מהאוכלוסיה).

3 ב-1928 החליטה ממשלת בריה"מ להקצות את אזור בירוביג'ן שבמזרח סיביר כאזור לאומי יהודי וב-1934 הוכרז האזור, כ"גליל אוטונומי יהודי" שיתנהל בשתי שפות, יידיש ורוסית. מספר היהודים שהיגרו לשם לא עלה על 50,000 והם היוו קבוצה לאומית רביעית בגודלה בגליל.

המצפון שלא יציק להם? אולי רוצים הם לזכות על-ידי הפיצויים בשקט, בלי ליותן בלי סיוט של נוחם, בלי ערפד של מוסר כליות? עד שנשאיר אותם בכך, ניתן לסיוטים וערפדים שיעלעו את דמם ואת דם תמצית מצפונם, כשאות קין על מצחם. אסור לנו להסיר זאת מעליהם! כי אם יש טעם וצדק בהיסטוריה, אזי צריך להישאר הכתם, איתו לא ימצאו מנוח, שיזכרו מה שעמם עולל ויחרדו. אבל אם אנחנו נעשה היתר-עיסקה ונגיד לפי הפלפול היהודי שלנו: כסף לקחנו, אך סלוח לא סלחנו – מה יגידו הם? הלא הם לא יאמינו בזאת. והגויים יודעים את הכלל העתיק: אם יש מסחר – יש חברותא.

ומה נגיד לנוער, לילדינו, ילדינו שהרגלנו אותם לערכים – שלפעמים הכדאיות איננה אמת מידה בשבילם? האם נוכל למנוע מהם לתרגם את הסכום שנקבל ולחלקו במספר הגולגלות? בני הקטן בא אלי ושאל: כמה נקבל בעד סבא וסבתא? – כי שני הורי נרצחו. הדברים רציניים מדי וכאובים בשבילנו. לא רצינו להוריד את הויכוח המר לפולמוס מפלגתי, ואתם יודעים כי כך הוא הדבר.

ועוד דבר, אולי הגרוע ביותר: אינני יודע מה נקבל. נניח שנקבל מהם פיצויים. האם תיארנו לעצמנו את הרס המורל שהדבר יגרום? הלא אנחנו עם שלנו דבר-מה ספציפי, ייחוד יהודי רוחני מסויים. בלי הייחוד הספציפי הזה אין תקווה ואין קיום למדינה ואף לא לעם היהודי – גם כשיש מדינה. הייחוד הזה שמר עלינו במשך כל הדורות ולא נתן לנו להיכחד. מה יישאר מן הייחוד המוסרי שלנו, אם נתיר כל סייג וגדר, אם לא יהיה עוד המושג של "אסור בהנאה" – והיה פעם מושג כזה אצלנו, לא רק יירידי אלא גם מוסרי – ואם נאמר, שהכל מותר בהנאה?

אל ננמק זאת ב"הרצחת וגם ירשת?" במקרה הוא של "הרצחת וגם ירשת?" בא הרצח בגלל הירושה, בגלל הכסף, לכן צריך העונש להיות ממין העבירה והאשמה. אם רוצחים בגלל כסף, יש ערך לאימרה "הרצחת וגם ירשת?" ולמניעת הגזלה. אך היטלר לא רצח יהודים בגלל כסף. את הכסף יכול היה לקבל וגם קיבל בלי רצח. העם הגרמני רצח מתוך היצרים האפלים ביותר. אולי צריך להשאיר בעולם כולו את אות קין זה, כי אנחנו מאמינים שהעולם לא יגיע לשקט ולהרגעה – גם אם תימצא איזו פשרה בין משטרים סוציאליים שונים – אם לא יכופר ההטא הקדמון של האנושות כלפי העם היהודי, ואם לא יהיו ערובות לכך שמה שקרה בשנים האחרונות לא יישנה עוד בתולדות האנושות. העולם הזה לא צריך לשקוט ולהירגע. ואנחנו בעצמנו עוזרים להרגעתו המלאכותית, להרגעת מצפוננו הבלתי-טהור.

השואה – אפשר להגיד זאת – היא היא שהביאה להקמת מדינת ישראל, משתי סיבות. היא קמה לא רק לאחר שראינו מה אפשר לעשות בנו, ואמרנו: אין מפלט, אין מנוס, אין הצלה ואין קיום לעם היהודי בלי מדינה משלו; כי מחר מיידנק כאן ומחרתיים – שם. זה היה הנימוק ההגיוני האחד. אבל מתחת לסף ההכרה היה עוד

נימוק: ממה נודעונו כולנו לאחר שהתאוששנו מהמהלומה הראשונה? זאת היתה מחשבה טרגית – שאולי חס ושלום אין טעם לסבל, לטבח, לאסון. האם יש טעם מוסרי-היסטורי לשואה איומה זו? האם כל זה היה לריק ולשווא? בכדי?
בימי המאבק של מלחמת השחרור נתחזקה בנו ההכרה העמוקה שאכן יש טעם, יש היגיון עליון לכל הסבל הזה שאין לו ביטוי: הוא הוליד את מדינת ישראל, את מיכלול כיסופי הדורות. ומתי יש כוח למזכרת עוון נוראה זאת לשמש אזרה נצחית לאנושות כולה ולעם היהודי? – ואין אנחנו מבדילים בין מוסר יהודי ובין מוסר אנושי, כי המוסר היהודי לא ויתר מעולם על המוסר האוניברסלי לכל העולם – בשעה שאין היא נפגמת ואין מקצצים בה ואין מפרקים אותה ואין הופכים את החשבון שלנו עם גרמניה לויכוח על מיקוח והתמקחות איתה על תשלומים.
נשמע-נא כולנו לא לזעם המבוים, לא לצעקות הרחוב, כי הקולות האלה עלולים להשתיק את הקול הפנימי שכל אחד מאיתנו צריך לשמוע בנפשו. כולנו, המחייבים והשוללים – גם המחייבים – שומעים את הקול הדובר אלינו, האומר לנו: "יהודים, מה אתם אומרים לעשות?" ברגע זה אין לפני הכנסת דרך אחרת אלא להחליט: אין משא-ומתן עם המרצחים! החשבון איתם לא יוכל להיגמר בדור הזה. ואם נקבל תשלומים, יש כלל תלמודי: מי שמשלם – אינו לוקה, והכלל הוא גם מוסרי ולא רק יורדי. אין דרך אחרת אלא להחליט שאין אנו לוקחים דמים מידיים מגואלות, ודמים – תרתי משמע.

יש למדינה צורך בכסף, באמצעים לביצורה. נעשה כולנו מאמץ משותף למען המדינה, אך הכסף הזה לא יציל אותנו. זה עניין שבאמונה וקשה להתוכח על העניין הזה בעיפרון של חשבון, על פיסת נייר של מאזן, כי דם נדבק בו, ומארה רובצת על הכסף הזה. זה פוגע בלזו השדרה המוסרית של כל אחד מאיתנו ושל האומה כולה, בגרעין הרוחני של לְפָנַי וְלְפָנֵיהֶם שלנו שמתחת לסף ההכרה.

לא נוסיף ליום הפורענות – יום המחר, עשרה בטבת – פורענות נוספת, פירוק סופי של הערכים המוסריים העליונים של העם. הערך המוסרי שאינו נתפס על-ידי היגיון, אינו נמדד על-ידי חשבון, על-ידי שיקולי תועלת, על-ידי אופורטוניזם ואינו מוצדק על-ידי נחיצות וצורך. נוריד את השאלה! נשחרר את עצמנו ואת המדינה מן הסיוט הזה, כי כמו כל גוף בריא, אם אתה פוגע בחוט של שיווי משקל, הגוף החי יפרפר, יפרס, יעשה העוויות, תנועות ותנודות שונות, ולא ימצא מצב של מנוחה. החלטה לקבל תשלומים עלולה לפגוע בשיווי המשקל המוסרי הרוחני של העם, לפגוע בכוחו המוסרי. הדבר יגרום לאי-שקט במדינה. אל נעשה זאת.

לפני כמה עשרות דקות שמענו מן הבמה הזאת רעיון נכון מאוד: יש הבדל בין ממשלות ובין ממשלות. יש ממשלה המחליטה על דעת עצמה בלבד, ויש משטרים בהם משפיעה דעת הקהל על החלטת הממשלה, דעת הקהל היא מבחן למשטר

חופשי. על דעת הקהל במדינה, על דעת כל אלה שאינם איתנו היום והם עדים אילמים לכל הדיון הזה – נוריד את השאלה מסדר-היום.

יעקב חזן (מפ"ם): כנסת נכבדה. ב-5 בנובמבר [1951] התקיים כאן הויכוח הגורלי על מדיניות החוץ.⁴ משמעות הצעת הממשלה אז, וכן ההחלטה שנתקבלה על-ידי רוב הכנסת, היתה ויתור על עצמאותנו המדינית. זה כלפי חוץ. התוצאות הפנימיות הן קרע פוליטי עמוק בתוך היישוב, קרע פוליטי ההולך ומעמיק ומסכן את כל עתידנו. היום מתקיים המשך חמור שבעתיים. היום מציעה לנו הממשלה ויתור על עצמאותנו הרוחנית, מכירת הנפש לאחר שנמכר הגוף.

בשני מקרים היינו יכולים וזכאים לעסוק בבעיית השילומים מגרמניה: (א) אילו הוטל על גרמניה המנוצחת להחזיר לנו את כל אשר שדדה וחמסה מאיתנו, כפי שהוטלה עליה הקונטריבוציה על-ידי המנצחים בגמר המלחמה; (ב) אילו היה לנו עניין עם עם גרמני אשר הדביר ורצה ללא רחמים את הנאציזם ואת הנאצים בתוכו, וכיפר בדרך זו על עוונותיו והביע את נכונותו לא לשילומים, כי אם להחזרת כל הרכוש השדוד מהעם היהודי.

אבל מה היא המציאות?

(א) המנצחים, "ידידינו" המערביים, לא רצו לכול אותנו בין המנצחים ולא כלול אותנו בין מקבלי הקונטריבוציה, ולא לחינם עשו זאת. (ב) העם הגרמני אינו העם שהדביר את הנאציזם, אינו העם שרצח את הנאצים. ההיפך מזה הוא הנכון. בגרמניה הולך וקם הנאציזם לתחייה. גרמניה הנאצית הולכת וקמה לתחייה ו"ידידינו" המערביים הם המטפחים את הנאציזם הזה, הם המקימים מחדש את גרמניה הנאצית ששומה עליה מחדש להחריד את העולם. עתה, עם גרמניה הנאצית הזאת, מציעים לנו לנהל משא-ומתן שכל משמעותו הפשוטה ביותר – התכחשות למאבק הגבורה של לוחמי הגטאות, בגידה בכל גיהנום הייסורים של העם היהודי.

זאת היא המשמעות היהודית-הפנימית המזעזעת של ההצעה הזאת. אך מהו התוכן הפוליטי המסתתר מאחורי כל עניין השילומים הללו? על כך שמענו תשובה ברורה למחרת ההודעה הראשונה של אדנאואר ברדיו ברלין. רדיו ברלין הודיע, שאין לנו לקוות להרבה שילומים. הם – הגרמנים – הם כידוע עם עני ודל. אבל למעשה לא זוהי, לדעתי, הבעיה העיקרית. כל זה שייך סוף-סוף לעבר. הבעיה העיקרית היא שאנו היהודים והם הגרמנים נמצאים עכשיו בסירה אחת, ושומה עלינו לדאוג במשותף להצלת התרבות האנושית מהסכנה הקומוניסטית "המאיימת להשמיד את תרבות המערב, לחסל אותנו ואת אחיכם" – כך טען רדיו ברלין – וזוהי ורק זוהי

4 ר' מסמך 13, עמ' 199 ואילך.

המשמעות האמיתית של הצהרתו של אדנאואר. זוהי המשמעות האמיתית הפוליטית הנוראה של הסכמתנו לנהל איתם משא ומתן.

מה מציעה לנו הממשלה? הממשלה מציעה לנו דבר מוזר מאוד, דבר שאפילו תינוק פוליטי לא יאמין באפשרותו ובאמיתותו: לנהל משא-ומתן עם הממשלה הגרמנית - ולא להכיר בממשלה הגרמנית. דבר כזה עוד לא נעשה על-ידי שום מדינה בעולם, וגם לא ייעשה על-ידי המדינות שלנו. זהו ריבוע העיגול. משא-ומתן על שילומים עם ממשלת בון זוהי הכרה בגרמניה הניאו-נאצית. זהו העיקר. זאת היא המסקנה הפוליטית האיומה הנובעת בהכרח מכל המשא-ומתן הזה. כי הנה מתברר והולך, שמלחמת-העולם השלישית לא תתואר כמלחמה אטומית, ולכן יש צורך בקניבלים מודרניים, ברוצחי אדם, בנאצים, שבלעדיהם לא תהיה מלחמת-עולם שלישית. עמי אירופה אינם רוצים במלחמת-עולם. כדי להוביל אותם למלחמה יש צורך במחנה מרצחים חדש, אותו מחנה שכבר רצח פעם. בלעדיו לא תהיה מלחמה. ויש רק שני מועמדים למחנות קניבליים כאלה: גרמניה הנאצית באירופה ויפן הפשיסטית במזרח הרחוק. לרוצחים אלה רוצים לתת במתנה את אשר לא השיגו בכוח הרצח - רוצים להעמידם במרכזה של אירופה, והמחיר של המתנה - שרות של רצח עולמי חדש. רוצים שהם יובילו את אירופה נגד בריה"מ. ואתם רוצים לתת יד לטיהור השרץ המתועב הזה? אנו, מדינת ישראל, שהננו היורש היחידי של שישה מיליונים, ושעמדנו לקבל אפילו חוק שהם יהיו לאזרחי מדינת ישראל - אנו נטהר את השרץ הזה? האם אינכם רואים שזאת היא המשמעות של הצעתכם זו?

אם תתקבל הצעה הזאת, הרי זה אומר שאנו נכנסים למשא-ומתן רישמי עם ממשלה שהיא מנוהלת ברובה המכריע על-ידי נאצים שבעבר, ושצבאה הוא כבר היום נאצי. ולא רק זאת. הדבר האיום ביותר הוא שכבר היום מכינים את דבר היותנו שותפים למחנה שבו גרמניה הנאצית תהיה הכוח הראשון והקובע. הצבא שלנו, צבא ההגנה לישראל, יגלוש לתוך התהום הפוליטי ויהיה במחנה אחד עם הצבא הנאצי, והנאצים, שכבר מופיעים בסביבות ארץ-ישראל [כיועצים במדינות ערב], יתחילו לחדור הנה לא כאויבינו הנוראים ביותר, אלא כשותפינו - ואין דבר נורא מזה. זאת היא המשמעות האמיתית של הצעת הממשלה. איני רואה כל תוכן אחר.

מבין אני כי קיימת הדאגה לעתידנו הכלכלי וקיימת הדאגה הכספית. שילומים לא יהיו. הם רימו כבר פעם את העולם כולו, הם רימו את העולם שהיה לו כוח להכריחם - ואותנו לא ירמו? האם שילמו את הפיצויים לאחר מלחמת-העולם הראשונה? האם לא התחילו כבר להתחמק מהמגיע מהם לאחר מלחמת-העולם השנייה? - כך ישלמו הם גם לנו. נקבל פרוטות ובעד זה נאבד את כל עולמנו. איך אפשר להיתפס באופן כלי-כך איום באותה רשת של מירמה ההופכת אותנו, את קורבן הרצח הנאצי, לשושבין שצריך להחזיר את הנאצים לתוך הזירה הבינלאומית?

(יוחנן בדר (תנועת החרות): גזים נגד יהודים!⁵ זה הדבר. בזה תנצחו. הגזים שם, שם מפריעים); (היו"ר י. שפרינצק: אני מבקש את חברי הכנסת לא להפריע במהלך הדיונים בכנסת); (יוחנן בדר (תנועת החרות): אנו יושבים בארץ-ישראל); (היו"ר י. שפרינצק: נכון, אנו יושבים בכנסת של מדינת ישראל) – ההצעה שמציעה לנו הממשלה בהכרח תביא להתפתחות זו. היא כבר הביאה בפנים לידי-כך שבבואנו לכנסת ראינו אותה מוקפת תיל דוקרני. ראינו שוטרים רבים המתכוננים לקרב. והנה התחיל כבר ריקוד השדים בתוכנו. שילומים לא יהיו – אך לעומת זה יעמיק החורבן.

אנו דנים על אחת הבעיות הטרגיות ביותר של חיינו, בעיה המוכרחה להעמיק את תהומות הזרות והאיבה בתוך עמנו, המוכרחה להביא לידי כך שנחדל להבין איש את רעהו, וזה בתקופה בה אי-אפשר לחיות מבלי שיישאר על אף הניגודים איזה זיק, ויהיה הקטן ביותר, של הרגשת סולידריות לאומית אחת, והביטחון בכך שאנו חיים, על אף הכל, בעולם מוסרי אחד. הצעת הממשלה מסכנת את כל זה. הצעת הממשלה אומרת הכרה בממשלת בון, היא אומרת בהכרה, שאנו הולכים לקראת שילובנו במחנה בו יהיה הצבא הגרמני הצבא העיקרי. היא אומרת שאנו נצעד יחד איתם במצעד הרצח העולמי החדש. היא אומרת שאנו חייבים לתת יד לאלה אשר יהיו עוד הפעם מרצחי עמנו. כי זה ברור, הם יחזרו לבמה ההיסטורית כפי שהם היום – כנאצים. ואלה שיתנו לנו את השילומים ירצחו אותנו מחדש. הם ירצחו אותנו בכל מקום לשם יגיעו, ואם יגיעו הנה, ירצחו אותנו גם כאן. הם השותפים החדשים שלנו. מתוך כל זה אנו מתקוממים בכל כוחנו, בכל כוחות נפשנו, נגד הדבר הזה. אנו כאן נצביע ללא כל פקפוק נגד ההצעה הזו. אנו נראה אותה גם לאחר ההצבעה לא כהצעה מחייבת. נמשיך במלחמה ובגיוס ההמונים בישראל נגד הדבר הזה, שאנו רואים בו אחד הדברים הנוראים ביותר שאתם מביאים עלינו.

יצחק רפאל (הפועל המזרחי): כנסת נכבדה. הויכוח שאנו עומדים בו היום הוא בלי ספק ויכוח מר וטרגי, הקובע גישה רצינית ושיקול דעת רב. רק מי שדן בעומקה של הלכה זו והשאלה הטרידה אותו ימים ולילות, ונבחנה על-ידו לכל צדדיה ופרטיה, אחרי שבדק אותה לאור אהבת ישראל שבלבו, מסוגל ורשאי לקבוע בה עמדה לחיוב או לשלילה. לדיון שכזה נחוצה איררה של שקט ונחת, כדי שנוכל להאזין אחד לדברי השני, לשמוע וגם לנסות להבין זה את זה. פתוח לבי לטענות השוללים. קראתי מאמריהם והסברותיהם. סברתי, שקלתי ולא קיבלתי הכרעתם. בעניין מעין זה פסולה ההיסטוריה,

5 רגע זה פרץ ח"כ יוחנן בדר לאולם המליאה מן הרחוב, שם הגיעו מפגיני "חרות" אל קירבת בניין הכנסת, וצעק כי המשטרה מפזרת את המפגינים ברימוני גז (על המהומה שהתחוללה בשלב זה סביב בניין הכנסת ובאולם המליאה (ר' בספח 9, עמ' 889 ואילך).

ובייחוד כאשר היא מגויסת באופן מלאכותי (יוחנן בדר (תנועת החרות): מה אתה מצפה? לקבל משילומים אלה בשביל מפגתך ובשביל קופתה? תאמר בגלוי, שאלה הם הנימוקים שלך) - הואיל וחבר הכנסת בדר מפריע לי באמצע, מותר לי להגיד משפט צדדי אחד. לפני ארבע שנים ויותר עמדתי על במת אסיפת הנבחרים בשם "הפועל המזרחי" כיחיד, כבודד, והתחננתי לא ללבות את המחלוקת הפנימית איתכם, ואז הוגד לי מהצד השני: "הנה שליחו של בגין". ויעיד מר בגין, שרק היום נפגשתי איתו ראשונה (מנחם בגין (תנועת החרות): זה נכון. איני מצטער על כך) - גם אני לא.

כאן מתבקשת תגובה פנימית, עניינית, טהורה מכל תערובת של מחשבות צדדיות זרות. יש לדון לגופם של דברים, שאינם נחתכים באיזמל המפלגה לפי ההשתייכות הסיעיתית. שמענו על חילוקי דעות בקרב "הציונים הכלליים", שלא הוכחשו. כלום החלטת רוב בסיעה מכבה את לבטיו הנפשיים של חבר הכנסת ברנשטיין וחבריו הסבורים כמותו? (אסתר רזיאל-נאור (תנועת החרות): דבר על וררפטיג ועל גנחובסקי) - אדבר ואדבר (ישראל רוקח (הציונים הכלליים): דבר על עצמך ולא עלינו) - לא הייתי רוצה לראות ולשפוט כך, אלמלא הטוטליות שבגישה של סיעה זאת דווקא, וקריאת הזירו שהופנתה לחבריה כולם להזדעק ולבוא, שמא חס ושלום יתשל משהו ויישאר בביתו שלם עם מצפון.

התכונה הכללית שמסביב לדיון זה, שהוכרו עליו בחוצרות תרועה, "ועם ההמונים" שמארגנים על-ידי רצים ושליחים, פרשים ורכבם, אגב התחרות צעקנית בין המפלגות - נותנים טעם לפגם. מתקבל הרושם, שלא כולם מתכוונים לשם שמים, ומתנגב הספק בלב שמא פועלים כאן גורמים מפלגתיים וקבוצות כיתתיות צרות (חיים בוגר (הציונים הכלליים): אתה מתכוון לשם שמים? תתבייש!) - אם באמת רק לשם שמים מתכוונים - מי מהשוללים יש לו עניין להציג את המחייבים כמבקשי פיוס עם הגרמנים? מה תועלת תצמח לעצם העניין, אם ישימו בפינו דברים לא-לנו ויפרשום שלא כהלכה? מה בצע בביטול סיכוי התשלום או בהפחתת היקפו? כלום יש בכך משום חיזוק עמדתנו כלפי חוץ? הרי ברורות ומפורשות הכריזו מחייבי התנועה להחזרת הרכוש שנגול ונשדד מאת אחינו והורינו - גם אם הדבר כרוך במגע אישי עם שליחי גרמניה - שאין בתביעה זאת משום צעד כלשהו לקראת חיסול חשבון הדמים האיום שיש לנו עם בניו של עם רוצחים זה, צאצאי האשמדאי (מאיר וילנר (מק"י): זו היא צביעות מה שאתה אומר) - הצהירו ראשי המדינה ומנהיגי העם והם חוזרים על כך בכל עת והזדמנות, ששנאת עולם תהיה שרויה בינינו - פליטי החרב וניצולי הגיהנום - לבין העם הגרמני הנאצי ועושי דברו וממלאי שליחותו למיניהם ולעמיהם השונים. הצהרה זו היא לנו שבועת נצחים לדור דור. עמוק מני תהום הוא חשבוננו עם נושאי תרבות העכו"ם ומשליטי רוחה במיצויה המסקני והמעשי, אם כי כבר נמצאו יהודים פורצי גדר, קלי דעת וחסרי